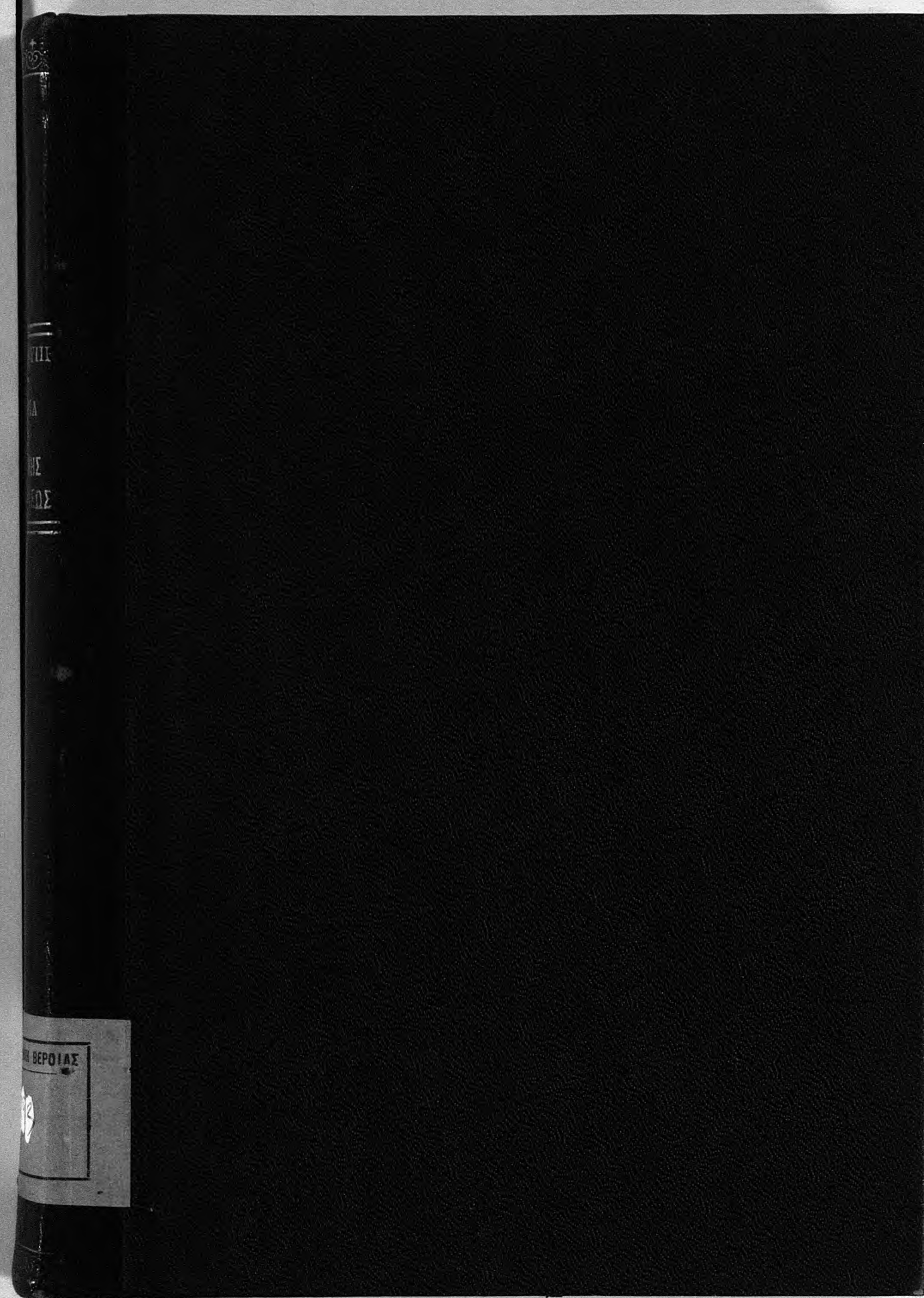

ΤΙΤΛΟΣ
ΑΥΤΟΥ
ΤΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΥ

ΒΕΡΟΙΑΣ
1980

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ Β ΒΛΙΟΘΗΚΗ

+900 ΒΕΡΟΙΑΣ

Λοιπ. εισ 2893

ΕΞ ΑΥΤΟΥ

GRVER-00417 gfor

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΛΛ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΑΙΟΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΘΕΙΣΑ ΥΠ' ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΤΟΜΟΣ Β'.

«Καλλίστην παιδείαν ἔγγειον πρὸς ἀληθινὸν βίον
τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγυνομένην ἐμ-
πειρίαν· μόνη γάρ αὕτη χωρὶς βλάβης ἀπὸ παντὸς
καιροῦ καὶ περιστάσεως κριτὰς ἀληθινὸς ἀποτελεῖ
τοῦ βελτίονος.»

Ἐκ τῶν τοῦ ΠΟΛΥΒΙΟΥ.

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΣΛΑΝΗΣ

DR. G. N. Efessouvidis

ΜΕΤΕΦΩΤΙΣΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ «ΩΡΑΣ»

1888

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΙΝΑΞ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Πρόδος τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ κυρίευσις τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου Λεβαδείας. — Συγκρούσεις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. — Εἰσβολὴ τοῦ Ὁμέρπασα Βρυώνη εἰς Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν. — Λύσις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν. — Ἀποτυχία τῆς εἰς Κάρυστον ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Συνάθροισις τουρκικῶν στρατευμάτων ἔξωθεν τοῦ Κουσαντασιού καὶ παθήματα τῶν Χριστιανῶν ἡατοίκων τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ. — Πλοῦς τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπὶ τὴν Σάμον καὶ ἀποτυχουσα ἀπόβασις. — Ἐμφανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας πορθμῷ, καὶ ἐμπρησμὸς ἐννέα φορτηγῶν πλοίων τουρκικῶν. — Ματαίωσις τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας. — Πόλεμος Τουρκίας καὶ Περσίας 12

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. — Ἀναχώρησις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου 19

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Παράδοσις Μονεμβασίας. — Μετάβασις τῶν ἐν Ἀρχαδίᾳ Τούρκων εἰς Νεόκαστρον καὶ παράδοσις αὐτοῦ 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Τριπολιτσά καὶ πολιορκία αὐτῆς — Μάχη Βασιλικῶν. — Ἐμφανισμὸς τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. — Λύσις τῆς πολιορκίας Κορώνης. — Συμβάντα ἐν Καλαμάτᾳ καὶ περὶ τὰς Πάτρας. — Καταστροφή Γαλαξειδίου. — Ναυμαχία ἔμπροσθεν Ζακύνθου. — Διαγωγή τοῦ μεγάλου ἄρμυστοῦ πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν Ἰονίων νήσων. — Ἄλωσις Τριπολιτσᾶς. — Δευτέρα εἰσβολὴ Τούρκων εἰς Σφακιά καὶ ἄφριξις εἰς Κρήτην τοῦ Μιχαήλ Ἀρεντούλη ὡς ἀρχηγοῦ 49

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Σχεδιασθεῖσα καὶ μὴ ἐνεργηθεῖσα ἐκστρατεία τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς Πάτρας. — Ἀναχώρησις ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. — Εἴσοδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. — Δημογεροντικὸν σύστημα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. — Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέγρης καὶ ἄλλοι ἐξωθεν ἐλθόντες Ἕλληνες. — Σύστασις κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. — Συνάθροισις τῶν πληρεξουσίων ἐν Ἀργεῖ. — Ἑλληνοαλβανικὴ σύμμαχία καὶ λύσις αὐτῆς 78

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'.

Ναύπλιον καὶ ἀτυχὲς ἀπέπειρα ἐπρόδου. — Τὰ κατὰ τὰς Πάτρας συμβάντα. — Φόνος Ἀντώνη Οἰκονόμου. — Μετάβασις τῶν πληρεξουσίων εἰς Πιάδαν παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον. — Παράδοσις τῆς Κορίνθου 94

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Ἐπιβρόχὴ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ διενέξεις αὐτῶν. — Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις. — Πολιτικὰ συστήματα. — Ἀντιπροσωπικὴ κυβέρνησις καὶ καθίδρυσις αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ. 103

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ .

Ἀτυχὲς ἐκστρατεία εἰς Καρυστίαν καὶ θάνατος Ἡλίου Μαυρομιχάλη. — Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ἀπόβασις στρα-

τευμάτων εἰς Πάτρας. — Ναυμαχία ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πα-
τρῶν. — Τὰ μεταξὺ τοῦ μεγάλου ἄρμωστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων
καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. — Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Κολοκο-
τρώνην εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν. 113

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Καταστροφή τῆς Κασσάνδρας. — Ὑποταγὴ τοῦ ἁγίου Ὅρους. —
Καταστροφή τῆς Ναούσης καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος καθ' ὅλην
τὴν Μακεδονίαν 134

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'.

Καταστροφή τοῦ Ἀλήπασα. — Πολεμικαὶ προετοιμασίαι Τούρκων
καὶ Ἑλλήνων. — Χίος καὶ καταστροφή αὐτῆς. — Κατορθώ-
ματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'.

Περὶ τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλ-
λάδος καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν. — Ἐκστρα-
τεία Ὑψηλάντου εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. — Ἀτυχῆ κινήματα
εἰς ἄλλωσιν Ζητουνίου καὶ Πατρατσικίου. — Ἐκστρατεία Μαυ-
ροκορδάτου εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα. — Τὰ κατὰ τὴν Κρήτην μετὰ
τὴν ἐκεῖ ἄφιξιν τοῦ Ἀφεντούλη μέχρι μαΐου, καὶ θάνατος Βα-
λέστου 159

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'.

Τὰ μεταξὺ Ἀρείου πάγου καὶ Ὀδυσσέως. — Φόνος Νούτσου καὶ
Παλάσχα. — Ἀνάκλησις Ὑψηλάντου. — Ὀργὴ τῆς κυβερνή-
σεως κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως 172

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Παράδοσις τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν 179

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'.

Ἐξοδος τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπὶ

στρατολογία. — Σύστασις βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς. — Βάπτισις Μωαμεθανῶν. — Σύμβασις περὶ παραδόσεως Ναυπλίου. — Ἰδιαιτέρα καὶ μυστικὴ αἴτησις ἀγγλικῆς προστασίας ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου. — Λύσις πολιορκίας Πατρῶν 184

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕ'.

Ἐκστρατεία Ἀλβανῶν εἰς Σοῦλι. — Πτώσις αὐτοῦ καὶ ἀποκλεισμός Κιάφας. — Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον πέραν τοῦ Μακρυνόρους. — Φθορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Πασάνον μικρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως ἐν τῷ ἀμβρακικῷ κόλπῳ. — Μάχαι Κομποτίου, Πλάκας, Φαναρίου, καὶ θάνατος Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. — Μάχη τοῦ Πέτα 190

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ'.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαχμούδπασαν Δράμαλην εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀποτυχία αὐτῆς. — Τὰ κατὰ Εὐβοίαν καὶ Κρήτην 205

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς πολιορκίας Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐν τούτοις παράδοσις τῆς Κιάφας 228

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ'.

Συγκρούσεις κατὰ ξηρὰν ἔμπροσθεν Ναυπλίου. — Ναυμαχία ἐν τῷ ἀργολικῷ κόλπῳ καὶ ἀνάπλους τοῦ τουρκικοῦ στόλου. — Ἐμνηρησμός δικροῦ ἐν Τενέδῳ. — Παράδοσις Ναυπλίου 237

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'.

Τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεά. — Αὐτοκéléυστος ἐν Ἀθήναις συνέλευσις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐκεῖθεν διάβασιν τοῦ Δράμαλη. — Τὰ κατὰ τὸν Ἀρειὸν πάγον. — Κατηγορία τοῦ Ἰωάννου Δογοθέτου μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐπὶ πολιτικῷ ἐγ-

κλήματι. — Νέα εἰσβολὴ ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν Κιοσὲ-Μεχμέτπασαν
εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν 252

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ.'

Περιγραφή Μεσολογγίου καὶ πολιορκία αὐτοῦ. — Ἀποτυχία τῆς ὑπὸ
τὸν Βρυώνην ἐκστρατείας εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα 262

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Πρόσδος τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ κυρίως τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου Λεβαδείας. - Συγκρούσεις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη - Εἰσβολὴ τοῦ Ὁμέρπασα Βρυώνη εἰς Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν. - Λύσεις τῆς πολιτορκίας τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν. - Ἀποτυχία τῆς εἰς Κέρυστον ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων.

ΔΙΑΤΡΙΨΑΝΤΕΣ δὲ οἱ Τούρκοι ὀκτῶ ἡμέρας ἐν Γραβιᾷ μετέβησαν εἰς Βοδωνίτσαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Ὀδυσσεά κατέλαβαν τὸ ἐπὶ τῆς εἰς Λεβαδεῖαν ὁδοῦ χωρίον, Καστράκι, διότι πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὤδευαν οἱ πασάδες. Προτιθέμενοι δὲ οἱ Ἕλληνες πάντοτε νὰ ματαιώσωσι τὴν τουρκικὴν ταύτην ἐκστρατείαν, δέον ἔκριναν, ἐν ᾧ οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά κατεῖχαν τὸ Καστράκι, οἱ ἄλλοι ὀπλρχηγοὶ νὰ κτυπήσωσιν ἐκ δευτέρου τὸ Πατρατσίκι καὶ ν' ἀναγκάσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ στραφῇ εἰς τὰ ὀπίσω. Καὶ ὁ μὲν Γκούρας, ὁ Σκαλτσᾶς καὶ ὁ Σαφάκας, ὀπλρχηγὸς τῶν Κραβάρων, ἔχοντες οἱ τρεῖς 1200 συνήλθαν εἰς τὸν Ἀετὸν ἄνωθεν τοῦ Πατρατσικίου ἐπὶ τῆς Οἴτης ἵνα πείσωσιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν, συνεννοηθέντες καὶ μετὰ τοῦ Μήτσου Κοντογιάννη. Ἄλλ' οἱ Πατρατσικιώται Τούρκοι, μαθόντες τὴν ἐκεῖ ἀφίξιν των, ἐξεστράτευσαν ὑπερδισχίλιοι διὰ νυκτὸς ἀπροσδοκῆτως ὑπὸ τὸν Ντελιχαφέζον, καὶ ἀπέκλεισαν τοὺς περὶ τὸν Καλτσᾶν καὶ τὸν Γκούραν ἀκούσας ὁ Σαφάκας, ὅστις ἔτυχε

νὰ ἦναι ἐστρατοπεδευμένος ὀλίγον ἀπώτερον τῶν ἄλλων, τὸν αἰφνίδιον τουφεκισμόν ἔτρεξεν, ἔλυσε τὸν ἀποκλεισμόν καὶ ἔδωκεν εὐκαιρίαν τοῖς συναδέλφοις του νὰ φύγωσιν ἀβλαβεῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθη τὸ σχέδιον τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ.

Διαμείναντες δὲ οἱ πασάδες ἡμέρας τινὰς ἐν Βοδωνίτῃ ἐστράτευσαν πρὸς τὴν Λεβαδείαν. Τέσσαρες ὥρας ἀπέχει τῆς Βοδωνίτης τὸ Καστράκι, ὅπου ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά. Οἱ Τούρκοι, πρὶν προχωρήσωσιν, ἠθέλησαν νὰ διασκορπίσωσι τοὺς ἐκεῖ οὔτοι δὲ βλέποντές τους ἐπερχομένους ἀπῆλθαν ἀμαχητί. Ἀλλὰ προτοῦ ἦλθεν εἰς λόγους ὁ Ὀδυσσεὺς ἔξωθεν τοῦ Δαδίου μετὰ τοῦ γνωστοῦ του Χατσῆ-Ἀχμέταγα, Κρητός, ἄλλοτε διοικητοῦ τῆς Λεβαδείας καὶ ἀκολουθοῦντος ἤδη τὸν Κιοσὲ-Μεχμέτ-πασαν. Ἡ μυστικὴ αὕτη συνέντευξις ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωσι τινες τὴν πρὸς τὸν ἀγῶνα διάθεσιν τοῦ Ὀδυσσεως, ὅτε τὸν εἶδαν ἀπομακρυνόμενον ἀμαχητί τοῦ Καστρακίου ὅπου ἦτο καλῶς ὠχυρωμένος· ἀλλ' ἡ λαμπρὰ ἀντίστασις του ἐν Γραβῇ ἀπεδείκνυε τὰς ὑποψίας ταύτας ἀλόγους. Ἐν τοσούτῳ, οἱ Τούρκοι, φθάσαντες ἔξωθεν τῆς Λεβαδείας τὴν 25 ἰουνίου, παρήγγειλαν τοῖς ἐν αὐτῇ νὰ προσκυνήσωσιν ὑποσχόμενοι ἀμνηστείαν, καὶ μὴ εἰσακουσθέντες ἔπασαν τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν εἰς τὴν πόλιν, τὴν ἐκυρίευσαν καὶ ἔκαυσαν μέρος αὐτῆς. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται τοῦ Ὀδυσσεως, ὄντες ἐν τῇ πόλει, ἀνέβησαν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον καὶ ἐκλείσθησαν· ἐκεῖ κατέφυγαν καὶ πολλοὶ κάτοικοι· οἱ δὲ μέιναντες ἐν τῇ πόλει ἐπροσκύνησαν καὶ δὲν ἐκακοποιήθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ὁ Ὀδυσσεὺς κατέλαβε μετὰ χιλίων τὸ ἄνωθεν τῆς Λεβαδείας χωρίον Σοῦρπι ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Γκούρας.

Ἡ δὲ πρόοδος τῶν ἐχθρῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐφόβισεν εἰς ἄκραν τοὺς Πελοποννησίους, διαδοθέντος λόγου ὅτι ἐσκόπευαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Πελοπόννησον καὶ ν' ἀναβῶσι καὶ εἰς Τριπολιτῶν πρὸς διασκορπισμὸν τῶν περὶ αὐτήν. Εἰς ἐμπόδιον δὲ τοῦ κακοῦ τούτου ἀπεσπάρθησαν τῶν στρατοπέδων τῆς Πελοποννήσου ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Νικήτας· οὔτοι, φθάσαντες εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ μαθόντες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ διέτριβαν εἰσέτι ἐν Λεβαδεῖα ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, παρέλαβαν ἐκ τῶν πολιορκούντων τὴν Κόρινθον τοὺς Ὑδραῖους, τοὺς Παριώτας, καὶ τινὰς τῶν Δεβενοχωρί-

τῶν, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Γρανίτσαν, χωρίον καίμενον ἄνωθεν τῆς Λεβαδείας καὶ ἀνατολικώτερον τοῦ Σουρπίου. Φιλότιμοι καὶ φιλοκίνδυνοι οἱ δύο Πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ ἠθέλησαν νὰ διακριθῶσιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς διὰ τινος ἀνδραγαθήματος, καὶ χωρὶς νὰ προειδοποιήσωσι τὸν Ὀδυσσεά ἔπεσαν ἐπὶ τοὺς ἐν Λεβαδεῖα ἐχθρούς, ἀλλ' ἀντὶ νὰ βλάψωσιν, ἐβλάφθησαν μεγάλως ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ καὶ ἐφανεύθησαν 20 τῶν περὶ αὐτούς, ἐν οἷς καὶ ὁ Κυριακὸς Δουζίνας· θὰ ἐβλάπτοντο δὲ ἔτι μάλλον, ἂν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Γκούρας, ἰδόντες τὴν συμπλοκὴν, δὲν κατέβαιναν ἀπὸ τοῦ χωρίου, ὅπου ἐστρατοπέδευαν, καὶ δὲν τοὺς ὠπισθοφυλάκουν. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ τούτην συμπλοκὴν μετέβησαν οἱ Πελοποννήσιοι εἰς Σοῦρπι, ὅπου ἀνέβησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά καὶ Γκούραν. Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἦλθεν ἄλλη πελοποννησιακὴ βοήθεια ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, καὶ τὸν Τσαλαφατῖνον· καὶ οὗτος μὲν ἐτοποθετήθη ὅπου ἦσαν οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι, ὁ δὲ Κυριακούλης κατέλαβε τὴν Πέτραν δύο ὥρας ἀπέχουσαν τῆς Λεβαδείας ἐπὶ τῆς μετὰ τὴν ταύτης καὶ τῶν Θηβῶν ὁδοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐνδιαμείνῃ ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν καὶ μετέβη εἰς τὰ χωρία τῶν Θηβῶν, Κρεκοῦκι καὶ Κόκλα. Τὸ σχέδιον τῶν ἔξωθεν τῆς Λεβαδείας Ἑλλήνων ἦτο νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, καὶ νὰ πέσωσιν αἰφνης οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐχθρούς. Συνεξεστράτευσεν μετὰ τῶν Τούρκων ὁ ὀπλαρχηγὸς Χρῆστος Παλάσκας, εἰς ὃν καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς πόλεως Ἕλληνες καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ, ἔχοντες πλήρη πίστιν, ἀνεκάλυπταν τὰ σχέδια τῶν· ἀνταπεκρίνοντο δὲ καὶ δι' αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Τούρκων καὶ ἐδέχοντο τὰς συμβουλὰς τοῦ πάντη ἀνυπόπτως. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεφάσισαν νὰ ἐφορμήσωσιν ὅλοι ἐκ συμφώνου ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς ἐν ῥητῇ νυκτί, ἐπλησίασαν ἡσυχῶς οἱ ἔξωθεν πρὸς τὴν πόλιν διηρημένοι εἰς διάφορα σώματα καὶ ἐκ διαφόρων μερῶν· ἀλλ' αἰφνης ἔπεσαν τουφεκίαι μηδενὸς εἰδότητος πόθεν καὶ πῶς. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἀνέβλασε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς ἐπιθέσεως εἰς ἄλλην νύκτα· ἀλλ' οἱ πασάδες, μολόντες τὴν ἐπαύριον τὰ τῆς νυκτός, ἔπεσαν εἰς Σοῦρπι πρὶν φέξῃ, κοιμωμένων ἀνυπόπτως τῶν Ἑλλήνων, ἐσκότωσαν τοὺς ἔμπροσθεν τοῦ χωρίου σκοπούς, ἐπάτησαν τὸ χωρίον, διεσκόρπισαν τοὺς ἐκεῖ καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ ὄρος. Καθ' ἣν δὲ ὥραν οἱ Τούρκοι ὤρμησαν εἰς

τὸ χωρίον, οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ στρατιῶται πάσχοντες πρὸ ἡμερῶν σιτοδείαν, ἔδραξαν τὴν εὐκαιρίαν, καὶ ἐξῆλθαν δρομαῖοι· οἱ δὲ ἐναπομείναντες, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδιά, παρεδόθησαν διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Παλάσκα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον (α). Οἱ δὲ ἐκ Σουρπίου διωχθέντες κατέφυγαν ὅλοι εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ὁσίου Λουκᾶ καὶ ἐκεῖθεν διεχωρίσθησαν· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ὤδευσε τὴν ὁδὸν τοῦ Ζητουνίου ἐπὶ λόγῳ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς ἐκεῖθεν μετακομιζομένας τροφάς, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι μετέβησαν εἰς Κρεκοῦκι καὶ Κάζαν, καὶ ἐνεσκήνωσαν φοβούμενοι μὴ προχωρήσωσιν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸν ἰσθμὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαθείας. Διὰ τὸν αὐτὸν φόβον συνέρρευσαν ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ καὶ ἄλλα πελοποννησιακὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην, τὸν Σολιώτην, τὸν Δικαῖον καὶ τὸν Ἀντωνάκην Μαυρομιχάλην· συνηνώθη μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Κυριακούλης ἀφήσας ἐν Κρεκουκίῳ ὡς προφυλακὴν τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἡλίαν, τὸν Τσαλαφατῖνον καὶ τοὺς πρὸ ὀλίγου ἐλθόντας Πετμεζάδας.

Μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαθείας, οἱ Τοῦρκοι βουλὴν ἔβαλαν νὰ προσελκύσωσι τοὺς Ἕλληνας φερόμενοι φιλανθρώπως ἐπ' ἐλπίδι νὰ σθέσωσι τὴν φλόγαν τῆς ἐπαναστάσεως· διὰ τοῦτο δὲν ἐπεύραξαν τοὺς προσκυνήσαντας, κατέστησαν ἐν τῇ πόλει τὰς συνήθεις Ἀρχάς, ἤγουν, τὸν βοϊβόδαν, τὸν καδῆν, καὶ τοὺς προεστώτας, καὶ διέσπειραν ἀμνηστήρια εἰς τὰ πέριξ χωρία. Τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἐπολιτεύθησαν καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας τῶν Θηβῶν· ἐφρόντισαν δὲ συγχρόνως νὰ διαλύσωσι καὶ τὰ ἄλλα ἐνυπάρχοντα ἑλληνικὰ στρατόπεδα καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν σύστασιν νέων. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐνεκρίθη ὁ μὲν Μεχμέτπασας νὰ μείνῃ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Λεβαθείας καὶ Θηβῶν καὶ νὰ διατηρῇ ἐλευθέραν τὴν κοινωνίαν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ τῶν ἔξω εἰς ἀνεπηρέαστον εἰσβολὴν νέων δυνάμεων καὶ εἰς τροφωγίαν, ὁ δὲ Βρυώνης νὰ μεταβῇ εἰς Εὐβοίαν πρὸς ἀναδούλωσίν της, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς κινδυνευούσης ἀκροπόλεως. Κατὰ τὸ σχέδιον δὲ τοῦτο ἔστειλεν ὁ Μεχμέτης στρατεύματα ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ Κρεκοῦκι Ἕλληνας καὶ τοὺς ἀπεδίωξεν ἐπὶ τῆς πρώτης ὁρμῆς. Οἱ Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς τὸ χωρίον μετ' ὀλίγον, ἐπολέμησαν, καὶ πλήρεις θάρρους κατέβησαν πολεμοῦντες

καὶ εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου τὸ ἐχθρικὸν ἰππικὸν τοὺς ἔτρεψε πάλιν εἰς φυγὴν καὶ ἐσχότωσεν 27.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας οἱ αὐτοὶ Τούρκοι ἐκτύπησαν τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἡλίου, τὸ ἀντικρὺ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν· ἔκαυσαν ἔπειτα τὴν Βίλιαν καὶ ἐξηκόντισαν τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας· ἐκίνησαν μετὰ ταῦτα κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Μελετίου κατεχομένου ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἄνωθεν αὐτοῦ ἐκλείσθησαν 70 Ἕλληνες ἐντὸς προμαχώνος· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς κατοχῆς αὐτοῦ ἐκρέματο ἡ ἀσφάλεια τοῦ μοναστηρίου, ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὅστις κατεῖχεν ἄλλην θέσιν καὶ ἐπολέμει εὐτυχῶς, φρονηθεὶς μὴ δειλιάσωσιν οἱ ἐντὸς αὐτοῦ πολεμοῦντες, ἔτρεξε διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ξιφήρης, εἰσεπήδησεν εἰς τὸν προμαχῶνα, καὶ οὕτω καὶ ὁ προμαχὼν διετηρήθη, καὶ οἱ Τούρκοι, πῦρ βαλόντες εἰς τὸ μοναστήριον, ἔφυγαν· ἔφυγαν μετὰ ταῦτα καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἐν τοσούτῳ βλέπαντες οἱ Πελοποννήσιοι ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέμειναν ὀλίγοι, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἦσαν καὶ πολλοὶ καὶ δυνατοὶ ὥς ἔχοντες καὶ ἰππικόν, ὠπισθοδρόμησαν πρὸς τὸν ἰσθμὸν πλησίον τῶν ἐκεῖ σταθμευόντων συναδέλφων των, καὶ ἔπαυσεν ἕκτοτε πᾶσα Τούρκων καὶ Ἑλλήνων σύγκρουσις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Καὶ ταῦτα μὲν ἔπραττε τὸ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Θηβῶν καὶ Λεβαδείας μεῖναν στρατεύμα· ὁ δὲ Βρυώνης μετέβη μετὰ δισχιλίων εἰς Εὐβοίαν.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς νήσου ταύτης καὶ ἀντικρὺ τῆς νήσου Σκύρου κεῖται ἡ Κούμη (Κύμη). Ἄν καὶ μακρὰν τῶν ἀποστατησάντων μερῶν τῆς Εὐβοίας, ἔδραξαν τὰ ὅπλα καὶ αὕτη καὶ τὰ πέριξ χωρία μετὰ τινος ἡμέρας ἀφ' οὗ ἀπεστάτησεν ἡ Λίμνη. Κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας περιήρχετο τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ὁ ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος, στρατολογῶν καὶ προετοιμάζων ναυτικὴν δύναμιν εἰς ἐπανάστασιν τῆς ἐπισκοπῆς του. Οἱ Κουμιῶται μαθόντες ὅτι ὁ Καρύστιος Ὁμέρμπεης ἤτοιμάζετο νὰ κινηθῇ κατ' αὐτῶν, ἔγραψαν τῷ ἐπισκόπῳ νὰ τοῖς στείλῃ δύναμιν. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀνδρου, ὅπου εὗρέθη τότε ὁ ἐπίσκοπος, διατηροῦντες δύο πλοῖα ἐν τῷ μεταξὺ Καφηρέως καὶ τῆς νήσου των πορθμῷ πρὸς φύλαξιν ἀπὸ ἐνδεχομένης μεταβιβάσεως τουρκικῶν δυνάμεων ἐκ Καρύστου εἰς τὴν νήσον, τὰ διέταξαν ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ ἐπισκόπου νὰ μεταβιβάσωσιν εἰς Κούμην τινὰς στρατιώτας εὐρισχυμένους ἐν Γαβριεῶ, κώμῃ καὶ

Χιμένι τῆς νήσου των, τοὺς πλείστους Ἀνδρίους, ἐν οἷς καὶ τινες μοναχοί. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἔπλεαν οὗτοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπισκόπου πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν κωμόπολιν, ὁ Ὁμέρμπεης ἐκτύπησε τοὺς Κουμιώτας κατὰ τὰ Λέπουρα, τοὺς ἐνίκησε, τοὺς διεσκόρπισεν, ἐφόνευσεν τὸν γενναῖον ἀρχηγόν των Γεωργάκην Ἰωάννου Παπᾶ, ἔκαυσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Κούμην, καὶ οὕτως οἱ ἐκπλεύσαντες ὑπὸ τὸν ἀτυχῆ ἐπίσκοπον ἐπανῆλθον ἀπρακτοὶ εἰς τὸν Γαβριόν.

Ὁ δὲ Βρυώνης ἐστράτευσε τὴν ἐπαύριον τῆς εἰς Χαλκίδα εἰσόδου του, ὅ ἐστι τὴν 15 ἰουλίου, ἐπὶ τοὺς ἐν Βρυσακίαις ὠχυρωμένους. Πολλοὶ ἦσαν οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες· ἀλλὰ τὴν παραμονὴν τῆς μάχης ὁ ἀρχηγὸς Ἀγγελῆς Ν. Γοβρίνας, διαλέξας 300 τοὺς ἀνδρειότερους, τοὺς ἐκράτησε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπέστειλεν εἰς ἄλλην ἀκινδυνότεραν θέσιν. Πρὸς ἐνδυνάμωσιν δὲ τῶν Βρυσακίων ἐλλιμνίζαν ἐκεῖ πλοῖα τῆς Λίμνης καὶ τὸ ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ἀλέξανδρον Κριεζῆν Ὑδραϊκὸν ἐξ οὗ ἀπεβιβάσθη ἐν κανόνι. Ἡ θέσις αὕτη ἦτο καταλληλοτάτη εἰς ἀσφάλειαν τῶν Ἑλλήνων, παρόντων πλοίων· διότι, καὶ ἂν ὑπερίσχυεν ὁ ἐχθρὸς, κατέφευγαν εἰς αὐτά· διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἦσαν τόσον ὀλίγοι, ἐνδιέμειναν ἀκλόνητοι καὶ ἀφοβοὶ ἀφ' οὗ εἶδαν παμπληθεῖς ἐχθροὺς ἐπερχομένους καὶ σύροντας κανόνια εἰς καταστροφὴν τῶν ὠχυρωμάτων. Ὁ Ἀγγελῆς εἶχε δώσει ἄλλοτε δείγματα ἀνδρείας, ὥς εἰς τῶν αὐτοπροαιρέτως κλεισθέντων καὶ ἀνδραγαθησάντων ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Γραβιᾶς. Οὗτος, διαθέσας τὰ τῆς μάχης ὡς ἔπρεπε, καὶ παρὼν ὅπου ἦτον ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος, ἐνέπνεε μέγα θάρρος καὶ ἔδιδε χρηστὰς ἐλπιδας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῆς μάχης οἱ ἱερεῖς φοροῦντες τὰς στολὰς των καὶ ἰστάμενοι ἐν μέσῳ τῶν πολεμιστῶν ἐδέοντο ψάλλοντες μεγαλοφώνως τὸ « Σὺ σὺ Κύριε τὸν λαόν σου ».

Οἱ Τούρκοι ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ διασκορπίσωσι τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας· καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἐφρονέοντο ὡς ἐκτεθειμένοι, καὶ οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἐφόνευσαν ὡς ὑπὸ τὴν σκέπην ὠχυρωμάτων, ἐστράφησαν μετὰ δῖωρον μάχην εἰς τὰ ὀπίσω ἀπρακτοὶ, καττησχυμένοι καὶ καταδιωκόμενοι, ἀφήσαντες καθ' ὁδὸν δύο κανόνια.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι Τούρκοι, ἀφ' οὗ ἀπεκλείσθησαν ἐν τῇ ἀκροπόλει, εἶδαν, ὅτι μόνη ἐλπὶς πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας ἦτον ἡ ἑξῶθεν βοήθεια. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ 15 τῶν ἐγκλείστων

ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπ' ἀνδρίᾳ γνωστοῦ Μεχμετάκου ἐξήλθαν κρυφίως διὰ νυκτός τὴν 15 μαΐου, διέβησαν ἀταράχως καὶ ἀβλαβῶς διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν κοιμωμένων καὶ μὴ ἐχόντων νυκτοφυλακίας, κατέβησαν εἰς τοὺς τρεῖς Πύργους, καὶ διεβί-
 βάσθησαν εἰς Κάρυστον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Χαλκίδα ὅπου παρέστη-
 σαν τὴν δεινὴν θέσιν τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐζήτησαν τὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν αὐτῇ. Ἡ δὲ ἐλπίς τῆς ἐξωθεν βοηθείας ἐθάρ-
 ρυνε τοὺς ἐγκλείστους εἰς τὸ ν' ἀντέχωσι γενναίως καὶ νὰ μὴ εἰσακούωσι τοὺς ἐχθροὺς προσκαλοῦντας αὐτοὺς νὰ παραδο-
 θῶσιν.

Ἀρξάμενου δὲ τοῦ ῥαμαζανίου, ὃ ἐστὶ τὴν 27, ἔπραξαν οἱ ἐγκλείστοι ἔργον φιλάνθρωπον· ἀπέλυσαν 30 Ἑλληνίδας καὶ ἐζήτησαν εἰς ἀνταλλαγὴν τοὺς ἐν τοῖς προξενείοις οἰκείους των· ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἀπέδωκαν τὴν ἀπό-
 λυσιν εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ ἀκροπόλει σπάνιν τῶν τρο-
 φῶν μᾶλλον ἢ εἰς φιλάνθρωπίαν. Τὴν 30 οἱ Τοῦρκοι ἐξήλθαν εἰς ἀρπαγὴν τροφῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐφρονεύθησαν ἐξ αὐτῶν δύο.

Εἴπαμεν, ὅτι τὸ συντελεστικώτερον εἰς τὴν πτώσιν τοῦ φρου-
 ρίου τῶν Ἀθηνῶν ἦτον ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἐν τῷ παρατειχίσματι νεροῦ· ἐπειδὴ ἡ χρῆσις τῶν κανονίων ἐδείχθη ἀνωφελής, οἱ Ἀθηναῖοι ἐσκαψαν ὑπὸ τὸ παρατειχίσμα ὑπόνομον, καὶ τὴν 9 Ἰουνίου, καθ' ἣν ἀπεφάσισαν νὰ τὴν ἀνάψωσιν, ἐχύθη ὅλη ἡ πόλις ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἰς θέαν τῆς ἐκραγῆς. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, πρωτόπειροι τῶν τοιού-
 των ἐργασιῶν, ἀνάψαν τὴν ὑπόνομον πρὶν τὴν ὑποσκάψωσιν ὅσον ἔπρεπε, καὶ ἡ ἐκραγὴ δὲν ἐπῆλθεν· ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ δὲ ταύτης ἐπεχείρησαν νὰ ὑποσκάψωσιν ἄλλην· ἀνησύχαζαν δὲ μεγάλως μαθόντες τὴν εἴσοδον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων εἰς Βοιωτίαν διότι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἤρχοντο καὶ εἰς Ἀθήνας, διὰ τοῦτο κατεγίνοντο παντοίοις τρόποις νὰ κυριεύσωσιν ὅσον τά-
 χιον τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἀσφαλισθῶσιν ἐν αὐτῇ.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἡ χαρποπιὰ εἰδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς Πελο-
 πόννησον.

Ἀδιαφιλονείκητος αὐθιγὲς τοῦ τύπου ἐθεωρεῖτο ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ὁ Ὑψηλάντης ὡς ἀνεφέραμεν. Ἀνδὲ καὶ ὁ ἀ-
 τυχῆς ἀδελφός του Ἀλέξανδρος μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα παθή-

ματὰ τοῦ εἶχε φυλακισθῇ, ἐφημίζετο πανταχόθεν καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι παντοῦ κατετρόπωσε τοὺς ἐχθροὺς, ὅτι ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς λαοὺς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, ὅτι ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, ὅτι ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὅτι ἦτο πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ μυριάδων. Ἡ ψευδὴς αὕτη ἀλλὰ σωτήριος κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις φήμη καὶ τὸν ἀγῶνα εἰς ἄκρον ἐνίσχυε, καὶ τὸ Ὑψηλάντικόν ὄνομα ὑπερεμεγάλυνε. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἔσπευσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ στείλωσι πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην πρέσβεις προσφέροντες αὐτῷ τὴν ὑπόκλησιν των καὶ αἰτούμενοι ἀντιπρόσωπόν του ὡς διοικητὴν τοῦ τόπου. Ὁ διορισμὸς ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς διοικητοῦ ἦτο τόσο ἀναγκαιότερος, καθ' ὅσον ἀνεφύησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Χατση-Μελέτη ταύτης φύσεως ἔριδες καὶ διακρίσεις, ὥστε κίνδυνος ἦτο μὴ ἐπέφεραν ἐγγύριον σύγκρουσιν. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ὑψηλάντου ἔπασεν ἐπὶ τὸν Λιβερίον Λιβερόπουλον, ὅστις ἀναχωρήσας ἐκ Τρικόρφων ὡς πληρεξούσιος τοῦ πληρεξουσίου τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ἔφθασε τὴν 29 εἰς Πειραιᾶ ὅπου κατέβησαν πρὸς ὑποδοχὴν του καὶ οἱ πολῖται καὶ τὰ στρατεύματα, καὶ τὸν συνώδευσαν εἰς τὴν πόλιν φοροῦντα τὴν ἱερολοχτικὴν στολὴν, ἣν ἐφόρουσαν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὅλοι οἱ ὁπαδοί του. Ταύτη δὲ ἦτον ἡ τότε ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου ἐνεργουμένη ἐξουσία ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ὥστε ὁ Χατση-Μελέτης, ὁ πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἀπειλῶν νὰ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ, ἅμα ἔλαβε τὴν διαταγὴν τοῦ Λιβερίου, ἐξεστράτευσε ἐνπειθέστατος εἰς Θήβας πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ πρὸς τὴν Ἀττικὴν προχωροῦντος ἐχθροῦ.

Δίμηνον μόλις παρήλθεν ἀφ' οὗ ἀπεκλείσθησαν οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ ἀκροπόλει, καὶ ἡ τροφὴ καὶ ἡ πόσις, αἱ εἰσκομισθεῖσαι ἀρξάμενου τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἐξέλειψαν. Μὴ ἔχοντες δὲ κοινωνίαν μετὰ τῶν ἔξω, καὶ ἀκούοντες τοὺς Ἑλληνας μεγαλορρήμονοὺντας ἐφοβοῦντο ξένων ἐπέμβασιν καὶ ἦσαν εἰς ἄκρον περὶ λυποί. Τόσον δὲ ὑπώπτευσαν ὅτι ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἐστηρίζετο ὑπὸ τῶν εὐρωπαίων, ὥστε, βλέποντες μετὰ τῶν πολιορκητῶν πολλοὺς φαγκοφοροῦντας, δις ἠρώτησαν τοὺς ἐν τῇ πόλει προξένους, ἂν οἱ Φράγχοι Βασιλεῖς ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας· ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ ἀποκλεισμοῦ των οὔτε τὰς ἐν τῇ γειτονείᾳ προόδους τῶν ὁμοπίστων αὐτῶν ἐγίνωσκαν. Ἐστε-

ρημένοι τροφῶν καὶ εἰδήσεων ἐξῆλθαν τὴν νύκτα τῆς 2 ἰουλίου **ἰούλιος** ἐπὶ ἀρπαγῇ τροφῶν καὶ ἐπὶ αἰχμαλωσίᾳ τινὸς εἰς γινῶσιν τῶν πραγμάτων, καὶ ἔπεσαν ἐν πρώτοις ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ ἀντικρὺ τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου κανονοστάσιον Κεῖους, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοὺς Αἰγινήτας καὶ τελευταῖον ἐπὶ τοὺς ἀνωθεν τοῦ λόφου τοῦ Μουσειῦ Ὑδραῖους. Καὶ οἱ μὲν Κεῖοι διεσκορπίσθησαν, ἔχασαν τὴν σημαίαν των καὶ μετέβησαν εἰς Κερατιὰν ἀντικρὺ τῆς πατρίδος των· ἔπαθαν καὶ οἱ Αἰγινήται, καὶ ἔχασαν καὶ αὐτοὶ τὴν σημαίαν των, ἀλλὰ τὴν ἀνέκτησαν καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των. Μόνοι οἱ Ὑδραῖοι ὑπερίσχυσαν καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἐχθροὺς. Κατὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν ταύτην ἐφονεύθη ἀνδρεῖός τις καὶ ὀρμητικὸς ἀραψ, οὗτινος τὴν κεφαλὴν ἔκοψαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν βάρβαρον τουρκικὴν συνήθειαν καὶ ἀνεστήλωσαν ἐπὶ τοῦ Μουσειῦ χαίροντες· ἀλλ' ἡ χαρὰ ἐτράπη εἰς λύπην· διότι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκοι, ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τῷ θεάματι, ἀνεβίβασαν ἀπὸ τῆς φυλακῆς τὴν αὐτὴν ὥραν τοὺς 10 Χριστιανούς, οὓς ἄλλοτε ἀπήγαγαν εἰς τὸ φρούριον, ἔκοψαν τὰς κεφαλὰς των καὶ τὰς ἀνεστήλωσαν κατέναντι τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἐμάνησαν ἰδόντες τὸ γεγονός, καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀποκεφαλίσωσι τοὺς ἀποκεφαλίστας τῶν συγγενῶν καὶ φίλων ὤρμησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ αὐστριακοῦ προξένου, Γροπίου, οὗτινος ἡ φιλανθρωπία διεφύλαττεν ἀβλαβεῖς 15 Τούρκους ἀνδρας καὶ γυναῖκας παραδοθέντας αὐτῷ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῶν προεστώτων τῶν Ἀθηνῶν. Ἀντέστη ὁ γενναῖος καὶ συνετὸς πρόξενος (6), ἔφθασεν ἐν καιρῷ καὶ ὁ Λιθέριος, καὶ τὸ πλῆθος καθυσύχασε βεβαιωθὲν ὅτι οἱ προεστώτες, οἱ ἄλλοτε εἰς τὸ φρούριον ἀναβιβασθέντες, δὲν ἦσαν μεταξύ τῶν ἀποκεφαλισθέντων.

Ἡ βδελυρὰ πράξις τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ καὶ ἡ βδελυρωτέρα τῆς θεατρικῆς ἐπιδειξέως τῆς ἀποκοπείσης κεφαλῆς ἐπροξένησαν τὸν ἀδικὸν καὶ ἀπρομελέτητον ἀποκεφαλισμὸν 10 Ἑλλήνων· παρ' ὀλίγον δὲ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀθῶων.

Τὴν δὲ 9 ἔμαθαν οἱ Ἕλληνες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐξεστράτευσαν εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ ἐσκέπασαν τὴν πρὸς τὸν Πειραιᾶ ὁδὸν καταφυγόντες εἰς τρία ἐν τῷ λιμένι ἐμπορικὰ πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ὀλλανδικήν, καὶ εἰς ἓν ὑπὸ ἐλληνικὴν, καὶ ἀποκομισθέντες οἱ μὲν εἰς Σαλαμῖνα, οἱ δὲ εἰς Αἴγινα. Οἱ Ὑδραῖοι μετέφεραν καὶ οὗτοι ἐπὶ τοῦ πλοίου

των τὸ ἐπὶ τοῦ Μουσείου κανόνι καὶ οὐδείς εἶχε διαθέσειν ν' ἀντισταθῇ. Οἱ δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει πεινῶντες καὶ διψῶντες Τοῦρκοι ἔβλεπον τὴν κίνησιν, ἀλλ' ἠγνόουν τὴν μέλλουσαν εὐτυχίαν των· ἐφοβοῦντο δὲ καὶ ἂν ἤρχετο ἔξωθεν βοήθεια, μὴ δὲν τοὺς ἐπρόφθανε ζῶντας· διὰ τοῦτο ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἄνω κάτω κινήσεως τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὴν 14, δύο ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας, ἤνοιξαν τινὰ πυλίδας καὶ ἐξῆλθαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἰλισσοῦ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἐπὶ ἀρπαγῇ τροφῶν· οἱ πλεῖστοι δὲ ἔπεσαν εἰς τὰ ἀλώνια πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὅπου ἦσαν αἱ θημυνιαί· καὶ οἱ μὲν ἐπροχώρησαν εἰς τινὰ κῆπον πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, τινὲς δὲ εἰσῆλθαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἠτοιμαζόντο νὰ ἐγκταλείψωσι τὴν πόλιν, ἰδόντες ὅτι οἱ Τοῦρκοι τοὺς καταφρόνουν καὶ παρόντας, ἐπέπεσαν φιλοτιμηθέντες, καὶ τουφεκίζοντες τοὺς ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσι πάλιν διὰ τῆς αὐτῆς πυλίδος εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅπου πολλοὶ μετέφεραν ἐπὶ τῶν ὤμων γεννήματα καὶ ὀπώρας. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαυσαν συγχρόνως τὴν ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Βάκχου ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ συνέκαυσαν τοὺς ἐν αὐτῇ ὀλίγους Ἕλληνας φρουροὺς προτιμήσαντας ν' ἀποθάνωσιν ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ἢ νὰ παραδοθῶσιν· ἐφανεύθησαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην 30 Τοῦρκοι, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι γυναῖκες καὶ παιδιὰ καὶ 7 Ἕλληνες· ἐπληρώθη εἰς τὸν πόδα καὶ ὁ Δῆμος Βασιλείου μαχόμενος γενναίως· μετακομισθεὶς δὲ εἰς Αἰγιναν πρὸς θεραπείαν ἀπέθανε.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην τῶν Βρυσακίων ὁ Βρυώνης δὲν ἠθέλησε νὰ χρονοτριβήσῃ ἐν Εὐβοίᾳ ἐξ αἰτίας τῆς δεινῆς θέσεως τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, καὶ συμπαραλαβὼν τὸν Ὁμέρμπεην ἐλθόντα εἰς Χαλκίδα ἀφ' οὗ κατηρήμωσε τὴν Κούμην, ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀθήνας τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης τῶν Βρυσακίων καὶ ἔφθασε τὴν 17 εἰς Λιάτανι 8 ὥρας μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου καὶ διενυκτέρευσεν· ἡ δὲ προσέγγις τοῦ ἀπεδίωξε τοὺς εἰς ἀντίστασιν προκαταλαβόντας τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπῆραν οἱ Αἰγινῆται τὸ κανόνι των καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια. Τὴν δὲ 19 ἡ πόλις ἐγκατελείφθη παρὰ πάντων ἐκτὸς τινων δυστυχῶν γερόντων καὶ γραιῶν, μὴ δυναμένων διὰ τὴν προβεβηκυῖαν ἡλικίαν των νὰ μετατοπίσωσι. Τὴν 20 οἱ Τοῦρκοι ἐστρατοπέδευαν ἐν τῇ παρὰ τὴν πόλιν θέσει τῶν Πατησίων, καὶ ἔστειλαν ἵππεῖς πρὸς κατασκόπευσιν τῆς πό-

λεως, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν πρό τιнос καιροῦ ἐπὶ βοηθείᾳ μεταβάλλοντων ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως εἰς Εὐβοίαν Ἀθηναίων Τούρκων. Κατόπιν αὐτῶν εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ πασᾶς καὶ ὁ μπέης καὶ ὅλα τὰ στρατεύματα, ἅτινα διόλου ἀχαλίνωτα ἔκαιαν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀρχηγῶν, ἐλαφυραγῶγουν, ἔσφαζαν καὶ οὐδ' αὐτὰ τὰ προξενεῖα ἐσέβοντο, ἂν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τῶν βασιλέων των.

Τοιοιουτρόπως ἐλύθη ἡ πρώτη πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν διαρκέσασα ἀπὸ τῆς 25 ἀπριλίου μέχρι τῆς 20 ἰουλίου· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οἱ μὲν κατέφυγαν εἰς Αἶγιναν καὶ Σαλαμῖνα, οἱ δὲ μετέβησαν εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ στρατόπεδα.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν διέτριβεν ἐν Ἀθήναις ὁ Ὁμέρμπεης, ὁ ἀρκυος ἐπίσκοπος Νεόφυτος ἀπέπλευσε τοῦ Γαβριελοῦ εἰς κυρίευσιν τῆς Καρύστου μεθ' ἱκανῶν ἀκολούθων· προσορμηθεὶς δὲ εἰς Ἀλιβέρι, χωρίον ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ μεταξὺ Καρύστου καὶ Χαλκίδος, ἠνώθη μετὰ τῶν ἐκεῖ συνηγμένων Κουμιοτῶν καὶ ἄλλων· καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Βουσακίων πρὸς σύσκεψιν, τὸ δὲ στρατεῦμα διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Στοῦρα (Στόρα) καὶ ὀχυρωθῇ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἀλλ' ὁ Ὁμέρμπεης, μαθὼν τὰ κινήματα ταῦτα, μετέβη μετὰ 300 ἐπιλέκτων εἰς Χαλκίδα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κάρυστον. Ἡ εἶδησις τοῦ ἐρχομοῦ του διέλυσεν αὐτὴ καὶ μόνη τὸ διὰ τόσων μόχθων τοῦ ἐπισκόπου συναχθὲν κατὰ τὰ Στοῦρα στρατεῦμα· καὶ οἱ μὲν νησιῶται ἐπέβησαν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη· ἀλλὰ φιλοτιμηθέντες οὗτοι ἐπανῆλθον μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, καὶ οἱ εἰς ἄκρον πρὸ μικροῦ δειλοὶ ἐφάνησαν ὑπὲρ τὸ δέον τολμηροὶ ἔνεκα τῆς ἀπειρίας των· ὥστε, ἀντὶ νὰ προφυλάττωνται πολεμοῦντες ὀπισθεν πετρῶν κατὰ τὴν ἐλληνικὴν συνήθειαν, ὥρμησαν κατὰ πρόσωπον τοῦ ἐχθροῦ ἐρχομένου τουφεκίζοντες καὶ ἀλαλάζοντες. Οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἔτρεψαν, τοὺς κατεδίωξαν, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα· 30 ἐξ αὐτῶν ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπνίγησαν, 15 δὲ μόνοι Σλαβῶνοι, ὀχυρωθέντες ὡς ἔπρεπεν, ἐπέμειναν πολεμοῦντες καὶ ἀβλαβεῖς μέχρι τέλους διέμειναν, χάρις εἰς τὸν ἐμπειροπόλεμον αὐτῶν ἀρχηγόν, τὸν μονόφθαλμον Ῥάδον. Ἡ τροπὴ αὕτη τῶν Ἑλλήνων συνέβη τὴν 12 αὐγούστου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Συνάθροισις τουρκικῶν στρατευμάτων ἔξωθεν τοῦ Κουσσαντασίου καὶ παθήματα τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ. - Πλοῦς τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπὶ τὴν Σάμον καὶ ἀποτυχούσα ἀποβάσεις. - Ἐμφανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας πορθμῷ. καὶ ἐμπρησμὸς ἐννέα φορτηγῶν πλοίων τουρκικῶν. - Ματαίωσις τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας - Πόλεμος Τουρκίας καὶ Περσίας.

Αἱ εἰς τὰ ἀντικρὺ παράλια τῆς Ἀσίας τολμηραὶ ἀποβάσεις τῶν Σαμίων καὶ αἱ εἰς τὰ ἐνδότερα εὐτυχεῖς ἐπιδρομαὶ τῶν ἠνάγκασαν τὴν Πύλην νὰ κινήσῃ κατὰ τῆς νήσου ἐκείνης δυνάμεις καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης· διότι, ἐκτὸς τῶν εἰς καθυπόταξιν τῆς ἄλλων αἰτιῶν, οἱ Ἀσιανοὶ Τοῦρκοι ἐδυσκολεύοντο νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὰ ἐν ἐπαναστάσει ἀπώτερα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἂν δὲν ἀπηλλάττετο πρῶτον ὁ τύπος τῶν τοῦ πρὸ τῶν θυρῶν δεινοῦ τούτου ἐχθροῦ, δεινοτέρου ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ καθισταμένου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατέβαιναν ἀντικρὺ τῆς Σάμου πολλὰ στρατεύματα, καὶ ἀνεμένετο καὶ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἀπριλίου ὁ Γεώργιος Λογοθέτης, ὁ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως μετονομασθεὶς Λυκοῦργος, πρὸ ἐπτά ἐτῶν διατρίβων ἐν Σμύρνῃ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του τὴν Σάμον. Ἄνθρωπος δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματίας, ἔχων γνῶσιν καὶ γραμμάτων καὶ πραγμάτων, ἐτέθη διὰ μιᾶς ὑπεράνω τῶν συμπατριωτῶν του καὶ ἡσχολήθη νὰ ὀργανίσῃ τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ στρατιωτικόν, καταστήσας ἐν μὲν τοῖς χωρίοις ἐφόρους ἐπέχοντας καὶ τόπον εἰρηνοδικῶν, ἐν δὲ τῇ πρωτευούσῃ βουλὴν ἐξ ἀντιπροσώπων παντὸς χωρίου καὶ τρεῖς γενικοὺς ἐφόρους ἐκπληροῦντας καὶ τὰ καθήκοντα γενικοῦ δικαστηρίου· ὀργάνισε καὶ τέσσαρας χιλιάρχιας. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἐκπλήξῃ τὸν λαὸν καὶ διεγείρῃ καὶ ἀμιλλαν παρὰ τοῖς φιλοτιμοτέροις

τῶν Σακρίων, διέταξεν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ φορῶσι διακριτικὰ σημεῖα, οἱ δὲ χιλιάρχοι χρυσᾶς ἐπωμίδας.

Ἐν τούτῳ συνήχθησαν κατὰ τὴν δοθεῖσαν διαταγὴν ἀντικρὺ τῆς Σάμου πάμπολλα στρατεύματα διὰ τὴν μελετωμένην ἐκστρατείαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἐλέζογλου, διοικητοῦ τῆς παραλίου πόλεως τοῦ Κουσαντασίου καὶ τῶν περιχώρων. Θέλουσα δὲ νὰ ἐξάψη ἡ Πύλη ἔτι μᾶλλον τὸν φανατισμὸν τῶν πιστῶν καὶ ἐρεθίσῃ τὴν ἀπληστον πλεονεξίαν των καὶ τὴν αἰμοχαρῆ διψάν των ἐξέδωκεν, ὡς ἐλέγετο, προσταγὴν νὰ φονεύσωσιν ὅλους τοὺς ὑπεροκταετεῖς ἄρρενας τῆς Σάμου, καὶ νὰ τουφεκίσωσιν ὅλους τοὺς ἐντὸς τῆς ἡλικίας ταύτης, τὰς δὲ γυναῖκας ὅλας ν' ἀνδραποδίσωσιν· ἀλλ' ἐβράδυνε νὰ φανῇ ὁ εἰς μεταβίβασιν τουρκικὸς στόλος· ὁ δὲ συναχθεὶς ἀχαλίνωτος ὄχλος ἔπραττεν ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ τὰ πάνδεινα ὅπου συνηθροίσθη, ἂν καὶ τὰ ὑπεξούσια τῆς Πύλης ἐκεῖνα μέρη ἦσαν ἀτάραχα.

Μεταξὺ δὲ τῶν συναχθέντων τούτων ὀπλοφόρων πέριξ τοῦ Κουσαντασίου ἦσαν καὶ οἱ μετὰ τὴν παῦσιν τῶν ἐν Σμύρῃ δεινῶν ἐξωσθέντες ἐκεῖθεν κακοῦργοι. Οὗτοι, εὐρόντες ὁμόφρονας τοὺς λοιποὺς ἐκεῖ συναχθέντας, ἔπραξαν παντὸς εἶδους ἀνομήματα ἐν τοῖς ἔξω τοῦ Κουσαντασίου χωρίοις, σφάζοντες, ἀτιμάζοντες, λεηλατοῦντες καὶ βιάζοντες ὅλους νὰ θεωρῶσι τὴν φυγὴν σωτηρίαν. Τὰ αὐτὰ ἐπεθύμουν νὰ πράξωσι καὶ ἐν τῇ πόλει, ὅπου ἐμβάντες ὕβρισαν, ἔδειραν Χριστιανοὺς καὶ ἐφόνευσαν ἕνα. Ὁ Ἐλέζογλος, ἄνθρωπος φιλοδίκαιος καὶ δραστήριος, ἐπαίδευσεν ἀμέσως διὰ κεφαλικῆς ποινῆς τὸν φονέα. Τὴν δικαίαν ταύτην πράξιν ἐθεώρησαν ὡς ἄδικον οἱ μισοῦντες τὴν δικαιοσύνην καὶ ἠγείραν γενικὸν γογγυσμὸν κατ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ δυστυχεῖς Χριστιανοί, πάσχοντες καθ' ἡμέραν καὶ βλέποντες ἀδύνατον νὰ λάβωσι παρὰ τοῦ καλοκάγαθου ἀλλ' ὄχι καὶ ἰσχυροῦ διοικητοῦ τὴν ἀπαιτουμένην προστασίαν, οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς τὰς ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν νήσους, οἱ δὲ οἰκοῦρουν. Ἐν ᾧ δὲ ῥοί Τοῦρκοι ἦσαν τόσον ἡρεθισμένοι, καὶ οἱ Χριστιανοὶ τόσον ἐμφοβοὶ, ἐτόλμησέ τις τῶν Χριστιανῶν πεινῶν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας εἰς εὐρεσιν τροφῆς· κατὰ κακὴν του τύχην ἀπῆντησε τρεῖς Τούρκους, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἀμέσως τὸν ἐπιστόλισεν ἀλλὰ δὲν τὸν ἔβλαψεν· ἐπέπεσε τότε ὁ Χριστιανός, τοῦ ἤρπασε τὴν ἀλλὴν πιστόλαν καὶ τὸν ἐσκότωσεν· οἱ δύο δὲ ἄλλοι Τοῦρκοι δειλιάσαντες ἔφυγαν· ἀλλὰ φεύγοντες ἐφώγαζον

«οἱ ἄπιστοι σκοτώνουν τοὺς πιστούς». Ἀκουσθεῖσης τῆς φωνῆς ταύτης, φωνῆς ἱκανῆς νὰ φέρῃ τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς πόλεως, ἔσπασαν οἱ φιλάτακτοι τὰς θύρας οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων, ἤρπασαν πράγματα, ἐφόνευσαν ἀνηλεῶς ὅσους συνήντησαν, ἠνδραπόδισαν γυναῖκας, ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν πόλιν καὶ μόλις τὴν διέσωσαν οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι. Ἡ δὲ Πύλη, μαθοῦσα τὰ δυστυχήματα τῆς πόλεως ἐκείνης, κατέκρινε καὶ μετέθεσε τὸν φιλοδίκαιον Ἐλέζογλου ὡς ἐρεθίσαντα τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς καταδίκης τοῦ φονέως.

Ἰούλιος Τὴν δὲ 3 ἰουλίου ὁ τηλέγραφος τῆς Σάμου ἐσήμανε τὸν ἐμφανισμόν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου πλέοντος πρὸς τὴν νῆσον ἐκ πλοίων 36, ἐν οἷς 4 δίκροτα καὶ 6 φρεγάται, ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Καρᾶ-Ἀλῆν. Πλησιάζας ὁ στόλος συνέλαβε πλοίαριον σάμιον ἔχον τρεῖς ναύτας καὶ τὸν κυβερνήτην· καὶ τοῦτον μὲν καὶ ἓνα τῶν ναυτῶν ἔστειλεν ὁ ὑποναύαρχος εἰς Σάμον προσκαλῶν διὰ γραμμάτων τοὺς προεστώτας νὰ ἔλθωσιν εἰς προσκύνησίν του, καὶ δεχθῶσιν ἀγᾶν καὶ καδῆν, ἂν ᾔθελαν νὰ μὴ καταστραφῇ ὁ τόπος των· τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκράτησε· τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ στόλος ἐλλιμένισεν ἐμπροσθεν τῆς Χώρας. Ὁ λαὸς τῆς Σάμου, ἰδὼν κατὰ πρώτην φορὰν ἐχθρικὸν στόλον, ἐδείλιασε, καὶ οἱ μὲν ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ διεβιβάσθησαν εἰς τὰς πλησιοχώρους νήσους πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου. Ἀλλ' αἱ Ἀρχαὶ τοῦ τόπου καὶ ὁ Λυκοῦργος ἐδείξαν ἄκραν ἀφοβίαν, κατεβίβασαν τὸ προοργανισθὲν στράτευμα εἰς τὸ παράλιον ἀντικρὺ τοῦ στόλου καὶ τὸ ἠτοίμασαν εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ, ἂν ἐπεχείρει ἀπόβασιν.

Τὴν δὲ ὑστεραίαν ὁ στόλος παρετάχθη ἐμπροσθεν τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Σάμου καὶ ἐκανονοβόλει σφοδρῶς εἰς ἀπομάκρυνσιν τοῦ στρατεύματος τῶν Σαμίων. Τὸ πρωτόπειρον στράτευμα φοβηθὲν ἀπεμακρύνθη καὶ ἐκρύβη ὀπισθεν τῶν παρακειμένων οἰκιῶν, καὶ οἱ Τοῦρκοι, βλέποντες ὅτι οἱ ἐναντίοι των ἔγειναν ἄφαντοι, ἐκίνησαν πρὸς τὴν ξηρὰν ἐπὶ τῶν λέμβων· ἀλλ' ὁ Λυκοῦργος καὶ οἱ χιλιάρχοι Σταμάτης Γεωργιάδης, Μανουὴλ Μελαχρινὸς καὶ τινες ἄλλοι ἀξιωματικοί, ἀπομείναντες ἐπὶ τῆς παραλίας, ἔβυναν τόσον εὐστόχως πέντε κανόνια, ὥστε ὅλκι σχεδὸν αἱ σφαιραὶ ἔπεσαν ἐντὸς τῶν λέμβων καὶ ἐπροξένησαν πολὺν φόνον. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἐδυνήθησαν διὰ τούτου καὶ μόνου τοῦ τρόπου νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἡμέραν

ἐκείνην τὴν ἀπόβασιν, διότι ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ὑπώπτευσεν ὅτι τὸ φοβηθὲν καὶ ἀπομακρυνθὲν ἀπὸ τῆς παραλίας ἐλληνικὸν στρατεύμα παρεφύλαττεν ἵνα ἐπιπέσῃ. Ὁ παράλογος δὲ οὗτος φόβος τῶν Τούρκων ἐθάρρυνε τὸ παραμερῆσαν στρατεύμα τῶν Σαμιῶν νὰ ἐπανεέλθῃ ὅπου ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ καὶ ἐνδιαμείνῃ ἄφοδον, ἃν καὶ ἀκαταπαύστως πλὴν ἀβλαβῶς καθ' ὅλον τὸ ἡμερονύκτιον ὑπὸ τοῦ στόλου κανονοβολούμενον. Τὴν δὲ ἐφεξῆς ἡμέραν ἀπέβησαν 300 Τοῦρκοι κατὰ τὴν ἀγίαν Παρασκευήν, ὅπου ἦσαν ὀκτὼ Ἕλληνες μόνον εἰς σκοπὴν, διότι δὲν ὑπώπτευσαν ἀπόβασιν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ἀλλ' ὁ χιλιάρχος Γεωργιάδης, μαθὼν τὸ γεγονός, παρέλαβεν ὅσους ἡῦρε προθύμους, ὥρμησε πρῶτος αὐτὸς μετὰ τῶν ὀλίγων ἀκολουθῶν του, ὥρμησαν κατόπιν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπὶ τοὺς ἀποδάντας τόσον μαρμαίκοι, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ των, ὥστε οὐδένα σχεδὸν ἐχθρὸν ἀφῆκαν ζῶντα. Ἐφάμιλλοι τῶν Σαμιῶν ἐφάνησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ καὶ τινες παρευρεθέντες Κρήτες, ὧν ὁ ἀρχηγὸς Χατση Γεώργης Μουριώτης ἐφημίσθη διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐπλησίασαν εἰς τὸ αὐτὸ παράλιον 40 λέμβοι φέρουσαι ἄλλους στρατιώτας· τόσον δὲ εὐστόχως καὶ τόσον σφοδρῶς ἐτουφέκισαν καὶ αὐτούς οἱ Ἕλληνες, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ποδίσωσι. Τότε ὁ τρισβάρβαρος καὶ ἀνάνδρος Καρᾶ-Ἀλῆς, ἐκδίκησιν πνέων, ἐπίσσωσε τοὺς δύο δυστυχεῖς καὶ ἀθώους ναύτας τοῦ συλληφθέντος σαμίου πλοιαρίου, τοὺς ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοῦ κατὰκέφαλα καὶ τοὺς ἔκαυσε κατέναντι τῶν συγγενῶν καὶ συμπατριωτῶν αὐτῶν εἰς αἰώνιον στίγμα τῆς βδελυρᾶς μνήμης του. Μετὰ τὴν προᾶξιν ταύτην ἔστειλεν ἀντικρὺ 9 φορτηγὰ πλοῖα ἐπὶ μεταφορὰ ἄλλων στρατευμάτων· τὴν δὲ 6, 7 καὶ 8, ὁ στόλος διέμεινεν ἀπρακτος ἔμπροσθεν τῆς Σάμου ἀναμένων τὸν ἀνάπλου τῶν φορτηγῶν.

Ἡ εἰδησις τοῦ ἔκπλου τοῦ στόλου τούτου ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, καὶ τὴν 4 ἐξέπλευσαν τὰ ὑδραϊκὰ καὶ σπετσιωτικὰ πλοῖα καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ψαριανῶν· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα 90, ἐν οἷς καὶ τινὰ τῆς Κᾶσσου. Δὲν ἤξευραν κατ' ἀρχὰς ποῦ ἔπλεεν ὁ ἐχθρικός στόλος· ἀλλ' ἔμαθαν μετ' ὀλίγον, ὅτι διέπλευσε τὸ στενὸν τῆς Χίου κατευθυνόμενος εἰς τὰ ἀντικρὺ τῆς Σάμου παράλια· τὴν δὲ 8 εἶδαν ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ μικρᾶς Ἀσίας πορθμῷ ὑπὸ τὸ Τσιαγχλὶ τὰ 9 φορτηγὰ, ἐφ' ὧν ἐπεβιβάζοντο τὰ στρατεύματα, ἐπέπλευσαν

τινα αὐτῶν καὶ τὰ ἔκαυσαν ἐνώπιον τοῦ συρρέουσantos ἐπὶ τῆς παραλίης ἐχθρικοῦ πλήθους καὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου θεωροῦντος αὐτὰ καίόμενα τόσον πλησίον καὶ μὴ τολμῶντος νὰ κινηθῇ· καὶ τὰ μὲν πλήθη διεσκορπίσθησαν ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἐμπρησμοῦ, ὃ δὲ στόλος ἀπεμακρύνθη καὶ αὐτός, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθη ἡ μεγάλη ἐκστρατεία, καθ' ἣν ἡ Πύλη, ἐν ᾗ ἐβουλήθη νὰ παιδεύσῃ τοὺς ἀποστάτας Σαμίους, κατέστρεψε τοὺς ἐν Κουσαντασίῳ καὶ ἐν τοῖς πέριξ ἡσυχούς ὑπηκόους τῆς.

Οἱ δὲ Ἕλληνες, αὐτόπτηι τοῦ θαύματος τῶν πυρπολικῶν ἐπὶ τῆς τελευταίας ναυτικῆς των ἐκστρατείας, ἠτοίμασαν 4 καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης. Τὴν 11 ἀπηντήθησαν οἱ δύο στόλοι ἐν τῷ μετὰξὺ Βουδρουμίου καὶ Κῶ πορθμῷ, ἀλλὰ δὲν ἐναυμάχησαν. Ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ εὐρέθησαν καὶ τὸ πρῶτὴ τῆς ἐπαύριον ἐν ἄκρᾳ νηνεμίᾳ· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπνευσεν ἄνεμος σφοδρὸς, καὶ ὁ ἐλληνικὸς εὐρεθεὶς ὑπὸ ἡνέμου τοῦ τουρκικοῦ ἐφοβήθη διὰ τὴν κινδυνώδη θέσιν του καὶ ἔσπευσε νὰ ἐκπλεύσῃ. Ὁ δὲ τουρκικὸς ἔπλεεν οὐριοδρομῶν καὶ βλέπων αὐτὸν φεύγοντα ἔλαβε θάρρος καὶ προσέπλευσε. Τὰ εὐτελέστερα τῶν ἐλληνικῶν πλοίων καὶ τὰ βραδυπλωτέρα ἦσαν πάντοτε τὰ πυρπολικά ὡς καταδεδικασμένα εἰς φθοράν· διὰ τοῦτο τὰ 4 πυρπολικά ἀπελείφθησαν, καὶ ἐπειδὴ ἐκινδύνευαν νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἔβαλαν εἰς αὐτὰ πῦρ οἱ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφόλκια διεσώθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς εἰς τὰ ἄλλα ἐλληνικά πλοῖα· καὶ τὰ μὲν τρία τῶν πυρπολικῶν τούτων ἐκάησαν, τὸ δὲ τέταρτον ἐκυριεύθη πρὶν ἀνάψῃ· κατεδίωξε δὲ καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος τὸν ἐλληνικόν. Τὴν δὲ νύκτα ἐπῆλθε τρικυμία καὶ διεσκορπίσθη ὁ ἐλληνικὸς· καὶ μέρος μὲν αὐτοῦ ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὴν Κάλυμνον, μέρος δὲ ὑπὸ τὴν Λέρον καὶ Σάμον· ἠγκυροβόλησε καὶ ὁ τουρκικὸς ὅλος ὑπὸ τὴν Κῶν, ὅπου συνηνώθησαν μία φρεγάτα καὶ 13 μικρότερα πλοῖα πολεμικά τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ-Γιβραλτάρην ἔχοντα 800 Ἀλβανοὺς εἰς ἀπόβασιν. Ἐκτοτε διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι· καὶ ὁ μὲν τουρκοαιγύπτιος ἔπλευσε πρὸς τὸν Ἑλλάσποντον, ὁ δὲ ἐλληνικὸς συνήχθη ὅλος εἰς Σάμον, καὶ τὴν 22 ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸ Γιάλι, ὅπου ἦλθαν ἐξ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν τινὲς τῶν προκρίτων ἵνα θεωρήσωσιν ὑποθέσεις τοῦ στόλου καὶ πείσωσι τοὺς θέλοντας νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς νήσους των ναύτας εἰς τὸ νὰ παρατείνωσι τὴν ἐκστρατείαν. Ἐν ᾗ δὲ διέμενεν ἐκεῖ ὁ στόλος,

ἐπέστη ἀπροσδοκῆτως ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἀποδημήσας ἐκεῖθεν ἐξ αἰτίας τῶν ταραχῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἡσυχάσῃ ἐν Πάτρῳ τῇ πατρίδι του. Ὁ ἐμφανισμὸς ἐν μέσῳ τοῦ Χριστιανικοῦ στόλου ἐνὸς τῶν κορυφαίων τοῦ κλήρου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐπροξένησε πολλὴν χαρὰν, καὶ οἱ εὐλαβεῖς νυῦται ἔτρεξαν ὅλοι νὰ λάβωσι τὴν εὐλογίαν του. Ὁ ἱερὸς οὗτος ἀνὴρ διέμεινεν ἡμέρας τινὰς ἀγιάζων, νουθετῶν καὶ θαρρύνων τοὺς στρατιώτας τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος εἰς τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν αἱ παραμοναὶ τῆς νηστείας τοῦ δεκαπενταγούστου, ἐσυγχώρησε νὰ καταλύσωσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι Χριστιανοὶ καὶ ταύτην καὶ ὅλας τὰς ἄλλας τεσσαρακόστας διαρκοῦντος τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Τὴν δὲ 9 Αὐγούστου ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐπανέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια.

Τὰ δὲ κακὰ, ὅσα ἀδίκως καὶ πρὸς λόγους ὑπέφεραν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι Χριστιανοὶ τοῦ Κουσσαντασίου καὶ τῶν περιχώρων, ἠνάγκασαν τοὺς κατοικοῦντας τὰ χωρία Δωμάτια, Τσακλῆ, Ἀνίκιοι, Κελεμπέση καὶ Γέροντα, τοὺς δεινὰ πάσχοντας καὶ ταῦτ' αἰσθόμενους, νὰ ζητήσωσι καταφύγιον ἄλλου· τοῦτου χάριν συνενόηθησαν μετὰ τῶν γειτόνων των Σαμίων, οἵτινες ἀπέβησαν εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐπὶ τῆς νήσου των μετοικήσεως αὐτῶν· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπῆγαν εἰς Δωμάτια, δύο ὥρας μακρὰν τῆς θαλάσσης· διασκορπίσαντες δὲ τὴν ἐνδιαμένουσαν τουρκικὴν φρουρὰν μετέβησαν εἰς τὰ λοιπὰ χωρία ἀπέχοντα τὸ ἐν τοῦ ἄλλου 5 ἕως 8 ὥρας, καὶ οὕτω μετεκομίσθησαν εἰς Σάμον ἀβλαβεῖς 800 οἰκογένεια· πολλοὶ τῶν μετοικησάντων, ὄντες γεωργοί, κατετάχθησαν ἐν τῷ στρατῷ τῶν Σαμίων, ὅστις αὐξηθεὶς ἐξ αἰτίας ταύτης εἰς 4000 διεχέετο εἰς τὰ ἀντικρὺ παράλια, ἐπάτει χωρία κατοικοῦμενα ὑπὸ Τούρκων, τὰ ἐλαφυραγῶγει καὶ μετέφερον εἰς τὴν νήσον τὰ θρέμματά των. Διὰ τὰς συχνὰς δὲ ταύτας καὶ καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς οἱ Τούρκοι ἀφῆκαν τὰ παράλια χωρία των ἔρημα, καὶ ἀπεμακρύνθησαν χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ὥστε δὲν ἔμειναν ἐπὶ τῶν παραλίων ἐκεῖνων Τούρκοι εἰμὴ ἐντὸς τοῦ Κουσσαντασίου ὡς ἔχοντος δυνατόν φρούριον.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν συνέβησαν νέαι ταραχαὶ ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, κινήθέντων τῶν Βεγαβητῶν κατὰ τῶν πόλεων Μεδίνης καὶ Μέλκας, καὶ λαβόντων ὅπλα τῶν

Δρούζων καὶ τῶν Μαρωνιτῶν. Αἱ ταραχαὶ αὗται μετ' ὀλίγον καθησύχασαν. Εἶχε δ' ἐκραγῇ καὶ πόλεμος μεταξὺ Τουρκίας καὶ Περσίας τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου, καὶ περσικὰ στρατεύματα ἐπάτησαν τὰ τουρκικὰ χώματα· ἀλλ' ἐπειδὴ μικρὰ ἦτον ἡ δύναμις αὐτῇ, μικρὰν ἐκίνησε καὶ ἡ Πύλη πρὸς τὰ καταπατηθέντα ὅρια τῆς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὀλίγην ἤρπεν ἡ Ἑλλὰς ἀνακούφισιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. - Ἀναχώρησις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.

Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐφαίνετο ἀντιφατική. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς μέλος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, κατέκρινε παρρησίᾳ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα, διότι, καθ' οὓς συνέδεσε πολιτικούς δεσμούς, ὥφειλε νὰ κατατρέχη πᾶν κίνημα λαοῦ τείνον ἐς ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν οὗτος, ἂν καὶ ἀπεδοκιμάζετο, ὥφειλε τὰ μέγιστα τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας ἀνέκαθεν προθεμένην, παρὰ τὴν πολιτικὴν τῶν ἄλλων αὐλῶν, τὴν διὰ παντός τρόπον ἐξασθένωσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Εἶχε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ συνθήκας μετὰ τῆς Πύλης, ἃς αὕτη παρέβη, καὶ ἐκεῖνος ἐδύνατο δικαίως ὡς παραβάτιδιν νὰ τὴν τιμωρήσῃ· δὲν ἐμποδίζετο δὲ οὐδ' ἀπὸ τῶν κατὰ τὰ 1814 καὶ 1815, μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν συνομολογηθέντων, διότι ἡ Τουρκία οὔτε ἐμπεριελαμβάνετο οὔτε καὶ ἐμνημονεύετο· ἀλλ' ἡ τοιαύτη τιμωρία ἀντέβαινε πρὸς τὴν ἐν Λαυδίαχῃ κηρυχθεῖσαν πολιτικὴν ἀρχήν, καὶ ἐντεῦθεν προήρχετο ἢ κατ' ἐπιφάνειαν ἀντίφασις τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι προσοχῆς ἀξία, διότι αὕτη καὶ μόνη ἐξηγεῖ τὴν ῥοπὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου σήμερον εἰς τὴν εἰρήνην καὶ αὖριον εἰς τὸν πόλεμον, ὃν ὑπερεπεθύμει ὅλος ὁ λαὸς του. «Μεταξὺ ὅλων τῶν Ῥώσσων», ἔλεγεν ὁ Ἀλέξανδρος, «εἶμαι ὁ μόνος, ὁ μὴ ἀσπαζόμενος τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα». Δὲν ἤθελε τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, διότι τὸν ἐθεώρει θρίαμβον ἐπαναστατικῶν κινήματων, ἅτινα κατεδίωκεν· ἀλλὰ δὲν ἤθελε καὶ τὴν καταστροφὴν του, διότι τὴν ἐθεώρει καταστροφὴν λαοῦ μεθ' οὗ οὐράνιοι δεσμοὶ τὸν συνέδεαν. Συνέτρεξε δὲ ὅχι ὀλίγον εἰς τὸ νὰ περιπλέξῃ ἔτι μᾶλλον τὴν πολιτικὴν τῆς

Ῥωσσίας καὶ ἡ σφοδρὰ καὶ ὄχι ἄλογος ὥς ἐκ τῶν φαινομένων ὑποψία τῆς Πύλης περὶ τῆς ἐνοχλῆς τῆς Ῥωσσικῆς αὐτῆς εἰς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ Πύλη ἤξευρεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέβλεπαν πάντοτε εἰς τὴν Ῥωσσίαν πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ζυγοῦ· ὅτι ἔλαβαν ὅπλα ἐπὶ τῶν Ῥωσσικῶν πολέμων κατ' αὐτῆς· ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ προστατεύῃ ὅσον καὶ ὅπως ἐδύνατο τοὺς Ἕλληνας· ὅτι ἡ ἐπαναστατικὴ Ἑταιρία ἔλαβε τὸ εἶναι ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ· ὅτι ὁ πρῶτος ἐπαναστάτης Ὑψηλάντης, ὑπὸ τῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ἐκήρυξεν ὅτι ἐκινήθη ὑπὸ τὴν Ῥωσσικὴν προστασίαν καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ἐκάλει εἰς ἀποστασίαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα· ὅτι ὁ Μιχαὴλ Σούτσας καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἤρξαν ἄσυλον ἐπὶ πῆς φυγῆς των καὶ περιποίησιν ἐν τῇ Ῥωσσικῇ γῇ, καὶ ὅτι ἐπὶ μόνῃ τῇ συμπράξει τῆς Ῥωσσίας στηριζόμενοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἤρχισαν καὶ διετήρουν τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. Ὅλα ταῦτα ἦσαν βεβαίως ἱκανὰ νὰ κλείσωσι τὰ ὧτα τῆς Πύλης πρὸς τὰς εἰλικρινεῖς καὶ εἰρηνικὰς διαβεβαιώσεις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσσικῆς πρεσβείας καὶ νὰ φέρωσιν καὶ τὰς ἄλλας Δυνάμεις εἰς δισταγμόν.

Διττὸν χαρακτηρὰ, πολιτικὸν καὶ θρησκευτικόν, εἶχεν ὁ ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πόλεμος· καὶ ὥς πρὸς μὲν τὸν πολιτικόν ἡ Πύλη ἐδύνατο βεβαίως νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὴν πλήρη κυριαρχίαν τῆς, καὶ τόσον ἀνεξαρτήτως τῆς Ῥωσσίας, ὅσον καὶ πάσης ἄλλης Δυνάμεως· ἀλλ' ὄχι καὶ ὥς πρὸς τὸν θρησκευτικόν, διότι κατὰ τὴν ἐν Καϊναρτσίκῳ συνθήκῃ τῆς 10 ἰουλίου 1774, ὑπεχρεοῦτο νὰ προστατεύῃ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς· ὅθεν αἱ μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου ἀνόμου καὶ ἐπονειδίστου, καταδιώξεις τοῦ κλήρου, αἱ βεβηλώσεις, αἱ γυμνώσεις, οἱ κατεδαφισμοὶ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ οἱ ἐν ταῖς τριόδοις αὐτῆς τῆς βασιλευούσης ἐμπαιγμοὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων καὶ οἱ θεατρισμοὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἦσαν φανεραὶ παραβάσεις τῆς συνθήκης, δι' ἧς ἡ Πύλη ἦτον ὑπόλογος πρὸς τὴν Ῥωσσίαν (α).

Ἀλλὰ, ἂν ἡ Πύλη δὲν εἶχε πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ὑποχρεώσεις πολιτικὰς ὥς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, εἶχε τοιαύτας διὰ συνθηκῶν ὥς πρὸς τὰς δύο ἡγεμονείας, καὶ κατ' αὐτὰς ὥφειλε ν' ἀκούῃ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φωνὴν τῆς Ῥωσσίας (β).

Ὅτε ἐξεργάγη ἐν ταῖς ἡγεμονείαις ἡ ἐπαναστάσις, ὁ Ἀλέξανδρος συνέτεινε μεγάλως εἰς τὸ νὰ ἐπανέλθωσιν αὐταὶ εἰς τὴν

ὑποταγὴν τῆς Πύλης· διότι καὶ τὸν Ὑψηλάντην ἐπαίδευσε, καὶ τὰς προκηρύξεις του ὡς ψευδεῖς ἐστηλίτευσε, καὶ τὴν Πύλην ἐλευθέραν ἀφῆκε νὰ στείλῃ εἰς αὐτὰς στρατεύματα. Ἀλλ', ἀφ' οὗ ὁ πόλεμος ἔπαυσεν ὀλοτελῶς, ἡ Ῥωσσία ἀπῆτει τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν ὡς καὶ πρότερον καὶ τὴν ἀνάκλησιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, ὧν ἡ εἰσβολή, καθὼς ἄλλοτε διηγῆθημεν, ἐπέφερε μυρία θεινά (γ). ἄλλ' οὐδεμίαν ἀκρόασιν ἔδιδεν ὁ σουλτάνος. Ἐκτὸς τῶν μεγάλων τούτων αἰτιῶν ἡ Πύλη ἔδωκε καὶ ἄλλας αἰτίας διενέξων.

Κατὰ διαταγὴν τῆς ἀπηγορεύετο, ὡς προεῖρηται, ὅποιασδήποτε σημαίας πλοῖον νὰ δέχεται τοὺς πειρωμένους ἄνευ ἀδείας τῆς νὰ διαφύγῃ τὰς μισοφύλους καὶ ἀτιμωτικὰς χεῖρας τῆς, καὶ ἐπεβλήθη ποινὴ ἡ δήμευσις παντὸς πλοίου, ἂν ὁ κυβερνήτης τοῦ ἀπεδεικνύετο παρήκους τῆς διαταγῆς τῆς· ἀπῆτησεν ἡ Πύλη καὶ τὸ δικαίωμα τῆς νηοψίας εἰς σύλληψιν τῶν κρυπτομένων ὑπηκόων τῆς, ἔγκλημα θανάτου θεωροῦσα τὴν ἀπλὴν φυγὴν των καὶ ἐγκληματίας καὶ αὐτὰς τὰς γυναῖκας. Εἵπαμεν, ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ὅλων τῶν Δυνάμεων ὄχι μόνον συγκατετέθησαν, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἐξέδωκαν ἐγκυκλίων πρὸς τοὺς καθ' ὅλην τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν προξένους συνέτρεξαν εἰς τὰ ὀρέξεις τῆς Πύλης, καὶ ὅτι μόνος ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας Στρογονόφης δὲν ἤσχυνε διὰ τῆς συγκαταθέσεώς του τὴν αὐλὴν του. Ἀλλ' ἡ Πύλη εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη τὴν ἀντίρρησην καὶ τὰς διαμαρτυρήσεις αὐτοῦ, καὶ ἐπάτησεν ὅλας ἀνεξαιρέτως καὶ ἀνεξετάστως τὰς σημαίας. Συνέβη δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ τραπεζίτης, Σακελλάριος, νὰ διατάξῃ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐμμανουὴλ Δανέζη νὰ πληρώσῃ τῷ νεοδιορισθέντι ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας καὶ εἰσέτι διατρίβοντι ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σκαρλάτῳ Καλλιμάχῳ, χρήματα τινα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγραψεν, ἐξ αἰτίας Ἰσως τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς ἡγεμονείας, νὰ μὴ τὰ πληρώσῃ, καὶ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ παραγγελίᾳ ὁ Δανέζης ἀποποιήθη τὴν πληρωμὴν· ἐπρόκειτο δὲ νὰ μεταβιβασθῶσι τὰ χρήματα ταῦτα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Πύλης. Ἄν καὶ πάντοτε ὁ ἐκδίδων συναλλαγματικὴν εἶναι ὑπόλογος καὶ ὄχι ποτὲ ὁ μὴ ἀποδεχόμενος, ἡ Πύλη ἀπῆτει τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς παρὰ τοῦ Δανέζη. Ὁ Δανέζης ἦτο τραπεζίτης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσσικῆς πρεσβείας, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐλογίζετο ὑπὸ Ῥωσσικῇ

προστασίαν· ἀλλ' ἦτο γέννημα τῆς Κρήτης, καὶ ὡς τοιοῦτος ἦτο ῥαγιάς. Οἱ ἐν ὑπηρεσίᾳ πρεσβείας ῥαγιαδες ἦσαν ἄλλοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς αὐτῆς πρεσβείας, ἀλλὰ τὰ προνόμια ταῦτα εἶχαν πρό τινος καιροῦ καταργηθῇ· ὥστε ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας δὲν ἐδύνατο νὰ προστατεύσῃ δικαιοματικῶς τὸν τραπεζίτην του, καὶ ὁ συνετὸς Δανέζης φοβηθεὶς ἐκρύβη. Ἀλλ' ἡ Πύλη συνέλαβε καὶ πολιτικὰς ὑποψίας κατ' αὐτοῦ· τὸν ἐθεώρει ὡς συνωμότην καὶ ὡς διαβιβάζοντα χρήματα εἰς τοὺς ἀποστάτας· καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὰς πρὸς τὴν ῥωσικὴν πρεσβείαν, ἣν πάντοτε ὑπώπτευε, τραπεζικὰς του σχέσεις, ἐφαντάζετο ὅτι δι' αὐτοῦ ὑπεστήριζεν ἡ Ῥωσσία τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα χρηματικῶς. Διὰ τὰς πολιτικὰς καὶ σφαλερὰς ταύτας ὑποψίας μᾶλλον ἢ διὰ τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς συναλλαγματικῆς ἐζήτει ἡ Πύλη νὰ πιᾷσῃ τὸν Δανέζην, ὃν ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἰσχύν του, ἔπεισε νὰ φανερωθῇ ἀφόβως, ὑποσχόμενος αὐτῷ τὴν θερμὴν ὑπεράσπισίν του. Τὴν 20 ἀπριλίου ὁ Δανέζης ὑπῆγεν αὐτόκλητος εἰς τὴν Πύλην συνωδευμένος ὑπὸ τοῦ διερμηνέως τῆς πρεσβείας· ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τοῦ πρέσβεως ἐκρατήθη καὶ ἐφυλακίσθη. Ἀπήτησε τὴν ἐπιούσαν ὁ πρέσβυς τὴν ἀπόλυσίν του ὡς ὑπηκόου ῥώσσου καὶ ὡς τραπεζίτου του· ἀλλ' ὁ ρεῖζ-ἐφέντης ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν ἀποτόμως, εἰπὼν, ὅτι ὁ Δανέζης ἦτο ῥαγιάς. Ἐστάλη τότε πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην ὁ σύμβουλος τῆς πρεσβείας Δασκώφης συνωδευμένος ὑπὸ δύο διερμηνέων. Ὁ ρεῖζ-ἐφέντης τὸν ἀφῆκεν εἰς τὰ ἀντίθυρα πολλὴν ὥραν, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐδέχθη, τῷ εἶπεν ὅτι ὁ Δανέζης ἦτο ῥαγιάς καὶ δὲν ἀπελύετο. Ὁ Δασκώφης εἶχε παραγγελίαν νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πρεσβείαν ἄνευ τοῦ Δανέζου· διὰ τοῦτο ἔμεινε παρὰ τῷ ρεῖζ-ἐφέντῃ καὶ ἀπέστειλεν ἕνα τῶν σὺν αὐτῷ εἰδοποιῶν τὸν πρέσβυν περὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀποστολῆς του. Ὁργισθεὶς ὁ πρέσβυς ὑπῆγε πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην αὐθημερόν, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ κατορθώσῃ τὸ ποθοῦμενον ἐπεσκέφθη τὸν ἀρχιεπίσκοπον· ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῷ ἀπέτυχε καὶ ἤκουσεν, ὅτι ἡ Πύλη ἐθεώρει τὸν Δανέζην ὄχι μόνον ῥαγιαῖν ἀλλὰ καὶ ἑνοχον ἐσχάτης προδοσίας, καὶ ὅτι εἶχε καὶ ἀποδείξεις τῆς ἐνοχῆς του· οὐδεμίαν ὁμως ἔδειξεν. Ὁ πρέσβυς, βλέπων ὅτι ὁ Δανέζης, πεποιθὼς ἐπὶ τοὺς ἐνθαρρυντικούς λόγους του, ἐκινδύνευε, κατήντησε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπόλυσίν του ὡς χάριν, ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν εἰσηκούσθη· παρεκάλεσε τότε

τὸν ἀρχιεπίσκοπον νὰ διαβιβάσῃ ἀναφορὰν τοῦ πρὸς αὐτὸν τὸν σουλτάνον, ἀλλὰ καὶ ἡ παράκλησις τοῦ αὐτοῦ ἀπερρίφθη, καὶ ὁ πρέσβυς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ἀπρακτοῦ καὶ βαρύν-
 μηνις. Τὴν ἐπαύριον, ἐπανελάβε τὰ αὐτὰ διὰ τοῦ διερμηνέως
 τοῦ Φοντώνη πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην ἐπ' ἐλπίδι νὰ δεχθῇ οὗτος
 τὴν πρὸς τὸν σουλτάνον ἀναφορὰν τοῦ· ἀλλ' ἐκώφευσε καὶ ὁ
 ρεῖζ-ἐφέντης. Τότε ὁ Φοντώνης ἐστάθη εἰς ἡν διήρχετο ὁδὸν ὁ
 σουλτάνος ἐπανερχόμενος ἀπὸ τοῦ ζαμίου ὅπου προσήχετο,
 ὕψωσε τὴν ἀναφορὰν ὡς ποταπὸς ῥαγιάς, καὶ παρὰ τὴν ἀξιο-
 πρέπειαν τῆς αὐλῆς τοῦ ἐφώναξε τουρκιστί, « Ἀναφορὰ τοῦ
 » ἐκτάκτου πρέσβεως καὶ πληρεξουσίου ὑπουρ-
 » γοῦ τοῦ μεγαλειοτάτου αὐτοκράτορος πασῶν
 » τῶν Ῥωσσιῶν πρὸς τὸν μεγαλειότατον σουλ-
 » τάνον Μαχμούτην ». Δις ἐπανελάβε τοὺς λόγους τού-
 τους μηδὲν κινήσας τὴν προσοχὴν τοῦ σουλτάνου· τὴν δὲ
 τρίτην φορὰν ἐπέριψεν ὁ σουλτάνος βλοσυρὸν βλέμμα, ἐπρόσταξε
 νὰ λάβωσι τὴν ἀναφορὰν τοῦ καὶ ἀπεδοκίμασεν ἐγγράφως τὴν
 αὐτὴν ἡμέραν τὴν αἴτησίν του, ὥστε εἰς μάτην ἐξώκειλεν ἡ
 πρεσβεία εἰς τὴν πράξιν ταύτην (δ).

Ἐδόθη κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ἄλλη αἰτία διενέξεων
 σοβαρωτέρα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος, ὡς ἀφορῶσα τὰ κατὰ τὴν
 Μαύρην θάλασσαν ἐμπορικὰ συμφέροντα. Ἡ Πύλη, ἐπὶ λόγῳ
 σιτοδείας ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐξ αἰτίας τῶν ἐπικρατουσῶν τα-
 ραχῶν ἐν Βλαχομολδαυίᾳ, ὅθεν ἐστέλλετο ταχτικῶς μεγάλη
 ποσότης σίτου, ἐκράτησεν ὅλα τὰ ὑπὸ Ῥωσικὴν σημαίαν δια-
 πλέοντα ἀπὸ τῆς Μαύρης εἰς τὴν Ἀσπρὴν θάλασσαν σιτοφόρα
 πλοῖα, καὶ πολλὰ αὐτῶν ἐξεφόρτωσε παρὰ γνῶμην τῶν πλοιάρχ-
 ων καὶ ὥρισεν αὐθαίρετως καὶ τὴν τιμὴν τῶν φορτίων. Ἡ
 αὐθαίρεσις αὕτη ἦτο φανερά παράβασις τῆς ἐμπορικῆς συνθή-
 κης τῆς 10 ἰουνίου 1783, καθ' ἣν (ε) ὤφειλεν ἡ Πύλη νὰ δίδῃ
 τὰ ἀναγκαῖα φερμάνια εἰς ἐλεύθερον ἔκπλουν καὶ εἰς ἐλευθέραν
 σιταγωγίαν· ἀπηγορεύετο δὲ ῥητῶς ἡ διὰ βίας ἐπὶ τοῦ δια-
 πλου ἀποβίβασις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ ἄλλου τῶν φορτίων.
 Ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ὁ πρέσβυς κατέκρινε τὴν πράξιν ὡς αὐ-
 θαίρετον καὶ παράσπονδον, διεμαρτυρήθη καὶ ἐκήρυξε τὴν Πύ-
 λην ὑπεύθυνον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὑπόλογον πρὸς τοὺς
 ζημιουμένους ἐμπόρους. Ἀλλ' αὕτη τόσον κατεφρόνησε τὰς

ἀπειλὰς του, ὥστε οὔτε ἀπαντήσεως τὸν ἠξίωσεν. Ἄν τῷ ὄντι ἡ Πύλη ἐφοβεῖτο σιτοδείαν, ἐδύνετο βεβαίως νὰ κρατῇ εἰς χρῆσιν της, καὶ ἄκοντος τοῦ πρέσβεως, τὰς μετακομιζόμενας ὑπὸ ξένας σημαίας τροφάς· ἀλλ' ὥφειλε τότε ν' ἀποζημιαῖ ἐντελῶς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς πλοιάρχους, καὶ ὅχι νὰ ὀρίζῃ αὐτὴ αὐθαирέτως τὰς τιμὰς· ἀλλ' ἡ Πύλη δὲν εἶχε, καθὼς ἐφάνη, πόσῃν χρεῖαν τροφῶν, ὅσῃν εἶχεν ἐπιθυμίαν, καθὼς ἐπροδύθη ἡ ἰδία, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μετακόμισιν των εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας τόπους (στ).

Ἐν τοσοῦτῳ ὁ πρέσβυς Στρογονώφης προεῖδεν ὅτι ὅχι μόνον αἱ πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις του θὰ διεκόπτοντο, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς θὰ ἐδιάζετο ν' ἀναχωρήσῃ, διότι παρεδαινόντο αἱ συνθήκαι, ὑβρίζετο ἡ σημαία τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐκινδύνευε καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ του· τόσον δὲ ἐμαίνετο ὁ φαντακτικὸς ὄχλος, ὥστε ἠναγκάσθη ἡ Πύλη κατ' αἴτησιν τοῦ πρέσβεως νὰ στείλῃ καὶ ἄλλον λόχον γενιτσάρων πρὸς φρούρησιν τοῦ πρεσβείου. Διὰ τὰ περιστάτικα ταῦτα μετέφερεν ὁ Στρογονώφης ἐκ τῆς Μαύρης θαλάσσης εἰς Μπουγιουκντερέν, ὅπου διέτριβε, μικρὸν πλοῖον πολεμικὸν ὑπὸ τὴν ἐμπορικὴν σημαίαν τῆς Ῥωσσίας.

Ἡ νεοφανὴς καὶ ἀσυνήθης παρουσία πολεμικοῦ ξένου πλοίου, ἂν καὶ μικροῦ, ἔμπροσθεν τῆς βασιλευούσης ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Πύλης ἦτο βεβαίως παρὰ τὰς συνθήκας καὶ ἱκανὴ καὶ ὑποψίας τὴν ὥραν ἐκείνην νὰ διεγείρῃ, καὶ τὴν Πύλην καὶ τὸν ὄχλον νὰ παροργίσῃ· καὶ τῷ ὄντι ἔφερε κοινὴν ταραχὴν καὶ νέας λογοτριβὰς αὐτῆς καὶ τοῦ πρέσβεως, ὅστις, ὠργισμένος καὶ ἐκ τῶν προτέρων αἰτιῶν καὶ ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης, τῇ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἀνέφερε τὰ πάντα εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἀπαντήσεώς του διέκοπτε πᾶσαν μετ' αὐτῆς ἀνταπόκρισιν.

Ἡ Πύλη ἐφοβήθη ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ, καθ' ὅσον μάλιστα ἐμάνθανεν ὅτι Ῥωσσιὰ στρατεύματα συνηθροίζοντο καθ' ἡμέραν πρὸς τὸν Προῦθον, καὶ ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τὴν 27 ἰουνίου ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέσβεως πρὸς τὸν ἀρχιγραμματέα τοῦ αὐτοκράτορος Νεσελρόδον ἔγγραφον φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐκδίδομεν ἐνταῦθα παραλείποντες τὰ μὴ οὐσιώδη (ζ) καὶ ἀποσιωπῶντες ὁλοτελῶς εἰς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεως ἄλλα τινὰ προγενέστερα τῆς αὐτῆς ἐν-

νοίας μεταξὺ τοῦ ρεῖζ-ἐφέντη καὶ τοῦ πρέσβεως κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως καὶ τῶν πειρασμῶν.

«Ὁλος ὁ κόσμος γινώσκει, ὅτι ἡ Πύλη ἐφάνη πάντοτε πύ-
 » στή εἰς τὰς μετὰ τῶν ἄλλων αὐλῶν συνθήκας τῆς καὶ ἰδίως
 » εἰς τὰς μετὰ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας καὶ ὅτι τόσον περὶ
 » πολλοῦ ποιεῖται τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς, ὥστε πολλάκις
 » εἶναι εὐνοϊκωτέρα παρ' ὅσον ἀπαιτοῦν αἱ συνθηκαί. Ἡ δια-
 » γωγὴ τῆς πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ῥωσσιᾶς αὐλῆς εἶναι μία
 » τῶν πολλῶν ἀποδείξεων τοῦ εὐνοϊκοῦ τῆς τούτου συστήματος,
 » διότι ὅχι μόνον τὸν ἐτίμησε πάντοτε καθ' ὅσον ὤφειλεν, ἀλλὰ
 » πολλάκις ἐπέβλεψεν ἱλαρῶ ὄμματι καὶ εἰς πολλὰς του πρά-
 » ξεις, εἰς ἃς τὸν ἔρριψεν ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ σκαλιότης τοῦ χαρα-
 » κτήρος του παρὰ τὰ εἰρηνικὰ καθήκοντα ὑπουργοῦ φιλικῆς
 » Δυνάμεως.

«Τὸ σκοπούμενον τῆς τόσῃ φιλικῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης
 » πρὸς τὸν πρέσβυν ἦτον ἡ ἡσυχία τῶν ὑπηκόων ἀμφοτέρων
 » τῶν αὐτοκρατοριῶν. Οὐδέποτε ἔπαυσεν ἡ Πύλη παιδεύουσα
 » τοὺς ἀτάκτους, καὶ οὐδέποτε παύει θεωροῦσα ὡς ἱερὰν πα-
 » ρακαταθήκην τοὺς ὑπ' αὐτὴν διαφόρους λαούς, ὑπερασπί-
 » ζουσα καὶ εὐεργετοῦσα αὐτοὺς ἐπέκεινα τοῦ καθήκοντος καὶ
 » χαρίζουσα αὐτοῖς ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ὅσῃν ἐλευθερίαν
 » συγχωρεῖ ὁ ἱερὸς νόμος. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἤλπιζεν ἡ Πύλη ὅχι μό-
 » νον νὰ μὴ μεμφθῶσιν αἱ ξέναι Δυνάμεις ὅσα ἔπραξεν ἐξ ἀνάγκ-
 » κης εἰς κατὰπausιν τῆς γενικῆς καὶ ἀπροσδοκῆτου ἐπανα-
 » στάσεως τῶν Ἑλλήνων, ἣν ἐκίνησεν ἡ κακοβουλία, ἀλλὰ
 » καὶ νὰ ἐπαινέσωσι, καὶ μάλιστα ὅσαι ἐξ αὐτῶν συνεδέθησαν
 » ἐν Λαυδᾶχῃ ὑπὲρ τῆς κοινῆς εἰρήνης, ἡ πόρνησε μαθοῦσα
 » ὅτι συμβαίνει τὸ ἐναντίον καὶ ἐπειδὴ εἶναι φανερόν ὅτι τὸ
 » αἷτιον τῆς διαστροφῆς εἶναι αἱ ἀναφοραὶ τοῦ πρέσβεως Στρο-
 » γονώφου πρὸς τὴν αὐλὴν του εἰς δικαιολογίαν τῆς μεμπτῆς
 » διαγωγῆς του, ἡ Πύλη ἐθεώρησε πρέπον νὰ γνωστοποιήσῃ
 » κατ'εὐθείαν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ τὰ συμβάντα εἰς τρανὴν
 » ἀπόδειξιν τοῦ ζήλου τῆς ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης
 » τῶν δύο Δυνάμεων.

«Τὸ ἀχάριστον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων συνέλαβε πρὸ καιροῦ σχέ-
 » διον ἀποστασίαν ἀνώτερον τῆς δυνάμεώς του καὶ ἐπὶ μα-
 » ταίων ἐλπίδων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς
 » Βλαχίας, Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὁ Θεόδωρος Βλαδιμιρέσκος,

» ὑπήκοος Ῥώσσοις, ἐτόλμησε πρῶτος ὑπὸ ἄλλο πρόσχημα νὰ
 » ὑψώσῃ σημαίαν ἐπαναστάσεως, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἐπίβουλος
 » υἱὸς τοῦ Ὑψηλάντου, στρατηγὸς τῆς Ῥωσσίας, ἐξελθὼν
 » ἐκεῖθεν, ἐπάτησε τὴν Μολδαυίαν, καὶ ἐθανάτωσεν ἀδίκως
 » ὅλους τοὺς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς ἡγεμονείας ἐκείνης Μου-
 » σουλμάνους. Καὶ ὁ ἄλλος προδότης, Μιχαὴλ Σοῦτσος, ὁ τότε
 » ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας, ἐθανάτωσεν ἐπίσης πολλοὺς Μου-
 » σουλμάνους ἐν Γαλατσιῷ. Οἱ ῥηθέντες κακοῦργοι ἐτόλμησαν
 » νὰ κηρύξωσι παντοῦ, ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἔτοιμοι νὰ βάλωσιν εἰς
 » πρᾶξιν τὸ πρὸ πολλοῦ σχέδιον τῆς ἀποστασίας των, σ-ο-πὸν
 » εἶχαν νὰ κινηθῶσιν ὅλοι διὰ μιᾶς καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας
 » τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὅτι ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσ-
 » σίας ἐνέκρινε καὶ ἐπροστάτευε τὸ σχέδιον. Αἱ ῥαδιουργίαι
 » αὗται ἔγειναν γνωσταὶ τῇ Πύλῃ καὶ ἄλλοθεν καὶ παρ' αὐτοῦ
 » τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας, ὁμολογήσαντος πολλάκις ὑπὸ
 » πρόσχημα εἰλικρινείας ὅτι ἡ αὐλὴ τοῦ ἀπεδοκίμαζε τὰ τοι-
 » αῦτα, ὅτι ἐθεώρει καὶ τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Ὑψηλάντην
 » πταίστας καὶ διὰ τοῦτο ἐκάθηρε τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι ἔπρεπε
 » νὰ κινηθῇ ἀμέσως καὶ μεθ' ἱκανῶν δυνάμεων ἡ Πύλη εἰς τι-
 » μωρίαν τῶν δύο τούτων ἀποστατῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν των, καὶ
 » ὅτι ἐτοιμὴ ἦτον ἡ Ῥωσσία νὰ τῇ χορηγήσῃ πᾶσαν ἡθικὴν
 » ἀντίληψιν, ἀφοῦ ἡ Πύλη δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν πραγμα-
 » τικὴν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡτοιμάσθησαν δυνάμεις ἱκαναὶ εἰς ἀφανι-
 » σμὸν τῶν ἀποστατῶν, ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς
 » Βλαχίας ποτὲ μὲν ἐπρόβαλαν νὰ κινηθῶσιν αὐτοὶ κατὰ τοῦ
 » Θεοδώρου μετὰ τῶν ἐγγυρίων δυνάμεων, ποτὲ δὲ συνίστων
 » τὰς αἰτήσεις τοῦ Θεοδώρου ὡς ὠφελίμους. Ὁ δὲ ἐκεῖ πρό-
 » ξενος τῆς Ῥωσσίας ἐμπόδισε καὶ αὐτὸς μέχρι πολλοῦ τὴν
 » εἰσβολὴν τῶν στρατευμάτων ὑπὸ διαφόρους αἰτίας καὶ ἔδωκε
 » καιρὸν νὰ ἐνδυναμωθῶσιν οἱ ἀποστάται. Ἐν ᾧ δὲ τὰ στρα-
 » τεύματα τῆς Πύλης ἐφιλοπολέμουν, ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας
 » ἐζήτηι τὴν ἄφεσιν τοῦ πταίσματος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐπρό-
 » βαλεν εἰς κατὰπανύσιν τῶν ταραχῶν νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἀπέλευσις
 » τῶν δύο ἀρχηγῶν τῆς ἀποστασίας καὶ τῶν ὀπαδῶν των ἀπὸ
 » τῶν ἡγεμονειῶν ἔλεγε δέ, ὅτι ἡ ἀπόρριψις τῆς προτάσεως ταύ-
 » της καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν στρατευμάτων ἦσαν ἐπιζήμιοι. Ἡ
 » Πύλη ἐφρόντισε ν' ἀποκριθῇ τὰ δέοντα περὶ τούτων καὶ νὰ
 » παραστήσῃ, ὅτι, ἂν ἀπῆρχοντο ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ περὶ

» αὐτὸν ἀτιμώρητοι, δὲν θὰ ἐπανήρχετο ἡ ἡσυχία εἰς τὰς τα-
 » ραχθείσας ἐπαρχίας· ἀνήγγειλε δὲ καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Αὐ-
 » στρίας, ὅτι ποτὲ ἡ Δύναμις ἐκείνη δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ πα-
 » τήσωσιν οἱ ἀποστάται τὰ χῶματά της, καὶ ὅτι, ἂν ἐπιπταν
 » εἰς χεῖράς της, θὰ τοὺς ἐκρέμα. Ἡ Πύλη φρουεῖ ὅτι πρὸ
 » πάντων ἀναγκαῖον εἶναι ὁ Μιχαὴλ Σοῦτσος καὶ ὅσοι κατὰ
 » τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγαν ἐκ Κωνσταντινου-
 » πόλεως εἰς Ὀδησσὸν νὰ παραδοθῶσι (ἡ) κατὰ τὰς συνθήκας,
 » διότι ἡ ἐξοδος τῶν κακούργων ἐκ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἡ ἐκεῖ
 » καταφυγὴ των ἐτάρων καὶ ταραττοὺν τὰ πνεύματα τῶν
 » Μουσουλμάνων· ὥστε, καὶ ἂν ἡ Πύλη δὲν ἐδυσπίσται ὡς πρὸς
 » τὴν εἰλικρίνειαν τῆς Ῥωσσίας, ἀδύνατον ἦτον, ὅσον ὑπάρ-
 » χουν αἱ περιστάσεις αὗται, νὰ καθησυχάσῃ τὸ ἔθνος τῶν
 » Μουσουλμάνων· διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἐπιμένει εἰς τὴν παραδο-
 » σιν τῶν φυγάδων· καὶ ἐπειδὴ ὁ πρέσβυς ἐκήρυξεν, ὅτι ἡ αὐλή
 » του πρόθυμος ἦτο νὰ δώσῃ πᾶσαν βοήθειαν, ἡ Πύλη θεωρεῖ
 » ὡς συντελεστικωτέραν πάσης ἄλλης τὴν παρὰ τῆς Ῥωσσιῆς
 » αὐτῆς πλήρωσιν τῶν συνθηκῶν καὶ τὴν κατ' αὐτὰς παραδο-
 » σιν τῶν φυγάδων.

» Διὰ τὸ κατεπεῖγον τῶν περιστάσεων ἡ Πύλη εἰσεβίβασεν
 » ἱκανὰ στρατεύματα εἰς τὰς ἡγεμονείας ὑπὸ ἀξίους ἀρχηγούς
 » καὶ δὲν ἔλειψε νὰ εἰδοποιήσῃ φιλικῶς τὸν πρέσβυν περὶ ὧν
 » ἔπραξε, διατηροῦσα πάντοτε ἀπαράβατα τὰ προνόμια τῶν
 » μερῶν ἐκείνων. Ἀλλ' ὁ ῥηθεὶς πρέσβυς, πάντοτε δυστροπῶν,
 » δὲν ἔπαυσε δικαστρέφων τὰ πάντα καὶ δίδων ἀφορμὴν διὰ τοῦ
 » πολιτεύματός του νὰ θεωρῇται καὶ αὐτὸς κοινωνὸς τῆς ἀπο-
 » στασίας τῶν ὑπηκόων τῆς Πύλης.

» Δὲν κινεῖται εἰς γενικὴν ἐπανάστασιν ἔθνος εἰμὴ διὰ τῆς
 » μυστικῆς ἢ τῆς φανεραῆς προτροπῆς τῶν προκρίτων αὐτοῦ, ἢ
 » τοῦλάχιστον διὰ τῆς συγκαταθέσεως αὐτῶν. Ἡ Πύλη καὶ
 » ὅλα τὰ δίκκια καὶ ὅλους τοὺς τρόπους εἶχε νὰ ἐξολοθρεύσῃ
 » ὅλον τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' εὐσπλαγχνος καὶ τότε,
 » καθὼς ἐφάνη πάντοτε, πρὸς τὸ ὑπήκοόν της ἐξέδωκε διατα-
 » γὴν ἐλκύνουσα τὴν προσοχὴν τοῦ πατριάρχου εἰς τὴν κινδυ-
 » νώδη θέσιν ὅλου τοῦ ἐλληνικοῦ γένους καὶ εἰδοποιουῦσα, ὅτι,
 » ἂν οἱ Ἕλληνες ἔμεναν πιστοί, δὲν εἶχάν τι νὰ φοβηθῶσι δι'
 » ὅσα ἐσχεδιάσαν κατ' αὐτῆς καὶ δὲν ἐπραγματοποίησαν. Γνω-
 » στὸν εἶναι, ὅτι τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων παραδέχεται προθύ-

» μως ὅσα παραγγέλλει ὁ πατριάρχης· διὰ τοῦτο διατάχθη ν'
 » ἀναθεματίσῃ ὅλους τοὺς ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀπο-
 » στατήσαντας καὶ νὰ τοὺς συμβουλεύσῃ νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς
 » τὴν προτέραν ὑποταγὴν. Ὁ πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι ἐνήρ-
 » γησε πάντα ταῦτα, καὶ ὅμως οἱ βασιλεῖς τῆς ἐν Πελοπον-
 » νήσῳ ἐπαρχίας τῶν Καλαβρύτων, πατρίδος τοῦ ρηθέντος πα-
 » τριάρχου, ἀπεστάτησαν μετ' ὀλίγον (θ) καὶ ἔσφαξαν τοὺς
 » Μουσουλμάνους, ἀπεστάτησαν καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι
 » τῆς Πελοποννήσου, ἀπεστάτησαν καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου,
 » ἐξέπλευσαν καὶ τὰ θεόργιστα πλοῖα τῶν καὶ ἐφόρευσαν οἱ
 » μὲν ἐπὶ τῆς θαλάσσης οἱ δὲ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μέγαν ἀριθμὸν
 » Μουσουλμάνων πεσόντων εἰς χεῖρας τῶν καθὼς ἦτο προωρι-
 » σμένον καὶ ἐμίκαν καὶ τοὺς ἱεροὺς τόπους. Διὰ τοῦτο ἡ Πύλη
 » ἐκινήθη καὶ αὕτη εἰς ἐξολόθρευσιν τῶν κακούργων καὶ κατὰ
 » ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἄν δὲ οἱ ἐσχάτως τιμωρηθέντες
 » δὲν ἦσαν ἔνοχοι, καθὼς ἀπεδείχθησαν, οὔτε οἱ ἄλλοι Ἑλ-
 » ληνες θὰ ἐτόλμων νὰ πράξωσιν ὅσα κακὰ ἐπραξαν, οὔτε ἡ
 » Πύλη θὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τοὺς παιδεύσῃ. Ἡ
 » Πύλη δὲν ἔλειψεν ἐξ ἀρχῆς νὰ συμβουλεύσῃ τὸν πατριάρχην
 » καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς μητροπολίτας καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς
 » τοῦ ἔθνους σωτηριώδεις συμβουλὰς. Ὁ πατριάρχης, καὶ ἂν
 » δὲν ἦτο συνωμότης, δὲν ἐδύνατο ν' ἀγνοῇ τὴν βδελυρὰν συν-
 » ωμοσίαν, καὶ εἰς ἀμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς αὐτὸν εὐεργε-
 » σιῶν τῆς Πύλης ὤφειλε διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν νοθεσιῶν
 » του νὰ ἐπαναγάγῃ τὸ ἔθνος του εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ δια-
 » σκεδάσῃ τὴν συνωμοσίαν πρὶν ἐκραγῇ· ἀλλ' ὅχι μόνον δὲν
 » ἐνουθέτησεν ὡς ἔπρεπε τὸ ἔθνος του, ἀλλ' ἦτον αὐτὸς ὁ πρῶ-
 » τος συνωμότης. Διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἐξετάσασα (ι) καὶ ἀπο-
 » δειξάσα τὸ ἔγκλημά του δι' ὧν ἔλαβε πληροφοριῶν καὶ
 » ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔξωθεν, τὸν ἐπαίδευσεν
 » ἀξίως τοῦ ἐγκλήματός του, καὶ ὅχι διὰ θρησκευτικὴν τινα
 » αἰτίαν. Ἦτο δὲ τὸ ἔγκλημά του τὸ βαρύτερον ὅλων, ὡς ἐγ-
 » κλημα ἐπαναστατικῆς συνωμοσίας· καὶ ὅσοι εἶναι ἔνοχοι τοι-
 » οὔτου ἐγκλήματος, εἴτε μεγάλοι εἴτε μικροί, εἶναι ἐπίσης
 » ἀξιόποιοι· διὰ τοῦτο καὶ οἱ διεγείραντες ἀποστασίας ἐπαι-
 » δεύθησαν πάντοτε ἀνηλεῶς, καὶ ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἱστορίαν
 » τῆς Ῥωσσίας, ἔμαθον, ὅτι τὸ 1715 ἔτος ἀπὸ Μεσίου ὁ αὐ-
 » τοκράτωρ Πέτρος ἐκάληρε καὶ ἐθανάτωσε τὸν κληρικόν, ὅστις

» ἔτυχε τότε πατριάρχης τῆς Ῥωσσίας, ὡς ἔνοχον καὶ αὐτὸν
 » τῆς συνωμοσίας τοῦ υἱοῦ του, καὶ κατήργησεν ἕκτοτε τὴν
 » πατριαρχίαν. Ἡ δὲ διὰ τῆς ἀγχόνης ποινὴ τοῦ πατριάρχου
 » καὶ ἄλλα περιστατικὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν ἐλογίσθησαν
 » εἰς ὕβριν τῆς θρησκείας. Ὡσαύτως ἐτιμωρήθησαν δικαίως καὶ
 » οἱ μητροπολίται καὶ οἱ ἄλλοι προὔχοντες τοῦ ἔθνους διὰ τὰ
 » συλληφθέντα στασιαστικὰ ἔγγραφα τῶν (κ). Ὅλοι δὲ αἱ Δυ-
 » νάμεις ὁμολογοῦν, ὅτι ἀπόκειται εἰς πᾶσαν ἀνεξάρτητον κυ-
 » βέρνησιν νὰ πράττῃ ὅ,τι στοχάζεται καλὸν ἐντὸς τῆς ἐπικρα-
 » τείας τῆς, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται. νὰ προστατεύῃ ξένη κυβέρνησις
 » ἀποστάτας ὑπηκόους ἄλλου κράτους ὑπὸ μόνην πρόφασιν ὁμο-
 » δογματίας. Ὁ πρέσβυς δὲν παύει λέγων, ὅτι ἡ ποινὴ τοῦ
 » πατριάρχου ἦτον ὕβρις πρὸς τὴν θρησκείαν ἰκανὴ νὰ κινήσῃ
 » τὴν ἀγανάκτησιν ὅλων τῶν Χριστιανῶν βασιλείων· ἀλλ' ἡ
 » Πύλη τὸν ἐβεβαίωσεν, ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν
 » ὡμολόγησαν, ὅτι εἶχε δίκαιον νὰ πράξῃ ὅσα ἔπραξε· μόνος δὲ
 » αὐτὸς δὲν θέλει ἐκ συστήματος νὰ πεισθῇ, κωφεύων εἰς τὰς
 » φιλικὰς ἐξηγήσεις τῆς καὶ δίδων διὰ τῆς διαγωγῆς του ἀφορ-
 » μὴν νὰ πιστεύσῃ πᾶς τις, ὅτι ἔγραψε περὶ τοῦτου πρὸς τὴν
 » κυβέρνησίν του ὅσα δὲν ἔπρεπεν.

» Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας, οἱ Μουσουλμάνοι
 » ἐξωπλίσθησαν ἐξ ἀνάγκης· ἀλλ' οὔτε τὴν Ῥωσικὴν πρεσβείαν
 » οὔτε τοὺς ὑπὸ Ῥωσικὴν προστασίαν ἐμπόρους ἐπείραξαν· ἐξ
 » ἐναντίας ἐφρόντισαν καὶ νὰ τοὺς προστατεύσωσι κατὰ τὰς
 » συνθήκας. Ἀλλ' ὁ πρέσβυς, μεγαλύνων τὰ μικρά, ἠνόχλει
 » τὴν Πύλην καὶ ἐθάρρυνε τὴν φυγὴν τῶν ὑπὸ τὴν Ῥωσικὴν
 » προστασίαν ἐμπόρων καὶ τῶν βαγιάδων, οὓς ἐπροστάτευε, προ-
 » ξενῶν ἐνταῦθα δυσκολίας ὡσάκις ἡ Πύλη ἐπεχείριζε νὰ ἐμ-
 » ποδίσῃ τὴν φυγὴν των. Ὁ πρέσβυς εἶπεν, ὅτι διέταξε τοὺς
 » προξένους τῆς αὐλῆς του νὰ φέρωνται καθὼς ἀπῆται ἡ
 » τῶν δύο Δυναμίεων φιλία, καὶ ὅτι ἔστειλεν εἰς περιοδίαν ἕνα
 » τοῦ ὑπάλληλου φέροντα τοιαύτας ὁδηγίας μετὰ τὴν ἀπο-
 » στασίαν τῆς Μολδοβλαχίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ
 » περιοδία τοῦ ὑπαλλήλου καὶ αἱ ὁδηγίαι δὲν φαίνεται ὅτι
 » ἔφεραν ἄλλο ἀποτέλεσμα εἰμὴ τὴν διάδοσιν τῆς ἐπαναστά-
 » σεως ὑπὸ τὴν διασπαρεῖσάν φήμην Ῥωσικῆς συμπράξεως, καὶ
 » τὴν φυγὴν τῶν προξένων μετὰ τῶν ἀποστατῶν· ἡ διαγωγὴ
 » τοῦ ἐν Πάτραις προξένου ἀντίκειται βεβαίως πρὸς τὴν ἐν-

» πάρχουσιν τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν φιλίαν· διότι καθ' ὃν και-
 » ρὸν εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην τὰ στρατεύματα πρὸς τι-
 » μωρίαν τῶν ἀποστατῶν οὐδεὶς τῶν ἄλλων προξένων μετετό-
 » πησε· μόνος ὁ τῆς Ῥωσσίας τοὺς συνώδευσε καταφεύγοντας
 » εἰς τὰ πλοία καὶ ὑψωσε τὴν Ῥωσσικὴν σημαίαν. Ὅλοι δέ
 » οἱ κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν πρόξενοι κρέμονται
 » ἐκ τῶν διαταγῶν τῶν πρέσβων τῶν αὐλῶν των· διὰ τοῦτο ἡ
 » τοιούτη διαγωγὴ τοῦ ἐν Πάτραις προξένου καὶ ἡ φυγὴ τινων
 » ἄλλων, ὡς ἂν εἶχε κηρυχθῇ πόλεμος, ἀποδίδονται βεβαίως
 » εἰς τὰς ὁδηγίας τοῦ πρέσβους. Αἱ περιστάσεις αὗται διήγει-
 » ραν τὰς δικαίας τῶν Μουσουλμάνων καὶ τῶν Δυνάμεων ὑπο-
 » ψίας ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς Ῥωσσίας. Ὁ δὲ πρέσβυς ὄχι
 » μόνον δὲν ἔδωκε τῇ Πύλῃ ἣν ὑπεσχέθη ἠθικὴν συνδρομὴν,
 » καθὼς ἀπῆρτει ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ τῶν δύο Δυνάμεων φιλία,
 » καὶ δι' ἧς ἐδύνάτο νὰ καθησυχάσῃ τὰς ἀναφυσίσας ὑποψίας,
 » ὄχι μόνον δὲν μετεχειρίσθη φιλικὸν καὶ εἰρηνικὸν ὕψος, ἀλλ'
 » ἐπραξε τὸ ἐναντίον· διότι τὴν φυγὴν τῶν ὑπηκόων τῶν δύο
 » Δυνάμεων, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἐθαῤῥυνε, καὶ ὅτι οὐδ' αὐτὸς
 » ἦτον ἀσφαλὲς ὑπεκρίθη· ἀλλ' ἡ Πύλη ἔσπευσεν ἐπανειλημ-
 » μένως νὰ τὸν καθησυχάσῃ στείλασα εἰς φρούρησιν τοῦ πρε-
 » σβείου καὶ ἄλλον λόγον. Ὁ πρέσβυς μετέφερε πρὸς τοῦτοίς
 » ἐξ Ὀδησσὸς πλοῖον τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου, περὶ οὗ ἐρωτηθεὶς
 » ἀπεκρίθη, ὅτι τὸ ἐστείλαν οἱ ἐν Ὀδησσῷ φίλοι του μαθόντες
 » τὰς ταραχάς, ἀλλ' ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ τὸ ἀποπέμψῃ· ἐπρόσ-
 » θεσε δὲ, ὅτι ἡ αὐλή του ἐπεθύμει νὰ συστήσῃ μεταξὺ Κων-
 » σταντινουπόλεως καὶ Μαύρης θαλάσσης ταχύπλοα, καὶ ὅτι
 » ἐν ἐξ αὐτῶν, ἐρχόμενον εἰς Βουγιουκντερὲν, ἦτο πλησίον τοῦ
 » πορθμοῦ. Ἡ Πύλη ἀπεκρίθη ἐπισήμως, ὅτι ἀπηγορεύετο ὁ
 » διάπλους παντὸς ξένου πλοίου μὴ ἐμπορικοῦ, ὅτι ἐδύνάτο ὁ
 » πρέσβυς ἄλλως πως νὰ ἀνταποκρίνεται μετὰ τῆς αὐλῆς του,
 » ὅτι ἡ Πύλη ἐφοβεῖτο μήπως ἡ ἐμφάνισις τοιούτων πλοίων
 » ἐρέθιζε τὸν λαόν, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάζετο νὰ μὴ συγκατα-
 » τεθῇ· ἀλλ' ὁ πρέσβυς ἠύρε τὸν τρόπον καὶ ἔφερεν ἐν τῶν τοιού-
 » των ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου του. Ἡ Πύλη ἐδικαιοῦτο νὰ
 » τὸ ἀποπέμψῃ διὰ τῆς βίας, ἀλλ' ἔκρινε πρὸς χάριν τοῦ πρέ-
 » σβους καταλληλότερον νὰ τὸ ἀποπέμψῃ ἀταράχως αὐτός· ὁ
 » πρέσβυς ὅμως ἀψηφῶν τοὺς λόγους τῆς, εἰσεβίβασε πρᾶγ-
 » ματὰ του, καὶ τὸ ἐπεσκέφθη πολλάκις, φαινόμενος ὅτι ἀνέμνε

» δεξιὸν ἄνεμον εἰς ἀπόπλουν. Ἡ Πύλη ἐπανάλαβε τὴν αἴτη
 » σὶν τῆς· συνέπεσαν καὶ ἄλλα περιστατικά, καθ' ἃ ὁ πρέσβυς
 » ἐφάνη δυσαρεστηθεὶς καὶ εἰδοποίησε τὴν Πύλην, ὅτι ἀνέφερε
 » τὰ πάντα εἰς τὴν αὐλήν του, καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἀπαντήσεώς
 » τῆς διέκοπτε πᾶσαν σχέσιν.

» Τοιαύτη εἶναι ἡ διαγωγὴ τοῦ πρέσβεως, πρὸς ὃν οὐδέποτε
 » ἔπαυσεν ἡ Πύλη προσφέρουσα τὰς ὀφειλομένας τιμὰς· ἀλλ',
 » ὅποῃ καὶ ἂν ἦναι αἱ κοινοποιήσεις του, ἡ Πύλη, ἐρειδομένη
 » ἐπὶ τῇ συνέσει τῆς ῥωσικῆς αὐλῆς καὶ τῇ κοινῇ ἐπιθυμίᾳ
 » τῆς διατηρήσεως τῶν φιλικῶν σχέσεων, ἔχει πεποιθήσιν, ὅτι
 » ὁ αὐτοκράτωρ δὲν θὰ τὰς ἀκούσει καὶ θὰ πιστεύσει μᾶλλον
 » αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὴν ἀμερόληπτον μαρτυρίαν φιλαλη-
 » θῶν φίλων. Ἡθέλησε δὲ καὶ αὐτὴ νὰ γνωστοποιήσῃ διὰ τῆς
 » παρούσης ἐκθέσεως τὴν ἀλήθειαν· ὥστε, ἂν ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσ-
 » σίας τὴν πιστεύσῃ, καὶ δι' ἀναλόγων ὁδηγιῶν ἐπαναφέρῃ τὸν
 » πρέσβυν τῆς, τὸν αἴτιον ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ μὴ ἀναγ-
 » καίων διενέξεων, εἰς τὰ καθήκοντα ὑπουργοῦ φιλικῆς Δυνά-
 » μεως, ὁ αὐτοκράτωρ θὰ κερδίσει ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπόληψιν
 » τῆς Πύλης. Ἄν δὲ ἐξ ἐναντίας ἐγκρίνῃ τὴν διαγωγὴν του,
 » τότε ἡ Πύλη, ἡ μηδέποτε ἀπομακρυνθεῖσα τῆς εὐθύτητος
 » καὶ εἰλικρινείας, εἶναι ἀπηλλαγμένη πάσης εὐθύνης παρα-
 » σπονδήσεως, καὶ ἐπειδὴ πάντοτε πέποιθεν ἐπὶ τὴν θείαν βοή-
 » θειαν, τὴν πηγὴν τῆς δυνάμεώς τῆς, ἡ τοιαύτη περίστασις
 » δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ τὴν ταράξῃ.

» Ἡ Πύλη ἐπαναλαμβάνει καὶ ἤδη ὅτι, ἂν καὶ δὲν προσυπέ-
 » γραψὲ τὴν παρ' ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων συνυπογραφεῖ-
 » σαν ὑπὲρ τῆς γενικῆς εἰρήνης συνθήκην, ἔχει πάντοτε πραγμα-
 » τικῶς τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν· καὶ καθὼς ἕως σήμερον ἐφρόντισεν,
 » οὕτω φροντίζει νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς δεσμοὺς τῆς
 » εἰρήνης μεθ' ὅλων τῶν φίλων Δυνάμεων καὶ κατ' ἐξοχὴν μετὰ
 » τῆς φίλης καὶ γείτονος Ῥωσσίας, τιμῶσα αὐτὰς προσηκόν-
 » τῶς καὶ πολιτευομένη κατὰ τὰς συνθήκας. Αἱ δὲ ἐξ ἀνάγκης
 » ἐτοιμασίαι καὶ κυρίως ἡ ὁμόψυχος κίνησις καὶ ἐξόπλισις
 » ὅλων τῶν Μουσουλμάνων, οἵτινες ἀντὶ κατοίκων πόλεων
 » κατήντησαν κάτοικοι στρατοπέδων, ἐγένοντο καὶ γίνονται,
 » διότι δὲν εἶναι ὅλοι συνηνωμένοι ὡς οἱ ὑπήκοοι τῶν ἄλλων
 » Δυνάμεων, ἀλλὰ διεσπαρμένοι καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ
 » κράτους, ζῶντες ἀνάμικτοι μετὰ τῶν μὴ Μουσουλμάνων, καὶ

» μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, οὓς γενικῶς δὲν ἐμπιστεύονται. Ὅλα
 » δὲ ταῦτα τὰ κινήματα ἀποβλέπουν μόνον τὸ ἐσωτερικόν καὶ
 » ὅχι τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, μόνους τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅχι
 » ἄλλα ἄθῳα γένη ὑπήκοα καὶ αὐτὰ τῆς Πύλης, οὐδενὸς δὲ
 » τὴν θρησκείαν. Ἐπομένως οὔτε ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας, οὔτε
 » αἱ ἄλλαι Δυνάμεις θὰ πιστεύσουν ὅσα εἰς βλάβην τῶν πρὸς
 » τὴν Πύλην σχέσεών των διαδίδει ἡ κακοβουλία, οὔτε ὅσα τυ-
 » χόν γράφονται ὑπὸ τινων ὁμοίων τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας
 » τὰ δίκαια τῶν Δυνάμεων παραγνωρίζοντος καὶ τὰ καθήκοντα
 » εἰρηνικοῦ πρέσβεως ὀλιγωροῦντος».

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσα διελάμβανεν, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέσβεως
 Στρογονόφου, τὸ πολυθρύλλητον καὶ διεξοδικώτατον ἔγγραφον
 τῆς Πύλης πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας. Τὴν δὲ 6 ἰουλίου ὁ
 πρέσβυς οὗτος ἔλυσε τὴν μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεών του
 σιωπὴν.

Γνωστοποιήσαντες τὸ ἀνωτέρω πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥω-
 σσίας ἔγγραφον συνοπτικῶς ἄλλ' ἀποχρώντως εἰς πλήρη κατὰ-
 ληψιν τῶν διαφορῶν τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν κατὰ τὴν παρά-
 στασιν τῆς Πύλης, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ γνωστοποιήσωμεν
 κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ τοῦ πρέσβεως πρὸς τὴν Πύλην
 εἰς πλήρη κατὰληψιν τῶν ἰδίων διαφορῶν κατὰ τὴν παράστασιν
 τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας.

«Μόλις ἀνεφάνησαν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς ἀποστα-
 » σίας κατὰ τὴν Μολδοβλαχίαν, καὶ ἡ Ῥωσσία ἔσπευσε νὰ κη-
 » ρύξῃ παρρησίᾳ πόσον κατέκρινε τοὺς πρωταιτίους, καὶ νὰ
 » προτρέψῃ τὴν Πύλην εἰς κατὰπαυσιν τοῦ κακοῦ ἐπὶ τῷ ἐμ-
 » φανισμῷ του. Ἡ ἀρχὴ καὶ οἱ πρόοδοί του ἐφαίνοντο ἐπίσης
 » ἐπιφοβοί. Ἡ Πύλη δὲν ἐδύνατο νὰ παραγνωρίσῃ τὰ αἰτία
 » τοιαύτης πολιτικῆς. Τὴν ὑπαρξίν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρα-
 » τορίας ἡ Ῥωσσία ἐθεώρει ὡς ἐν τῶν εἰς διατήρησιν καὶ πα-
 » γίωσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης στοιχείων· διὰ τοῦτο ὤφειλε
 » νὰ καταδικάσῃ πᾶν ἐπιχείρημα τείνον εἰς βλάβην αὐτῆς·
 » ὤφειλε δὲ νὰ πράξῃ τοῦτο ἔτι μᾶλλον ὡς Δύναμις πάντοτε
 » εὐλικρινῆς καὶ πάντοτε ἀφιλοκερδῆς πρὸς ἐπικράτειαν, ἣν
 » παρεκίνει πρὸ πέντε ἐτῶν νὰ περιστοιχισθῇ ὑπὸ τῶν ἐγγυή-
 » σεων, ἃς παρέχει ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν συνθηκῶν καὶ ἡ ἔλ-
 » λειψις πάσης ἀφορμῆς διενέξεων. Ἡ Ῥωσσία ἔσπευσε νὰ τῇ
 » προσφέρῃ καὶ τὴν φιλικὴν σύμπραξίν της (λ), ἥς καὶ ἡ ὠφέ-

• λεία δὲν ἦτον ἀμφίβολος, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοιοῦτον, ὥστε
 • νὰ περιστείλῃ πάραυτα τὸ μίasma τῆς ἐπαναστάσεως καὶ
 • νὰ προλάβῃ τὰ μεγάλα δυστυχήματα ὅσα ἔπαθεν ὁ λαὸς τῆς
 • Μολδοβλαχίας, ὅστις δὲν ἔπαυσε διδὼν ἀποδείξεις ἀθωότη-
 • τος καὶ πίστεως. Κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ῥωσσίας ἡ δύνα-
 • μίς τῶν ὀπλῶν ἦτον ἡ μόνη ἱκανὴ ν' ἀπαλλάξῃ τὰς δύο ἡγε-
 • μονείας ἀπὸ τῶν παραξάντων τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ἡσυχίαν.
 • ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη ἔπρεπε νὰ ἔχῃ σωτήριον σκοπὸν· ἔπρεπε
 • νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν νόμων καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ ὁδη-
 • γίαν συντελοῦσιν εἰς ἐπικνώρθωσιν τοῦ τόπου καὶ ὑπὸ τὸ κράτος
 • τῶν συνθηκῶν, ἐφ' ὧν σαλεύει τὸ δημόσιον δίκαιον τῆς Μολ-
 • δοβλαχίας καὶ ὅχι ποτὲ ὑπὸ τῆς σηκίας τοῦ φανατισμοῦ.
 • οὐδ' ἔπρεπε νὰ συντελέσῃ εἰς θεραπείαν τῶν ἐκ φανατισμοῦ
 • παθῶν. Ἐλυπήθη εἰς ἄκρον ἡ Ῥωσσία, διότι ὀλιγώρησε τὰς
 • περὶ τούτου προτάσεις τῆς ἡ Πύλη δείξασα, ὅτι δὲν ἡσθάνετο
 • πόσον τῇ ἐχρησίμειε νὰ καταπαύσῃ τὰς ταραχὰς ἀνεπιστρε-
 • πτί, καὶ μὴ προΐδουσα ὅτι δι' αὐτὴν παρεδέχθη συστήματος θὰ
 • ἐκίνει ὑπὲρ τῶν προσβαλόντων τὴν ἐξουσίαν τῆς τὰ αἰσθή-
 • ματα, δι' ὧν τιμῶνται ὅλοι οἱ λαοί, αἰσθήματα θρησκείας,
 • πατρίδος καὶ συμπαθείας, ἅτινα ἐμπνέει ἔθνος περὶ εἰς ἐσχά-
 • την ἀπόγνωσιν. Ὅ,τι πρὸ παντός ἄλλου ἐφοβεῖτο ὁ αὐτο-
 • κράτωρ ἦτο μήπως ἡ Πύλη, ἐνισχύουσα διὰ τῆς διαγωγῆς
 • τῆς τὸ ἐπιχείρημα τῶν πρωταιτίων τῆς ἐπαναστάσεως, ἐνο-
 • μιμοποιεῖ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἐνοπλον ἀντίστασιν εἰς ἀποτροπὴν
 • τοῦ παντελοῦς ἀφανισμοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς θρη-
 • σκείας, ἣν πρεσβεύει. Οἱ φόβοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐπραγμα-
 • τοποιήθησαν. Αἱ ἐπαρχίαι, ὅπου ἀνεφάνησαν ἐσχάτως τὰ
 • πρῶτα πολεμικὰ κινήματα κατὰ τῆς τσαρκικῆς ἐξουσίας,
 • ἔγειναν καὶ ἄλλοτε θέατρον τοιούτων κινήματων· ἀλλ' οὐδέ-
 • ποτε ἡ κυβέρνησις ἐξώπλισε κατὰ τῶν κατοίκων τῶν τόπων
 • ἐκείνων ὅλους τοὺς ὑπηκόους τῆς Μουσουλμάνους ἐν ὀνόματι
 • τῆς κινδυνευούσης θρησκείας τῶν. Κίνδυνοι ὅχι ὀλιγώτερον
 • δεινοὶ ἡπείλησαν ἄλλοτε τὴν Πύλην καθ' οὗς μάλιστα και-
 • ροὺς ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἀπεκαθίστων δεινότεραν τὴν θέσιν
 • τῆς· καὶ ὅμως οὐδέποτε ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ γε-
 • νικὴ προγραφὴ ἔπεσεν ἐπὶ ὀλόκληρον ἔθνος, οὔτε τόσον ἀναι-
 • σχύντως ἐξυβρίσθη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Δὲν ὑπῆρχε κατ'
 • εὐτυχίαν (μ) παράδειγμα, ὅτι πατριάρχης τῆς ἀνατολικῆς

» ἐκκλησίας ὑπέφερε φρικτὸν θάνατον ἐπὶ τοῦ τόπου ὅπου ἰε-
 » ρούργει, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ἣν ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τιμᾷ,
 » καὶ μάλιστα ἐν ᾧ ὁ ἱερὸς ποιμὴν ἐπλήρωσε τὸ μέτρον τῆς
 » πίστεως καὶ τῆς ὑποταγῆς πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν· δὲν
 » εἶδεν ἄλλοτε ἡ Εὐρώπη τεθλιμμένη ὅλους τοὺς πνευματικούς
 » καὶ κοσμικοὺς προϊσταμένους χριστιανικοῦ ἔθνους, μάλιστα
 » τοὺς μεγάλους ὑπηρεσίας προσενεγκόντας τῇ ὀθωμανικῇ Πύλῃ,
 » ἀποθνήσκοντας ὑπὸ τὴν χεῖρα τοῦ δημίου, τὰ λείψανά των
 » ἐξυβριζόμενα, τὰς οἰκογενεῖας των ἀναγκαζόμενας νὰ φεύ-
 » γωσιν ἐκ τῆς γῆς τῶν συμφορῶν, καὶ τὰς ἰδιοκτησίας ἀφα-
 » νιζόμενας. Δὲν εἶδε πρὸ τεσσαρῶν αἰώνων τὸν πόλεμον κηρυ-
 » χθέντα κατὰ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ θανάτου
 » τῶν ὑπηρετῶν της, διὰ τοῦ κατεδαφισμοῦ τῶν ναῶν της, καὶ
 » διὰ πολλῶν ὕβρεων πρὸς τὰ σύμβολα τῆς θείας του πίστεως.
 » Εὐκόλως δύναται ἡ Πύλη νὰ αἰσθανθῇ τὰς συνεπειὰς τοι-
 » οῦτου συστήματος, ἂν τὸ ἐξακολουθήσῃ καὶ δὲν ἐπανορθώσῃ
 » τὰ δυστυχῆ ἀποτελέσματα του· θὰ εὕρεθῇ δὲ ἐξ ἀνάγκης
 » καὶ παρὰ τὰς πρὸς αὐτὴν εὐνοϊκὰς διαθέσεις ὅλων τῶν εὐ-
 » ρωπαϊκῶν Δυνάμεων εἰς θέσιν πολέμιον πρὸς τὸν χριστιανι-
 » κὸν κόσμον. Ἡ ἀλήθεια αὕτη, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ σπεύδει νὰ
 » διατρανώσῃ, εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἀναντιρρήτος, καθ' ὅσον τὴν
 » ἡσθάνθησαν οἱ προκάτοχοι τοῦ σημερινοῦ σουλτάνου. Κυ-
 » ρεύσαντες οὗτοι τόπους ἐν Εὐρώπῃ καὶ προθέμενοι νὰ ἐγκα-
 » τασταθῶσιν, ἐφάνησαν πεποισμένοι δι' ὧν συνυπέγραψαν συν-
 » θηκῶν μετὰ τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων ὅτι ἡ ἐγκατάστα-
 » σίς των δὲν ἔπρεπε νὰ ᾔῃαι σημεῖον πολέμου καὶ ἀτιμίας τῆς
 » θρησκείας αὐτῶν τῶν Δυνάμεων, οὔτε οἰωνὸς ἐξολοθρεύσεως
 » λαοῦ συνηνωμένου δι' ὅλων τῶν δεσμῶν τῆς θρησκείας, τῶν
 » ἡθῶν καὶ τῶν ἀναμνήσεων. Σήμερον ἀπαιτεῖται καὶ τι πλέον·
 » νὰ συντρέξῃ ἡ Πύλη εἰς τὴν παγίωσιν τῶν ὑπαρχουσῶν σχέ-
 » σεων μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν καὶ νὰ προσ-
 » παθήσῃ διὰ τῆς ὁμοφροσύνης ν' ἀποκαταστήσῃ τὰς σχέσεις
 » ταύτας ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ στενοτέρας καὶ διαρκεστέρας. Ἀλλ',
 » ἂν πρόκειται νὰ ἐξακολουθήσωσιν αἱ ἀταξίαι, ἡ εἶναι ἀνε-
 » πίδεκτοι διορθώσεως, ἡ Ῥωσσία ὅχι μόνον δὲν θὰ θεωρήσῃ
 » ὡς ἐχέγγυον εἰρήνης τὴν διάρκειαν τοῦ ὀθωμανικοῦ βασι-
 » λείου, ἀλλὰ θὰ εὕρεθῇ καὶ ἡναγκασμένη νὰ προστατεύσῃ
 » τὴν θρησκείαν της ὑβριζομένην, τὰς συνθήκας της παραβαι-

» νομένους, καὶ τοὺς ὁμοθρήσκους τῆς καταδικωκομένων. Ἐγνώ-
 » ρισεν ἡ Πύλη ἀναμφιβόλως, δι' ὧν ἔλαθεν ὁμοφώνων διπλω-
 » ματικῶν κοινοποιήσεων, ὅτι ἡ ὑπόθεσις, ὑπὲρ ἧς συνηγορεῖ
 » ἡ Ῥωσσία, εἶναι ὑπόθεσις ὅλης τῆς Εὐρώπης. Οἱ χριστιανοὶ
 » μονάρχαι δὲν δύνανται νὰ παραβλέψωσι τὰς ὕβρεις, ἃς ὑπέ-
 » στη ἡ πίστις των, ἂν δὲν δοθῇ πάνδημος ἱκανοποιήσις. Ἐπί-
 » σημα ἔγγραφα καταδικάζουν εἰς ποινὰς καὶ εἰς θάνατον
 » λαὸν προστατευθέντα μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ ῥητῶν συνθη-
 » κῶν καὶ ὑπὸ τοῦ σιωπηλοῦ μὲν ἀλλ' ἀναποφεύκτου σεβασμοῦ
 » πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Περιττὸν εἶναι ν' ἀνα-
 » φέρωμεν τὰ σουλτανικὰ διατάγματα τὰ ἐπικυροῦντα τὰ λε-
 » γόμενα· βέβαιον κατὰ δυστυχίαν εἶναι, ὅτι ἡ Πύλη δὲν κα-
 » ταδιώκει μόνον τοὺς ταραχοποιοὺς καὶ τοὺς ὁπαδοὺς των,
 » ἀλλὰ ὅλον τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, ὡς καὶ αὐτὰς τὰς πηγὰς τῆς
 » ὑπάρξεώς του καὶ τῆς ἐκ νέου παραγωγῆς του καὶ ἀναγ-
 » κάζει τὴν χριστιανωσύνην νὰ ἐκλέξῃ ἐν ἐκ τῶν δύο· ἢ νὰ
 » μὴ μένῃ ἀκίνητος θεατὴς τῆς ἐξολοθρεύσεως χριστιανικοῦ
 » λαοῦ, ἢ νὰ ἀνέχεται κατὰστασιν πραγμάτων τείνουσαν εἰς
 » διατάραξιν τῆς εἰρήνης, ἣν ἡγόρασε διὰ τόσων θυσιῶν. Πε-
 » πεισμένη ἡ Ῥωσσία ὅτι καὶ ἀξιώσεις τῆς εἶναι δίκαιαι, καὶ
 » βεβαία ὅτι ἔπεισεν ὅλους τοὺς συμμάχους τῆς περὶ τῆς εἰ-
 » λικρινείας τῶν σκοπῶν τῆς δὲν ἠθέλησε μέχρι τοῦδε, προθε-
 » μένη τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, ν' ἀναφέρῃ
 » τὰς πρὸς αὐτὴν ἰδιαιτέρας ὑποχρεώσεις τῆς Πύλης, ἐφ' ὧν
 » ἐδύνατο νὰ στηρίξῃ τὰ κατ' αὐτῆς κινήματα. Εἰς αὐτὴν
 » ὅμως ἀπέκειτο νὰ ἐπικαλεσθῇ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ
 » Καϊναρτσίου, καὶ τὸ ἐντεῦθεν κεκτημένον δικαίωμα τῆς προ-
 » στασίας τῆς ἐλληνικῆς θρησκείας καθ' ὅλην τὴν τουρκικὴν
 » ἐπικράτειαν. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία θέλει τὴν σήμερον νὰ ἐκλύσῃ
 » ὅλην τὴν προσοχὴν τῆς Πύλης εἰς παρατηρήσεις ὑψηλοτέρας
 » φύσεως, παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἀμειβαίων ὑποχρεώσεων ὅλων
 » τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων πρὸς διατήρησιν τῆς πρὸς ἄλ-
 » λήλας ἐνώσεως καὶ εἰλικρινείας.

» Ὅσα ἐπράχθησαν μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἡμποροῦν νὰ θεω-
 » ρηθῶσιν εἰμὴ ὡς ἀποτελέσματα ἢ τῆς ἐλευτέρας θελήσεως
 » τῆς Πύλης καὶ προμελετημένου σχεδίου, ἢ συστήματος, εἰς ὃ
 » αἱ περιστάσεις καὶ ὁ φανατισμὸς τινων κακοβούλων ὄθουν
 » τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν παρὰ τὴν γνώμην τῆς. Ὁ αὐτο-

» κράτωρ ἐλπίζει ὅτι ἡ τελευταία ὑπόθεσις εἶναι ἡ μόνη ὀρθή,
 » ἀλλὰ ζητεῖ νὰ βεβαιωθῇ. Ἄν τὰ κακὰ, δι' αὐτὰ στεναῖζον ἡ
 » θρησκεία καὶ ἡ ἀνθρωπότης, πράττωνται παρὰ τὴν γνώμην
 » τῆς Πύλης, ἐπιθυμεῖ ὁ αὐτοκράτωρ νὰ δείξῃ αὕτη, ὅτι ἔχει
 » τὴν δύναμιν ν' ἀλλάξῃ σύστημα μὴ ἐπιτρέπον νὰ διαπραγ-
 » ματεύωνται ἡ συνθηκολογῶσιν αἱ χριστιανικαὶ κυβερνήσεις
 » μετ' αὐτῆς. Ἄν οὕτως ἔχῃ, ἃς ἀποκατασταθῶσιν αἱ κατε-
 » δαφισθεῖσαι ἢ γυμνωθεῖσαι ἐκκλησίαι χρήσιμοι εἰς τὴν ἱερὰν
 » αὐτῶν ὑπηρεσίαν ἃς ἀποδώσῃ ἡ Πύλη τὰ ὀφειλόμενα εἰς
 » τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν προστατεύουσα καὶ συντηροῦσα
 » αὐτὴν ἀνεπηρέαστον, ὡς καὶ πρότερον, καὶ παρηγοροῦσα τοι-
 » ουτοτρόπως τὴν Εὐρώπην διὰ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου
 » καὶ διὰ τὰς ἐπισυμβάσας βεβηλώσεις ἃς γίνῃ συνετὴ καὶ
 » δικαία διάκρισις τῶν πρωταιτίων τῶν ταραχῶν, τῶν ὀπαδῶν
 » των, καὶ τῶν ὅσοι διὰ τὴν ἀθωότητά των δὲν εἶναι ἀξιό-
 » ποινοί, καὶ ἃς ἀνοιχθῇ τοιουτοτρόπως μέλλον εἰρήνης καὶ
 » ἡσυχίας χάριν τῶν θελόντων ἐν ῥητῇ προθεσμίᾳ νὰ ἐπανέλ-
 » θωσιν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Πύλης Ἑλλήνων ὅπως καὶ ἂν
 » ᾖναι, ἃς διακρίνεται ὁ ἄθως τοῦ πταίστου καὶ εἰς ἀπόδειξιν
 » τῆς μεταβολῆς τῆς διαγωγῆς τῆς αὐτῆς δεχθῇ ἡ Πύλη τὰς ἄλλοτε
 » γενομένας αὐτῇ προτάσεις, νὰ συντρέξῃ δηλαδὴ καὶ ἡ Ῥωσ-
 » σία κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν συνθηκῶν εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῶν
 » ἡγεμονειῶν τῆς Βλαχομαλδαβίας. Ἄς γίνῃ μόνον φροντὶς νὰ
 » τεθῶσιν ἐπὶ σταθερῶν βάσεων ἡ κοινὴ εὐταξία καὶ ἡ ἡσυχία
 » τῶν μερῶν ἐκείνων ἐν ἐνὶ λόγῳ, τὸ παράδειγμα τῶν ἡγεμο-
 » νειῶν ἃς ᾖναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν ὑποτα-
 » γὴν ὅλους τοὺς ἀγαπῶντας εἰλικρινῶς τὴν πατριδὰ των Ἑλ-
 » ληνας. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν παραδέχεται τὴν πρώτην ὑπόθε-
 » σιν ἀλλ' ἂν παρὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ ἡ τουρκικῆς κυβερνήσεως
 » δείξῃ ὅτι πράττει αὕτη ἀνεπηρέαστως τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος
 » κακὰ, δὲν μένει τότε παρὰ νὰ εἰδοποιηθῇ ἀπὸ τοῦ νῦν ὅτι
 » καθίσταται φανερὰ πολέμιος πρὸς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κό-
 » σμον, ὅτι νομιμοποιεῖ τὴν ἰδίαν ὑπεράσπισιν τῶν Ἑλλήνων
 » πολεμούντων εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἀφείκτου φθορᾶς των, καὶ
 » ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐξ αἰτίας τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀγῶνος ἀναγ-
 » κάζεται νὰ τοῖς προσφέρῃ ἄσυλον διότι καταδιώκονται, καὶ
 » προστασίαν διότι ὀφείλει αὐτοῖς ἀντίληψιν μεθ' ὅλης τῆς
 » χριστιανωσύνης, ὡς μὴ δυνάμενη νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς ἐν

» Χριστῷ ἀδελφούς της εἰς τὴν διάκρισιν τυφλοῦ φανατισμοῦ.
 » Μετὰ τὴν καθαρὰν ταύτην ἐξήγησιν ὁ αὐτοκράτωρ νομίζει
 » ὅτι ἐξεπλήρωσε πρὸς τὴν Πύλιν ἀκριβέστατα ὅ,τι ὤφειλεν.
 » Ἐδύνατο νὰ ὠφεληθῇ ἴσως ἡ Ῥωσσία ἀπὸ τοῦ ἐπιχειρήματος
 » τῶν ἐπαναστατῶν, ἂν ἡ πολιτικὴ της ἦτον ὀλιγώτερον εἰλι-
 » κρινῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ κατεδίκασε παρρησίᾳ τὸ ἐπιχειρήμα
 » τῶν· ἂν δὲν ἦσαν οἱ σκοποὶ τοῦ εὐθεῖς, θὰ περιορίζετο μόνον
 » εἰς τὴν καταδίκην· ἀλλ' ἔδειξε συγχρόνως καὶ τὸν τρόπον,
 » καθ' ὃν ἐδύνατο νὰ προλάβῃ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τὰς προ-
 » ὁδους καὶ τὰς συνεπείας τῶν ταραχῶν· ἀπέδειξε δὲ ὅτι ἦτο
 » πιστὸς πρὸς τὰς συνθήκας, καὶ ὅτι ἐπεθύμει εἰλικρινῶς τὴν
 » συντήρησιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους, διότι καὶ τὸν τρόπον πῶς νὰ
 » σωθῇ εἶπε, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ συντρέξῃ εἰς τὴν σωτη-
 » ρίαν αὐτοῦ ἔδειξε. Νέαν ἀπόδειξιν δίδει σήμερον, διότι γνω-
 » στοποιεῖ τῇ Πύλῃ τοὺς τρόπους, δι' ὧν καὶ μόνων δύναται
 » ν' ἀποφύγῃ τὴν παντελεῖ φθορὰν της, καὶ τὴν προειδοποιεῖ
 » ὅτι, ἂν ἐπιμένῃ ἐνεργοῦσα τὸ καταστρεπτικὸν σχέδιόν της,
 » ἀναγκάζει τὴν Ῥωσσίαν ἢ νὰ τηρήσῃ ἢ νὰ παραβλέψῃ τὰ
 » καθήκοντά της, ἀναμφίβολόν δὲ τί θὰ προτιμήσῃ ἐν ταιαύτῃ
 » περιπτώσει. Ζητεῖται δὲ ἀπόκρισις ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν. Ἄν
 » ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις εἰσακούσῃ ὅλας τὰς εὐχὰς καὶ πραγ-
 » ματοποιήσῃ ὅλας τὰς ἐλπίδας τοῦ αὐτοκράτορος παραδεχο-
 » μένη τὰς προτάσεις του, δίδεται αὐτῇ νέα προθεσμία ἵνα
 » δείξῃ διὰ τῶν πράξεών της, ὅτι ὄχι μόνον δέχεται τοὺς ἀνω-
 » τέρω ὅρους, δι' ὧν μαρτυρεῖται ἡ ἐπάνοδός της εἰς ἀρχὰς
 » συνετωτέρας, ἀλλ' ὅτι καὶ σπεύδει νὰ τοὺς ἐκπληρώσῃ, καὶ
 » ὅτι ὄχι μόνον δὲν θέλει τὸ κακόν, ἀλλ' ὅτι καὶ δύναται καὶ
 » ἡξεύρει νὰ τὸ ἐμποδίσῃ. Τούτου μὴ γενομένου, εἰδοποιεῖται,
 » ὅτι διετάχθη ὁ πρέσβυς ν' ἀναχωρήσῃ μεθ' ὅλης τῆς αὐτο-
 » κρατορικῆς πρεσβείας».

Καὶ ταῦτα μὲν ἀνήγγειλε κατὰ διαταγὴν ὁ πρέσβυς· ἐξέ-
 λαβε δὲ ὅλη ἡ Εὐρώπη τὴν ἀγγελίαν, καὶ δικαίως, ὡς προαγ-
 γελίαν τοῦ πολέμου· τῷ ὄντι ἡ Ῥωσσία ἔλεγε τῇ Πύλῃ, ἡ
 ἐκουσίως καταδιώκει τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ παρα-
 σπονδαῖς καὶ πράττεις τόσα ἀνοσιουργήματα, ἢ ἀκουσίως· ἂν
 ἐκουσίως, ἐγὼ κινῶ τὰς δυνάμεις μου κατὰ σοῦ, διότι δὲν σὲ
 ἀφίνω νὰ ἐξολοθρεύῃς τοὺς ὁμοπίστους μου Ἕλληνας, μηδὲ νὰ
 ὑβρίζῃς τὴν θρησκείαν τῶν ἂν ἀκουσίως, ἀπόδειξέ το καὶ δι'

ἄλλων πράξεών σου καὶ διὰ τῆς ἀνορθώσεως τῶν κατεδραφισθέντων χριστιανικῶν ναῶν, διότι ἄλλως ἐγὼ κινῶ πάλιν τὰς δυνάμεις μου κατὰ σοῦ.

Αὐτόχειρ γίνεται ἡ ὁμολογοῦσα κυβέρνησις ὅτι, παρασυρομένη ὑπὸ τοῦ ἀτάκτου ὄχλου τῆς, ἐνεργεῖ παρὰ τὴν θέλησίν τῆς καὶ ἂν τῷ ὄντι οὕτως ἔχῃ. Ἀλλ' ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος περιστάσει ἀπῆται ἡ Ῥωσσία νὰ πράξῃ ἡ φανατικὴ Πύλη ὅ,τι ἀντέβαινε φανερᾶ πρὸς τὴν θρησκείαν τῆς, ὅ ἐστι ν' ἀνορθώσῃ τοὺς κατεδραφισθέντας ναοὺς. ἤξευρεν ἀναμφιβόλως ἡ Ῥωσσία, ὅτι ἐξήτει τὰ ἀδύνατα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς δικαιοσύνης, καὶ διὰ τοῦτο ὅλοι ἐπίστευαν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ πόλεμον, καὶ ἡ Εὐρώπη κατεταράχθη. Οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶς ἄλλων αὐλῶν, πρὸς οὓς ὁ τῆς Ῥωσσίας ἐκοινοποίησε τὰς διαταγὰς τῆς αὐλῆς του, ἐπροσπάθησαν παντοίοις τρόποις καὶ ὑπεράλλοτε, εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἐπαπειλουμένης καταϊγίδος, νὰ μεταβάλλωσι τὴν διαγωγὴν τῆς Πύλης ἐπὶ τὸ μετριώτερον· ἐφοβοῦντο δὲ μὴ ἐξ αἰτίας τοῦ φανατισμοῦ κηκοπάθῃ καὶ αὐτὸς ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, καὶ δοθῇ νέα καὶ βαρεῖα ἀφορμὴ ἀλληλομαχίας, ἀλλ' ἡ Πύλη οὔτε τρόπον οὔτε γλῶσσαν ἤλλαξεν. Παρελθούσης δὲ τῆς ὀκταήμερου προθεσμίας, ἐπειδὴ ἀπόκρισις δὲν ἐδόθη, ἐπέβη ὁ Στρογονόφης εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου τοῦ ῥωσικὸν πλοῖον, ἀλλὰ δὲν ἀπέπλευσεν εὐθὺς διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοιαν. Ἐν τοσοῦτῳ οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν κατέπεισαν τὴν Πύλην ν' ἀποκριθῇ· ἀπεκριθῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκπρόθεσμος ἐδόθη ἡ ἀπόκρισις, ὁ πρέσβυς δὲν τὴν ἐδέχθη καὶ ἀπέπλευσε, πνεύσαντος ἐπιτηδείου ἀνέμου, τὴν 29 ἰουλίου ἀνεμπόδιστος καὶ ἀνενόχλητος, καὶ τὴν 1 αὐγούστου κατευοδώθη εἰς Ὀδησσὸν καὶ ἀπῆλθεν εἰς ἔντευξιν τοῦ αὐτοκράτορος· συναπέπλευσε δὲ καὶ ὅλη ἡ πρεσβεία· ἀνεχώρησαν καὶ οἱ πρόξενοι τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ὡς ἀπὸ ἐχθρικοῦ τόπου. Ἡ δὲ Πύλη, ἀφ' οὗ ὁ πρέσβυς δὲν ἐδέχθη τὴν ἀπάντησίν τῆς, τὴν ἔστειλε πρὸς τὸν Νεσελρόδον, πρὸς ὃν ἔγραψε κατ' εὐθείαν καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος· ἐπανελάμβανε δὲ ἐν τῇ πρὸς τὸν πρέσβυν γραφῇ τῆς ὅσα καὶ προτοῦ· δηλαδὴ, ὅτι οὐδέποτε ἐπηρέασε τὰ θρησκευτικὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅτι οὐδὲν ἔπραξε πρὸς ἐξουθενισμόν τῆς πίστεώς των, ὅτι οὐδεμίαν κατηδάφισεν ἐκκλησίαν, καὶ ὅτι αἱ πρὸς αὐτὰς ὕβρεις ἦσαν κινήματα ἀτάκτων· ἐξύμνει δὲ τὴν καθ' ὅλους τοὺς χειροὺς [καὶ καθ' ὅλας

τὰς ὑποθέσεις πολιτικὴν πρὸς τὰς αὐτὰς εὐθύτητα της καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀχαρίστους ὑπηκόους της Χριστιανοὺς μεγαλοψυχίαν καὶ εὐσπλαγχνίαν της, καὶ δισχυρίζετο ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ὅλοι οἱ θανατωθέντες ἦσαν ἄξιοι τῆς ποινῆς των· ἀνέφερε δὲ θανάτους καὶ ἄλλων πατριαρχῶν καὶ ἐπανέλαβε καὶ τὸν τοῦ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὡς συνωμότου· ἔλεγε καὶ περὶ τῶν ἡγεμονειῶν, ὅτι διετῆρει ἐν αὐταῖς τὰ στρατεύματά της, διότι δὲν ἀπηλλάγησαν εἰσέτι τῶν κακούργων· ἀλλ' ὅτι μῆτε τὰ καθεστῶτα ἐμελέτα νὰ μεταβάλῃ, μῆτε τὰ προνόμια των νὰ καταπατήσῃ, καὶ ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ στείλῃ τοὺς αὐθέντας, ἀφ' οὗ ἀπηλλάττοντο οἱ τόποι ἐκεῖνοι τῶν κακούργων, καὶ ἀφ' οὗ παρεδίδοντο ἢ ἐτιμωροῦντο πρὸς παραδειγματισμὸν ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων της οἱ εἰς Ῥωσίαν καταφυγόντες· τὴν δὲ κίνησιν καὶ ἐφόπλισιν τῶν Μουσουλμάνων ἐδικαιολόγει διὰ τῆς ἐξόδου τῶν ἀποστατῶν ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, διὰ τῆς εἰς αὐτὴν προσφυγῆς καὶ μὴ ἀποδόσεώς των, καὶ διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ κινδύνου τοῦ κράτους· μεμφομένη δὲ πικρῶς τὴν διαγωγὴν τοῦ πρέσβεως Στρογωνώφου, καὶ ὡς ψευδεῖς παριστῶσα τὰς πρὸς τὴν Ῥωσικὴν αὐλὴν ἀναφοράς του ἔφερεν εἰς μαρτυρίαν τοὺς λοιποὺς πρέσβεις ὡς ὁμολογοῦντας, ὅτι ἡ Πύλη εἶχε δίκαιον νὰ πράττῃ ὅσα ἔπραττε καὶ νὰ πολιτεύεται ὅπως ἐπολιτεύετο· ἤρνετο δὲ ὅτι παρέβη τὴν συνθήκην τοῦ Καϊναρτσίου, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἡ συνθήκη ἐπροστάτευε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἣν οὐδεὶς κατεδίωκε, ἀλλ' ὄχι τοὺς ἐγκληματίας.

Ἡ δὲ πρὸς τὸν Νεσελρόδον γραφὴ ἐδικαιολόγει τὴν ἀναβολὴν τῆς πρὸς τὸν πρέσβυν ἀπαντήσεώς της, μεμφομένη τοὺς διερμηνεῖς τῆς πρεσβείας μὴ ἐλθόντας τὴν ἐπαύριον τῆς ὀκταημερίας νὰ τὴν λάβωσιν, ἂν καὶ ἐκλήθησαν· ἐνοχοποιεῖ δὲ καὶ τοὺς παρ' ἑαυτῇ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν λέγουσα, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἡ διαγωγὴ της δὲν ἐδύνατο νὰ βλάψῃ τὰς πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας φιλικὰς σχέσεις της, καὶ ὅτι, ἂν ὁ πρέσβυς αὐτῆς ἀνεχώρησεν, ἄλλος θὰ τὸν διεδέχετο.

Ἄν οἱ τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν Πύλην λόγοι ἦσαν φιλοπόλεμοι, οὐδὲ οἱ πρὸς τὴν Ῥωσίαν τῆς Πύλης ἦσαν διαλλακτικοί· διότι, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία ἀπῆτει ἀπειλητικῶς τὴν παραδοχὴν ὅλων τῶν προτάσεών της, ὄχι μόνον οὐδεμίαν αὐτῶν παρεδέχετο ἡ Πύλη, ἀλλὰ καὶ ἀπῆτει ἄλλ' ἂντ' ἄλλων· μόλις δέ, ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν παρ' αὐτῇ πρέσβων ἀπαύστως συμβού-

λευόντων ἐξ ὀνόματος τῶν αὐλῶν νὰ φέρεται μετριώτερον, ἡξίωσε νὰ ἐκδώσῃ φερμάνια εἰς προστασίαν δῆθεν τῶν ἀθῶων, ὡς ἂν δύναται ποτε ὁ φανατικός, ὁ βάρβαρος καὶ ὁ αἰμοδιψὺς νὰ διακρίνῃ τὸν ἀθῶον τοῦ πταίστου,* καὶ ὡς ἂν δὲν ἐκρέμα καὶ δὲν ἀπεκεφάλιζεν αὐτὴ ἐντὸς τῆς βασιλευούσης τοὺς ἀθῶους ὡς πταίστας. Ἐξέδωκε κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης καὶ ὁ νέος πατριάρχης ἐγκύκλια ἔγγραφα, προσκαλὼν τοὺς Ἕλληνας εἰς μετάνοιαν καὶ ὑποταγὴν, καὶ ἐκθειάζων, ἐνώπιον τῆς ἀγχόνης τοῦ προκτόχου του, τὴν ἄπειρον μακροθυμίαν καὶ τὴν ἀπαρδειγμάτιστον μεγαλοφυχίαν τῆς ὑψηλῆς Πύλης.

Κοινοποιήσας δὲ ὁ Ἀλέξανδρος τοῖς συμμάχοις του ὅσα διὰ τοῦ πρέσβεως του ἀνήγγειλε τῇ Πύλῃ, καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς εἰλικρινῇ πολιτικὴν του, ἀπῆτει ὡς ἀμοιβὴν τρία· τὴν ὑποστήριξιν τῶν πρὸς τὴν Πύλιν προτάσεών του, τὴν εἰς πᾶν ὅ,τι θὰ ἠναγκάζετο νὰ πράξῃ ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῆς Πύλης συνδρομὴν των, καὶ τὴν εἰς εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος συνδιάσκεψιν των. Προθύμως ἐδέχθη καὶ τὰ τρία ἡ Πρωσία, τὰ ἐδέχθη καὶ ἡ Γαλλία· ἀλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία δὲν ἐδέχθησαν εἰμὴ τὸ πρῶτον, οὐδ' ὑπεστήριξαν παρὰ τῇ Πύλῃ εἰμὴ τινὰς προτάσεις τῆς Ῥωσσίας. Δόγμα πολιτικῆς πίστεως ἐθεώρουν αἱ δύο αὗται αὐλαὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ εἰς συντήρησιν αὐτῶν συνῆλθαν εἰς Χανόβρην ὁ Μεττερνίχος καὶ ὁ Καστλερῆχος, καὶ συσκεψάμενοι περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀπεφάσισαν νὰ παρεμποδίσωσι πᾶσαν Ῥωσικὴν παρέμβασιν. Δυσηρεστήθη ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν μὴ παραδοχὴν ὅλων τῶν προτάσεών του παρ' ὅλων τῶν συμμάχων του, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διανοήθη νὰ κατάρσῃ τὴν Μολδοβλαχίαν εἰς πειθανάγκην τῆς παρηκόου Πύλης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐπείσθη νὰ δεχθῇ τὴν παρέμβασιν τῶν συμμάχων ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ λάβῃ ἡ παρέμβασίς των χαρακτῆρα μεσιτείας· ἀπῆντησε δὲ ἐπὶ τῇ προτροπῇ αὐτῶν εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Πύλης ἀπαρνούμενος τὴν ἀπόδοσιν τῶν προσφύγων καὶ λέγων, ὅτι, ἂν ἐλάμβανε τὰ πιστὰ ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν συνθηκῶν, ὡς πρὸς τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν σέβας καὶ ὡς πρὸς τὴν μὴ καταδίωξιν τῶν ὁμοθρήσκων του, δὲν θὰ ἐνῆργει ὅσα ἡ μέχρι τοῦδε διαγωγὴ τῆς τὸν ἠνάγκαζε νὰ ἐνεργήσῃ. Ἄλλ' οὔτε ἡ ἔντονος τοῦ αὐ-

τοκράτορος φωνή, οὔτε αἱ φιλικαὶ τῶν συμμάχων αὐλῶν συμβουλαὶ εἰσηκούοντο.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Ἑλλὰς ὠφελεῖτο τὰ μέγιστα, διότι μόνος ὁ φόβος τοῦ ἐπικειμένου ῥωσικοῦ πολέμου ἀπησχόλει ἱκανὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Παράδοσις Μονεμβασίας. - Μετάβασις τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ
Τούρκων εἰς Νεόκαστρον καὶ παράδοσις αὐτοῦ

Οἱ δὲ Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου, ἅφ' οὗ ἐκλείσθησαν καὶ ἀπεκλείσθησαν ἐν τοῖς ἀπρομηθεύτοις τροφῶν φρουρίοις, ἐπόμενον ἦτο νὰ πεινάσωσιν. Οἱ ἐν τῷ τῆς Μονεμβασίας ἡσθάνθησαν πρῶτοι τὰ ἐντεῦθεν κακὰ, διότι ἐξ αὐτῆς σχεδὸν τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως ἀδιακόπως ἐπολιορκοῦντο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Τὸ φρούριον τοῦτο, πόλις καὶ ἀκρόπολις, κεῖται ἐπὶ νησιδίου προσγείου συνδεομένου μετὰ τῆς ἀντικρὺ λακωνικῆς γῆς διὰ γέφυρας κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ ἄκρην, ὅθεν καὶ καλεῖται Μονεμβασία, ὡς μίαν καὶ μόνην διὰ ξηρᾶς ἔμβασιν ἔχον. Ἀπύρθητον ἐξ αἰτίας τῆς φυσικῆς θέσεώς του εἶναι τὸ φρούριον τοῦτο, εἶναι δὲ καὶ δυσλίμενον. Ἡ πόλις εἶναι περιτετειχισμένη· ὑπέρκειται δὲ ἐπὶ ἀκροτόμου πέτρας ἢ ἀκρόπολιν τῆς, ἔχουσα μίαν καὶ μόνην καὶ αὐτὴ ἀνάβασιν, καὶ ταύτην κρημνώδη καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς φρουρᾶς.

Ἰδόντες οἱ ἔγκλειστοι Τούρκοι ἔξωθεν ἐπελθόντα πλῆθη Μανιατῶν καὶ Πρασιωτῶν τόσον ἐφοβήθησαν, ὥστε μετὰ τινὰς ἀκροβολισμοὺς ὀλιγοβλαβεῖς ἔκοψαν τὴν γέφυραν καὶ ἀπεμονώθησαν κανονοβολοῦντες μόνον. Καὶ οὗτοι καὶ οἱ ἐν τοῖς λαιποῖς φρουρίοις Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου ἀνέμεναν ἔξωθεν βοήθειαν εἰς λύσιν τῶν πολιορκιῶν· αἱ δὲ ἐλπίδες τῶν ἐν Μονεμβασίᾳ τόσον ἀνεπτέρωθησαν μαθόντων τὴν εἰς Τριπολιτσάν εὐτυχῇ εἰσοδὸν τοῦ κεχαγιάμπη, ὥστε 150, οἱ τολμηρότεροι αὐτῶν, μετεβιβάσθησαν κρυφίως διὰ νυκτός εἰς τὴν παλαιὰν Μονεμβασίαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ πείσωσιν αἰφνης ὀπισθεν τῶν Ἑλλήνων, καὶ βοηθούμενοι συγχρόνως καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει συναδέλφων των νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἀνεκαλύφθη ἐν καιρῷ, καὶ οἱ πολιορκηταί, προκαταλαβόντες τὴν παλαιάν

Μονεμβασίαν, ἐκύκλωσαν τοὺς ἐκεῖ ἀνυπόπτως ἐλθόντας, τοὺς συνέλαβαν καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐθανάτωσαν. Ἀνοηταίνοντες οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκοι ἐκράτησαν ἐπὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ των τοὺς συγκατοίκους των Χριστιανούς, ὥστε καὶ τὰ σχέδια καὶ ἡ κατὰστασίς των ἀνεκαλύπτοντο δι' αὐτῶν τοῖς ἐχθροῖς των, καὶ αἱ τροφαὶ ταχύτερον κατηναλίσκοντο. Μέχρι τινὸς ἡ κοινὴ τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἦτον ἐλευθέρη· ἀλλ', ἐξ αἰτίας τοῦ αὐξάνοντος καθ' ἡμέραν κινδύνου καὶ τῆς ἀβεβαιότητος τῆς ἐξωθεν βοηθείας, οἱ σημαντικώτεροι Τούρκοι, παραλαβόντες τὰς πλείστας τῶν τροφῶν ὡς ἰσχυρότεροι, ἀνέβησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὅπου ἔδρευε καὶ ὁ φρούραρχος καὶ ἐκλείσθησαν, ἀφῆσαντες τοὺς ἄλλους κάτω. Κάτω ἀφῆκαν καὶ τοὺς συγκατοίκους των Χριστιανούς, οἵτινες ἐκ ταύτης τῆς περιστάσεως ἐσχετίσθησαν στενότερον ὡς ὁμοιοπαθεῖς πρὸς τοὺς ἐκεῖ Τούρκους, φιλοφρονούμεναι παρ' αὐτῶν φοβουμένων τὴν μετ' ὀλίγον παράδοσιν των καὶ ἐλπίζόντων διὰ τῆς μεσολαβήσεως τούτων ὠφέλιμον συμβιβασμόν. Μετ' ὀλίγης δὲ ἡμέρας, ἀφ' οὗ οἱ Τούρκοι διεχωρίσθησαν, ἐβιάσθησαν οἱ κάτω δι' ἔλλειψιν τροφῶν νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν· ἀλλ', ἰδόντες τὴν πολυαρχίαν καὶ μὴ ἐμπιστευόμενοι, τοῖς εἶπαν, ὅτι, ἂν ἤρχετο τις τῶν ἐπισήμων Ἑλλήνων εἰς παραλαβὴν τοῦ φρουρίου, παρεδίδοντο. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἀπεστάλη κοινῇ γνώμῃ ὁ καταβὰς εἰς Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου Ἀλέξανδρος Καντακουζηνός, ἀδελφὸς τοῦ ἐπὶ τῇ μεταβάσει τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς Βλαχομολδαναίαν συμμαχεύοντος Γεωργίου. Ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις ἤθελε νὰ ἐνεργῇ ὡς ὑπέρτατος ἀρχὼν τοῦ τόπου, ἐπρόβαλε νὰ παραδοθῇ τὸ φρούριον ἐπὶ τῷ ὀνόματί του, «Ὁχι· Ὁχι»· ἐφώναζαν οἱ Ἕλληνες, «ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους». Ὁ δὲ Καντακουζηνός, οὗτινος ἡ παρουσία ἐμπροσθεν τῆς Μονεμβασίας ἐχρησίμευσε διὰ τὴν συνετήν καὶ τιμίαν διαγωγὴν του, ἤρε τοὺς κάτω Τούρκους ἀντιφερομένους πρὸς τοὺς ἄνω, καὶ τούτους μὲν μὴ θέλοντας, ἐκείνους δὲ θέλοντας νὰ παραδοθῶσι, διότι οἱ μὲν εἶχάν τροφάς, οἱ δὲ ἀπέθνησκον τῆς πείνας· διὰ τοῦτο ὁ Καντακουζηνός τοῖς εἶπεν, ὅτι δὲν ἐσυμβιβάζετο, ἂν ὅλοι οἱ πολιορκούμενοι δὲν συνευδόκουν· ἐν τοσοῦτῳ ἐπεχείρησε συγχρόνως νὰ τοὺς φοβίσῃ δι' ἐνόπλων τινῶν πλὴν ματαίων δοκιμῶν. Ἡ ἀνάγκη ἐφευρίσκει τρόπους. Οἱ κάτω Τούρκοι, μὴ δυνάμενοι νὰ

πείσωσι τοὺς ἄνω εἰς τὸ νὰ παραδοθῶσι. τοὺς ἠπάτησαν διὰ τοῦ ἐξῆς τεχνάσματος. Τοῖς ἐκοινοποίησαν, ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς ἐπείσθη νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῶν κάτω, καὶ ὅτι ἐγγράφη καὶ ἡ συνθήκη· ἀλλ' εἰς ἀνεπηρέαστον ἐκτέλεσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἄνω, ἀπῆται νὰ τὴν ἐγκρίνωσι καὶ ἐκεῖνοι ἐγγράφως. Οἱ ἄνω ἔστειραν καὶ ἤνοιξαν τὴν πύλην εἰς ἀνάβασιν τῶν φερόντων τὴν συνθήκην ἐπὶ προσυπογραφῇ. Ἐπὶ τὰ ἦσαν οἱ ἀναβάντες· ἀλλ' ἅμα ἀνέβησαν καὶ ἐκράτησαν τὴν πύλην ἀνοικτὴν διὰ τῆς βίας, καὶ ἀνεβίβασαν κάτωθεν καὶ ἄλλους παραφυλάττοντας. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ἄνω, καὶ μῆτε τροφᾶς ἔχοντες ἱκανὰς εἰς τροφήν ὅλων, μῆτε θέλοντες νὰ κκταντήσωσιν. εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, συνυπέγραψαν ὅλοι τὴν 21 ἰουλίου τὴν συνθήκην (α) ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς καὶ τιμῆς, ἐπὶ παραδόσει παντὸς εἶδους ὅπλων, ἐπὶ διατηρήσει τῆς κινητῆς τῶν περιουσίας καὶ παντὸς ἐπὶ τῶν ἰδιοκτητῶν ὅπλων ἀργυρώματος καὶ ἐπὶ ἀναύλῳ μεταβιβάσει αὐτῶν εἰς Κύθηρα, ἢ εἰς Ἀσιατικὰ παράλια. Κατὰ τὴν συνθήκην δὲ ταύτην παρέδωκαν οἱ Τούρκοι τὴν 23 τὴν πόλιν, τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὅλα τὰ ὅπλα τῶν καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τῶν πολιορκούντων πλοίων ὅλοι σχεδὸν ἀβλαβεῖς, ἀλλὰ στερηθέντες τῶν πολυτιμοτέρων πραγμάτων διαρπαγέντων παρὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης· ἀπεβιβάσθησαν δὲ ἀσφαλῶς εἰς τινὰ νῆσον πλησίον τῆς Ἀσιανῆς παραλίας, ὅθεν μετέβησαν εἰς τὸ Κουσάντασι.

Ἰούλιος

Πολλοὶ Ἀρχαδιοὶ, ὡς ἤδη εἴπαμεν, εἶχαν καταφύγει σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς Νεόκαστρον καθ' ἣν ὥραν πανικὸς φόβος κατέλαβεν ὅλους τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκους· σκοπὸν δὲ εἶχαν, ἀσφαλίσαντες τὰς οἰκογενείας τῶν, νὰ ἐπανέλθωσι τὴν ἐπαύριον εἰς Ἀρχαδίαν. Τούτου χάριν ἀφῆκον καὶ φρουρὰν προσωρινὴν 100 ὀπλοφόρων ἐπὶ τοῦ παλαιοφρουρίου εἰς προφύλαξιν τῆς πόλεως μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῶν, καὶ πολλὰ τῆς κινητῆς τῶν περιουσίας ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν. Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ἐπὶ τῆς φυγῆς τῶν Τούρκων ἀπομείναντες πρόκριτοι Χριστιανοί, διασπεύραντες ἐπιτηδεῖως φήμας, ὅτι ῥωσσικὰ στρατεύματα ἀπέβησαν εἰς Καλαμάταν, ἔτρεψαν μετ' ὀλίγας ὥρας διὰ μόνου τοῦ φόβου τὴν φρουρὰν εἰς φυγὴν.

Ἀφοῦ τοιοῦτοτρόπως ἐκενώθη ἀπροσδοκῆτως ὅλη ἡ πόλις τῆς Ἀρχαδίας, εἰσῆλθαν σωρηδὸν οἱ χωρικοὶ καὶ ἔπεσαν εἰς διαρπαγὴν τῶν οἰκιῶν· ἔτρεχε δὲ ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ

ἀγᾶ του, θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἰδιοκτησίαν ἐπὶ λόγῳ ὅτι διὰ τῶν ἰδρώτων του ἐκτίσθη καὶ ἐστρώθη.

Τὴν δὲ ἐπαύριον (27 μαρτίου) ἦλθεν εἰς Ἀρκαδίαν ὑπὸ ἑνο- Μάρτιος
πλον συνοδίαν, μετὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Κεφάλα, ὁ Δικαῖος· οὗτος, ἀφ' οὗ, ὡς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, εἰς μάτην ἀπῆρτησε τὴν ἀπόδοσιν εἰς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ τῶν διαρπαγέντων, ἐγκατέστησεν ἀρχηγούς πολεμικοὺς καὶ πολιτικούς καὶ ἀνεχώρησε μετὰ τῆς συνοδίας του εἰς τὸ Φανάρι καὶ ἐκεῖθεν εἰς Καρύταιναν.

Τὴν δὲ 29 ἐστράτευσαν οἱ Χριστιανοὶ πρὸς τὸ Νεόκαστρον. Ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι τὴν προφυλακὴν ἐρχομένην ἐξῆλθαν καὶ ἠεροβολίσθησαν πρὸς τὸ Σωλινάρι, ἐσπέρας δὲ γενομένης ἐπέστρεψαν· ἐξῆλθαν καὶ τὴν ἐπιούσαν, ἐπολέμησαν, ἔτρεψαν κατ' ἀρχᾶς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταλάβωσι καὶ τὰ νῶτά των καὶ νὰ τοὺς ἀφανίσωσιν· ἀλλ' οἱ τοῦ κέντρου ἀντέστησαν γενναίως καὶ τοὺς ἀπώθησαν φονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τινες αὐτῶν.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ Ἕλληνες κατέλαβαν τὸ Μεσοχώρι, μίαν ἡμισὺ ὥραν μακρὰν τῆς Μοθώνης, εἰς περιορισμὸν τῶν ἐν αὐτῇ. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον ὁ περιφερόμενος εἰς τὰ περίχωρα τῆς Μοθώνης ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας Γρηγόριος, στρατολογήσας καθ' ὁδὸν μίαν ἑκατοστὴν χωρικῶν, καὶ ἀνεδείχθη γενικὸς ἀρχηγός. Μετὰ τινος ἡμέρας ἦλθε νὰ συναγωνισθῇ, ἔχων μίαν ἑκατοστὴν Μανιατῶν, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πιεράκος Μυρομιχαλῆς.

Ἐν τοσούτῳ, οἱ ἐν τῷ Νεοκάστρῳ Τοῦρκοι δὲν ἔπαυαν ἐξερχόμενοι συνεχῶς καὶ πολεμοῦντες. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἐγγιζούσης ἐορτῆς τοῦ πάσχα, οἱ ἐπὶ τῆς πολιτορκίας χωρικοὶ ἀφήσαντες τὰς θέσεις των διὰ νυκτὸς διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία· ἐναπέμειναν δὲ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὀλίγοι ἄλλοι. Τοῦτο μαθόντες οἱ Τοῦρκοι ἐξώρμησαν πανστρατιᾷ τὴν δευτέραν τῆς διακαινησίμου (11 ἀπριλίου) ἐπὶ τοὺς ὀλίγους τούτους, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἔτρεψαν ἐνισχυθέντας μεγάλως παρὰ τῆς κατεχούσης τὸ Μεσοχώρι φρουρᾶς. Μετὰ δὲ τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς Λαμπρᾶς ἐπανῆλθαν οἱ χωρικοὶ εἰς τὰς θέσεις των, καὶ ἐδυνάμωσε πάλιν τὸ στρατόπεδον. Ἀλλ', ἐν ὅσῳ ἡ θαλάσσια ἦτον ἀνοικτὴ καὶ ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία Νεοκάστρου καὶ Μοθώνης ἐλευθέρα, ἡ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἐχρησίμευε μᾶλλον εἰς

προφύλαξιν τῶν χωρίων ἀπὸ τινος ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς ἢ εἰς βλάβην τοῦ ἐχθροῦ.

Συστηθέντος δὲ περὶ τὰ μέσα μαΐου θαλασσίῳ ἀποκλεισμοῦ, ἤρχισαν αἱ ὁδύναι τῶν Τούρκων, διότι τὴν στέρησιν τῶν γλυκῶν νερῶν, κοπέντος τοῦ ὑδραγωγείου, καὶ τὴν χρῆσιν τῶν γλυκῶν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ πηγαδίων παρεκαλούθησε σιτοδεία· ἔπαυσαν ἔκτοτε καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἔξοδοί των, καὶ αἱ πρὸς τοὺς ἐν Μοθώνῃ, ὅθεν ἄλλοτε ἐλάμβαναν τροφὰς διὰ θαλάσσης, σχέσεις των διεκόπησαν· ἐπὶ δὲ τοῦ σφοδροῦ καύσωνος τοῦ θέρους ἐστέρευσαν σχεδὸν καὶ τὰ πηγαδιὰ των· κατήντησαν δὲ εἰς τοιαύτην σιτοδείαν μετ' ὀλίγον, ὥστε περὶ πολλοῦ εἶχαν τὰς σάρκας καὶ αὐτῶν τῶν ἀκαθάρτων ζώων. Ἐνεκα τούτου ὁ γογγυσμὸς τῶν πεινῶντων καὶ διψῶντων καὶ ὁ κλαυθμὸς τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων ἠϋξάναν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀρχηγοὺς ν' ἀνοίξωσι δις τὸν ἰούλιον τὴν πύλην τοῦ φρουρίου, ἵνα ἐξέλθωσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς οἱ θέλοντες ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας· ἐξήλθαν 185, οἱ πλεῖστοι γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδία· καὶ ἄλλοι μὲν διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία, ἄλλοι δὲ ἀπεβίβασθησαν εἰς Χελωνάκι, ἐρημοννήσιον ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἐπὶ ὑποσχέσει καθημερινῆς τροφοδοσίας μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου· μετεκομίσθησαν δὲ καὶ 16 ἄνδρες ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ παλαιοφρουρίῳ τῆς Ἀρκαδίας, ἄλλ' ἐρρίφθησαν ὅλοι διὰ νυκτὸς κατὰ γῆς ἄνωθεν καὶ ἐσυντρίφθησαν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐξελθόντων ἦσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Μεχμέταγαν Καστρινὸν καὶ τὸν μουλᾶ-Χαλίην, στενοὺς φίλους πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἐπισκόπου Μοθώνης, οἵτινες ἠύραν παρ' αὐτῷ φιλόνηρωπον ὑποδοχὴν. Τὴν δὲ 8 ἰουλίου κατεβίβασαν διὰ νυκτὸς οἱ πολιορκούμενοι δύο τῶν τολμηροτέρων ὅπισθεν τοῦ φρουρίου καὶ τοὺς ἀπέστειλαν διὰ θαλάσσης εἰς Μοθώνην αἰτούμενοι τροφὰς καὶ εἰδήσεις περὶ τοῦ ἀναμενομένου τουρκικοῦ στόλου. Ἐγέμισαν τροφῶν οἱ Μοθωναῖοι ἐν μονοκάταρτον εὐρισκόμενον ἐν τῷ λιμένι των, ἐπεβίβασαν 150 ὀπλισμένους καὶ τὸ ἐξεκίνησαν τὴν νύκτα τῆς 22. Καὶ ἐπιτηδειότητα ναυτικὴν καὶ ἀνδρίαν πολλὴν ἔδειξαν οἱ ἐν αὐτῷ, παραπλέοντες τὴν ξηράν· ἄλλ' ἡ ἐπιτηδειότης καὶ ἡ ἀνδρία τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν ἐμβάντων πρὸς ἀντίκρουσιν εἰς τινὰ ἀλιᾶδα καὶ εἰς τὰς λέμβους, ὅχι πλειόνων τῶν 80, ὑπερίσχυσαν. Πολλὴν βλάβην ὑπέφεραν οἱ Τούρκοι, καὶ ἐβλάψαν καὶ αὐτοὶ τοὺς Ἕλληνας

φονεύσαντες καὶ πληγώσαντες 15, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπ' ἀνέπλευσαν εἰς Μοθώνην ἄπρακτοι. Πέντε πλοῖα ἐχθρικὰ ἀπέπλευσαν ἐκ Μοθώνης καὶ τὴν 31 συνοδεύοντα τὸ αὐτὸ μονοκάταρτον φέρον τροφάς· ἀλλ' ἐπιπλευσάντων τῶν ἐν Χελωνακίῳ ἑλληνικῶν πλοίων, ἐπ' ἀνέπλευσαν καὶ αὐτὰ εἰς Μοθώνην ἄπρακτα.

Ἀποτυχόντες οἱ Μοθωναῖοι διὰ θαλάσσης, ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾷ εἰς βοήθειαν τῶν συναδέλφων των. Ἀντίστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς ἀπώθησαν· ἀλλ' ἔχασαν δύο μαχίμους ἄνδρας λαμπρῶς ἀθλήσαντας, τὸν Κωνσταντῖνον Πιεράκον Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Μήτηρον Χαλαζονίτην (β). κατεδίωξαν δὲ τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Μοθώνης καὶ ἐπάτησαν καὶ τινὰς οἰκίας τοῦ προαστείου, ὅπου ἐφονεύθη εἰς ἑξ' αὐτῶν τουφεκισθεὶς ἄνωθεν τοῦ φρουρίου. Μονογενὴς υἱὸς ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Μουριατᾶδων ἦτον ὁ φονευθεὶς· ὁ δὲ ὀγδοηκοντούτης πατήρ του, ἐλθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ παραμυθούμενος ἀπεκρίθη· «ἄς 'πάγῃ τὸ παιδί μου 'στὴν εὐχή μου, δός μοι τ' » ἄρματά του, θὰ πιάσω ἐγὼ τὸν τόπον του».

Ἐν τούτοις ἐπηύξανεν τὰ κακὰ τῆς πολιορκίας καὶ βοήθεια οὐτ' ἐφαίνετο οὐτ' ἠκούετο. Διὰ τὰ αἵτια ταῦτα, ἠναγκάσθησαν οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ νὰ ζητήσωσι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Μονεμβασίων, τινὰ τῶν ἐν Τρικώρφοις σημαντικῶν εἰς συμβιβασμόν. Εἶχαν ἤδη καταβῆ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐκεῖθεν ὁ Γεώργιος Κοζάκης Τυπάλδος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ὁ Νικόλαος Πονηρόπουλος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς πελοποννησιακῆς γεροσύνης· ἀλλ' ἡ διαπραγματεύσις κατ' ἀρχὰς δὲν εὐδοκίμησε καὶ διὰ τὸ δυσσυμβιβαστον τῶν ὅρων καὶ διὰ τινὰ προϋπάρχουσαν σύμβασιν μεταξὺ τῶν διὰ θαλάσσης καὶ τῶν διὰ ξηρᾶς πολιορκούντων, καθ' ἣν ὤφειλε νὰ γείνη ἡ τουρκικὴ ἰδιοκτησίᾳ ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τριμοιρία εἰς ὠφελειαν τῶν ναυτῶν, τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ κοινοῦ. Ἐνεκα τούτου οἱ Ἕλληνες ἡτοιμάσθησαν εἰς ἔφοδον· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔγεινε προφορικὸς συμβιβασμός, οἱ μὲν πολιορκούμενοι νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον καὶ τὰ ὅπλα των, οἱ δὲ πολιορκηταὶ νὰ τοὺς μετ' ἀπολαύσεως ὅλους σώους καὶ ἀνύλους μετὰ τῆς περιουσίας των, τοὺς μὲν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς δὲ εἰς Τούνεζι τρέφοντές τους μέχρι τῆς ἀποβάσεως· μετέβη δὲ καὶ ὁ Τυπάλδος εἰς Καλαμάτα πρὸς ναύλωσιν δύο ἐπτανησιῶν πνίε ἐκλοίω

ἐλλιμενιζόντων· ἀλλ' ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, δευτέρως συνδικαλέεως γενομένης, ὑπεγράφη τὴν 7 αὐγούστου συνθήκη ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄρων (γ). Ὑπογραφείσης δὲ τῆς συνθήκης, εἰσέπλευσαν τὰ ἔξω τοῦ λιμένος φυλάττοντα δύο ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν πλοῖα καὶ τὸ Ζακύνθιον τοῦ Δενδρολιβάνου εἰς παραλαβὴν τῶν παραδοθέντων, ὅλων ψυχῶν 734 (δ). Οἱ Τοῦρκοι ἤνοιξαν τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν πυλίδαν, ἐπεβίβασαν τὰ πράγματα τῶν καὶ ἐξήλθαν τοῦ φρουρίου ἀναμένοντες τὰς λέμβους εἰς ἐπιβίβασιν.

Δισχίλιοι περίπου καὶ διακόσιοι, ἐν οἷς καὶ 180 Ζακύνθιοι ὑπὸ τὸν Μερκάτην, ἦσαν οἱ συνήθως πολιορκοῦντες τὰ φρούρια τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῆς Μοθώνης, ἀλλ' ὑπερνηξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπ' ἐλπίδι λαφυραγωγίας ἐγγιζούσης τῆς παραδόσεως τοῦ Νεοκάστρου. Ἐν ᾧ δὲ ἀνέμεναν οἱ Τοῦρκοι τὰς λέμβους εἰς ἐπιβίβασιν, ἐπεχείρησάν τινες τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰ συνομολογηθέντα νὰ ψηλαφήσωσι δύο τρεῖς αὐτῶν φέροντας πολύτιμα εἶδη· τοῦτο ἰδόντες οἱ πολλοὶ τοὺς ἐμιμήθησαν καὶ τοὺς ὑπερέβησαν· καὶ πρῶτον μὲν ἐδόθησαν εἰς τὴν ἀρπαγὴν ὧν ἔφεραν οἱ παραδοθέντες, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ εἰς γενικὴν σπαγὴν ἀρρέων καὶ θηλέων πάσης ἡλικίας, τοὺς δὲ ἀποφυγόντας τὴν ἀνηλεῆ μάχαιραν ἀφήρπασαν ὡς λάφυρα, ἐκτὸς ὀλίγων, οὓς διέσωσέ τοῦ θανάτου καὶ τῆς δουλείας ἡ φιλόανθρωπος παρέμβασις τινῶν τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων. Ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα ἐξωλόθρευσαν καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ Χελωνακίου πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου ἀποθάντας Τούρκους ὑπὲρ τοὺς ἐξήκοντα, ἀπανθρώπως ἐγκαταλειφθέντας.

Μετὰ δὲ τὰς βδελυρὰς ταύτας καὶ παρασπόνδους ἀθεμιτοურγίας συμπαρέλαβαν οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας πλοίαρχοι τὸν ἐπισκοπὸν Μοθώνης καὶ τὸν πρωτοσύγγελον Φραντσῆν εἰς διανομὴν τῶν τουργικῶν πραγμάτων καὶ ἀπέπλευσαν ἐν βίᾳ φοβηθέντες μὴ προφθᾷ ὁ ἀναμενόμενος ἐχθρικός στόλος καὶ ἀποκλείσῃ τὰ πλοῖα ἐντὸς τοῦ λιμένος.

Παραδοθέντος τοῦ Νεοκάστρου ἐλύθη καὶ ἡ πολιορκία τῆς Μοθώνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Τριπολιτσά καὶ πολιορκία αὐτῆς. - Μάχη Βασιλικῶν. - Ἐμφανισμός τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου - Ἀύσις τῆς πολιορκίας Κορώνης. - Συμβάντα ἐν Καλαμάτᾳ καὶ περὶ τὰς Πάτρας. - Καταστροφή Γαλαξειδίου. - Ναυμαχία ἔμπροσθεν Ζακύνθου. - Διαγωγή τοῦ μεγάλου ἄρμостоῦ πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν Ἰονίων νήσων. - Ἀλωσις Τριπολιτσᾶς. - Δευτέρα εἰσβολὴ Τούρκων εἰς Σφακιά καὶ ἄφιξις εἰς Κρήτην τοῦ Μιχαὴλ Ἀφεντούλη ὡς ἀρχηγοῦ.

ΠΡΟΣ τὸ μέρος τῆς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Πελοποννήσου παλαιᾶς Ἀρκαδίας τὸ πρὸς τὴν Ἀργολίδα, τὸ ἄλλοτε κατεχόμενον ὑπὸ Τεγεατῶν καὶ Μαντινέων, ὅπου συνῆλθεν ἔνοπλος ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς καθ' ὃν καιρὸν διεμάχοντο περὶ πρωτείων Βοιωτοὶ καὶ Σπαρτιᾶται, κεῖται σήμερον ἡ Τριπολιτσά, ἡ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου, πρὸς τὴν ἄκραν πλατείας καὶ γυμνῆς πεδιάδος, 2152 πόδας ὑπεράνω τῆς θαλάσσης καὶ περικλειομένης ὑπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Μαινάλου, τοῦ Παρθενίου καὶ τοῦ Ἀρτεμισίου. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ὅλη νέα· ἐκλήθη δὲ Τρίπολις, καὶ κοινότερον Τριπολιτσά, ὡς διαδεχθεῖσα τὰς τρεῖς πόλεις· τῆς Τεγέας, τῆς Μαντινείας καὶ τῶν Ἀμυκλῶν (Μουχλιοῦ) ἢ τοῦ Παλλαντίου· ἦτο δὲ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὅλη περιτετειχισμένη καὶ ἐπτάπυλος. Τὸ τεῖχος τῆς εἶχε δεκατεσσάρων ποδῶν ὕψος, πᾶχος δὲ ἕξ πρὸς τὰ κάτω καὶ τριῶν πρὸς τὰ ἄνω, περιφέρειαν δὲ δύο μιλίων· πρὸς δὲ τὴν δυτικὴν ἄκραν ἐπὶ θέσεως ὑψηλοτέρας ἔσωθεν τοῦ τεύχους ἔκειτο ἡ μεγάλη λεγομένη Τάπια, φαινομένη ὡς ἀκρόπολις. Πυργωτὸν ἦτο γύρωθεν τὸ τεῖχος, εἶχε διπλᾶς πολεμίστρας ἐπιτηδεΐας εἰς τουφεκοπόλεμον καὶ 30 κανόνια ἐξ ὧν ὀλίγα εὐχρηστα. Ἡ πόλις, μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς αὐτὴν καταφυγὴν τῶν κατοικοῦντων διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου Τούρκων καὶ τὴν εἰσόδον τῶν ὑπὸ τὸν κεχαγιάμπεην ἐλθόντων, περιεῖχε ψυχὰς 30,000 συν-

αριθμουμένων καὶ ὀλίγων Χριστιανῶν, καὶ ὀλιγωτέρων Ἑβραίων. Δεκακισχίλιοι ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ ὀπλοφόροι, Ἀλβανοί, Ἀσιανοὶ καὶ Πελοποννήσιοι. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς εἰς γενικὴν συνέλευσιν συγκαλέσεως κατὰ τὸν μάρτιον τῶν προκρίτων Χριστιανῶν καὶ Τούρκων εὐρίσκοντο ἐν τῇ πόλει οἱ σημαντικώτεροι ὅλης τῆς Πελοποννήσου Τούρκοι, ἐν οἷς διέπρεπεν ὁ Μουσταφάμπεης κάτοικος τῶν Πατρῶν ὁ καὶ Ἀναπλιώτης, ὡς ἔχων πατρίδα τὸ Ναύπλιον, ὁ Δεφτερδάρης, ὁ Κορίνθιος Κιαμίλμπεης καὶ ὁ Σιέχ-Νετσήπ-ἐφέντης. Ἡ πόλις, ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος, ἐτέλει ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ καϊμακάμη καὶ τοῦ κεχαγιάμπεη καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιτρόπην τῆς γυναικὸς τοῦ Χουρσήδη, ἧς ἡ ἀτυχία δὲν ἐταπείνωσε τὸ φρόνημα· εἶχε δὲ ὀλίγας τροφὰς ἐξ αἰτίας τῆς ὥρας τοῦ ἔτους καὶ τῆς ἀπροσδοκίτου συρροῆς τόσου πλήθους· ἂν δὲ καὶ πολλὰ ἐψιθυρίζοντο περὶ τῆς μελετωμένης ἀποστασίας, οὐδεμία ἐγένετο φροντίς ἐν καιρῷ περὶ σιταγωγίας. Οἱ Ἕλληνες ἔκοψαν τὰ ὕδραγωγεῖα, ἀλλ' ἡ πόλις εἶχε πηγαδῆσια νερὰ καὶ ἄφθονα καὶ πόσιμα. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Τριπολιτσᾶς.

Μέγα θάρρος ἔλαβαν οἱ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου ἀφ' οὗ κατήσχυναν τοὺς ἐχθροὺς των ἐν ταῖς μάχαῖς τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν, καὶ ἐλθόντες ἐγγύτερον τῆς Τριπολιτσᾶς κατέλαβαν ὀρεῖνὰς θέσεις.

Μάιος

Οἱ Τούρκοι ἔβασκαν συνήθως τοὺς ἵππους των ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Καλλιακούδαν τὸν ἐξ Ἀλωνισταίνης ἐνεδρεύσαντες τὴν 24 μαΐου συνέλαβάν τινας αὐτῶν. Οἱ Τούρκοι ἐξῆλθαν εἰς καταδίωξίν των καὶ ἐπλήρωσαν τὸν Καλλιακούδαν· κατέβησαν τότε πολλοὶ Ἕλληνες καὶ ἤρχισε κατὰ τὸν ἅγιον Βλάσην, ἡμιώριον μακρὰν τῆς πόλεως, γενικὸς τούφεκισμός, ὃν ἔπαυσεν ἡ ἐσπέρα. Οἱ Ἕλληνες εὐδοκίμησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ πολεμήσαντες ἐκτὸς τῶν προμαχώνων. Τὴν δὲ 26 ἐξεστράτευσαν οἱ Τούρκοι πανστρατιᾷ ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι μόνη ἡ παρουσία τόσων ἐνόπλων ἐφίππων καὶ πεζῶν θὰ ἔτρεπεν ὡς ἄλλοτε τοὺς Ἕλληνας εἰς φυγὴν· ἀλλ' ἡ ἐλπίς των ἐματαιώθη καὶ ἐπανῆλθαν μὴ συγχρουθέντες. Ἐξεστράτευσαν καὶ τὴν 5 ἰουνίου, καθ' ἣν ἐφρονεύθησάν τινες ἐκατέρωθεν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κώστας Μπούρας. Ἐκτοτε συνεστρατοπέδευσαν οἱ ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Τριπολιτσᾶς Ἕλληνες ἐπὶ τῆς κατωφερείας τῶν Τρικύρφων (α).

Πολλὰ καὶ ὑπὸ πολλοὺς ἀρχηγοὺς ἦσαν τὰ συνελθόντα στρατεύματα, ἀλλ' ὅλα συνήρτων τέσσαρα μεγάλα σώματα σχηματίζοντα ἡμικύκλιον. Κατεῖχαν δὲ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας 2500 ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸ δὲ δεξιὸν 1500 ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τὸ δὲ κέντρον 1000 ὑπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν, τὰ δὲ ὀπισθεν τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος 1500 ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης εἶχε τὴν σκηνὴν τοῦ ἔνωθεν τῶν ὑπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν. Ἐφυλάττοντο δὲ καὶ αἱ εἰς Ἀργος καὶ Λεοντάρι ἄγουσαι ὁδοί, αὕτη μὲν ὑπὸ 150, ἐκεῖνη δὲ ὑπὸ 300.

Συνεχεῖς συγκρούσεις συνέβαιναν προκαλούμεναι κυρίως ἐκ τῶν ἐπανελημμένων ἐκδρομῶν τῶν πολιορκουμένων κατὰ τῶν πολιορκούντων, καὶ ἐντεῦθεν προήρχοντο φύνοι. Οἱ Ἕλληνες, ὡσάκις ἤρχετο κατ' αὐτῶν τὸ πεζικὸν τῶν ἐχθρῶν, κατέβαιναν θαρρᾶλέως καὶ ἐπολέμουν πολλάκις ἀπερικάλυπτοι ἐπὶ τῆς πεδιάδος· ὡσάκις δὲ ἤρχετο τὸ ἱππικόν, ἀπεχώρουν πρὸς τὰς ῥίζας τῶν βουνῶν καὶ ἡσφαλιζόντο ὀπίσθεν τῶν πετρῶν ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν ἱππέων μὴ δυναμένων ν' ἀναβῶσι τὰς πετρώδεις θέσεις· τοιοῦτοτρόπως ἐβλάπταν μᾶλλον ἢ ἐβλάπτοντο· ἡ δὲ τελευταία ἐκδρομὴ τῶν πολιορκουμένων συνέβη τὸν Αὐγούστον, καὶ εἶναι ἀξιοδιήγητος διὰ τὰ περιστατικὰ καὶ ἀποτελέσματα τῆς.

Αὐγούστος

Διεδόθη φωνὴ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὅτι ὁ ἐν Τριπολιτσᾷ Κιαμῆλμπεης, ἐμελέτα νὰ μεταβῇ εἰς Κόρινθον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς κινδυνευούσης ἐκείνης φρουρᾶς. Ὁ ἄγρυπνος καὶ ἐπιδέξιος Κολοκοτρώνης διέταξε καὶ ἤνοιξαν τάφρον κατὰ τὸν Μύτικαν μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸς ἔνεδραν. Ἡ διαδοθεῖσα φωνὴ ἐψεύσθη, ἀλλ' ἡ τάφος ἐχρησίμευσε, καὶ ἰδοὺ πῶς. Τὴν 10 Αὐγούστου ἐξῆλθαν ὑπερτετρακισχίλιοι πεζοὶ καὶ ἱππεῖς Τοῦρκοι, διεσπάρησαν εἰς τὰ πέριξ χωρία ἐπὶ καρπολογίᾳ, καὶ συναντήσαντες ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Λουκᾶ τοὺς περὶ τὸν Νταγρέν, τοὺς διεσκόρπισαν φονεύσαντές τινὰς αὐτῶν· ὀλίγον δ' ἔλλειψε, ἢ συλλαβῶσι καὶ τὸν ἀρχηγὸν ἐν τινι σπηλαίῳ μετὰ τεσσάρων κλεισθέντα καὶ διὰ τῆς ἐπικουρίας ἄλλων ἄλλοθεν ἐλθόντων Ἑλλήνων λυτρωθέντα. Ἐπὶ δὲ τῇ εἰς Τριπολιτσάν ἐπιστροφῇ των οἱ πλεῖστοι, συνοδεύοντες μέγα πλῆθος ζώων τροφῶν, ἐπλησίασαν τὴν τάφρον, ἐκλαβόντες αὐτὴν ὅχι ὡς εἰς πολεμικὴν χρῆσιν προπαρασκευασθεῖσαν, ἀλλ' ὡς ὄριον ἰδιωτι-

Δημοτικὴ Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὺ τινος χωραφίου. Φθάσαντες δὲ ἀνύποπτοι πρὸς τὸ χεῖλος ἐτουφεκίσθησαν αἰφνης ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ ἀφανῶς παραφυλαττόντων Ἑλλήνων, καὶ πολλοὶ ἐχάθησαν ὡς ἀπρόσεκτοι καὶ ἀπροφύλακτοι, οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν, οἱ μὲν πεζοὶ διαβάντες διὰ τοῦ πλησίον τῆς ῥίζης τοῦ βουνοῦ ἀσκάπτου μέρους, οἱ δὲ ἱππεῖς ὑπερπηδόντες τὴν τάφρον μὴ ἱκανῶς πλατεῖαν· ὅλα δὲ τὰ κομίζοντα τὰς τόσον ἀναγκαίας ταῖς ἡμέραις ἐκείναις εἰς χρῆσιν τῶν πεινῶντων Τούρκων τροφὰς ζῶα ἔπесαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Τὸ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν συμβὰν ἔφερεν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς πολιορκουμένους διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τροφῶν καὶ ἐθάρρυνε τοὺς Ἑλληνας νὰ στήσωσι τοὺς συνήθεις προμαχῶνας 900 ὀργυιάς ἀπὸ τῆς πολιορκουμένης πόλεως.

Ἐξ ἀρχῆς τῆς πολιορκίας εἶχαν οἱ πολιορκηταὶ τινὰ κκνόνια, ἀλλὰ μετὰ τὴν παρὰδοσιν τῆς Μονεμβασίας μετέφεραν ἐκεῖθεν καὶ τρεῖς βομβοβόλους, ἡγνόουν ὅμως τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Περιεφέρετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ἰταλὸς τις, Τάσης, τερατολόγος μᾶλλον ἢ ἀρχιπυροβολιστὴς ὡς ἐπηγγέλλετο· οὗτος ἀνεδέχθη τὴν χρῆσιν αὐτῶν, καὶ τὰς ἔστησε πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ 700 ὀργυιάς ἀπὸ τῆς πόλεως. Παρασκευασθείσης μιᾶς αὐτῶν, συνήχθη ἐπὶ τῶν πλησίον ὑψωμάτων μέγα πλῆθος πολιορκητῶν χάριν τοῦ νεοφανοῦς θαύματος· ἀλλ' ἡ βομβοβόλος, ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ προσδοκώμενα τεράστια, ἔσπασε καταισχύνασα τὸν ἀρχιπυροβολιστήν.

Τὸ ἔργον τοῦ ἀμαθοῦς Τάσης, ὅστις φοβηθεὶς ἔγεινεν ἀφαντος, ἀνέλαβεν ὁ γνώσεις περὶ τὰ τοιαῦτα ἔχων Γάλλος Ῥεῦβῶς. 200 ὀργυιάς μακρὰν τῆς πόλεως πρὸς τὸ μέρος τῆς μεγάλης Τάπιας κεῖνται παραρρίζώματά τινά τῶν βουνῶν. Ὁ Ῥεῦβῶς ἔστησεν ἐπὶ τοῦ κέντρου αὐτῶν τὰς δύο βομβοβόλους, ἀλλ' ἀνωφελῶς καὶ αὐτὸς, ἂν καὶ τὰς ἀνέδειξε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του εὐχρηστους. Δεξιόθεν δὲ καὶ ἀριστερόθεν αὐτῶν κατεσκευάσθησαν δύο κανονοστάσια, εὐχρηστα μὲν καὶ αὐτά, ἀλλ' ἐπίσης ἀνωφελῆ· ὀπισθεν δὲ τῶν παραρρίζωμάτων ἐτοποθετήθησαν 800 ὀπλοφόροι ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τουφεκίζοντες ἐπιδεξιῶς διὰ τῶν κανονοπῶν καὶ ἐνοχλοῦντες τοὺς ἐχθρούς. Ἐστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἄλλοι κανονοστάσιον πρὸς τὴν πύλιν τοῦ Ἀργούς μικρὰς καὶ αὐτὸ ὠφελείας. Οἱ δὲ Τούρκοι ἔπесαν εἰς πολλὴν ἀδράνειαν, καὶ τὴν 24 πενταχόσιοι Ἕλληνες τόσον ἐπλησίισαν πρὸς τὸ μέρος τῆς μεγάλης Τάπιας, ὥστε κατέλαβάν τινὰς

κεκαυμένας οἰκίας ἔμπροσθεν μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ διετήρησαν αὐτάς εὐτυχῶς δύο ὥρας πολεμούμενοι ἔσωθεν· ἀλλ' ἀπόσπασμα ἱππικοῦ ἐξῆλθε τῆς πόλεως ἄλλοθεν, ἔπεσεν ὀπισθεν, τοὺς ἐκκακοποίησε, καὶ τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀπομακρυνθῶσιν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἦλθεν εἰς Τρίκορφα ὁ Σκῶτος, Θωμᾶς Γόρδων, μεταβιβάσας ἐπὶ τοῦ πλοίου του ἐκ Μασσαλίας Ἑλλήνας καὶ φιλέλληνας, καὶ φέρων ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὲρ ἧς καὶ αὐτός καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦλθαν ν' ἀγωνισθῶσι, τρεῖς βομβοδύλους καὶ ἐξακόσια τουφέκια. Οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν φιλοφρόνως καὶ εὐγνωμόνως τὸν γενναῖον τοῦτον φιλέλληνα, ἀναδεχθέντα προθύμως νὰ ὀργανίσῃ ἐξ ἰδίων σῶμα τακτικῶν ἐξ Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων.

Ἐν τοσούτῳ ἡ κατάστασις τῶν Τούρκων ἐχειροτέρευεν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ὄχι μόνον διὰ σπάνιν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλειψιν ἱπποβοσκῆς, διότι, μὴ τολμώντες νὰ βοσκήσωσιν ὡς ἄλλοτε ἐκτὸς τῆς πόλεως τοὺς ἵππους, δὲν ἐδύναντο νὰ τοὺς μεταχειρισθῶσιν ὡς καὶ πρότερον, ἐξασθενήσαντας ἐκ τῆς ἀτροφίας.

Αἱ μακροχρόνιοι πολιορκίαι διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀκαθαρσίαν τῶν πολιορκουμένων, διὰ τὴν κακὴν ποιότητα τῶν τροφίμων, διὰ τὴν κακουχίαν καὶ συσώρευσιν πολλῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων ἐντὸς στενῆς περιφερείας φέρουν συνήθως ἐπιδημίας. Τὸ κακὸν τοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ προστεθῇ εἰς τὰ ἄλλα κακὰ τῶν πολιορκουμένων· αὐτὰ δὲ τὰ θύματα τῆς ἐπιδημίας ἔτρεφαν τὴν ἐπιδημίαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀρμοδίαν ἐθεώρησεν ὁ Ὑψηλάντης τὴν περίστασιν νὰ προβάλῃ τοῖς πολιορκουμένοις συμβιβασμὸν εἰς παρὰδοσιν τῆς πόλεως ὑπ' ὠφελίμους ὅρους· ἀλλ' ἀπερρίφθη ὑπεροπτικῶς ἡ πρότασις του.

Φοβούμενοι δὲ οἱ Ἕλληνες μὴ φέρῃ ἡ ἀναβολὴ ἐπιδοθήειαν πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, ἠθέλησαν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔφοδον, καὶ διετάχθη ὁ ἀρχιπυροβολιστὴς νὰ διαρρήξῃ τὸ τεῖχος· ἀλλ' ὅλοι του οἱ ἀγῶνες ἀπέβησαν μάταιοι διὰ τὴν μνηδαμινότητα τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἀνεμένετο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἡ πτώσις τῆς πόλεως, ἦλθεν εἰδήσις ὅτι ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἐφάνη ἔσωθεν τῶν μεσημβρινῶν παραλίῳ τῆς Πελοποννήσου τὴν 26.

Εἶδαμεν, ὅτι οἱ στόλοι διεχωρίσθησαν μετὰ τὰ κατὰ τὴν Σάμον συμβάντα, καὶ ὅτι ὁ μὲν ἐλληνικὸς κατέπλευσεν εἰς τὰ ἰδία, ὁ δὲ τουρκοαιγύπτιος εἰσέπλευσε τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ

στόλος αὐτος ἀνέπλευσε μετὰ τινας ἡμέρας κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸ τινων δὲ ἡμερῶν εἶχε συναχθῆ τοῦρκικὸν στρατεῦμα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ζητουνίου, σκοπεῖον νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἐνδιατριβόντων τουρκικῶν στρατευμάτων καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς Πελοπόννησον πρὸς λύτρωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς βοηθούμενον καὶ παρὰ τοῦ στόλου, μελετῶντος, ἀφ' οὗ ἐπεσίτιζε τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια, νὰ εἰσπλεύσῃ τὸν κορινθιακὸν κόλπον.

Μαθόντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὰ περὶ τῆς νέας ταύτης ἐκστρατείας ὑπὸ τέσσαρας πασάδας, τὸν Μπευράμπασαν, τὸν καὶ ἀρχιστράτηγον, τὸν Χατσῆ-Μπεκῆρ-πασαν, τὸν Μεμήσπασαν, καὶ τὸν Σιαχῆ-Ἀλήπασαν, συνῆλθαν εἰς Ἐργίني, χωρίον τῆς Βοδωνίτης, ὅπου ἐνέκριναν τὴν θέσιν τῆς Φοντάνας ὡς τὴν καταλληλοτέραν πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Μόνος ὁ Δουβουνιώτης ἀντέτεινε καὶ ἐπρόβαλε νὰ καταλάβωσιν ἀνευ ἀναβολῆς τὰ ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Λεβαδείαν λεωφόρου Βασιλικὰ, ὁρῶς συλλογισθεῖς, ὅτι τόσοι πασάδες δὲν θὰ κατεδέχοντο ν' ἀφήσωσι τὴν πλατυτέραν θέσιν τῶν Βασιλικῶν καὶ νὰ διέλθωσι τὴν στενοτέραν τῆς Φοντάνας. Ἡ γνώμη τοῦ Δουβουνιώτου ἀπολαμβάνοντος ὑπόληψιν ἐμπειροπολέμου ἀνδρὸς ὑπερίσχυσε, καὶ μετέβησαν οἱ Ἕλληνες εἰς Βασιλικὰ καὶ ὁ μὲν Παπᾶ-Ἀνδρέας Κοκοβιστιανὸς μετὰ 300 ἐτοποθετήθη ἀφανῆς ἐντὸς τοῦ παρὰ τῇ εἰσόδῳ τῆς κοιλάδος πυκνοῦ δάσους· ὁ δὲ Ἀντώνης Κοντοσόπουλος καὶ ὁ Κωσταντῆς Καλύβας μετὰ 600 κατέλαβαν τὰ ἐνδότερα τῆς κοιλάδος· ὁ δὲ Δουβουνιώτης, ὁ υἱὸς του, ὁ Νάκος Πανουργιάς καὶ ὁ Γκούρας μετὰ 1100 τὰ πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς κοιλάδος.

Τὴν 24 οἱ πασάδες, ἐκτὸς τοῦ Χατσῆ-Μπεκῆρη ἀποθανόντος αἰφνης ἐν Ζητουνίῳ, ἦλθαν μετὰ ἐπτακισχιλίων ἱππέων καὶ πεζῶν εἰς Πλατανιά, ὅπου καὶ διενυκτέρευσαν· τὴν δὲ ἐπαύριον ἔστειλαν δισχιλίους ἱππεῖς εἰς σκόπευσιν, οἵτινες ἐπρωχώρησαν ὅπου ἐφύλατταν ὁ Κοντοσόπουλος καὶ ὁ Καλύβας. Ἀντέστησαν οὗτοι κατ' ἀρχὰς μόνοι καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των ἕως οὗ ἦλθαν καὶ οἱ κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς κοιλάδος εἰς ἐπικουρίαν των, καὶ τότε ἀπώθησαν ὅλοι ὁμοῦ τοὺς ἐχθροὺς φονεύσαντες καὶ πληγώσαντες 50 καὶ ζωγρήσαντες 15 ἱππούς. Τὴν δὲ ἐπιούσαν, ὅ ἐστι τὴν 26, ἀφήσας ὁ Μπευράμπασας φρουρὰν ἐν Πλατανίᾳ εἰς φύλαξιν τῶν ἀποσκευῶν, ἐκίνησε πανστρα-

κιθ, καὶ προχωρήσας εἰς τὴν πεδιάδα παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ διέταξε ν' ἀναγνώσῃ τὴν συνήθη προπόλεμον εὐχὴν καὶ νὰ κανονοβολήσῃ καὶ τουφεκίσῃ. Τούτου γενομένου, ὠρμησεν ὁ στρατὸς ἀλαλάζων ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Κοντοσόπουλον καὶ Καλύβαν· ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν οἱ Δυοβουνιώται, ὁ Πανουργιᾶς καὶ ὁ Γκούρας, κατέφθασε καὶ ὁ Μπούσγος μετὰ 300, καὶ ἐξήφθη διακαῆς μάχη. Ἐπειδὴ ἡ θέσις ἦτο στενὴ, δασώδης καὶ ἀπόκρημνος, οὔτε ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν πεζῶν, οὔτε τὸ πολὺ ἱππικὸν τῶν ἐχθρῶν ἐχρησίμευε· ὥστε μὴ δυνάμενοι ν' ἀπωθήσῃ τοὺς Ἕλληνας, ἂν καὶ τόσον πολλοί, καὶ ἀνοίξῃ τὴν δίοδον, ἔστρεψαν τὰ νῶτα. Τότε ἐξώρμησαν οἱ ὑποδενδριάζοντες περὶ τὸν Παπαῖ-Ἀνδρέαν καὶ κατέλαβαν τὴν εἴσοδον, ὥστε ὁ ἐχθρὸς ἐκτυπᾶτο ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Ὅλοι οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἕλληνες διέπρεψαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὁ δὲ Παπαῖ-Ἀνδρέας κατεδίωξε τοὺς ἐχθροὺς ἕως οὗ ἐβασίλευσεν ὁ ἥλιος. Ἐκτὸς τῶν πληγωθέντων, ὧν ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς, ὑπερχίλιοι ἐχθροὶ ἔπεσαν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Μεμῆσπασας φονευθεὶς, ὡς ἐλέγετο, αὐτοχειρὶ ὑπὸ τοῦ Γκούρα, ἐζωγρήθησαν δὲ καὶ 100· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐσκοτώθησαν 10 καὶ ἐπληγώθησαν 30, ἐν οἷς καὶ ὁ Κοντοσόπουλος. Πάμπολλα καὶ πλουσιώτατα ἦσαν τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων πεσόντα λάφυρα, ἐν οἷς καὶ 800 ἵπποι, 2 κανόνια καὶ 18 σημαῖαι. Μετὰ τὴν μάχην οἱ μὲν ἐχθροὶ συννηνώθησαν πάλιν εἰς Πλατανιάν, ἐνδιενυκτέρευσαν, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐπανέκαμψαν εἰς Ζητοῦνι τόσον ἔμφοβοι, ὥστε ἔκοψαν ἐπὶ τῆς φυγῆς τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκίνησαν κατ' αὐτῶν τὴν ἐπαύριον, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν Δαμάστῃ. Εἰς τόσῃν δὲ ἀταξίαν ἔπεσαν οἱ ἐχθροὶ φεύγοντες, ὥστε οἱ λαφυραγωγοῦντες Ἕλληνες εὗρισκαν καὶ τὰς ἀκολουθούς ἡμέρας τῆς μάχης περιπλυνμένους ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθη ἡ κατὰ τῆς Πελοποννήσου αὕτη ἐκστρατεία.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἃφ' οὗ ἐτροφοδότησε τὴν Μοθώνην, ἔπλευσε πρὸς τὴν Κορώνην.

Ἡ Κορώνη ἐπολιορκεῖτο διὰ ξηρᾶς ἃφ' οὗ οἱ διαχυθέντες εἰς Καλαμάταν Μανιάται διεσπάρησαν ἐκεῖθεν εἰς διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου· μετέβη καὶ ὁ Ἀντώνης Μαυρομιχάλης μετὰ τινων ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Κορώνης ὡς ἀρχηγὸς τῆς

πολιορκίας· μετέβη κατόπιν αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδελφός του Γιάννης ὁ καὶ Κατσῆς· συνηνώθησαν καὶ οἱ ἐντόπιοι καὶ ἄλλοι γείτο- νές των ὑπὸ τοὺς ἀδελφούς Καραπαύλους καὶ τὸν Γεώργην Δαρειώτην, καὶ κατέλαβαν ὅλοι ὁμοῦ τὴν 25 μαρτίου τὰ Βου- νάρια, θέσιν μίαν ὥραν ἀπέχουσιν τοῦ φρουρίου, καὶ ἠκροβο- λίσθησαν αὐθημερὸν κατὰ τὸ Χαρακοπιὸν μετὰ τῶν ἐπεξελθόν- των Τούρκων. Μετὰ δὲ τὸν ἀκροβολισμόν ἦλθαν οἱ Ἕλληνες πλησιέστερον τοῦ φρουρίου· καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβαν τὰ χω- ριά, Ἁγίον Δημήτριον καὶ Τσεφέρογλι· ἔπειτα δὲ ἔπесαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῆς Κορώνης· ἐνδιαμείναντες δὲ δέκα ἡμέ- ρας ἀνεχώρησαν τὴν μεγάλην παρασκευὴν εἰς τὰ ἴδια χάριν τῶν ἑορτῶν, ἄλλ' ἐπανῆλθαν τὴν δευτέραν τῆς διακαινησίμου καὶ κατέλαβαν τὴν θέσιν Μακρὸν Ἄμμον, ὅπου ἐζώγρησαν δι' ἐνέδρας 10 Τούρκους καὶ τοὺς ἐφόνευσαν· εἰσῆλθαν δὲ καὶ δευ- τέραν φορὰν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν διετήρουν, ἀκροβολιζόμενοι συχνάκις μετὰ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει· ἀλλὰ φανέντος τοῦ στό- λου ἔφυγαν, ἐλύθη ἡ πολιορκία, καὶ οἱ Τούρκοι ἔκασαν τὴν πόλιν ἵνα μὴ ἐπανελθόντες οἱ Ἕλληνες τὴν καταλάβωσιν· ἐθρα- σύνησαν δὲ τόσον ἰδόντες τὸν στόλον, ὥστε ἀπεκεφάλισαν τὸν ἐπίσκοπον Κορώνης Γρηγόριον, καὶ ἐκ τῶν προκρίτων τὸν Κω- σταντῆν Λαχανᾶν καὶ τὸν Γεώργην Τσαπόπουλον, οὓς κατοι- κοῦντας τὴν πόλιν εἶχαν μεταφέρει ἐπὶ τῆς πρώτης εἰσβολῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀκρόπολιν· ἔρριψαν δὲ ἔξω τῶν τειχῶν τὰ πτώματά των.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἀφ' οὗ ἐτροφοδότησε τὴν Κορώνην, ἔπλευσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς Καλαμάταν. Φόβος μέγας κα- τέλαβε τοὺς ἐκεῖ, καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου οἱ ἐπὶ τῆς κυ- ριεύσεως τῆς Καλαμάτας παραδοθέντες Τούρκοι ὡς ἑκατόν, στελλόμενοι δὴθεν χάριν ἀσφαλείας εἰς Μάνην, ἐμιαυφονήθησαν καθ' ὁδὸν ἐπὶ προφάσει μὴ λάβωσιν ὅπλα ἐπὶ τῆς ἀφίξεως τῶν συναδέλφων των.

Πρό τινων ἡμερῶν ὀργανίζετο ἐκεῖ τακτικὸν σῶμα συστηθὲν κατὰ πρῶτον ἐν Βερβένοις, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ὑψηλάν- του δι' ὧν ἔφερεν ἀπὸ Τεργέστης ὀπλισμῶν καὶ δι' ὧν ἐχορή- γησεν ὀλίγων χρημάτων· τὸ πλεῖστον δὲ μέρος τοῦ τακτικοῦ τούτου συνίστατο ἐκ προσφύγων Κυδωνιέων, ἐγυμνάζετο παρὰ τοῦ Γουβερνάτου Ἰταλοῦ, εἶχεν ἀξιωματικούς Ἕλληνας καὶ

φιλέλληνας καὶ διετέλει ὑπὸ τὸν Βαλέστον διορισθέντα παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου συνταγματάρχην.

Ὁ συνταγματάρχης οὗτος, Γάλλος τὸ γένος, ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα του στρατιωτικῶς μέχρι τῆς εἰρήνης τοῦ 1814· ἔκτοτε μετέβη εἰς Κρήτην ὅπου διέμεινεν ἕξ ἔτη πλησίον τοῦ μετερχομένου τῷ ἐμπόριον πατρὸς του καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ διδαχθῇ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ γνωρίσῃ τὰ ἐλληνικὰ ἥθη· διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετὰς του, εὐδοκίμησεν ἀγαπώμενος παρὰ πάντων καὶ τιμώμενος. Εὕρισκετο κατὰ περίστασιν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν Τεργέστη ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς Ἑλλάδα καταβάσεως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὸν ἠκολούθησεν ὡς συναγωνιστῆς του. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἔπλευσεν ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Καλαμάταν, εἶχε μόλις 250 στρατιώτας καὶ αὐτοὺς ἀρχαρίους· ἀλλὰ καὶ μετὰ τόσον ὀλίγων καὶ τόσον ἀγυμνάστων δὲν ἐδίστασε νὰ παραταχθῇ ἀφόβως ἐπὶ τῆς παραλίας κατέμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ μελετωμένου ἀπόβασιν· εἶχε καὶ δύο κανόνια καὶ συμβοηθοὺς μίαν ἑκατοστὴν Μανιατῶν ὑπὸ τὸν Πανγκιώτην Μούρτσινον καὶ τινὰς ἐντοπίους. Τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν ἐπλησίασαν πρὸς τὴν ξηρὰν πλοῖα τοῦ στόλου διὰ τὴν μελετωμένην ἀπόβασιν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τὴν τάξιν τοῦ σώματος, ἀκούσαντες τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων, μαθόντες καὶ ἐκ τῶν τουφεκοβολῶν ὅτι καὶ ἄλλοι παρεφύλατταν ἐντὸς διαφόρων τάφρων ἐπὶ τὸ ἀμμῶδες παράλιον, ἀγνοοῦντες ἴσως καὶ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπερασπιστῶν, ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι.

Ἐκείναις δὲ ταῖς ἡμέραις εὐρέθησαν τὰ πρὸ ὀλίγου πολιορκοῦντα τὸ Νεόκαστρον δύο σπετσιωτικὰ πλοῖα ἐν τῷ λιμένι τῶν Κυτρίων ἐντὸς τοῦ κύλπου τῆς Καλαμάτας. Εἰσπλεύσας ὁ στόλος τὰ ἀπέκλεισε καὶ τὰ ἐκανονοβόλισεν ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὰ συλλάβῃ ἢ νὰ τὰ καύσῃ· ἀλλ' οἱ ναῦται αὐτῶν ἀπεβίβασαν κανόνια, ἀντέστησαν γενναίως, διεφύλαξαν τὰ πλοῖα, καὶ καιροφυλακτήσαντες τὰ μετέφεραν εἰς τὴν νῆσόν των ἀβλαβῆ.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἀφοῦ διέτριψε μίαν ἐβδομάδα κατὰ τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ἀπέπλευσε πρὸς τὰς Πάτρας.

Διαδοθείσης τῆς εἰδήσεως ταύτης, διεδόθη συγχρόνως, ὅτι ὁ στόλος ἔφερε δεκακισχιλίους εἰς ἀπόβασιν, ἐν ᾧ εἶχε μόλις χιλίους Ἀλβανούς. Ὁ λόγος οὗτος κατετάραξε τοὺς πολιορκητὰς τῆς Τριπολιτσᾶς φοβηθέντας μὴ ἀποβῶσι τὰ στρατεύ-

ματα ταῦτα εἷς τι παράλιον τῆς Πελοποννήσου καὶ στρατεύσῃσι πρὸς λύτρωσιν τῆς κινδυνευούσης πόλεως· ἐκρίθη δὲ ἀναγκάϊον νὰ ἐκστρατεύσῃ μέρος τοῦ πολιορκούντος στρατοῦ κατὰ τὰς Πάτρας. Αὐθόρμητος ἐξεστράτευσεν ὁ Ὑψηλάντης παραλαβὼν τοὺς ὑπὸ τὸν Βαλέστον τακτικούς ἐλθόντας ἐκ Καλαμάτας εἰς Τριπολιτσάν καὶ 500 ἀκολούθους τοῦ Κολοκοτρώνη ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἀποστόλῃν καὶ τοὺς δύο υἱούς του, τὸν Πάνον ἀναβάντα εἰς Τριπολιτσάν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ τὸν Γενναῖον.

Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρικός στόλος ἠγκυροβόλησεν ἔμπροσθεν τῆς Ζακύνθου, ὑπεδέχθη φιλικώτατα παρὰ τῶν οὐδετέρων τοῦ τόπου ἐκείνου Ἀρχῶν, ἐπρομηθεύθη τροφῶν, καὶ τὴν 7 Σεπτεμβρίου κατέπλευσεν εἰς Πάτρας ὅπου ἦλθαν καὶ συνηνώθησαν καὶ τινα τῶν ἐν τοῖς ἡπειρωτικοῖς παραλίοις πλοίων, περὶ ὧν ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, καὶ τινα ἀλγερινὰ· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα 60, ἐν οἷς τρία δίκροτα, καὶ ἐπτὰ φρεγάται.

Οἱ δὲ ἀτυχεῖς ἀρχηγοὶ τῆς Ἀχαΐας μετὰ τὰ ἐν Πάτραις πρῶτα παθήματά των ἔσπευσαν νὰ στρατολογήσῃσι καὶ καταλάβωσι διαφόρους θέσεις, ἂν ὅχι εἰς βλάβην, τοῦλάχιστον εἰς συστολὴν τῶν ἐχθρῶν ἐνδυναμωθέντων διὰ τῶν ἐκεῖ μεταβάντων Λαλιωτῶν, καὶ διὰ 1500 Ἀλβανῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ Χουρσέδη ὑπὸ τὸν ἀρχιπυροβολιστὴν Ἀσλανάκην· ἦσαν δὲ οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι πάντοτε κύριοι τῶν πέριξ τῆς πόλεως καὶ ἐξήρχοντο ἐλευθέρως ἀπάγοντες ζῶα καὶ ξυλευόμενοι· πολλάκις δὲ ἐπροχώρουν καὶ ὅπου ἐφύλατταν οἱ Ἕλληνες καὶ ἠκροβολίζοντο, πάντοτε ὑπερέχοντες· κατὰ τοὺς ἀκροβολισμοὺς δὲ τούτους διεκρίνετο ὁ Παναγιώτης Καρατσᾶς, ὁ τολμηρότερος τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους, ὅστις ὅχι μόνον ἐπολέμει τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῶν πεδινῶν τόπων, ἀλλὰ ἔπιπτε τὴν νύκτα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Αἱ Πάτραι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πέσωσι εἰμὴ διὰ τῆς πείνας, καθὼς διὰ τῆς πείνας ἔπεσαν καὶ τὰ ἄλλα φρουρία· ἀλλ' ὁ ἀποκλεισμός των πάντοτε ἀνεπαρκὴς διὰ ξηρᾶς, ἔγεινεν ἀνεπαρκέστερος ἀφοῦ τόσο ἐδυναμώθη ἡ φρουρά των· διὰ θαλάσσης δὲ ἐκ διαλειμμάτων μόνον καὶ σπανίως ἀπεκλείοντο· ὥστε ὅχι μόνον τῶν πρὸς τροφήν ἐπρομηθεύοντο ἀφθόνως, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τρυφήν.

Δὲν εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιοι οἱ μετὰ τὰ πρῶτα κατὰ τὰς

Πάτρως συμβάντα συχνοὶ ἐκεῖ ἀκροβολισμοί, διότι οὔτε ἀποτέλεσμα ἔφεραν, οὔτε διὰ τινος περιέργου συμβάντος, ἐκτὸς ὀλίγων φόνων, διεκρίθησαν. Τόσον ἀνενόχλητοι συνήθως ἔμεναν οἱ Τοῦρκοι, ὥστε τὴν 28 ἰουνίου ὑπῆγαν καὶ ἔκχυσαν τὸ μοναστήριον τοῦ Ὁμπλοῦ, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Τὴν δὲ 3 ἰουλίου ἐπροχώρησαν καὶ εἰς τὰ Μαῦρα Βουνὰ καὶ ἐκτύπησαν τὸ καλῶς ὀχυρωμένον σπηλαιωτικὸν μετόχι. Ἀλλ' ὀλιγώτατοι στρατιῶται καὶ καλόγηροι ἐγκλεισθέντες οὔτε τὰς ἐπιρρίπτομένας κανονοσφαίρας καὶ βόμβας, οὔτε δισχιλίων καὶ πεντακισίων ὀπλοφόρων ἀκατάπαυστον καὶ πολύωρον τουφεκισμὸν ἐφοβήθησαν. Μεσοῦντος δὲ τοῦ ἰουλίου οἱ Ἕλληνες ἐτοποθετήθησαν πλησιέστερον τῶν Πατρῶν καὶ ἤρχισαν ἔκτοτε νὰ ἐμπνέωσι φόβον ἐρχόμενοι εἰς μάχην μετὰ τῶν ἐχθρῶν· ἡ φονικωτέρα συνέβη τὴν νύκτα τῆς 2 αὐγούστου καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, παρευρεθέντων ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Γρίβου καὶ τοῦ Καρατσᾶ. Οἱ δύο οὗτοι φιλοπόλεμοι νέοι, ἐν ᾧ ἦσαν οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπεδευμένοι ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Γλυκᾶδας, ἔπεσαν αἰφνης τὴν ῥηθεῖσαν νύκτα ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ μοναστήριον τοῦ Γηροκομείου ἐχθροὺς πολλὰ πλησίον τῆς πόλεως κείμενον. Ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμὸν οἱ ἐν αὐτῇ Τοῦρκοι ἐξεστράτευσαν ὅλοι εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἀδελφῶν των· ἐξώρμησε καὶ ὅλον τὸ ἐν τῇ Γλυκᾷδα ἐλληνικὸν στράτευμα, καὶ οὕτως ἡ μάχη ἔγεινε γενικὴ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν τοὺς ἐπελθόντας ἕως εἰς τὰ ἄκρα τῆς πόλεως. Ἐλέγετο δὲ ὅτι κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἐσκοτώθησαν 100 Τοῦρκοι· ἐσκοτώθησαν καὶ 20 Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἄξιος μαχητὴς Καλαβρυτινὸς Μπενιζέλος.

Οἱ δὲ Τοῦρκοι, προθέμενοι ν' ἀπομκρύνωσι τῆς πόλεως ὡς καὶ πρότερον τοὺς Ἕλληνας, ἐξεστράτευσαν τὴν 5 πανστρατιᾷ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Ἰσούφπασα σύροντες τέσσαρα κανόνια καὶ μίαν βομβοδόλον, καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τοῦ Γηροκομείου. Οἱ Ἕλληνες κατεῖχαν τότε τὸ χωρίον Ῥωμανοῦ, τὸν λινὸν τοῦ Χουσεήναγα καὶ τὰ πέριξ. Τρία ἡμερονύκτια ἐπολέμησαν οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐν τῷ λινῷ τοῦ Χουσεήναγα ἐπὶ σκοπῷ νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ, χάρις εἰς τοὺς ἐκεῖ εὗρεθέντας, Γρίβου, Φωκᾶν, Γκεντιλίνην καὶ Καρατσᾶν, ἀπεκρούσθησαν, ἐγκατέλειψαν καὶ αὐτὴν τὴν θέσιν τοῦ Γηροκομείου καὶ εἰσῆλθαν κατησχυμένοι εἰς τὸ φρούριον. Ἡ θάλασσα ἐν τασούτῳ ἦτον ἀνοι-

κτῆ, καὶ τροφαὶ ἐχορίζοντο εἰς τὰς Πάτρας ἐλευθέρως· καὶ ἐπεὶ οἱ ἀποκλεισμοὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀνεγνωρίζοντο εἰσέτι, πολεμικὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐπροστάτευαν ἀναφανδὸν τὰ εἰσπλέοντα ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν βασιλέων αὐτῶν τροφοφόρα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ὁπωσοῦν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καλὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων πολλὰ ὀλίγον διήρκεσεν ἐξ αἰτίας τῶν ἀναφυσσῶν διχονοιῶν καὶ διαιρέσεων μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐδόλοφονήθη καὶ ὁ ἄριστος Καρατῶς. Τὸ πρῶτον τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς δολοφονίας ἀνοσιούργημα, πραχθὲν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ὁμπλοῦ τὴν 4 Σεπτεμβρίου ὑπὸ τῶν Κουμανιωτῶν δι' ἀντιζηλίαν, ἀφῆρεσε τὴν ἀμοιβαίαν πίστιν, διήγειρε φόβους καὶ συνέτρεξεν εἰς τὴν ἐν μέρει διάλυσιν τῶν ἐκεῖ ἐλληνικῶν στρατευμάτων. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν περὶ τὰς Πάτρας συστρατοπεδεύοντων ὅτε ὁ ἐχθρικός στόλος ἐφάνη ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ἐκείνης.

Ὅ,τι ἤρχισε νὰ ἐνεργῇ ὡς πρὸς τὴν διάλυσιν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων ἡ διχόνοια καὶ ἡ δολοφονία, τὸ ἀπετελείωσεν ἡ ἀφίξις τοῦ στόλου.

Σεπτέμβριος. Τὴν 9 Σεπτεμβρίου οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι, συμπαραλαβόντες καὶ τινὰς τῶν ἐπὶ τοῦ στόλου εἰς ἀπόβασιν Ἀλβανῶν, ἐστράτευσαν, ὡς χίλιοι, ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὰς τρεῖς μακρυνὰς θέσεις, τὴν τοῦ Σαραβαλίου ὑπὸ τοὺς Πετρεζάδας καὶ Κουμανιώτας, τὴν τοῦ Πουρναροκάστρου ὑπὸ τὸν Ζαήμην, καὶ τὴν τοῦ μετοχίου τοῦ Ὁμπλοῦ ὑπὸ τὸν Σισίνην. Οἱ ἐν Σαραβαλίῳ ὅλοι ἔφυγαν τὴν προτεραίαν νύκτα ἰδόντες τὸν στόλον· ἀνεχώρησαν ἀμαχητὶ καὶ οἱ ἐν Πουρναροκάστρῳ· δὲν ἀντέστησαν οὐδ' οἱ ἐν μετοχίῳ καὶ ἐγκαταλείψαντες τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ δύο κανόνια ἀνέβησαν εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη, καταδιωκόμενοι καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγγὺς ὄντων νὰ ζωγρήσωσι καὶ τὸν Σισίνην φεύγοντα.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρην, φέρον εἰς ἀπόβασιν τὸν Ἰσοῦπασαν καὶ 700 Ἀλβανούς, μετέβη εἰς Βοστίτσαν, ἣν ἡῦρε πανέρημον καὶ τὴν κατέκαυσε καυθεῖσαν, ὡς εἶδαμεν, καὶ ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν διαβάσεως τῶν περὶ τὸν κεχαγιάμπεην διεσπάρησαν δὲ οἱ ἐχθροὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βοστίτσης λαφυραγωγοῦντες καὶ ἀπάγοντες ζῶα. Τὴν δὲ 19 ἔπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὴν ἀντίπαρθημον

ξηράν, ἐκανονοβόλησεν ἀβλαβῶς τὴν Βετρινίτσαν καὶ παρέστη ἔμπροσθεν τοῦ Γαλαξειδίου.

Ἡ κωμόπολις αὕτη κεῖται ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἄκρας τοῦ κρισσαίου κόλπου ἢ κόλπου τῶν Σαλώνων, οὕτως ὀνομαζομένου, διότι ὀλίγον ἐνδότερον πρὸς τὸν μυχὸν αὐτοῦ κεῖνται ἡ Κρίσσα πόλις τῶν ἀρχαίων, καὶ τὰ Σάλωνα πόλις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Εἶχε δὲ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως 700 οἰκίας, καὶ 40 πλοῖα (καράβια), ἐκτὸς πολλῶν μικρῶν, πλέοντα ὅλην τὴν Μεσόγειον· ἔχει καὶ λιμένα ἀξιόλογον.

Οἱ κάτοικοι, ὑποπεύοντες διὰ θαλάσσης προσβολήν, εἶχαν ὀχυρώσει διὰ κανονίων τὸ ἐξώθεν τοῦ στόματος τοῦ λιμένος νησιδίων εἰς προφύλαξιν τῶν πλοίων καὶ τῆς κωμοπόλεως, καὶ ἀντέστησαν τὴν πρώτην ἡμέραν εὐτυχῶς πρὸς τὸν ἀδιακόπως κανονοβολοῦντα στόλον. Ἦσαν δὲ καὶ 200 στρατιῶται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς εἰς ἐμπόδιον τῆς μελετωμένης ἀποβάσεως· ἀλλὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐγείναν ἀφαντοί. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἀπεβιβάσθησαν 1000 Τοῦρκοι εἰς τὴν ξηράν, ἐκυρίευσαν τὰ πλοῖα, ἐξ ὧν 13 ἦσαν ἑνοπλα, ἐκυρίευσαν καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐξώθεν τοῦ στόματος τοῦ λιμένος νησιδίου κανονοστάσιον καὶ αὐτὴν τὴν κωμόπολιν, ἐσφαζαν πεντέξ ἑναπομείναντας γέροντας, καὶ γραίας, καταφυγόντων τῶν κατοίκων τῆς εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔκαυσαν τὴν κωμόπολιν, καὶ παραλαβόντες 34 πλοῖα, τὰ ὀγκωδέστερα καὶ εὐχρηστότερα, ἐν οἷς καὶ τὰ μετακομίσαντα εἰς Πελοπόννησον τοὺς περὶ τὸν Μεταξᾶν καὶ Μερκάτην δύο ἰόνια, καὶ καύσαντες ὅλα τᾶλλα, μικρὰ μεγάλα, ἐπανέπλευσαν εἰς Πάτρας.

Εὐδοκίμησεν ὁ στόλος ἐν τῷ περίπλῳ τούτῳ, διότι καὶ τὰ φρούρια Μοθώνης καὶ Κορώνης ἐπεσίτισε, καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς Κορώνης καὶ τῶν Πατρῶν ἑλληνικὰ στρατόπεδα φανεῖς διέλυσε, καὶ ὅλην τὴν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ ἑλληνικὴν ναυτικὴν δύναμιν, τὴν ἐνοχλοῦσαν τὰ ἐκεῖ φρούρια, κατέστρεψεν. Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ ἦτον νὰ διευκολύνῃ τὴν μετὰβασιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τῆς ἀντικρῆς στερεᾶς εἰς Πελοπόννησον· ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία ἐματαιώθη ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βασιλικῶν διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην καὶ διὰ τὴν προσεγγίζουσαν ὥραν τοῦ χειμῶνος, καθ' ἣν οἱ ἀπειροθάλασσοι Τοῦρκοι ἀγαποῦν νὰ διαχειμαζῶσιν ἐντὸς ἀσφαλῶν λιμένων, ὁ στόλος, σύρων καὶ τὰ ἐν τῷ Γαλαξειδίῳ ἀλωθέντα πλοῖα, ἀπέπλευσε τῶν Πατρῶν, καὶ τὴν 24,

25, καὶ 26 κατέπλευσεν ὁλος πάλιν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, ὅπου αἱ οὐδέτεραι Ἀρχαὶ τὸν ἐδέχθησαν ὡς καὶ τὴν πρώτην φορὰν εὐμενέστατα.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, διαβὰς διὰ τῶν Καλαβρύτων, συμπάρελαθε χιλίους ὑπὸ τὸν Χαραλάμπην, τοὺς Πετμεζάδας καὶ τὸν Σολιώτην· ἀλλὰ δὲν ἔφθασεν εἰς Βοστίτσαν εἰμὴ ἄφ' οὗ ἀπέπλευσεν ὁ ἐχθρικός στόλος· ὁδεύων δὲ παρὰ τὴν παραλίαν πρὸς τὸν Ἰσθμόν καὶ φθάσας εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ὀλίγας ὥρας ἀπέχουσιν τῆς Βοστίτσης, εἶδεν ἀντίπεραν καιόμενον τὸ Γαλαξειῶδι· τὴν δὲ 22 Σεπτεμβρίου ἔφθασεν εἰς τὰ Βασιλικὰ (Σικυῶνα).

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος διέπλεε τὴν ἐλληνικὴν θάλασσαν καὶ κατέστρεφεν, ὁ ἐλληνικός διέμενεν ἄπλους. Τὰ πλοῖα, ὡς ἰδιοστόλα, ἦσαν δικαίῳ τῷ λόγῳ καὶ δυσκίνητα, ἀλλ' ὁ μέγας κίνδυνος τῆς πατρίδος ἔπεισε καὶ ταύτην τὴν φορὰν τοὺς γενναίους νησιώτας εἰς νέας χρηματικὰς καταβολάς, δι' ὧν ἐφοδιασθέντα 35 ἐξέπλευσαν πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου εἰς συνάντησιν τῶν ἐχθρικών· συνεξέπλευσε κατὰ πρώτην φορὰν καὶ ὁ Ἀνδρέας Βῶκος, ὁ καὶ Μισούλης ὡς ἀπλοῦς πλοίαρχος. Ὀλίγον διέμεινεν ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν Ζακύνθῳ, καὶ ἀπέπλευσε διευθυνόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν καθ' ὃν καιρὸν ἔπλεε πρὸς τὸν κορινθιακὸν κόλπον ὁ ἐλληνικός. Ἀφικθέντος δὲ τούτου ἐκτὸς τῆς Ζακύνθου, ἔστειλαν αἱ ἀρχηγοὶ ἀξιωματικὸν εἰς τὸ ὑγειονομεῖον ἵνα μάθῃ τι περὶ τοῦ ἐχθρικοῦ· ἀλλ' αἱ Ἀρχαὶ ἀπέπεμψαν τὸν ἀποσταλέντα ἐχθροδῶς ἀπαγορεύσασαι αὐτῷ πᾶσαν συνέντευξιν μετὰ τῶν ἐπὶ ξηρᾶς καὶ πᾶσαν ἀγοράν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τῆς ἀγγλοϊονικῆς κυβερνήσεως ἦτο φανερὰ παράβασις τῆς οὐδετερότητος, ἣν ἐπηγγέλλετο. Ἀφοῦ ἐδέχθη δις ὀλόκληρον ὀθωμανικὸν στόλον, πῶς ἀπέπεμπε μίαν ἐλληνικὴν λέμβον; Πλέων δὲ ὁ ἐλληνικός μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας ἔμαθεν ὅτι ἐπεθύμει παρά τινων θαλασσοπορούντων καὶ ἐστράφη πρὸς τὰς Σπέτσας καὶ τὴν Ὑδραν ὑποπτεύσας μὴ ὁ ἐχθρικός τὰς προσβάλῃ ἐπὶ τοῦ διάπλου. Ἀλλ' οὗτος ἦρε τόσῳ σφοδρᾷ ἀντίπνοισιν ἔξωθεν τῶν μεσσηνιακῶν φρουρίων, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ποδίσῃ πρὸς τὴν Ζακύνθον. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἀνεμοζάλης ἀπεμακρύνθη ἐν δικάταρτον ἀλγερινὸν 20 κανονίων, καὶ ἔμπεισεν εἰς τὸν ἐλληνικὸν στόλον, καὶ πολεμούμενον πανταχόθεν, ἀντέστη κατ' ἀρχὰς γενναίως, ἀλλὰ μὴ

βλέπον τρόπον σωτηρίας καὶ καταδιωκόμενον ὑπὸ τῶν πλοίων τοῦ Σακύνθου καὶ τοῦ Ῥαφαλίσ ἐβρίθθη πρὸς τὰ νότια τῆς Ζακύνθου εἰς τόπον λεγόμενον Ὑψόλιθρον, σχεδὸν ἡμίκυστον καὶ ἐσυντρίβη· 20 τῶν ναυτῶν του ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν, καὶ 40 ἀβλαβεῖς διεσώθησαν.

Ἀνεφέραμεν ἤδη πόσον ἀνεφλέχθη τὸ πνεῦμα τῶν Ἑπτάνησιων ἀρξαμένου τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος· δὲν ἴσχυσαν δὲ νὰ σβέσωσι τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν των οὔτε ὁ ἀνυπόκριτος φιλοτουρκισμὸς οὔτε ἡ σιδηρὰ χεὶρ τοῦ τότε μεγάλου ἄρμοστοῦ Θωμᾶ Μαιτλάνδου, ἀξίου ἀνδρός, ἀλλὰ τόσον δεσποτικοῦ, ὥστε αὐτοὶ οἱ συμπατριῶταί του τὸν παρωνόμαζαν Σουλτάν-Θωμᾶν (King Tom). Εἰς μάτην ὁ ἄρμοστής οὗτος ἐκήρυττεν οὐδετερότητα καὶ ἐπηγρύπνει εἰς τὴν μὴ παράβασίν της ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· εἰς μάτην ἐδήμειεν ὑπάρχοντα καὶ κατεδίκαζεν εἰς ἀειφυγίαν· οἱ Κεφαλλῆνες καὶ οἱ Ζακύνθιοι καὶ τὰς προκηρύξεις του ἐποδοπάτουν, καὶ τὰς ποινὰς του ὀλιγώρουν, καὶ τὰς ἀπειλὰς του ἐχλεύαζαν, καὶ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ὑπεστήριζαν διὰ παντὸς τρόπου καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἐπ' ἐκκλησίας πανδήμων δεήσεων ὑπὸ τὸν βροντώδη ἤχον τῶν κωδῶνων εἰς ἐπήκουον τῆς δυσμενοῦς Ἀρχῆς.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, εὐκολὸν εἶναι νὰ συμπεράνη τις πόσον ἐξήφθη ὁ φύσει ἐνθουσιώδης λαὸς τῆς Ζακύνθου, ὅτε εἶδεν ὅχι μόνον τὴν ἐθνικὴν του σημαίαν κυματίζουσαν, ἀλλὰ καὶ τὸν τυραννόμενον ἀδελφόν του μαστίζοντα κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον τὸν ἄλλογενῆ καὶ ἀλλόπιστον τύραννόν του. Χωρὶα ὀλόκληρα ἐκενώθησαν, καὶ οἱ κάτοικοί των ἔτρεξαν ἐνοπλοὶ ὅπου ἔπεσε τὸ τουρκικὸν πλοῖον· ἔτρεξαν συγχρόνως εἰς τὸν αὐτὸν τόπον καὶ 20 στρατιῶται Ἀγγλοὶ πρὸς διατήρησιν τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων. Μεγάλῃ λογομαχίᾳ ἐπῆλθε κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τοῦ Ἀγγλοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ τινων ἐκ τῶν χωρικῶν. Ἐπροσπάθει ὁ ἀξιωματικὸς νὰ τοὺς ἐπαναγάγῃ εἰς τὰ χωρία των· ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμενος ἐκτύπησεν ἓνα δι' ἧς ἐβάσταζεν ἱππομάστιγος. Ἐντεῦθεν ἔλαβαν ἀφορμὴν οἱ εὐερέθιστοι χωρικοὶ νὰ τουφεκίσωσι τὴν φρουράν, ἐσκότωσαν ἓνα στρατιώτην, καὶ ἐπλήρωσαν δύο καὶ τὸν ἀξιωματικόν· τοὺς ἀντετουφέκισε καὶ ἡ φρουρά· ἀλλ' ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῆς ἥτον ἀνίκανος ν' ἀντισταθῇ μέχρι πολλοῦ πρὸς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν χωρικῶν· διὰ

τοῦτο ὑπεχώρησεν εἰς τοὺς πλησίον πύργους· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὴν ἐκτύπησαν τὴν νύκτα οἱ χωρικοί.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα συνέβαιναν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Ζακύνθου, πλοῖα τοῦ πρὸς τὴν Ὑδραν καὶ Σπέτσας πλέοντος ἑλληνικοῦ στόλου ἔπεσαν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Γλαρέντσας καὶ ἐκινδύνευσαν. Ἀλλὰ πρερυεθεῖς ὁ Μικαούλης ἐφάνη αὐτοφυῆς ναύαρχος· ἔφερε τὰ πλοῖα ὅσον ἐδύναντο πλησιέστερον τῆς πελοποννησιακῆς ξηρᾶς, διέταξε νὰ παραπλεύσῃ, καὶ τοιοῦτοτρόπως τὰ μεγάλωσεν ἐχθρικά, μὴ δυνάμενα νὰ πλεύσωσιν εἰς ὀλιγοβαθῆ νερά, ἐκανονοβόλουν μακρόθεν ὅλον τὸ νυχθήμερον ἐπὶ ματαίῳ. Τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν νύκτα διεξέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ σῶα· μόνον τὸ τοῦ Θεοδωρῆ Γ. Μέξη καθῆσαν, ἐκυρίευσαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἔσβησαν ἣν ἀναψαν φλόγα οἱ ναῦται τοῦ ἀποβάντες ὅλοι ἀβλαβεῖς εἰς τὴν ξηράν.

Μετὰ τὴν ναυτικὴν ταύτην ἀψιμαχίαν, ὁ ὀθωμανικὸς στόλος εἰσέπλευσεν αὐθις τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, παρέλαβε τοὺς διασωθέντας ναύτας τοῦ ἀλγερινοῦ πλοίου, καὶ ἀπέπλευσε τὴν 3 ὁκτωβρίου· βλάβας δὲ κατὰ τὸν πλοῦν τοῦ τὴν μηδεμίαν αἰτίαν παρασχοῦσαν Σαμοθράκην, εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν 12 νοεμβρίου, ἐπιδεικνύων τὰ συλληφθέντα τοῦ Γαλαξειδίου πλοῖα, καὶ κρεμάσας ἐπὶ τῶν καταρτίων αὐτῶν 30 ἀθλίους ναύτας αἰχμαλωτισθέντας, ὡς ἔλεγον οἱ τοῦ στόλου ἐν Γαλαξειδίῳ· ἀλλ', ἐπειδὴ δὲν εὗρέθη ψυχὴ ζῶσα ἐπὶ τῆς εἰς τὴν κωμόπολιν ἐκείνην ἀποβάσεώς των, ἐπιστεύετο, ὅτι οἱ κρεμασθέντες ἦσαν ἐκ τῶν δυστυχῶν Χριστιανῶν τῶν πληρωμάτων αὐτοῦ τοῦ στόλου. Ὁ δὲ Καρα-αλῆς προήχθη διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν τῶν φρουρίων καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Γαλαξειδίου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Καπητάμπασα.

Τὸ δὲ κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον συμβῆν ἠνάγκασε τὸν ὑπαρχον Ζακύνθου νὰ βάλῃ χωρίαν τινὰ ὑπὸ τὸν στρατιωτικὸν νόμον. Ὁ δὲ ἀνθαρμοστής Ἀδὰμ ὅχι μόνον ἐνέκρινε τὸ πραχθέν, ἀλλ' ἐφῆρμοςε τὸν νόμον κατ' ὅλην τὴν νῆσον. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ μετέβη εἰς Ζακύνθον καὶ διέχυσε μέγαν τρόμον. Πέντε χωρικοὶ ἐκρεμάσθησαν ὡς πρωταίτιοι τῶν κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον συμβάντων, ὁ Θεόδωρος Πέτσας Γλάρος, ὁ Διονύσιος Κοντονῆς, ὁ Παναγιώτης Ρουμελιώτης, (ὁ Ἀντώνης Ζοῦκας) καὶ ὁ Γιάννης Κλαδιανός· τὰ σώματα δὲ αὐτῶν ἐτέθησαν ἐντὸς κλωβίων

ὑψωθέντων ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν πέριξ τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος βουνῶν εἰς φρίκην τῶν θεατῶν· ὅλοι δὲ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἀφωπλίσθησαν, καὶ 100 πάσης κλάσεως, ἐν οἷς καὶ ἱερεῖς, ἀπήχθησαν εἰς τὸ φρούριον ὡς ἔνοχοι, ὡς ὑποποτιῆώς ἀπειθεῖς.

Τὸν νόμον τοῦτον ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ κηρύξῃ ἰσχύοντα καὶ ὁ ὑπαρχος Κυθήρων ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Καθάνων· ἐκηρύχθη ἰσχύων μετ' ὀλίγον καὶ καθ' ὅλην τὴν νήσον· ἐκηρύχθη δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Καθάνων, διότι οἱ κάτοικοί του, παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἐνθουσιασμοῦ, συνέλαβαν 50 Τούρκους, ἀνδρας γυναικας καὶ παιδία, πλέοντας εἰς Κρήτην καὶ ὀρμισθέντας ἐκ περιστάσεως πρὸς τὴν νήσον, καὶ τοὺς ἐξωλόθρευσαν ἀνηλεῶς καὶ ἀναιτίως, τοὺς μὲν φρονέσαντες, τοὺς δὲ ῥίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν· ἀντέστησαν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τῆς ἐξουσίας σταλέντας πρὸς σύλληψιν τῶν ἐνόχων· διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πολλοὶ χωρικοὶ συνελήφθησαν καὶ δύο ἐξ αὐτῶν ἐθανατώθησαν· οἱ δὲ πρωταῖτιοι κατέφυγαν εἰς Πελοπόννησον. Συγχρόνως ἐκηρύχθη ἰσχύων ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν ἀγίᾳ Μαύρᾳ, καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ νήσῳ τῶν Κορυφῶν· καὶ ἐν μὲν τῇ Κεφαλληνίᾳ κατὰ τὸ λέγειν αὐτοῦ τοῦ ἀνταρμυστοῦ (6), ἐκηρύχθη ὅχι διότι ἔπραξαν οἱ κάτοικοί της ὅσα οἱ Ζακύνθιοι, ἀλλὰ διότι ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ πράξωσι τοιαῦτα ἐν ὁμοίᾳ περιστάσει· ἐν δὲ τῇ ἀγίᾳ Μαύρᾳ, διότι ἡ νήσος ἐκείνη, χωριζομένη τῆς ξηρᾶς διὰ στενοῦ καὶ διαβατοῦ πορθμοῦ, ὑπέκειτο εἰς ληστρικὰς ἐκείθεν ἐπιδρομάς· ἐν δὲ τῇ νήσῳ τῶν Κορυφῶν, διότι, ἂν καὶ ὁ τόπος ἐκεῖνος διέμεινεν ἡσυχος καὶ εὐπειθής, δὲν ἦτον εὐλογον νὰ ἐξαίρεθῇ τοῦ γενικοῦ κανόνος. Διὰ τοιούτους λόγους ἀφωπλίσθησαν τὰς ἡμέρας ἐκείνας συγχρόνως ὅλοι οἱ Ἑπτανήσιοι, πταῖσται, ἀθῶοι, φιλοτάραχοι καὶ φιλήσυχοι. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα, ἦτοι τὴν 17 ὁκτωβρίου, ἐξεδόθη ἄλλο κήρυγμα λέγον, ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὔτε ὁθωμανικὰ οὔτ' ἑλληνικὰ πλοῖα πολεμικὰ ἦσαν δεκτά, εἰμὴ ἐν περιστάσει τρικυμίας, εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Ἰονίου κράτους, ὅτι μόνον ἀδεία τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν, ἐπετρέπετο ἢ μετὰ τῶν ῥηθέντων πλοίων κοινωνία, καὶ ὅτι ὅστις κατοικῶν ἐν τῷ Ἰονίῳ κρίτει ἀπεπειράτο νὰ κοινωνήσῃ μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν ῥηθέντων πλοίων ἀνευ ἀδείας, ἐθεωρεῖτο καὶ ἐπαιδεύετο ὡς ἔνοχος φανεράς παρακοῆς. Τοιαύτη ἦτον ἡ πρὸς τοὺς Ἑπτανησίους δια-

γωγὴ τῆς ἀρμοστίας, καὶ τοιαύτη ἡ διάθεσις τῆς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὑπὸ τὸ ψευδὲς πάντοτε ὄνομα αὐστηρηᾶς καὶ ἀμερολήπτου οὐδετερότητος.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ παρασταθῶμεν εἰς τὴν ἄλυσιν τῆς Τριπολιτσᾶς.

Μέγας καὶ πολὺς ἦτον ἐν Τριπολιτσᾷ ὁ κεχαγιαμπεης ἐν ὅσῳ ἐνίκα· ἀλλ' οὐδεὶς τὸν ἐσέβετο οὐδ' ὑπήκουεν ἀφ' οὗ ἔπαυσε νικῶν. Ἀνηγέρθησαν τότε, καθὼς συμβαίνει συνήθως ἐπὶ τῶν ἀποτυχιῶν, πολλαὶ κεφαλαί· διηρέθησαν δὲ ὅλοι εἰς τρία μεγάλα κόμματα· εἰς τὸ τῶν ἐντοπίων Τούρκων οὓς ἐκίνουν ὁ Κιαμίλμπεης, ὁ Μουσταφάμπεης, ὁ Δεφτερδάρης καὶ ὁ Σιέχ-Νετσῆπ-ἐφέντης· εἰς τὸ τοῦ κεχαγιαμπεη καὶ καϊμακᾶμη, ἦτοι τῶν Ἀσιανῶν, καὶ εἰς τὸ τῶν συναναθάντων μετὰ τοῦ κεχαγιαμπεη Ἀλβανῶν τῶν ὑπὸ τὸν Ἑλμάσμπεην. Τὸ πρῶτον κόμμα ἐζήτει ἀσφάλειαν, τὸ δεύτερον τιμὴν, τὸ τρίτον χρῆματα. Καὶ τὰ τρία ἔβλεπαν πᾶσαν ἀντίστασιν ματαίαν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐπείσθησαν, ὅτι οἱ ἔξωθεν ἐρχόμενοι εἰς βοήθειαν ὁμόπιστοὶ τῶν ἡττήθησαν κατὰ τὰ Βασιλικά. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν κεχαγιαμπεην ἦσαν γνώμης νὰ μὴ ἐμπιστευθῶσιν εἰς ἐπιτολῆν συμβιβασμόν, ἀλλὰ νὰ ἐξέλθωσιν ὅλοι πανέστιοι διὰ νυκτός, καὶ διελθόντες τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον νὰ καταφύγωσιν ὅσοι ἐπιζήσωσιν εἰς Ναύπλιον. Ἄν τολμηρὰ ἦτον ἡ γνώμη αὕτη, ἦτον ἡ μόνη παρέχουσα ἐλπίδα σωτηρίας. Ἀλλ' οἱ Ἀλβανοὶ ἤξευραν ὅτι, ἀποχωριζόμενοι τῶν συναδέλφων των, ἐσυμβιβάζοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ εὐκόλως καὶ ἐπικερδῶς· ὅθεν, ὡς ἄνθρωποι τοῦ συμφέροντος, δὲν ἐπείθοντο νὰ ριψοκινδυνεύσωσιν ἐπ' ὠφελείᾳ ἄλλων. Εἰς τὴν δὲ ἀναίσχυντίαν περιέπεσαν, ὥστε ἐμονοπώλουν τὰς ἐναπολειφθείσας τροφάς, καὶ ἐπώλουν πολλὰκις καὶ αὐτὸ τὸ ἐν τῇ πόλει νερόν· ἀπαιτοῦντες δὲ ἀπειλητικῶς τοὺς ὑστεροῦντάς μισθοὺς των, ἀπέκλεισαν καὶ αὐτὸν τὸν κεχαγιαμπεην ἐν τῷ παλατίῳ του καὶ τοὺς ἑλθόντας διὰ τῆς βίβας. Οἱ δὲ ἐντόπιοι Τούρκοι εἶχαν ἄλλας αἰτίας νὰ μὴ ἐγκρίνωσι τὸ περὶ τῆς ἐξόδου σχέδιον τοῦ κεχαγιαμπεη· δὲν ἤθελαν νὰ θέσωσιν εἰς κίνδυνον τὰς οἰκογενείας των· ἔχοντες δὲ σχέσεις πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου ὡς συμπατριώτας των, ἤλπιζαν πάντοτε νὰ συμβιβασθῶσι καὶ λυτρωθῶσι. Τοιαύτη διαφωνία ἐπεκράτει ἐν Τριπολιτσᾷ καθιστῶσα τὴν δεινὴν θέσιν τῆς πολὺ δεινοτέραν. Ἡ ἐγγίζουσα δὲ ἐκπο-

λιόρκησις ἔφερεν ἔξωθεν τῶν τειχῶν τόσον πλῆθος ὀπλοφόρων ἐπ' ἐλπίδι λαφυραγωγίας, ὥστε συνηριθμοῦντο τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦλάχιστον 15000· ἐπεκράτει δὲ καὶ τόση ἀταξία καὶ ἀπροσεξία ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὥστ' ἐλαθροπώλουν τινὲς αἰσχροκερδεῖς πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς τροφάς. Εἶδοποιηθεὶς ὁ Κυριακούλης ὅτι προσῆλθάντινες ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὑπὸ τὸ τεῖχος κρυφίως, παρέλαβέ τινας τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἔτρεξε νὰ τοὺς διασκορπίσῃ καὶ τιμωρήσῃ· ἀλλὰ τοὺς ὑπεράσπισαν οἱ ἔσωθεν τουφεκίζοντες, καὶ ἐξώρμησαν πολλοὶ αὐτῶν εἰς τιμωρίαν τῶν προθυμηθέντων νὰ παύσωσι τὴν ἀθέμιτον ταύτην τροφεμπορίαν· ἔτρεξαν τότε καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμόν, ἔτρεξε καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ μετὰ δῖωρον μάχην ἠναγκάσθησαν οἱ ἐξορμήσαντες, πολλὰ παθόντες, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν πόλιν.

Ἐντοσοῦτῳ, τὸ σχέδιον τοῦ συμβιβασμοῦ ὑπερίσχυεν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸ προβάλλῃ ἀναφανδόν. Ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς ἰσχύει παρὰ τοῖς Ὁθωμανοῖς πολλάκις τὸ γυναικεῖον φῦλον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει συχνάκις κινεῖται ὁ ὄχλος τῶν γυναικῶν αὐθαδῶς καὶ ἀτιμωρήτως κατὰ τῶν Ἀρχῶν ἐν καιρῷ σιτοδείας· ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι καὶ οἱ ἐν Τριπολιτσᾷ, οἱ θέλοντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τὸν συμβιβασμόν, ὑπεκίνησαν τὰς Ὁθωμανίδας. Τὴν 6 Σεπτεμβρίου συνήχθησαν κάτωθεν τοῦ παλατίου πάμπολλαι καὶ ὀδυρόμεναι ἐκραύγαζαν, ὅτι ἀπέθνησκαν τῆς πείνας καὶ τῆς δίψας καὶ ἐπεκαλοῦντο ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ βασιλέως τῶν τὰχὺν συμβιβασμόν μετὰ τῶν πολιορκητῶν, ὡς τὴν μόνην ἀπατροπὴν τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου. Συνῆλθαν τότε εἰς τὸ παλάτιον οἱ πρόκριτοι, καὶ ἐνώπιον τοῦ κεχαγιάμπεη, μὴ δυναμένου πλέον μὴδ' αὐτοῦ ν' ἀντιτείνῃ, ἐνεκρίθη νὰ γείνωσι πρὸς τοὺς Ἕλληνας προτάσεις συμβιβασμοῦ διὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων.

Τῶν ἀνδρῶν τούτων ὁ ἐν Τριπολιτσᾷ βίος ἦτο μαρτύριον. Κατ' ἀρχὰς ἔζων ὑπὸ ἀπλὴν φύλαξιν, ἂν καὶ πάντοτε ἐν μέσῳ ἀπειλῶν καὶ κινδύνων· ἀλλὰ μόλις ἓνα μῆνα διήρκεσεν ἡ τὴν αὐτὴ κατὰστασίς των.

Ἀρχομένου τοῦ ἀπριλίου ἀφώπλισεν ἡ ἐξουσία καὶ ἐδέσμευσε 18 ἐνόπλους συναναβάντας εἰς Τριπολιτσάν ὡς σωματοφύλακας αὐτῶν· τὴν δὲ 16 ἔφερεν ὁ ὄχλος ἐνώπιον τῆς ἐξουσίας Χριστιανόν τινα Τριπολιτσιώτην ἐπὶ λόγῳ ὅτι τὸν συνέλαβεν ἔξω

τῆς πόλεως στελλόμενον πρὸς τοὺς πολιορκητὰς εἰς ἀνακάλυψιν πολεμικοῦ τινος τουρκικοῦ σχεδίου. Ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ ἀνεψιὸς ἐνὸς τῶν προεστώτων καὶ εἰς τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν ὡς ἀποστείλαντες τὸν συλληφθέντα πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Τοῦτου γενομένου, ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα «διατί σκοτόνομεν τοὺς ὑπηρετάς καὶ φυλάττομεν τοὺς κυρίους»; καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ ὤρμησεν ὁ ὄχλος εἰς σφαγὴν τῶν κυρίων· ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς φρουρᾶς. Αὐθεςπερὶ δὲ ἀπεφασίσθη νὰ φυλακισθῶσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστώτες εἰς καθούλας τοῦ ὄχλου, καὶ ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη τὴν ἐπαύριον. Μόνοι δὲ ἐφυλακίσθησαν ὁ Κορίνθου Κύριλλος, ὁ Σωτήρης Νοταρᾶς, ὁ Μῆτρος Ῥοδόπουλος (γ'), ὁ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης καὶ ὁ Ἀναστάσης Μαυρομιχάλης, ὡς προστατευόμενοι ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος ὑπὸ τοῦ Κιαμῆλμπεη, ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος ὑπὸ τοῦ Μουσταφάμπεη, καὶ ὁ Μαυρομιχάλης ὑπὸ τοῦ καϊμακάμη. Γενομένης δὲ τὴν ἐπιοῦσαν νέας ὀχλαγωγίας, ἐφανεύθησαν οἱ προδεδεσμευθέντες 18 σωματοφύλακες. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, οἱ προεστώτες καὶ οἱ ὑπηρεταὶ αὐτῶν, ὅλοι 38, συνεσωρεύθησαν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ φυλακῇ, τῇ τῶν κακούργων, ἥτις εἶχεν ἐμβαδὸν μόλις 150 πηχῶν καὶ ἐν μικρὸν παρὰ θυρον· ἦσαν δὲ ὅλοι, ἐκτὸς δύο ὑπηρετῶν, ἀλυσσοσύνδετοι ἀπὸ τοῦ τραχήλου οἱ μὲν κύριοι διὰ μιᾶς οἱ δὲ ὑπηρεταὶ δι' ἄλλης ἀλύσεως· ὥστε, ἐνὸς ἀνισταμένου, ὅλοι ἐξ ἀνάγκης συνανίσταντο· ἐτρέφοντο δὲ ὅσον ἀποζῆν καὶ ἐβίωσαν τὸν πολυώδυνον τοῦτον βίον πέντε μῆνας· δις μόνον ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐξήχθησαν τῆς φυλακῆς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπανήχθησαν.

Σεπτέμβριος

Ἀφ' οὗ δὲ ἐνεκρίθη νὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ πολιορκούμενοι τοὺς ἀνδρας τούτους ὡς ὄργανα τῶν σκοπῶν των, τοὺς ἐξήγαγαν τοῦ δεσμωτηρίου, ὅπου εἶχαν ἤδη ἀποθάνει ὁ Μονεμβασίας Χρύσανθος καὶ τινε διακόνος, ὅλους ῥακενδύτας, ὄζοντας, φθειριῶντας, ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ κακουχίας, σκιᾶς ἀνθρώπων μάλλον ἢ ἀνθρώπους. Ἐξ ἀπέθαναν ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ ἐν Τριπολιτσᾷ μετὰ τὴν ἀποφυλάκισιν, ἐν οἷς τρεῖς ἀρχιερεῖς, ὁ Ναυπλίου Γρηγόριος, ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς καὶ ὁ Δημιτσάνης Φιλόθεος· δύο δὲ προεστώτες ἐξεψύχησαν καθ' ὁδὸν μετακομιζόμενοι εἰς τὰ ἴδια, ὁ Θεόδωρος Δηληγιάννης καὶ ὁ Ἰωάννης Πετρόπουλος. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπεριποιήθησαν οἱ Τούρκοι οὕς ἔως χθὲς ἐδασκάνιζαν καὶ ἐδικαιολογήθησαν, ὅτι

τοὺς ἐφυλάκισαν εἰς διάσωσιν τῶν ἀπὸ τῆς ὁρμῆς τοῦ ὄχλου, τοὺς διέταξαν νὰ γράψωσι τοῖς πολιορκηταῖς γράμματα ὅπως αὐτοὶ τὰ ὑπηγόρευσαν. Ἦσαν δὲ ἀπειλητικὰ μᾶλλον ἢ συμβιβαστικά, διότι τοὺς ἐμέμφοντο οἱ γράψαντες διὰ τὴν μεγάλην ἀχαριστίαν τῶν πρὸς τὸσδὲν εὐμενῇ ἐξουσίαν, τοῖς ἔλεγαν νὰ ἔλθωσιν εἰς ἑαυτούς, νὰ γνωρίσωσι τὸ σφάλμα τῶν, νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὸ ἔλεος τοῦ πολυευσπλαγγχνοῦ σουλτάνου τοῦ ἐξουσιάζοντος τὰ δύο τρίτα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ διὰ μόνης τῆς κατάρσεως δυναμένου νὰ τοὺς ἀφανίσῃ· εἰ δὲ καὶ παρήκουαν, τοὺς εἰδοποιοῦν, ὅτι ἐκινδύνευαν νὰ πωληθῶσι καὶ αὐτοί, καθὼς ἄλλοτε ἐπωλήθησαν οἱ ὅμοιοι τῶν Σέρβοι, πρὸς τρία γρόσια ὁ ἄνθρωπος· ἐπὶ τέλους δὲ τοὺς ἡρώτων τί ἐζήτουν· ἐρρίφθησαν δὲ τὰ γράμματα ἔξω τοῦ τείχους. Οἱ πολιορκηταὶ ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἐχάριζετο τοῖς πολιορκουμένοις ἡ ζωὴ, ἡσφαλιζέτο ἡ τιμὴ τῶν, καὶ ἐπατρέπετο καὶ ἡ ἀλλοῦ μετάβασίς τῶν· ἐπιπλήττοντες δὲ τοὺς γράψαντας ἐπὶ τουρκοφροσύνη, ὡς ἂν ἦσαν κύριοι νὰ γράψωσιν ὅ,τι ἐνέκριναν, τοὺς ἐσυμβούλευαν νὰ συνακολουθήσωσι τοὺς φίλους τῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρόβαλαν συνέντευξιν πληρεξουσίων ἐκατέρωθεν καὶ εἰσηκούσθησαν· ἔγεινεν ἀνακωχή, καὶ ἐχύθη ἔξω τῆς πεινώσεως καὶ διψώσεως πόλεως πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδίων ἐπὶ φανερώ κινδύνῳ. Ἄλλ', ἐν ᾧ ἐζήρχοντο, οἱ ἄσπλαγγχοι καὶ αἰσχροκερδεῖς Ἀλβανοί, ἰστάμενοι πρὸ τῶν πυλῶνων, τοῖς ἀφῆρουν ὅ,τι εἶχαν. Παμπληθῆ στρατεύματα, ὡς εἶπαμεν, συνέρρευσαν τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐκτὸς τῆς πόλεως, καὶ αὐτὸ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων σχεδὸν ἐπείνα. Διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην καὶ εἰς πλειοτέραν στενοχωρίαν τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἐχθρῶν, δεχθέντες οἱ Ἕλληνες τοὺς κατὰ πρῶτον ἐξεληθόντας, δὲν ἤθελαν νὰ δεχθῶσι καὶ τοὺς ἐκ δευτέρου καὶ τοὺς ἐτουφέκισαν ἐξερχομένους· ἀλλὰ τοὺς ἀπώθουν καὶ οἱ Τοῦρκοι τουφεκίζοντές τους ἄνωθεν τοῦ τείχους. Τότε οἱ Ἕλληνες τοὺς παρέλαβαν ἐξ ἀνάγκης, τοὺς ἐποθέτησαν ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὴν ὁδὸν τῶν Καλαβρύτων καὶ τοὺς ἀφῆκαν νὰ τρέφονται ὅπως καὶ ὅθεν ἐδύναντο.

Τὴν δὲ 15 ἐστήθη σκηνὴ ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἐξ ἴσου μακρὰν τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοπέδου, κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, καὶ δύο ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐξῆλθαν τῆς πόλεως ἑφιπποὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν τριῶν κομμάτων, καὶ ἐκάθησαν ὑπὸ τὴν σκηνήν. Ἦλθαν μετ' ὀλίγον καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπροσηκώ-

θησαν οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας ἐρχομένους, ἀντεχει-
ρετῆθησαν ὡς ἰσότιμοι, καὶ ἤρχισεν ἡ συνδιάλεξις. Οἱ Ἕλλη-
νες, ἐρωτηθέντες τί ἐζήτουν, ἐπανέλαβαν ὅσα ἔγραψαν καὶ ἐπέ-
μεναν. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεσχέθησαν νὰ δώσωσι ταχεῖαν ἀπάντησιν
ἀφ' οὗ ἐσυμβουλευόντο καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ οὕτω διε-
λύθη ἡ πρώτη συνέντευξις· ἐγένετο καὶ δευτέρα, καθ' ἣν ἐπρό-
βαλαν οἱ Τοῦρκοι νὰ τοῖς δοθῶσι 1800 ζῶα εἰς μετακόμισιν
αὐτῶν καὶ τῆς περιουσίας των εἰς τοὺς ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου
Μύλους, καὶ 40 εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ὅπως διαβιβάσθωσι εἰς Σμύρ-
νην ἢ εἰς ἄλλον τουρκικὸν τόπον, νὰ φέρωσι δὲ καὶ τὰ ὅπλα
των καὶ νὰ τρέφονται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἧς ἡμέρας ὑπο-
γραφῇ ἡ συνθήκη μέχρι τῆς εἰς τὰ πλοῖα ἐπιβιβάσεως των.
Οἱ δ' Ἕλληνες ἀντεπρόβαλαν νὰ τοὺς ἐπιβιβάσωσιν ἀσφαλῶς
εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλ' ἀφωπλισμένους· ἀφίνοντές τοις δὲ σώαν τὴν
περιουσίαν των ἀπῆτουν, ὡς ἀποζημιώσιν δι' ὅσην φθορὰν ἐπρα-
ξένησαν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου, ἐπέ-
κεινα τῶν 50000000 γροσίων. Δεινὰς καὶ ἀτελεσφόρους ἐθεώ-
ρησαν οἱ Τοῦρκοι τὰς προτάσεις ταύτας καὶ ἀνέβαλαν τὴν
ἀπάντησιν εἰς ἄλλην συνέντευξιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ συνεν-
τεύξει δὲν ἐσυμβιβάσθησαν, ἡ ἀνακωχὴ ἐλύθη, καὶ αἱ ἐχθρο-
πραξίαι ἐπανελήφθησαν.

Ἐν τούτοις, ὑπέβαλπαν οἱ Ἕλληνες τὸ ἐνυπάρχον σχίσμα
τῶν ἐχθρῶν, συγκαταβατικώτεροι φαινόμενοι πρὸς τοὺς Ἀλβα-
νοὺς διὰ τὰς ἐξῆς αἰτίας. Οἱ Σουλιῶται, ἀφ' οὗ ἀνέκτησαν
τὴν πατρίδα των, ἐκηρύχθησαν, ὡς εἶδαμεν, ὑπέρμαχοι τοῦ
Ἀλῆ καὶ σύμμαχοι τῶν ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν· διαδοθείσης
δὲ τῆς εἰδήσεως, ὅτι ἔπνεεν ἡ Τριπολιτσὰ τὰ λοιίσθια, ἀπεστά-
λησάν τινες παρὰ τῆς συμμαχίας ταύτης πρὸς τοὺς πολιορ-
κοῦντας τὴν πόλιν ἐκείνην εἰς σωτηρίαν τῶν κινδυνευόντων ἐν
αὐτῇ Ἀλβανῶν ὡς ὁμοφρόνων. Ἐδέχθησαν εὐμενῶς οἱ πολιορ-
κεται τὴν ἀποστολὴν ταύτην, καὶ ἐπροθυμήθησαν ἔτι μᾶλλον
ν' ἀποσπᾶσωσι τῶν ἄλλων τοὺς Ἀλβανούς, διότι ἀπέσπων τὴν
κυριωτέραν δύναμιν τῆς πόλεως. Εὐδιάθετοι ἐφάνησαν καὶ οἱ
Ἀλβανοί, διότι ἀποσπώμενοι ἡσφάλιζαν τὰ ὕλικά συμφέροντά
των, ἂν καὶ ἐθυσίαζαν τὴν τιμὴν των. Διὰ τοὺς λόγους τούτους
ὁ Ἐλμάσμπης διεπραγματεύετο κατ' ἰδίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων
ἐπιτυχῶς, καὶ ἐλθὼν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἐδήλωσεν, ὅτι
ἔτοιμοι ἦσαν οἱ Ἀλβανοὶ ν' ἀναχωρήσωσιν ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ

φέρωσι τὰ ὄπλα καὶ ὅλα τὰ πράγματα των, νὰ συμπαράλαβωσι τὰς γυναῖκας τῶν πασάδων, τὸν κεχαγιάμπεην, τὸν καίμακάμην, τὸν μπινᾶ-ἐμίνην, τὸν καδῆν καὶ ἄλλους τινὰς μὴ Πελοποννησίους Τούρκους, καὶ νὰ ἐξασφαλισθῶσι κατὰ τὴν εἰς Ἡπειρον μετάβασίν των· ὑπέσχοντο δὲ νὰ συμπολεμήσωσι κατὰ τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς εἰς τὰ ἴδια ἐπανόδου των. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις ταύτας· οἱ δὲ ἐντόπιοι Τοῦρκοι ἔβλεπαν, ὅτι ἐχάνοντο, ἂν ἀπεχωρίζοντο αὐτῶν οἱ Ἀλβανοί, διὰ τοῦτο κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς συνενώσεως. Ἀλλὰ βλέποντες ὅτι οἱ μὲν Ἀλβανοὶ ἐκώφευαν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπερρίπταν τὰς προτάσεις των, διηρέθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐφρόντιζαν διὰ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν διαπραγματευόμενοι εἴτε ἄτομα πρὸς ἄτομα, εἴτε κοινότητες πρὸς κοινότητας. Ἐν τούτοις οἱ Ἀλβανοί, ἅφ' οὗ κατὰ τὴν ἐγγράφως γενομένην ἰδιαίτεράν σύμβασιν αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔστειλαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Κολοκοτρῶνη τὰ πράγματα των, ἡτοιμάσθησαν νὰ ἐξέλθωσι τὴν 23. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπρόβαλιν καὶ οἱ λοιποὶ Τοῦρκοι νὰ ἔλθωσιν ἐκ νέου εἰς λόγους μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐντοσούτῳ ἡ ἔξοδος τῶν Ἀλβανῶν ἔβαλεν εἰς κίνησιν ὅλους τοὺς ἐν Τριπολιτασίᾳ ἀπὸ πρωίας. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων παρετήρησαν ὅτι τὸ πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ναυπλίου κανονοστάσιον ἔμεινεν ἐξ αἰτίας ταύτης ἀφρούρητον, καὶ τρεῖς ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας ἀνευ οὐδεμιᾶς προμελέτης ἢ προετοιμασίας ἢ εἰδήσεως τῶν ἀρχηγῶν ἀνέβησαν ἀλλεπαλλήλως 50 ἐπὶ τῶν ὤμων ὁ εἰς τοῦ ἄλλου ἐν τάχει ἐν οἷς καὶ ὁ Παναγιώτης Κεφάλας, εἰσεπήδησαν τὸ τεῖχος, ἠνοιξαν τὴν ἀφρούρητον καὶ ἀτείχιστον ἐκείνην πύλην, εἰσήγαγον τοὺς πλησιεστέρους συναγωνιστάς των καὶ ἀνύψωσαν τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν. Ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι τὸ γεγονός ἔτρεξαν πληθηδὸν ἐπὶ τοὺς εἰσελθόντας τουφεκίζοντες καὶ τουφεκιζόμενοι. Εἶδαν οἱ ἔξω παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ τείχους, ἤκουσαν καὶ τὸν τουφεκισμόν καὶ ἐφόρμησαν ὅλοι πολλαχόθεν ἀναβαίνοντες τὰ τεῖχη καὶ ἀνοίγοντες καὶ ἄλλας πύλας ὑπὸ τὸν σφοδρὸν τουφεκισμόν καὶ κανονοβολισμόν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ δὲ Ἀλβανοί, ἐμφοβοὶ μὴ ἐμπλεχθῶσι, συνῆλθαν ὅλοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου ὡς ὑπὸ συνθήκην, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐκπλήρωσίν της, ἂν ὅχι ὡς πρὸς ὅλους, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς ἑαυτούς· ἀλλὰ διὰ τὴν κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον ἄλυσιν τῆς πόλεως οἱ Ἕλ-

ληνες ἤθελαν νὰ θεωρηθῇ ἡ συνθήκη ὡς διαλελυμένη· ὁ Κολοκοτρώνης ὁμως καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ ὑπεσχέθησαν ν' ἀσφαλί-
σωσι μόνους τοὺς Ἀλβανούς, καί, ἐν ᾧ Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἐμάχοντο ἐντὸς τῆς πόλεως, τοὺς ἀπέπεμψαν ὅλους 1800 ὑπὸ
τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πλαπούτα, ὅστις μετὰ τινων ἄλλων ὠμήρευε
παρ' αὐτοῖς ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐγένετο ὁ συμβιβασμός. Ἐξελθόντες
δὲ ἀβλαβεῖς καὶ ἀνενόχλητοι οἱ Ἀλβανοί, παρέλαβαν σῶα τὰ
διαπιστευθέντα τῷ Κολοκοτρώνη πράγματα τῶν, διενυκτέρευ-
σαν ὑπὸ τὰς σκηνάς του, ἀπέλυσαν ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει αὐτοῦ
ὅσους ἐντοπίους συμπαρέλαβαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν, ἀνεχώρη-
σαν τὴν ἐπιούσαν, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν συνοδευσάντων
αὐτοὺς μέχρι τῆς Βοστίτης Ἑλλήνων διεβιβάσθησαν ἀσφαλῶς
εἰς Τριζόνια καὶ ὠδοιπόρησαν εἰς Ἡπειρον.

Λαὸς, ἀποτινάσσων πολυχρόνιον καὶ βρῦν ζυγόν, κινεῖται
πάντοτε θηριωδῶς κατὰ τῶν δεσποτῶν του· ὁ δὲ ὀπλοφόρος
τῆς Ἑλλάδος λαὸς ἦτον ἔτι μᾶλλον ἀκράτητος κατ' ἐκείνας
τὰς ἡμέρας, διότι οὔτε κυβέρνησις ὑπῆρχεν, οὔτε μισθὸς ἐδί-
δετο, οὔτε τροφαὶ τακτικῶς διενέμοντο, οὔτε μέλλον ἀσφαλές
ἐφαίνετο, οὔτε ὁ ἄτακτος ἐπαιδεύετο, οὔτε ὁ σωφρονὼν ἀντη-
μείβετο. Διὰ ταῦτα ἡ ἡμέρα τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτεύουσας τῆς
Πελοποννήσου ἦτον ἡμέρα καταστροφῆς, πυρκαϊᾶς, λεηλασίας
καὶ αἵματος. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ὅλοι ἀπέθνησκαν (δ),
ἄλλοι φονευόμενοι, ἄλλοι εἰς τὰς ἀναφανείσας ἐν τῇ πόλει φλό-
γας ῥιπτόμενοι, καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὰ καταπίπτοντα στεγάσματα
καὶ πατώματα τῶν καιομένων οἰκῶν καταθλιβόμενοι· ἡ δὲ
δίψα τῆς ἐκδικήσεως κατεσίγαζε τὴν φωνὴν τῆς φύσεως. Ἐν
ταῖς ὁδοῖς, ἐν ταῖς πλατείαις, παντοῦ δὲν ἠκούοντο εἰμὴ μα-
χαιροκτυπήματα, πυροβολισμοί, πάταγοι κατεδαφιζομένων οἰ-
κιῶν ἐν μέσῳ φλογῶν, φρυάγματα ὀργῆς καὶ γόοι θανάτου·
ἐστρώθη τὸ ἔδαφος πτωμάτων καὶ οἱ περιφερόμενοι πεζοὶ καὶ
ἵππεῖς δὲν ἐπάτουν εἰμὴ ἀποθνήσκοντας ἢ ἀποθανόντας· ἐφαί-
νοντο δὲ οἱ Ἕλληνες ὡς θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσιν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ
ἀδικήματα τεσσάρων αἰώνων. Οἱ δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ Ἑβραῖοι,
ἐπὶ λόγῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλοῦ κακῆς πρὸς
τοὺς Χριστιανούς διαγωγῆς τῶν ὁμοθρήσκων τῶν, ὅλοι κατε-
στράφησαν, οἱ μὲν διὰ σιδήρου, οἱ δὲ διὰ πυρός, ἐκτὸς τῶν
περὶ τὸν Χανὲ γνωστὸν διὰ τὴν ἀγαθότητά του. Ὀλίγοι Τοῦρ-
κοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐξαγοράσωσι δι' αἷματος τὸ αἷμά των, καὶ

κατέλαβαν οἱ μὲν τὴν μεγάλην τάπιαν οἱ δὲ οἰκίας τινὰς καὶ ἐπολέμουν. Διεκρίθησαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τινες Δερβίτσι, κλεισθέντες ἐν τῷ τουρκικῷ σχολείῳ καὶ πολεμήσαντες μέχρι τελευταίας πνοῆς. Οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν αὐθιμὲρὸν τὰς οἰκίας ὅσας οἱ ἐχθροὶ τῶν κατέλαβαν ἐκτὸς δύο. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἀνεφάνησαν αἰφνης φλόγες ἐν τῷ παλατίῳ, ὅπου διέτριβαν αἱ γυναῖκες τῶν πασάδων, ὥς ἐπὶ τῆς ἐκπορθήσεως τῆς πόλεως παρέλαβεν ὁ Πετρόμπεης. Αἱ γυναῖκες αὗται ἐξ αἰτίας τῆς ἀναφανείσης, φλογὸς μετεκομίσθησαν τὴν νύκτα εἰς τὴν πρὸ ὀλίγου κτισθεῖσαν λαμπρὰν οἰκίαν τοῦ Μουσταφάμπεη ὑπὸ τὴν φύλαξιν πάντοτε τοῦ Πετρόμπεη. Τὴν δ' ἐπαύριον ἐκυριεύθη ἡ μία τῶν μὴ κυριευθεισῶν τὴν προτεραίαν δύο οἰκιῶν, καὶ ἐκάη ἡ ἄλλη καὶ συνεκάησαν καὶ ὅλοι οἱ ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ καταλαβόντες τὴν τάπιαν μῆτε τροφὴν μῆτε πόσιν ἔχοντες παρεδόθησαν ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς τὴν 26. Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσαν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῇ πόλει δεινὰ. Τὴν δὲ τρίτην ἐθανατώθησαν ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ ὅσοι πεινῶντες καὶ διψῶντες ἐξήλθαν πρὸ τῆς ἀλώσεως. Διακόσιοι ἦσαν οἱ ἐν μέσῳ τῆς ἀλληλομαχίας πεσόντες Ἕλληνες, δεκακισχίλιοι δὲ πάσης ἡλικίας οἱ ἀπολεσθέντες Ὀθωμανοί, Ὀθωμανίδες καὶ Ἑβραῖοι· οἱ δὲ λοιποὶ ἡχμαλωτίσθησαν· 40 μόνον ἔνοπλοι διέφυγαν τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καταφυγόντες εἰς Ναύπλιον καὶ μὴ καταδιωχθέντες ἐπὶ τῆς φυγῆς. Οἱ ἐπισημότεροι δὲ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦσαν ὁ κεχαγιαμπεης, ὁ καϊμακάμης, ὁ Κιαμήλμπεης, ὁ Μουσταφάμπεης (ε), ὁ Σιέχ-Νετσήπ-ἐφέντης, ὁ δεφ-δερδάρης, ὁ μπινᾶ-ἐμίνης, καὶ αἱ παρὰ τῷ Μαυρομιχάλη γυναικες τῶν πασάδων. Ἀπειρα καὶ πολύτιμα ἦσαν τὰ λάφυρα, ἀλλ' ὅλα διηρπάγησαν ἀνευ παραμικρᾶς ὠφελείας τοῦ κοινοῦ, ἂν καὶ ἡλπίζετο νὰ θεραπευθῶσιν ὁπωσοῦν ἐκεῖθεν αἱ κατεπεύγουσαι ἀνάγκαι τῆς πατρίδος. Τόση δὲ ἦτον ἡ ἐπισυμβῆτα λεηλασία, ὥστε αἱ πλείους τῶν οἰκιῶν ἐγυμνώθησαν καὶ αὐτῆς τῆς ξυλώσεώς των.

Οὐδαμῶς προτιθέμεθα νὰ δικαιολογήσωμεν τὰς ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἀπανθρωπίας τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀπανθρωπίας ὁμογενῶν, ὑπενθυμίζομεν μόνον, ὅτι παντὸς λαοῦ ἱστορία, καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον ἐξευγενισμένων, ἔχει σελίδας ἀπανθρωπίας. Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἡ Ἰόππη, ἀλωθεῖσα ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἀφέθη εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ εἰς τὴν σφαγὴν 30

ῥας, καὶ οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἀπέθαναν ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας. Δὲν ἐπράχθησαν δὲ τὰ ἐν Ἰόππῃ ὑπὸ τυραννουμένων κατὰ τυραννούντων ὡς ἐν Ἑλλάδι, οὐδὲ παρὰ γνώμην τῶν ἀρχηγῶν ὡς ἐν Τριπολιτσᾷ, ἀλλὰ κατὰ ῥητὴν διαταγὴν αὐτοῦ τοῦ Ναπολέοντος παραδεχθέντος, κατὰ τὸν εὐφραδῆ Τιέρον, «βαρβάραι ἦθη ἐν βαρβάροις τόποις».

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ἐν τοῖς Βασιλικοῖς διατρίβων, ἔμαθε τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς· καὶ οἱ μὲν σὺν αὐτῷ μὴ τακτικοὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἀλωθεῖσαν καὶ λαφυραγωγουμένην πόλιν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τακτικῶν ἐπροχώρησεν εἰς Κόρινθον, καὶ προτείνας τοῖς ἐν τῇ ἀκροπόλει παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Πετμεζᾶ πολιορκουμένοις νὰ παραδοῶσι, καὶ μηδόλως εἰσακουσθεῖς ἀνέβη μέχρι τοῦ Γερανείου, ἐκεῖθεν δὲ ἐπανῆλθε τὴν 10 ὁκτωβρίου εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν οἱ πορθηταὶ ἀγαλλόμενοι καὶ κανονοβολοῦντες.

Ἐρχόμεθα ἤδη νὰ διηγηθῶμεν καὶ τὰ τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ ἀγῶνος.

Οἱ Τοῦρκοι καὶ διὰ τὴν στενοχωρίαν ἣν ἐδοκίμαζαν, καὶ διὰ τὴν καταισχύνην ἐπὶ ταῖς ἐπανειλημμέναις ἀποτυχίαις των, καὶ διὰ φόβον ἄλλων ἐνδεχομένων κακῶν, ἀπεφάσισαν, συνενώσαντες μεγάλας δυνάμεις πολλαχόθεν, νὰ πατήσωσιν ἐκ νέου τὰ Σφακιά. Τὴν 29 ἰουλίου ἠγλίσθη ὁ πασᾶς τοῦ Μεγάλου Κάστρου κατὰ τὴν Ἐπισκοπὴν, ὅπου συνηγλίσθη καὶ ὁ τῆς Ῥεθύμνης· συνεκστρατεύσαντες δὲ ἀμφότεροι εἰς Ἀρμυρόν ἔτρεψαν τὴν 5 αὐγούστου τοὺς ἐκεῖ ὀπλοφόρους Χριστιανούς κανονοβολοῦντες καὶ βομβοβολοῦντες καὶ ἐφόνευσαν τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Παπαγιάννην Μουριώτην ἀνδρείως μαχόμενον καὶ τινας τῶν περὶ αὐτόν· συνενωθέντων δὲ καὶ τῶν Χανιωτῶν ἐπάτησαν τὴν 6 τὸν Ἀποκόρωνα, παραδῶσαντες τὸ πᾶν εἰς σίδηρον καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλοι ὑπερδεκακισχίλιοι. Ἐντὸς τῶν Χανιωτῶν, ἀληθοῦς ληστηρίου, ἦσαν δύο εὐσυνειδήτοι Τοῦρκοι, ὁ Τσουρούνγκας καὶ ὁ Κασήμαγας, ἰσχυροὶ καὶ οἱ δύο, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐπροστάτευε πρὸ τῆς ῥήξεως τοὺς Σφακιανούς, ὁ δὲ δεύτερος ἀντέστη εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Χριστιανῶν· οἱ δύο οὗτοι ἐθεωρήθησαν ἔνοχοι θανάτου διὰ τὴν πολιτικὴν των φρόνησιν καὶ φιλάνθρωπίαν, καὶ παρηγγέλθησαν νὰ συνεκστρατεύσωσιν· ὑπήκουσαν· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ὑποπτεύσας ὁ Κασήμαγας ἔγεινεν ἄφαντος, ὁ δὲ Τσουρούνγκας ἐκρεμάσθη

ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ. Τούτου δὲ γενομένου ἐξελέχθησαν τρισ-
 χίλιοι Καστρινοὶ καὶ προχωρήσαντες ἀνενόχλητοι ἐπάτησαν
 τὸ Θέρισον, τὸ ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ τοὺς Λάγκους, καὶ ἐστρα-
 τοπέδευσαν τὴν 13 ἐπὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Ὀμκλοῦ λεηλατοῦν-
 τες καὶ καταστρέφοντες τὰ περίξ χωρία ἐγκαταλειφθέντα παρὰ
 τῶν ἐνοικούντων, καὶ ἀναμένοντες νὰ ἔλθωσιν οἱ Χριστιανοὶ
 καὶ προσκυνήσωσιν. Ἀλλ' οἱ τῇδε κάκεῖσε διεσπαρμένοι ἔνο-
 πλοι Σφακιανοὶ καὶ Ῥιζῖται συνῆλθαν πανταχόθεν τὴν αὐτὴν
 νύκτα ὡς πεντακόσιοι εἰς τὸν Ξηρόκαμπον, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Δα-
 σκαλάκην, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Παναγιώτου, καὶ ἔπε-
 σαν πρώτας γενομένης πολλαχόθεν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς μηδὲν
 τοιοῦτον ὑποπτεύοντας, καὶ τουφεκίζοντές τους, ἐπὶ τῆς πε-
 διάδος ἐστρατοπεδευμένους, ἔβλαπταν καὶ δὲν ἐβλάπτοντο.
 Θορυβηθέντες οἱ πολυάριθμοι Τοῦρκοι ἐπὶ τῇ αἰφνιδίῳ προσβολῇ
 ἡγωνίζοντο, ἔχοντες καὶ τρία κανόνια, νὰ διασκορπίσωσι διὰ
 σφοδροῦ πυρὸς τοὺς ὀλίγους ἐχθροὺς των· ἀλλ' αὐτοὶ διετή-
 ρησαν ἄφοβοι τὰς θέσεις των, ἐνισχύθησαν καὶ παρ' ἄλλων
 ἄλλοθεν ἐλθόντων εἰς βοήθειαν διαρκούσης τῆς μάχης, καὶ τό-
 σον ἔβλαψαν καὶ ἐφόβισαν τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε τοὺς ἔτρεψαν
 εἰς αἰσχροῦν φυγὴν. Καὶ οἱ μὲν τῶν Χριστιανῶν τοὺς κατεδίω-
 καν ὀπισθεν, οἱ δὲ ἄλλην συντομωτέραν καὶ ὀρεινοτέραν ὁδὸν
 διελθόντες ἐπρόλαβαν καὶ τοὺς ἀπέκλεισαν ἔμπροσθεν ἐντός
 τινος στενοτοπίας. Ἐλπίζοντες οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν των
 ἐδοκίμασαν νὰ διαβῶσιν, ἀλλ' ἐπέσωρεύοντο πίπτοντες ὑπὸ τὸ
 πῦρ τῶν Σφακιανῶν καὶ Ῥιζιτῶν τουφεκίζόντων θανατηφόρως
 ὀπισθεν τῶν πετρῶν· βλέποντες δὲ οἱ ἐχθροὶ ἐξ ὧν ἔπασχαν
 τὴν παντελῆ σχεδὸν ἐξολόθρευσίν των, καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν
 ἂν ἐπροχώρουν, καὶ εἰς τὰ ὀπισθεν ἂν ἐπανήρχοντο, ἐπεχείρη-
 σαν πολλοὶ νὰ λυτρωθῶσι φεύγοντες κακὴν κακῶς εἰς τὰ τρα-
 χέα ὄρη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς διόδου, ἐγκαταλείψαντες
 εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἔπιπλα, πολεμεφόδια καὶ αὐτοὺς τοὺς
 ἵππους μὴ δυναμένους νὰ ἀναβῶσι τὰ ὄρθια ἐκεῖνα ὄρη. Ὑπερ-
 διακόσιοι ἐχάθησαν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην· τινὲς δὲ
 πεινῶντες καὶ διψῶντες καὶ ἄλλοι περιπλανώμενοι κατέφυγαν
 εἰς οἰκίας χριστιανικὰς ἐπὶ τῶν ὁρέων ἐπ' ἐλπίδι ἐλέους, ἀλλ'
 ἔλεος οἱ ἀνηλεεῖς οὐδαμοῦ ἦσαν. Ἐκδίκησιν ἐβόα καὶ ἐν ταῖς
 φύσει τρυφερώτεραις τῶν γυναικῶν καρδίαις καὶ ἐκδίκησιν ἦρε
 τὸ πρὸ ὀλίγου χυθὲν ἀνηλεὲς αἷμα καὶ ἱερὸν αἷμα τῶν ὁμο-

πίστων ἀδελφῶν των· ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλέους, ἐφάνησαν ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ τῶν ἐκδικήσεων· ὅλοι, ὅσοι ἔπεσαν διὰ μίαν ἢ ἄλλην περίστασιν εἰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν, κοσμικῶν ἢ κληρικῶν, ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέθαναν· ἐχάθησαν δὲ ἐν τῇ μάχῃ καὶ εἰκοσιν Ἑλλήνες, ἐν οἷς καὶ ὁ Στέφανος Χάλης.

Παράφρονες γενόμενοι οἱ Τοῦρκοὶ διὰ τὰ δεινὰ παθήματα των ἐστράτευσαν τὴν 29 πανστρατιᾷ εἰς Σφακιὰ. Δισχίλιοι Χριστιανοὶ συνήλθαν εἰς Ἀσκύφον πρὸς ἀντίκρουσιν· ἀλλὰ τὴν 31 καθ' ἣν ἐσκόπευαν νὰ ἐπιπέσωσιν, εἶδαν ὀπισθεν ἐπερχομένους ἐχθροὺς, καὶ φοβηθέντες μὴ εὐρεθῶσιν ἐν μέσῳ διττοῦ πυρὸς ἀνέβησαν τὰ ὄρη. Οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθαν ἀμαχητὶ εἰς Ἀσκύφον, τὸν ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ ἄλλα χωρία, καὶ μηδενὸς κωλύοντος ἐπάτησαν καὶ αὐτὴν τὴν Ἀνάπολιν. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τότε τοὺς Χριστιανούς, καὶ οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, οἱ πλείστοι δὲ ἔτρεχαν εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἐπιβιβαζόμενοι εἰς πλοῖα κατέφευγαν εἰς Γαῦδον, παρακείμενον ἐρημοννήσιον, τινὲς δὲ καὶ εἰς τὰ Κύθηρα. Συνέρρευσαν εἰς Λαυτρὸν καὶ πολλοὶ λειποτάκται ἀτακτοῦντες καὶ φορολογοῦντες ἀσυνειδήτως καὶ ἀναισχύντως τοὺς ἀδυνάτους πρόσφυγας. Οἱ Τοῦρκοι περιῆλθαν ὅλα τὰ Σφακιὰ μηδένα τῶν κατοίκων ἐντυγχάνοντες· μίαν μόνον γραίαν ἐνέτυχαν, ἥτις, ἐρωτηθεῖσα τί ἔγειναν οἱ κάτοικοι, ἀπήντησεν ὅτι ἤκουσεν αὐτοὺς λέγοντας, ὅτι κατέβαιναν εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἵνα μετακομίσωσι τὰ ἀδύνατα μέλη εἰς Γαῦδον, καὶ πλεύσαντες ἐκεῖθεν εἰς Μασαράν ἐπιβιβάσωσιν εἰς τὰ πλοῖα των τὰ ἐκεῖ σιτηρὰ ἐν ἀπουσίᾳ τῶν Τοῦρκων καὶ καύσωσι τὰ χωρία. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Τοῦρκοι καὶ θεωροῦντες ὅτι ἔσβησαν τὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν Σφακιῶν, πάσχοντες δὲ καὶ ἔλλειψιν τροφῶν ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια. Ἐπανῆλθαν καὶ οἱ τῇδε κάκεισε διασπαρέντες Χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐστίας των καὶ ἐμψυχωθέντες ὑπὸ τινων συντοπιτῶν καὶ ἄλλων ὁμογενῶν, ἔξωθεν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀφικθέντων εἰς συμμέθεξιν τοῦ ἀγῶνος, κατέλαβαν μετ' ὀλίγον διαφόρους θέσεις καὶ πολλοὶ ἐτοποθετήθησαν πλησίον τῶν Χανιῶν, ἔκοψαν τὸ ὕδραγωγεῖον, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐντὸς τοῦ φρουρίου ν' ἀνοιξῶσι πηγὰς· ἀλλὰ τὸ ἐντεῦθεν ἀναβλύζον νερὸν ἦτο κακῆς ποιότητος, καὶ ἀπέθνησκαν ὡς 15 τὴν ἡμέραν· τόσον δὲ ἐπλησίασαν οἱ περὶ τὸν Δασκαλᾶ-

κην ὥστε ἔκαυσαν καὶ τινα παρακείμενα ἐργαστήρια καὶ ἤρπασαν καὶ τὰ ἐντὸς τουφεκοβόλης βοσκήματα τοῦ πασᾶ. Ἐν τούτοις ἡ πολιτικὴ κατὰστασις ἐχειροτέρουεν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ· σύγχυσις, ἀταξία καὶ ἀναρχία ἐπεκράτει, καὶ ἡ παρουσία ἀρχηγοῦ πολιτικοῦ καὶ πολεμικοῦ ἐφαίνετο ἀναγκαιοτάτη. Εἵχαν πρὸ καιροῦ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην· ταύτην οἱ Κρήτες, καὶ μόλις ἔμαθαν τὴν εἰς Πελοπόννησον κατάβασιν τοῦ Ὑψηλάντου, ἔστειλαν ζητοῦντες ἀρχηγὸν καὶ πολεμεφόνδια τοὺς συμπατριώτας των Νικόλαον Οἰκονόμου, Ἀναγνώστην Παναγιώτου καὶ Χατοῇ Νικολὸν Μπενιζέλον. Ὁ Ὑψηλάντης ἔστειλεν ὅ,τι εἶχε, τουτέστιν ὀλίγα πολεμεφόνδια καὶ ἀρχηγὸν τὸν Μιχαήλ Ἀφεντούλην ἢ Ἀφεντούλιον τὸν καὶ Κομνηνόν (στ), γεννηθέντα ἐν Ῥωσσίᾳ ἐξ Ἑλλήνων. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος κατέπλευσεν εἰς Λουτρόν, λιμένα τῶν Σφακιῶν, τὴν 25 ὁκτωβρίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς Κρήτας, δι' ἧς ἐδικαιολόγει τὴν ἕως τότε ἀναβολὴν ἀποστολῆς ἀρχηγοῦ, τοῖς ἔλεγεν ὅτι ἔχαιρε πατήσας γῆν ἀκμάσασαν ἄλλοτε ὑπὸ τοὺς συνετοὺς νόμους τοῦ Μίνωος καὶ ὅτι εἶχεν ἐντολὴν νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναγέννησιν των· τοῖς ἀνέφερε δὲ εἰς ἐμψύχωσιν των τὴν παράδοσιν Μονεμβασιάς καὶ Νεοκάστρου, τὴν ἄλωσιν Τριπολιτσᾶς, καὶ τὰς ἐπὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης νίκας τῶν Ἑλλήνων, συνίστα τὴν ὁμόνοιαν, τὴν εὐπειθειαν καὶ τὴν καλὴν διαγωγὴν, καὶ τοὺς ἐθαῖρουνεν, ἀναδεχθέντες τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος ἀγῶνα νὰ ἐγκαρτερήσωσι γενναίως ἐν τοῖς δεινοῖς εἰς ἀπόλαυσιν τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων ἀγαθῶν· ἐξέδωκε δὲ καὶ στρατιωτικὸν ὀργανισμόν, κατ'ἀλλήλου εἰς μόνους τοὺς τακτικῶς τρεφομένους καὶ μισθοδοτούμενους. Οἱ Κρήτες ἐχάρησαν καὶ ἐνθουσιάσθησαν ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ τὸν ἐκάλεσαν εἰς τὰ ὄρη ἐν μέσῳ αὐτῶν, προθέμενοι νὰ ἐκστρατεύσωσιν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν του· ἀλλ' οὗτος ἀνέβαλλεν ἐπὶ μιᾷ ἢ ἄλλῃ αἰτίᾳ τὴν ἀνάβασιν του.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς Κρήτην ἀφίξιν του, θαρρύνουσιν τὸ ἐμπόριον, κατέπλευσαν εἰς τὸ Λουτρόν πλοῖα ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Εὐρώπης φέροντα τροφὰς καὶ πολεμεφόνδια, ὧν ἡ ἑλλειψις ἐμπόδιζεν εὐλόγως ἕως τότε πᾶν πολεμικὸν κίνημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Σχεδιασθεῖσα καὶ μὴ ἐνεργηθεῖσα ἐκστρατεία τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς Πάτρας - Ἀναχώρησις ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. - Εἰσοδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. - Δημογεροντικὸν σύστημα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. - Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέγρης καὶ ἄλλοι ἔξωθεν ἐλθόντες Ἕλληνες. - Σύστασις κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. - Συνάθροισις τῶν πληρεξουσίων ἐν Ἀργεῖ. Ἑλληνοαλβανικὴ συμμαχία καὶ λύσις αὐτῆς.

Ἡ ΔΕ ἄλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπέφερε τόσον φόβον τοῖς ἐν Πάτραις Τούρκοις, ὥστε ἐκτασσύες ἔτρεξαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι εἰς τὸ παρθαλάσσιον ὅπως διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα μηδενὸς αὐτοὺς καταδιώκοντος. Οἱ ἐκεῖ Ἀλβανοὶ ὅλοι ἐλειποτάκτησαν καὶ διεβιδάσθησαν εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηράν· οἱ δὲ Λαλιῶται κατέσχαν τὴν ἀκρόπολιν καὶ κατήντησαν εἰς τόσῃ ἀναισχυντίαν, ὥστε ἠνάγκασαν τὸν μὲν Ἰσοῦφπασαν, ἀπαρεσκόμενον ἐπὶ τῇ διαγωγῇ των, νὰ καταβῇ εἰς τὸ Ῥῖον, τοὺς δὲ ἐγγωρίους Τούρκους, αἰοίκους μείναντας, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ Ἀντίρριον, ὥστε μόνοι σχεδὸν οἰκήτορες ἦσαν 2500 Λαλιῶται, ἐξ ὧν 800 ἔνοπλοι. Γνωστοποιηθέντων δὲ τῶν συμβάντων τούτων τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ, ἐκινήθη ὁ Κολοκοτρώνης κοινῇ γνώμῃ πρὸς τὰς Πάτρας, καὶ ἔχων παλαιὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἐκεῖ Λαλιώτας εἶχε πεποιθήσιν ὅτι εἰς αὐτὸν μᾶλλον ἢ εἰς ἄλλους θὰ παρεδίδοντο, καὶ μάλιστα ἂν οὐ ἐγνώσθη ὅτι διὰ τῶν φροντίδων αὐτοῦ διετηρήθησαν ἀβλαβεῖς οἱ Ἀλβανοὶ ἐν μέσῳ τῆς δεινῆς ἀλληλομαχίας καθ' ἣν ἐξῆλθαν τῆς Τριπολιτσᾶς. Εἴκοσι μόνον ὠματοφύλακας εἶχε καθ' ἣν ἡμέραν ἐξεστράτευσε, διότι ὁ ὀπλοφόρος ὄχλος ἀνεχώρησεν εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων· πρὶν δὲ φθάσῃ εἰς Μαγούλιαν, ἐπταὶ ὥρας μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς, συνέρρευσαν ὑπὸ

τάς ὁδηγίας του 1200, ἅφ' οὗ δὲ ἐφθασεν εἰς Γαστούνην, ἡριθμοῦντο οἱ ὅπαδοί του εἰς τετρακισχιλίους, διότι ἡ προλαβοῦσα νίκη ἐν Τριπολιτσᾷ ἐθαύρωνε, καὶ ἡ μέλλουσα λαφυραγωγία εἴλκυε πολλούς. Ἄλλ' οἱ πολιορκοῦντες τὰς Πάτρας ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν δυσηρεστήθησαν διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ τὴν ἐμπόδισαν δι' ὧν ἔγραψαν τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ κατὰ πρόσκλησιν δὲ αὐτῶν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἀπρακτος.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ οἱ ἐμφωλεύοντες ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι πασάδες, Μεχμέτης καὶ Βρυώνης, ἰδόντες ὅτι ἡ ἐκστρατεία, μεθ' ἧς θὰ συνέπρατταν, ἐμκταιώθη ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βασιλικῶν, καὶ ὅτι ἡλώθη ἡ Τριπολιτσά, ἧς ἡ λύτρωσις ἦτον ὁ πρῶτος τῆς ἐκστρατείας σκοπός, ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰ ἴδια. Συνέτρεξε δὲ εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μετὰπεμψις τοῦ Βρυώνη εἰς Ἰωάννινα, θέλοντος τοῦ Χουρσήδη νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἰς προσέλευσιν τῶν ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους (α) ὁ μὲν Βρυώνης ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν τὴν 28 Σεπτεμβρίου μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατεύματός του, ὁ δὲ δελήμπασῆς του μετὰ τῶν λοιπῶν κατόπιν ἠνώθησαν δὲ ἐν Θήβαις οἱ δύο πασάδες, ἡκροβολίσθησαν μετὰ τῆς κατὰ τὰ Μέγαρα ἐλληνικῆς προφυλακῆς, καὶ παραλαβόντες τὴν ὀθωμανικὴν φρουρὰν τῆς Λεβαδείας, μετέβησαν διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Ταλαντίου, τῆς μόνης ἀνοικτῆς, ὡς κατεχομένων τῶν ἄλλων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰωάννινα.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐν Ἀθήναις διατριβῆς τοῦ Βρυώνη, οἱ Τούρκοι διετέλεσαν ἀνεπηρέαστοι κύριοι ὅλης τῆς Ἀττικῆς. Δις μόνον ἀπῆντησαν ἐν τῇ περιφορᾷ των Χριστιανούς εἰσδύσαντας εἰς Δραγομόνον, καὶ κτυπήσαντές τους ἀντεκρούσθησαν· ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ συγκρούσει παρῆν καὶ ὁ πασᾶς, ὃν Ἀθηναῖός τις Δῆμος Ῥομπέσης ἐπιστόλισε καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονεύσῃ· ἀλλ' ἐφονεύθη αὐτός· συνεφονεύθησαν καὶ δύο ἄλλοι καὶ ἡχμάλωτίσθησαν τρεῖς· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ Τούρκοι, καὶ εὗρέθη κατὰ γῆς πολῦτιμος σπάθη, ἥτις ἐλέγετο ὅτι ἦτον ἡ τοῦ πασᾶ.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ Βρυώνη ἐξ Ἀθηνῶν, ἡ πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις ἔμειναν ὑπὸ τὴν φύλαξιν τῶν ἐγχωρίων Τούρκων καὶ τῶν ἐκεῖ προὑπαρχόντων ὀλίγων Ἀλβανῶν, πλήθουσai τροφῶν.

Νοέμβριος

Οἱ Χριστιανοί, διεσπαρμένοι εἰς τὰς πλησιοχώρους νήσους, συν-
 ἤλθαν πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς πατρίδος τῶν καὶ εἰσέβαλαν
 παμπληθεὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Τὴν 3 νοεμβρίου ἐξεληθόντες οἱ
 Τοῦρκοι ἔπεσαν ἐπὶ τινὰς Ἑλλήνας, ἀπροφυλάκτως περιφερο-
 μένους ἐν τῷ πρὸς τὸν Μαραθῶνα ἐλαιῶνι, καὶ συνέλαβαν γυ-
 ναῖκας καὶ τρεῖς ἄνδρας, καὶ τὰς μὲν ἐκράτησαν, τοὺς δὲ ἀπε-
 κεφάλισαν· ἐξῆλθαν πάλιν καὶ τὴν 4, καὶ συνήντησαν Ἑλλη-
 νας κατὰ τὸ Χαλάνδρι, ὅπου, συγκρούσεως γενομένης, οἱ Ἑλ-
 ληνες ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν
 τειχῶν τῆς πόλεως σκοτώσαντες 22. Ἐσκότωσαν καὶ οἱ Τοῦρ-
 κοὶ ἓνα καὶ συνέλαβαν ζῶντα τὸν Ἀναστάσην Λέκαν, ὃν ἀνη-
 λεῶς βασανίσαντες ἐθανάτωσαν. Οἱ Ἑλλήνες, ἠξεύροντες ὅτι
 οἱ ἐχθροὶ τὴν μὲν νύκτα ἀνέβαιναν ὅλοι εἰς τὴν ἀκρόπολιν, τὴν
 δὲ ἡμέραν κατέβαιναν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὅτι εἶχαν δι' ὅλης τῆς
 ἡμέρας ἀνοικτὴν τὴν πύλιν τῆς ἀκροπόλεως διὰ τὴν ἀναγ-
 καίαν συγκοινωνίαν, διανοήθησαν νὰ εἰσέλθωσι τὴν νύκτα εἰς
 τὴν πόλιν, ἔρημον οὖσαν, καὶ νὰ παραφυλάξωσιν ὑπὸ τὴν ἀκρό-
 πολιν μέχρι τῆς αὐγῆς, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ὀρμήσωσι τότε αἰφνης
 καὶ κυριεύσωσι τὴν πύλιν, ἀνοιγομένην κατὰ τὸ σὺνήθες τὴν
 ὥραν ἐκείνην. Τολμηρὸν ἦτο τὸ μελετηθέν, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀκα-
 τέρβωτον διὰ τὴν γνωστὴν νωθρότητα καὶ ἀπροσεξίαν τῶν
 Τούρκων. Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ ἐπλησίασαν ἡσυχῶς πρὸς τὴν
 πόλιν τῇ νύκτι τῆς 4, ἐπήδησάν τινες ἔσω τοῦ τείχους ἀφα-
 νεῖς, καὶ ἀνοίξαντες τὴν πύλιν τῆς πόλεως εἰσῆγαγαν τοὺς ἄλ-
 λους. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἤκουσαν γαυγίσματα ἐν τῇ πόλει παρὰ
 τὸ σὺνήθες, καί, ὑποπτεύσαντες, δὲν ἤνοιξαν ἡμέρας γενομένης
 τὴν πύλιν τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη τὸ
 σκοπούμενον. Οἱ δὲ Ἑλλήνες ἔμειναν ἐν τῇ πόλει, ἀπέκλεισαν
 τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἤρχισαν δευτέραν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως.

Κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ὑψηλάντου γενομένην ἀπό-
 φασιν τῶν Ἑλλήνων ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἐπρόκειτο
 νὰ διατηρηθῇ μέχρι τῆς ἐκπολιορκήσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ
 μετὰ ταῦτα νὰ συνέλθωσιν οἱ Ἑλλήνες εἰς σύστασιν τακτικω-
 τέρας καὶ ἐθνικωτέρας κυβερνήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὅρος οὗτος
 ἐπληρώθη ἤδη, καὶ ἡ περὶ τούτου ἀνάγκη ἦτον ἐπαισθητή,
 καὶ ἡ κατάστασις τῆς Πελοποννήσου ἀρμοδίᾳ, ἐνεκρίθη νὰ συγ-
 κροτηθῇ ὅσον τάχιον ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ κατάστασις τῶν
 νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς ἐντὸς τῶν σημερινῶν ὁρίων στερεᾶ

Ἑλλάδος ἦτον ἔτι μάλλον ἀρμόδια. Αἱ νῆσοι διέμειναν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως παντάπασιν ἀνενόχλητοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐκτὸς τῆς Σάμου, ἀλλὰ καὶ αὕτη πολεμηθεῖσα ὑπερίσχυσε. Τὸ δυτικὸν μέρος τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος διέμενε διόλου ἀνεπηρέαστον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μακρυνόρου, τὸ δὲ ἀνατολικὸν ἀπηλλάγη ἐσχάτως καὶ αὐτό, ὥστε ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ Μακρυνόρους μέχρι Θερμοπυλῶν δὲν ὑπῆρχε μεσοῦντος τοῦ ὀκτωβρίου ἐχθρός, εἰμὴ ἐν Βονίτῃ, Ναυπάκτῳ, Ἀντιρρίῳ καὶ Ἀθήναις· ἀλλ' αἱ φρουραὶ αὗται μόλις ἦσαν ικαναὶ ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Ἑλλήνων. Προκειμένης δὲ τῆς συγκαλέσεως τῶν πληρεξουσίων, ὁ Ὑψηλάντης ἀπέστειλεν εἰς τὰς ἐπαρχίας προσαγγελεῖς, καὶ ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους, ἐν αἷς ἐθεώρει ἑαυτὸν μὲν ἐθνάρχην καὶ πρόμαχον τῆς εὐνομίας, τοὺς δὲ προεστώτας ὁμοίους τῶν Τούρκων καὶ ἀξίους τοῦ μίσους τοῦ πάσχοντος λαοῦ. Τόσον βαρεῖα προσβολὴ ἐξηγρίωσε τοὺς προεστώτας καὶ ὑπερηύξησε τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσίν των.

Προτοῦ δὲ ἐκλεχθῶσιν ὁπωσοῦν τακτικῶς οἱ πληρεξούσιοι, ἐχρειάζετο νὰ ὀργανισθῇ ὁ τόπος.

Τὸ Αἰγαῖον ἔμενε μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὀργανισμένον ὅπως ἦτο καὶ προτοῦ, καὶ χρεῖαν νέου ὀργανισμοῦ σχεδὸν δὲν εἶχεν. Ἀλλ' ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι, ὅφ' οὐ κατεστράφησαν αἱ τουρκικαὶ Ἀρχαί, ἐπέζων μόνον αἱ ἐγγύριοι ἐπὶ ῥοαὶ τινων Ἑλλήνων, κυβερνώντων τὰ τῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα προεστώτων καὶ καπητῶνων· διότι συνειθισμένοι οἱ λαοὶ νὰ βλέπωσι τούτους ἀνωτέρους των, τοῖς ἐπρόσφεραν αὐτοπροαιρέτως σέβας καὶ ὑπακοήν. Πολλοὶ πολλὰ ἔγραψαν καὶ εἶπαν κατὰ τῶν δύο τούτων τάξεων. Ἀναμφιβόλως ἡ τῶν προεστώτων εἶχε συνήθως τὰ ἐλαττώματα, ἅτινα μεταδίδει διεφθαρμένη ἐξουσία τοῖς ὑπαλλήλοις τῆς, καὶ ἡ τῶν ὀπλαρχηγῶν εἶχε τὰς ἑξεῖς τῆς μαχαίρας καὶ τῆς ἀνατροφῆς των· ἀλλ' ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὸν κατὰ ξηρὰν πόλεμον εἶναι κυρίως ἔργον τῶν δύο τούτων κλάσεων, διότι αὗται, ἄγουσαι καὶ φέρουσαι τὸν λαὸν ὅπως ἤθελαν, μετεχειρίσθησαν, καλῇ τύχῃ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν δύνάμιν των ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος· εἶναι δὲ σήμερον ἀποδεδειγμένον, ὅτι ὅχι μόνον οὐδεὶς ἐπλούτησεν, ἀλλ' ὀλιγώτατοι καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπέκτησαν, καὶ πολλοὶ εὐποροῦντες ἀπέμειναν σχεδὸν ἀπο-

ροι· αἱ δὲ καταχρήσεις τῆς δυνάμεώς των, δι' ἧς κατηγοροῦνται, καὶ πολλάκις δικαίως, ἦσαν ἐφήμεροι καὶ οὔτε ὅσον θεωροῦνται κοινῶς βαρεῖται, ἐν ᾧ ἡ διὰ τῆς θερμῆς συνεργείας αὐτῶν ἀποκτηθεῖσα ἐθνικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀνεκτίμητος καὶ διαμένουσα.

Προτοῦ δὲ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ νέου ὀργανισμοῦ, συμφέρεи νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν διοικητικὰ καθήκοντα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ποῖαι αἱ πρακτικαὶ καὶ θεωρητικαὶ γνώσεις αὐτῶν, ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὀργανισμένη εἰς κοινά, ἢ δήμους· κατ' ἐκλογὴν δὲ αὐτῶν διορίζοντο οἱ δημογέροντες κατὰ πόλεις, κώμας καὶ χωρία. Οὔτε διὰ τὸν ἐκλογέα οὔτε διὰ τὸν ἐκλόγιμον ὑπῆρχε τίμημα· ὥστε ὅλοι οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐκλογεῖς καὶ ἐκλόγισμοι, ἀλλ' ἐπροτιμῶντο πάντοτε ὡς ἐκλόγισμοι οἱ εὐπορώτεροι, καὶ οὕτως ἐπληροῦτο ἡ διάταξις τοῦ Σόλωνος ἡ λέγουσα, οἱ μὲν πτωχοὶ νὰ ἐκλέγωσιν, οἱ δὲ πλούσιοι νὰ ἐκλέγωνται. Καὶ οἱ μὲν γενικοὶ δημογέροντες ἐκάστης ἐπαρχίας, οἱ λεγόμενοι κοτσαμπασίδες ἢ προεστῶτες, ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας τῆς ἐπαρχίας, οἱ δὲ δημογέροντες τῶν λοιπῶν αὐτῆς μερῶν συνήρχοντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ συνέπρατταν μετὰ τῶν κατοίκων τῆς ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τῶν γενικῶν δημογερόντων. Αἱ δημαϊρεσίαι ἦσαν ὀριστικά. Ἡ δὲ τουρκικὴ ἐξουσία τοῦ τόπου εἰδοποιεῖτο ἀπλῶς περὶ αὐτῶν καὶ παρεδέχετο τὴν ψῆφον τοῦ κοινοῦ. Ἐνιούσιοι ἦσαν αἱ ἀρχαιρεσίαι δικαιοματικῶς, ἀνεβάλλοντο δὲ καταχρηστικῶς, καὶ οἱ αὐτοὶ προέστευαν πολυετῶς ἢ καὶ διὰ βίου· ἀλλ' ὁ ταμίας ἔδιδε κατ' ἔτος εὐθύνας.

Ἐν ῥήτῃ δὲ ὥρα τοῦ ἔτους οἱ γενικοὶ δημογέροντες, ἦτοι οἱ προεστῶτες ὅλης τῆς Πελοποννήσου, ἀνέβαιναν εἰς Τριπολίτσάν καὶ συνεκρότουν γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν συμπράξει καὶ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ὀρίζοντο τὰ ἐνιούσια ἔξοδα τῆς σατραπείας· ἀλλὰ μόνοι οἱ προεστῶτες διένεμαν τὸ ὀρισθὲν τῶν ἐξόδων ποσὸν μετὰ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, τηροῦντές τινας κανόνας ὡς πρὸς τὴν διανομὴν, οὓς αὐτοὶ ἔθεσαν ἐκ συμφώνου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας καὶ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῆς. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας των ἐκάλουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκάστης τοὺς δημογέροντας τῶν ἄλλων αὐτῆς μερῶν, καὶ ἀφ' οὗ ἔβαλλαν ὑπ' ὄψιν των τὸ ἐπιβάλλον

τῇ ἐπαρχίᾳ μέρος τῶν γενικῶν ἐξόδων τοῦ ἔτους, συμπράξει καὶ συναινέσει αὐτῶν ἐπρόσθεταν καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ τῶν καὶ διένεμαν τὸ σύνολον μεταξὺ τῶν δήμων τῆς ἐπαρχίας, τηρουμένων πρὸς τοῦτο, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς γενικῆς διανομῆς, τινῶν κανόνων· ἐπανερχόμενοι δὲ οἱ δημόγεροντες εἰς τοὺς δήμους τῶν συμπαραλαμβάναν συμπράκτορας τῶν τοὺς ἐγκριτωτέρους τῶν συνδημοτῶν, καὶ προσθέτοντες καὶ τὰ ἰδιαίτερα τοῦ δήμου τῶν ἐξόδα διένεμαν τὰ τῆς ὀλίκῃς ἐτησίου δαπάνης μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν τοῦ δήμου τῶν ἀναλόγως τῆς καταστάσεως ἐκάστης, ἣν ἐγνώριζαν διὰ τὴν μικρότητα τῶν δήμων· οὐδεὶς δὲ τῶν πολιτῶν ὁποιασδήποτε τάξεως καὶ ὁποιοῦδῃποτε βαθμοῦ ἔμενεν ἀφορολόγητος· οἱ αὐτοὶ δὲ δημογέροντες εἰσέπρατταν τοὺς φόρους. Τοιοῦτοτρόπως ὁ μὲν γενικός φόρος ὠρίζετο ἀπὸ κοινοῦ παρὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν Ἑλλήνων, ὁ δὲ ἐκάστης ἐπαρχίας καὶ ἐκάστου δήμου παρὰ μόνων τῶν Ἑλλήνων. Μόνων τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἔργα καὶ ἡ ἐπίθεσις, ἡ διανομὴ καὶ ἡ εἰσπραξις ὅλων τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος φόρων, καὶ πηγὰς ἐπομένως τοπικῶν γνώσεων.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς Πελοποννήσου ἐπεκράτει καὶ κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κατ' ἐπαρχίας μόνον ἐν ἐλλείψει γενικοῦ κέντρου. Πᾶσα δὲ ἐπαρχία καὶ τῆς Πελοποννήσου (πλὴν τῆς Μάνης) καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος εἶχε διοικητὴν Ὀθωμανόν· ἀλλ' ἡ κοινότης ὠρίζε τὸ ποσὸν τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως καὶ διώριζε καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς· ὁ δὲ διοικητὴς ὤφειλε νὰ μεταχειρίζεται τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος δύναμιν εἰς δικτήρησιν τῆς εὐταξίας, εἰς ἀσφάλειαν τῶν πολιτῶν, εἰς εἰσπραξίν τῶν φόρων καὶ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων· δὲν εἶχε δὲ ἐξουσίαν νὰ τὴν μεταχειρισθῇ πρὸς ἄλλο τι ἄνευ ἀδείας τῆς κοινότητος· ὥστε ὅσάκις ὁ διοικητὴς ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς νομίμου ἐξουσίας του, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως δὲν ἐχρεώσεται ὑπακοήν. Πᾶσα ἐπαρχία εἶχε καδὴν· ἀλλὰ πολλάκις οἱ ἀντιφερόμενοι ἐξισάζοντο διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τῶν δημοτικῶν Ἀρχῶν, ἢ καὶ δικαιοτῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ τόσον ἀξιοζήλωτον καὶ τόσον φιλελεύθερον τοπικὸν τοῦτο σύστημα δὲν ἐφυλάττετο ἀμόλυντον ἀπὸ τῆς αὐθαιρέτου παρεμβάσεως καὶ παρεισπραξέως τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, ἢ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιβλαβοῦς πολλάκις παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἐπιρροῆς τινῶν τῶν προεστώτων· ἀλλ' οὐδὲν ἦττον οἱ Ἕλληνες, συν-

διοικούντες τοιουτοτρόπως, ἐξησχοῦντο καθ' ἡμέραν εἰς τὰ τοπικά των καὶ ἐνισχύοντο ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς.

Αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἶχαν σύστημα ἔτι διδακτικώτερον καὶ πλείονος ἰσχύος πάροχον, διότι ἦτον αὐτονομώτερον (β).

Ὅσοι δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπαιδεύοντο, ἐδιδάσκοντο κυρίως γραμματικά ἢ ἱατρικά, ὀλίγοι δὲ φιλοσοφικά καὶ οὐδείς νομικά, διότι ὅπου ἐβασίλευε τὸ κοράνιον καὶ ἐδίκαζε καδῆς, ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου δὲν ἐχρησίμευεν. Οἱ δὲ Ἕλληνες, οἱ λεγόμενοι Φαναριῶται, ἐξ αἰτίας τῆς πολιτικῆς θέσεώς των πρὸς τὴν Πύλην καὶ πρὸς τὰς Βλαχομολδαυικὰς ἡγεμονείας, ἃς κατεῖχαν καὶ ἐνέμουντο, κατεγίνοντο εἰς κτῆσιν γενικωτέρων πολιτικῶν γνώσεων· ἀλλὰ καὶ αἱ γνώσεις αὐτῶν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅχι πολλὰ βελθεῖν, διότι τοιαῦται δὲν ἐχρησίμευαν ἐν κρᾷτι ὅπου τὰ κινεῦντα τὴν πολιτικὴν ἦσαν ἡ ραδιουργία, ἡ αἰσχροκέρδεια καὶ ἡ ἐπιπόρρῃ ἐνὸς καφκερκεστοῦ, ἡ ἐνὸς κουρέως, καὶ ὅπου οἱ διαπρέποντες εἶχαν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὸν βρόχον, τὴν μάχαιραν, τὸ κόνιον, τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν δήμευσιν.

Δύο τῶν Φαναριωτῶν, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν προκείμενον τοῦ τόπου ὀργανισμόν.

Διέτριβεν ἐν Πίσῃ τῆς Τοσκάνης ὁ Μαυροκορδάτος ὅτ' ἐξεβράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, καὶ ἀκούσας τὸ γεγονὸς ἐπεβίβασεν εἰς τι πλοῖον ἐν τῷ ἐλευθέρῳ λιμένι τῆς Λιβουρνου ὅπλα καὶ πολεμεφῶδια ἀγορασθέντα δι' ἰδίων του χρημάτων καὶ διὰ συνεισφορᾶς ἄλλων ὁμογενῶν, ἐπλευσεν εἰς Μασσαλίαν, προσεβίβασεν ἄλλα, παρέλαβε συμπλωτῆρας Ἕλληνας τινὰς καὶ φιλέλληνας, καὶ κατέπλευσεν ἀσφαλῶς τὴν 20 ἰουλίου εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα διὰ τὸ γνωστὸν τῆς οἰκογενείας του ὄνομα, δι' ὅσα ἔφερε βοηθήματα, καὶ διότι οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος, πιστεύοντες ὅσα διέσπειραν οἱ ἀπύστολοι τῆς Ἑταιρίας, ἐπροσδύκουν τὴν σωτηρίαν των ἐκ τῶν ἐρχομένων ἔξωθεν· ἐκλήθη δὲ καὶ εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ μέρους ἐκείνου παντελῶς ἀνοργανίστου καὶ ἐν πλήρει ἀναρχίᾳ, ἃν καὶ ὁ Ὑψηλάντης εἶχε στείλει πρὸ ὀλίγου ὡς ὀργανιστὴν τὸν Ἴβον Ῥήγαν, ἀγαθῆς ψυχῆς ἀλλ' ὀλίγης ἰκανότητος ἄνθρωπον, ὃν οἱ Αἰτωλοακαρνανεὶς οὔτε ἐτίμων οὔτε ἤκουαν. Ὁ Μαυροκορδάτος οὗτ' ἀπεποιήθη οὗτ' ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν· ἤθελε νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ γενικὰ πράγματα καὶ τοὺς ἐπιστη-

μοτέρους ἄνδρας τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ τὸν Ὑψηλάντην· διὰ τοῦτο ἀνεχώρησε μετὰ τινας ἡμέρας εἰς Τρίκορφα, ὑποσχεθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ μετ' ὀλίγον· ἀπεβιβάσθη δὲ εἰς Μονοδένδρι ἐπὶ τῆς παραλίας τῶν Πατρῶν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς ἀφίξεως τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι κατέπλευσεν εἰς Νεόκαστρον ὁ ἐν Πίσῃ διατρίβων υἱὸς τοῦ πρώην αὐθέντου τῆς Βλαχίας, Ἰωάννου Καρατσᾶ, Κωστάκης, καὶ μετ' ὀλίγον κατέβη εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα ἐρχόμενος ἐκ Τρικórφων καὶ ὁ πρὸ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Καρατσᾶ φθάσας εἰς Ἑλλάδα Θεόδωρος Νέγρης, ὁ ὡς ἀντιπρέσβυς τῆς Πύλης παρὰ τῇ γαλλικῇ κυβερνήσει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποδημήσας, καὶ καθ' ὁδὸν προτιμήσας τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα· ἦτο δὲ εἰς ἄκρον δυσηρεστημένος διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, διὰ τὰς ἔριδας Ὑψηλάντου καὶ Πελοποννησίων, διὰ τὴν διαίρεσιν ὀπλαρχηγῶν καὶ προεστώτων, καὶ διὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Ὑψηλάντου νὰ διοικήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν ὀνόματι ἀνυπάρχτου Ἀρχῆς. Οὗτος καὶ ὁ Καρατσᾶς, μαθόντες τὸν εἰς Μεσολόγγι κατὰπλου τοῦ Μαυροκορδάτου, διεβιβάσθησαν ἐκεῖ εἰς ἔντευξίν του καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μονοδένδρι ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸν προφθάσωσιν. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις ἀνέβαινεν ἤδη εἰς Τριπολιτσάν, ἐπέστρεψεν ἐπὶ τῇ προσκλήσει αὐτῶν εἰς Μονοδένδρι, καί, ἂφ' οὗ συνδιελέχθησαν, ᾤδυσαν καὶ αἱ τρεῖς τὴν εἰς Τριπολιτσάν ὁδὸν καὶ ἀπήντησαν ἐν Καλαβρύτοις τὸν ἐπίσκοπον Ταλαντίου Νεόφυτον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Σακελλίονα ἀναβαίνοντας εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ζητήσωσιν ἐξ ὀνόματος ἐπαρχιῶν τινῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου στρατεύματα, πολεμοφόδια καὶ διοικητὴν. Καὶ ὁ μὲν Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς ἔμειναν καθ' ὁδὸν ἐν Βυτίνῃ, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἔφθασε τὴν 14 αὐγούστου εἰς Τρίκορφα, ὅπου συνδιαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἰδὼν ὅτι δὲν ἤθελεν οὐδὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀδελφοῦ του νὰ παραιτηθῇ τῶν ἐπὶ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς τῆς Ἑλλάδος ἀξιώσεών του, εὐρών δὲ καὶ τὸν Καντακουζηνὸν ἀντιφερόμενον πρὸς τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἀγανακτοῦντα, ἀκούσας καὶ τὰς τῶν Πελοποννησίων προεστώτων καὶ ὀπλαρχηγῶν ἔριδας, καὶ ἐπισκεφθεὶς ἐν τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ τοὺς ἐκεῖ μεταβάλλοντας ἡμέρας ἐκεῖνας προκρίτους τῆς Ὑδρας ἐπ' ἐλπίδι συστάσεως ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ μὴδὲν δυναμένους νὰ κατορ-

θώσωσι διὰ τὰς περιστάσεις, ἐπείσθη ὅτι πάντα ἀνωφελὲς ἦτον ἢ ἐν Τρικύρφοις διαμονή του.

Ἄλλα ἤλπιζαν καὶ ἄλλα ἡύραν παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου καὶ ὁ Σακελλίων ὅτε παρεστάθησαν ἐνώπιόν του συμπαραλαβόντες καὶ ἄλλους ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος. Ψευσθέντες τῶν ἐλπίδων τῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ Νέγρη καὶ τοῦ Καρατσᾶ πρὸς ὄργανισμὸν αὐτῆς, ὡς ἐσχεδιάσθη κατὰ τὴν ἐν Καλαβρύτοις συνέντευξιν τῶν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τῷ λαῷ ὑπόληψιν τοῦ Ὑψηλάντου ἐχρειάζετο, τοῦλάχιστον κατ' ἐπιφάνειαν, καὶ ἡ συγκατάθεσις αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτὸς ἀπεστρέφετο καὶ τοὺς τέσσαρας τούτους ἄνδρας ὡς δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένους καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντας ἦν ἀντεποιεῖτο ἐξουσίαν· διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ ῥηθέντες πληρεξούσιοι εἶπαν αὐτῷ, «δός μας ἀρχηγὸν τὸν Μαυροκορδάτον», ἀπεκρίθη, «δὲν συμφέρει· δός μας τὸν Καντακουζηνόν, οὐτ' αὐτὸς εἶναι καλός· ἀμὴ ὁ Καρατζᾶς; καὶ αὐτὸς ὁμοιός των. Ἄς ἔλθῃ ὁ Νέγρης· αὐτὸς εἶναι ὁ χειρότερος ὅλων» (γ). Τοιοῦτοτρόπως οἱ Στερεοελλαδίται, μὴδὲν ἐλπίζοντες παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἐπανῆλθαν ἀγανακτοῦντες εἰς Βυτίνην, ὅπου διέμεναν ὁ Καρατσᾶς καὶ ὁ Νέγρης, καὶ ὅπου ἦλθαν μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Μαυροκορδάτος. Συσκέψεως δὲ γενομένης, ἀπεφάσισαν ὅλοι νὰ φροντίσωσι περὶ τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὀλιγωροῦντες εἰς τὸ ἐξῆς ἦν ἀντεποιεῖτο ἐξουσίαν ὁ Ὑψηλάντης. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξέδωκαν ἐκεῖθεν ἐγκυκλίους συγκαλοῦντες εἰς Σάλωνα τοὺς πληρεξουσίου τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος κατὰ τὴν 14 Σεπτεμβρίου πρὸς σύστασιν τοπικῆς Ἀρχῆς· καὶ ταῦτα πράξαντες ἀνεχώρησαν εἰς Σάλωνα. Αὕτη ἦτον ἡ πρώτη καὶ καιρία πληγὴ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ὑψηλάντου ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅπου αὐτοῦ καὶ μόνου ἴσχυαν αἱ διαταγαὶ μέχρι τοῦδε.

Φθάσαντες δὲ εἰς Καλάβρυτα ἀπῆντησαν τὸν Γεώργιον Πραϊδην καὶ τὸν Χρῆστον Κωλέττην στελλομένους πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον παρὰ τῶν Αἰτωλοακαρνανίων παρακαλούντων αὐτὸν νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ἀνυπερθέτως ὡς ὄργανιστῆς καὶ ἀρχηγός. Διηρημένη ἡ Αἰτωλοακαρνανία εἰς ἀνεξάρτητα καπητανάτα, καὶ

ὑποκειμένη ἐξ αἰτίας τούτου εἰς πολυαρχίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναρχίαν, ἡσθάνετο ὑπεράλλοτε τὴν ἀνάγκην ἐνὸς καὶ μόνου ἀρχηγοῦ, ἀσχέτου μὲν πρὸς αὐτοὺς διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀντιζηλίαν, ἔχοντος ὅμως ἰκανότητα καὶ ὄνομα. Ὁ Μαυροκορδάτος δὲν ἀπεχωρίσθη τῶν συνοδιτῶν του, καὶ ὅλοι ὁμοῦ καταβάντες εἰς Βοστίτσαν διέπλευσαν εἰς Γαλαξειδί καὶ μετέβησαν ἐκεῖθεν εἰς Σάλωνα, ὅπου ἠῶράν τινας τῶν πληρεξουσίων συνελθόντας κατὰ τὰς ἐγκυκλίους. Ἀλλ' ἔλειπεν ὁ Ὀδυσσεὺς ὥς μὴ δυνάμενος ν' ἀφήσῃ τὸ στρατόπεδόν του· διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη ὁ μὲν Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς νὰ ὑπάγωσι πρὸς αὐτὸν καὶ λαλήσωσι καὶ μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν περὶ τοῦ προκειμένου, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγι κατ' ἐπαναληφθεῖσαν αἴτησιν τῶν κατοίκων. Ἠκολούθησε δὲ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ ὁ Καντακουζηνός· ἀλλὰ φθάσας εἰς Μεσολόγγι ἀπῆλθε μακρὰν τῆς Ἑλλάδος· ἦσαν δὲ αἱ ἡμέραι καθ' ἃς ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν καὶ κατέστρεψε τὸ Γαλαξειδί.

Κατόπιν τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἦλθαν εἰς Μεσολόγγι ὁ Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς τεταραγμένοι διὰ τὰ παθήματα τοῦ Γαλαξειδίου, δι' ἃ οἱ εἰς Σάλωνα συνελθόντες διεσκορπίσθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος ἀπέπλευσε τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, ὁ μὲν Καρατσᾶς μετέβη εἰς Πάτρας, ὅπου μετέφερε καὶ δύο μικρὰ κανόνια εἰς χρῆσιν τοῦ ἐκεῖ στρατοπέδου, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀπέμεινεν ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ, ἐπανῆλθε καὶ ὁ Νέγρης εἰς Σάλωνα. Κύριος δὲ σκοπὸς τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη ἦτο νὰ φροντίσωσιν ἀμφοτέρω περὶ συστάσεως δύο κεντρικῶν Ἀρχῶν καθ' ὅλην τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ περὶ ἐκλογῆς πληρεξουσίων διὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ συγκροτηθησομένην ὅσον οὕπω ἐθνικὴν συνέλευσιν.

Προθέμενος ὁ Μαυροκορδάτος νὰ συστήσῃ τὴν κεντρικὴν Ἀρχὴν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, προέθετο ἐν ταύτῳ νὰ συσφίγῃ ἔτι μᾶλλον καὶ τὸν ἐνυπάρχοντα συμμαχικὸν δεσμόν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν. Πρὸς ἀνακούφισιν τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἀνάγκης ἦτο νὰ παραταθῇ ὅσον δυνατόν μακρότερον ἢ τῆς Πύλης καὶ τοῦ Ἀλῆ ἀλληλομαχία. Εἰς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ὤφειλεν ἡ Ἑλλὰς νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν ἀδυνατώτερον, καὶ ἀδυνατώτερος ἦτον ὁ Ἀλῆς· ὥστε ἡ τῶν ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων συμμαχία εἰς παράτασιν τῆς

ἀλληλομαχίας ἦτον ὑγιῆς πολιτικῇ. Δύο δὲ αἷτια ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐνώσωσι τοὺς ἀλληλομαχοῦντας Τούρκους κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τὸ μὲν θρησκευτικόν, τὸ δὲ πολιτικόν. Ἀριστα ὑπέκρυψαν οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς ὃν ἔτρεφαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους σκοπόν, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ τυφλώττοντες ἠγνόουν τὰ ἐν Ἑλλάδι· ἐπεκράτει δὲ καὶ ἰδέα ὅτι ὁ Ἀλῆς ὑπεκίνει τὰς ταραχάς. Ἀλλ' ἂφ' οὗ ἤκουσαν ὅσα οἱ μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Τριπολιτσᾶς ὁμόφυλοί των, ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια, τοῖς διηγήθησαν, δὲν ἀμφίβαλλαν περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῶν Ἑλλήνων· δὲν ἐθεώρησαν ὅμως συμφέρον νὰ λύσωσι τὸν συμμαχικὸν δεσμόν, σκοποῦντες πάντοτε τὴν λύτρωσιν τοῦ κινδυνεύοντος Ἀλῆ καὶ μὴ προσδοκοῦντες αὐτὴν εἰμὴ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Χριστιανῶν· ἐκλήθησαν δὲ ὡς συμπράκτορες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ οἱ Αἰτωλοκακρνεῖς ὀπλαρχηγοὶ καὶ ἐπροθυμήθησαν. Ἀλλὰ θέλοντες τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἤθελαν τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων σκοποῦ. Οἱ δὲ προσκληθέντες Αἰτωλοκακρνεῖς ἤθελαν μὲν τὴν παράτασιν τῆς τουρκοαλβανικῆς ἀλληλομαχίας ὡς συμφέρουσαν πρὸς τὸν ἐθνικὸν σκοπόν, ἀλλὰ δὲν ἤθελαν καὶ τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ, καλῶς γινώσκοντες τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν πολιτικὴν του· ὥστε ἡ συμμαχία αὕτη, εἰλικρινῆς κατ' ἀρχάς, κατήντησεν ἐπὶ τέλους ἀλληλαπάτη, καὶ ὡς τοιαύτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ. Ὑπὸ τοιαύτην συμμαχίαν ἐσχεδιάσθη κοινὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἀρτῆς εἰς ἀντιπερισπασμὸν τῶν πολιορκούντων τὸν Ἀλῆν βασιλικῶν στρατευμάτων.

Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ἂφ' οὗ ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους συγκαλῶν εἰς Μεσολόγγι τοὺς πληρεξουσίου τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αἰτωλοκακρνανίας πρὸς σύστασιν κεντρικῆς Ἀρχῆς, ἀπέστειλε τὸν Πραϊδὴν πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀρτῆς διατρίβοντα Μάρκον Μπότσαρην παραγγείλας αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς λοιποῖς Σουλιώταις νὰ θεωρῶσι πάντοτε τὴν παράτασιν τοῦ ἀλβανοτουρκικοῦ ἀγῶνος ὡς λίαν ὠφέλιμον, ἀλλὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἀλῆ ὡς ὀλεθρίαν. Ὁ Πραϊδὴς ἀπήντησε τὸν Μάρκον ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πέτα, ὅπου ὑπῆγε νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ θανασίμου ἐχθροῦ του, Γῶγου, τοῦ ἄλλοτε φονεύσαντος τὸν πατέρα του· διότι, προκειμένης συνεχστρατείας, ἡ συνδιαλλαγὴ ἐθεωρήθη ἀναγκαία. Ἐγένετο δὲ ἡ συνέντευξις αὕτη ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν. Ὁ Μάρκος ἐκάλεσε τὸν Γῶγον πατέρα,

ὁ δὲ Γῶγος τὸν Μάρκον υἱὸν καὶ τὸν ἐδέχθη πεσόντα εἰς τὰς ἀγκάλας του· ἐφίλησεν ὁ πατὴρ τὸ πρόσωπον τοῦ υἱοῦ καὶ ὁ υἱὸς τὴν χεῖρα τοῦ πατρὸς λησμονήσας διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος ἐν ποίῳ αἵματι ἡ χεὶρ ἐκείνη ἐβάφη. Εἰς ἐμπέδωσις δὲ τῆς συνδιαλλαγῆς ἔτι μᾶλλον ἀδιάσειστον ἡρᾶσθωνίσθη καὶ ὁ εἰκοσαετής υἱὸς τοῦ Γώγου Ντούλας (Κωνσταντῖνος) τὴν τετραετῇ θυγατέρα τοῦ Μάρκου Βασιλικὴν (δ).

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐγένετο ἡ κατὰ τῆς Ἀρτης ἐκστρατεία, καὶ οἱ συνεκστρατεύσαντες Ἀλβανοί, Σουλῶται καὶ Ἀκαρναῖες ἐπάτησαν πολεμοῦντες τὴν πόλιν, τὴν ἐκυρίευσαν, τὴν ἐλεηλάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ ἐχθροὺς νὰ συσσωρευθῶσιν ἐντὸς τινων δυνατῶν κτιρίων καὶ ὀλίγων ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν οἰκῶν.

Ἐν τούτοις, συνῆλθαν εἰς Μεσολόγγι οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Μαυροκορδάτου συνεκρότησαν συνέλευσιν καλέσαντες αὐτὴν «Συνέλευσιν τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος», διότι ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἡ κυρίως ἀρκτική Ἑλλάς, διηρέθη εἰς δύο κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη· καὶ τὸ μὲν σύνολον τῶν ἐπαρχιῶν τῶν πρὸς δυσμὰς τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλῶνων ἐκλήθη Δυτικὴ Ἑλλάς, τὸ δὲ τῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐμπεριεχομένης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλῶνων, Ἀνατολικὴ Ἑλλάς. Ἡ συνέλευσις ἤρχισε τὰς τακτικὰς ἐργασίας τῆς τὴν 4 καὶ τὰς ἐτελείωσε τὴν 9 νοεμβρίου. ἔπραξε δὲ ὅ,τι ἐπέτρεπεν ἡ περίστασις καὶ ἀπῆτει τὸ ἐθνικὸν συμφέρον· δὲν ἐσύστησεν εἰμὴ τοπικὴν καὶ προσωρινὴν Ἀρχὴν εἰς διατήρησιν τῆς κοινῆς ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας, εἰς τακτοποίησιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ πολέμου, εἰς κοινωφελῆ χρῆσιν τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων καὶ εἰς προπαρασκευὴν ἐθνικῆς κυβερνήσεως. Ἐκλήθη δὲ ἡ τοπικὴ αὕτη Ἀρχὴ Γερουσία, συγκειμένη ἐκ τῶσων μελῶν, ἐνιαυσίως ἐκλεγομένων, ὅσαι ἦσαν καὶ αἱ ἀντιπροσωπευόμεναι παρὰ τῇ συνελεύσει ἐπαρχίαι, ὧν αἱ Ἀρχαὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ὧφειλε δὲ αὕτη λόγον τῶν πράξεών τῆς τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει. Πρόεδρος τῆς γερουσίας ταύτης ἀνεδείχθη ὁ Μαυροκορδάτος.

Νοέμβριος

Ἡ δὲ συνέλευσις τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπεπεράτωσε καὶ ἐκείνη τὰς ἐργασίας τῆς τὴν 20 ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Νέγρη καὶ ἐγκατέστησε τοπικὴν Βέροιας

κὴν Ἀρχήν (ε). Ἀλλ' ὅσον ἡ ἀδελφὴ τῆς τοῦ δυτικοῦ μέρους προσηλώθη εἰς τὸν κύριον σκοπὸν, τόσον αὕτη ἀπεμακρύνθη. Ὁ ὀργανισμὸς τῆς τοπικῆς Ἀρχῆς, κληθεὶς «νομικὴ διάταξις», εἶναι πολιτικός πανδέκτης, ἂν ὅχι καὶ πολιτικός κυκεών. Ἡ συνέλευσις, μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τὴν ἀκαιρον συσώρευσιν παντὸς εἰδους ὀρισμῶν καὶ διατάξεων, νομοθετήσασα καὶ τὴν ἀνοχὴν ὄλων τῶν γλωσσῶν ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς, ὡς ἂν κατετρέχοντο αἱ γλῶσσαι, καθὼς ἄλλοτε ἄλλοι αἱ θρησκεῖται, καὶ ἀναγνώρισασα ὡς ἐπικρατοῦσαν γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν, ὡς ἂν ἦτο καὶ τοῦτο ἀμφισβητήσιμον, ἐξέτεινε τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας τῆς τόσον, ὥστε, ἀφ' οὗ ὥρισε τὰς δυνάμεις καὶ αὐτῆς τῆς μελλούσης ἐθνικῆς κυβερνήσεως, δὲν ἐδίστασεν ἄλλας αὐτῶν αὐτεξουσίως νὰ οἰκαιοποιηθῇ, καὶ ἄλλας κατὰ τὸ δοκοῦν νὰ περιορίσῃ· ἔδωκε δὲ τῇ τοπικῇ Ἀρχῇ, ἣν ἐσύστησε, καὶ δύναμιν νὰ φέρῃ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ξένα στρατεύματα ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως· ἀλλ', ἀφ' οὗ ἀπεπεράτωσε τὰς ἐργασίας τῆς, παρήτησεν ἐν μέρει διὰ τινος παραρτήματος τοὺς πολιτικούς σφετερισμούς τῆς. Ἐπειδὴ οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἦγαν καὶ ἔφεραν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅποια παραχώρησις καὶ ἂν ἐγίνετο πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ τὸ δέον ἦτο συγχωρητὴ διὰ τὰς περιστάσεις· ἀλλ' αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος πολιτικαὶ παρεκτροπαὶ δὲν ἐπήγαζαν ἐκεῖθεν, οὐδ' ἔτειναν πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον· διὰ τοῦτο δὲν δύναται τις νὰ τὰς δικαιολογήσῃ οὐδὲ καὶ ὡς ἔργα ἀνάγκης. Τόσῃν δὲ πεποιθήσιν εἶχεν ὁ Νέγρης ὅτι τὸ ἔργον του ἦτον ἄριστον, ὥστε μὴ τυχὸν ἄλλος ἀντιποιηθῇ τὴν ἐντεῦθεν δόξαν, ἐφρόντισε νὰ παρενείρῃ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς συνελεύσεως, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος νομικὴ διάταξις εἰσῆχθη παρ' αὐτοῦ. Δεκατετραμελὴς ὠρίσθη ἡ τοπικὴ Ἀρχὴ διακριθεῖσα εἰς δύο τμήματα, πολιτικὸν καὶ δικαστικόν· καὶ τῶν μὲν μελῶν ἡ διάρκεια ὠρίσθη δωδεκάμηνος, ἡ δὲ τῶν προέδρων πεντηκονταδιήμερος· ἐξελέχθησαν δὲ πρόεδροι τοῦ μὲν πολιτικοῦ ὁ Νέγρης, τοῦ δὲ δικαστικοῦ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου· ἐκλήθη δὲ ἡ Ἀρχὴ αὕτη Ἀρειος Πάγος, ἂν καὶ αἱ πρώτισται αὐτοῦ ἐργασίαι ἦσαν πολιτικαὶ (ζ). Ἀλλ' ἔπρεπεν ἀκατάλληλος ὀργανισμὸς νὰ λάβῃ καὶ ἀκατάλληλον κλῆσιν.

Ἐν ᾧ δὲ ὀργανίζετο ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἐκινεῖτο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ἡ Πελοπόννησος. Ἡ Τριπολιτσά, ἂν καὶ

ἐκενώθη στρατευμάτων, δὲν ἦτον ἐπιτηδεῖα εἰς συνεδρίασιν τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην διὰ τὰ ἐπακόλουθα τῆς πολιορκίας καὶ ἀλώσεώς της. Μετέβησαν δὲ κατ' αὐτάς εἰς Τριπολιτσάν καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν ναυτικῶν νήσων προβάλλοντες νὰ συγκαλεσθῇ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις εἰς παραθαλάσσιόν τι μέρος πλησίον Ἰδρας καὶ Σπετσῶν, καὶ ἀπεφασίσθη ὁμογνημόνως τὸ Ἄργος ἐξεδόθησαν καὶ συγκλητήρια· ἄλλ' ἐπρόκειτο νὰ συστηθῇ πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς γενικῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως τοπικὴ γερούσια καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, καθὼς καὶ ἐν στερεᾷ Ἑλλάδι. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξέλεξαν αἱ ἐπαρχίαι της ἀνὰ ἑξ γενικοὺς ἐφόρους, καὶ ἓνα τῶν ἑξ ὡς μέλος τῆς γερουσίας. Ἀλλὰ τὰ μέλη τῆς μὴ εἰσέτι συγκαροτημένης γερουσίας ἐκλήθησαν νὰ γράψωσι καὶ τὸν ὄργανισμὸν αὐτῆς, ὃ ἐστὶ νὰ ὀρίσωσι τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις. Ἐντεῦθεν ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ πηγᾷσῃ μεγάλη κατάχρησις· ἀλλὰ καλῇ τύχῃ παρεδέχθησαν τὸν συνετὸν ὀργανισμὸν τῆς γερουσίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος μετὰ τινῶν ἄλλων διατάξεων. Συστήσαντες δὲ οἱ Πελοποννήσιοι τὴν γερούσιαν τῶν ἐπρόσφεραν τὴν προεδρίαν τῷ Ὑψηλάντῃ θέλοντες ὅχι τύσον νὰ τὸν τιμῇσωσιν, ὅσον νὰ τὸν ἀπομακρύνωσιν εὐσχήμως τῶν γενικῶν πραγμάτων τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως· ἄλλ' ὁ Ὑψηλάντης ἀπεποιήθη τὴν προσφορὰν, καὶ ἀνεδείχθη πρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος. Ἦρχισαν δὲ τὰ τῆς γερουσίας ταύτης ἐν Ἄργει τὴν 1 δεκεμβρίου καὶ ἀπεπερατώθησαν καὶ ὑπεγράφησαν ἐν Ἐπιδαύρῳ τὴν 27.

Μετὰ δὲ τὰ κατὰ τὴν Ἀρταν συμβάντα ἀναγκαῖον ἐθεώρησαν οἱ εἰσβαλόντες σύμμαχοι Ἑλληνοαλβανοὶ νὰ στείλωσι τὸν Ταχὴρ-Ἀμπάζην, ἓνα τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἀλβανῶν, πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον εἰς συνδιαλέξιν καὶ συμμέθεξιν ὧν ἔφερον οὗτος βοηθημάτων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος. Τῷ ἐδόθη δὲ καὶ πληρεξούσιον ἀνοικτὸν φέρον τὰ σφραγίσματα τῶν συναδέλφων τοῦ Ἀλβανῶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῶν παρὰ τῇ προκειμένῃ ἐθνικῇ συνελεύσει, ἣ ἀντικαταστήσῃ ἄλλον.

Ἄν καὶ ἐγνώριζεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐξ ὧν ἔμαθε παρὰ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπανελθόντων ὁμοφύλων του τίς ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῶν ἐνόπλων κινήματων τῶν Ἑλλήνων, κατεταράχθη οὐδὲν ἥττον καὶ ἠγανάκτησεν ἀκούσας, ἐν ᾧ

διήρχετο τὸ μακρὸν διάστημα ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Μακρυνό-
ρους μέχρι τῆς ἐσχάτης τοῦ Μεσολογγίου, ὕμνους εἰς τὴν ἑλ-
ληνικὴν ἐλευθερίαν καὶ ὕβρεις εἰς τὴν τουρκοκρατίαν, καὶ ἰδὼν
πολλαχοῦ τὰ σύμβολα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ ἐστημένα, τὰ
ὕψιπύργια (μιναρέδας) τῶν ὁμοπίστων του κατηδαφισμένα, καὶ
τοὺς εὐκτηρίους οἴκους μεμιασμένους· παρετήρησε καὶ τὴν ἀκα-
ταστασίαν τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀπορίαν τῶν ἀγωνιζομέ-
νων, πρὸς οὓς ἐφημίζετο ὅτι ἐστάλησαν ἐσχάτως πλούσιαι δω-
ρεαί· ἀλλ' ὑπεκρίθη καὶ ἐπολιτεύθη ἐπιτηδεῖως, ἀπέφυγε ν'
ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ὡς ἐμελέτα, ἀντικατέστησε
διὰ τὸ ἀνύποπτον τὸν Μάρκον Δεσπότη γράψας ἐπὶ τοῦ ἀνοι-
κτοῦ πληρεξουσίου τὸ νομὰ του, ἔλαβε πολεμεφόνδια, καὶ ἐπα-
νελθὼν εἰς τὰ ἴδια ἀσφαλῆς καὶ ἀνενόχλητος διηγῆθη πρὸς τοὺς
ἀληπασιζοντας συναδέλφους του ὅσα εἶδεν, ἤκουσεν, ἐψηλά-
φησε καὶ ἡσθάνθη (η). Ἀκούσαντες οὗτοι τοὺς λόγους αὐτοῦ
καὶ βλέποντες τοὺς μὲν βασιλικούς καθ' ἡμέραν κρατυνομένους,
τὴν δὲ καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ ἀφενκτον καὶ ἐγγύς, καλούμε-
νοι δὲ ὑπὸ τὴν βασιλικὴν σημαίαν ἐπὶ πλουσίαις ἀμοιβαῖς παρὰ
τοῦ ὁμοφύλου των Βρυώνη, τοῦ κατ' ἀρχὰς καὶ αὐτοῦ ἀληπα-
σίζοντος καὶ μετὰ ταῦτα βασιλίσκοντος, συνῆλθαν εἰς συμβού-
λιον ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συμμάχων των Χριστιανῶν περὶ τοῦ πρα-
κτέου· καὶ ἀποφασίσαντες νὰ προσκυνήσωσιν ἀπέστειλαν μυ-
στικὴν πρεσβείαν πρὸς τὸν Χουρσέδην, ὑποσχόμενοι νὰ δικαιώ-
σωσι τὴν πολιτικὴν μετάνοιάν των διὰ θερμῆς συμπράξεως καὶ
κατὰ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ καὶ κατὰ τῶν ἀποστατῶν Ἑλλήνων·
ἐπρόβαλαν δὲ συγχρόνως νὰ σταλῶσι στρατεύματα κατὰ μὲν
τὸ κρυπτόμενον εἰς ἀνάκτησιν τῆς Ἀρτης, κατὰ δὲ τὸ φαινό-
μενον εἰς ἀναδούλωσιν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας· διανοοῦντο δὲ
διὰ τῆς ψευδοῦς ταύτης φήμης ν' ἀναγκάσωσι, καθὼς καὶ
ἠνάγκασαν, τοὺς εἰς Ἀρταν συνεκστρατεύσαντας Αἰτωλοακαρ-
ναντας ν' ἀνακᾶμψωσιν εἰς τὰς ἐστίας των πρὸς ὑπεράσπισίν των.
Προθύμως ἐδέχθη ὁ Χουρσέδης τὴν ὑπόκλισιν τῶν ἀληπασιζόν-
των Ἀλβανῶν, τοῖς ἐπεδαψίλευσε τὴν εὐνοίαν του, καὶ ἔστειλε
καὶ στρατεύματα κατὰ τὴν πρότασίν των.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἂν καὶ ἐψιθυρίζετο ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀπιστία
τῶν συμμάχων των Ἀλβανῶν, δὲν τὴν ἐπίστευαν. Ἀφ' οὗ δὲ
εἶδαν ὅτι τὰ ἐχθρικὰ στρατεύματα ἐπλησίασαν τὴν Ἀρταν,
ἐξηλθαν τῆς πόλεως διὰ νυκτός, φοβηθέντες μὴ ἀποκλεισθῶσι,

καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τὸ παρακείμενον ὄρος πεποιθότες, ὅτι θὰ παρηκολούθουν καὶ οἱ σύμμαχοί των Ἀλβανοὶ κατὰ τὰ πρὸ τῆς ἐξόδου των συνομολογηθέντα· ἀλλ' οὗτοι δὲν παρηκολούθησαν καὶ τοῖς ἀνήγγειλαν τὴν ἐπαύριον, ὅτι ἦσαν ἕως τότε ὑπηρέται τοῦ Ἀλῆ καὶ σύμμαχοι αὐτῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐλευθερώσωσι μὲν ἐκεῖνον, ἀλλὰ νὰ διαμείνωσιν ὅλοι πάντοτε ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ σουλτάνου· βεβαιωθέντες ὅμως ὅτι καὶ οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ λοιποὶ ὁμόπιστοὶ των ἐμάχοντο ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας ἔχοντες συμβουθὸν καὶ τὸν Ἀλῆν δι' ἰδιαιτέρα τέλη, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ τοὺς εἰδοποιήσωσιν ὅτι ἦσαν Μωαμεθανοὶ καὶ πιστοὶ ὑπήκοοι τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως των, καὶ ὅτι ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν των τοῦ λοιποῦ λελυμένην· τοὺς ἐσυμβούλευσαν δὲ φιλικῶς ν' ἀναχωρήσωσιν ὅσον τάχιον.

Ταῦτα ἀκούσαντες παρ' ἐλπίδα οἱ Σουλιῶται ἀνεχώρησαν αὐθωρὶ εἰς τὰ ἴδια· καὶ οὕτως ἡ συμμαχία ἐλύθη διαρκέσασα ἐν ἔτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'.

Ναύπλιον καὶ ἀτυχῆς ἀπόπειρα ἐφόδου. - Τὰ κατὰ τὰς Πάτρας συμβάντα. - Φόνος Ἀντώνη Οἰκονόμου - Μετάβασις τῶν πληρεξουσίων εἰς Πιάδαν παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον. - Παράδοσις τῆς Κορίνθου.

ΠΡΟΣ τὸν μυχὸν τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου, δεξιᾷ τοῦ εἰσπλέοντος προέχει εἰς τὴν θάλασσαν ὀγκώδης καὶ στενὴ γλῶσσα σχηματίζουσα πρὸς ἄρκτον ἐντὸς τοῦ μεγάλου καὶ πολυκυμάντου ἀργολικοῦ κόλπου μικρὸν καὶ ἀκύμαντον ὑπόκολπον· ἐν τῷ στόματι δὲ τούτου κεῖται νησιδίων ὅλον πετρῶδες, ὀλίγων ὀργυιῶν περιφέρειαν ἔχον καὶ σχεδὸν ἰσοθάλασσον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ πύργος, κοινῶς λεγόμενος Μπουρτσι, εἰς φρούρησιν τῆς εἰσόδου· ἡ δὲ γλῶσσα κόπτεται ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ διὰ πλατείας καὶ ξηρᾶς τάφρου, καὶ ζευγνύεται μετὰ τῆς ἔξω γῆς διὰ κρεμαστῆς γεφύρας· εἶναι δὲ κρημνώδης καὶ ἀπρόσβατος πρὸς τὴν μεσημβρινὴν πλευράν τῆς, τὴν πρὸς τὴν εἰσόδον τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου· πρὸς δὲ τὴν ἀρκτικὴν ἐκτείνεται ὀλίγη ἐπίπεδος γῆ, ἐπὶ ταύτης δὲ καὶ ἐπὶ τῆς κατωφερείας τῆς αὐτῆς πλευρᾶς κεῖται ἡ πόλις τοῦ Ναυπλίου· ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπεράνω τῆς πλευρᾶς ταύτης ὀροπεδίου ἡ ἀκρόπολις τῆς, ἥτοι ἡ ἀκροναυπλία, κοινῶς λεγομένη Ἰτσκαλές.

Ἡ πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις περικλείονται ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τείχους· ἀλλ' ἡ πόλις ἐκτείνεται καὶ ἔξω τῶν τειχῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἀρκτικῶς. Τὸ δὲ μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ θαλασσοπύργου διάστημα εἶναι στενότερον κανονοβολῆς, καὶ τὰ νερὰ βαθέα καὶ πλώϊμα, τὰ δὲ ἐκεῖθεν τοῦ θαλασσοπύργου ῥηχὰ καὶ ἄπλευστα· πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δὲ χεῖλος τῆς τάφρου ἀνυψοῦται κωνοειδῶς, 750 πόδας ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, πετρῶδες, ὀλόγυμνον καὶ ἀπότομον βουνόν, μόνον κατ' ἀνατολὰς πατητόν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀκροβουνίου κεῖται τὸ Παλαμίδι, ὀχυρώτατον φρούριον, ἔχον, ἐκτὸς τῆς πρὸς ἀνατολὰς κοινῆς καὶ φυσικῆς ἀνόδου, δύο ἄλλας πρὸς τὴν πόλιν, τὴν μὲν

λαξευτήν καὶ θολοσκέπαστον, ἀλλὰ στενὴν καὶ δύσβατον, πρὸς συγκοινωνίαν ἐν καιρῷ πολέμου, τὴν δὲ παράπλευρον ἐκείνης, ἀλλ' ἄσκεπῃ, εἰς χρήσιν ἐν καιρῷ εἰρήνης. Τὸ μέγα δὲ τοῦτο φρούριον διὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν τοῦ ἐξουσιάζει καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρόπολιν. Ὑπερτριακόςια ἐλογίζοντο ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως τὰ ἐπὶ τοῦ Παλαμιδίου, τῆς ἀκροναυπλίας, τοῦ θαλασσοπύργου καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν κανόνια παντὸς μεγέθους εὐχρηστα καὶ ἄχρηστα. Οἱ κάτοικοι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Τοῦρκοι· ἐπὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγαν αὐτόθι, ὡς εἶπαμεν, καὶ οἱ Ἀργεῖοι, ὥστε 6000 ἐλογίζοντο τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὅλοι οἱ ἔγκλειστοι Τοῦρκοι, ἐντόπιοι καὶ πρόσφυγες, ἐξ ὧν 1200 ὀπλοφόροι.

Εἶδαμεν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐπολιορκήθη τὸ Ναύπλιον, καὶ ὅτι ἡ πολιορκία ἐλύθη ἐπὶ τῆς εὐτυχοῦς εἰσβολῆς εἰς Ἀργολίδα τοῦ κεχαγιάμπεη ἀναβαίνοντος εἰς Τριπολιτσάν. Ἐκτοτε οἱ Τοῦρκοι περιεφέροντο εἰς τὰς πέριξ πεδιάδας μηδενὸς ἐναντιουμένου· ἀλλ' ἐπὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν συνήλθαν ἐκ νέου Κρανιδιώται, Ἀργεῖοι, καὶ ἄλλοι πρὸς ἐπανάληψιν τῆς πολιορκίας καὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις· ἐπεξήλθαν οἱ Τοῦρκοι σύροντες κανόνια καὶ ἔπесαν ἐπὶ τινα πύργον κατεχόμενον ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Τσόκρην· οὗτοι, ἂν καὶ ὀλίγοι, ἀντέστησαν, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς καὶ ἄλλων ἐπιπεσόντων ὀπισθεν τοὺς ἀπέκρουσαν φρονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τινας αὐτῶν καὶ ἀπελευθερώσαντες ὀλίγους Χριστιανούς κρατουμένους ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου καὶ συμπκραληθέντας ὑπὸ τῶν ἐξεληθόντων Τοῦρκων ὡς ἀχθοφόρα ζωὰ εἰς μετακόμισιν τῶν καρπῶν. Ἐκτοτε οἱ ἔγκλειστοι ἐξήρχοντο μόνον πλησίον τοῦ φρουρίου εἰς συγκομιδὴν ὅσων εὕρισκαν ἐκεῖ ἀναγκαίων καὶ ἡκροβολίζοντο. Οἱ δὲ Ἕλληνες, μὴ ἔχοντες τὰ εἰς τειχομαχίαν, ἀνέμεναν ἢ πείνα νὰ τοῖς παραδώσῃ τὸ φρούριον· διὰ τοῦτο περιωρίζοντο εἰς στενὴν διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς πολιορκίαν. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐφαίνετο ἡ ὥρα τῆς πτώσεως ἐγγύς, διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν διὰ θαλάσσης ἀποκλειστών, ἐν πλοῖον μαλτεζικόν καὶ ἔφερε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἱκανὰς τροφάς. Τὸ συμβᾶν τοῦτο ἐματταίωσε τὰς προσδοκίας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ δὲ ἐκ Γενούης ἱλαρχος Δανίεζ, εὐτολμότατος φιλέλλην, ἐπρότεινε τότε τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν τοῦ Ναυπλίου. Ἄν καὶ ἀκατόρθωτον ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὰς τὸ προτεινόμενον, ἐνεκρίθη

ἐπὶ τέλους, καὶ ὁ Ὑψηλάντης, παραλαβὼν τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους διατρίβοντας ἐν Ἀργεῖ, μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ναυπλίου, ὅπου, συμβουλίου δευτέρου γενομένου, ἀπεφασίσθη ὁριστικῶς ἡ ἔφοδος. Ἐφοδώτερα μέρη ἐκρίθησαν τὰ πρὸς τὸ παραθαλάσσιον καὶ τὴν γέφυραν· πρὸς ἔλκυσιν δὲ τῇ πολλῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν εἰς ἄλλα μέρη, ὥστε νὰ εὕρωσιν οἱ μέλλοντες νὰ εἰσπηδῇσωσιν ὀλιγωτέραν ἀντίστασιν, ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον ἐλληνικὰ πλοῖα νὰ κανονοβολήσωσιν ἐπὶ ῥητῇ ὥρᾳ τὸν θαλασσόπυργον καὶ τὸ ἀντικρὺ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως κανονοστάσιον τῶν πέντε ἀδελφῶν, στρατιωτικὰ δὲ σώματα ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην νὰ ἐπιχειρήσωσι συγχρόνως πλαστὴν ἔφοδον ἐπὶ τὸ Παλαμίδι τουφεκίζοντα, νὰ ἔλθωσι δὲ καὶ ἄλλα ὑδραῖα καὶ σπετσιωτικὰ πλοῖα καὶ πολλὰ κρανιδιωτικὰ καὶ καστριωτικὰ τρεχαντήρια καὶ ἱκανοὶ πολεμισταὶ ἐξ ἐκείνων τῶν μερῶν διὰ τὴν ἐπὶ τὸ παραθαλάσσιον τεῖχος ἔφοδον· διὰ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ Παλαμίδι ἡτοιμάσθησαν 1700 ἐν οἷς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν τακτικῶν καὶ οἱ ὀλίγοι φίλέλληνες.

Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο ἡ ἔφοδος κατὰ τὸν ῥηθέντα τρόπον, ὁ Βουτιέρος, ἀξιωματικὸς Γάλλος ἐν τῇ ἐλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ, παρετήρησεν ὅτι οἱ κατέχοντες τὸν θαλασσόπυργον ἦσαν πάντοτε ὀλίγοι, ὅτι οἱ πλεῖστοι ἀπῆρχοντο τὸ πρῶτ' εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπανῆρχοντο τὸ ἑσπέρας, ὅτι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐλλιμένιζε τὸ εἰσκομίσαν τὰς τροφὰς μαλτεζικὸν πλοῖον, ἔχον ὀλίγους μόνον ναύτας· ταῦτα παρατηρήσας ἐσχεδίασε νὰ παραλάβῃ μεσούσης τῆς νυκτὸς 70 ναύτας, στρατιώτας καὶ φιλέλληνας, ν' ἀποπλεύσῃ ἐπὶ δύο πλοιαρίων ἀπὸ τῶν ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, καὶ νὰ μεταβιβασθῇ ἀπροσδοκῆτως εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ μικροῦ τούτου φρουρίου πλοῖον· ἀφ' οὗ δὲ περὶ ἀναγκάσῃ τὸν πλοίαρχον καὶ τὸ πλήρωμα εἰς σιωπὴν, νὰ διανυκτερεύσωσιν αὐτὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀφανεῖς καὶ ἀτάραχοι· πρῶτας δὲ γενομένης, καθ' ἣν ὥραν οἱ φρουροὶ ἀπέβαιναν εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὸ σῦνθηες, τινὲς τῶν περὶ αὐτὸν νὰ φορέσωσι τὰ ἐνδύματα τῶν ναυτῶν τοῦ πλοίου, ν' ἀποβῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν ὡς οἱ ναῦται αὐτοῦ, νὰ κυριεύσωσι τὸν θαλασσόπυργον ἀνυπόπτως καὶ ἀκινδύνως καὶ νὰ ἐμβάσωσι καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ πλοίου λοιποὺς συναδέλφους των. Τὸ σχέδιον τοῦ Βουτιέρου ἐνεκρίθη, καὶ ἦτο τῶντι ἐπιδέξιον καὶ κατορθωτὸν διὰ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα συνήθη ἀπροσεξίαν τῶν Τούρκων· ἀλλὰ δὲν ἐπέτυ-

χε καθ' ἣν ὥραν ἐνηργήθη· διότι, ἐν ᾧ ἂν ὑπὸ τὸν Βουτιέρον πλοῖα ἦλθαν ἐγγὺς τοῦ πλοίου, δὲν ἐφυλάχθη ἡ πρέπουσα σιωπὴ καὶ ἀταραξία παρὰ τῶν πλεόντων, οἵτινες ἰδόντες φῶς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου, καὶ νομίσαντες ὅτι τοὺς ἐνόησαν προσερχομένους ἐπληθύνθησαν εἰς τοὺς Μύλους ἄπρακτοι.

Ἐν τούτῳ, πάμπολλοι ὀπλοφόροι συνέρρευσαν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου, κατέπλευσαν καὶ 15 ὕδραϊκά καὶ σπετσιωτικὰ πλοῖα, καὶ πολλὰ κρηνιδιωτικὰ καὶ καστριωτικὰ τρεχαντήρια φέροντα 600 πολεμιστὰς διὰ τὴν ἐπὶ τὸ παρθαλάσσιον τεῖχος μελετωμένην ἔφοδον· συνηνώθησαν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ τινες τῶν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ κινηθῶσιν ὅλοι πανταχόθεν ἐκ συνθήματος τὴν νύκτα τῆς 3 δεκεμβρίου 6' ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἐλθούσης τῆς ὥρας, οἱ εἰς τὴν ἔφοδον προετοιμασθέντες ἐκινήθησαν· ἀλλ' οἱ προπορευόμενοι ἔρριψαν κατὰ γῆς τὰς κλίμακας καὶ ἔγιναν ἄρακτοι· ἀπέμεινε δὲ μετ' ὀλίγων ὁ ἀρχηγὸς τῶν προπορευομένων Νικήτας. Ἀνέβη κατὰ τὸ σχέδιον καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ πολλῶν πρὸς τὸ Παλαμίδι, ἐν οἷς καὶ τινες τακτικοί. Δοθέντος δὲ τοῦ σημείου, ἤρχισεν ἡ μάχη· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιπνοῆς ὀλίγα πλοῖα ἐπλησίασαν καὶ ἐκκονοβύλησαν τὸν θαλασσοπύργον, τὰ δὲ φέροντα τοὺς εἰς ἀποβάσιν μαχητὰς τρεχαντήρια δὲν ἠμύρεσαν νὰ πλησιάσωσιν, ὥστε οὔτε κἂν ἀπόπειρα ἔγεινε τῆς ἐπὶ τοῦ παρθαλάσσιου προσχεδισθείσης ἀποβάσεως. Τρεῖς ὥρας ἐπέμεναν γενναίως μαχόμενοι καὶ πυροβολούμενοι οἱ φιλέλληνες, οἱ τακτικοὶ καὶ τινες τῶν ἄλλων ἐπ' ἐλπίδι νὰ εἰσπλεύσῃ μετ' ὀλίγον ὁ στολίσκος ὑπὸ τὴν συνήθη ἀπόγειον αὖραν καὶ ἀποβιβάσῃ τοὺς Κρηνιδιώτας καὶ λοιποὺς εἰς τὸ παρθαλάσσιον. Ἀλλ', ἄρ' οὐ πᾶσα περὶ ἀποβάσεως ἐλπίς διὰ τὴν πάντοτε ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοιαν ἐψεύσθη, ἐσήμεναν ἡ ἀνάκλησις, καὶ οἱ μαχόμενοι καταλιπόντες τὰς κλίμακας ἀπεχώρησαν. 20 ἐσκοτώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ σημειοφόρος φιλέλλην Δοράτος καὶ ὁ λοχαγὸς Λίχιγκ ἀποκοπέντων τῶν δύο ποδῶν του, καὶ 40 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γουβερνάτης, ὁ Περσάτης καὶ τινες Πελοποννήσιος ὑποπληρχηγὸς Γκιελμπερῆς, ὅστις, κοπέντος τοῦ ποδὸς του, ἀπεκομίσθη εἰς τὸ φρούριον, καὶ παρδοθεὶς εἰς τινὰς Ἑβραίους ἀπέθανε βλασφηζόμενος· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν φονευθέντων καὶ πληγωθέντων ἦσαν τακτικοὶ καὶ φιλέλληνες. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐπληθύνθησαν οἱ περὶ

τὸν Ὑψηλάντην εἰς Ἄργος, τὸ δὲ Νκύπλιον ἐπολιορκεῖτο ὥς καὶ πρότερον.

Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἀφοῦ ἐμπόδισαν τὴν εἰς Πάτρας κατὰβαιναι τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπεχείρησαν αὐτοὶ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως θεωρήσαντες τὸν καιρὸν ἀρμόδιον διὰ τὰ ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν ἐκπολιορκήσιν τῆς Τριπολιτσᾶς συμβάντα· στρατολογήσαντες δὲ ὑπερτριχιλίους κατέλαβαν ἐν πρώτοις τὸ Γηροκομεῖον· τὴν δὲ 21 ὀκτωβρίου περὶ τὰ χαράγματα ἔπασαν πολλὰχόθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐβίβαν τοὺς κατέχοντας αὐτὴν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν καὶ ὀλίγην αἱματοχυσίαν. Οἱ Ἕλληνες διέμειναν ἐν τῇ πόλει ὅλην τὴν ἡμέραν πολεμοῦντες τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει καὶ τοὺς κατέχοντας ὀλίγας ὑπ' αὐτὴν οἰκίας. Τόσον δὲ ἐφοβήθησαν οἱ Λαλιῶται, ὥστε ἦλθαν καὶ εἰς λόγους συμβιβασμοῦ. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διανυκτερευόντων ἐν Γηροκομείῳ, ἐγκατέλειψαν τὴν νύκτα τὴν πόλιν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία πρὸς μετακομιδὴν τῶν λαφύρων· ἐπειδὴ ὅμως ἀφῆκαν φῶτα ἐν ταῖς κατοικίαις των, οἱ Λαλιῶται δὲν ἐνόησαν τὴν νυκτερινὴν ἀναχώρησίν των καὶ δὲν κατέβησαν νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν. Οἱ δὲ ἐν Γηροκομείῳ ἀρχηγοὶ των, μαθόντες τὸ γεγονός, ἐσύναζον ὅσους ἐκ τοῦ προχείρου ἐδυνήθησαν, καὶ παραλαβόντες καὶ τὸ πρὸ ὀλίγων ὥρων φθάσαν ἐκεῖ σῶμα τοῦ Ἀνδρέου Λόντου ἐκ 300 εἰσῆλθαν τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλαβαν τὴν ἐνορίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου· ἀλλ' ὁ καθήμενος ἐν τῷ Ῥίῳ Ἰσούφης ἔστειλεν ἐν πρώτοις ἐν σῶμα καὶ ἐδίωξε τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν τοῦ τελωνείου ἐχθροῦς του· ἔστειλε καὶ ἄλλα καὶ κατέλαβε τὰ ὑψηλὰ Ἀλώνια· αὐτὸς δὲ μετὰ 400 ἱππέων καὶ πεζῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν πόλιν τὴν 22 νοεμβρίου μεσοῦσης τῆς ἡμέρας· ἐξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ἔπασαν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν πόλιν Ἕλληνες, οἵτινες, μὴ προσδοκοῦντες τὴν αἰφνίδιον ταύτην ἐπίθεσιν καὶ θορυβηθέντες, ἐτράπησαν μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπώλεσαν καὶ τὰ πράγματά των. Οἱ δὲ ἐχθροὶ ἀπέκασαν τὴν πόλιν ἵνα μὴ εἰσερχόμενοι οἱ Ἕλληνες εὐρίσκωσι προμαχῶνας.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐγνώσθη, ὅτι ὁ Ἀντώνης Οἰκονόμου, ὁ πρὸ τινων μηνῶν φυλκχισθεὶς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φονιά, ἐδραπέ-

μετεβόσκινεν εἰς Ἵδραν διὰ τοῦ Ἀργούς. Ἀστατον εἶναι τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς προστάτας του, καὶ πολλάκις ἀγαπᾷ ἀπόντα ὃν ἀποστρέφεται παρόντα. Μετεμελήθη καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἵδρας ὅτι ἐγκατέλειψε τὸν προστάτην του ἐπὶ τῆς καταδρομῆς του· ἐπεθύμει δὲ νὰ τὸν ἴδῃ πάλιν εἰς τὸ μέσον του. Ὁ Οἰκονόμου, ἐξ ὧσων ἔπαθεν, ἔπνεε καὶ αὐτὸς ἐκδίκησιν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους οἱ πρόκριτοι τῆς Ἵδρας ἦσαν ὅλοι ἄνω κάτω καὶ ἔβλεπαν κινδυνεύουσιν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν των. Μεταξὺ τῶν εἰς Ἀργος συνελθόντων πληρεξουσίων ἦσαν καὶ οἱ τῆς νήσου ταύτης, οἵτινες ἐταράχθησαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι προβλέποντες καὶ αὐτοὶ μεγάλα δυστυχήματα ἐπὶ τῆς καθόδου τοῦ Οἰκονόμου εἰς τὴν πατρίδα των· κατ' αἰτησὶν δὲ αὐτῶν ἐστάλη ἐξ Ἀργούς στρατιωτικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Εὐδην, ὑποπλαρχηγὸν τοῦ Λόντου, εἰς σύλληψιν τοῦ Οἰκονόμου, καὶ εἰς φυλάκισίν του ἐν τῷ μεγάλῳ Σπηλαιῷ· παρηγγέλθη δὲ ὁ Εὐδης νὰ μεταχειρισθῇ κατ' αὐτοῦ καὶ ὅπλα, ἃν παρήκουε καὶ ἀνθίστατο. Τὴν 16 δεκεμβρίου συνήντησεν ἡ σταλεῖσα δύναμις ἐξωθεν τοῦ Κουτσοποδίου τὸν Οἰκονόμου ἔφιππον καὶ συνοδευόμενον ὑπὸ τινων συμπατριωτῶν του· προσκληθέντα δὲ νὰ παραδοθῇ καὶ μὴ παραδοθέντα, τὸν ἐφυροβόλησε καὶ τὸν ἐφόνευσε κατὰ τὴν θέσιν Κατσικάνι· οἱ δὲ συνοδοιπόροι του ἦλθαν ἀβλαβεῖς καὶ ἀνενόχλητοι εἰς Ἀργος καὶ ἐκεῖθεν διέβησαν εἰς τὴν πατρίδα των, ὅπου οὐδεμίᾳ συνέβη ταραχὴ, διότι τὴν ἐπρόλαβεν ὁ φύνος τοῦ ἀρχηγοῦ των. Τοιοῦτον ἔλαβε τέλος ὁ Ἀντώνης Οἰκονόμου, ὁ δια τῆς μεγαλοταλμίας του ἀνυψωθείς ὑπὲρ ἄνω τῆς παντοδυναμίας ἀριστοκρατίας τῆς πατρίδος του, καὶ πρῶτος μεγαλοφρόνως καὶ φιλοκινδύνως ὁδηγήσας εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης λαόν, ὅστις διὰ τῶν κατορθωμάτων του ἀνεκαίνισε τὰ προπατορικὰ τρόπαια τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῆς Μυκάλης.

Ἐν τούτοις, συνῆλθαν εἰς Ἀργος ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι καὶ ἤρχισαν τὰς προκαταρκτικὰς συνεδριάσεις των· ἀλλ' ἡ σφύρα τῶσων στρατευμάτων εἰς Ἀργολίδα, αἱ συμβαίνουσαι καθ' ἡμέραν ἀταξίαι ἐν τῇ πόλει, αἱ παρὰ τινων ὑποκινήσεις τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ διασπαρεῖς λόγος συνωμοσίας κατ' αὐτῶν ἠνάγκασαν τοὺς πληρεξουσίους νὰ ζητήσωσιν ἄλλον τόπον ἡσυχώτερον καὶ ἀσφαλέστερον διὰ τὰς συνεδριάσεις των,

καὶ τοιοῦτος ἐκρίθη τὸ παράλιον χωρίον τῆς Πιάδας, ὅπου καὶ μετέβησαν μετονομάσαντές το 'Επίδαυρον, ὡς παραπλήσιον τῆς ἀρχαίας 'Επιδάουρου. Συνέτρεξε δὲ εἰς τὴν ἐκεῖ μεταβάσιν των καὶ τὸ ἐξῆς.

Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν 'Αργεὶ στρατιωτικῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, μετέβησαν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις εἰς Κόρινθον ἐπ' ἐλπίδι κυριεύσεως τοῦ φρουρίου ἐκείνου. Μαθόντες οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τῦρκοι τὴν ἀπὸ τοῦ 'Αργους ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων διὰ τινος αἰχμαλώτου ἀποδράντος, καὶ βεβαιωθέντες ὅτι ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐναπομείναντες ὀπλοφόροι, βουλὴν ἔβαλαν νὰ πατήσωσιν ἐξ ἀπροόπτου τὴν πόλιν, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐξῆλθον τὴν 14 δεκεμβρίου 600 σύροντες δύο κανόνια, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς παρὰ τῇ ὁδῷ καθημένους ὀλίγους ὀπλοφόρους 'Ελλήνας καὶ κατεφόβισαν τοὺς ἐν τῇ πόλει τοῦ 'Αργους· ἀλλὰ, χάρις εἰς τὴν τόλμην τοῦ Νικήτα καὶ τινων 'Ελλήνων καὶ φιλελλήνων παρευρεθέντων, ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι χωρὶς νὰ πατήσωσι τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κίνημα τοῦτο ἀπεδόθη εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ ἀποδράντος αἰχμαλώτου, ἐθεωρήθησαν ὡς συνένοχοι ὑπὸ τοῦ ὄχλου οἱ ἐν 'Αργεὶ εὐρισκόμενοι αἰχμαλῶται καὶ ἐθανατώθησαν· ἦσαν δὲ οὗτοι ἐκ τῶν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπιζήσαντων.

Ἐκ τῶν ἐπιζήσαντων ἦτον, ὡς εἶδαμεν, καὶ ὁ κορίνθιος Κιαμήλμπεης. Δι' αὐτοῦ, μετενεχθέντος εἰς Κόρινθον, ἐπροσπάθησαν οἱ 'Ελληνες νὰ πείσωσι τοὺς ἐχθροὺς εἰς παράδοσιν τῆς 'Ακροκορίνθου. Ἀλλ' οἱ πρὸς τὴν μητέρα του, τὴν γυναῖκά του καὶ λοιποὺς πολιορκουμένους λόγοι τοῦ ἀνδρὸς τούτου κατ'εἰσῆγησιν τῶν 'Ελλήνων δὲν εἰσηκούοντο, διότι οἱ πολιορκούμενοι, ἂν καὶ ἐτίμων τὰς διαταγὰς του, ἤξευραν ὅτι παρήγγελλεν ὅσα τῷ ὑπηγόρευαν οἱ κατέχοντες αὐτόν. Οἱ 'Ελληνες ἐπέμεναν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν κυρίευσιν τῆς 'Ακροκορίνθου, διότι ἐπίστευαν ὅτι ἦσαν ἐναποτεταμειυμένοι οἱ θησαυροὶ τοῦ Κιαμήλμπεη, ὃν ὅλη ἡ 'Ελλάς ἐθεώρει πολυτάλαντον. Οἱ δὲ φρουροὶ ἦσαν ἐντόπιοι, Ἀλβανοί, καὶ τινες Λαλιῶται, ὅλιγοι 600, πλήρεις ἐλπίδων ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ εἰσέβαλε καὶ θὰ ἔλυε τὴν πολιορκίαν των ἡ εἰσέτι, ὡς ἐνόμιζαν, διακρίβουσα ἐν τῇ Ἀνατολικῇ 'Ελλάδι ὀθωμανικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Βρυώνην καὶ τὸν Μεχμέτην. Ἐν τῷ σούτῳ πολιορκούντες καὶ πολιορκούμενοι ἐκκ-

νονοβολουῖντο συνεχῶς· καὶ οἱ μὲν πολιορκηταί, μετακομίσαν-
τες ἐξ Ὑδρας δύο κανόνια καὶ ἀναβιβάσαντες αὐτὰ εἰς Πεντε-
σκοῦφι (α) ἐμπόδιζαν δι' αὐτῶν πᾶσαν ἐξοδὸν τῶν πολιορκου-
μένων καὶ τοὺς ἡνόχλουν καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν κανονοβολουῖν-
τες· οὗτοι δέ, ἂν καὶ ἀνεπιτήδειοι κατ' ἀρχὰς περὶ τὴν χρῆσιν
τῶν κανονίων, ἐφάνησαν, καθ' ὅς ἡμέρας κατέβησαν ἐκεῖ ὁ Ὑ-
ψηλάντης καὶ οἱ λοιποί, ἐπιτηδειότεροι καὶ βλαπτικώτεροι·
καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβαν ἀφορμὴν οἱ Ἕλληνας νὰ ὑποπτεύσωσιν, ὅτι
ὁ Κιαμῆλμπεης ἔστειλεν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις εἰς τὴν ἀκρόπο-
λιν ἐπιτήδειον κανονοβολιστὴν ὑπὸ πρόσχημα ἀπλοῦ γραμματο-
φόρου. Ἀλλὰ τὸ κακὸν τῆς πείνας ἠϋξανε καὶ ἐταλαιπώρει τοὺς
ἐγκλειστούς, ὧν τινες ἠτύτομόλουν πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἠτύτο-
μόλησαν πρὸς τὸν Κολοκυτρώνην ἐπὶ τῇ προτάσει του καὶ οἱ
ἐν τῷ φρουρίῳ ὀλίγοι Λαλιῶται καὶ δὲν ἐκκακοποιήθησαν· ἠτύτο-
μόλησε μετὰ ταῦτα καὶ τις δερβίσης, ὅστις ἐκληφθεὶς ὡς κα-
τάσκοπος ἐτιμωρήθη.

Ἀφ' οὗ δ' ἐβεβχιώθησαν οἱ ἐγκλειστοί, ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐπι-
κουρίας ἔξωθεν ἐματαιώθη, οἱ Ἀλβανοὶ πρόθυμοι, ὡς τοὺς εἰ-
δχμεν καὶ ἄλλοτε, ν' ἀποχωρίζωνται τῶν ὁμοπίστων ἐπ' ἰδιο-
τελείᾳ, ἀπεχωρίσθησαν· αἱ ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, καὶ τῇ
συνεργείᾳ τοῦ Πλαπούτα καὶ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ γνωστοῦ αὐτοῖς
Πανουργιά, εὐρεθέντες ἐν Κορίνθῳ, ἐσυμβιβάσθησαν μόνοι, καὶ
ἐξῆλθαν 150 τὴν 10 Ἰανουαρίου, φέροντες τὰ ὅπλα, τὰς ἀπο- **Ἰανουαρίου**
σκευὰς των καὶ ἀνὰ χίλια γρόσια· προσδιωρίσθη δὲ ἡ ποσότης
αὕτη ὅχι διότι ἐμελέτων οἱ Ἕλληνες νὰ κρατήσωσι τὰ περισ-
σεύοντα τῆς περιουσίας των, ἀλλ' ἵνα μὴ ἰδιοποιηθῶσιν οὗτοι
τὰ τῶν ἄλλων ἐγκλειστών· ἐπέβησαν δὲ εἰς τέσσαρα ἑλληνικὰ
πλοίαρκα πρὸς διαπόρθμευσιν· ἀλλὰ τὸ ἥμισυ μόλις διεσώθη,
καταποντισθέντων ἢ φονευθέντων τῶν ἄλλων παρασπόνδως.
Ἀπελπισθέντες δὲ οἱ ἐναπομείναντες Τούρκοι ἐσυμβιβάσθησαν
καὶ οὗτοι μετὰ τῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ σταλέντων παρὰ τῶν
ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τοὺς ὄρους νὰ παραδώσωσι τὴν ἀκρόπολιν,
ὅλα τὰ ὅπλα, ὅλην τὴν κινήτην περιουσίαν, ἐκτὸς δύο τῶν πε-
νιχροτέρων ἐνδυμασιῶν καὶ μικρὰς τινος χρηματικῆς ποσότη-
τος εἰς χρῆσιν ἐκάστου, καὶ νὰ μετακομισθῶσιν ὑπ' οὐδετέραν
σημαίαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Μετὰ τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον
εἰσῆλθε τὸ ὑπὸ τὸν Βαλέστον τακτικὸν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὴν
14 ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ παρευρεθέντος ἐπισκόπου Δαμαλῶν.

Προπορευόμενος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ βαστῶν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐσταύρωσε δι' αὐτῆς τὴν πύλην καὶ τὴν ἔστησεν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων· ἀφωτλίσθησαν μετὰ ταῦτα οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ, παρέδωκαν τὰ πράγματα των, ἅτινα διηρηπάγησαν, παρέδωκαν καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ πετράδια των χρησιμεύσαντα εἰς μίσθωσιν τοῦ ναυτικοῦ, καὶ κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν ἀναμένοντες τὸ πλοῖον εἰς διχθίβασίν των, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι κατεστράφησαν μετὰ τινος ἡμέρας παρὰ τὰ συνομολογηθέντα, καὶ οἱ λοιποὶ τῇδε κακέϊσε διεσπάρησαν ἢ ἐδουλώθησαν· ὁ δὲ Κιαμῆλμπεης, ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ἤθελε ν' ἀνακαλύψῃ τὰ κατὰ τὴν πάγκοινον γνώμην κρυπτόμενα πλούτη του, ἔπαθε πολλὰ κακά, ἀλλὰ δὲν ἐθανατώθη ἐπ' ἐλπίδι· ὅτι θὰ τ' ἀνεκάλυπτε βραδύτερον.

1821 — 1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'

Ἐπὶ ῥοῇ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ διενέξεις αὐτῶν - Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις - Πολιτικά συστήματα - Ἀντιπροσωπικὴ κυβερνήσις καὶ καθίδρυσις αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ.

ΠΡΟ τῆς ἐπαναστάσεως μία τάξις ἰσχυρὰ ὑπῆρχεν ἐν Πελοποννήσῳ, ἡ τῶν πολιτικῶν· τάξις δὲ πολεμικῶν δὲν ὑπῆρχεν· ἡ τάξις αὕτη προήχθη καὶ ἐμεγαλύνθη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἐν δὲ τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι ἡ τάξις τῶν πολεμικῶν οὐσα ἡ μόνη ἰσχυρὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἔγεινεν ἰσχυροτέρα ἅφ' οὗ ἡ ἐπανάστασις ἐξεργάγη· ἡ δὲ ἀνίσχυρος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως πολιτικὴ ἔγεινεν ἀνίσχυροτέρα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, διότι ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς τὸ ὄπλον ὑπερισχύει. Ὅπου δύο τάξεις ἀντιζήλοι, ἐκεῖ καὶ διενέξεις· αἱ δὲ διενέξεις τῶν τάξεων εἶναι εἰς ἄκρον βαρεῖται ὡς τείνουςαι ὅχι μόνον εἰς ἀλλαγὴν προσώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνατροπὴν συστημάτων. Κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγένετο ἐν Πελοποννήσῳ ὅ,τι ἤθελαν οἱ ἄρχοντες· ἀλλ' ἡ εὐτυχὴς ἐκδοχὴς τῶν πολεμικῶν κινήματων ἔδωκε φυσικῶς τῷ λόγῳ μετ' ὀλίγον ἰσχὺν καὶ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς· ἡ δὲ διαίρεσις τῶν πολιτικῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου, ἅφ' ἧς ἡμέρας ἔφθασεν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, τοῦ μὲν οἰκαιοποιουμένου τῶν δὲ μὴ παραχωρούντων ὅλην τὴν ἐξουσίαν, συνέτεινεν ἔτι μᾶλλον εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ὀπλαρχηγῶν. Πάντες οὗτοι ἐπεριποιοῦντο αὐτὸν ὡς ἀντιφερόμενον πρὸς τοὺς φυσικοὺς ἀντιζήλους των, ἀλλ' ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ὑπεροχὴν του· καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης ἐσχετίσθη μὲν ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτόν, διότι τὸν ὠφέλει ἡ σχέσις ἀνδρὸς ἔχοντος ὄνομα, ἀλλὰ δὲν ἔγεινέ ποτε ὀπαδός του· μάλιστα ἐπὶ τῶν διενέξεων τῶν ἀρχόντων καὶ αὐτοῦ πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ὡς πρὸς τὸν γενικὸν ὀργανισμόν τῆς Πελοποννήσου, ὃ ἐστὶ τῶν περὶ ἐξουσίας, συνυπέγραψε μετὰ τῶν ἀρχόντων κατὰ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐνίσχυεν ὁ Κο-

λοκοτρώνης τὸν Ὑψηλάντην ἐπιθυμῶν νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὀφρὺν τῶν πολιτικῶν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἤθελεν αὐθέντην τοῦ τόπου.

Οἱ δὲ πολιτικοί, ἀντιφερόμενοι πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἐπροθυμύθησαν νὰ ἐγκολπωθῶσιν ἐξ ἀρχῆς τὸν Μαυροκορδάτον, θεωροῦντες αὐτὸν ὡς ἀντιζήλον ἐκείνου καὶ ὡς μὴ ἔχοντα τὰς περὶ ὑπεροχῆς ἀξιώσεις του, δι' ἧς ἀνησύχαζαν ἐπεθύμουν δὲ καὶ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῶν πολιτικῶν γνώσεων αὐτοῦ τόσον τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀναγκαίῳ ὅσον σπανίῳ. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἐδιχονόησαν κατ' αὐτὴν τὴν ἐν Τρικόρφοις πρώτην, ὡς εἶδαμεν, συνέντευξιν. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔλεγε τῷ Ὑψηλάντῃ, ὅτι ἡ δοθεῖσα αὐτῷ παρὰ τοῦ γενικοῦ πληρεξουσίου τῆς Ἀρχῆς, πεσόντος ἤδη, πληρεξουσιότης δὲν ἡμπόρει νὰ τῷ χρησιμεύσῃ εἰς στήριξιν ἧς ἀντεποιεῖτο ἐν Ἑλλάδι ἐξουσίᾳ, καὶ ὅτι μόνῃ ἡ ἐθνικὴ θέλησις ἐδύνατο νὰ δώσῃ νόμιμον ἐξουσίαν· ἀλλ' οὗτος διετείνετο ὅτι πᾶσα ἐξουσία ἔπρεπε νὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς Ἀρχῆς, ἥτις ἐκίνησε τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ὅτι δὲν ἐδύνατο αὐτὸς νὰ καταστρέψῃ τὰ δίκαια τοῦ ἀδελφοῦ του. Διχονοήσαντες δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ κλίνοντες ὁ μὲν πρὸς τοὺς πολιτικούς, ὁ δὲ πρὸς τοὺς στρατιωτικούς, διέμειναν διχονοοῦντες καὶ ἀντιπολιτευόμενοι μέχρι τέλους.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀρχομένης ἐθνικῆς συνελεύσεως τὸ πολιτικὸν κόμμα ἦτον ἀσυγκρίτῳ λόγῳ τὸ ἰσχυρότερον, διότι καὶ τὸ ἰσχυρόν σῶμα τῶν ἀρχιερέων καὶ ἡ ἰσχυροτάτη μερίς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων ἦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὅ,τι δὲ ἤθελαν αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ἤθελεν εἶτε ἐκ προαιρέσεως εἶτε ἐξ ἀνάγκης καὶ ὅλον τὸ Αἰγαῖον· ἐνίσχυε καὶ ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς τὸ κόμμα τοῦτο, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ ὀργανιστοῦ τῆς καὶ προέδρου τῆς γερουσίας τῆς Μαυροκορδάτου· τὸ πρᾶσενίσχυε καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἂν καὶ ἰσχυροί, οὔτε μετ' ἀλλήλων οὔτε μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου συνενοῦντο, καὶ διὰ τοῦτο τὸ στρατιωτικὸν τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε σχεδὸν σύστημα. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτο πασίγνωστον ἐκ προοιμίων, ὃ ἐστὶν ὅποιον τὸ ἤθελε τὸ κόμμα τῶν πολιτικῶν· ἀντεφέροντο δὲ αἱ πολιτικοὶ καὶ αἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου, διότι ἐκεῖνοι μὲν ἤθελαν νὰ κινῶσι τὰ ὅπλα τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, οὗτοι δὲ ἀντεποιοῦντο τὴν κίνησιν τῶν ὀπλῶν

ὡς ἔργον μόνων αὐτῶν· ἔργον δὲ ἐκείνων ἐθεώρουν τὴν εἰς τὰς ἐκστρατείας προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων.

Διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀταξίαν, διὰ τὸ νεοφανὲς τοῦ πράγματος καὶ διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἑλλειψιν ὁποιουδήποτε περὶ ἐκλογῆς νόμου, αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἀντιπροσώπων, λεγομένων τότε παραστατῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γένωσι τακτικάι. Ἐκτὸς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῆς Κᾶσσου καὶ Σκοπέλου, οὐδεμία τῶν τοῦ Αἰγαίου ἔστειλεν εἰς τὴν συνέλευσιν πληρεξουσίου. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν συνελθόντων οὐδεμία ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἀναλογία ἐφυλάχθη. Ἐν ᾧ ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἔστειλεν 20 ἀντιπροσώπους, ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἔστειλεν αὕτη μόνη 26, καὶ μόνον τὸ τρίτον σχεδὸν αὐτῶν ἡ Δυτικὴ. Ὅτι δὲ ἐπλήθυνε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ διέκρινε τὴν ἀντιπροσωπείαν ἐκείνου τοῦ μέρους ἦτον ἡ ἀλλόκοτος εἰσαξις εἰς τὴν συνέλευσιν ἄλλων ἐκτὸς τῶν παραστατῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα συνηγῶρων, ἰσοδυνάμων μὲν καὶ ἰσοψήφων τῶν ἐπαρχιακῶν παραστατῶν, στελλομένων ὅμως ὄχι παρὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἀλλὰ καθ' εὐθείαν παρὰ τοῦ Ἀρείου πάγου. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ἡ συνέλευσις ἐθεωρήθη νόμιμος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καθ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ παρ' ὅλων τῶν τάξεων τῶν πολιτῶν· ἤρχισε δὲ τὰς ἐργασίας τῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μαυροκορδάτου τὴν 20 δεκεμβρίου, γράψασα ἐν πρώτοις τὸν κανονισμόν τῆς, δι' οὗ διέταξε νὰ μὴ γίνωνται αἱ συνεδριάσεις τῆς εἰς ἐπήκοον τοῦ κοινοῦ, μηδὲ νὰ δημοσιεύωνται ὅσα λέγονται εἰμὴ κατ' ἔγκρισιν αὐτῆς· ἂν δὲ καὶ αἱ πληρεξούσιοι ἦσαν σύμφωνοι καὶ ἀντεπροσώπευαν ὅλοι τὸν λαόν, διηρέθησαν εἰς τέσσαρας κλάσεις κατὰ τὰ τέσσαρα τμήματα τῆς Ἑλλάδος, ἡγουν τὴν Πελοπόννησον, τὰς Νήσους, τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Δυτικὴν, καὶ διηρημένοι τοιοῦτοτρόπως ἐκάθηντο, ἐψηφοφόρου καὶ ὑπέγραφαν καθ' ἣν ἔλαχαν αἱ κλάσεις διὰ κλήρου τάξιν· συνεδρίαζε δέ, συνεψηφοφόρει καὶ συνυπέγραφε καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀλβανῶν, ἂν καὶ ἡ ἄλβανοελληνικὴ συμμαχία ἦτον ἤδη λελυμένη. Ἡ συνέλευσις διώρισε δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν, ἥτοι τρία μέλη ἀφ' ἐκάστης τῶν τεσσάρων κλάσεων, εἰς σύνταξιν ὀργανικοῦ νόμου ἐπὶ τῇ βᾶσει συστήματος δημοκρατικοῦ καὶ ἐξέδωκε τὴν 1 ἰανουαρίου τὸ ἀκόλουθον σύντομον καὶ ἐμφαντικὸν κήρυγμα.

α Ἐν ὀνόματι τῆς ἀγίας καὶ ἀδιαίρετου Τριάδος.

α Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη ὀθωμανικὴν δυναστείαν, μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτετον καὶ ἀπαρ-
 » δειγμάτιστον ζυγὸν τῆς τυραννίας, καὶ ἀποσεῖσαν αὐτὸν μὲ
 » μεγάλας θυσίας κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστα-
 » τῶν του εἰς ἐθνικὴν συνηγμένων συνέλευσιν ἐνώπιον Θεοῦ
 » καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν».

Ἡ συνέλευσις, θεωρήσασα τὸ σχέδιον τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς ἐπιτροπῆς τῆς, εἰς οὗτινος τὴν σύνταξιν καθὼς καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα ὀργανισμὸν τῶν γραμματτειῶν ἐχρησίμευσε τὰ μέγιστα ὁ εἰδήμων Ἰταλὸς Γαλλίνκς, πρεδέχθη τελείαν ἀνεξίθρησκείαν καὶ ἰσοτέλειαν προηγουμένου νόμου περὶ εἰσπράξεως τῶν τελῶν· ἐκήρυξεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἴσους ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ δεκτοὺς ἐν πάσῃ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους· ἐξησφάλισε τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν ἐκάστου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων· κατήργησε τὴν δουλείαν, τὰ βασανιστήρια καὶ τὴν δήμευσιν· διέταξε πᾶς φυλακιζόμενος νὰ εἰδοποιῇται ἐντὸς 24 ὥρων περὶ τῆς αἰτίας τῆς φυλακίσεώς του, καὶ νὰ δικάζεται ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν· ἐψήφισε στρατιωτικὸν ὀργανισμὸν· ἐ χάρισε προνόμια τοῖς Ἐπιδουρίοις, ἐγκατέστησε κυβέρνησιν ἐκ δύο σωμάτων, βουλευτικοῦ ἢ ἀντιπροσωπικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ· διέταξεν ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ βουλευτικοῦ καὶ ὁ τρόπος τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι νὰ ὀρισθῶσι μετὰ ταῦτα· ἐπέτρεψε νὰ προβάλῃ πᾶς βουλευτὴς διὰ τοῦ προέδρου νομοσχέδια· παρήγγειλε δημοσίας τὰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους συνεδριάσεις τοῦ βουλευτικοῦ, μυστικὰς δὲ μόνον ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ πέντε βουλευτῶν· προσδιώρισεν εἰς πέντε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἐκτὸς τῶν μελῶν αὐτοῦ· ἔδωκε τῷ νομοτελεστικῷ ἐξουσίαν νὰ κινή τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις· νὰ εἰσάγῃ εἰς τὸ βουλευτικὸν νομοσχέδια· νὰ τὸ συγκαλῇ εἰς ἔκτακτον συνεδρίασιν· νὰ ἐκτελῇ τοὺς νόμους· νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς γενικῆς ἀσφαλείας· νὰ ἐνεργῇ ἐκτάκτως τὰ δέοντα εἰς ἀνακάλυψιν προδοσίας, ἀλλὰ νὰ δικαιολογῇ τὴν πράξιν του παρὰ τῷ βουλευτικῷ ἐντὸς δύο ἡμερῶν· νὰ φέρῃ ἐνώπιον αὐτοῦ νομοσχέδιον περὶ συστάσεως παρασήμων, καὶ περὶ στολῆς καὶ μισθοδοσίας τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν ὑπαλλήλων· νὰ διορίζῃ ὁκτὼ γραμματεῖς ὀφείλοντας νὰ ἐνεργῶσι τὰ καθήκοντά των

ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν εὐθύνῃ, ἤγουν τὸν ἀρχιγραμματεὰ τῆς ἐπι-
 κρατείας, τὸν καὶ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν,
 τὸν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν, τὸν ἐπὶ τοῦ δικαίου, τὸν ἐπὶ τῶν
 στρατιωτικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, τὸν ἐπὶ τῆς θρησκείας
 καὶ τὸν ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας· ὥρισε τὴν διάρκειαν τῶν δύο σω-
 μάτων ἐνιαύσιον· ἐκάνονισε τὰ καθήκοντά των, τὰς πρὸς ἄλ-
 ληλα σχέσεις των καὶ τὴν εἰς τὴν νομοθεσίαν συνδρομὴν των·
 ἐνέδυσεν ἀμφοτέρα δύνχμιν τοῦ κηρύττειν πόλεμον καὶ συνά-
 πτειν εἰρήνην, μόνον δὲ τὸ νομοτελεστικὸν τὴν τοῦ συνδέειν
 ὀλιγοήμερους ἀνακωχάς· ἀνέθεσεν εἰς μὲν τὸ νομοτελεστικὸν τὰ
 περὶ στρατιωτικῶν προβιθασμῶν καὶ ἀμοιβῶν διὰ τὰς πρὸς τὴν
 πατρίδα ὑπηρεσίας ὑπὸ τὴν ἐγκρισιν τοῦ βουλευτικοῦ, εἰς δὲ τὸ
 βουλευτικὸν τὴν καθ' ἑκάστην ἀρχιετίαν ψήφισιν τοῦ προϋπο-
 λογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων εἰσαγομένου παρὰ τοῦ νομο-
 τελεστικοῦ, καὶ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ ἀπολογισμοῦ καθ' ἑκάστην
 ληξιετίαν, ἐξαιρέσασα μόνον τὸ πρῶτον ἔτος καθ' ὃ ὤφειλαν
 τὸ μὲν βουλευτικὸν νὰ χορηγῇ τὰ θέοντα ἀνευ προϋπολογισμοῦ
 καὶ μηδεμιᾶς ἀναβολῆς, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν νὰ δώσῃ λόγον
 τῆς διαχειρίσεως τὸ τέλος τοῦ ἔτους· ἐπέτρεψε τῷ νομοτελε-
 στικῷ νὰ κόπῃ νόμισμα ἀφ' οὗ διατάξῃ καὶ ὅπως διατάξῃ τὸ
 βουλευτικόν, νὰ δανείζεται καὶ νὰ ἐκποιῇ ἐθνικὰ κτήματα συν-
 αινέσει τοῦ βουλευτικοῦ, καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς ἀμφοτέρα τὰ
 σώματα ὅποιανδήποτε πρᾶξιν σκοπὸν ἔχουσιν τὴν κατάργησιν
 τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους. Ἄν δὲ ποτε κατηγορεῖτο
 βουλευτῆς ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι, διέταξε νὰ διορίζεται ἐπτα-
 μελὴς ἐπιτροπὴ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς ἐξέτασιν ἂν ἦτο δεκτὴ ἡ
 κατηγορία καὶ εἰς ἔγγραφον κοινοποιήσιν τῆς γνώμης αὐτῆς
 εἰς τὸ βουλευτικόν· καὶ ἂν διὰ τῶν δύο τρίτων τῶν ψήφων
 αὐτοῦ κατεγινώσκετο ὁ κατηγορούμενος, ἐκηρύττετο ἔκπτωτος
 καὶ παρεπέμπετο ὡς ἀπλοῦς πολίτης εἰς τὸ ἀνώτατον δικα-
 στήριον τῆς Ἑλλάδος πρὸς δίκην καὶ τιμωρίαν κατὰ τοὺς νό-
 μους, μὴ φυλακιζόμενος ὅμως πρὸ τῆς ἐκπτώσεώς του. Κατὰ
 τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλέγχοντο καὶ ἐκρίνοντο καὶ οἱ γραμματεῖς,
 ἂν ἔπιπταν εἰς τὸ αὐτὸ ἐγκλημα· τὰ δὲ μέλη τοῦ νομοτελε-
 στικοῦ κατηγοροῦντο καὶ αὐτὰ ἐνώπιον τοῦ βουλευτικοῦ ἐπὶ
 τοιαύτῃ ἐνοχῇ, ἀλλ' ἐλεγγόμενα ὑπὸ ἐννεαμελοῦς ἐπιτροπῆς·
 καὶ ἂν μετὰ τὸν ἔλεγχον κατεγινώσκοντο διὰ τῶν τεσσάρων
 πέμπτων τῶν ψήφων τοῦ βουλευτικοῦ, ἐγίνοντο ἔκπτωτα καὶ

παρεπέμποντο, ὡς καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ γραμματεῖς, εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μὴδ' αὐτὰ ἐξυλακίζοντο πρὸ τῆς ἐκπτώσεώς των. Ἄν δὲ ὅλον τὸ νομοτελεστικὸν ἐσυνθηκοποιεῖ εἰς κατάργησιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους, ἢ ἐπιπτεν εἰς ἄλλο ἐγκλημα παρανομίας, τότε, ἀφ' οὗ ἀπεδεικνύετο τὸ ἐγκλημα, ἐγίνετο ἐν πρώτοις ὁ πρόεδρος ἔκπτωτος, καὶ μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ κατηγοροῦντο τὰ μέλη ἐν πρὸς ἓν, καθ' ὃν τρόπον ἐβρέθη, καὶ ἐλεγχόμενα ἐπαιδεύοντο. Ἡ δὲ κυβέρνησις ὥφειλε, καθ' ἣ διέταξεν ἢ συνέλευσις, νὰ περιθάλλῃ τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν φονευμένων καὶ τοὺς ὑπὲρ πατρίδος δυστυχοῦντας, νὰ βραβεύῃ τοὺς ἀνδραγαθοῦντας καὶ τοὺς καλῶς ὑπηρετοῦντας, καὶ ν' ἀνταρτίβῃ τοὺς εἰς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἔθνους συνεισφέροντας.

Ἡ συνέλευσις, ἀφ' οὗ διέγραψε τὰ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ, ἐφρόντισε καὶ περὶ τοῦ δικαστικοῦ κλάδου καὶ ὥρισε νὰ ἐγκατασταθῶσι δικαστήρια, ἀνώτατον μὲν ὅπου ἔδρευεν ἡ κυβέρνησις, ἐφετεῖα δὲ ἐν ταῖς ἑδραῖς τῶν κειρικῶν διοικήσεων, ἐν ἐκάστη δὲ ἐπαρχίᾳ πρωτοδικεῖον μὴ ἔχον ἐγκληματικὴν δικαιοδοσίαν ἀνκατεθεῖσαν εἰς μόνον τὰ ἐφετεῖα καὶ τὸ ἀνώτατον· διέταξε δὲ καὶ ἐν πάσῃ κοινότητι ἢ ἐν παντὶ χωρίῳ εἰρηνοδικεῖον, καὶ τὴν ἐφαρμογὴν διὰ μὲν τὰ πολιτικὰ καὶ ἐγκληματικὰ τῶν βυζαντινῶν νόμων, διὰ δὲ τὰ ἐμπορικὰ τῶν γαλλικῶν μέχρις οὗ συνταχθῶσιν ἐθνικοὶ κώδικες. Ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτοτρόπως ὠργάνισε τὰ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἔβαλεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς τῆς δύο Γερουσίας καὶ τὸν Ἀρειον πάγον, καὶ κατήργησε τὰ σύμβολα καὶ τὰς σημαίας τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας· καὶ ὡς χαρακτηριστικὸν μὲν τῆς ἐθνικῆς σφραγίδος παρεδέχθη τὴν Ἀθηνᾶν, ὡς σημαίαν δὲ ἐθνικὴν τὴν ἐξ ἐννέα ὀριζοντείων καὶ ἐναλλὰξ κειμένων κυανῶν καὶ λευκῶν ταινιῶν. Ἀναγκαία ἦτον ἡ κατάργησις τῶν συμβόλων τῆς Ἑταιρίας. Οἱ Ἕλληνες ἐπροσπάθουν νὰ ἐλκύσωσι τὴν συμπάθειαν τῶν αὐλῶν· ἀλλ' αἱ αὐλαί, ὡς εἶδαμεν, ἀπεστρέφοντο τὰς μυστικὰς Ἑταιρίας ὡς συνωμοσίας κατ' αὐτῶν. Ἄν δὲ καὶ ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς ἄλλας μυστικὰς ἐταιρίας, ἢ ἐν Λαυδαίᾳ διακήρυξις τῆς ἱερᾶς συμμαχίας τὴν περιέπλεξεν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην· διὰ τοῦτο τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἀπῆτει νὰ ἐξαλείψῃ ὅ,τι καὶ κατ' ἐπιφάνειαν αὐτὴν ἐνοχοποιεῖ. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης κατεπαράχθη καὶ ὠργίσθη ἰδίως

ρήτως τὸ δημοφιλέστερον ἐν Ἑλλάδι. «Πότε θὰ μᾶς ἔλθῃ ὁ ὁ ἀφέντης;» ἡρώτων οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ ναυτικαὶ νῆσοι ἐν τοῖς ἐγγράφοις των καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἐν τῇ συνελεύσει τῆς ἐθεώρησαν ἐπισήμως καὶ ὁμογνωμόνως τὴν βασιλείαν ὡς τὸ πλήρωμα τῶν εὐχῶν των. Ἐδύναντο τις τῶν Ἑλλήνων, ὠφελούμενος ὑπὸ τῆς τοιαύτης διαθέσεως ὧν τῶν κλάσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ καθήσῃ τότε μονοκράτωρ. Τοιοῦτος ὑπεδεικνύετο ὁ Ὑψηλάντης· ἀλλ' ἡ ὑπερισχύουσα μερὶς τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτον ὅλη ἐναντία του· διὰ τοῦτο κατεβιβάσθη μᾶλλον ἢ ἀνεβιβάσθη.

Ἐδύναντο ἴσως καὶ οἱ προὔχοντες, ὄντες ἰσχυρότατοι ἐν τῇ συνελεύσει, νὰ ἐνθρονίσωσι τὸ ὀλιγαρχικὸν σύστημα· ἀλλ' οὕτε καὶ τὸ ἐπεχείρησαν. Ὁ κυριώτερος τούτων σκοπὸς ἦτον ἡ μὴ ἀνύψωσις τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἡ μὴ ἐνίσχυσις τοῦ στρατιωτικοῦ· ἀνελογίζοντο δὲ ὅτι ἡ οἰκαιοποίησις τῆς ἐθνικῆς ἐξουσίας ἀντέβαινε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Τῷ ὄντι τοιοῦτον σύστημα, ἀπαρέσκον ἐν γένει, ἦτον ἱκανὸν ν' ἀποσπᾷ πολλοὺς πολιτικούς φίλους των καὶ νὰ τοὺς οἰκειώσῃ πρὸς τοὺς ἐναντίους των, νὰ συνενώσῃ δὲ κατ' αὐτῶν καὶ τὸ μὴ ἕως τότε συνηγμένον στρατιωτικὸν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Συνέτρεξαν δὲ καὶ οἱ ἐξῆς λόγοι κατὰ τῆς συστάσεως τῆς ὀλιγαρχίας.

Ἡ Ἑλλάς, ἀναδεχθεῖσα τὸν δεινὸν ἀγῶνα, καὶ ἐρειδομένη ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἀγιότητί του, διότι πᾶς ἀγὼν ἐθνικὸς κατὰ ξένης ἐξουσίας εἶναι δίκαιος καὶ ἅγιος, ἡλπίζεν ἐξωθεν βοήθειαν. Ἐξῶθεν δὲ δύο συστήματα εἶχαν ὑπερασπιστάς, τὸ μοναρχικὸν καὶ τὸ δημοκρατικόν· τὸ πρῶτον εἶχε τὰς αὐλὰς, τὸ δεύτερον τοὺς λαοὺς· ὥστε τὸ ὀλιγαρχικὸν θὰ ἐβλαπτε μᾶλλον ἢ θὰ ὠφέλει ἐξωτερικῶς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀπροστάτευτον ὑπὸ τῶν αὐλῶν, καὶ ὡς μισούμενον ὑπὸ τῶν λαῶν· ἀλλ' ἡμεῖς, γνωρίζοντες τοὺς προὔχοντας τῆς Πελοποννήσου ἐκ τοῦ πλησίου καὶ συνυπηρετήσαντες ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὀφείλομεν ν' ἀποδώσωμεν αὐτοῖς ἐν πλήρει γνώσει τὴν πρέπουσαν δικαιοσύνην ὁμολογοῦντες ὅτι, ἂν δὲν ἐδειξάν ποτε διαθέσιν νὰ ἐνθρονισθῶσι δεσπότες τῆς πατρίδος σφετεριζόμενοι τὴν ἐθνικὴν Ἀρχήν, δὲν ἐπηρρέασθησαν ἐκ μόνης πολιτικῆς προνοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ πατριωτικῆς καὶ φιλελευθέρας προαιρέσεως. Ὅλα ταῦτα τὰ αἵτια συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ συσταθῇ ἐν Ἐπι-

δαύρω δημοκρατικὴ κυβέρνησις, ἐν ᾧ τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον ἦτο πάντῃ ἀνίσχυρον, διότι ὀλιγώτατοι μόνον νέοι, σπουδάζαντες ἐν Εὐρώπῃ, ἦσαν οἱ ὑπερασπισταὶ του. Ἰνα δὲ μὴ καταθρουθῇ ἡ τότε παντοδύναμος ἱερὰ συμμαχία ἐπὶ τῇ συστάσει δημοκρατικῆς κυβερνήσεως ἐκλήθη ἡ κυβέρνησις προσωρινὴ καὶ ἀφέθη ἡ θύρα ἀνοικτὴ εἰς θεμελιώδεις πολιτικὰς μεταβολὰς.

Ἐξ ὧσων δέ, διερχόμενοι τὰ τῆς συνελεύσεως εἴπαμεν, ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ στρατιωτικὸν τῆς Πελοποννήσου ἀπέτυχε, διότι ὅλη ἡ Ἀρχὴ ἐδόθη τοῖς ἀντιπάλοις του, καὶ ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ὠλιγορήθη· ἀλλ' οὐδεὶς ἀντεῖπεν οὐδ' ἀντέστη εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνελεύσεως. Καὶ αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις δυσχερεστοῦμενος διέτριβε διαρκούσης τῆς συνελεύσεως ἐν Κορίνθῳ, ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι ἐτάφη ἡ Ἀρχὴ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τὸ νέον σύμβολον, τὴν Ἀθηνᾶν, καὶ τὴν δίχρουν σημαίαν, καὶ συνετάφη καὶ πᾶσα ἐκεῖθεν ἐξουσία, ἐδέχθη τὴν προεδρίαν τῆς βουλῆς δοθεῖσαν αὐτῷ ὡς δείγμα τιμῆς διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν σωζομένην ὑπόληψιν τοῦ κοινοῦ· ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε μετέβη εἰς Ἐπίδαυρον, ὅπου ἐνήργει τὰ τῆς προεδρίας ὁ Πετρόμπεης, ὡς ἀντιπρόεδρος.

Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν συνεκροτήθη, διώρισε τοὺς ὑπουργούς, οὓς ἐκάλεσε Μινίστρος, τὸν Νέγρην ἐπὶ τῆς ἀρχιγραμματείας τῆς ἐπικρατείας, ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ πρόεδρον τοῦ συμβουλίου τῶν ὑπουργῶν, τὸν Ἰωάννην Κωλέττην ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν Πανούτσου Νοταρᾶν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, τὸν Νόττην Μπούσαρην ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, τὸν Θεόδωρον Βλάχον ἐπὶ τοῦ δικαίου, τὸν ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης Ἰωσήφ ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν, καὶ τὸν Λάμπρον Νάκον ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας, τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐκήρυξε τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν του.

Πρώτη δὲ φροντίς τῆς νέας κυβερνήσεως ἦτον ἡ εὑρεσις πόρου εἰς σύστασιν καὶ διατήρησιν τῶν στρατοπέδων καὶ εἰς κίνησιν τοῦ στόλου. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐψηφίσθησαν δάνεια καὶ γενικαὶ συνεισφοραὶ· ἀλλὰ μικρὰ ἡ ὠφέλεια ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων. Λόγος πολὺς ἔγεινεν ἐπὶ συνελεύσεως καὶ περὶ πρεσβειῶν πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς· ἀλλ' ἡ κυβέρνησις, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ φροντίς, δὲν ἔκρ' νεν εὐλογον νὰ ἐνεργήσῃ τι κατ'

ἐκείνης τὰς περιστάσεις, διότι ἡ καθ' ἡμῶν ἐπικρατοῦσα διά-
θεσις τῶν αὐτῶν ἦτο φανερά, καὶ ὡς ἐκ τῆς διαθέσεως ταύτης
ἡ ἀποβολὴ τῶν πρέσβειων βεβαία. Τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα
διέμειναν ἐργαζόμενα ἐν Ἐπιδαύρῳ, τὸ μὲν βουλευτικὸν μέχρι
τῆς 23, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν μέχρι τῆς 28· μετέβησαν δὲ
μετὰ ταῦτα εἰς Κόρινθον ὅπου ἐπανελάμβαν τὰς διακοπείσας συν-
εδριάσεις τῶν τῆν 31, τὸ μὲν βουλευτικὸν ὑπὸ τὴν προεδρίαν
τοῦ Ὑψηλάντου, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν ὑπὸ τὴν ἀντιπροεδρίαν
τοῦ Κανγκάρη, διότι ὁ πρόεδρος Μαυροκορδάτος μετέβη ἐξ
Ἐπιδαύρου εἰς Ὑδραν πρὸς ἔκπλουν τοῦ στόλου, καὶ πρὸς ἐξέ-
τασιν ψιθυρίσματος τινος περὶ σκευωρουμένης ἐν τῇ νήσῳ ἐπι-
βουλῆς εἰς ὑποδούλωσιν τῆς· ἀλλ' ἡ σκευωρία αὕτη, ἂν τῷ
ὄντι ὑπῆρξε, διεσκεδάσθη ἀβλαβῶς καὶ ἀθορύβως.

Ἡ δὲ κυβέρνησις, καθ' ἧς ἡμέρας εὕρισκετο ἐν Ἐπιδαύρῳ,
ἔσπευσε νὰ ψηφίσῃ καὶ ἔκοψεν ἐν Κορίνθῳ μετάλλια φέροντα
ἐφ' ἐνὸς μὲν τὴν εἰκόνα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ γύρωθεν αὐτῆς «Ἡ
» Ἑλλάς εὐγνωμονοῦσα.» ἐφ' ἑτέρου δὲ «ἐθνικὴ συν-
» ἔλευσις αὐτῆς.» ἐκόπησαν δὲ τὰ μετάλλια ταῦτα χάριν
τῶν ἡσυχῶς, ἀκινδύνως καὶ ἐν ὁμονοίᾳ τὸν ἐν Ἐπιδαύρῳ πο-
λιτικὸν ὀργανισμόν ὑπογραψάντων καὶ τῶν εἰς τὴν σύνταξιν
αὐτοῦ συνεργησάντων· ἀλλὰ τῆς τιμῆς ταύτης δὲν ἠξιώθησαν
οἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν προκινδυνεύοντες. Τὰ μέλη τῆς κυ-
βερνήσεως ἦσαν καὶ μέλη τῆς συνελεύσεως, ὥστε ἀπέδωκαν αὐ-
τοὶ ἑαυτοῖς ὡς λυτρωταῖς τῆς πατρίδος τὴν τιμὰς ταύτης, πκ-
ρορῶντες τοὺς ἐν πολέμῳ ἀληθεῖς λυτρωτάς της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Ἄτυχῆς ἐκστρατεία εἰς Καρυστίαν, καὶ θάνατος Ἡλίου Μαυρομιχάλη. - Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ἀπόβασις στρατευμάτων εἰς Πάτρας. - Ναυμαχία ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν. - Τὰ μετὰ τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τῶν ἰσλαμικῶν νήσων καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. - Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Κυλοκοτρώνην εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν.

ΚΑΘ' ὃν καιρὸν συνέταττεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις τὸν θεμελιώδη νόμον, ὃ Ἡλίας Μαυρομιχάλης μετέβη εἰς Ἀθήνας ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἐντοπίων συναίνεσει καὶ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ.

Ἡ ἀτυχὴς πρώτη εἰς Κάρυστον ἐκστρατεία, περὶ ἧς ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, δὲν ἀπῆλπισε τοὺς εἰς κυρίευσιν αὐτῆς ἀγωνιζομένους. Ἀπεδόθη ἡ ἀποτυχία εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀναρχίαν, εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν στρατιωτῶν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀξίου καὶ σέβας ἐμπνέοντος ἀρχηγοῦ. Ὁ ἄσκητος ἐπίσκοπος Καρύστου, ὁ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν συγκροτήσας, ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν μετέβη εἰς Ὑδραν, ἐκεῖθεν εἰς Τρίκορφα, ἐπὶ ἀνῆλθεν εἰς Ὑδραν, ἐπεσκέφθη τὴν Κέα, παντοῦ στρατολογῶν, χρηματολογῶν καὶ ποριζόμενος πολεμικοὺς ἐφόδια καὶ τροφάς, καὶ τὴν 16 νοεμβρίου κατήντησεν εἰς Ἐρέτριαν ὅπου διέμεινε μέχρι τινός, διότι ὁ Ὁμέρμπεης περιεφέρετο εἰς τὰ περὶ τὴν Κούμην χωρία συνάζων καὶ ἀποταμιεύων τροφίμα ἐν Στούροις. Ἀπομακρυνθέντος δὲ τούτου, ἐκίνησεν ὁ ἐπίσκοπος πρὸς τὰ Βρυσηία μετὰ 50 στρατιωτῶν, εἰς ἔντευξιν τοῦ Ἀγγελῆ Γοθρίνα· ἀλλὰ ἅμα ἔφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐφάνησαν ἐπερχόμενοι ἐκ Χαλκίδος ἐχθροὶ μαθόντες τὴν διάβασίν του· ἀκροβολισμοῦ δὲ γενομένου ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς Καστέλλας ἀπέναντι τοῦ στρατοπέδου, ἔχασαν οἱ Τούρκοι δύο πολεμιστὰς καὶ ἐπὶ ἀνῆλθαν εἰς τὸ φρούριον. Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἐπέστρεψεν ὁ ἐπίσκοπος εἰς Ἐρέτριαν συμπαραλαβὼν, συναίνεσει τοῦ Ἀγγελῆ, τὸν Κριεζώτην καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδη-

γίαν αὐτοῦ ὡς συναγωνιστὰς εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καρύστου. Ἀρξαμένου δὲ τοῦ ῥαμαζανίου, ἡσύχασαν ὁ μὲν Ὁμέρμπεης ἐν Καρύστῳ, οἱ δὲ λοιποὶ Τοῦρκοι ἐν Στοῦροις. Τότε οἱ πρόκριτοι τῶν χωρίων, μείναντες ἀνενόχλητοι, συνήλθον εἰς Ἀλιβέρι καὶ συνευδόκησαν, πρὶν ἐπιχειρήσωσιν τι κατὰ τῆς Καρύστου, νὰ φέρωσιν ἔξωθεν σημερινὸν τινα καὶ ἄξιον ἀρχηγὸν ἔχοντα καὶ ἱκανοὺς στρατιώτας ἐμπειροπολέμους· ἡ στάλειςα δὲ εἰς εὐρεσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου ἐπιτροπή, ἥς μέλος ἦτο καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἤρε τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην ἐν Ἀθήναις φθάσαντα ἐκεῖ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, τὸν ἔπεισε νὰ μὴ ἀναδεχθῇ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως, τὸν ἐχειροτόνησεν ἀρχηγὸν ὅλων τῶν κατὰ τῆς Καρύστου στρατευμάτων, καὶ τῷ ἔδωκεν ἄδειαν νὰ στρατολογήσῃ ἐπὶ μισθῷ. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ ἐπιτροπὴ ἔπραττε ταῦτα, οἱ ὀπλαρχηγίσκοι τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ στρατοπέδου, συμπληρουμένου ἐξ ἐντοπίων καὶ ξένων εἰς 700, ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιτροπῆς, διώρισαν ἀρχηγὸν τὸν Βάσσον Μαυροβουνιώτην ἐλθόντα κατὰ τὸν παρελθόντα αὐγούστον ἐκ Σμύρνης εἰς Κούμην καὶ διαδεχθέντα κοινῇ γνώμῃ τῶν Κουμιωτῶν τὸν φονευθέντα ἀρχηγὸν τῶν Παπᾶν· ὥστε ἀντὶ ἐνὸς τὰ στρατόπεδον ἀπέκτησε δύο ἀρχηγούς.

Ἰανουάριος Τὴν δὲ 3 Ἰανουαρίου ἔφθασεν ὁ Ἡλίας εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς Εὐβοίας χωρίον τῆς Ἀττικῆς, Κάλαμον, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ θείου του Κυριακούλη καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ 600, καὶ τὴν 5 διεβιβάσθη πανστρατιᾷ ὅπου τὸ ἄλλο στρατόπεδον. Ἦλθε συγχρόνως καὶ γράμμα τοῦ Ὀδυσσεῶς πρὸς τὸν ἐπίσκοπον λέγον, ὅτι παρηκαλούθει καὶ αὐτὸς μετὰ δισχιλίων.

Ἀφ' οὗτου ἔφθασεν ὁ Ἡλίας, ἐστέλλοντο γράμματα συχνάκις εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον παρὰ τῶν Στουρέων παρκακλητικὰ ὅπως τοὺς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν ἐμφωλευόντων καὶ τυραννούντων αὐτοὺς Τοῦρκων. Αἱ ἀλλεπάλληλοι παρκαλήσεις ἠνάγκασαν τὸν φιλότιμον Ἡλίαν καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ ἐκστρατεύσωσιν πρὸς τὰ Στοῦρα χωρὶς ν' ἀναμείνωσιν τὴν προσδοκωμένην ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ δύναμιν· καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετέβησαν ὅλοι εἰς Μεσοχώρια δύο ὥρας μακρὰν τῶν Στοῦρων καὶ ἔμειναν ἐκεῖ συσκεπτόμενοι περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος. Ἐσυμβιβιάσθησαν δὲ ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Βάσσος, ἵνα θεωρῶνται καὶ οἱ δύο ὡς ἀρχηγοί, ἐνηγκαλίσθησαν ὡς ἀδελφοί, καὶ ὠρκίσθησαν ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου νὰ συμ-

βοηθῶνται ἐν καιρῷ ἀνάγκης, καὶ νὰ φυλάττεται εὐταξίᾳ παρὰ τοῖς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των.

Τριακόσιοι ἐπίλεκτοι Τοῦρκοι ἠυλίζοντο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν Στούροις, ὅπου ἦσαν καὶ αἱ σιτοθῆκαι. Πρὶν ἐπιπέσωσιν οἱ Ἕλληνες, ἐσχεδίασαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ των νὰ στείλωσιν ἀνὰ 150 εἰς κατὰληψιν τοῦ Διακοφτίου, στενοῦ μεταξὺ Στούρων καὶ Καρύστου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐμποδισθῇ πᾶσα ἐκ Καρύστου βοήθεια, καὶ τὴν 11 ἐξεστράτευσαν καὶ αὐτοὶ ἐκ Μεσοχωρίων καὶ κατέλαβαν δύο μικρὰ χωρία, ἡμιώριον μακρὰν τῶν Στούρων τὸ ἐν, καὶ τέταρτον ὥρας τὸ ἄλλο· καὶ ἐν μὲν τῷ πλησιεστέρῳ ἐτοποθετήθη ὁ Βάσσος, ἐν δὲ τῷ ἀπωτέρῳ ὁ Ἡλίας. Τὴν δὲ 12, πρωίας γενομένης, ἐφάνησαν ἔξωθεν τῶν Στούρων οἱ Τοῦρκοι προκαλοῦντες κατὰ τὸν ὁμηρικὸν τρόπον τοὺς Ἕλληνας εἰς μάχην. Ἄν καὶ δὲν ἀπεστάλησαν οἱ 300, ὥς ἐσχεδιάσθη, εἰς κατὰληψιν τοῦ στενοῦ, ἐφώρμησαν οἱ περὶ τὸν Βάσσον μὴδὲ τοὺς περὶ τὸν Ἡλίαν ἀναμείναντες· ἀλλ' ἀρξαμένης τῆς μάχης ἐπεβοήθησαν οὗτοι, καὶ συμπυλεμήσαντες γενναίως ἀπώθησαν τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸ χωρίον, καὶ πατήσαντές το τοὺς ἀπέκλεισαν περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐντὸς ὀλίγων ὁχυρῶν οἰκιῶν. Τοῦτου δὲ γενομένου, παραλαβόντες ὁ Βάσσος καὶ ὁ Κυριακούλης τινὰς ὑπῆγαν νὰ καταλάβωσιν αὐτοὶ τὸ στενὸν τοῦ Διακοφτίου· ἀλλ', ἐν ᾧ ἀνέβαιναν, κατέβαιναν ἐκεῖθεν ὁ Ὁμέρμπεης εἰδοποιηθεὶς ἀφ' ἐσπέρας περὶ τῶν ἐχθρικῶν κινήματων. Ἀδυνατώτεροι οἱ περὶ τὸν Βάσσον καὶ τὸν Κυριακούλην ὠπισθοδρομήσαν καὶ ἀπεχωρίσθησαν τῶν ἀποκλειόντων τοὺς ἐχθροὺς ἐν Στούροις, οἵτινες μὴδὲν ὑποπεύοντες ἔξωθεν, διότι ὑπέθεταν τὸ στενὸν προκατειλημμένον, ἐξεφάντοναν· ἀλλὰ μαθόντες αἰφνης ὅτι ἤρχετο ὁ Ὁμέρμπεης, ἀκούσαντες καὶ τὸν τουφεκισμόν, ἐτράπησαν οἱ μὲν πρὸς τὰ πλοῖα οἱ δὲ πρὸς τὰ μακρυνὰ χωρία. Ἐξῆλθε τότε τοῦ χωρίου καὶ ὁ Ἡλίας ἔχων 7 μόνον συντρόφους ὑπεραγχαπῶντας αὐτὸν καὶ πάντοτε παρακολουθοῦντας, καὶ καταλαβὼν ἀνεμόμυλόν τινα ἀσκεπῇ ἐπὶ λόφου, κοινῶς λεγόμενον Κοκκινόμυλον, παρεκίνει ἐκεῖθεν τοὺς λοιποὺς νὰ ἐγκαρτερήσωσιν· ἀλλ' εἰς μάτην αἱ πατριωτικαὶ προτροπαὶ του. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασεν ὁ Ὁμέρμπεης εἰς Στούρα, ἐξῆλθαν οἱ ἐντὸς τῶν ὁχυρῶν οἰκιῶν Τοῦρκοι, καὶ καταδιώκοντες οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας, κατήντησαν εἰς τὸν Κοκκινόμυλον, ὅπου συνεσφρεύθησαν ὅλοι πολιορκητοὶ Βέροιας.

Τότε ὁ Ἡλίας καὶ οἱ περὶ αὐτόν, βλέποντες ὅτι ἀπελείφθησαν μόνοι, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξορμήσωσι ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ', ἐκτὸς δύο διασωθέντων, ὅλοι ἀπέθαναν ἐν οἷς καὶ ὁ χαριέστατος καὶ φιλότιμος Ἡλίας εὐκλεῶς βιώσας καὶ εὐκλεέστερον ἀποβιώσας. Ὁ δὲ Ὁμέρμπεης, μαθὼν ὅτι εἰς τῶν φονευθέντων ἦτον ὁ ἐπίσημος οὗτος γέος, ἔκοψε τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ τὸ δυστύχημα τοῦτο συνήχθησαν οἱ πρόκριτοι πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ εἰς Ἀλιθέρι προσπαθοῦντες νὰ διατηρηθῇ τὸ στρατόπεδον· ἐν ᾧ δὲ ἐσκέπτοντο περὶ δευτέρου κινήματος, ἔφθασεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἔχων 300 καὶ τοὺς ἐθάρρυνεν· ἐκίνησαν δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰανουαρίου ὅλοι πρὸς τὴν Κάρυστον, ὅπου συν-εσωρεύθησαν καὶ ὅλοι οἱ Τοῦρκοι ἐν οἷς καὶ οἱ κατέχοντες ἐπὶ τῆς προτέρας μάχης τὰ Στουῦρα· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς μετὰ τῶν 300 κατέλαβε τὴν θέσιν Πλακωτὰ καὶ ἔκοψε τὸ εἰς τὸ φρουρίον ῥέον νερόν· ὁ δὲ Κυριακούλης, ὁ Κριεζώτης καὶ ὁ Βάσσας κατέλαβαν τοὺς κήπους περιορίσαντες τοὺς Τούρκους ἐντὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ἀκροβολιζόμενοι καθ' ἡμέραν. Ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ κανονοβολισμοῦ ἔπεσε πεπαλαιωμένον τι μέρος τοῦ φρουρίου, καὶ οἱ Τοῦρκοι ὑποπτεύοντες μὴ δι' αὐτοῦ τοὺς πατήσωσιν οἱ Ἕλληνες αἰφνης, σπανίως ἔκτοτε ἐξήρχοντο. Ἐν ᾧ δὲ ἡ πολιορκία ἐφαίνετο προκόπτουσα, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφυγεν αἰφνης μετὰ τῶν ὀπαδῶν του ἐν πολλῇ βίᾳ εἰς Μελισσῶνα, δύο ὥρας μακρὰν τῆς Καρύστου. Φυγόντος αὐτοῦ, οἱ ἐχθροὶ ἔπεσαν ἀμέσως ἐπὶ τοὺς ἀπομειναντας καὶ τοὺς κατεδίωξαν μίαν ἡμυσὺ ὥραν μακρὰν μέχρι τοῦ Κατσερονίου, ὅπου καὶ πρότερον ἦσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἤδη διενυκτέρευσαν. Τὸ δὲ πρῶτ' οἱ ἀρχηγοί, ἀποροῦντες δικαίως ἐπὶ τῇ αἰφνιδίῳ φυγῇ τοῦ Ὀδυσσεῆως, ἔστειλαν ἔφιππον φέροντα γράμματα πρὸς αὐτόν, δι' ὧν ἠρώτων τὴν αἰτίαν τῆς ἀπροσδοκῆτου φυγῆς του καὶ ἐζήτουν γνώμην περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ γραμματοφόρος, ἀπαντήσας τὸν Ὀδυσσεῆα φεύγοντα κατὰ τὰ Στουῦρα καὶ ἀπολιπόντα ἐν Μελισσῶνι καὶ τοὺς ἀρρώστους καὶ τὰς τροφάς, τῷ ἔδωκε τὰ γράμματα, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβε. Φθάσας ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὰ Στουῦρα τὸ ἑσπέρας ἤυρεν ἐκεῖ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς προκρίτους τῶν χωρίων, καὶ ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς φυγῆς του ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν αὔριον· ἐν τούτοις διέταξε τὸ στρατεύμα του νὰ ὑπάγῃ εἰς Βρυσάκια καὶ νὰ περάσῃ εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηρὰν ὅπου

καὶ ἐπέρασεν· αὐτὸς δὲ μὴδὸλως αἰτιολογήσας τὴν φυγὴν του διεπορθμεύθη ἐκ τοῦ λιμένος τῶν Στούρων μετὰ 50 ἀντικρὺ καὶ ἐκείθεν μετέβη εἰς Λεβαδείαν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Ὀδυσσεὺς ὑπελήφθη ὡς ἐπιβουλὴ. Ἐνίσχυσαν δὲ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην καὶ δῶρα καπνοῦ καὶ ταμβάκου σταλέντα πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Ὁμέρμπεη ὀλίγον πρὶ τῆς φυγῆς του. Ἡ ἰδέα τῆς ἐπιβουλῆς δὲν ἐξηλείφθη εἰσέτι, στηριζομένη μάλιστα ἐπὶ τῇ μετὰ ταῦτα διαγωγῇ του. Ἄλλοι δὲ συγκαταβατικώτεροι ἀπέδωκαν τὴν φυγὴν του εἰς τὴν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μετὰ-θασιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Νικήτα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, πρὸς οὓς ἔχων στενὰς σχέσεις ἤθελε νὰ εὑρεθῇ ἐν τῇ Λεβαδείᾳ ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς των. Ἄλλ' ὅσον μὲν περὶ τῆς μετὰ ταῦτα διαγωγῆς τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς ἐξήγησιν τῆς προτέρας, σφάλλει ὅστις θέλει νὰ εὕρῃ πάντοτε ἐκ προθέσεως μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σειρὰν πολιτεύματος τῶν σημαντικῶν ἀνθρώπων καθ' ὅλον τὸ σταθιδίον των ἐπὶ ἐπαναστάσεως. Αἱ ἐπαναστάσεις διὰ τῆς σφοδρᾶς ῥοπῆς των ἀλλοιοῦν τὰ ὑπάρχοντα, παρεκτρέπονται πολλάκις τοῦ σκοποῦ ὃν προέθεντο ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν περιπετειῶν παρασυρόμεναι συμπαρασύρουν συνήθως καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τροποιοῦν τὰ φρονήματά των παριστάμεναι ὑπὸ διαφόρους φάσεις. Ὁ Ὀδυσσεύς, μέγας καὶ πολὺς μετὰ τὴν ἐν Γραβιᾷ μάχην, καὶ ὁ σημαντικώτερος καὶ ἰσχυρότερος τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς φυγῆς του οὐδεμίαν εἶχεν ἀφορμὴν τότε εἰς ἐπιβουλὴν. Ἄλλ' ἡμεῖς, διερχόμενοι σωζόμενά τινα ἔγγραφα τοῦ Ἀρείου πάγου, ἠύραμεν ἐπιστολὴν τοῦ Ὀδυσσεὺς δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι διατάχθη παρὰ τῆς Ἀρχῆς ἐκείνης νὰ ἐπανακάμψῃ. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἃν καὶ μὴ δικαιολογοῦσαν τὸν τρόπον τῆς φυγῆς του ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συμπολεμιστῶν του, ἐκδίδομεν ἐνταῦθα.

« Ἀρεοπαγῖται προσκυνῶ.

« Κατὰ τὴν προσταγὴν σας δὲν ἔλειψα ἀμέσως ἀφ' οὗ ἔλαβα
 » τὸ ἔξοχον γράμμα σας καὶ ἐρίχθηκα εἰς τὸ ἐδῶθε μέρος. Ἐμ-
 » ποδίσθηκα ὅμως ἐδῶ ἐξ αἰτίας τοῦ καιροῦ ὁποῦ δὲν ἐπέρα-
 » σαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ τοὺς προσμένω κατ' αὐτάς· ἀνὸμως
 » καὶ εἶναι καμμία ἀνάγκη, γράψετε μου διὰ νὰ προσθάσω
 » ἀμέσως χωρὶς ἄργοπορίαν, καὶ εἶμαι ἕτοιμος εἰς τὴν προστα-
 » γὴν σας. Μένω. 1822, Φεβρουαρίου 15. Ὁρδὶ Καπανδρίτιν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀπὸ Καρυστίας φυγὴν τοῦ Ὀδυσσέως ἐθεώρησαν οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ τὴν περαιτέρω ἐκεῖ διατριβὴν των πάντη ἄχρηστον· ὅθεν, ἐκτὸς τοῦ ἰθαγενοῦς Κριεζώτου ἐναπομείναντος καὶ περιφερομένου εἰς τὰ βουνὰ Ἐρετρίας καὶ Κούμης, ὅλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἀνεχώρησαν, καὶ ἐτελείωσεν ἡ εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καρύστου δευτέρα ἐκστρατεία χείρων τῆς πρώτης. Διέμεινε δὲ ὡς καὶ πρότερον τὸ ἄλλο εὐβοϊκὸν στρατόπεδον ἐν Βρυσηίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἔπαθε μετ' ὀλίγον δεινὸν πάθημα, φονευθέντων ἐν τινι συμπλοκῇ κατὰ τὴν Καστέλλαν τὸν μάρτιον μῆνα τοῦ ἀρίστρου ἀρχηγοῦ τοῦ Ἀγγελῆ Γοδρίνα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀναγνώστη, καὶ τοῦ Κότση. Μετὰ τὸ δυστύχημα τοῦτο ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου ὁ Τομαρᾶς.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, ἀκμάζοντος τοῦ χειμῶνος, ἡ Πύλη ἡτοιμάσεν, παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειάν της, ναυτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ναυτικὴ δύναμις ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ καπητανάμπη, ἔχοντος ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ τὸν ὑποναύαρχον τῆς Αἰγύπτου Γιβραλτάρην καὶ τινὰ πλοῖα Ἀλγερινά, Τουνεζινά καὶ Τριπολινά, συνίστατο ἐκ 3 φρεγατῶν, 4 κορβητῶν καὶ 8 δικατάρτων· συνέπλεον δὲ καὶ πολλὰ φορταγωγὰ φέροντα εἰς ἀπόδοσιν ἕως 4000 στρατιώτας ἄσιανούς ὑπὸ τὸν Καρὰ-Μεχμέτπασαν (α) τὸν ἄλλοτε ἀρχιπυροβολιστὴν, καὶ παντὸς εἶδους πολεμικὰς ἀποσκευάς. Ἡ θαλάσσιος δὲ αὕτη δύναμις ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Ὑδρας τὴν 27 ἰανουαρίου ὅπου ἐστάθη καὶ ὕψωσέ τινα σημαῖα. Ἡ ἐμφάνισις τῶν σημείων τούτων ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ θεωρηθῇ πραγματικὴ ἡ περὶ ἧς ἀνεφέραμεν πρὸ ὀλίγου ἐπιβουλή, ἀλλ' ἀπάντησις δὲν ἐφάνη δοθεῖσα, καὶ ὁ στόλος ἔπλευσεν εἰς Μοθώνην, τὴν ἐπεσίτισε, καὶ μαθὼν ὅτι τὸ Νεόκαστρον ἦτο σχεδὸν ἀφρούρητον ἡτοιμάσθη νὰ τὸ προσβάλλῃ ἐξ ἀπρόοπτου, καὶ μία φρεγάτα φέρουσα τὴν σημαίαν τοῦ Γιβραλτάρη, μία κορβέττα καὶ ἓν δικατάρτον τῷ ἐπλησίασαν τὴν 30 ἰανουαρίου· ἦλθαν δὲ καὶ διὰ ξηρᾶς Τοῦρκοι ἐκ Μοθώνης. Ἐτυχαν ἐν αὐτῷ ὡς 40 φιλέλληνες ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Νορμάννου καταπλεύσαντες πρὸ ὀλίγου ἐκ Μασσαλίας. Οἱ φιλοπόλεμοι οὗτοι καὶ ἔμπειροι κανονοβολισταί, συνεργοὺς ἔχοντες καὶ τοὺς ἐναπομείναντας Ἕλληνας, διότι ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ

ἔφυγαν, ἀντεκκονοβόλησαν εὐτυχῶς τὰ κανονοβολοῦντα ἐχθρικά πλοῖα καὶ τὰ ἠνάγκασαν ν' ἀποπακρυνθῶσιν ἄπρακτα· ἐπληρώθησαν δὲ τρεῖς ἐκ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, καὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληρώθησαν καὶ τινες Ὀθωμανοί. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ στόλος ἀπέπλευσεν ὅλος καὶ ἐλλιμένισε τὴν 2 φεβρουαρίου ἔμπροσθεν τῆς Ζακύνθου, ὅπου ἡ οὐδετέρα κυβέρ-**φεβρουάριος** νησις τὸν ὑπεδέχθη εὐμενῶς, ἐν ᾧ ἀπέπεμψεν, ὡς εἶδαμεν, δυσμενῶς τὸ ἐμβάν εἰς τὸν λιμένα ἐκεῖνον πρό τινος καιροῦ ἐλληνικὸν πλοῖον χωρὶς νὰ τὸ ἀφήσῃ μήτε κἂν ν' ἀράξῃ. Ἐξ αἰτίας δὲ τῶν ἐναντίων ἀνέμων ὁ στόλος οὗτος ἐνδιέμεινε μέχρι τῆς 13, καθ' ἣν ἀνήχθη, καὶ μηδὲν καθ' ὅλον τὸν πλοῦν του ἐμπόδιον ἀπαντήσας κατέπλευσεν εἰς Πάτρας, ὅπου ἀπεβιβάσθησαν αἱ πολεμικαὶ ἀποσκευαί, ἐν αἷς καὶ 20 πεδινὰ κανόνια, οἱ τετρακισχίλιοι στρατιῶται καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μεχμέτπασας.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος ἔπλεε τὴν ἐλληνικὴν θάλασσαν, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι ἠτοιμαζαν τὰ πλοῖά των. Εἰκοσιεπτὰ ὑδραϊκὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην διαδεχθέντα τὸν ναύαρχον Γιακουμάκην Τομπάζην παραιτηθέντα, εἴκοσι σπετσιωτικὰ ὑπὸ τὸν Γκίκαν Τσοῦπαν, δεκαεξὶ φαρικὰ ὑπὸ τὸν Νικολῆν Ἀποστόλην καὶ δύο πυρπολικά συνηνώθησαν ἔξωθεν τῆς Ὑδρας, ἀνήχθησαν τὴν 8, καὶ ἠγκυροβόλησαν τὴν 16 ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· τὴν δὲ 17 καὶ 18 ἔπλευσαν πρὸς τὰς Πάτρας, ἀλλ' ἐπόδισαν ἐξ αἰτίας σφοδρᾶς ἀντιπνοίας· ἀνήχθησαν τὴν 20 ἐκ νέου τρίτην ὥραν πρὶν ἐξημερώσῃ ὑπὸ ἐναντίον πάντοτε ἀνεμὸν· ἀνήχθησαν καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τῶν Πατρῶν ἐχθρικά. Ἦγωνίζοντο δὲ οἱ δύο στόλοι ὁ μὲν τουργικὸς νὰ ἐκπλεύσῃ ἀμαχητί, ὁ δὲ ἐλληνικὸς νὰ βλάψῃ τὸν τουργικὸν ἐκπλέοντα. Μέχρι τοῦδε ὁ ἐλληνικός, ὁσάκις ἀπῆντα τὸν ἐχθρικὸν παρεφύλαττε μᾶλλον τὰ κινήματά του ἢ ἐφόρμα, προσπαθῶν νὰ τὸν βλάψῃ διὰ μόνων τῶν πυρπολικῶν· ἀλλ' ὁ νέος ναύαρχος, ὁ μεγαλότολμος Μιαούλης, ἠλλαξε τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν, ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἐκ συστάδην μάχης, καὶ πρῶτος, ἂν καὶ ὁ ἐπικρατῶν ἀντίπλους ἀνεμὸς ἔγεινε σφοδρότερος, ὥρμησεν εἰς τὸ μέσον δύο φρεγατῶν ἐκπλήξας καὶ αὐτὸν τὸν ἐχθρόν διὰ τῆς τόσης τόλμης. Κατόπιν ἦλθαν εἰς τὸ μέσον ὁ Μανώλης Τομπάζης, ὁ Σαχτούρης, ὁ Ἀντώνης Κριεζῆς, ὁ Γκίκας Τσοῦπας, ὁ ναύαρχος τῶν Ψαρῶν, ὁ Κωνσταντῖνος Κοτσιᾶς, ὁ Κοσμάς

καὶ ὁ Λάμπρος, καὶ ἔφεραν ἄνω κάτω ὅλον τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Πέντε περίπου ὥρες διήρκεσεν ἡ ναυμαχία ἐπικρατούσης σχεδὸν τρικυμίας. Τρεῖς Ἑλληνες ἐσκοτώθησαν, δέκα ἐπληγώθησαν, καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα μεγάλως ἐβλάβησαν. Ἀδελὸς ἡ ζημία τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ τρόμος τοῦ κατὰδηλος· διότι, ἀφ' οὗ διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι περὶ τὴν ἐσπέραν, κατέφυγεν οὗτος ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὸν φιλικὸν τοῦ λιμένα τῆς Ζακύνθου τόσον ἀτάκτως, ὥστε δύο πλοῖα τοῦ ἔπεσαν τὴν νύκτα εἰς τὰ ῥηχὰ πρὸς τὸ λοιμοκαθαρτήριο· ἐκινδύνευσαν δὲ νὰ πάθωσι καὶ τὰ λοιπὰ ὑπὸ τῶν φίλων χειρότερα παρ' ὅσα ἐπαθάν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, διότι τὰ εὐρεθέντα ἐν τῷ λιμένι τῆς Ζακύνθου πολεμικὰ ἀγγλικὰ καὶ αὐστριακὰ τόσον ἐφοβήθησαν μήπως τὰ ἀτάκτως εἰσπλέοντα ὑπὸ τὸ σκότος πέσωσιν ἐπ' αὐτά, ὥστε τὰ ἐκκονοβόλησαν τὴν νύκτα ὡς ἐχθρικά. Τύσον δὲ τὰ τουρκικὰ ἐφοβοῦντο τὰ παρὰφυλάττοντα ἔξωθεν τοῦ λιμένος ἑλληνικά, ὥστε ἔτοιμα ἦσαν νὰ κανονοβολήσωσιν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των τὴν πόλιν ἂν ἐξελαύνοντο. Ἀφ' οὗ ὁ ἑλληνικὸς στόλος περιέπλευσε δύο ἡμέρας ἔξωθεν τῆς Ζακύνθου κατέπλευσεν εἰς τὸ Κατάκωλον πρὸς ὕδρευσιν.

Τὴν δὲ 23 ἦλθε πρὸς αὐτὸν ἀγγλικὸν πλοῖον δικαιολογοῦν ἐπὶ τῇ τρικυμίᾳ τὴν μὴ ἀποβολὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Ζακύνθου, καὶ ἀπαγορεῦον αὐστηρῶς πᾶσαν σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐντὸς τῆς ἰονίου θαλάσσης. Ἐπὶ τῇ κοινοποιήσει ταύτῃ ἐπανάπλευσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ ἑλληνικὸς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου, ἐξέπλευσε καὶ ὁ ἐν Ζακύνθῳ τουρκικὸς πρὸς τὸ ἐσπέρας· ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν ἔγεινεν ἄφαντος, διότι, ἐν ᾧ ὑπεκρίθη ἀφ' ἐσπέρας ὅτι ἔπλεε πρὸς τὰς Πάτρας, θέλων ν' ἀποκρύψῃ, ὡς ἀπεδείχθη μετὰ ταῦτα, τὸν ἀληθῆ σκοπὸν του, καὶ ν' ἀποφύγῃ τοιοῦτοτρόπως τὰς νέας προσβολὰς τῶν Ἑλλήνων, παρήλλαξε τὸν πλοῦν του ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ διεσώθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπισυμβάσης τρικυμίας ἐναυάγησε μία τῶν φρεγατῶν του. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς ἔπλευσε πρὸς τὰς Πάτρας εἰς σύλληψιν τῶν ἐκεῖ μεινάντων φορταγωγῶν· ἀλλὰ τὰ πλοῖα ταῦτα, ἅμα φανείσης τῆς ἑλληνικῆς σημαίας, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ κατέφυγαν ἐνδότερον τῶν φρ. υρίων τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου ὅπου ἡσφαλίσθησαν. Τὴν δὲ 27 ἀνεχώρησεν ὁ ἑλλη-

νικὸς στόλος εἰς τὰ ἴδια· ἀπέμειναν δὲ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου ὁκτὼ μόνον πλοῖα ὑπὸ τὸν Μισοῦλην.

Διέμεναν ἐν Μούρτῳ ἐκ τῆς ἄλλοτε αὐτόθι καταπλευσάσης τουρκικῆς μαίρας μία φρεγάτα, μία κορβέττα καὶ τέσσαρα δικάταρτα. Ὁ Μισοῦλης, θέλων νὰ κυριεύσῃ ἢ καύσῃ τὰ πλοῖα ταῦτα, ἀπέστειλεν ἐν πρώτοις τὰ ἑπτὰ εἰς Ῥινιάσαν ἀντικρὺ τῆς Ἀντιπάξευ φρουρουμένην ὑπὸ Σουλιωτῶν, ἵνα παραλάβωσιν ἐκεῖθεν 200 Σουλιώτας ὡς συναγωνιστὰς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ· παρηκολούθησε δὲ καὶ αὐτὸς φέρων ἐκ Μεσολογγίου πολεμεφόδια εἰς χρῆσιν τῶν στρατιωτῶν. Τὴν 6 μαρτίου ἀνήχθη ὁ ἐν Ῥινιάσῃ στολίσκος· ἐν ᾧ δὲ ἀπείχε τοῦ Μούρτου δέκα μίλια, ἦλθεν ἀγγλικὸν πλοῖον ἀναγγέλλον, ὅτι δὲν ἐδίδετο ἄδεια νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ παρὰ τὴν ἡπειρωτικὴν παραλίαν νησιδίων τοῦ Μούρτου ὡς κείμενον ἐν τῷ μεταξὺ Κορυφῶν καὶ Ἡλείρου πορθμῷ. Ὁ ναύαρχος Μισοῦλης ἔστειλεν εὐθὺς τὴν Τερψιχόρην, πλοῖον τοῦ στολίσκου του, εἰς Κορυφοῦς πρὸς τὸν μέγαν ἀρμολήτην, κραπονοῦμενος διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἀπαγόρευσιν, καὶ ἐπανέπλευσε μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ πλοίων εἰς Μεσολόγγι ἀναμένων ἐκεῖ τὴν ἀπάντησιν. Τὴν 9 ἔφθασεν ἡ Τερψιχόρη ἔμπροσθεν τῶν Κορυφῶν, ὁ δὲ πλοίαρχος, φέρων τὰ γράμματα, εἰσῆλθεν ἐπὶ τῆς λέμβου του εἰς τὸν λιμένα ἀφήσας ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ πλοῖον μετέωρον ὡς σκοπεύων νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ναύαρχον ἅμα ἐλάβανε τὰς ἀπαντήσεις. Ἀλλ', ἀπόντος τοῦ πλοίαρχου, ἡ κυβέρνησις ἔφερεν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ τὴν Τερψιχόρην εἰς τὸν λιμένα καὶ κατεβίβασε τὴν σημαίαν της. Τούτου δὲ γενομένου, εἰδοποίησε τὸν πλοίαρχον περὶ ὧν ἔπραξεν, εἰποῦσα, ὅτι δὲν ἐκράτει τὸ πλοῖον ὡς ἐχθρικόν, ἀλλὰ διότι τὰ πληρώματα ἄλλων ἐλληνικῶν πλοίων ἐπάτησαν τὴν γῆν τῆς ἁγίας Μαύρας καὶ ἤρπασαν πρόβατα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πλοῖον ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐν τῷ λιμένι τῶν Κορυφῶν ἕως οὐ ἐδίδετο ἡ πρέπουσα ἰκανοποίησις διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς ὑπὸ οὐδετέρων σημαίαν γῆς, καὶ ἡ ὀφειλομένη ἀποζημίωσις διὰ τὴν ἀρπυγὴν τῶν ζώων· διέταξε δὲ νὰ λύσωσι καὶ τὰ πανία τοῦ πλοίου. Ὁ πλοίαρχος, ὅστις ἄλλα ἐπροσδόκα καὶ ἄλλα ἠύρεν, ἀντέτεινεν εἰς τὴν λύσιν τῶν πκνίων καὶ ἠπέλθυσεν ὅτι, ἂν τὸν ἐβίαζαν, θὰ ἔρριπτε πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην τοῦ πλοίου καὶ θὰ ἔκαie καὶ αὐτὸ αὐτανδρον καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι λοιπὰ πλοῖα· ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν ἐπέισθη καὶ τὰ ἔλυσε.

Μάρτιος

Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος καταπάτησις τῆς οὐδετέρας γῆς καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῶν ζώων ἦσαν ἀληθεῖς, καὶ ὁ μέγας ἀρμολύτης εἶχε δίκαιον ν' ἀπαιτήσῃ ἱκανοποίησιν καὶ ἀποζημιώσιν· ἀλλὰ πῶς ἐδύνατο νὰ κρατήσῃ ἄθῳον πλοῖον σταλὲν πρὸς αὐτὸν δι' ἄλλην ὑπόθεσιν καλῇ πίστει; Ἡ ἀντικακοποιήσις τότε εἶναι συγχωρητὴ, ὅταν ὁ κακοποιήσας ἀρνήται τὴν ὀφειλομένην ἱκανοποίησιν· ἀλλὰ μήπως ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις τὴν ἡρνεῖτο, ἢ ἐδύνατό ποτε νὰ τὴν ἀρνήθῃ; ἢ μήπως οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔπραξαν τὰ αὐτὰ καὶ χειρότερα κατὰ τῆς ἀγγλικῆς σημαίας; Πρὸ τίνος καιροῦ δὲν εἶχαν ἀρπάσει ἔσωθεν πλοίου ὑπὸ ἀγγλοϊονικὴν σημαίαν ὄχι πρόβατα, ἀλλὰ ἀνθρώπους καὶ παρθένους, τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐκ Πατρῶν Ἀποστόλη Περούκα; καὶ ὅμως οἱ Ἀγγλοὶ οὔτε πλοῖον τουρκικὸν ἐκράτησαν, οὔτε τὴν τουρκικὴν σημαίαν ὕδρισαν, ἀλλ' ἠρέσθησαν νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς συλληφθέντας, καὶ τούτους σχεδὸν γυμνοὺς. Καὶ ταῦτα πάντα ἔπραττεν ὁ μέγας ἀρμολύτης εἰς ὕβριν τῆς ἐλληνικῆς σημαίας κατέμπροσθεν πλοίου τῆς τουρκικῆς μοίρας εὐρεθέντος ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν τῷ λιμένι τῶν Κορυφῶν.

Ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτοτρόπως ἐκρατήθη ἡ Τερψιχόρη μέχρι τῆς 21, ἀπελύθη ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ναυάρχου Ἀγγλοῦ ἐλθόντος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Κορυφοὺς καὶ ἀποδοκιμάσαντος τὴν διαγωγὴν τοῦ Μαϊτλάνδου· κατῆρε δὲ εἰς Μεσολόγγι τὴν νύκτα τῆς 22 ὅπου τὴν ἀνέμενε ὁ Μιαούλης, ὅστις, ἰδὼν ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἡ μελετωμένη κατὰ τῶν ἐν Μούρτῳ ἐχθρικών πλοίων προσβολή, ἀνεχώρησε τὴν 24 μεθ' ὧν τῶν πλοίων εἰς τὰ ἴδια.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, ὁ μέγας ἀρμολύτης ἀπέστειλεν εἰς Ὑδραν τὴν φρεγάταν Καμβρίαν ὑπὸ τὸν Χαμιλτῶνα, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν διερμηνέα τῆς κυβερνήσεως Πετρίδην, καὶ τῇ ἐγνωστοποίησεν, ὅτι ἀπῆται τετρακάσια δίστηλα ὡς ἀποζημιώσιν τῆς ἐν ἀγία Μαύρᾳ ἀρπαγῆς τῶν προβάτων, καὶ ἱκανοποίησιν διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς οὐδετέρας γῆς τῆς ὅτι ἐπὶ λόγῳ ὑγειονομικῶν προφυλάξεων ἀπηγορεύετο νὰ πλησιάζωσι τὰ ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν πλοῖα τὰς ἰονίους ἀκτὰς ἐντὸς 4 μιλίων καὶ νὰ εἰσπλέωσι τὸν πορθμὸν τῶν Κορυφῶν· ὅτι τὸ νησιδίων τοῦ Μούρτου ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἐπτανήσου, καὶ ὡς τοιοῦτον ἦτον ἀπρόσιτον, καὶ ὅτι ὧφειλε νὰ προειδοποιηῖ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις τὸν μέγαν ἀρμολύτην ὅσάκις ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐμελέτα

νὰ διαπλεύσῃ τὴν μεταξὺ τῶν ἰονίων νήσων καὶ τῆς ἐλληνικῆς παραλίας θάλασσαν.

Μαθοῦσα ταῦτα ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ στείλῃ πρὸς τὸν μέγαν ἄρμοστήν τὸν Σπανιολάκην καὶ τὸν διέταξεν, ἐγχειρίζων τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς του γράμματα, νὰ τῷ ἀναγγεῖλῃ, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐτοίμη ἦτο νὰ πληρώσῃ τὰ ἀπαιτούμενα τετρακόσια δίστηλα, ὅτι κατεγίνετο νὰ εὕρῃ τοὺς ἐνόχους καὶ νὰ τοὺς παιδεύσῃ, ὅτι ἀπόστασις τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἀπὸ τῆς ἰονίου ἀκτῆς ἐνὸς μιλίου ἐφαίνετο ὡς πρὸς τὸν ὑγειονομικὸν σκοπὸν ἰσοδύναμος ἀποστάσεως τεσσάρων, ὅτι ἂν ὁ μέγας ἄρμοστής ἐθεώρῃ τὸ νησιδίων τοῦ Μούρτου ὡς ἐξάρτημα τῆς Ἑπτανήσου καὶ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην ἀπέκλειε τοῦ λιμένος αὐτοῦ τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα, ὥφειλε κατὰ τὴν ἐπαγγελιομένην οὐδετερότητα ν' ἀπομακρύνῃ καὶ τὰ ὀθωμανικά, καὶ ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, ἂν καὶ ἐβλάπτοντο τὰ συμφέροντά της διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν σκοπῶν της, συγκατετίθετο νὰ προειδοποιῇ τὸν μέγαν ἄρμοστήν περὶ τοῦ προκειμένου διαπλου, ἀφ' οὗ τὰ μέλλοντα νὰ διαπλεύσωσι τὴν ἰόνιον θάλασσαν πλοῖα της ἔφθαναν εἰς Γλαρέντσαν.

Διὰ τοιούτων λογικῶν καὶ συνδιαλλακτικῶν ὁδηγιῶν ἐφωτισμένος ὁ Σπανιολάκης ἀνεχώρησεν ἐκ Κορίνθου. Ἀλλὰ, μόλις τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Κορυφῶν, ὁ μέγας ἄρμοστής διέταξε ν' ἀράξῃ ἐν μεμονωμένῳ τινὶ μέρει, καὶ τὸ περιεκύκλωσε διὰ φυλάκων καὶ στρατιωτῶν ἐπαγρυπνούντων αὐστηρῶς μὴ τυχόν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως συγκοινωνήσωσι· τὸν δὲ ἀπεσταλμένον τῆς Ἑλλάδος περιώρισεν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ τὴν 16 ἀπριλίου τῷ ἔστειλε τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν ὑπογεγραμμένην, ἐν ὀνόματι καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, παρὰ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων του, Φρεδερίκου Χάνκη.

« Κύριε,

« Ὁ λόρδος μέγας ἄρμοστής τῶν ἰονίων νήσων ἔλαβε τὰς
 » ἐπιστολάς λεγούσας ὅτι τὰς ἔστειλλαν πρὸς αὐτὸν τινὲς αὐ-
 » τονομαζόμενοι οἱ κυβερνήσεις τῆς Ἑλλάδος διὰ
 » τινος ἀπεσταλμένου αὐτῆς εὐρισκομένου κατὰ τὸ παρὸν ἐν
 » τούτῳ τῷ λιμένι καὶ διατεταγμένου ὑπὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λό-
 » γος αὐτωνομάστου κυβερνήσεως νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους μετὰ τοῦ
 » λόρδου μεγάλου ἄρμοστοῦ.

« Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ἀγνοεῖ παντάπασιν, ὅτι ὑπάρχει προσ-
 » ωρινή κυθέρνησις τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦτο δὲν ἡμπορεῖ ν'
 » ἀναγνώριση τοιοῦτον ἀπεσταλμένον· μόνη ἡ ἀνάγκη νὰ δια-
 » τηρήσῃ, καθὼς πάντοτε διετήρησε, τὰς ἀρχὰς αὐστηροτάτης
 » οὐδετερότητος τὴν παρακινεῖ νὰ συγκατανεύσῃ ὅπως λάβῃ
 » ὑπ' ὄψιν τινὰ τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἐπιστολαῖς· εὐδοκεῖ λοι-
 » πὸν νὰ διαδηλώσῃ, ὅτι οὐδεμίαν θέλει νὰ ἔχῃ ἀνταπόκρισιν
 » μετὰ κατ' ὄνομα Δυνάμεως, ἣν δὲν γνωρίζει, καὶ ὅτι ἡ ἀπό-
 » φασίς τῆς εἶναι ἐν συνόψει ἡ ἀκόλουθος.

« Πλοῖον λεγόμενον ἑλληνικὸν ὑπὸ σημαίαν μὴ ἀναγνωρι-
 » ζομένην καὶ οὐδαμοῦ δεκτὴν ἀποκλείεται τῶν ἰονίων λιμέ-
 » νων. Δὲν ὀφείλει ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης νὰ συζητήσῃ μετὰ Δυνά-
 » μεως μὴ ἀναγνωρίζομένης ὅ,τι κρίνει εὐλογον νὰ πράξῃ· λέ-
 » γει ὅμως ὅτι τὸ νησιδίων τοῦ Μούρτου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ
 » ἰονίου κράτους, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας εἶναι ὁ μό-
 » νος προστάτης του. Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης θεωρεῖ πρὸς τούτοις
 » ὅλον τὸν μεταξὺ Μούρτου καὶ Κασσιωπίας πορθμὸν τῶν Κο-
 » ρυφῶν ὡς πραγματικῶς λιμένα τῶν Κορυφῶν. Ἡ ἰόνιος κυ-
 » θέρνησις, ὁρμωμένη ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς αὐτῆς οὐδετερότητος,
 » ἦν πάντοτε διετήρησεν ὡς πρὸς τοὺς ἀλληλομαχοῦντας,
 » ἐλεεινολογεῖ τὴν μωρὰν ἀλαζονείαν τῶν ὠθησάντων τὰ
 » πράγματα εἰς τὴν τωρινὴν κατάστασιν. Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης
 » ἀξιοῖ ὃ ἐν τῷ λιμένι τούτῳ ἄνθρωπος ν' ἀναχωρήσῃ ἐν ἀ-
 » καρεῖ».

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ μέγας ἄρμοστής ἀπηγόρευεν
 εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τὸν μεταξὺ Κορυφῶν καὶ ἡπειρωτικῆς
 παραλίας διάπλουν καὶ τὴν ἐφόρμησιν αὐτῶν ἐπὶ τὰ ἐν τῷ λι-
 μένι τοῦ Μούρτου τουρκικὰ, διότι τὸν μὲν πορθμὸν ἐθεώρει ὡς
 πραγματικῶς λιμένα τῶν Κορυφῶν, τὸ δὲ νησιδίων τοῦ Μούρ-
 του ὡς ὑπὸ τὴν μοναδικὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Παλαιαὶ
 συνθήκαι μεταξὺ Βενετίας καὶ Τουρκίας ἀπηγόρευαν τῷ ὄντι
 τὸν εἰς τὸν πορθμὸν πλοῦν τουρκικῶν πολεμικῶν πλοίων καθὼς
 καὶ τὴν ἀνέγερσιν ὀχυρωμάτων ἐπὶ τῆς τουρκικῆς τοῦ πορθμοῦ
 παραλίας. Ἀλλ' ὁ σκοπός, δι' ὃν ὠρίσθη ἄλλοτε τοῦτο, ἀπέ-
 βλεπεν, ὡς εἶναι πασιφανές, εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς νήσου τῶν
 Κορυφῶν ἀπὸ ἐνδεχομένης τουρκικῆς ἀποβάσεως· ἀφ' οὗ δὲ
 μετέπεσεν ἡ Ἀρχὴ τῶν νήσων ἀπὸ τῶν Βενετῶν εἰς ἄλλους,
 ἐθεωρεῖτο ὁ ὅρος ὡς μὴ ὑπάρχων. Ἀλλά, ἂν ἤθελεν ὁ μέγας

ἀρμοστής νὰ τὸν ἐφαρμόσῃ, διατί κατὰ παράθεσιν αὐτοῦ ἄφησε τὰ τουρκικὰ πλοῖα νὰ εἰσπλεύσωσι τὸν ἀπηγορευμένον πορθμὸν καὶ ν' ἀσφαλισθῶσιν ἐντὸς αὐτοῦ; ἂν δ' ἐπροφασίζετο ὅτι τὰ ἐδέχθη ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ, διατί τὰ διетήρει καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ παρὰ τὴν προκήρυξίν του; δὲν ἔλεγε δι' αὐτῆς ὅτι πλοῖα εἴτε τουρκικὰ εἴτε ἐλληνικὰ δὲν ἦσαν δεκτὰ ἐντὸς τῶν ἰονίων λιμένων; δὲν ἐχρεώσται νὰ ἀποδιώξῃ καὶ τὰ τουρκικὰ ἀφ' οὗ δὲν ἐδέχετο τὰ ἐλληνικὰ; ἡ μεροληψία τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος ἦτο τόσον μᾶλλον ἀξιόμεμπτος καθ' ὅσον ἤθελε νὰ τὴν κρύπτῃ πάντοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐστηρᾶς οὐδετερότητος. Τὸ δὲ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς, ἀνάξιον ἀνδρὸς κατέχοντος τόσον ὑψηλὴν θέσιν, ἀρκεῖ αὐτὸ καὶ μόνον νὰ δείξῃ τὸ πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα πάθος αὐτοῦ.

Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης, ἂν καὶ ἐμποδίσθη τοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπολιτσᾶς εἰς Πάτρας, ἀνεδείχθη μετὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν κοινῇ γνώμῃ ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας καὶ ἔδειξεν ἐπὶ τῶν ἐτοιμασιῶν τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἄκραν δραστηριότητα. Ἀνέβη ἐν πρώτοις εἰς Τριπολιτσάν, ὅθεν ἀπέστειλεν ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως τὰς περὶ στρατολογίας διαταγὰς τοῦ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἀφήσας τὸν υἱὸν τοῦ Πάνου ὡς πολιτάρχην, μετέβη εἰς Καρούταιναν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαστούνην ὅπου διέτριψεν ἡμέρας τινὰς προπαρασκευάζων τὰ τοῦ πολέμου.

Τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν οὐδαμοῦ ἦτο τόσον ἐπαισθητὸν ἢ τόσον βλαπτικόν, ὅσον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κχυταίνης, διότι ἀλλοῦ μὲν ὑπερίσχυε τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο κόμμα, ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ οἱ Δηληγιάνναι καὶ οἱ Κολοκοτρῶναι, οἱ ἀντιφερόμενοι, ἦσαν ἰσοδύναμοι. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησαν οἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ νὰ τοὺς συμβιβάσωσι· φιλοτιμίαι, ἀντιζηλίας καὶ συμφέροντα ἀπέκρουαν πάντα συμβιβασμόν. Οἱ μὲν Δηληγιάνναι ἤθελαν νὰ διατηρήσωσιν ἣν εἶχαν ὑπεροχὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ των, ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης ἤθελε νὰ κινή αὐτὸς ὅλα τὰ ὅπλα τῆς. Ἀλλ' ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο μέρη εἶχαν περὶ πολλοῦ τὴν ἐκστρατείαν, ἐσυμβιβάσθησαν ὥστε νὰ στρατολογήσῃ ἕκαστον κόμμα τοὺς ἰδίους, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην νὰ μὴ στρατοπεδεύσωσιν ὅπου οἱ ὑπὸ τὸν Κολοκοτρῶνην.

τρώνην. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ διάφορα σώματα ἐξεστράτευσαν ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν πρὸς τὰς Πάτρας, 1500 Καρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, 800 Γαστουναῖοι ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν καὶ ἄλλοι τόσοι Τριπολιτσιῶται, Φαναρίται καὶ Πύργιοι ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἐτοποθετήθησαν κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀλῆ-τσελεπῆ 8 ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετετόπισαν εἰς τὸ πλησιέστερον χωρίον Ἀχαῖαν 4 ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Οἱ δὲ Καλαβρυτινοὶ ὡς 1000 ὑπὸ τὸν Ζαήμην καὶ ἄλλους, καὶ οἱ Πατρεῖς ὡς 500 ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας, ἐτοποθετήθησαν ἐν πρώτοις κατὰ τὰ Νεζερά, καὶ μετ' ὀλίγον κατέλαβαν καὶ τὴν Χαλανδρίτσαν. Συνηνώθησαν καὶ οἱ μετὰ ταῦτα φθάσαντες Καρυτινοὶ ὡς 800 ὑπὸ τὸν Κανέλλον Δηλιγιάννην, καὶ ὡς 600 Τριπολιτσιῶται ὑπὸ τὸν Σέκερην, τὸν Λεβιδιώτην, καὶ ἄλλους. Κατεῖχαν δὲ καὶ τὰ Σελά ὡς 300 ὑπὸ τὸν Λόντον. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀλῆ-τσελεπῆ. ὅλοι δὲ οἱ ἐκστρατεύσαντες συνηριθμοῦντο ἀρχομένου τοῦ μαρτίου εἰς 6300.

Οἱ δὲ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι, ἐνισχυθέντες ὑπὸ τῶν ἐσχάτως ἐκεῖ ἀποβάντων, ἦσαν ἱκανοὶ ὅχι μόνον εἰς ἀμυναν ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπίθεσιν. Τὴν 25 φεβρουαρίου ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾷ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ νεοελθόντος Μεχμέτπασα, καὶ διενικτέρευσαν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Τσουκαλᾶ. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν δισχιλίοι ἐκίνησαν κατὰ τὴν Ἀχαῖαν, καὶ ὀλιγαριθμότεροι κατὰ τὴν Χαλανδρίτσαν. Ἀπέχουν δὲ τὰ δύο ταῦτα χωρία ἀπ' ἀλλήλων τέσσαρας ἡμῖσι ὥρας· καὶ οἱ μὲν κατέχοντες τὴν Χαλανδρίτσαν Πατρεῖς ὀλίγοι ὄντες ἔφυγαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἔκασαν τὸ χωρίον· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Πετμεζᾶν, ἰδόντες τὴν Χαλανδρίτσαν καιομένην καὶ μαθόντες παρὰ τῆς προφυλακῆς των ὅτι ἐπῆρχοντο οἱ Τοῦρκοι, ἐκίνησαν ἄφοβοι εἰς ἀπάντησίν των. Ἦτον αὕτη ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν οἱ Πέλοποννήσιοι ἤρχοντο εἰς μάχην μετὰ τῶν Ἀνατολιτῶν, οὓς ἐμπάζοντες διὰ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν ὠνόμαζαν Κακλαμάνους, καὶ τὸν Μεχμέτπασαν Κακλαμάμπασαν· ἄλλ' οἱ Κακλαμάνοι, ἂν καὶ δὲν ἦσαν ἐπιδέξιοι εἰς τουφεκοπόλεμον, δὲν ἦσαν ἄνδριοι· ἦσαν δὲ καὶ ἐπιτήδεια διαξίφισταί. Ἐν τῇ συμπλοκῇ δὲ ταύτῃ τοὺς ἔτρεψαν οἱ Ἕλληνες, τοὺς κατεδίωξαν καὶ τοὺς περιώρισαν ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τοῦ Τσουκαλᾶ.

Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσε σχεδὸν μέχρι τῆς ἑσπέρας· τὴν δὲ νύκτα ἐπανῆλθαν οἱ μὲν Τοῦρκοι εἰς Πάτρας, οἱ δὲ Ἕλληνες εἰς Ἀχαΐαν. Ἐφρονεύθησαν δὲ ἐν τῇ μάχῃ 4 Ἕλληνες καὶ 30 Τοῦρκοι, ἐν οἷς καὶ εἰς χιλιάρχος, ὅστις κυκλωθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλη Κολοκοτρώνη καὶ τριῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ δις πληρωθεὶς, ἔκοψε πρῶτον τὴν κεφαλὴν ἐνός τῶν κυκλούντων αὐτὸν καὶ ἔπειτα ἔπεσε νεκρὸς ὑπὸ τὰ τραύματα τῶν ἄλλων.

Μετὰ δὲ τὴν περὶ τῆς ὁ λόγος συμπλοκὴν ἔφερεν ὁ Κολοκοτρώνης πλησιέστερον τοῦ ἐχθροῦ τὰ στρατεύματα, καὶ αὐτὸς μὲν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν κατέλαβαν τὸ Σαραβάλι, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Τσαννέτον Χρηστόπουλον τὸν Παλαϊόπυργον, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Πετμεζᾶν, τὸν Γιαννάκην Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Παπασταθόπουλον τὴν Ὀθριάν· 700 δὲ Καλαβρυτινοὶ διετάχθησαν νὰ κατχλάβωσι τὸ Γηροκομεῖον. Πρὶν δὲ κινήσῃ ὅλον τὸ σῶμα τῶν Καλαβρυτινῶν εἰς κατοχὴν τῆς θέσεως ταύτης ἐπροπορεύθησαν ὡς 60 ἐξ αὐτῶν. Ἐξῆλθαν συγχρόνως τῶν Πατρῶν καὶ τινες Τοῦρκοι εἰς κατάληψιν τῆς αὐτῆς θέσεως, ἀλλ' ἠύραν αὐτὴν προκαταληφθεῖσαν ὑπὸ τῶν 60 Ἑλλήνων. Εἰσῆλθαν εἰς τὸ Γηροκομεῖον καὶ οἱ ἄλλοι Καλαβρυτινοί, καὶ τούτου γενομένου ἐξεστράτευσαν δισχιλίοι Τοῦρκοι πρὸς τὴν θέσιν ἐκείνην. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέστειλεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Γηροκομείῳ τὸν μὲν Γενναῖον δεξιόθεν ἄνωθεν τοῦ Κυνηγοῦ, τὸν δὲ Πλαπούταν διὰ τῆς πεδιάδος. Τὸ σχέδιον τοῦτο εὐδοκίμησε, καὶ οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους καὶ εἰσῆλθαν καταδιώκοντές τους καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν φονεύσαντες 30. Ἠρίστευσε δὲ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ σηματοφόρος Καρχαλῖος, ὅστις, πληγωθεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πρώτης κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁρμῆς τῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, ἐσκοτίσθη καὶ ἔπεσεν, ἀλλ' ἀναστὰς μετ' ὀλίγον ἔδραξε τὴν σημαίαν καὶ ἐπροπορεύετο ὅλου τοῦ στρατεύματος. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην, συμβῆσαν τὴν 2 Μαρτίου, οἱ Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς τὰς Μάρτιος θέσεις των καθὰ διέταξεν ὁ Κολοκοτρώνης μὴ ἐγκρίνας νὰ μείνωσιν ἐν τῇ πόλει. Τὴν δὲ ἐπαύριον κατέβησαν ἐκ Νεζερῶν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, καὶ κατέλαβαν οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Σέκερην Τριπολιτσιῶται τὸν λινὸν τοῦ Σαήταγα, οἱ δὲ Πατρεῖς ὑπὸ τοῦς Κουμανιώτας τὴν θέσιν τοῦ Κυνηγοῦ πρὸς τὸ Γηροκομεῖον· ἐτοπυθεύθησαν δὲ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην κατὰ τὸ Πουρ-

ναρόκαστρον, ὃ δὲ Ζαήμης μετὰ τινων Καλαβρυτινῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ὁμπλοῦ.

Ὁ δὲ Μεχμέτπασας, ἀφ' οὗ ἀπέτυχε καὶ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδρομῇ καὶ εἶδεν εἰσελθόντας τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, ἐταπείνωσε τὴν ὄφρυν του, συνενοήθη μετὰ τοῦ ἐν Ῥίῳ καθημένου Ἰσούφη, ὃν ὠλιγῶρει ἕως τότε, καὶ ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν ἐκεῖ καὶ τῶν ἐν τῷ Ἀντιρρίῳ. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ συνήχθησαν εἰς Πάτρως ὡς 8000, καὶ τὴν 9 ἐξεστράτευσαν ὅλοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν δύο πασάδων, καὶ πεσόντες ἐν πρώτοις εἰς τοῦ Κυνηγοῦ ἔτρεψαν τοὺς ὑπὸ τοῦς Κουμανιώτας κατέχοντας τὴν θέσιν ἐκαίνην Πατρεῖς, ἐσκότωσαν τὸν σημασιφόρον καὶ ἐπῆραν τὴν σημαίαν των. Πολλοὶ Ἕλληνες τῶν ἐν τῷ Γηροκομεῖῳ καὶ τῷ λινῷ τοῦ Σαήταγα ἐξήλθαν εἰς βοήθειαν τῶν καταδιωκομένων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐτρέπησαν, καὶ μηδὲ νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των ἐδυνήθησαν. Ὁ δὲ Κυλοκοτρώνης ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, τὸν Γενναῖον, τὸν Δηληγιάννην, τὸν Τσαννέτον Χρηστόπουλον καὶ τὸν Πετμεζᾶν σώματα· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἔτρεψαν καὶ ταῦτα καὶ ἐπολιόρκησαν καὶ τὸ Γηροκομεῖον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ὁ Γενναῖος εἰσῆλθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸν λινὸν τοῦ Σαήταγα ὅπου ἦρε πολλὰ ὀλίγους Τριπολιτσιώτας καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Σέκερην, διότι οἱ πλείστοι τῶν ἐναπρμεινάντων ἔφυγαν ἰδόντες τὰ γινόμενα. Ἐν ἐνὶ λόγῳ οἱ Τοῦρκοι ἔτρεψαν ὅλους τοὺς Ἕλληνας, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν καταδιώκοντές τους νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη, ἐκτὸς τῶν ἐν Γηροκομεῖῳ καὶ τῷ λινῷ, οὓς ἀπέκλεισαν καὶ ἐπολέμουν, καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν ἐν τῇ πεδιαδί ὀχυρωθέντων. Ἐπὶ τῆς φυγῆς δὲ ταύτης ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ καὶ ὁ Ζαήμης. Εὐρεθεὶς οὗτος ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν ἐν Ὁμπλῷ ἐκίνησε μετὰ τινων στρατιωτῶν πρὸς τὸ Γηροκομεῖον, ὅπου ἦσαν οἱ πλείστοι τῶν Καλαβρυτινῶν, καὶ πεσὼν καθ' ὁδόν, ἐπὶ τῆς τροπῆς τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ καταδιωχθεὶς, ἔφθασεν ἑφιππος εἰς τὸ χεῖλος ῥυακὸς τινος, ὅπου, ἀφηνιάσαντος τοῦ ἵππου, ἐπέξευσε καὶ διαπεραιωθεὶς πεζὸς ἀπέφυγε τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν μεινάντων ἐντεῦθεν τοῦ ῥυακος.

Ἐπὶ τῆς τροπῆς δὲ ταύτης, ὁ Κυλοκοτρώνης, ὅστις διέμενε κατὰ τὸ Σκραβάλι ἐκινήθη μόνος κατὰ τὸν Παλαιόπυργον μηδ' αὐτὸς ἡξέσρων πρὸς τί ἐκινεῖτο. Καθ' ὁδὸν ἀπῆντησε τὸν

Δεχωρίτην στελλόμενον πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Ζαήμη ἀγγελιαφόρον, καὶ τὸν συμπαρέλαβε· πλησιάσας δὲ πρὸς τὸν Παλαιόπυργον εἶδεν ἐπάνωθέν του μικρὰν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ 15 "Ἕλληνας καθημένους καὶ θεωροῦντας τὰ γενόμενα. « Ποῖον » ἔχετε ἀρχηγόν; » τοὺς ἠρώτησε. « Τὸν Βαγγέλη » Κουμανιώτη » ἀπεκρίθησαν. « Ἐμένα μὲ γνωρίζετε; » τοὺς ἠρώτησε πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης· « ὄχι », ἀπεκρίθη ὁ Κουμανιώτης. « Ἐγώ », ἐπανάλαθεν, « εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης, ἀκολουθήτέ με καὶ ἔχει ὁ Θεός ». Κατέβησαν οἱ 15, τὸν ἠκολούθησαν καὶ ἔγειναν ὅλοι 17· προχωροῦντες ἔγειναν 50 καὶ συμπαρέλαβαν καθ' ὁδὸν καὶ τὸν Παρασκευᾶν Πλαπούταν. « Στήσε ἐδῶ Βαγγέλη », εἶπε τότε ὁ Κολοκοτρώνης, « τὴν σημαίαν σου καὶ σὺ Παρασκευᾶ σῦρε καὶ πιάσε τὸ ἐμπρὸς τῆς σημαίας τοῦ Βαγγέλη ἀσβεστοκάμινο ». « Εἶναι ἀνοιχτός ὁ τύπος καὶ χανόμεθα », ἀπεκρίθησαν οἱ περὶ τὸν Παρασκευᾶν· « μὴ φοβᾶσθαι », ἐπανάλαθεν ὁ Κολοκοτρώνης, « ἐγὼ δὲν σᾶς ἀφίνω νὰ χαθῇτε· σᾶς στέλνω βοήθειαν ». Τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο πύργος δυνάμεως· ἔγεινεν ὡς εἶπε, καὶ κατελήφθη ἡ κάμινος. Ἐμπροσθεν αὐτῆς ἦσαν 60 Τούρκοι ἔφιπποι καὶ ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς "Ἕλληνας· ἀλλ' οἱ "Ἕλληνες ἀντέστησαν καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης παρετήρησεν ὅτι τὸ κέντρον τοῦ ἐχθροῦ ἦτο δυνατόν καὶ ἀδύνατοι αἱ πτέρυγές του· διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐθάρρυνε τὸ κατὰ τὴν κάμινον μικρὸν σῶμα, μετέβη μετὰ τοῦ σημαιοφόρου του Καραχάλιου καὶ τοῦ ὑπαπιστοῦ του Φωτάκου πρὸς τὸ ἄλλο μέρος, τὸ κρατούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς μάχης τοῦ νεοῦ, καὶ ἐκραύγασεν ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν βουνῶν "Ἕλληνας· « κάτω » "Ἕλληνες, κάτω, ἐδῶ εἶναι ὁ Κολοκοτρώνης ». Ἀκούσαντες οἱ ἐκεῖ τὴν βροντώδη φωνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὸ ὄνομά του ἤρχισαν νὰ καταβαίνωσι πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ νὰ μάχωνται· πολλοὶ δὲ ὑπῆγαν καὶ ὅπου ἦσαν ὁ Βαγγέλης καὶ ὁ Παρασκευᾶς ἰδόντες ὅτι ἦσαν καὶ ἐκεῖ "Ἕλληνες, καὶ οὕτως ἐξήφθη ἡ μάχη. Ἐν τοσούτῳ ἐπολέμουν ἀδιακόπως καὶ οἱ ἐν τῷ Γηροκομαίῳ καὶ οἱ ἐν τῷ Λινῷ καὶ ἀντεῖχαν γενναίως, ἂν καὶ ἐκανονοβολοῦντο καὶ ἐβορβοβολοῦντο ὑπὸ τῶν ἐξω· ἐπίσης διακρίνοντο καὶ οἱ ἐν τῇ πεδιάδι· μάχονται

ὑπὸ τὸν Πλαπούταν. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετεχειρίσθη εὐτυχῶς τὸ ἀκόλουθον στρατήγημα. Ἀνέβη εἰς τινὰ ὑψηλὴν θέσιν, καί, ἀφ' οὗ ἐκύτταξε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου του τοὺς πολεμοῦντας ἐκατέρωθεν, ἐκρότησε τὰς χεῖρας καὶ ἐκραύγασεν· «Ἐτσάκισαν » οἱ Τοῦρκοι, ἐτσάκισαν· πάρτε τους Ἕλληνες, » πάρτε τους». Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐτσάκισαν, ἀλλ' οἱ πολεμοῦντες πρὸς τὸ ἓν μέρος δὲν ἔβλεπαν τί ἐγίνετο πρὸς τὸ ἄλλο· διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες τὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν «οἱ Τοῦρκοι ἐτσάκισαν», νομίζοντες οἱ τοῦ ἑνὸς μέρους ὅτι τῷ ὄντι ἐτσάκισαν οἱ τοῦ ἄλλου· ὥστε ἐπαλήθευσαν μετ' ὀλίγον ὅσα μὴ ἄληθως εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχάς. Καὶ πανταχόθεν μὲν ἐφώρμησαν οἱ Ἕλληνες, πανταχόθεν δὲ ἐτράπησαν οἱ Τοῦρκοι καταδιωκόμενοι μέχρι τῆς πόλεως. Δεκκοκτῶ ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ κεχαγιάς τοῦ Μεχμέτπασα, μὴ δυνηθέντες νὰ καταφύγῃσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πόλιν, ἐκλείσθησαν ἐν τινι περιτειχίσματι, ὅπου εἰσπηδήσαντες ὁ Πλαπούτας καὶ τινες τῶν περὶ αὐτὸν τοὺς ἐφόνευσαν. Διακόσιοι ὑπελογίσθησαν ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς μάχης ταύτης φονευθέντες Τοῦρκοι· ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν καὶ εἴκοσιν Ἕλληνες. Τοιοῦτοτρόπως μετέβαλεν ὁ Κολοκοτρώνης τὴν κατὰ τὴν 9 μαρτίου ἦτταν τῶν Ἑλλήνων εἰς νίκην. Τούτου δὲ γενομένου ἀνεχώρησεν εἰς Κόρινθον ἀφήσας τοποτηρητὴν τὸν Πλαπούταν, εἰς ὃν ἀνέθετε πάντοτε τὰ τῆς στρατοπεδαρχίας ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του.

Λήγοντος δὲ τοῦ ἀπριλίου ἐξεστράτευσαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ μὲν πρὸς τὸ Γηροκομεῖον, οἱ δὲ πρὸς τὸ Σαραβάλι, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ὡπισθοδρόμησαν. Ἐπέβησαν συγχρόνως καὶ τινες αὐτῶν εἰς πλοιάριον καὶ ἔπλευσαν πρὸς τὸν ποταμὸν τῆς Ἀχαΐας ἵνα ἐπιπέσωσιν ὀπισθεν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι γενναίως ἀντικρουσθέντες, χάρις εἰς τὸν Νικολὸν Μπούκουρη, οὐδὲ ν' ἀποβῶσιν ἐδυνήθησαν. Ἐξεστράτευσαν καὶ αὖθις, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε εὐδοκίμησαντες ἔπαυσαν ἐπιτιθέμενοι.

1821-1822

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Καταστροφή τῆς Κασσάνδρας. - Ὑποταγή τοῦ ἁγίου Ὄρους - Καταστροφή τῆς Ναούσης καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν.

Ὁ ΠΟΛΕΜΟΣ πρὸς τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας δὲν εὐτύχει ἀλλὰ διετηρεῖτο· οὔτε ὁ Ἰσούφμπεης εἶχε δυνάμεις ἱκανὰς νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Κασσανδρεῖς, οὔτε οἱ Κασσανδρεῖς ἦσαν ἱκανοὶ νὰ περιορίσωσι τὸν Ἰσούφμπεην. Ἡ Πύλη εἰς ἐνίσχυσιν τῶν πολεμικῶν τῆς κινήματων ἀπέστειλεν ἡγεμίαν εἰς Θεσσαλονίκην φέροντα τίτλον γενικοῦ ἀρχηγοῦ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας τὸν Ἀβδουλαβούδπασαν, ἡραστήριον, εὐτολμον καὶ πολλῆς ἱκανότητος ἄνδρα, δεικνύοντα κατὰ τὰς περιστάσεις ποτὲ μὲν ὑπὸ τὴν λεοντὴν τὴν ὠμότητα τῆς ψυχῆς του, ποτὲ δὲ ὑπὸ τὴν ἀλωπεκὴν τὴν ὑπουλότητα τοῦ χαρακτῆρός του. Ὁ νέος οὗτος στρατάρχης φθάσας εἰς Θεσσαλονίκην τὸν Σεπτέμβριον ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἧς ἐξύμνει τὴν πρὸς τοὺς βαγιαδάς γενναιοφροσύνην τοῦ σουλτάνου, ἐμέμφετο τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγνωμοσύνην τῶν ὀνειροπολούντων τὴν ἀνόρθωσιν τῆς προγονικῆς αὐτοκρατορίας καὶ διέταττε νὰ ὀπλοφορήσωσιν ὅλοι οἱ ἐπὶ κεῖνα τοῦ 16 μέχρι τοῦ 60 ἔτους Μουσουλμάνοι· καὶ οἱ μὲν ἐντὸς τοῦ 50 νὰ τρέξωσιν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ προφήτου, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ διατηρῶσι τὴν ἐσωτερικὴν εὐταξίαν. Μετὰ τὴν προκήρυξιν ταύτην ὁ Ἀβδουλαβούδης ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως εἰς Κασσάνδραν.

Εἶπαμεν ἤδη, ὅτι 2700 ἦσαν οἱ συνενωθέντες ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐκεῖνῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος ἰουνίου ἔνοπλοι· καὶ ὅτι 400 Ὀλύμπιοι ἦλθαν μετὰ ταῦτα ἐπιβοηθοί· ἀλλὰ καθ' ὃν καιρὸν ἐξεστράτευσεν ὁ πασᾶς, μόλις ἦσαν ὅλοι 600, διότι οἱ λοιποὶ διὰ τὴν ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, τὰς ἐπισυμβάσας ἀσθενείας, καὶ τὰς διχονοίας τῶν ἐγκριτωτέρων ἀνεχώρησαν. Ὁ πασᾶς ἐπροσπάθεισε κατ' ἀρχὰς διὰ μεγάλων καὶ ἐπανει-

λημμένων ὑποσχέσεων νὰ πείσῃ τοὺς ἐν Κασσάνδρᾳ νὰ προσκυνήσωσιν· ἀλλ' οὗτοι, ἂν καὶ τόσον ὀλίγοι, ἀπερρίψαν τὰς προτάσεις του. Γενομένης δὲ γνωστῆς αὐτῷ τῆς διαθέσεως καὶ τῆς ἀδυναμίας των, ἀπεφασίσθη ἡ ἔφοδος. Τὴν 30 ὁκτωβρίου πρὶν ἐξημερώσῃ ἐφώρμησαν ἱππεῖς καὶ πεζοὶ ἐφ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς τάφρου, καὶ εὐρόντες μέρος αὐτῆς ὀλοτελῶς ἐγκαταλειφθέν, τὸ παρεγέμισαν ἐρρίψαντες ξύλα καὶ ἄλλην ὕλην, καὶ πρῶτοι οἱ ἱππεῖς εἰσῆλθον δι' αὐτοῦ εἰς τὴν χερσύνησον, μετ' αὐτοὺς δὲ καὶ οἱ πεζοί, ἔτρεψαν ὅλους τοὺς κατέχοντας τὰ ἄλλα μέρη τῆς τάφρου, πολλοὺς αὐτῶν ἐφόνευσαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα μηδενὸς ἐναντιουμένου, ἔσφαζαν καὶ ἠνδραπόδισαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡσύχους κατοίκους, ἐξ ὧν μόνοι διεσώθησαν ὅσοι εὐτύχησαν νὰ ἐπιβῶσιν εἰς τινὰ παρευρεθέντα πλοῖα τῆς Σκιαάθου καὶ τῆς Σκοπέλου, καὶ κατέκασαν ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία. Δεκακισχίλιοι ὑπελογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ ἀνδραποδισθέντες ἄνδρες καὶ γυναῖκες πάσης ἡλικίας.

Μετὰ τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς Κασσάνδρας ὁ πασᾶς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸν Ἄθωνα.

Διηγῆθημεν ἄλλοτε, ὅτι πολλοὶ μοναχοὶ τοῦ ἁγίου Ὄρους ἐξεστράτευσαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, καὶ ἀποκροῦσθέντες καὶ παθόντες ἐπανήλθον εἰς τὸ Ὄρος.

Ἡ χερσύνησος αὕτη, ἡ τὸ πάλαι Ἀκτὴ, εἶναι ἡ ἀνατολικωτέρα τῶν κατὰ τὴν χαλκιδικὴν τριῶν παραλλήλων χερσονήσων, 35 μιλίων μῆκος ἔχουσα ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ δύο μιλίων πλάτος ἔχοντος ἰσθμοῦ διώρυχος τοῦ Ξέρξου μέχρι τῆς μεσημβρινῆς τῆς ἄκρας· περιέχει μοναστήρια ὀχυρά, καὶ δὲν ἴστερεῖτο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πυρροβολικοῦ, ψιλῶν ὅπλων, ἢ πολεμεφοδίων. Ἐπειδὴ ὁ χαρακτήρ τοῦ πολέμου ἦτον ὄχι πολιτικὸς ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὸς, μέγας ἐνθουσιασμὸς κατέλαβε τοὺς μοναχοὺς, καὶ ὑπερδισχίλιοι τῶν νεωτέρων ὠπλοφόρησαν· ἦλθον σύμμαχοί των ἔξωθεν καὶ πολλοὶ λαϊκοί, ὥστε τὰ πάντα ἐφαίνοντο πρόσφορα εἰς μακρὰν καὶ εὐτυχὴ ἀντίστασιν· ἀλλ' οἱ ἡγούμενοι καὶ προηγούμενοι διεφώνουν, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐζήτουν ἀσφάλειαν ὅπου δὲν ἐδύναντο νὰ εὕρωσιν εἰμὴ ἀφανισμόν, ἐν τῇ ὑποταγῇ. Τοὺς ἐφόβισε δὲ καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Κασσάνδρας, καὶ ἀντὶ νὰ τοὺς ἐνοπλίσῃ τοὺς ἀφώπλισε· τοὺς ἠπάτησε καὶ ἡ ὑπουλότης τοῦ πασᾶ, ἂν καὶ εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὰ ἔργα

τῆς θηριωδίας του. Ἀφ' οὗ δὲ ὑπερίσχυσεν ἡ περὶ ὑποταγῆς γνώμη, πολλοὶ τῶν πατέρων, ἀποδοκιμάζοντες πάντα συμβιβασμόν, ἀπέπλευσον, συνεπιφέροντες τὰ ἱερὰ σκεύη τινῶν μοναστηρίων καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἅγια λείψανα. Ἀπέπλευσε καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς, καὶ ἀσθενήσας κατὰ τὸν πλοῦν ἀπεβίωσεν ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἐτάφη ἐν Ὑδρᾷ. Μετὰ δὲ τὴν ἀποδημίαν τούτων ἐπροσκύνησαν οἱ ἐν τῷ ἁγίῳ Ὄρει, ἀφοπλισθέντες, ἀμνηστευθέντες, δόσαντες ὁμήρους καὶ γρόσια 2,500,000 καὶ δεχθέντες τουρκικὴν φρουρὰν ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ τὴν τρέφωσιν. Ἡ φρουρὰ αὕτη ἐκ τρισχιλίων κατέλαβε τὸ Ὄρος τὴν 15 δεκεμβρίου καὶ ἔφερε δι' ὧν ἔπραξεν εἰς πικρὰν μετάνοιαν τοὺς προτιμήσαντας τῆς ἀντιστάσεως τὴν ὑποταγὴν Ἀγιορείτας, διαμείναςα παρ' αὐτοῖς ἐννέα ἔτη.

Ὁ δὲ Ἀβδουλαβούδης, ἀφ' οὗ ἔσβεσε τὰς δύο ἐπαναστατικὰς ἐστίαις τῆς Κασσάνδρας καὶ τοῦ Ἀθωνος, ἐζήτησεν ὁμήρους εἰς ἀσφάλειάν του παρὰ τινων ἄλλων πόλεων καὶ παρὰ τῆς Ναούσης ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν κατοίκων τῆς Χριστιανῶν ἐσχόπευε δὲ νὰ στείλῃ καὶ 500 εἰς φρουρήσιν της. Προέστευε τῆς πόλεως ἐκείνης ὁ Ζαφειράκης Θεοδοσίου, ὁ καὶ Λογοθέτης, οὗτινος τὸν υἱὸν ἐζήτησε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁμηρον ὁ πατὴρ. Μεγάλην ἀφοσίωσιν ἔδειξεν ὁ προεστὼς οὗτος, πρὶν ἐκραγῇ ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις, εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Πύλης, διότι διὰ τῆς συνεργείας αὐτοῦ ἐφονεύθη ἀρχομένου τοῦ 1821 ὁ διὰ Ναούσης διαβὰς ἀπόστολος τῆς Ἑταιρίας Ὑπατρος, περὶ οὗ προανεφέραμεν, καὶ ἐστάλησαν εἰς τὴν Πύλιν τὰ ἀνακαλύπτοντα τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρίας γράμματα πεσόντα εἰς χεῖράς του· δὲν συνήργησε δὲ ὁ Ζαφειράκης εἰς τὸν φόνον ὡς ἐπιβουλευόμενος τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, διότι καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν της ἠγνόει, ἀλλὰ διότι ὁ Ὑπάτρος, μὴ ἐγκρίνας νὰ τῷ ἀνακαλύψῃ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τῷ εἶπε μόνον ὅτι ἀπεστέλλετο εἰς προτροπὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Ἀλήπασα, ὃν ὁ Ζαφειράκης καὶ ὑπερηχθρεύετο καὶ ὑπερεφοβεῖτο· ἡ δὲ Πύλη τόσον εὐηρεστήθη ἐπὶ τῇ διαγωγῇ του, ὥστε τὸν εὐχαρίστησε διὰ φιρμανίου. Ἀλλ' ἐν τῇ παρουσίᾳ περιστάσει ἐλησμόνησε τὴν σημαντικὴν πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίαν του καὶ τὸν ἠνάγκασε ν' ἀντισταθῇ ἐνόπλιως, ἢ νὰ στερηθῇ τοῦ υἱοῦ του καὶ δεχθῇ φρουρὰν τουρκικὴν ἐν τῇ πατρίδι του, ὃ ἐστὶ νὰ παραδῶσιν ἑαυτὸν καὶ τοὺς συμπατριώτας

του εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φκνέντων θηρίων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κασσάνδρας· διὰ τοῦτο ὁ Ζαφειράκης ἐθεώρησεν ἥττον ἐπιβλαβὴ τὴν ἀντίστασιν ἢ τὴν ὑποταγὴν. Τῆς αὐτῆς γνώμης ἐφάνησαν καὶ ὁ Γάτσος ὀπλαρχηγὸς τῶν Βοδινῶν καὶ ὁ Καρατάσος ὀπλαρχηγὸς τῆς Βερρόιας.

Ἡ πόλις τῆς Ναούσης διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς Χριστιανῶν, Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, διὰ τοὺς πόρους τῆς κατ' ἐκείνα τὰ μέρη ἐπαναστατικῶν κινημάτων· διὰ τοῦτο πολλαὶ καὶ σημαντικαὶ οἰκογένειαι, ἐν αἷς καὶ αἱ τοῦ Καρατάσου καὶ Γάτσου, κατέφυγαν χάριν ἀσφαλείας εἰς αὐτήν, καὶ εἰσῆλθαν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Καρατάσον καὶ τὸν Γάτσον στρατεύματα ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφόνευσαν τὸν διοικητὴν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ὀλίγους Τούρκους, τοὺς μόνους εὕρισκομένους ἐν τῇ πόλει· διεχύθησαν ἔπειτα εἰς τὰ χωρία τῶν Βοδινῶν πρὸς διέγερσιν τῶν μὴ προθύμων χωρικῶν καὶ ἔκαυσαν καὶ τρία χριστιανικὰ χωρία, τὴν Ἐπισκοπὴν, τὴν Ὀσλαννὴν καὶ τὸ Δρεσίλοβον· μετέβησαν ἔπειτα εἰς Κατρανίτσαν καὶ Γραμματικὸβον, ὅπου ἦσαν Τούρκοι, καὶ τοὺς ἐσκότωσαν, καὶ κινηθέντες ἐκεῖθεν πρὸς τὴν πόλιν τῆς Βερρόιας ἔβαλαν πῦρ εἰς τὰ ἄκρα τῆς. Τούτων δὲ γενομένων, ὁ μὲν Καρατάσος μετὰ 200 κατέλαβε τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας Δωβρᾶ, ὁ δὲ Γάτσος καὶ ὁ Ζαφειράκης περιεφέροντο ἔνοπλοι εἰς ἄλλα μέρη. Ἐτυχε νὰ διατρίβῃ τότε ἐντὸς τῆς Βερρόιας ὁ Ἀβδουλαβούδης, ὅστις ἔστειλεν ἀμέσως δυνάμεις κατὰ τοῦ Καρατάσου καὶ τὸν ἀπέκλεισεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Ἄλλ' ἐλθόντες ἔξωθεν ὁ Γάτσος καὶ ὁ Ζαφειράκης τὸν ἀπῆλλαξαν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευσεν ὁ πασᾶς εἰς Νάουσαν μετὰ 15,000. Γενναίαν ἀντίστασιν ἤυρε κατ' ἀρχὰς ἐκτὸς τῆς πόλεως, ὅπου ἦσαν ἱκανοὶ Ἕλληνες ἐστρατοπεδευμένοι ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Καρατάσου Τσάμην, ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους καὶ διεσκόρπισε τὸ στρατόπεδον ἐκεῖνο· καλέσας δὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰς ὑποταγὴν καὶ μὴ εἰσακουσθεῖς, ἐφώρμησε τὴν β ἀπριλίου καὶ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τὴν ἐκυρίευσε, τὴν κατέκαυσε, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐγκατοίκων ἐσκότωσε, τοὺς δὲ ἡνδραπόδισε.

Μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν πόλιν, ὁ μὲν Καρατάσος κατέλαβε τὸ Παλαιαεκκλησίον τοῦ Θεολόγου, ὁ δὲ

Γάτσος τὸ μοναστήριον τοῦ Προδρόμου, ἀμφότερα παρὰ τὴν Νάουσαν, ὃ δὲ Ζαφειράκης τὸν Παλαιόπυργον (Κούλιαν) πρὸς τὴν ἄκρην τῆς πόλεως. Ἐξώθεν δὲ τοῦ Παλαιόπυργου συνέρρευσεν μέγα πλῆθος ὡς εἰς ἀσφαλέστερον μέρος. Οἱ Τούρκοι σύροντες καὶ κανόνια ἐκτύπησαν ἐν πρώτοις τὸν Παλαιόπυργον, καὶ τὸν μὲν Ζαφειράκην ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ, τοὺς δὲ ἐκεῖ καταφυγόντας ὅλους σχεδὸν συνέλαβαν. Ὁ Γάτσος καὶ ὁ Καρατάσος, βλέποντες ὅτι δὲν ἐδύναντο ν' ἀντισταθῶσιν, ἀνέβησαν εἰς τὸ πλησίον τῆς πόλεως χωρίον, Σέλι, ἀλλ' ἀπελπισθέντες μετ' ὀλίγον ἔφυγαν ὀλοτελῶς ἐκ Μακεδονίας, διέβησαν εἰς Ἀσπροπόταμον καὶ κατήντησαν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα συμβιβασθέντες κατὰ τὴν διάβασιν των μετὰ τῶν κατὰ τόπους Τούρκων μῆτε νὰ βλάπτωσι μῆτε νὰ βλάπτονται. Ὁ δὲ Ζαφειράκης εἰσέδυσεν εἰς τὸν πλησίον τῆς Βερροίας βαλὼν ἔχων δέκα μόνον ὁπαδοὺς καὶ ἓνα τῶν υἱῶν τοῦ Καρατάσου. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἐν Βερροίᾳ Τούρκοι ἐκινήθησαν κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους ἀνδρείως πολεμήσαντας καὶ μὴ θελήσαντας ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς νὰ παραδοθῶσι.

Μεγάλᾳ τὰ παθήματα τῶν κατοίκων καὶ μεγάλη ἡ καταστροφή τῶν μερῶν ἐκείνων. Πεντακισχίλιοι ἐφονεύθησαν καὶ ἡχμαλωτίσθησαν ἐν τῇ Ναούσῃ, καὶ ἄλλοι τόσοι ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν περὶ τὸν Παλαιόπυργον· πολλοὶ τῶν συλληφθέντων ἀνηλεῶς ἐβασανίσθησαν, πολλαὶ γυναῖκες εἰς τὰς φλόγας ἐρρίφθησαν, ἔγκυοι ἐξεκοιλιάσθησαν, τέκνα ἔμπροσθεν τῶν γονέων ἐσφάγησαν, βρέφη ἀπὸ τῶν τραχήλων τῶν μητέρων ἐκρεμάσθησαν, παρθέναι καὶ μητέρες ἀγκυλοποροῦσαι τὰ τέκνα των ἔπεσαν αὐθόρμητοι εἰς τὴν πλησίον τοῦ Παλαιόπυργου λίμνην, τὸ Μαῦρον νερόν, καὶ ἐπνίγησαν εἰς ἀποφυγὴν ἀτιμίας καὶ βασάνων· τόσον θηριώδεις ἐφάνησαν οἱ νικηταί. Πάμπολλοι δὲ Ἑβραῖοι, ἔνοπλοι καὶ πολύδιφοι χριστιανικοῦ αἵματος, παρηκολούθουν τὸν τουρκικὸν στρατὸν ὡς ἐκούσιοι δῆμιοι. Οὗτοι ἔλκοντες ἔξω τῆς πόλεως τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς ἐρροπάλιζαν κατακέφαλα, καὶ πίπτοντας κατὰ γῆς τοὺς ἐσφαζαν ὡς βόας. Αἱ δὲ ἐν Ναούσῃ συλληφθεῖσαι γυναῖκες τοῦ Καρατάσου, τοῦ Γάτσου καὶ τοῦ Ζαφειράκη μετεκομίσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἡ μὲν τοῦ Γάτσου ἐτούρκευσεν ἀποδειλιάσασα ἐνώπιον τῶν βασάνων, αἱ δὲ δύο ἄλλαι μὴ ἀλλαξοπιστήσασαι προσηλωθήσαν ἀπέναντι ἀλλήλων ὄρθαι ἐπὶ τοῦ τοίχου

μῖξ τῶν αἰθουσῶν τοῦ παλατίου τοῦ θηριώδους βεζίρη, καὶ ἀπέθαναν πολυειδῶς βασανιζόμεναι· οἱ δὲ διασωθέντες τρισάθλιοι Χριστιανοὶ δὲν εἶχαν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν, διότι ἐκαστὸν εἶκοσι κωμοπόλεις, χωρία, καὶ ζευγαλατεῖα τῶν μερῶν ἐκείνων ἀπετεφρώθησαν.

Πρὸ τινων δὲ μηνῶν οἱ Ὀλύμπιοι εἶχαν στείλει πρεσβεῖαν πρὸς τὸν ἐν Τριπολιτσᾷ διατρίβοντα τότε Ὑψηλάντην ζητοῦντες πολεμεφόνδια καὶ ἀρχηγόν, ἵνα κινήθῃ καὶ οὗτοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καταλάβωσι καταλλήλους τινὰς θέσεις καὶ στήσωσι φραγμὸν μεταξὺ τῶν Τούρκων Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ὁ Ὑψηλάντης διώρισε τοιοῦτον τὸν ὑπασπιστὴν του Γρηγόριον Σάλλαν, γεννηθέντα ἐν Βεσσαραβίᾳ ἐξ Ἑλλήνων καὶ πρὸ ὀλίγου παραιτηθέντα τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ῥωσσίας, καὶ διέταξε καὶ τινὰς ἀξιωματικούς Ἑλλήνας καὶ φιλέλληνας νὰ συνακολουθήσωσι. Τὴν 25 νοεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἀπέπλευσε τῶν ἀνικρῶ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, ἀλλ' ἐφάνη τόσον ἀνάξιος τῆς ἀποστολῆς του περιπλανώμενος τέσσαρας ὁλοκλήρους μῆνας εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐντροφῶν, ὥστε οἱ πλεῖστοι τῆς συνοδίας του τὸν ἐγκατέλειψαν ἐν Μυκῶνι, καὶ μόνις αὐτός, ὁ Πολωνὸς Λεξίνσκις, ὁ διδάσκαλος Θεόφιλος Καίρης καὶ ὀλίγοι ἄλλοι κατέπλευσαν εἰς Ἐλευθεροχωρὶ τὴν 22 μαρτίου φέροντες τέσσαρα κανόνια καὶ ὀλίγα πολεμεφόνδια.

Μάχιμοι ἐδείχθησαν πάντοτε, καὶ φήμην πολλὴν ὡς τοιοῦτοι εἶχαν οἱ ἄνδρες τῶν μερῶν ἐκείνων· καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Ὀλύμπου, ἢ ἄλλοτε ἔδρα τῶν Θεῶν, μετεποιήθησαν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας εἰς λιμέρια τοῦ παπᾶ-Θύμιου, τοῦ Λιάκου καὶ τῶν τοιούτων τουρκομάχων ἀνδρῶν, οἵτινες, καλούμενοι εἰς ὑποταγὴν παρὰ τῶν πασάδων καὶ βεζιρῶν, ἀπεκρίνοντο·

«Ἐγὼ βεζίρη δὲν φηρῶ, πασᾶ δὲν προσκυνῶ·
πασᾶ ἔχω τὸ τουφέκι μου, βεζίρη τὸ σπαθί μου».

Ἄλλ' ἡ βραδύτης τῆς πρὸ πολλοῦ προσδοκωμένης βοηθείας, ἡ ὀλιγότης αὐτῆς καὶ ἰδίως τὰ ἐπισυμβάντα μεγάλα δυστυχήματα κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἔσβεσαν τὸν ζῆλον τῶν πολλῶν καὶ ἐματαιώσαν τὸ σχέδιον· καὶ ἐν ᾧ ἡλπίζετο νὰ συστρατολογηθῶσιν ὑπερεξακισχίλιοι, μόνις διακόσιοι συνηριθμήθησαν οἱ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σάλλα τεθέντες ἐπὶ τῆς ἀποβάσεώς του, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀλίγων τούτων οἱ ὀπλαρχηγοὶ διεφώνουν, διότι ἡ ἀποτυχία ἐπιφέρει αἰσχυρὰν συνεπιφέρει καὶ διαφωνίαν.

"Οχι μακρὰν τοῦ Ἐλευθεροχωρίου κεῖται τὸ χωρίον Κολινδρόν, ὅπου ἐσταύθμευαν χίλιοι Τοῦρκοι εἰς προφύλαξιν τῶν μερῶν ἐκείνων. Μαθόντες οὗτοι τὴν ἀπόβασιν τῶν Ἑλλήνων κατέβησαν εἰς Ἐλευθεροχωρί αὐθμερὸν καὶ τοὺς ἐπολέμησαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν προτέραν θέσιν των. Ὁ Σάλλας, ἄσωτος ἀλλὰ γενναῖος, θέλων νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν φοβηθέντα λαὸν ἐπροχώρησε μετὰ τὴν μάχην πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν Καστανιᾷ πλησίον τοῦ Κολινδροῦ, ὥστε τὰ δύο στρατόπεδα ἦσαν ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ συχνάκις ἤκροβορίζοντο· ἐπειδὴ δὲ φόβος ἦτο μὴ ἐπήρχοντο καὶ ἄλλαι δυνάμεις ἀπὸ Θεσσαλονίκης, τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν Ὀλυμπίων διετάχθησαν νὰ προκαταλάβωσι τὰς διόδους, ἀλλὰ δὲν τὰς προκατέλαβαν, καὶ χίλιοι σταλέντες παρὰ τοῦ Ἀβδουλαβοῦδης εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Κολινδροῦ, εὐρόντες αὐτὰς πάντῃ ἀπροφυλάκτους, κατευωδώθησαν ἀτουφέκιστοι καὶ τὴν 29 μαρτίου ἔπесαν ὅλοι ἐπὶ τοὺς ἐν Καστανιᾷ Ἕλληνας, τοὺς ἐκτύπησαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ἐγκαταλιπόντας τὸ χωρίον τοὺς μὲν νὰ μεταβῶσιν εἰς Μηλιάν, τὸν δὲ Διαμαντὴν Νικολάου νὰ καταβῇ εἰς Ἐλευθεροχωρί πρὸς ἀντιπερισπασμόν· ἀλλὰ καὶ οὗτος, μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν ἐκείνην, ἀνέβη μετ' ὀλίγον εἰς Μηλιάν. Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ἐν Καστανιᾷ μάχην κατεδίωξαν τοὺς Ἕλληνας, ἔκαυσαν τὰ καθ' ὁδὸν χωρία, καὶ τὴν 2 ἀπριλίου ἔφθασαν καίοντες καὶ εἰς Μηλιάν. Οἱ Ἕλλη- Ἀπρίλιος
 νες, ἂν καὶ δεκαπλάσιοι ἦσαν οἱ ἐχθροὶ των, ἡτοιμάσθησαν εἰς μάχην, καὶ οἱ μὲν ἐκλείσθησαν ἐν τῷ πύργῳ τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Σάλλαν καὶ τὸν Γούλαν, οἱ δὲ ἔμειναν ἔξωθεν τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν καὶ τὸν Τόλιον εἰς ἀντίκρουσιν τῶν ἐρχομένων ἐχθρῶν, ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν ἅμα τοὺς εἶδαν· ὥστε μόνον οἱ ἐν τῷ πύργῳ, ὅχι πλείότεροι τῶν 60, ἔμειναν πολεμοῦντες ἀπὸ τῆς 4 ὥρας τῆς ἡμέρας ἕως τοῦ μεσονυχτίου, καθ' ἣν ὥραν βαλόντες πῦρ ἔκαυσαν τὸν πύργον, ἐξήλθαν ξιφῆρεις καὶ ἐξημερώθησαν εἰς τινα κοιλάδα ἐπὶ τῆς Πιερίας· ἐπειδὴ δὲ τοὺς κατεδίωκαν οἱ ἐχθροὶ, ἔφυγαν καὶ ἐκεῖθεν, καὶ ζητοῦντες καταφυγὴν ὤδευσαν ἐν μέσῳ κρημνῶν καὶ χιόνων πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ὄρους, καὶ οὕτως ὑπεξέφυγαν ὡς ἐκ θαύματος τὸν προφανῆ κίνδυνον. Ἀνίκανοι δὲ νὰ παρκατείνωσι τὸν ἀγῶνα διὰ τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν των, τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, καὶ τὸν παντοῦ διασπαρέντα τρόμον, διηρέθησαν τὴν 14, καὶ οἱ μὲν ἐντῷπιον

ἔμειναν προσωρινῶς κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα περιπλανώμενοι εἰς εὐρεσιν τῶν τῇδε κἀκεῖσε κρυβέντων συγγενῶν των, ὁ δὲ Σάλλας, ὁ Λεξίνσκης, ὁ Κάτρης καὶ τινες ἄλλοι, ὁδοιποροῦντες ὑπὸ πιστοὺς ὁδηγοὺς τὴν νύκτα, καὶ κρυπτόμενοι τὴν ἡμέραν, πεινῶντες, γυμνητεύοντες, κακοπαθοῦντες, καὶ ἔχοντες πάντοτε τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν, διεσώθησαν ἀνελπίστως εἰς Κόρινθον ἀρχομένου τοῦ μαΐου. Ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς Διαμαντῆς καὶ τινες τῶν συγγενῶν καὶ πιστῶν του, φεύγοντες καὶ αὐτοὶ κακὴν κακῶς καὶ συνοδεύοντες οἱ πλεῖστοι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, ἔπεσαν τὴν νύκτα εἰς τὸ ὑπὸ τὴν Μηλιὰν πυκνὸν δάσος, «τὸ Ρουμάνι τοῦ παλατιοῦ». Οἱ Τοῦρκοι καταδιώκοντές τους ἔπεσαν εἰς τὸ αὐτὸ δάσος τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἰχνηλάτουν· τόσον δὲ ἐπλησίασαν τοὺς περὶ τὸν Διαμαντῆν, ὥστε ἠκούοντο αἱ λαλῖαι καὶ τὰ πατήματά των. Τινὲς τῶν γυναικῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ Διαμαντῆ, ἐβάσταζαν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τὰ θηλάζοντα βρέφη των· καὶ ἐπειδὴ φόβος ἦτο μὴ ἀκουσθῇ ὁ κλαυθμυρισμὸς των, καὶ ὡς ἐκ τούτου προδοθῶσι καὶ ἀπολεσθῶσι πάντες, τὰ ἔπνιζαν ὅλα.

Τοιοῦτος ἀπέβη ὁ τύπων αἱματοχυσιῶν καὶ καταστροφῶν πρόξενος Μακεδονικὸς ἀγὼν, καὶ πεσὼν δὲν ἀνέστη πλέον. Οἱ δὲ πιστοὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλοφόροι συνήχθησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς Σκιάθον καὶ Σκόπελον ἐκτὸς τοῦ Καρατάσου, τοῦ Γάτσου καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς μεταβάτων, ὡς προείπαμεν, εἰς τὸ Ἀσπροπόταμον.

Θανασίμως ἔβλαψε τὰ μέρη ἐκεῖνα ἡ μὴ ἐκ συμφώνου καὶ ταῦτοχρόνως, οὐδ' ἐξ ἐνὸς σχεδίου, ἔνοπλος κίνησις. Ἀφ' οὗ κατεστράφη ἡ Κασσάνδρα καὶ ἐπροσκύνησε τὸ Ὄρος, τότε ἐκινήθη ἡ Νάουσα, οὐδ' αὐτὴ ἐκ προμελέτης ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· τότε ἐκινήθησαν καὶ τινὰ χωρία τοῦ Ὀλύμπου, οὐδὲ καὶ αὐτὰ συνάμα ἐξ αἰτίας τῆς διαιρέσεως καὶ ἀντιζηλίας τῶν ὀπλαρχηγῶν. Τοιουτοτρόπως οἱ τόποι ἐκεῖνοι κατεστράφησαν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Καταστροφή τοῦ Ἀλήπασα.-Πολεμικαὶ προετοιμασίαι Τούρκων καὶ Ἑλλήνων.-Χίος καὶ καταστροφή αὐτῆς.-Κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

ΜΕΤΑ δὲ τὴν λύσιν τῆς ἑλληνοαλβανικῆς συμμαχίας ὁ Ἀλῆς ἐγκαταλείφει ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὄλων, καθὼς πάντοτε ἐγκαταλείπονται ἐπὶ τῆς ἀδυναμίας των οἱ θεοποιούμενοι ἐπὶ τῆς δυνάμεως των τύραννοι, παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἐπ' ἐλπίδι καὶ ὑποσχέσει ἀφέσεως τῶν ἀνομιῶν του, ἀλλ' ἐθανατώθη τὸν ἰανουάριον ὥστε τὸ αἷτιον τὸ διαιροῦν τὰς ἐπὶ τῆς Ἡπειροῦ τουρκικὰς δυνάμεις καὶ ἀπασχολοῦν αὐτὰς μακρὰν τῶν Ἑλλήνων ἔλειψεν. Οἱ Ἕλληνες, καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Ἡπειροῦ Στερεοελλαδίται, ἡσθάνθησαν ὅλον τὸ μέγεθος τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος. Ὅσον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλῆ ἦτο μέγα καὶ φοβερόν, τόσον ἡ πτώσις του ἐδόξασε τὸν νικητὴν τοῦ Χουρσέδην, καὶ ἡ ἔως τότε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀλῆ διηρημένη Ἀλβανία ὑπετάχθη ὅλη εἰς τὰς διαταγὰς του, καὶ ὅλη ἡ Ἡπειρος, ἡ ἐπὶ πολλὰ ἔτη μὴ σεβομένη τόσον τὸ πρόσταγμα τοῦ σουλτάνου, ὅσον τὸ ἀπλοῦν νεῦμα τοῦ Ἀλῆ, ἔπесе καὶ ἐπροσκύνησε τὸν Χουρσέδην· τὸ Σοῦλι μόνον ἀντεῖχεν ἐξ αἰτίας τῆς σφαλερᾶς καὶ δολίου πολιτικῆς τοῦ προκατόχου του Πασόμπη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐκλονίζετο. Μετὰ δὲ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ἀλῆ, ὁ Χουρσέδης ἔρριψεν ὅλην τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Πελοπόννησος ἐκίνη προ πάντῳ ἄλλου μέρους τὴν ἀγανάκτησίν του. Ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὰ πλούτη του διηρπάγησαν καὶ αἱ γυναῖκές του ἡχμαλωτίσθησαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δυστύχημα, ἐξάπτων τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα συνήθη ὀθωμανικὴν ζηλοτυπίαν, ἀνησύχαζε τὸν νοῦν του, παρῳργίζε καὶ τὴν καρδίαν του. Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἡσθάνετο κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὁ Χουρσέδης ὡς ιδιώτης, ὁ σουλτάνος, ὁ μετὰ

τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ θεωρῶν αὐτὸν ὡς ὑποστήριγμα τοῦ κλονιζομένου κράτους του, τῷ ἔδωκε πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ τῷ ἐπεδαψίλευσε πᾶν ὅ,τι ἐφαίνετο συντεῖνον εἰς καταστροφὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

Βαρεῖς καὶ πολυειδεῖς πολεμικοὺς περισπασμοὺς εἶχεν ὁ σουλτάνος τὸ παρελθὸν ἔτος, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθη νὰ ρίψῃ μεγάλας δυνάμεις εἰς Ἑλλάδα. Εἶχε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλῆ, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, τὸν πόλεμον ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ τὸν φόβον τοῦ ἐπικειμένου ῥωσικοῦ πολέμου. Ἀλλὰ τὸ ἀρχόμενον δεύτερον τοῦτο ἔτος εὐρέθη ἀπηλλαγμένον τῶν ἀνωτέρω δεινῶν. Εἶχεν ὅλως διόλου σβεσθῇ ἡ ἐπανάστασις τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἐκλείπει ὁ φόβος τοῦ ἐπικειμένου ῥωσικοῦ πολέμου, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, μὴ παύων νὰ διδῇ δείγματα τρανὰ τῆς εἰλικρινοῦς διαθέσεώς του ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ εἰρηνικοῦ συστήματος, ἀπέθεσε τὴν λύσιν τῶν πρὸς τὴν Πύλην πολιτικῶν διαφορῶν του εἰς τὴν παρέμβασιν τῶν ἄλλων Δυνάμεων, αἵτινες μὴ θέλουσαι τὸν πόλεμον κατεγίναντο σπουδαίως καὶ εὐτυχῶς διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβειων εἰς ἑξισασμὸν. Διήρκει μόνον ὁ περσικὸς πόλεμος, ἀλλ' ἦτο πόλεμος μικρὸς καὶ ἀπέκειτο εἰς τὴν Πύλιν νὰ τὸν παύσῃ καθ' ἣν ὥραν ἤθελεν· ἐπὶ λόγῳ δὲ ἀνακωχῆς καὶ ἐπ' ἐλπίδι συμβιβασμοῦ διεκόπησαν καὶ αἱ μικραὶ αὗται τουρκοπερσικαὶ ἐχθροπραξίαι. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὸ ἀρχόμενον ἔτος παρίστατο ὡς ἔτος παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐφαίνετο ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ τάφου. Τῷ ὄντι αἱ μὲν τουρκίζουσαι ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης ἐπανηγυρίζαν ἔκτοτε τὰ ἐπικηδεῖά της, αἱ δὲ ἑλληνίζουσαι ἐθρήνουν τὴν συμφορὰν της.

Μεγάλαι δὲ καὶ φοβεραὶ ἦσαν αἱ γενόμεναι κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολεμικαὶ προπαρασκευαὶ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ ἐμπειροπόλεμος Ἀλβανία, ἣν κινεῖ ὁ μισθός, ἐκινεῖτο ὅλη. Οἱ ἡγεμόνες ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας διετάχθησαν νὰ στρατολογήσωσιν, ἐν δὲ τοῖς ναυστάθμοις ἡτοιμάζετο εἰς ἐκπλουν μέγας στόλος. Τὸ σχέδιον δὲ ἦτο νὰ εἰσβάλωσι πολυπληθεῖ στρατεύματα τὰ μὲν εἰς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν τὰ δὲ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ μεγάλου στόλου, μέλλοντος νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον, νὰ μεταβῶσι τὰ πλεῖστα

εἰς Πελοπόννησον καὶ νὰ σβέσωσι τοιοῦτοτρόπως τὴν ἐστίαν
 τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Καλῇ τύχῃ εἶχεν ἤδη συστηθῇ
 ἐν Ἑλλάδι κυβέρνησις, ἣτις καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἔχουσα κυβερ-
 νήσεως ὠφέλει τὰ μέγιστα, διότι ἐχρησίμευεν ὡς κέντρον ὅλων
 τῶν διηρημένων καὶ αὐτοκεφάλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Συνέ-
 βη δὲ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀλῆ τὸν χειμῶνα, ὥστε αἱ πάντοτε
 βραδεῖται τῶν Τούρκων ἐτοιμασίαι ἐβράδυναν ἔτι μᾶλλον, καὶ
 δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ μελετώμενα καταστρεπτικὰ
 σχέδια τῶν πρὸ τοῦ καλοκαιρίου. Ἡ Ἑλλάς, ἂν καὶ εἶχε με-
 γάλην ἀπόφασιν, εἶχε μηδαμινούς πόρους. Εὐτυχῆς πόλεμος
 ἐνὸς ἔτους χρηστὰς ἐνέπνευσε τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας· ἀλλ' ὁ
 πόλεμος «δεῖται χρημάτων καὶ ἀνευ τούτων οὐδὲν ἐστι γε-
 νέσθαι τῶν δεόντων»· τὸ δὲ ταμεῖον τῆς Ἑλλάδος ἦτο πάντη
 κενόν· ἀλλὰ συνέπεσε νὰ λάβωσιν αἱ Ἑλληνες χρηματικὰ βοή-
 θήματα παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐχθροῦ τῶν Χουρσῆδη, ἅτινα, ἂν καὶ
 μικρά, ἦσαν μεγάλα διὰ τοὺς μηδὲν ἔχοντας καὶ τοὺς διὰ μι-
 κρῶν μεγάλα πράττοντας. Ἰδοὺ δὲ πῶς τὰ ἔλαβαν. Εἶδαμεν,
 ὅτι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἠχμαλωτίσθησαν αἱ γυ-
 ναῖκες τοῦ Χουρσῆδη καὶ Μεχμέτη, ὁ καϊμακάμης, ὁ κεχα-
 γιάμπης καὶ ἄλλοι. Πρὸ τινος καιροῦ διεπραγματεύετο με-
 ταξὺ τοῦ Χουρσῆδη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχ-
 μαλώτων τούτων καὶ τῶν παρὰ τῷ Ἀλῆ ὀμηρεούντων Σουλιω-
 τῶν πεσόντων μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ εἰς χεῖρας τοῦ νικη-
 τοῦ Χουρσῆδη, ἡγουν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων τοῦ Μάρ-
 κου Μπότσαρη, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κώστα, τοῦ Ναστούλη Νταγ-
 κλή, τοῦ Κώστα Τζαβέλλα, τοῦ Κίτσου Κωλιοδημήτρη καὶ
 τοῦ προεστῶτος τῆς Λεβαδείας Νικολάου Νάκου. Πέντε μῆνας
 διήρκεσεν ἡ διαπραγματεύσις αὕτη καὶ ἀπεπερατώθη διὰ τῆς
 μεσιτείας τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων τὸν ἀπρί-
 λιον, καθ' ὃν ἐγένεεν ἡ ἀνταλλαγὴ, καὶ ἔλαβε τὸ ἐλληνικὸν
 ταμεῖον ἐπὶ λόγῳ λύτρων δίστηλα 80,000. Ἡ Ἑλληνικὴ κυ-
 βέρνησις ἐξέδωκε διαφόρους νόμους περὶ ἐξωτερικοῦ δανείου,
 περὶ συνεισφορῶν, περὶ φορολογιῶν καὶ περὶ συνάξεως τῶν ἀρ-
 γυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν τῶν μοναστηρίων καὶ ἐκκλησιῶν·
 ἐξήρесе δὲ μόνον τὰ εἰς τελετὴν τῶν ἱερῶν μυστηρίων καὶ τὰ
 χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ κοσμήματα τῶν εἰκόνων· ἀλλ' ὀλίγον ὠφε-
 λήθη ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων· ὥστε, ἐν ᾧ αἱ χρεῖαι τῆς

ἦσαν μεγάλοι, οἱ χρηματικοὶ τῆς πόροι ἦσαν πάντοτε μηδαμνοί. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τούτων.

Ἐρχόμεθα δὲ τώρα νὰ ἱστορήσωμεν τὰ τῆς Χίου κατὰ τὸ ἐνεστώδες ἔτος· καὶ ἐπειδὴ ἐφημίζετο δικαίως ἡ νῆσος αὕτη διὰ τὰ φυσικὰ τῆς κάλλη, διὰ τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς καὶ διὰ τὴν εὐτυχῇ κατάστασίν τῆς, προσιμιάζομεν ἐντεῦθεν.

Ἀπέναντι τῆς Ἰωνίας, πέντε ἡμισυ μίλια ἀπέχουσα τοῦ πρὸς νότον ἀκρωτηρίου, τοῦ παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἀργέννου καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις Καθομπιάνκο, ἔχουσα 37 μιλίων μῆκος καὶ μέγιστον πλάτος 24, περίπλουν δὲ 120, παρατείνεται ἡ Χίος· ὁ βραχύστομος δὲ πορθμὸς ὑπερτετραπλασιάζεται κοιλαινόμενος πρὸς τὰ ἔσω, καὶ ἀπολήγει πρὸς βορρᾶν παρὰ τινα νησιδία εἰς δύο εὐπλευστα στόμια πλάτος ἔχοντα τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἰωνίαν πέντε ἡμισυ μιλίων τὸ δὲ πρὸς τὴν Χίον ἑνὸς καὶ ἡμισυ. Τραχεῖα καὶ βουνώδης εἶναι ἐν γένει ἡ νῆσος, ἀλλ' ἔχει καὶ γῆν εὐκαρπον, εὐανθὴ καὶ καλλιδενδρον· τὸ δὲ κλίμα τῆς εἶναι εὐκράές, γλυκὺ καὶ ὑγιανόν. Πολυάριθμοι καὶ πυργοστόλιστοι λεμονῶνες, πορτοκαλλῶνες, κιτρώνες, καὶ πολυσίδῃ ἀγλαόμορφα ἄλλα φυτὰ καὶ δένδρα καθωραΐζουν τὴν νῆσον καὶ αὐτοὺς τοὺς διαπλέοντας γοητεύουν διὰ τῆς εὐθαλείας καὶ εὐωδίας. Ἡ πόλις κεῖται κατωφερῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς καὶ παραθαλασσίας πλευρᾶς τῆς νήσου ἀντικρὺ τῶν Ἐρυθρῶν, μιᾶς τῶν δώδεκα ἰωνίων πόλεων, καὶ ἀρκτικώτερον τοῦ καθ' ἡμᾶς Τσεσμέ, καὶ διαιρεῖται εἰς τρία, τὴν Ἀπλωταριάν, τὸν Ἐγκρεμὸν καὶ τὸ Παλαιόκαστρον· παράκειται καὶ ἐπιθαλάσσιον φρούριον· καὶ δεξιᾷ μὲν τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου ὑφύεται πύργος ἑνοπλός (μποῦρτσι), ἀριστερᾷ δὲ φανὸς εἰς ὁδηγίαν τῶν εἰσπλεόντων. Ἡ πόλις περιελάμβανε κατοίκους 30,000, νοσοκομεῖον, λωβοκομεῖον, βιβλιοθήκην, τυπογραφεῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς γυμνάσιον, ὅπου ἐφοίτων πολλαχόθεν τῆς Ἑλλάδος νέοι ὑπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν σοφοὺς διδασκάλους Ἀδαμάντιον Ῥώσιον, Ἀθανάσιον Πάριον, Δωρόθεον Πρώιον, Κωνσταντῖνον Βαρδαλάχον, Ἰωάννην Τσελεπὴν καὶ Νεύφυτον Βάμβαν. Εἶχε δὲ ἡ νῆσος ὅλη 66 χωρία, ἐν οἷς καὶ τὰ πρὸς νότον 24, τὰ παράγοντα τὴν περίφημον μαστίχην, ὑπερτέραν, κατὰ τὸν Πλίνιον, καὶ αὐτῆς τῆς ἀραβικῆς καὶ Ἰνδικῆς· εἶχε δὲ καὶ ἑπτὰ μοναστήρια καλογήρων, δύο καλογραιῶν, καὶ ὑπέρμεγαν ἀριθμὸν

ἐκκλησιῶν καὶ ἐκκλησιδίων· συνηριθμοῦντο δὲ οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς νήσου 120,000, ἐν οἷς 2000 Τοῦρκοι κατοικοῦντες τὴν πόλιν ἐν κεντρῷ εἰρήνης, 70 Ἑβραῖοι κατοικοῦντες πάντοτε τὸ φρούριον, καὶ 2000 τοῦ δυτικοῦ δόγματος κατοικοῦντες οἱ μὲν τὴν ἐξοχὴν οἱ δὲ τὴν πόλιν. Ἡ ὑπὲρ πᾶσαν δὲ ἄλλην ἀκμάζουσα νῆσος αὕτη ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἠκμαζε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὁμηρικῶν χρόνων καλουμένη ἔκτοτε λιπαρωτάτη, ἦτοι πλουσιωτάτη. Πλουσιωτάτη καὶ εὐνομωτέρα πάσης ἄλλης ἐλληνικῆς πολιτείας μετὰ τὴν ἀριστοκρατουμένην Λακεδαιμόνα θεωρεῖται καὶ παρὰ τοῦ Θουκυδίδου. Ἀριστοκρατικὸν ἦτο τὸ καθ' ἡμᾶς ὡς καὶ τὸ ἀρχαῖον πολίτευμά της· ἀρχαία καὶ πατροπαράδοτος καὶ ἡ φιλεμπορία τῶν κατοίκων της ἐνίσχυομένη ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ὀλιγοκρατίας τῆς γῆς.

Ἐδρευν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου μουτεσελήμης καὶ καθῆς, ἀλλ' ἐπέβλεποντο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μόνον σχεδὸν διὰ τὸν τύπον· οἱ ἀληθεῖς κυβερνῆται καὶ δικασταὶ ἦσαν οἱ πέντε δημογέροντες αὐτῆς ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος καὶ διοικοῦντες τὴν κοινότητα κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Τὴν 3 Φεβρουαρίου συνήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Φωτίου 40 περίπου τῶν ἐγκριτωτέρων, καὶ ἄφ' οὗ οἱ παύοντες δημογέροντες ἀνήγγελλαν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς τῶν νέων ἀρχαιρεσιῶν καὶ ἐζήτησαν δημοσίᾳ συγγνώμην ἀν τινὰ ἐλύπησαν, ἐναπέμεναν αὐτοὶ καὶ 20 ἐκ τῶν ἄλλοτε χρηματισάντων δημογερόντων, ἦτοι 8 ἐκ τῆς Ἀπλωταριᾶς, 8 ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ, 2 ἐκ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ 2 δυτικοί. Δεκαεξὶ δελτία, ὅλα ἐσφραγισμένα, ἐξ ὧν τέσσαρα μόνον ἦσαν ἔγγραφα φέροντα τὴν λέξιν «μεῖνε», διενέμοντο τότε παρὰ τῶν παύοντων δημογερόντων τὰ μὲν ὀκτώ, ἐν οἷς καὶ δύο ἔγγραφα, εἰς τοὺς Ἀπλωταριώτας ἀνὰ ἓν ἀδιακρίτως, τὰ δὲ λοιπὰ ἐπίσης ἀδιακρίτως εἰς τοὺς Ἐγκρεμιώτας· καὶ ὅσοι μὲν ἐλάβαν τὰ ἔγγραφα, ἀνεχώρουν εὐθύς, οἱ δὲ λαθόντες τὰ ἔγγραφα, ἦτοι 2 Ἀπλωταριῶται, καὶ 2 Ἐγκρεμιῶται, μετὰ τῶν 2 Παλαιοκαστρινῶν, τῶν 2 δυτικῶν καὶ τῶν παύοντων δημογερόντων ὅλοι 13 ἔμεναν ὡς ἐκλογεῖς· τῶν θυρῶν δὲ κεκλεισμένων, ἀνεγινώσκοντο παρὰ τῶν παύοντων δημογερόντων εἰς ἐπήκοον πάντων κατὰ λόγον ὑποψηφίων, ἐξ ὧν ἐνεκρίνοντο ὡς δημογέροντες πέντε, ὧν τὰ ὀνόματα ἐγνωστοποιοῦντο αὐθωρεὶ τῷ καθῇ, κατεγράφοντο ἐν τῷ κώδικί του καὶ ἐξεδίδετο τὸ ἐπικυρωτήριον (χοτσέτι)· ἠνοίγοντο ἔπειτα αἱ θύραι

τοῦ ναοῦ καὶ ἀνηγορεύοντο οἱ νέοι δημογέροντες· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐκάλουν οἱ παύοντες τοὺς νεοψηφίστους εἰς τὸ δημαρχεῖον, λεγόμενον Μεζᾶν, καὶ προπορευόμενοι τοὺς συνώδευαν πρῶτον εἰς τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς καὶ ἔπειτα εἰς τὸν ἀρχιερέα· ἀφ' οὗ δὲ τοὺς εὐλόγει ὁ ἀρχιερεὺς, ἐπανήρχοντο ὅλοι εἰς τὸ δημαρχεῖον προπορευομένων τῶν νεοψηφίστων καὶ εὐφημοῦντος τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ παύοντες δημογέροντες ἔδιδαν λόγον τῶν πράξεων των αὐθήμερον.

Μεγάλην ἰσχὺν εἶχαν, πολλὰς τιμὰς ἀπελάμβαναν καὶ πολυεῖδῃ καθήκοντα ἐξεπλήρουν οἱ δημογέροντες· συνήρχοντο δὲ καθ' ἡμέραν εἰς τὸ δημαρχεῖον καὶ ἦσαν οἱ προστάται τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Χριστιανῶν ἀπὸ πάσης ἐπηρείας τῶν ἐν αὐτῇ Τούρκων συστελλομένων καὶ φοβουμένων νὰ κακοποιῶσι τοὺς Χριστιανούς, διότι διέτριβαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωποι ἐπαγρυπνοῦντες τὰ συμφέροντα τῆς χριστιανικῆς κοινότητός των, καὶ δυνάμεναι, δι' ἧς ἀπελάμβαναν παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἰσχύος ἐπὶ ἀδράξῃ δαπάναις νὰ τιμωρῶσι τοὺς μὴ πρᾶως φερομένους πρὸς τοὺς Χριστιανούς τῆς νήσου καὶ μὴ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου καὶ τοὺς νόμους σεβομένους. Ὑπερασπίζοντες δὲ τοιούτοτρόπως οἱ δημογέροντες τοὺς συμπολίτας των ἡσυχολοῦντο σπουδαίως καὶ νὰ ἐξισάζωσι τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς αὐτῶν ἐν πνεύματι ἐπιεικειᾶς καὶ δικαιοσύνης κατὰ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα των πηγάζοντα κυρίως ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν νόμων· καὶ τὰς μὲν ἐμπορικὰς διαφορὰς ἀνέθεταν εἰς πέντε εἰδικοὺς δικαστὰς λεγομένους πρωτομάστορας, τὰς δὲ ναυτιλικὰς εἰς τρεῖς λεγομένους δεπουτάτους· ἐθεώρουν δὲ τὰς λοιπὰς οἱ δημογέροντες αὐτοπροσώπως ἢ διώριζαν ἐκ τοῦ προχείρου ἄλλους ἐκ τῶν εἰδημονεστέρων εἰς λύσιν αὐτῶν· ἐν πλήρει δὲ χρήσει ἦτο καὶ ἡ αἵρετοκρισία. Ἀλλ' ἡ δικτατορικὴ οὕτως εἰπεῖν δυνάμεις αὕτη τῶν δημογερόντων ἐμετρίαζετο συγκαλουμένων εἰς σύσκεψιν ἄλλοτε 40 ἢ 50, καὶ ἄλλοτε 15 ἢ 8 ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων κατὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων· ἡ ἀπόφασις δὲ τῶν συγκαλουμένων ἦτον ὀριστικὴ. Τόσον δὲ ἀκριβῶς, ἀπαθῶς καὶ ἐντίμως ἐξεπλήρουν οἱ δημογέροντες τὰ καθήκοντά των, ὥστε οὐδεὶς οὐδέποτε ὡς καταχραστὴς κατηγορήθη, καὶ πάντες ἐλάμβαναν ἐπὶ τῆς λογοδοσίας των τὰς εὐχαριστίας τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν ἀξίεπαινον διαχείρισιν τῆς δημοτικῆς Ἀρχῆς. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι οὐδεὶς τῶν Χίων εἶχεν

ἄδειαν νὰ ἐπισκέπτεται τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς τοῦ τόπου.

Ἡ νῆσος ὅλη δὲν ὑπέκειτο εἰς τὴν δημοτικὴν Ἀρχὴν τῆς πόλεως, καὶ ἐκ τῶν 66 χωρίων τῆς τὰ μὲν Μαστιχοχώρια εἶχαν ἰδίαν κυβέρνησιν τουρκικὴν καὶ δημοτικὴν· ἰδίαν κυβέρνησιν τουρκικὴν καὶ δημοτικὴν εἶχαν καὶ 3 ἄλλα χωρία ὀφείλοντα νὰ ἐπισκευάζωσι τὰ ὑδραγωγεῖα τῆς πόλεως ἀμισθὶ καὶ διὰ τοῦτο μὴ φορολογούμενα, ἤγουν ὁ Δαφνώνας, τὸ Βασιλιόνικον καὶ αἱ Καρυαί· τὰ δὲ λοιπὰ εἶχαν καὶ ταῦτα τοὺς γέροντάς των, ἀλλ' ὑπέκειντο εἰς τὰς τουρκικὰς καὶ χριστιανικὰς Ἀρχὰς τῆς πόλεως.

Ἐκτὸς δὲ τῶν πρὸς τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς τελῶν ἐφορολογοῦντο οἱ Χῖοι ὡς ἐφεξῆς. Δώδεκα εὐυπόληπτοι πολῖται, ἐκλεγόμενοι καθ' ἐξαετίαν καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοπικῶν καὶ ἀτομικῶν γνώσεων, ἔθεταν ὑπὸ τινος ὅρους καὶ ἐν ἀγνοίᾳ παντὸς ἄλλου τοὺς φόρους κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς κινήτης καὶ ἀκινήτου περιουσίας ἐκάστου φροντίζοντες νὰ μὴ βαρύνωσι τὸν μικρὸν λαὸν καὶ παρέδιδαν τὸ βιβλίον τῆς φορογραφῆς ἐσπραγισμένον εἰς τοὺς δημογέροντας, οὔτινες, συμπαραλαμβάνοντες καὶ τέσσαρας ἄλλους τῶν ἐγκρίτων, ἐξετίμων τοὺς δώδεκα φοροθέτας. Ἐπειδὴ ἡ νῆσος ἐτρέφετο ἔξωθεν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔτους, εἰσήγοντο τὰ τρύφιμα ἀτελῆ· ἡ ἀτέλεια δὲ αὕτη, ἡ κατ' ἀναλογίαν μικρὰ συνεισφορά τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ ἡ ὀλοτελὴς ἀσυδοσία τῶν κατωτάτων ἐθεωροῦντο ὡς ἀποζημιώσεις διὰ τὴν μὴ εἰς τὰ δημοτικὰ συμμέθεξιν αὐτῶν.

Καὶ οὕτω μὲν οἱ Χῖοι ἐπολιτεύοντο· εἰς τὸν συνετὸν δὲ τοῦτον τρόπον τοῦ κυβερνᾶν καὶ κυβερνᾶσθαι, καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸ ἐμπορεύεσθαι καὶ ξενιτεύεσθαι ῥοπὴν τῶν πολιτῶν τῆς ὀφείλετο ἡ εὐζωΐα, ἡ εὐνομία καὶ ἡ φιλομάθεια, δι' ἧς ἡ νῆσος αὕτη ἐθεωρεῖτο ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς ἄλλη νῆσος τῶν Μακάρων.

Διηγήθημεν ἤδη, ὅτι ἡ εἰς ἀνέγερσιν τῆς Χίου καταπλεύσασα τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τοῦ πασᾶ τὴν Βρῦσιν ὑδραϊκὴ μοῖρα ἀνέπλευσεν εἰς Ὑδραν ἀπρακτος, διότι καὶ ἡ νῆσος εὐτύχει, καὶ οἱ φιλέμποροι καὶ φιλοδιομήχανοι λαοὶ σπανίως εἶναι φιλοπόλεμοι, καὶ ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία προσηλύτους ἐν αὐτῇ σχεδὸν δὲν εἶχε· μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀπόπειραν, οἱ Τούρκοι ἐφάνησαν προνοητικώτεροι παρὰ τὸ σύνθετες. Ἀφ' οὗ ἐκράτησαν ἐν τῷ φρουρίῳ τινὰς τῶν ἐγκρίτων τῆς πόλεως καὶ τὸν ἀρχιερέα, συμπαρέλαβαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ τινὰς τῶν Μα-

στιχοχωριτῶν καὶ ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν κατοίκων ὅλης τῆς νήσου ὅσα ἦσαν παρ' αὐτοῖς ὅπλα· γνωστοποιήσαντες δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς φόβους τῶν ἐζήτησαν βοήθειαν εἰς ἀσφάλειάν των. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ διεβιβάσθησαν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς νήσου χίλιοι ὀπλοφόροι, ἐν οἷς πολλοὶ Κρήτες, ἀτακτοῦντες καθ' ἡμέραν, ἀρπάζοντες καὶ φονεύοντες ἀτιμωρήτως καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς χωρίοις. Διεβιβάσθη μετ' ὀλίγον εἰς τὴν νήσον πρὸς σωφρονισμόν τῶν ἀτάκτων τούτων καὶ ὡς φύλαξ πληρεξούσιος τῆς νήσου ὁ Βεχήτπασας μετὰ ἑκατὸν πυροβολιστῶν. Μετ' αὐτὸν διεβιβάσθησαν χίλιοι ἄλλοι στρατιῶται ὑπὸ τὸν Ἐλέζογλουν, ὃν εἶδαμεν ἄλλοτε φιλανθρώπως πολιτευόμενον πρὸς τοὺς ἐν Κουσταντασίῳ Χριστιανούς, ἀλλ' ἤδη διατελοῦντα ὑπὸ τὰς διαταγὰς πασᾶ ἔχοντος θηρίου καρδίαν, ἀγγαρεύοντος καθ' ἡμέραν εἰς ἐπισκευὴν τοῦ φρουρίου τὸν χριστιανικὸν λαόν, ἐργοδιωκτοῦντος καὶ καταναγκάζοντος τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι Χριστιανούς νὰ τρέφωσι τὸν ἐπὶ τῆς νήσου μαχαιροφόρον ὄχλον τοῦ καὶ νὰ θεραπεύωσι διὰ πλουσίων χορηγιῶν τὴν ἀπληστον φιλοχρηματίαν τοῦ εἰς ἀποτροπὴν τῆς διαρπαγῆς, τοῦ ἀνδραποδισμού καὶ τῆς αἱματοχυσίας.

Ὁ Ὑψηλάντης, καθ' ὃν καιρὸν ἐστρατοπέδευεν ἐν Τρικόρφοις, διέταξεν ἐκστρατείαν εἰς Χίον ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Λυκούργου Λογοθέτου ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε τάξιν· ἀλλὰ θεωρήσας ταύτην βραδύτερον φθοροποιὰν ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν του. Ἐγκατασταθείσης δὲ τῆς κυβερνήσεως, περιεφέροντο εἰς τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα ἀσήμαντοὶ τινες Χίοι προσπαθοῦντες νὰ φέρωσιν ἔξωθεν εἰς τὴν φιλειρηνικὴν πατρίδα των τὴν ἐπανάστασιν ἐν ἀγνοίᾳ καὶ παρὰ γνώμην των δυνατῶν πολιτῶν τῆς· μὴ εἰσακουόμενοι δὲ παρὰ τῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἔβλεπεν ὅτι κατεστρέφετο βεβαίως ἡ νῆσος, ἐσκέπτοντο ἄλλως πῶς νὰ κατορθώσωσι τὸ σκοπούμενον. Μεταξὺ τούτων διεκρίνετο Ἀντώνιος τις Μπουρνιάς ἐκ Παρπαριᾶς, χωρίου τῆς Χίου, ὑπηρετήσας ἄλλοτε παρὰ τοῖς Γάλλοις ὡς λοχαγός.

Διηγοῦμενοι τὰ τῆς Σάμου εἶπαμεν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀντικρὺ παραλίων τῆς δὲν ἔμειναν Τοῦρκοι εἰμὴ ἐν Κουσταντασίῳ ὡς ἔχοντι δυνατόν φρούριον. Ἐπειδὴ συνηθορίζοντο αὐτόθι συχνάκις τουρκικὰ στρατεύματα, εἰσέφερε νὰ ἐκλείψῃ ἡ φωλεὰ αὕτη

διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς Σάμου· διὰ τοῦτο, σκέψεως κοινῆς γενομένης, ἀπεφάσισαν οἱ Σάμιοι νὰ ἐτοιμασῶσιν ἐκστρατείαν εἰς ἄλλωσιν τοῦ φρουρίου. Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο εἰς τοῦτο, μεταβὰς ὁ Μπουρνιᾶς εἰς Σάμον μετὰ τινων ἀσημάντων συμπατριωτῶν του ἐπρόβαλε τῷ ἀρχηγῷ τῆς ἐκστρατείας Λυκούργῳ ν' ἀναβάλλῃ τὸ ἀνὰ χεῖρας σχέδιον καὶ ἐκστρατεύσῃ εἰς Χίον ἐπὶ λόγῳ, ὅτι τὸ μὲν φρούριον τοῦ Κουσαντασίου ἦτο δυσάλωτον, τὸ δὲ τῆς Χίου εὐάλωτον, ὅτι ὅλοι οἱ Χῖοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ κινηθῶσιν ὅμα ἐβλεπαν τοὺς Σαρμίους ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ὅτι μεγάλαι χρηματικαὶ ὠφέλειαι θὰ προήρχοντο ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κοινοῦ ἐκ τῆς συμπαραλαβῆς τῆς πλουσίας ταύτης νήσου· τῷ ἐνεχείρισε δὲ καὶ γράμμα προτρεπτικὸν ἐνὸς τῶν επιτρόπων τῶν Μαστιχοχωρίων. Προθύμως ἐδέχθη ὁ Λυκοῦργος τὴν πρότασιν ταύτην καὶ ἀνεδέχθη τὴν τάχειαν συμπλήρωσιν τῆς ἐτοιμαζομένης ἐκστρατείας εἰς τρισχιλίους, μηδὲν συλλογισθεὶς ποῖον ἐπιχειρήμα ἐπεχείρει καὶ ποίαν εὐθύνην ἀνελάμβανε κινῶν εἰς ἀποστασίαν πολυάνθρωπον καὶ εὐδαίμονα τόπον παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἀνευ ἀδείας τῆς ἐθνικῆς του κυβερνήσεως, στερούμενος τῆς συμπράξεως τῶν ναυτικῶν νήσων, παρὰ γνώμην τοῦ Ὑψηλάντου, ὃν καὶ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς κυβερνήσεως ἐθεώρει ἀρχηγόν του, καὶ καθ' ἣν ὥραν ἤρχιζε τὸ ἔαρ, ἦτοι ὁ ἀκαταλλήλοτερος καιρὸς, καὶ ἦσαν ἔτοιμα πολλὰ τουρκικὰ στρατεύματα εἰς ἐκστρατείαν καὶ πολὺς στόλος εἰς ἔκπλουν καὶ τόσοι ἔγκριτοι Χῖοι ἐν τῷ φρουρίῳ ὀνηρεύοντες (α).

Ἀφ' οὗ δὲ ἐγείναν τὰ ἐν Σάμῳ ἐνεργούμενα γνωστὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔσπευσεν ἡ Πύλη νὰ ζητήσῃ καὶ παρ' ἑαυτῇ εἰς ἀσφάλειαν τῆς πίστεως τῶν Χίων ὁμήρους· καὶ ἐστάλησαν τρεῖς τῶν ἐγκρίτων, ὁ Παντελῆς Ῥοδοκανάκης, ὁ Μιχαὴλ Σκυλίτσης καὶ ὁ Θεόδωρος Ῥάλλης, οἵτινες φθάσαντες εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἐφυλακίσθησαν. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς Χίου Τοῦρκοι ἐφύλατταν ἕκτοτε αὐστηρότερον τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, ἐμποδίζοντές τους νὰ λαλῶσιν ὡς ἄλλοτε μετὰ τῶν συγγενῶν των. Ἐστειλαν δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ δημογέροντες κατὰ διαταγὴν τοῦ πασᾶ εἰς μὲν τὰ χωρία τῆς νήσου ἀποστόλους καὶ ἱεροκήρυκας, προτρέποντες τοὺς κατοίκους νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν Πύλην καὶ ἡσυχοί, εἰς δὲ τὴν Σάμον ἐξεταστάς περὶ τῆς θρυλ-

λουμένης ἐκστρατείας ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ προσπαθήσωσι νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν, ἂν τῷ ὄντι ἡτοιμάζετο.

Μάρτιος

Τὴν πρώτην ἐβδομάδα τοῦ μαρτίου διεδόθη λόγος ἐν τῇ πόλει τῆς Χίου ὅτι 18 Σάμιοι ἀπέβησαν εἰς Περαιμᾶ, χωρίον βορεινὸν τῆς νήσου. Ὁ πασᾶς, δικαίως ὑποπτεύων ὅτι οἱ ἀποβάντες σκοπὸν εἶχαν νὰ ὑποκινήσωσι τοὺς χωρικούς, ἔστειλε στρατιώτας εἰς σύλληψιν των, καὶ ἀποτυχὼν ἀπήτησε νὰ τοὺς συλλάβῃ τὸ κοινὸν τῆς Χίου. Τὸ κοινὸν ἔστειλέ τινας ὅπου ὑποψία ἦτον ὅτι ἐκρύβησαν· ἀλλ' ἐν ᾧ κατεγίνοντο εἰς εὐρεσιν αὐτῶν, ἐφάνησαν τὴν 9 ἐρχόμενα πολλὰ πλοῖα.

Ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ ταλαιπωρῶνται ἀδιακύνως καὶ ἀπασχολῶνται τῶν ἔργων αὐτῶν οἱ κρατηθέντες ἐν τῷ φρουρίῳ Χίοι, ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ ἀλληλοδιέδεχοντο μηνιαίως κατὰ τὸ ἥμισυ, οἱ μὲν ἀναβαίνοντες εἰς τὸ φρούριον, οἱ δὲ καταβαίνοντες εἰς τὴν πόλιν· μόνος ὁ ἀρχιερεὺς ὡς μὴ ἀντικαταστήσιμος δὲν μετετόπει. Ἀλλ' ὁ πασᾶς, ἀφ' οὗ ἤκουσεν ὅτι ἤρχοντο τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πλοῖα, ἀνεβίβασεν εἰς τὸ φρούριον καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰς πλείονα ἀσφάλειάν του καὶ ἐκράτησε καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ, ὥστε ἐδιπλασίασε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποχειρίων του, ὅλων 72.

Τὸ πρῶτ' τῆς 10 τὰ φανέντα τὴν προτεραίαν πλοῖα ἠγκυροβόλησαν κατὰ τὴν ἀγίαν Ἑλένην, καὶ μετ' ὀλίγον ἔπλευσαν τὰ πλεῖστα εἰς Κοντάρι, τινὰ δὲ ἐπροχώρησαν ἀντικρὺ τῶν τουρκικῶν μνημάτων· ἦσαν δὲ ὅλα 8 βρίκια καὶ 30 σακολέβαι, καὶ ἔφεραν ὡς 2500 ὀπλοφόρους ὑπὸ τὸν Λυκοῦργον. Οὗτοι ἀποβιβασθέντες πρὸ μεσημβρίας καὶ πεσόντες ἐπὶ τοὺς κατὰ τὸ παραθαλάσσιον ἐχθρούς, καὶ τοὺς μὲν φονεύσαντες, τοὺς δὲ αἰχμαλωτίσαντες, τοὺς δὲ τρέψαντες εἰς φυγὴν, εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, ἔκασαν τὸ τελωνεῖον καὶ τινὰ τουρκικὰ καφενεῖα καὶ ἐξεστέγασαν δύο μολυβδοσκεπὴ ζαμῖα. Τόσος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς Τούρκους φρονούντας, ὅτι οἱ ἀποβάντες ἦσαν πενταπλάσιοι, ὥστε 300 φυλάσσοντες τὸν λόφον τῆς Τρουλωτῆς ἔφυγαν ἰδόντες 50 μόνον τῶν ἀποβάντων ἐφορμῶντας, ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι ἀνάνδρως τὰς ἄλλας θέσεις καὶ ὅλοι ἐκλείσθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ. 40 δὲ αὐτῶν, μὴ προφθάσαντες νὰ εἰσέλθωσιν, ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ Καμένου Πύργου καὶ τινων τουρκικῶν οἰκιῶν καὶ παρεδόθησαν μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς περὶ τὸν Λυκοῦργον· ὥστε μετὰ τρεῖς ὥρας Τούρκοι δὲν ἦσαν εἰμὴ ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ

τοῦ θαλασσοπύργου. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει Χριστιανοὶ τῆς ἀνωτέρας τάξεως, ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ ταύτῃ, ἀμνηχανοῦντες περὶ τοῦ πρακτέου ὡς πάντα ἀπαρασκεύαστοι καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσιν οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ πρόκριτοι καὶ συγγενεῖς των, οἰκοῦρουν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἀποδάντων, ἔσπασαν οὗτοι τὰ τροφοπωλεῖα καὶ τὰ διήρπασαν· διήρπασαν καὶ τὰς τουρκικὰς οἰκίας. Τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἦλθαν εἰς τὴν πόλιν ὀλίγοι Μαστιχοχωρεῖται· τὴν δὲ ἐπαύριον συνέρρευσαν πάνπολλοι χωρικοί, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι μὴ ἔχοντες ὅπλα ἐρρόπαλοφόρουν· συνηνώθησαν τότε καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν γ' ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἐψάλη δοξολογία, καὶ ἔγεινε δι' ὅλης τῆς πόλεως πάνδημος λιτανεῖα ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς πατρίδος ἐν μέσῳ ζητωκραυγῶν, ἀλαλαγμῶν, ἀταξιῶν, καὶ φόβων. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰσῆλθε καὶ ὁ Λυκούργος εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλυσε ἐν τῇ μητροπόλει, ὅπου κατέλυσε καὶ ὁ μέχρι τοῦδε ὑποκινητὴς του καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον ἀντιζηλὸς του Μπουρνιᾶς, φέρων ἐπὶ τοῦ σκιαδίου του τὸ δημοκρατικὸν τῆς Γαλλίας ἑθνόσημον· ἤθελε δὲ νὰ ᾔηται ἰσότιμος, ἂν ὅχι καὶ ἀνώτερος τοῦ Λυκούργου, ὡς ἐντόπιος. Ὁ δὲ Λυκούργος κατήργησεν αὐτὴν ἡμέραν τὴν δημογεροντίαν καὶ ἐσύστησεν ἐπταμελῆ ἐφορίαν· ἔστησε καὶ τρία κανονοστάσια, τὸ μὲν ἐπὶ τῆς Τρουλωτῆς, ὅθεν ἐκτυπεῖτο τὸ φρούριον, τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ λύφου τοῦ Ἀσωμάτου, καὶ τὸ τρίτον ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ· ἀλλὰ τὰ κανόνια ἦσαν τόσον μικρά, ὥστε οὐδεμίαν βλάβην ἐπροξένουν, ἐν ᾧ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἔβλαπταν τὴν πόλιν βομβοβολοῦντες. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ἐλπίς ἐφαίνετο ταχείας πτώσεως τοῦ φρουρίου διὰ πολιορκίας ὡς καλῶς ἐφωδιασμένου, ἡ ἐφορία, προβλέπουσα τὰ μέλλοντα δεινὰ καὶ ἐκ τῆς ἑξωθεν ἐπαπειλουμένης ἀποδράσεως ἐχθρῶν, καὶ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναρχίας καὶ ἀταξίας, ἀπέστειλέ τινας πρὸς τὴν κυβέρνησιν αἰτουμένη τὴν συνδρομὴν τῆς εἰς ταχείαν πτῶσιν τοῦ φρουρίου (β)· μετέφερε δὲ καὶ ἐκ Ψαρῶν πολεμεφόνδια, καὶ ἐμίσθωσε καὶ ἑξ πλοῖα ψαριανά.

Ὁ δὲ Λυκούργος, ἐπληρμένος ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τῆς ἀποδράσεώς του, ἔστειλε πρὸς τὸν πασᾶν ἐπιστολὴν διὰ τινος αἰχμαλώτου καὶ ἐζήτηι τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ἐπὶ ἀπειλῇ ἐξολοθρεύσεως ὅλης τῆς φρουρᾶς, ἂν παρήκουε· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔλαβεν ἀπόκρισιν, ἐφιλοτιμήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ἀπειλάς του καὶ διέταξε νὰ κόψωσι δένδρα καὶ παραχώσωσι τὴν τάφρον

τοῦ φρουρίου εἰς ἄλωσιν τοῦ δι' ἐφόδου· ἀλλὰ σκεφθεῖς, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐδύνατο νὰ καύσῃ διὰ μιᾶς τὴν συσσωρευθησομένην εὐφλεκτον ὕλην ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν τοῦ.

Ἐν τοσοῦτῳ, ἡ ἀναρχία ἐκορυφώθη ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ οἱ εὐκατάστατοι ἤρχισαν νὰ φεύγωσιν· ὁ δὲ Μπουρνιάς, θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν των, ἀντὶ νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ αἷτια ἔγραψεν ἀπειλητικὴν ἐπιστολὴν τοῖς ἐφόροις (γ) καὶ ἐφυλάκισε καὶ προκρίτους καὶ γυναῖκας ἐτοιμοὺς νὰ φύγωσι.

Γενομένης δὲ γνωστῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς εἰς Χίον ἀποβάσεως τῶν Σαρμίων, ὁ σουλτάνος διέταξεν ὁ μὲν κατὰ πάντα ἔτοιμος στόλος νὰ πλεύσῃ εὐθὺς ἐκεῖ, οἱ δὲ Ἀσιάρχαι νὰ καταβιβάσωσι στρατεύματα ἀνευ ἀναβολῆς εἰς Τσεσμέν, καὶ νὰ τὰ διαβιβάσωσιν εἰς Χίον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ στόλου· ἀκολουθῶν δὲ τὸ σύστημά του νὰ παιδεύῃ ἀδιαφόρως πταίστας καὶ ἀθῶους διέταξε νὰ συλληφθῶσιν οἱ εὐρισκόμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει γνωστοὶ Χῆοι. Συνελήφθησαν ἕως 60 ὅχι ὡς πταῖσται ἀλλ' ὡς Χῆοι, καὶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἐκρεμάσθησαν· ἐκρεμάσθησαν καὶ οἱ τρεῖς ὄμηροι μὴδὲν οὐδ' αὐτοὶ οὐδ' οἱ παρ' αὐτῶν ἀντιπροσωπεύόμενοι πταίσαντες.

Οὐδέποτε προσταγαὶ τοῦ σουλτάνου ἐξετελέσθησαν τόσον ἐτοιμῶς ὅσον αἱ δοθεῖσαι περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Τὸ μέγα πλῆθος ἀόπλων, φιλησύχων καὶ ἀπροστατεῦτων Χριστιανῶν ἐπὶ τῆς νήσου, ὁ πολὺς αὐτῆς πλοῦτος, τὰ θέλγητρα τῶν γυναικῶν τῆς, ἡ ἀκόρεστος ἐπιθυμία τῆς καταστροφῆς πάσης χριστιανικῆς πόλεως καὶ ἡ ἄσβεστος δίψα χριστιανικοῦ αἵματος ἠρῆμωσαν διὰ μιᾶς τὰ κατοικούμενα ὑπὸ Τούρκων πλησιόχωρα μέρη· ἀπειρα πλήθη συνήρχοντο εἰς Τσεσμέν ἀναμένοντα τὸν ὀθωμανικὸν στόλον πρὸς ἀσφαλῆ εἰς τὴν νῆσον διαβίβασιν· πολλοὶ δερβίζαι ἀφῆκαν τοὺς εὐκτηρίους οἴκους των, καὶ ἀκολουθοῦντες τοὺς ἐκστρατεύοντας ἐξῆπταν τὸν φανατισμὸν των καὶ ἠρέθιζαν ἔτι μᾶλλον τὴν αὐτερέθιστον αἰμοχαρῆ καρδίαν των· τινὲς δὲ αὐτῶν περιῆλθαν παρὰ τὸ σῦνθηες ἐν θρησκευτικῇ πομπῇ τὰς ὁδοὺς τῆς Σμύρνης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Τὴν δὲ 30, ἦτοι τὴν μεγάλην πέμπτην, ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Χίου ὁ στόλος ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν, Καρᾶ-Ἀλῆν, ἐκ 46 πλοίων, ἐξ ὧν 6 δίκροτα καὶ 9 φρεγάται καὶ κορβέτται, τὰ δὲ λοιπὰ βρίκια, καὶ βομβάρδαι· ἔφερε δὲ καὶ ἐπταχισχιλίους ὀπλοφόρους. Φανέντος τοῦ στόλου, τὰ προστατεύοντα τὸν λιμένα

ὀλίγα ψαριανὰ πλοῖα ἔφυγαν· ὁ δὲ καπητάμπασας ἐφέρετο κατ' ἀρχὰς προσεκτικῶς καὶ οὐδὲ τὴν σημαίαν του ὕψωσε, διότι οὔτε τῆς πόλεως ἴσως οὔτε τοῦ φρουρίου τὴν κατάστασιν καλῶς ἐγίνωσκεν· ἀλλ' ἀρχομένης τῆς νυκτὸς μαθὼν ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Ἕλληνες ἐφόνευσαν τὸ πλήρωμα μικροῦ τινος τουρκικοῦ πλοίου πεσόντος εἰς τὰ ῥηχὰ πλησίον τῆς γῆς, ἤρχισε νὰ κονοβοβολῇ καὶ νὰ βομβοβολῇ τὴν πόλιν, καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κανονοβομβολισμοῦ ἀπεβίβασε τοὺς ἐπτακισχιλίους ὀπλοφόρους. Ἐξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ξιφῆρεις, καὶ ὥρμησαν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τοὺς Σαμῖους· καὶ οὗτοι μὲν ἔφυγαν ὅλοι ἐκ τῆς πόλεως, οἱ δὲ Τοῦρκοι εἰσῆλθαν, τὴν ἔκασαν, ἔκασαν καὶ τὰ πλησίον τῆς πόλεως χωρία, Βασιλιόνικον καὶ Νεοχωρί, καὶ ἐδόθησαν εἰς σφαγὴν, εἰς ἀρπαγὴν, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Τὴν ἐπαύριον ἐφάνησαν ἄπειρα πλοίαρκα μεταφέροντα Τοῦρκους ἐκ τῆς ἀντικρὺ ξηρᾶς. Ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν ἀπεμακρύνθησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου, πολλοὶ δὲ κατέφυγαν εἰς τὰ προξενεῖα, δὲν ἐχύθη πολὺ αἷμα, διότι οἱ Τοῦρκοι, ἂν καὶ τόσον πολλοί, δὲν ἐπροχώρησαν εὐθὺς ἐνδότερον πρὸς καταδίωξιν τῶν Χριστιανῶν καὶ κατεγίνοντο κυρίως λεηλατοῦντες τὴν πόλιν. Τὴν δὲ κυριακὴν τοῦ Πάσχα (2 ἀπριλίου) ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Μηνᾶ μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἦτον εὐρύχωρον καὶ περιτετειχισμένον· ἐντὸς δὲ τοῦ περιτειχίσματος κατέφυγαν 3000 Χῖτοι ὡς εἰς ἀσφαλὲς μέρος. Οἱ ἐπελθόντες τοῖς ἐπρόδωκαν νὰ παραδοθῶσιν· ἀλλ' οὗτοι ἤξευραν ὅτι θὰ παρεδίδοντο εἰς χεῖρας ληστών καὶ φονέων, καὶ δὲν ὑπήκουσαν, ἂν καὶ δὲν εἶχαν ἐλπίδα εὐτυχοῦς ἀντιστάσεως. Τότε οἱ Τοῦρκοι, πεσόντες πανταχόθεν ἐπὶ τὸ περιτείχισμα καὶ σπᾶσαντες αὐτό, εἰσέδυσαν ξιφῆρεις μετὰ τινα ἀντίστασιν, κατέκασαν τὸ μοναστήριον, καὶ τοὺς ἐγκλείστους ἐκτὸς ὀλίγων ἐξωλόθρευσαν τοὺς μὲν διὰ σιδήρου τοὺς δὲ διὰ πυρός. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ χωρίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦσαν ἱκανοὶ ἑνοπλοὶ Σάμιοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Λυκοῦργος, μεταβάντες ἐκεῖ ἐπὶ τῆς φυγῆς των ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως· ἀντέστησαν κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔφυγαν· οἱ δὲ Τοῦρκοι κυριεύσαντες τὸ χωρίον παρέδωκαν ὅλους τοὺς ἐν αὐτῷ τοὺς μὲν εἰς σφαγὴν

* Ἀπρίλιος

•

•

Βέροιας

τούς δὲ εἰς αἰχμαλωσίαν. Γενναῖοι ἐφάνησαν ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν οἱ Βροντισιανοί, οἱ Ἐρυθραῖοι καὶ τινες ἀποχωρήσαντες εἰς τὰ χωρία αὐτῶν Σάμιοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσκορπίσθησαν. Μετὰ τὰς προσβολὰς ταύτας ἐγκατέλειψαν οἱ περὶ τὸν Λυκοῦργον ὅλην τὴν νῆσον, ἔπλευσαν εἰς Ψ'αρά, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανήλθαν ἀβλαβεῖς εἰς τὰ ἴδια, ἀφήσαντες τοὺς δυστυχεῖς Χίους εἰς τὴν γνωστὴν ἀπανθρωπίαν ἐχθρῶν, οὓς οἱ φεύγοντες ὥπλισαν κατ' αὐτῶν (δ).

Ὁ δὲ καπητάμπασας, ἔχων κατὰ νοῦν, ὥς ἐκ τῶν ἔργων ἐδείχθη, τὸν παντελῆ ἀφανισμόν τῶν Χίων, καὶ ζητῶν μόνον τὸν συντελεστικώτερον τρόπον, ἐκάλεσε μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα τοὺς προξένους· καὶ ἀφ' οὗ τοῖς ἐκοινοποίησεν ὅτι κατὰ διαταγὴν ἀνωτέραν ἐχάριζε γενικὴν ἀμνηστείαν, τοὺς παρεκάλεσε νὰ περιέλθωσι τὴν νῆσον φέροντες τὰ ἀμνηστήρια, καὶ νὰ προτρέψωσι τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν. Ὁ πρόξενος τῆς Αὐστρίας Στιεπεβίχος, καὶ ὁ ἀντιπροσωπεύων τὸν πρὸ ὀλίγου ἀποδημήσαντα ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας Δεγιὼν, συμπαραλαβόντες καὶ δύο ἐντοπίους Χριστιανούς, ἀνεδέχθησαν τὴν ἀποστολήν, πιστεύοντες ὅσα ἤκουσαν εἰλικρινῆ· βασιτῶνες δὲ κλάδους ἐλαίας διήλθαν τὰ χωρία φέροντες, ἐκτὸς τῶν ἀμνηστηρίων, καὶ γράμματα τῆς αὐτῆς ἐννοίας πρὸς ὅλους τοὺς Χίους παρὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν ὁμηρευόντων προκρίτων, καὶ ἐγγυώμενοι καὶ αὐτοὶ καλῇ πίστει τὴν ἀσφάλειάν των. Οἱ Χῖοι οὔτε εἰς τὰ ἀμνηστήρια, ὥς ὑπουλα, οὔτε εἰς τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν προκρίτων, ὥς ὑπὸ τουρκικὴν μάχαιραν γεγραμμένα, ἐπίστευσαν· ἀλλ' ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἐγγύησιν τῶν προξένων, καὶ παραδῶσαντες ὅσα ὅπλα τοῖς ἐναπέμειναν, οἱ μὲν ἐπανήλθον σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὰς ἐξοχάς, οἱ δὲ ἔμειναν ἡσυχοὶ καὶ εὐπειθεῖς ἐν τοῖς χωρίοις· ἀπέστειλαν καὶ 70 πρὸς τὸν καπητάμπασαν εἰς ἔκφρασιν τῆς κοινῆς εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν δοθεῖσαν ἀμνηστείαν· ἀλλὰ πολλοὶ δυσπιστοῦντες ἔφυγαν ἀπὸ τῆς νήσου, εὐρεθέντων καλῇ τύχῃ πολλῶν πλοιαρίων ἐν τοῖς παραλίοις καὶ τινων πλοίων ψαριανῶν, σταλόντων μετὰ τὸν ἐμφανισμόν τοῦ στόλου πρὸς διάσωσιν τῶν ἐπὶ τῆς νήσου περιπλανωμένων Χριστιανῶν. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ ἐβεβχιώθησαν ὅτι δὲν εἶχάν τι νὰ φοβηθῶσι, καὶ βλέποντες ὅτι οἱ ταλαίπωροι Χῖοι, δεχθέντες τὴν ἀμνηστείαν καὶ πιστεύοντες, ἤρχοντο πρὸς αὐτοὺς ἀνύποπτοι, διεσπάρησαν

εἰς τὴν νῆσον καὶ ἤρχισαν ἀδείξ τῶν ἀρχηγῶν γενικὴν σφαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν.

Ὅταν αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ προκαλῶσιν εἰς ἀθεμιτοῦργίας βάρβαρον καὶ φανατικὸν στρατόν, εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνη τις τὰς φρικτὰς παραφορὰς τοῦ στρατοῦ. Εὐκόλον νὰ φαντασθῇ, ἂν καὶ δύσκολον νὰ περιγράψῃ τις καὶ τὰ φρικτὰ κακὰ ὅσα ὑπέφερεν ὁ ἄοπλος τῆς Χίου λαός, ἀφελθεὶς ἔκτοτε ὅλως εἰς τὴν μαχαιροφόρον χεῖρα 30,000 ἀνθρωπομόρφων θηρίων, πεσόντων εἰς τὴν νῆσον ἐπὶ σκοπῷ νὰ σφάζωσι, νὰ λεηλατήσωσι, καὶ νὰ αἰχμαλωτίσωσι. Πιστοί, ἄπιστοι εἰς τὸν σουλτάνον, ὅλοι τότε ἐξίσου ἐθεωροῦντο, καὶ ὅλοι παρεδίδοντο εἰς σφαγὴν ἢ εἰς αἰχμαλωσίαν· ματαίᾳ ἦτο πᾶσα ἀντίστασις καὶ ἀπώλεια πᾶσα ὑποταγὴ· ἄσυλον οἱ καταδιωχόμενοι παντοῦ ἐζήτουν, καὶ ἄσυλον οὐδαμοῦ εὗρισκαν. Μοναστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κατεπατήθησαν καὶ διηρπάγησαν, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς οἱ μὲν ἐθανατώθησαν, οἱ δὲ ἐδουλαγωγήθησαν· ὁλόκληρα χωρία, ὡς ὁ Ἀνάβατος καὶ τὰ Θυμιανά, κατεστράφησαν· τὰ δὲ λοιπὰ, ἐκτὸς τῶν Μαστιχοφόρων τῶν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῶν σουλτανῶν, κατηρημώθησαν· καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τῷ νοσοκομείῳ καὶ λωθοκομείῳ νοσηλευόμενοι ὅλοι ἐξωλοθρεύθησαν· ὁλόκληροὶ οἰκογένειαι ἐπετειχίζοντο ἐντὸς ὑπογείων ἢ κατωγείων ἄσιτοι καὶ ἄποτοι, καὶ ὑπὸ τὸ σκύτος τῆς νυκτὸς ὑπεξήρχετό τις αὐτῶν ῥιψοκινδύνως εἰς πορισμὸν ὀλίγης πόσεως καὶ τροφῆς· οὔτε τὰ ὄρη ἢ τὰ σπήλαια, ὅπου οἱ πολυπαθεῖς Χῖοι κατέφευγαν, ἦσαν ἀσφαλῆς καταφυγή, οὔτε τὰ παραθαλάσσια, ὅπου κατέβαιναν, παρεῖχαν βεβαίαν ἐλπίδα σωτηρίας· πολλάκις ἀτενίζοντες εἰς τὴν θάλασσαν ἐξελάμβαναν τοὺς ἀφρούς τῶν κυμάτων πλοῖα ἐρχόμενα εἰς διάσωσιν τῶν· χιλιᾶδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συσσωρευθέντων εἰς τινὰ ἄκραν ἀντικρὺ τῶν Ψαρῶν ἐπ' ἐλπίδι ἀπόπλου ἔπεσαν εἰς χεῖρας δημίων, καὶ τόσον αἷμα ἐχύθη ὥστε ἐκοκκίνισεν ἡ παράκτιος θάλασσα· ἡ μάχαιρα, τὸ πυροβόλον, ἡ ἀγχόνη, τὸ ὀζῶδες ρόπαλον δὲν ἤρκουν εἰς χορτασμὸν τῶν αἰμοδιψῶν· ἐπενόησαν νέον εἶδος θανάτου οἱ ἀλιτήριοι· ἀναπτὰν τὰ ἐνδύματα τῶν τριταθλίων γυναικῶν καὶ βασανίζοντές τας ἀπανθρώπως, τὰς ἔκκταν· ἀδυσώπητοι ἐφάνησαν πρὸς πᾶσαν φωνὴν ἐλέους καὶ κωφοὶ πρὸς πᾶσαν φωνὴν αἰδοῦς· ἐγέμισαν τὰς ἀγορὰς τῶν μεγάλων πόλεων αἰχμαλώτων ὡς ποίμνια ἐλαυνομένων καὶ παρ' ἐνός ἀνδροκαπήλου εἰς

ἄλλον μεταπωλουμένων· μετέβαλαν τὰ λαμπρὰ τῆς πόλεως κτίρια εἰς σωροὺς ἐρειπίων, τὴν βιβλιοθήκην τῆς εἰς στάκτην, καὶ τοὺς εὐανθεῖς καὶ ὑγιεινοὺς ἀγρούς τῆς εἰς γῆν δυσωδίας καὶ λοιμικῆς νόσου. Μόνοι οἱ τοῦ δυτικοῦ δόγματος δὲν ἐκακοποιήθησαν, καὶ μὴ τὰ προξενεῖα δὲν ἐπατήθησαν, καὶ οἱ εἰς αὐτὰ καταφυγόντες μόνοι τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἀπομεινάντων διεσώθησαν, ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι ὑπὸ τῶν διασωσάντων αὐτοὺς ἀπεγυμνώθησαν. Τοῦ θηριώδους δὲ τούτου ἐνόπλου ὄχλου θηριωδέστεροι ἐδείχθησαν οἱ ἀρχηγοί. Τὴν νύκτα τῆς 22 ὁ καπητάμπασας ἐκρέμασεν ἐπὶ τῶν καταρτίων τῶν πλοίων ὡς κακούργους τοὺς ὑπὸ ἀμνηστειὰν προσελθόντας 70 ἀθώους χωρικούς· τὴν δὲ ὑστεραίαν μετέφερεν ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος 8 τῶν ἐν αὐτῷ κρατουμένων ὁμηρῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκρέμασεν ὅλους ὁ φρούραρχος τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπὶ τοῦ Βουνακίου, ἐν οἷς καὶ τὸν σεβάσμιον καὶ πεπαιδευμένον ἀρχιερέα Πλάτωνα, καὶ κόψας καὶ ἐκδεύρας τὰς κεφαλὰς τῶν ἐγέμισεν ἀχύρων τὰς δορὰς καὶ τὰς ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν κυριάρχην του ὡς τρόπαια, τὰ δὲ πτώματα ἔρριψεν ὅλα διὰ χειρὸς τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν θάλασσαν· δὲν ἔπαυαν δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας φονεύοντες, ἀνδραποδίζοντες, λεηλατοῦντες, καταστρέφοντες καὶ ἀνορύττοντες καὶ αὐτὴν τὴν γῆν εἰς ἀνεύρεσιν πραγμάτων. Ἐκατὸν δεκατρεῖς χιλιάδες ἠριθμοῦντο οἱ καθ' ὅλην τὴν νῆσον Χριστιανοὶ τὴν 30 μαρτίου· 1800 ἐναπέμειναν τὸν αὐγουστον· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ 23,000 ἐφονεύθησαν, 47000 κατὰ τὸ κατάστιχον τοῦ τελώνου ἠνδραποδίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ τῆδε κἀκεῖσε κακῶς διεσώθησαν (ε). Τοιοῦτοτρόπως ἡ περίφημος Χίος, ἡ νῆσος τῆς τρυφῆς, τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυανθρωπίας, ἔγινε τόπος ἐρημώσεως καὶ δακρύων· ἡ δὲ φρικτὴ καταστροφή τῆς, καταστροφὴ καταστροφῶν, εἶναι ἡ τρανωτέρα καὶ ἀψευδεστέρα ἀπόδειξις τῆς μανιώδους θηριωδίας τῶν Τούρκων ὅχι κατὰ ἐνόπλων, ἢ πολεμίων, ἢ ἀποστατῶν, ἀλλὰ κατὰ τῆς χριστιανωσύνης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἄλλ' ἂν ἡ πολυπαθὴς αὕτη νῆσος δὲν ὠφέλησε τὸν ἀγῶνα ζωῶσα, τὸν ὠφέλησε πεσοῦσα, διότι ἐπὶ τῇ φρικτῇ πτώσει τῆς, ἐξέστη καὶ ἡγανάκτησεν ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος καὶ εἶδεν ὀφθαλμοφανῶς, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὤμωσαν τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ὅτι ἡ ἀμνηστεία τῶν ἦτον ἐπιβουλὴ καὶ ἡ

φιλανθρωπία των ἀπάτη, καὶ ὅτι οὔτε αὐτὴ ἡ ἀθωότης, οὔτε ἡ πρὸς τὸν σουλτάνον πίστις ἔσχυαν νὰ στομώσωσι τὸ ἀκονισθὲν ξίφος των.

Ἄν καὶ ὁ κίνδυνος τῆς Χίου ἦτο καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς φανερὸς, ἐβράδυναν δι' ἔλλειψιν πόρων νὰ ἐκπλεύσωσι τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα εἰς ὑπεράσπισίν της καὶ ματαίωσιν τῶν περαιτέρω σχεδίων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Μόλις τὴν 27 ἠνώθησαν 56, ἐν οἷς καὶ 8 πυρπολικά, ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν· καὶ τὰ μὲν τῶν Σπετσῶν διετέλουν ὑπὸ τὸν Κολανδρουτσουν, τὰ δὲ τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὸν Ἀποστόλη, τὰ δὲ τῆς Ὑδρας ὑπὸ τὸν Μισοῦλην ὑφ' ὃν διετέλει καὶ ὅλος ὁ στόλος. Τὴν 28 ἐπλευσεν ὁ στόλος οὗτος πρὸς τὸν Τσεσμέν, ὅπου, ὡς ἐλέγετο, ἐλλιμένιζεν ὁ ἐχθρικός· ἀλλὰ μὴ εὐρὼν αὐτὸν περιέπλεε τὴν Χίον παραλαμβάνων ὅσους εὗρισκε περιπλανωμένους καὶ κρυπτομένους δυστυχεῖς Χίους· εἰς εὗρεσιν δὲ αὐτῶν καὶ ἀσφαλῆ συνοδίαν εἰς τὰ πλοῖα ἀπεβιβάσθησαν καὶ ναῦται ἔνοπλοι.

Τὴν δὲ 1 μαΐου κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς Ψαρὰ καὶ ἔμαθεν ὅτι ὁ τουρκικὸς ἐπανεπλευσε πρὸ δύο ἡμερῶν εἰς Χίον, ὅπου ὁ καπητάμπασας, γαυριῶν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασί του, ἐτρύφα περιμένων ἄλλα πλοῖα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν 10 ἤρχιζε τὸ ῥαμαζάνι. Ἐπειδὴ, διαρκούντος αὐτοῦ, οἱ Τοῦρκοι συνήθως ἡσυχάζουν, ἀπεφάσισεν ὁ καπητάμπασας νὰ μὴ ἐκπλεύσῃ μέχρι τοῦ μπαϊραμίου· ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, θεωροῦντες ὅτι ἡ ἐπὶ ματαίῳ παρέλευσις ἐνὸς μηνὸς ἔβλαπτε, διότι ἐξηντλοῦντο οἱ ὀλίγοι πύροι του, ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσωσιν ὅσον τάχιον ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Χίου τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀνήχθη ὁ ἐλληνικὸς τὴν 8, ἀλλὰ δὲν εἰσέπλευσε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν πορθμὸν· τὴν δὲ 14 ἐπλησίασάν τινα τῶν πλοίων πρὸς τὰ βόρεια στόμια τοῦ πορθμοῦ, ἠκραβολίσθησαν μετὰ τινων φρεγατῶν καὶ κορβεττῶν, καὶ δύσαντος τοῦ ἡλίου ἐπανεπλευσαν ὅπου ἦσαν τὰ λοιπὰ. Τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς 19 δεκαπέντε πλοῖα πολεμικὰ καὶ τρία πυρπολικά ὑπὸ τὸν Μισοῦλην, εἰσέπλευσαν τὸν πορθμὸν διὰ τοῦ πρὸς ἄρκτον εἰσπλου, τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν ἔξω ἀποτελοῦντα γραμμὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἀρκτικῆς ἄκρας τῆς Χίου καὶ παρατεινομένην μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας· τοῦτο ἰδοῦσα ἐν καιρῷ ἡ ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ πορθμοῦ ἐχθρικὴ προφυλακίς ἔδωκεν εἰδησιν κανονοβολήσασα, καὶ ἀμέσως ἀνήχθη

Μάιος

Βέροιας

ὅλος ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀλλ' ἐν τούτῃ ταραχῇ καὶ βίᾳ, ὥστε πολλὰ πλοῖα ἄφησαν τὰς ἀγκύρας· ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασαν οἱ δύο στόλοι ἐντὸς βολῆς κανονίου, τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ τοῦ Μιαοῦλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Σκούρτη, καὶ τοῦ Τσαμαδοῦ, ἔβηλάν εἰς τὸ μέσον τὴν ἐχθρικὴν ναυαρχίδα καὶ τὴν ἐπολέμουν· ἐπερρίφθη καὶ ἐν πυρπολικόν, ἀλλὰ δὲν ἐκόλλησε. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐξέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ καὶ κατόπιν αὐτῶν καὶ τὰ τουρκικὰ διώκοντα τὰ ἑλληνικὰ καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κανονοβολοῦντα, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ· οἱ στόλοι ἀντεκανονοβολήθησαν καὶ τὴν ὑστεραίαν ἐκτὸς τοῦ πορθμοῦ ἀβλαβῶς ὡς καὶ τὴν προτεραίαν, καὶ τὰ μὲν ἑλληνικὰ ἐπανῆλθαν εἰς Ψαρά, τὰ δὲ τουρκικὰ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Ἐν τοσοῦτῳ ἦλθε νέα ναυτικὴ δύναμις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν καπητάμπασαν, καὶ ἀνεμένετο καὶ ἄλλη ἐξ Αἰγύπτου. Οἱ Ἕλληνες διελογίζοντο πάντοτε πῶς νὰ βλάψωσι τὸν ἐχθρὸν πρὶν δυναμωθῇ ἔτι μᾶλλον, καὶ ἄλλον τρόπον δὲν εἶχαν παρὰ τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν. Τὴν νύκτα πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ μπαϊραμίου, ὃ ἐστὶ τὴν τῆς 6 ἰουνίου, συνῆλθαν ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος πολλοὶ τῶν πλοιάρχων τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς συνεόρτασιν· σκοτεινὴ ἦτον ἡ νύξ ἐκείνη οὔσα ἢ τελευταία τῆς σελήνης, καὶ τὰ πλοῖα τοῦ στόλου ἐξ αἰτίας τοῦ ἔτι ἐπικρατοῦντος ῥαμαζανίου ἦσαν ὀλόφωτα· διεκρίνοντο δὲ μεταξὺ ὧν τὰ δύο δίκροτα, ἦτοι ἡ ναυαρχίς καὶ ἡ ὑποναυαρχίς, διὰ τὴν πλουσίαν φωτοχυσίαν των. Πρὸ τριῶν ἡμερῶν δύο ἑλληνικὰ πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Πιπτινον Ὑδραῖον, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κανάρην Ψαριανόν, ἀπέπλευσαν διὰ νυκτὸς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὸ ἀρκτικὸν μέρος τῆς Χίου· ἀλλ' ἔπεσαν εἰς τριήμερον γαλήνην. Συναπέπλευσαν καὶ τέσσαρα πολεμικά, δύο πρὸς τὸ νότιον καὶ δύο πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ πορθμοῦ ἐπὶ σκοπῇ νὰ παραλάβωσι τὰ πληρώματα τῶν πυρπολικῶν μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν αὐτῶν. Τὴν 6 ἤρchiσε νὰ πνέῃ ἀρκτικὸς ἄνεμος, καὶ πρὸς τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὰ δύο πυρπολικά παρέπλεαν ὑπὸ ξένην σημαίαν τὸ Καρμπουρνοῦ κρυπτόμενα ὑπὸ τὴν ξηράν· ἀφ' οὗ δὲ ἐνύκτωπεν, εἰσῆλθαν ἡσύχως καὶ ἀνυπόπτως εἰς τὸν πορθμύν, διότι ἐξ αἰτίας τῆς ἐορτῆς τοῦ μπαϊραμίου ἡγκυροβόλησε καὶ ἡ προφυλακίς, καὶ ἔπλεαν ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· τόσον δὲ ἐπλησίασαν πρὸς τινὰ τῶν πλοίων, ὥστε ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τῇ

ἰουνίου

κραυγῇ τῶν σκοπῶν ν' ἀπομακρυνθῶσι καὶ νὰ μὴ φαίνωνται. Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐπανῆλθαν πλησίοντις ἐν μέσῳ τοῦ στόλου, καὶ βοηθούμενα ὑπὸ τῆς πνεύσεως ἀπογείου αὔρας ἔπесαν αἰφνης τὸ μὲν Ψαριανὸν εἰς τὴν πρῶραν τῆς ναυαρχίδος, καὶ περιπλεχθὲν μετέδωκεν ἀμέσως τὰς φλόγας του, τὸ δὲ ὑδραϊκὸν εἰς τὴν πρῶραν τῆς ὑποναυαρχίδος, ὅπου ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξέκollyσεν προτοῦ μεταδώσῃ τὰς φλόγας του, καὶ καιόμενον ἐκυμαίνεται τῇδε κἀκεῖσε ἐν μέσῳ τοῦ στόλου ἐνσπεῖρον φόβον καὶ ταραχὴν. Οἱ δὲ γενναῖοι πλοίαρχοι καὶ ναῦται τῶν δύο πυρπολικῶν, ὅλοι 43, ἀφ' οὗ ἐτελείωσαν τὸ ἔργον, ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφόλκια, ἐξῆλθαν τοῦ πορθμοῦ διὰ τοῦ νοτίου στομίου ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν ἀβλαβεῖς ὅλοι, διεσώθησαν εἰς τὰ εἰς σωτηρίαν των παραπλέοντα πλοῖα, καὶ καταπλεύσαντες εἰς Ψαρὰ ἔτρεξεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ εὐφημοῦντος λαοῦ καὶ ἐδοξολόγησαν τὸν θεὸν τὸν εὐλογήσαντα τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τόλμημα· εἶχαν δὲ ἀπόφασιν νὰ κωσιν ὅλοι, ἂν ἔβλεπαν ὅτι δὲν ἐδύναντο ν' ἀποφύγῃσι τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔφεραν ἐντὸς τῶν δύο ἐφολκίων πυρίτιδα. Ἐντὸς δὲ τῆς φλογισθείσης ναυαρχίδος ἦσαν ὅχι μόνον Τοῦρκοι πολλοὶ καὶ σημαντικοί, ἀλλὰ καὶ Χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι· ὅλοι δὲ ἐκτὸς ὀλίγων ἐχάθησαν, διότι ἀνάψαντα τὰ κανόνια ἐμπόδιζαν διὰ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τὰς λέμβους τῶν ἄλλων πλοίων νὰ πλησιάσωσι. Δύο λέμβοι τῆς ναυαρχίδος ἐβυθίσθησαν αὐτανδρὸι διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς συσσωρευθέντων. Ἐμβάντος δὲ καὶ τοῦ καπητᾶμπασα εἰς τὴν ἰδιαιτέραν λέμβον του, ἐπέπεσεν, ἐν ᾧ ἀπεμακρύνετο, ἐν τῶν καταρτίων τῆς καιομένης ναυαρχίδος, καὶ τὴν μὲν λέμβον ἐβύθισεν, αὐτοῦ δὲ τὴν ὁσφὺν ἔθλασεν· ἀλλὰ πεσύντες κολυμβηταὶ εἰς τὴν θάλασσαν τὸν διέσωσαν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, καὶ τὸν ἀπεκόμισαν ἡμιθανῆ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐξεψύχισε. Βόσκον δὲ τὸ πῦρ ἐν τῇ ναυαρχίδι διεδόθη μετὰ μίαν σχεδὸν ὥραν εἰς τὴν πυριτοθήκην· τότε ὑψώθη οὐρανομήκης πύρινος στῦλος φωτίζων ἐν μέσῳ τῆς σκοτεινῆς ἐκεῖνης νυκτὸς πλατὺν καὶ μακρὸν ὀρίζοντα. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔθαψαν πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐν τῷ φρουρίῳ τὸν καπητᾶμπασαν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς κηδείας ἐξεμάνησαν ἐκ νέου οἱ ἐπὶ τῆς Χίου αἰμοχαρεῖς Τοῦρκοι, καὶ ἡ θέα ἐνὸς καπητᾶμπασα γενομένου θύμα τοῦ πυρὸς τῶν Ἑλλήνων τοῖς ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ κινήσω-

σιν ἕως δωδεκακισχίλιοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς κηδείας πρὸς τὰ Μαστιχοχώρια, τὰ μὴ ἕως τότε παθόντα, ἐπὶ προφάσει νὰ παιδεύσωσιν ὄχι τοὺς ἐγχωρίους, ἀλλὰ τοὺς ἐξ ἄλλων χωρίων ἐκεῖ καὶ κυρίως εἰς τὸ Θολὸ Ποτάμι καταφυγόντας, ἂν καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἀμνηστείας. Ἐφρούρει τὰ χωρία ταῦτα ὁ καλοῦσθαι Ἐλέζογλους, ὅστις, ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ προφυλάξῃ, παρέδωκε θέλων καὶ μὴ τοὺς εἰς αὐτὰ καταφυγόντας κατοίκους τῶν ἄλλων χωρίων· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη, ὡς ἤλπιζε, διὰ τῆς θυσίας τῶν ὀλίγων νὰ προφυλάξῃ τοὺς πολλούς. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ αἰμοχαρεῖς παρέλαβαν ὅσους ἐζήτησαν καὶ τοὺς ἔσφαξαν αὐθωρεῖ, ἐπάτησαν αὐθημερὸν καὶ αὐτὰ τὰ χωρία ξιφήρεις σφάζοντες, αἰχμαλωτίζοντες καὶ καταστρέφοντες· ἡ καταστροφή δὲ αὕτη ἀπετελείωσε τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς νήσου.

Τὴν δὲ 8 ὁ τουρκικὸς στόλος ἀπέπλευσε τῆς Χίου καὶ τὴν 10 κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπέπλευσε καὶ ὁ ἐλληνικὸς ἐκ Ψαρῶν καὶ κατέπλευσε τὴν 10 εἰς Ἐρισόν· τὴν δὲ 15, καθ' ἣν ἡτοιμάζαν οἱ Ἕλληνες δύο πυρπολικὰ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, μετέπλευσεν ὁ στόλος οὗτος εἰς Μοσχονήσια καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τένεδον· ὁ δὲ ἐλληνικὸς διέπλευσε τὴν 17 τὸν πορθμὸν τῆς Χίου, ἐκανονοβόλησε τὸ φρούριον καὶ ἀντικανονοβοληθεὶς προσωρμίσθη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔξωθεν τῶν Ψαρῶν· ἐκεῖθεν ἀπέπλευσε τὴν 23 καὶ ἐλλιμένισε τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀντικρὺ τῆς Χίου ἀγνοῶν τὰ κινήματα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου (ζ). Μαθὼν δὲ τὴν 24 τὸν εἰς Ἑλλάσποντον πλοῦν αὐτοῦ ἐπανάπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, εὐφημούμενος καὶ θαυμαζόμενος διὰ τὰ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τολμηρὰ καὶ εὐτυχῆ του κατορθώματα.

ΚΕΦ ΑΛΛΑΙΟΝ ΑΛ'.

Περὶ τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν. - Ἐκστρατεία Ὑψηλίντου εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. - Ἀτυχῆ κινήματα εἰς ἄλωσιν Ζητουνίου καὶ Πατρατσικίου. - Ἐκστρατεία Μαυροκορδάτου εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα. - Τὰ κατὰ τὴν Κρήτην μετὰ τὴν ἐκεῖ ἀφίξιν Ἀφειντούλη μέχρι μαΐου, καὶ θάνατος Βιλέστου.

ΕΙΔΑΜΕΝ, ὅτι ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις, συστήσασα τὴν ἐθνικὴν κυβέρνησιν, διετήρησε τὰς κεντρικὰς Ἀρχάς, ἤγουν τὴν γερουσίαν τῆς Πελοποννήσου, τὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν Ἀρειὸν πάγον τῆς Ἀνατολικῆς καὶ ἔβαλε καὶ τὰς τρεῖς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὁργανισμοὺς αὐτῶν οὐδὲν ἐδύνατο ἡ κυβέρνησις νὰ ἐνεργήσῃ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εἰμὴ διὰ τῶν Ἀρχῶν τούτων.

Ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔστησε τὴν ἑδρὰν τῆς ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ εἰργάζετο προθύμως καὶ ἐπιτυχῶς· ἀλλ', ἂν καὶ ὤφειλεν ὑποταγῆν εἰς τὰς βουλὰς τῆς κυβερνήσεως, δὲν ἐβράδυνε ν' ἀντιτείνῃ ἐμπυδίσασα δι' ἱκανὸν καιρὸν καὶ αὐτὴν τὴν νομοθετηθεῖσαν εἰσπραξὶν ἐνὸς γροσίου τὸν ἄνθρωπον (τὸ ψυχύγροσον), διότι αἱ διατάγαι τῆς κυβερνήσεως ἀπεστάλησαν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰς ἐπαρχίας· ἐξώκειλε δὲ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς φανερὰν ἀντιπολίτευσιν καὶ ἀντίπραξιν. Ἡ συνέλευσις ἔσφαλεν ἀφήσασα κράτη ἐν κράτει. Δύσκολον δὲν ἦτο νὰ τὰ καταργήσῃ, διότι οὐδεὶς ἀντέστη εἰς ὅσα ἐβουλεύθη· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν εἰσέτι διδάσκαλον τὴν πειρὰν.

Ἡ δὲ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ εὐπειθεστέρα τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν, εἶχε τὴν ἑδρὰν τῆς ἐν Μεσολογγίῳ, καὶ ἐνήργει ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς ὅπως ἐδύνατο. Ὁ δὲ Ἀρειὸς πάγος εἶχε μοναδικὸν χαρακτῆρα· ἦτο περιπατητικὴ Ἀρχὴ καὶ μετέβαινε ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ νῆσοι δὲν εἶχαν κεντρικὴν Ἀρχήν, ἐστάλησαν εἰς ὁργανισμὸν αὐτῶν ἀρ-

μοσταί. Ἡ δὲ κυβέρνησις, προθεμένη τὴν καθ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος εἰσχωγὴν ὁμοιομόρφου ὀργανισμοῦ, ἐξέδωκε νόμον, δι' οὗ διήρει τὴν ἑλληνικὴν χώραν εἰς ἐπαρχίας, τὰς ἐπαρχίας εἰς ἀντεπαρχίας πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως, καὶ ταύτας εἰς κοινότητες, ὀρίζουσα τὰ καθήκοντα ἐκάστης ὑπαλλήλου Ἀρχῆς καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν κυβέρνησιν σχέσεις των. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνηργοῦντο κοινῇ γνώμῃ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ, διατελούντων ἐν ἁρμονίᾳ, καθὼς ἐν ἁρμονίᾳ διετέλεσαν οἱ συγκροτοῦντες ταῦτα καὶ κατὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν. Μόνος ὁ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Ὑψηλάντης ἀντεφρόνει, ἀλλὰ φανερὰ δὲν ἀντεπολιτεύετο. Ἡ δοθεῖσα αὐτῷ πολιτικὴ θέσις οὔτε αὐτὸν εὐχαρίστει, οὔτε τὴν πατρίδα ὠφέλει. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτον ἄνθρωπος τοῦ πολέμου μᾶλλον ἢ τῆς πολιτικῆς· ἦτο γενναίουκαρδός, καρτερικός, καὶ ἡγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ διὰ τὸν πολεμικὸν του χαρακτῆρα· εἶδε καὶ αὐτός, ὅτι ἡ θέσις, ἣν κατεῖχε, δὲν ἦτον ἡ πρέπουσα αὐτῷ, καὶ ἐπειδὴ θέατρον τοῦ προσεχοῦς καὶ κινδυνώδους πολέμου ἐφαίνετο ἡ στερὰ Ἑλλάς, ἐπεθύμει νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐκεῖ. Οἱ δὲ ἀντιπολιτευόμενοι αὐτὸν νομοτελεσταὶ καὶ τινες βουλευταί, ἐπιθυμοῦντες νὰ τὸν ἀπομακρύνωσι τῆς ἑδρας τῆς κυβερνήσεως, εἰδείχθησαν ἐπίσης πρόθυμοι· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπεφασίσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας εἰς Ἀνατολικὴν· ἀλλ' ὁ Ἀρείος πάγος, οὕτινος πολλὰ μέλη ἤρχισαν, ὡς εἶδαμεν, ν' ἀντιφέρωνται πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἅφ' ὅτου εἶδαν τοῦτον ἐν Τρικύρφοις, δὲν τὸν ἤθελεν ὅπου ἡγεμόνευεν, ἀλλ' ἤθελεν ἐκστρατεῖαν Πελοποννησίων ἀνευ αὐτοῦ, διότι ὑπώπτευε μὴ σχετισθῇ πρὸς οὓς ὁ Ἀρείος πάγος ἀντεπολιτεύετο· τὸν ὑπέβλεπε δὲ καὶ ὡς δυνάμενον νὰ σφετερισθῇ τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν· διὰ τοῦτο ἀντέτεινεν εἰς τὴν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐκστρατεῖαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν ἐνέκρινε τοὺς λόγους τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ ἐπέμενεν εἰς τὸ νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Ὑψηλάντης εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὡς προαπεφασίσθη· ἀλλ' ἐνέδωκεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν γνώμην τοῦ βουλευτικοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ τοῦ Ὑψηλάντου, ὅστις ἀνεχώρησεν ἐκ Κορίνθου τὴν 20 φεβρουαρίου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐξελέχθη δὲ ἀντιπρόεδρος τῆς βουλῆς ἵνα ἐνεργῇ τὰ τῆς προεδρίας ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, ὁ Χαραλάμπης. Τρισχιλιοὶ Πελοποννήσιοι ἀπεφασίσθη νὰ συνεκστρατεύσωσιν ὑπὸ

τὰς διαταγὰς του, ἀλλὰ μόλις 700 ἐξήλθαν τοῦ Ἰσθμοῦ ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ τὸν Πανκαγιώτην Ζαφειρόπουλον. Ἐκστρατεύσας ὁ Ὑψηλάντης ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἐταιρίας παρὰ τοὺς νόμους τοῦ ἔθνους, οὓς παρεδέχθη καὶ καθ' οὓς πρόεδρος τῆς βουλῆς κατέστη καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ἐκστρατείαν ἀπεστάλη. Ἡ πρᾶξις αὕτη, μεμπτή καὶ ἀσυντελής πρὸς τοὺς σκοπούς του, ἔδωκε δικαίαν ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ καὶ νὰ γράψῃ ὁ Ἀρειος πάγος τὰ μύρια κατ' αὐτοῦ ὡς ἀνατροπέως τῶν καθεστώτων. Ἡ κυβέρνησις ἔδειξε πατριωτισμὸν καὶ φρόνησιν περιορισθεῖσα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν εἰς τὸ νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ καὶ συμβουλεύσῃ τὰ δέοντα. Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη τὴν ἐθνικὴν σημαίαν ἀντὶ τῆς ἄλλης· ἀλλὰ μόλις ἐπάτησε τὴν γῆν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκε νέαν αἰτίαν διενέξεων· ἔστειλε κατ' εὐθείαν διαταγὰς πρὸς τοὺς ἐφόρους τῶν ἐπαρχιῶν, ὁφείλων κατὰ τὸν ἐνυπάρχοντα ὀργανισμὸν ν' ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἀρειον πάγον. Νέα καὶ δίκαια παράπονα ἀπεύθυνεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ Ἀρειος πάγος κατ' αὐτοῦ. Ἡ κυβέρνηση ἔγραψε τοῖς ἀντιφερομένοις νὰ συμβιβασθῶσιν· ἔστειλε καὶ τὸν Γρηγόριον Κωνσταντᾶν, ὅστις τοὺς καθυσύχασεν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφιλίωσεν.

Λήγοντος δὲ τοῦ μαρτίου συνήχθησαν εἰς πολεμικὸν συμβούλιον οἱ σημαντικώτεροι ὀπλαρχηγοὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Πράλον ἐπὶ τῶν ὄριων τῆς Δωρίδος, ὅπου προθέμενοι νὰ ἐνισχύσωσι τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τὰς ἀρκτικώτερας ἐπαρχίας, ἐσχεδίασαν τρεῖς συγχρόνους ἐκστρατείας, τὴν μὲν εἰς Πατρατσίκι, τὴν δὲ εἰς Ζητοῦνι, τὴν δὲ πρὸς διακοπὴν πάσης συγκοινωνίας τῶν κατεχόντων τὸ Πατρατσίκι καὶ τὸ Ζητοῦνι ἐχθρῶν· ἐβουλεύθησαν δέ, ὁ μὲν Ὀδυσσεύς, ὁ Δυοβουνιώτης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Ζαφειρόπουλος, ἔχοντες 3000, νὰ περάσωσιν εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, τὴν ἐν τῷ Μαλιακῷ κόλπῳ, καὶ νὰ προχωρήσωσιν ἐκεῖθεν εἰς ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τοῦ Ζητούνιου, ὁ δὲ Μήτσος Κοντογιάννης, ὁ Σκαλτσᾶς καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ σώματα τῶν Κραββάρων, τοῦ Καρπενησίου καὶ τοῦ Ἀποκούρου, ὅλοι 2500, νὰ κτυπήσωσι τὸ Πατρατσίκι· ὁ δὲ Νάκος Πανουργιᾶς μετὰ 1500 νὰ τοποθετηθῇ ἐν Κομποτάδαις. Ἀπεφασίσθη δὲ τὸ διὰ τὴν ἁγίαν Μαρίναν στράτευμα νὰ διαπλεύσῃ τὸν κόλπον τὴν ἐσπέραν τῆς μεγάλης πέμπτης, τὴν δὲ μεγάλην παρασκευὴν νὰ ἐπιπέσῃ. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὑπεγράφη τὴν

Μάρτιος

26 ὑπὸ τῶν παρευρεθέντων ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ· ἀλλ', ἀντὶ τῆς νυκτὸς τῆς μεγάλης πέμπτης, τὰ στρατεύματα διέπλευσαν τὸν κόλπον τὴν νύκτα τῆς μεγάλης παρασκευῆς· τὸ Ἰαπρίλιος πρῶτὶ δὲ τοῦ μεγάλου σαββάτου, ἦτοι τὴν 1 Ἰαπριλίου, ὁ μὲν Δουβουνιώτης καὶ ὁ Νικήτας ἀπέβησαν εἰς Ἀχινόν, ἵνα μεταβῶσι διὰ ξηρᾶς εἰς Στηλίδαν, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς εἰς ἀγίαν Μαρίναν. Προχωροῦντες δὲ ὑπὸ τὸν Δουβουνιώτην καὶ Νικήτην πρὸς τὴν Στηλίδαν, ἀπήντησαν τοὺς ἐκεῖ Τοῦρκους ἐπερχομένους· καὶ ἐν πρώτοις μὲν ὠπισθοδρόμησαν διωκόμενοι, ἔπειτα δὲ ἐφορμήσαντες τοὺς ἔτρεψαν, ἐμβῆκαν εἰς Στηλίδαν, ἐσκότωσαν καὶ ἐπλήγωσαν ὑπὲρ τοὺς 50 καὶ ἔκασαν καὶ τινὰς οἰκίας. Ἦλθαν μετ' ὀλίγον ἄλλοι Τοῦρκοι ἐκ Ζητουνίου ἐπιβοηθοί, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἔπαθαν καὶ ἀπεκρούσθησαν· διεκρίθησαν δὲ ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ταύταις οἱ Πελοποννήσιοι διὰ τὴν εὐτολμίαν των· τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐγκατέλειψαν οἱ Ἕλληνες τὴν Στηλίδαν καὶ καταβάντες εἰς τὸν αἰγιαλὸν μετέβησαν εἰς ἀγίαν Μαρίναν, ὅπου συνηώθησαν μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεῆα. Οἱ Τοῦρκοι ἦλθαν καὶ ἐκεῖ τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τῶν συνηνωμένων Ἑλλήνων συνηνωμένοι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐπολέμησαν. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐκινήθησαν οἱ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, δὲν ἐκινήθησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ οἱ πρὸς τὰ ἄλλα μέρη, ὥς προσεχρειασθῇ, ἀναμένοντες τὸν Μῆτσαν Κοντογιάννην· τούτου δὲ μὴ φαινομένου, ἐξεστράτευσεν ὁ ἐν Κομποταδαῖς Πανουργιᾶς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐνήμερα τοῦ Πάσχα, ἦτοι τὴν 2, εἰς Πατρατσίκι· συνεξεστράτευσαν καὶ ὁ Σκαλτσᾶς καὶ ὁ Σαφάκας, οἱ κατέχοντες τὸ ἐπάνω μέρος τῆς πόλεως· ἦλθεν ἐν τούτοις καὶ ὁ Κοντογιάννης καὶ οὕτως ἐπάτησαν τὴν πόλιν πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι. Ἐφονεύθησαν 11 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 3· ἐφονεύθησαν καὶ πλείοτεροι Τοῦρκοι· ὅλοι δὲ αἱ οἰκίαι τῶν Μπαγομύλων καὶ πολλαὶ τῆς πόλεως ἐκάησαν. Ἐξ ἡμέρας διέμειναν οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ πόλει, τὴν δὲ ἐβδόμην ἀνεχώρησαν μὴ κατορθώσαντες τὸν σκοπὸν δι' ὃν εἰσέβαλαν.

Δεκατριήμεροι διήρκεσαν αἱ κατὰ τὴν ἀγίαν Μαρίναν συμπλοκαὶ καὶ ἡ ἐκστρατεία μετέλλαξεν ἕκτοτε μορφήν· σχεδιασθεῖσα κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιθετικὴ, κατήντησεν, ἐξ αἰτίας τῶν ἐγκαίρως ἐπελθόντων πολυαριθμῶν ἐχθρῶν, ἀμυντικὴ· διότι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἄφησαν τοὺς Ἕλληνας νὰ προχωρήσωσιν, ἀλλὰ κατέλαβαν τὸ ὑπερκείμενον τῆς ἀγίας Μαρίνας χωρίον, Αὐ-

λάκι, καὶ στήσαντες ἐκεῖ 4 κανόνια τοὺς ἔβλαπταν μεγάλως. Οἱ Ἕλληνες εἶδαν, ὅτι ἀδιατήρητος ἦτον ἡ θέσις των ἐν ὅσῳ οἱ Τοῦρκοι κατεῖχαν τὸ Αὐλάκι· καὶ ἐπειδὴ ἐπ' ἀνάγκης ἦτον ἡ νὰ τοὺς ἀποδιώξωσιν ἢ ν' ἀναχωρήσωσιν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιπέσωσι τὴν νύκτα. Ἐλθούσης δὲ τῆς ὥρας, ὁ μὲν Δουβουνιώτης καὶ ὁ Νικήτας ἐκίνησαν· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἂν καὶ σύμφωνος πρὸ τοῦ κινήματος, μετέβαλε γνώμην τὴν στιγμὴν ἐκείνην θεωρήσας τὴν τροπὴν τῶν Ἑλλήνων βεβαίαν. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ὀδυσσεὺς παρεδέχθησαν καὶ ὁ Δουβουνιώτης καὶ ὁ Νικήτας, κοινοποιηθεῖσαν αὐτοῖς ἀφ' οὗ ἐκίνησαν, καὶ ἐπανήλθαν καὶ οὗτοι εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σκοπούμενον δὲν ἐπραγματοποιήθη, δὲν ἔμεινεν εἰς σωτηρίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου εἰμὴ ἡ ἀποχώρησις. Ἦσαν ἐν τῷ λιμένι τὰ διαβιβάσαντα τὸ στράτευμα διάφορα πλοῖα· ἐν δὲ τῷ τοῦ Βισβίζη, ἀρχηγοῦ τοῦ στολίσκου, ἦσαν ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου πάγου, ἐδρεύοντος τότε ἐν Λιθάδα, χωρίῳ τῆς Εὐβοίας, καὶ ὁ Ἀρειοπαγίτης Δρόσος Μανσόλας, μεταβάντες ἐκεῖ εἰς ἐποπτεῖαν τῶν πράξεων τῶν πολεμούντων καὶ εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἀνήγγειλαν αὐτοῖς τὴν ἀποφασιν τῆς ἀποχωρήσεως καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ διατάξωσι τὴν διὰ τῶν πλοίων ἀντίπεραν τοῦ κόλπου διαβίβασιν των· ἀλλ' ἡ παράκλησις δὲν εἰσηκούσθη, διότι οἱ Ἀρειοπαγῖται ἐφρόνουν ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο τὸ στράτευμα νὰ ἐνδιαμείνῃ. Τότε ὁ Ὀδυσσεύς, παραλαβὼν τὸν Νικήταν, ὑπῆγεν εἰς τὸ πλοῖον ὅπου οἱ Ἀρειοπαγῖται πρὸς δικαιολογίαν τῆς μελετωμένης ἀποχωρήσεως· ἀλλ' οὐδ' αὐτῶν οἱ λόγοι ἔσχυσαν. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη, χάρις εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον τοῦ Ἀρείου πάγου, τοῦ πολλαχόθεν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πατρίδος ἀργυρολογήσαντος, ἦτο πολυέξοδος, διότι εἰς χρῆσιν αὐτῆς ἐμισθώθησαν 30 πλοῖα καὶ ἐπρημηθεύθησαν καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἐν ἀφθονίᾳ· διὰ τοῦτο πικρὸν ἐφαίνετο τοῖς Ἀρειοπαγίταις, καὶ πικρὸν τῷ ὄντι ἦτον, ὅλοι οἱ ἀγῶνες καὶ ὅλη ἡ μεγάλη δαπάνη τῆς ἐκστρατείας ν' ἀποβῶσιν εἰς μάτην. Οἱ ἐπὶ τοῦ πλοίου Ἀρειοπαγῖται ὠμολόγουν καὶ οὗτοι, ὅτι ἐλπίς ἀλώσεως τοῦ φρουρίου τοῦ Ζητουνίου, δι' ἣν ἐγένετο κυρίως ἡ ἐκστρατεία, δὲν ἦτον, ἀλλ' ἤθελαν τὸ στρατόπεδον νὰ διατηρήσῃ ἣν κατεῖχε θέσιν εἰς ἀναθάρρῃσιν τῶν κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν Ὀλυμπον Χριστιανῶν ἀκούοντων ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης ἦτο στρατόπε-

δον. Ὁ σκοπὸς ἦτον ἀνκμφιβόλως κοινωφελής, ἀλλὰ δὲν ἦτο κατωρθωτός· καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπέμενεν εὐλόγως ἐν ὀνόματι καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ὧν ἐβουλευθήσαν. Ἐν τούτοις ἔπεσαν εἰς σφοδρὰν λογομαχίαν, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ὅλως ἐξημμένος ἐξεστόμισεν ἀπρεπεῖς λόγους κατὰ τοῦ ἁγῶνος· οἱ λόγοι οὗτοι, ῥηθέντες εἰς ἐπήκοον πολλῶν τῶν ἐν τῷ πλοίῳ, ἂν καὶ λόγοι θυμοῦ, ἐξηγρίωσαν τὸ πλήρωμα ὅλον κατὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς ὡς ἐπιβόλου καὶ προδότου, καὶ μόλις τὸ καθύχασαν αἱ πατριωτικαὶ νοουθεσίαι τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Διαρκούσης δὲ τῆς λογομαχίας, ἤρχισεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τουφεκισμὸς μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων· τότε ἀφῆσαντες τὰς ξριδας οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἀνέβησαν ὅλοι ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἰς βοήθειαν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μαχομένων ἀδελφῶν· παρατηρήσαντες δὲ σωρὸν ἐχθρῶν πεζῶν ἐπὶ τινος ὑψώματος ἐντὸς βολῆς κανονίου καὶ ἕνα χρυσοστόλιστον ἄνδρα καθήμενον ἐπὶ ἀργυροστόλιστου ἵππου ἔμπροσθεν αὐτῶν, βασιτῶντα ῥόπαλον ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ παρακελεύοντα τοὺς πεζοὺς εἰς μάχην, ἐκανονοβόλησαν εἰς τὸν σωρὸν καὶ φονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τινες ἔρριψαν κατὰ γῆς καὶ τὸν ἀγνωστον τοῦτον ἀναβάντην. Μετὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ ἔπαυσεν ἡ μάχη, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄραντες τὸν νεκρὸν ἀνεχώρησαν· ἦτο δὲ οὗτος, ὡς ἔγινε γνωστὸν μετὰ ταῦτα, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐκείνου στρατοῦ. Ἐν τοσοῦτῳ συγκατετέθησαν οἱ Ἀρειοπαγῖται, ἐκόντες θκοντες, εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Ὀδυσσεὺς, καὶ νυκτὸς γενομένης ἐπέβη τὸ στράτευμα εἰς τὰ πλοῖα καὶ διεβιβάσθη ἀντικρὺ καῦσαν τὸν ἐν τῷ χωρίῳ λαμπρὸν πύργον τοῦ Χαλλήμπεη. Τοιουτοτρόπως τὰ κατὰ τὴν ἀγίαν Μαρίναν πολεμικὰ κινήματα λαβόντα ἀρχὴν τὴν 1 ἀπριλίου παρετάθησαν μέχρι τῆς 15, καθ' ὃ διάστημα ἐφονεύθησαν 50 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 90, οἵτινες μετεκομίσθησαν ἐπὶ θεραπείᾳ εἰς Εὐβοίαν, ὅπου ἀπέθαναν ἐξ αὐτῶν 15· πλείότεροι δὲ ἦσαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες Τούρκοι ὡς ἐφορμῶντες ἀπροφύλακτοι.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν οἱ ἀποτυχόντες ἐν Πατρῴϊκῳ ἔπεσαν πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἐνωθέντος καὶ τοῦ Νικήτα, καὶ κατέλαβαν καὶ ἔκαυσαν μέρος αὐτῆς· ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν ν' ἀπομακρυνθῶσιν· ἠνδραγάθησαν δὲ καὶ ἐφονεύθησαν ὁ κόμης Κουέλενος, Δανός, καὶ ὁ Εὐνέμανος, Πρώσος. Τοιουτοτρόπως ἐματαιώθησαν αἱ ἐκστρατεῖαι αὗται.

Ἐν τούτοις, μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ὑψηλάντου, ἡ ἐν Κορίνθῳ κυβέρνησις κατεγίνετο ἀδιακόπως στρατολογούσα ἐν Πελοποννήσῳ διὰ τὴν στερεάν Ἑλλάδα.

Ἐπὶ τῆς πτώσεως τῆς Κορίνθου τὸ τακτικὸν ἦτον ἐν τῷ διαλύεσθαι δι' ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων καὶ διὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἀξίου ἀρχηγοῦ του Βαλέστου σκοπεύοντος νὰ μεταβῇ εἰς Κρήτην. Ἡ κυβέρνησις, αἰσθανομένη τὴν μεγάλην ὠφέλειαν τοῦ σώματος τούτου, ἐφρόντισε συστηθεῖσα νὰ τὰ διατηρήσῃ καὶ αὐξήσῃ, καὶ ἐξέδωκε νόμον κανονίζοντα τὸν ὀργανισμόν του καὶ τὰ εἰς διατήρησιν καὶ αὐξήσιν του ἀναδείξασα δὲ ἀρχηγόν του τὸν φιλέλληνα Ἰταλὸν Ταρέλλαν, ἀξιόλογον ἄνδρα διὰ τὰς στρατιωτικὰς του γνώσεις, τὴν φρόνησιν τοῦ καὶ τὴν ἀνδρίαν του, διέταξε νὰ ᾖναι δεκτοὶ καὶ ξένοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται· ἐπειδὴ δὲ συνῆλθον πολλαχόθεν πολλοὶ φιλέλληνες ἀξιωματικοί, καὶ δὲν εὑρίσκαν τόπον παρὰ τῷ στρατῷ ἡ κυβέρνησις ἐξέδωκεν ἄλλον νόμον, δι' οὗ ὅλοι οὔτοι, οἱ μὲν ὡς ἀξιωματικοί, οἱ δὲ ὡς ἀπλοὶ στρατιῶται, ἐσύστησαν ἴδιον τάγμα ὀνομασθὲν «τάγμα τῶν φιλελλήνων». Ἐπρώτευσεν τοῦτο ὅλων τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐδέχθη ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπιτίμου συνταγματάρχου του· ἐτέθη δὲ ὑπὸ τὸν κατὰ τὴν ἐπὶ τὸ Ναύπλιον ἔφοδον διακριθέντα διὰ τὴν εὐτολμίαν του Ἰταλὸν Δανίαν, συνταγματάρχην ἀναδειχθέντα. Διέταξεν ἡ κυβέρνησις καὶ στρατολογίαν κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν τῆς Πελοποννήσου εἰς αὐξήσιν τοῦ τακτικοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἡσχολεῖτο περὶ τὰ τοιαῦτα, ἦλθε πρεσβεία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος αἰτούσα νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ὡς πολιτικὸς καὶ πολεμικὸς ἀρχηγός ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ, Μαυροκορδάτος, ὁ ἐλκύσας, ὡς προείπαμεν, ἐπὶ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς του τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν Δυτικοελλαδιτῶν καὶ διορισθεὶς παμψηφεί πρόεδρος τῆς Γερουσίας τῶν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ συστάσεώς της. Ἡ πρεσβεία εἰσηκούσθη, καὶ ἐξεδόθη ψήφισμα τὴν 11 μαΐου, δι' οὗ ἐδίδετο ἄδεια τῷ Μαυροκορδάτῳ διμήνου ἀπουσίας, ἵνα μεταβῇ εἰς Δυτικὴν, χρείας δὲ τυχούσης καὶ εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ τῷ ἐνεπιστεύετο ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν πρᾶγμάτων τοῦ μέρους ἐκείνου. Ἀπεφασίσθη δὲ καὶ πολλὰ στρατεύματα νὰ συνεκστρατεύσωσι καὶ ναυτικὴ δύναμις νὰ συνεκπλεύσῃ εἰς μεταβίβασιν στρατευμάτων ἀπὸ τῶν ἐφορέων

μάτος

ἐφορίας

που εἰς τόπον καὶ εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολεμικῶν κινήματων. Τὴν 17 ἀνεχώρησεν ὁ πρόεδρος ἐκ Κορίνθου καὶ τὴν 23 ἔφθασεν εἰς Μεσολόγγι· ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰμὴ 400 τακτικούς, 120 φιλέλληνας, ἄλλους τόσους Ἑπταννησίους ὑπὸ τὸν Σπῦρον Πανᾶν, καὶ 400 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Γιατράκον, Δηληγιάννην καὶ Κυριακούλην. Συνηκολούθησε δὲ μετὰ 180 καὶ ὁ Μάρκος Μπότσαρης, μεταβάς πρὸ ὀλίγου εἰς Κόρινθον, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀντίληψιν τῆς κυβερνήσεως ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος του, καὶ φροντίσῃ καὶ περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν παρὰ τῷ Χουρσῆδῃ συγγενῶν του. Εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα τὴν 12 μαρτίου καὶ ὁ Γενναῖος μετὰ 250 πεμφθεῖς παρὰ τοῦ πατρὸς του ἐπὶ τῆς εἰς Πάτρας ἐκστρατείας του κατ' αἵτησιν τῶν Δυτικοελλαδιτῶν ἀποστειλάντων πρὸς αὐτὸν περὶ τούτου πρεσβευτὴν τὸν πρῶτον ἀρχιεπίσκοπον Ἀρτῆς Πορφύριον· ὥστε ὅλη ἡ μεταβάσα ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δύναμις, τακτικὴ καὶ μὴ, συνηριθμεῖται εἰς 1500. Εἶχαν δὲ καταπλεύσει τὴν 8 μαΐου εἰς Μεσολόγγι καὶ 8 ἑλληνικὰ πλοῖα.

Ἡ ἀφιξὶς τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δὲν ὠμοιάζε τὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Ἀνατολικήν, διότι πρὸς τοῦτον ἀντέπραπτε παρρησίᾳ ὁ Ἀρειὸς πάγος καὶ ἀντεφέρετο εὐσχήμως καὶ ἡ κυβερνήσις· τὸν δὲ Μαυροκορδάτον ὑπήκουεν ἡ γερουσία, καὶ τῷ ἔδιδε προθύμως χεῖρα βοηθείας καὶ ἡ κυβερνήσις· διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ ἀνυπέβλητοι δυσκολίαι παρενέπесαν εἰς τὴν πρόοδον τῶν κινήματων τοῦ Ὑψηλάντου, οὐδεμία ταιαύτη ἐδυσκόλευσε τὴν εὐόδωσιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μαυροκορδάτου.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Διηγούμενοι δὲ τὰ κατὰ τὴν Κρήτην εἶπαμεν ὅτι ὁ Ἀφεντούλης, ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου, ἔφθασεν εἰς Λουτράν λήγοντας τοῦ ὁκτωβρίου· ἤυρε δὲ τὰ πράγματα ἔχοντα οὕτως· Ἡ ἐπανάστασις δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐξαπλωθῇ καθ' ὅλην τὴν νῆσον· ἐξετείνετο μόνον ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς μέχρι τῆς Ρεθύμνης. Δισχίλιοι τετρακόσιοι Κρήτες ὑπὸ τὸν Δασκαλάκην, Ἀναγνώστην Παναγιώτου, Πρωτοπαπαδάκην καὶ Σήφακαν παρεφύλατταν τὰ Χανιά, τὰ στενὰ Σελίνου καὶ Κισάμου, καὶ τὰ πρὸς τὴν Σούδα μέρη· τρισχίλιοι δὲ ὑπὸ τὸν Ροῦσον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς κατεῖχαν τὰς διόδους τοῦ πασαλικίου τῆς Ρεθύμνης, ἐξαίρουμένης τῆς παραθαλασσίας τῆς ἀπὸ Ρε-

θύμνης εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον ἀγούσης· ἐνέδρευε καὶ ὁ Με-
 λιδόνης παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδῆς (Ψηλορίτου) μετὰ χι-
 λίων· ὥστε ὅλη ἡ ἔνοπλος δύναμις τῶν Κρητῶν ἐκεῖναις ταῖς
 ἡμέραις ἦτον ἐξακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι. Τετραπλάσιοι ἦσαν
 οἱ ὅπλοφοροῦντες Τούρκοι καὶ κατεῖχαν πολλὰ ὄχυρά μέρη καὶ
 τὰς τρεῖς περιτειχισμένας πόλεις, τὰ Χανιά, τὴν Ῥεθύμνην
 καὶ τὸ Μεγάλον Κάστρον· μὴ πολιορκούμενοι δὲ διὰ θαλάσσης
 εἰμὴ ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ τινων πλοίων τῆς Κάσσου, δὲν ἔπα-
 σχαν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, κατετήκοντο ὅμως ὑπὸ τῆς πρό-
 τινος καιροῦ ἀναφανείσης ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ διαρκούσης
 πανώλους. Ἀρχομένου δὲ τοῦ δεκεμβρίου, 1500 ὑπὸ τὸν Δα-
 σκαλάκην καὶ Ἀναγνώστην Παναγιώτου ἐπάτησαν τὴν ἐπαρ-
 χίαν Σελίνου, ἐκυρίευσαν χωρία καὶ ἠνάγκασαν τοὺς τῇδε κά-
 κεῖσε ἐπαρχιώτας Τούρκους νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς τοὺς πύργους
 τῆς πρωτεύουσας τῶν. Τινὲς, τούτων κατέλαβαν ὡς προφυλα-
 κτήριον αὐτῆς καὶ τὸ παρακείμενον χωρίον, Σταυρόν, ὅπου οἱ
 Χριστιανοὶ τοὺς ἀπέκλεισαν, καὶ στερουμένους τροφῶν θὰ τοὺς
 ἤχμαλῶτευσαν μετὰ τινας ἡμέρας· ἀλλ' ὁ Δασκαλάκης μηδε-
 μίαν ἀνεχόμενος ἀναβολὴν ἐκάλεσε τοὺς στρατιώτας του εἰς
 ἔφοδον προκινδυνεύων αὐτὸς καὶ ἀριστεύων· ἀλλ' ἐτουφεκοθυ-
 λήθη θανατηφόρως ἐνδοθέν τινος οἰκίας καταλιπὼν ἀγαθὴν
 μνήμην τῶν ὑπὲρ πατρίδος λαμπρῶν ἀθλῶν του καὶ τῆς
 γλυκείας συμπεριφορᾶς του, δι' ἣν ἐπωνομάζετο Τσελεπῆς.
 Τοῦτου ἀποθανόντος, ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις τῶν οἱ συναγω-
 νισταί του· διεδέχθη δὲ τὴν ἀρχηγίαν του κατὰ τὴν Μάλαξαν
 ὁ Σήφακας. Συγκρούσεις ἐγέναντο τὴν 20 καὶ ἔξωθεν τῶν Χα-
 νιωδ, ἐπανεληφθῆσαν δὲ σφοδρότερον καὶ τὴν 24, καθ' ἣς ἡτ-
 τήθησαν οἱ ἔχθροὶ καὶ ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν 35,
 καὶ πλείοτεροι ἐπληγώθησαν· ἡττηθέντες δὲ ἐξεθύμαναν κατὰ
 τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ Χριστιανῶν, φονεύσαντες 25 χωρικοὺς εἰς-
 κομίσαντας ἔξωθεν ἀνυπόπτως ἔλαιον εἰς χρῆσιν τῶν κυρίων
 αὐτῶν. Τὴν δὲ 23 ἰανουαρίου συνήφθη πεισματῶδης μάχη
 ἔξωθεν τῆς Ῥεθύμνης, καθ' ἣν ἔτρεψαν καὶ ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες
 τοὺς ἔχθρους, παρευρεθέντες καὶ τοῦ Μελιδόνη καὶ ἀριστεύ-
 σαντος. Ἄλλη μάχη, ἐπίσης πεισματῶδης καὶ εὐτυχῆς, παρη-
 κολούθησεν ὑπὸ τὸν Δεληγιαννάκην. Τὴν δὲ 5 φεβρουαρίου ἐτο-
 ποθετήθησαν οἱ Ἕλληνες πλησιέστερον τῶν δύο φρουρίων καὶ
 ἀπέκρουσαν τοὺς ἐπὶ μεταβάσει εἰς Ῥεθύμνην δις ἐξελθόντας

Δεκέμβριος

Βέροιας

Μάρτιος

τῶν Χανιῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ τοῦ πασᾶ. Τὰς ἐπανελημ-
 μένας δὲ ταύτας ἀποτυχίας τῶν ἐχθρῶν διεδέχθη ἀπείθεια καὶ
 ἀναρχία ἐντὸς τῶν Χανιῶν, καὶ ἡ φρουρὰ ἀπέκλεισε τὸν πασᾶν
 ἐν τῷ παλατίῳ του καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ πληρώσῃ μέρος τῶν
 μισθῶν της. Ἀρχομένου δὲ τοῦ μαρτίου, ἔκοψαν ἐκ δευτέρου οἱ
 Χριστιανοὶ τὸ πρό τινων ἡμερῶν ἐπιδιορθωθὲν ὑδραγωγεῖον καὶ
 ἀπώθησαν 1200, ἐξελθόντας μετ' ὀλίγον, σκοτώσαντες 30.

Ἄλλ' ὅσον εὐτύχουν τὰ κινήματα τῶν ἔμπροσθεν τῶν Χα-
 νιῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης Ἑλλήνων, τόσον ἐδυστύχουν τὰ τῶν
 πρὸς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης. Οἱ Καστρινοὶ Τοῦρκοι ἦσαν πο-
 λυαριθμότεροι τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις φρουρίαις· οἱ δὲ ἀντίπαλοι
 τῶν ὀλιγαριθμότεροι τῶν ἔμπροσθεν τῶν Χανιῶν καὶ τῆς Ῥε-
 θύμνης, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι μέχρι
 πολλοῦ τὴν θέσιν των, καὶ οἱ Καστρινοὶ ἐξελθόντες ἐστρατοπέ-
 δευσαν ἀνενόχλητοι ἐν Φουρφουρᾷ, χωρὶς τῆς ἐπαρχίας Ἀμα-
 ρίου, κατὰ τὰς δυτικὰς ὑπωρείας τῆς Ἰδης. Προσῆλθαν καὶ
 τινες ἄλλοθεν· συνηριθμοῦντο δὲ ὡς 4000 σκοπὸν ἔχοντες νὰ
 πατήσωσιν ὅλα τὰ γεινιάζοντα ἐλεύθερα μέρη. Εἰς ἀντίκρου-
 σιν δὲ αὐτῶν μετεστρατοπέδευσαν εἰς τὰ χωρία τῆς αὐτῆς
 ἐπαρχίας, Μοναστηράκι, Μέρωνα καὶ Ἀμαρι, οἱ πλεῖστοι τῶν
 παρὰ τὴν Ῥεθύμνην καὶ οἱ ἐν ταῖς ὑπωρεαῖς τῆς Ἰδης, ὅλοι
 ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ρούσου.

Τὴν δεκάτην τοῦ μηνὸς ἐπέρασαν οἱ Τοῦρκοι παμπληθεὶ τὸν
 μεταξὺ τῶν δύο στρατοπέδων ποταμόν, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἑλ-
 ληνας καὶ τοὺς ἐπολέμησαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ τοὺς διασκορπήσω-
 σιν, ἀλλ' ἀπέτυχαν καὶ ἐλθούσης τῆς ἐσπέρας ἀνεστρατοπέδευ-
 σαν βλαφθέντες μᾶλλον ἢ βλάψαντες. Διεπύρουν τὰς τροφὰς
 καὶ ἀποσκευὰς των ἐν τῷ χωρίῳ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, Βαθουακῷ,
 ἐντὸς τοῦ ζαμίου ὑπὸ φρουράν. Τὴν τρίτην νύκτα μετὰ τὴν
 μάχην ὁ Μελιδόνης καὶ τινες τολμηροὶ ὁπαδοὶ του ἐπάτησαν
 αἴφνης τὸ χωρίον τοῦτο ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν,
 κατέστρεψαν τὴν φρουράν, τὸ ἐλαφυραγῶγησαν καὶ ἐπανῆλθαν
 εὐτυχῶς εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον. Κατεταράχθησαν οἱ ἐν
 Φουρφουρᾷ Τοῦρκοι μαθόντες τὸ γεγονός, καὶ ὑποπτεύσαντες
 ὅτι ἦλθε καὶ ἄλλη δύναμις ὀπισθεν αὐτῶν, καὶ ὅτι κατείχετο
 εἰσέτι καὶ τὸ χωρίον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, διέλυσαν τὸ στρατό-
 πεδον καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὸ φρούριον.

Ἐφθόνουν τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐξ ἀρχῆς τὸν Μελιδόνην,

ὃν ὁ λαὸς ἐτίμα ὑπὲρ πάντα ἄλλον διὰ τὸν θερμὸν πατριωτισμὸν τοῦ καὶ τὴν ἀνδρίαν τοῦ· ἡ δὲ τελευταία εὐτυχὴς ἐπιδρομὴ τοῦ ὅσον ἐκίνησε τὸν ἔπαινον τοῦ κοινοῦ, τόσον ἐκορύφωσε τὸν φθόνον τῶν ἐναντίων τοῦ καὶ ἐπέφερε μετὰ τινὰ λογομαχίαν καὶ τὸν φόνον τοῦ διὰ χειρὸς τοῦ 'Ρούσου προφασισθέντος ὅτι ἐπὶ τῆς κινδυνώδους ταύτης ἐπιδρομῆς δὲν προειδοποιήθη ὡς γενικὸς ἀρχηγός· ὠργίσθη ἐπὶ τῷ φόνῳ ὁ 'Αφεντούλης καὶ ἐκάθηρε τὸν φονέα, ἀλλ' ἔχασεν ἔνεκα τούτου τὴν εὐνοίαν τῶν Σφακιανῶν. Τὸ μέγα δὲ τοῦτο ἀνοσιούργημα διέλυσε τὸ στρατόπεδον.

Τὴν δὲ 20 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀπέβη εἰς Λουτρόν ὁ Βαλέστος μετὰ τινων εὐρωπαϊῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλοφόρων Σαμιῶν καὶ μετέβη εἰς τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Χανίων χωρίον, 'Αἰγεώργην, ὅπου ἔδρευεν ὁ 'Αφεντούλης. Τὰ προτερήματα τοῦ Βαλέστου ἐθάῤῥυναν καὶ τοὺς Κρήτας καὶ τὸν διοικητὴν, ἀδίκως ὑποπτεύσαντα κατ' ἀρχὰς ὅτι ἐστὶν ἀντὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν πράξεων τοῦ, νὰ θέσῃ τὸ πρὸς τὴν 'Ρεθύμνην στρατόπεδον ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Νοήμων οὗτος καὶ ἐμπειροπόλεμος, εἶδεν ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ἀτελεσφόρητα ἦσαν τὰ κατορθώματα τῶν Κρητῶν ἐν ὅσῳ δὲν κατεῖχαν ὁχυράν τινα πόλιν, διότι καὶ ἡ 'Αρχὴ τοῦ τόπου ἐπλανᾶτο τῇδε ἀκκέισε, καὶ κέντρον πολεμικὸν ἦτο τὸ ἀπόκεντρον Λουτρόν, καὶ καταφύγιον δὲν εἶχεν ὁ ἀγὼν ἐν καιρῷ ἀνάγκης. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἔβλεπε κατὰ νοῦν τὴν ἄλωσιν τῆς 'Ρεθύμνης, καὶ κατεγίνετο μετὰ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν εἰς πολυπληθεῖ στρατολογίαν. 'Επισκεφθεὶς δὲ τοὺς παρὰ τὰ Χανιά ἐστρατοπεδευμένους, μετέβη τὴν 28 εἰς τὸ κατὰ τὴν 'Ρεθύμνην στρατόπεδον, ὅπου ἦν 800 μόνον μαχηταί. Αὐξηθέντος δὲ τοῦ ἀριθμοῦ μετὰ δύο ἡμέρας εἰς 1200, κατέλαβε τὸ χωρίον Κάστελλον, δύο ὥρας ἀπέχον τῆς 'Ρεθύμνης, καὶ τὰ πλησίον χωρία, ἐπάνω Μαλάκι καὶ κάτω Μαλάκι. Τὴν 8 ἀπριλίου ἐξεστράτευσαν οἱ 'Ρεθύμνιοι πρὸς τὸ

'Απρίλιος

Τὴν 14 συνήθροισεν ὅλους ὁ Βαλέστος εἰς Κάστελλον (ἦσαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς τετρακισχίλιοι) καὶ τοῖς ἐπρόβαλε

νὰ ἐφορμήσωσί τινες ἐπὶ χιλίους πεντακοσίους ἐχθροὺς κατέχοντας ἔξωθεν τῆς πόλεως δύο ὑψηλὰς θέσεις, ἐξ ὧν ἡ μία εἶχε καὶ κανόνια, καὶ νὰ τοὺς προκαλέσωσιν εἰς μάχην· τῆς μάχης δὲ ἀρξαμένης νὰ ὑποχωρήσωσιν ὥστε οἱ ἐχθροὶ νὰ τοὺς καταδιώξωσιν· ἐπὶ δὲ τῇ καταδιώξει νὰ ἐπιπέσωσιν ἄλλοι ὅπισθεν τῶν καταδιωκόντων· καὶ τούτου γενομένου, νὰ λάβωσι καιρὸν οἱ λοιποὶ καὶ χυθῶσιν, ἐξάρχοντας τοῦ ἀρχηγοῦ, εἰς τὴν πόλιν εὐάλωτον οὖσαν ὡς ἔξωθεν αὐτῆς ἐσκηνωμένων τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ πλειοτέρων τῆς φρουρᾶς τῆς· νὰ πλησιάσωσι δὲ καὶ τὰ περιπλέοντα κάσσια πλοῖα καὶ νὰ κανονοβολήσωσι καὶ ταῦτα τὴν πόλιν ταυτοχρόνως· ἐπρότεινε δὲ ἡμέραν τῆς ἐφόδου τὴν ἐπαύριον. Ἐπικίνδυνον καὶ δυσκατόρθωτον ἐθεωρήθη τὸ σχέδιον, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχαν ἤδη ἐλθεῖ εἰς βοήθειαν τῶν Ῥεθυμνίων καὶ παρεστρατοπέδευαν ὑπερδισχίλιοι Καστρινοί, πλὴν δὲν ἀπερρίφθη, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἀνεβλήθη, μαθόντος τοῦ ἀρχηγοῦ ὅτι ἐσπάνιζε τὸ στρατόπεδον πολεμεφοδίων, καὶ ἀποστείλαντος ἐν ἀκαρεῖ ἄνδρας εἰς Λουτρόν, ὅπου αἱ ἀποθήκαι, καὶ εἰς Ἀρμυρόν, ὅπου ἔδρευε τότε ὁ Ἀφεντούλης, εἰς πορισμὸν αὐτῶν καὶ τροφῶν· ἀλλ' οἱ Ῥεθύμνιοι προλαβόντες κατέβησαν αὐθήμερον εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυροβολικοῦ ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας. Μέχρι τινὸς ἐφαίνετο ἡ μάχη ἀμφιρρέπης· ἀλλ' αἰφνης πανικὸς φόβος κατέλαβε τούτους, καὶ ὅλοι κακὴν κακῶς διεσκορπίσθησαν. Εἰς μάχην ἡγωνίζετο ὁ Βαλέστος νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ· ἄρρωστος καὶ σωματώδης ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὸς νὰ πιασθῇ ὡς μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ· δύο δὲ Σφακιανοὶ τῶν, ὑπὸ τὸν Δεληγιανανάκην τὸν ἐνωτόφεραν διαδεχόμενοι ἀλλήλους· ἀλλὰ βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς προσερχομένους καὶ φοβηθέντες μὴ πιασθῶσι καὶ αὐτοί, τὸν ἀπέθεσαν ἐν τινι μυρσινοδαφνώδει βεσματιᾷ, καὶ ἔφυγαν ἐπ' ἐλπίδι, ἐπανελθόντες τὴν νύκτα, νὰ τὸν διασώσωσιν. Οἱ Τοῦρκοι περιφερόμενοι εἰς σύλληψιν αἰχμαλώτων ἐπλησίασαν καὶ εἰς τὴν βεσματιὰν καὶ κόψαντες τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ Βαλέστου τὰς ἔφεραν εἰς τὸ φρούριον· συνέλαβαν δὲ παρ' αὐτῷ καὶ τινα ἀξιωματικὸν τοῦ τακτικοῦ Χίου, Κόκκινον ὀνόματι, μὴ θέλοντα διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσίν του νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ.

Οὕτως ἐτελείωσε τὸ πολεμικὸν τοῦ σταδίου ὁ πολυωφελὴς ἱκὰ πλήρης εὐγενῶν αἰσθημάτων Βαλέστος ἐν τῷ τριακοστῷ

δευτέρῳ ἔτει τῆς ἡλικίας του, ἄξιος τῆς ἀγάπης, τῆς ὑπολήψεως καὶ τῆς παντοτεινῆς μνήμης τῶν Ἑλλήνων.

Ὅσον δὲ δεινὸν ἦτο τὸ κατὰ τὴν Ῥεθύμνην πάθημα τῶν Χριστιανῶν, τόσον ὁ κατὰ τὰ ἄλλα μέρη ἀγῶν αὐτῶν εὐδοκίμει. Τελευταῖον τοῦ ἀπριλίου εἰσέβαλαν οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, Αὐλοπόταμον καὶ Ἀμαρι, καὶ καταδιώξαντες τοὺς ἐχθροὺς, διεσπαρμένους εἰς τὰ χωρία, τοὺς ἀπώθησαν κακῶς ἔχοντας εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον, καὶ μετέφεραν τροφὰς εἰς τὰς πεινώσας οἰκογενείας των· ἀλλὰ μαθόντες ὅτι ὑπερτριακόσιοι Καστρινοί, ἐξορμήσαντες τοῦ φρουρίου, κατέλαβαν ὀχυρὸν τινα πύργον ἐν τῷ χωρίῳ, Ἐπισκοπῇ, ἐπανήλθαν, καὶ τούτους μὲν ἀπέκλεισαν, ἄλλους δὲ τινὰς παρακολουθήσαντας εἰς ἐπικουρίαν διεσχόρπισαν. Ἀπελπισθέντες ἐπὶ τούτοις οἱ ἔγκλειστοι καὶ λειψυδρεύοντες ἔστερξαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν πύργον καὶ νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον ἀσφαλεῖς καὶ ἄοπλοι· ἀλλ' ὑποπτεύσαντες ἐπιβουλὴν ἀπεποιήθησαν ν' ἀφωπλισθῶσιν ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ καὶ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ἐλθόντων εἰς χεῖρας ἕνεκα τούτου διεσώθησαν εἰς τὸ φρούριον. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐνηργοῦντο κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, φονικὴ μάχη συνέβη παρὰ τὰ Χανιά, καθ' ἣν κατεῖχαν θέσεις οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀπὸ τοῦ προαστείου μέχρι τοῦ χωρίου Μακροτοίχου, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀπέναντι τοῦ ποταμοῦ Κλαδισσοῦ· ἦσαν δὲ καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ οὗτοι μὲν τοῦ φρουρίου, ἐκεῖνοι δὲ ἐξ κασσίων πλοίων ὑπὸ τὸν Καντζαρτσῆν. 100 Τοῦρκοι, ἐν οἷς καὶ ὀνυμαστὸς τις Καραγκιουλές, καὶ 40 Χριστιανοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, μεθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι ἐγκαταλείψαντες τὰς θέσεις των εἰσῆλθαν εἰς τὸ φρούριον κατησχυμένοι· ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον καθ' ἣν ὥραν εὐθύμουν οἱ Κάσσιοι ψάλλοντες τὰ νικητήρια καὶ ἐκαנוνοβόλουν, ἀφῆρπασεν ὁ θάνατος τὸν εὐκλεῶς καὶ ἐνθουσιωδῶς ἀγωνιζόμενον Καντζαρτσῆν, θλασθέντος ἐνὸς τῶν κανονίων τῆς ναυαρχίδος καὶ θανασίμως τρώσαντος αὐτόν. Ἐπεχείρησαν οἱ Χριστιανοὶ τὴν 12 μαΐου νὰ καταστρέψωσι διὰ πυρὸς καὶ τοὺς ἐν τῷ πύργῳ τῶν Κουνουπιδινῶν τῷ παρὰ τὸ φρούριον τῶν Χανίων· καὶ ἐν πρώτοις μὲν πολλὰ ἔπαθαν, ἀλλ' ἐπικουρήσαντος τοῦ Σήφακα οἱ μὲν ἐχθροὶ κατέφυγαν εἰς τὰ Χανιά καταδιωκόμενοι, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀνέτρεψαν τὸν πύργον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΒ'.

Τὰ μεταξὺ Ἀρείου πάγου καὶ Ὀδυσσέως. - Φόνος Νούττου καὶ Παλάσκου. - Ἀνάκλησις Ὑψηλάντου. - Ὁργὴ τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως.

Αἱ προϋπάρχουσαι διχόνοιαὶ τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Ὀδυσσέως ἐκορυφώθησαν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς Ζητοῦνι ἐκστρατείας. Τινὲς τῶν Ἀρειοπαγιδῶν, μὴ ἀναλογιζόμενοι τὰς ἐξείς τῶν στρατιωτικῶν ἢ τὰς περιστάσεις, δὲν ἔπαυαν ἀποδίδοντες τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ Ὀδυσσέως, ἐγκαλοῦντες αὐτὸν ἀναφανδὸν ὡς ἐπίβουλον καὶ θεωροῦντές τον ἀξιόποινον. Ἡ κατακραυγὴ αὕτη ἦτον ἄδικος κατὰ τὴν γνώμην τῶν συνεκστρατευσάντων ὀπλαρχηγῶν, διότι κοινῇ γνώμῃ καὶ ὄχι μόνῃ θελήσει τοῦ Ὀδυσσέως τὸ στράτευμα ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς ἀγίας Μαρίνας. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἡγανάκτησεν ἐγκαλούμενος ἀδίκως καὶ πικρῶς, καὶ Ἀπρίλιος ἔστειλε τὴν 16 ἀπριλίου εἰς τὸν Ἀρειον πάγον, ἐδρεύοντα ἐν Λιθάδα, ἔγγραφον παραίτησιν ἀπὸ πάσης ὑπηρεσίας τῆς πατρίδος ἐπὶ λόγῳ οἰκιακῶν περιστάσεων. Ὁ δὲ Ἀρειος πάγος, μὴ ἀναλογισθεὶς ὅσα ἡ ὥρα ἀπῆτει, καὶ ὑποθέτων εἰλικρινῇ τὴν παραίτησιν, τὴν ἐδέχθη, ἀπῆντησε πρὸς τὸν Ὀδυσσεά ὑπερηφάνως, καὶ διώρισε τρεῖς πεντακοσιάρχους νὰ παραλάβωσι τὴν χιλιαρχίαν του προσωρινῶς· παρεκάλεσε δὲ δι' ἐπιστολῶν τοῦ τῆς 17 καὶ 18 τὴν κυβερνήσιν νὰ στείλῃ τὸν πρότινος καιροῦ ἐνωθέντα μετὰ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ διατρίβοντα ἐν Κορίνθῳ Χρῆσον Παλάσκην διάδοχον τῆς χηρευούσης χιλιαρχίας. Ἡ παραίτησις τοῦ Ὀδυσσέως ἦτο πρᾶξις ὀργῆς καὶ ὑπουλότητος, καὶ ὄχι ὠρίμου σκέψεως καὶ εἰλικρινείας. Ὁ παραιτούμενος, αἰσθανόμενος τὴν ἀξίαν του, ἤθελε διὰ τῆς πράξεως ταύτης νὰ ἐρεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην κατὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων αὐτὸν μελῶν τοῦ Ἀρείου πάγου· διὰ τοῦτο διέμενε καὶ μετὰ τὴν παραίτησίν του ἐν Δαδίῳ, ὅπου διέτριβε καὶ πρὸ τῆς πα-

ραιτήσεώς του, συνκναστρεφόμενος, συντρώγων καὶ συμβουλευόμενος μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, διατρίβοντος καὶ αὐτοῦ ἐκεῖ. Ὁ Ἀρείος πάγος, ὁ ἀντισταθεὶς, ὡς εἶδαμεν, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς εἰς τὴν εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἔξοδον τοῦ Ὑψηλάντου, ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὴν ἀτυχῆ εἰς Ζητουῖν ἐκστρατεῖαν νὰ ὀργισθῇ ἔτι μᾶλλον κατ' αὐτοῦ, διότι τὸν ἔβλεπε περιθάλποντα καὶ ἐμψυχοῦντα τοὺς ἐναντίους του, καὶ νὰ γράψῃ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τὴν 22 παραπονούμενος, ὅτι πολλάκις ἐπρότεινε τὴν ἀνάκλησίν του καὶ δὲν εἰσηκούσθη, ὅτι ἡ ἐν Δαδῖφ διατριβὴ του, ἡ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀλληλογραφία του, καὶ ἡ πρὸς τὸν Ὀδυσσεά εὐνοϊκὴ διάθεσίς του ἀνέτρεπαν ὅλα τὰ εἰς ἄλλωσιν τοῦ Ζητουνίου σχέδια, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεβουλεύετο τὴν πατρίδα καὶ τὰ καθεστῶτα, καὶ ἐπάναγκες ἦτο νὰ ἀνακληθῇ ὁ ὑπερευνοῶν αὐτὸν Ὑψηλάντης, νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Γιατράκος, ν' ἀποσταλῇ ὁ Παλάσκας εἰς παραλαβὴν τῆς χηρηνούσης χιλιαρχίας καὶ ν' ἀποσπασθῇ τοῦ Ὀδυσσεῶς ὁ Νικήτας.

Ἡ κυβέρνησις λαβοῦσα τὰς τῆς 17 καὶ 18 ἐπιστολάς τοῦ Ἀρείου πάγου ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὸν Ἀλέξην Νοῦτσον καὶ τὸν Παλάσκαν, ὅχι εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Ὀδυσσεῶς κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ αὐστηροῦ Ἀρείου πάγου, ἀλλ' εἰς εἰρήνευσιν τῶν ἀντιφερομένων· ἡλπίζετο δὲ ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς ταύτης καὶ ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Νούτσου ὡς ἔχοντος παλαιὰς σχέσεις πρὸς τὸν Ὀδυσσεά, ὃν διὰ τῆς πολλῆς παρὰ τῷ Ἀλῇ εὐνοίας εἶχε λυτρώσει τοῦ θανάτου καθ' ἣν περίστασιν ἔπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ τυράννου ἐκείνου.

Φθάσαντες εἰς Λεβαδείαν οἱ ἀποσταλέντες καὶ συγκαλέσαντες τοὺς ὀπλαρχηγοὺς εἰς συνέλευσιν, ὅπου παρευρέθησαν καὶ δύο μέλη τοῦ Ἀρείου πάγου, εἶπαν εἰς ἐπήκοον ὅλων ὅσα παραγγέλθησαν πρὸς εἰρήνευσιν. Οἱ λόγοι τούτων καὶ αἱ εἰρηνικαὶ συμβουλαὶ τῶν παρευρεθέντων ὀπλαρχηγῶν πρὸς τοὺς ἀντιφερομένους ἐφάνησαν ὅτι ἴσχυσαν· ἐκάλεσαν τότε οἱ ἀποσταλέντες ἐξ ὀνόματος τῆς βουλῆς τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πελοπόννησον· ἀλλ' ἐπεὶ δὴ ἡ διαταγὴ αὕτη δὲν ἦτο γραπτὴ, δὲν εἰσηκούσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Κόρινθον ἀρχομένου τοῦ μαΐου, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ εἰδοποιήσωσι τὴν κυβέρνησιν ὅτι εἰρηνοποίησαν τοὺς ἀντιφερομένους καὶ ἦλθαν πρὸς αὐτὴν ἀναφοραὶ τινων δευτερευόντων ὀπλαρχηγῶν, ὑποκινηθεῖσαι ἀναμφιβόλως ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἐχθρῶν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς,

Μάιος

λέγουσαι ὅτι δὲν ἤθελαν νὰ ὑπηρετήσωσιν ὑπὸ τῆς διαταγᾶς οὐδενὸς αὐτῶν. Ἡ κυβέρνησις, ἰδοῦσα ὅτι πᾶς τρόπος εἰρηνεύσεως ἀπέβαινε μάταιος, ἀπέστειλεν ἐκ δευτέρου τὸν Νοῦτσον καὶ τὸν Παλάσκαν, τοῦτον μὲν ἵνα παραλάβῃ τὴν χιλιarchίαν τοῦ Ὀδυσσέως, ἐκεῖνον δὲ ἵνα ἐπιστατήσῃ μετὰ τοῦ Ἀρείου πάγου εἰς τὴν πώλησιν τῶν προσόδων καὶ τὴν ἐξαργύρῳσιν ἐθνικῶν τινῶν ὁμολογιῶν, καὶ ἐγκαταστήσῃ τὸν Παλάσκαν ἐν τῇ νέᾳ του στρατιωτικῇ Ἀρχῇ διὰ τῆς ἐπιτρόπης του παρὰ τοῖς ζηλοτύπως πρὸς αὐτὸν διακειμένοις ὀπλαρχηγοῖς. Ἀνεκλήθη δὲ ἐγγράφως παρὰ τῆς βουλῆς καὶ ὁ Ὑψηλάντης, καὶ διετάχθη καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἀπολογηθῇ περὶ ὧν κατηγορεῖτο. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἐνεργηθῇ εὐτυχῶς ἡ μεταβίβασις τῆς χιλιarchίαις τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὸν Παλάσκαν, ἐκρίθη εὖλογον νὰ φυλαχθῇ ἡ περὶ αὐτῆς διαταγὴ μυστική· ἀλλ' ἀνεκαλύφθη μόλις ὑπεγράφη, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ καὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀποστελλομένων ἀνηγγέλθη τὸ περιεχόμενον αὐτῆς πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ πρὶν μεταβῶσιν οὗτοι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· ἀνηγγέλθη δὲ πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ καὶ ὅ,τι δὲν ἦτον ἀληθές, δηλαδή, ὅτι ἡ κυβέρνησις διέταξε τοὺς ἀποστελλομένους νὰ τὸν φονεύσωσιν. Ὑπὸ τοιαύτας ἐντυπώσεις ἐμελλε νὰ δεχθῇ τὸν Νοῦτσον καὶ τὸν Παλάσκαν ὁ Ὀδυσσεύς, ἄνθρωπος ἀνατραφεὶς ἐν τῇ μικρᾷ αὐλῇ τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου εὐδοκίμει καὶ ἐτιμᾶτο μόνῃ ἡ κακουργία, καὶ ὅπου ἐθεωρεῖτο πολιτικὸν καὶ ὄσιον ἡ ἐπὶ ἀπλῇ ὑποψίᾳ ἀνθρωποκτονία. Οἱ ἀποστελλόμενοι ἀνεχώρησαν ἐκ Κορίνθου τὴν 14, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Βελίτσαν, ὅπου διέτριβε τότε ὁ Ὑψηλάντης, πρὶς ὃν ἐνεχείρισαν τὰ ἀνακλητήριά του. Ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις τὸ μὲν γενικὸν στρατόπεδον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος διέμενεν ἐν Πατρατικίῳ, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ ἐν Δρακοσπηλιᾷ. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἔκριναν εὖλογον νὰ ὑπάγῳσιν εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον, καὶ παραλαβόντες τοὺς ἐκεῖ ὀπλαρχηγοὺς καὶ ἱκανὴν δύναμιν, διότι ἰδίαν συνοδίαν εἶχαν μόνον 50 στρατιώτας, ν' ἀπέλθωσιν εἰς Δρακοσπηλιάν πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν διαταγῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς ἐπήκοον ὅλων περὶ τῆς ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς Ἀρχῆς παύσεως τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ τῆς εἰς τὴν καθέδραν τῆς κυβερνήσεως μεταπέμψεώς του· ἀλλὰ τινὲς τῶν φίλων τῶν τοὺς ἀπέτρεψαν λέγοντες, ὅτι περιττὸν ἦτο νὰ ἐνεργήσωσιν ὅσα διετάχθησαν τόσῳ προφυλα-

κτικῶς, διότι ὅλον τὸ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά στρατιωτικὸν ἦτον εἰς ἄκρον κατ' ἐκείνου ἡγανακτισμένον καὶ ἔτοιμον νὰ τὸν παραδῶσιν. Ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐλπίδας ἀναχωρήσαντες ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσκας ἔφθασαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 πλησίον τοῦ Δαδίου, καὶ μαθόντες ὅτι ἐν αὐτῷ ἦτον ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν εἰσηλθάν, ἀλλ' ἐμεσήμβρισαν ἐκτὸς χωρὶς νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους μετ' αὐτοῦ. Ὁ Ὀδυσσεὺς, εἰδὼς τὴν ἀποστολὴν των, ἤρχετο νὰ προλάβῃ διὰ τοῦ φόνου αὐτῶν ὅσα ἐπίστευεν ὅτι ἐμελέτων νὰ πράξωσιν οὗτοι κατ' αὐτοῦ· εἶχε δὲ 50 ἀκολούθους ἀφήσας τοὺς λοιποὺς ὑπὲρ τοὺς 1000 ἐν Δρακοσπηλιᾷ. Ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσκας, μαθόντες ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο μακρὰν τοῦ στρατοπέδου του καὶ μὴ ὑποπτεύοντες ὅτι ἤξευρε τὰ τῆς ἀποστολῆς των καὶ ἐπίστευε καὶ ὅσα δὲν ἦσαν ἀληθινὰ, ἀκούσαντες δὲ καὶ ὅτι ὑπήγαιεν εἰς Βελίτσαν πρὸς ἔντευξιν τοῦ Ὑψηλάντου, ἐθεώρησαν ἀρμοδίαν τὴν περίστασιν νὰ πορευθῶσιν ἀπόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν Δρακοσπηλιᾷ στρατόπεδον, ὑπολαμβάνοντες το, ἐξ ὧν ἤκουσαν, πρόθυμον νὰ ἐκτελέσῃ ὡς ἔφεραν διαταγὰς. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἡλλαξαν πορείαν, ἐξενύκτισαν ἐν Γλουνίτσα, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἡγουν τὴν 25, ὤδευαν πρὸς τὴν Δρακοσπηλιάν. Ὁ Ὀδυσσεὺς καρδοκῶν τὰ βήματά των ἐστράφη, καὶ ἤρχετο ἀφανῆς κατόπιν των. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσκας ἐπορεύοντο πρὸς τὴν Δρακοσπηλιάν, ἠκούσθη ἀπροσδόκητος τουφεκισμὸς ὀπισθεν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἔμπροσθεν· καὶ οἱ μὲν τουφεκίσαντες ὀπισθεν ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά, οἱ δὲ ἔμπροσθεν οἱ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ· διότι ἀναχωρῶν ἐκεῖθεν παρήγγειλε νὰ τουφεκίσωσιν ὅταν ἀκούσωσιν αὐτὸν τουφεκίζοντα. Ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσκας, νοήσαντες τότε ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐγνώριζε τὰ τῆς ἀποστολῆς των, καὶ ὅτι περιεπλέχθησαν καὶ ἐκινδύνευαν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι ἐξ αἰτίας τῆς θέσεως εἰς ἣν εὗρίσκοντο ν' ἀλλάξωσι πορείαν, ἐπροχώρησαν καὶ μὴ θέλοντες πρὸς τὸ στρατόπεδον πάντοτε τουφεκίζόμενοι, καὶ κατέφυγαν εἰς τὴν ἔμπροσθέν των τυχοῦσαν ξυλόστεγον ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὅπου καὶ ἐκλείσθησαν· συνεκλείσθησαν δὲ καὶ ἕξ σύντροφοι· οἱ δὲ ἄλλοι φοβηθέντες διεσκορπίσθησαν. Τότε οἱ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά, κυκλώσαντες τὴν ἐκκλησίαν, ἐτουφέκιζαν τοὺς ἐν αὐτῇ πανταχόθεν καὶ ἔκαυσαν τὴν στέγην καὶ τὴν θύραν αὐτῆς. Παρὼν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ταῖς ἔλεγε νὰ παραδοθῶσι καὶ τοὺς ἐβε-

βαίνονεν ὅτι δὲν τοὺς ἐκακοποίει. Ὁ Νοῦτσος δὲν ὑπώππευε τὸν Ὀδυσσεά πεποιθώς ἐπὶ τὰς παλαιὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις του, καὶ τὰς ἄλλοτε εὐεργεσίας του· καὶ συναινέσει τοῦ Παλάσκα ἐξήλθε πρῶτος τῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ ψυχοῦιοῦ του ἐλπίζων νὰ σώσῃ διὰ τῆς μεσιτείας του καὶ τὸν Παλάσκαν, ὃν ἠχθρεύετο ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἐρχόμενον νὰ λάβῃ τὴν Ἀρχὴν του. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπεδέχθη εὐμενῶς τὸν Νοῦτσον ἐν τῇ καλύβῃ του, τὸν ἐθάῤῥυνε, καὶ δι' αὐτοῦ ἐθάῤῥυνε καὶ τὸν Παλάσκαν νὰ παραδοθῇ. Ἐβαλαν δὲ καὶ οἱ ἔξωθεν ἐν καδίσκῳ πυρίτιδᾳ ἐπὶ σκοπῶν νὰ τὸν καταβιβάσωσιν ἄνωθεν τῆς κεκαυμένης στέγης, καὶ νὰ καύσωσι τοιοῦτοτρόπως τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἃν δὲν παρεδίδοντο. Οἱ ἐγκλειστοὶ παρεδόθησαν· ὁ δὲ Παλάσκας ὑπῆγεν εἰς τὴν καλύβην τοῦ Ὀδυσσεῶς ὅπου ἦτο καὶ ὁ Νοῦτσος. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξε καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς ἐπήκοον ὅλων τῶν στρατιωτῶν αἱ κατ' αὐτοῦ διαταγαί, ὧν ἦσαν κομισταὶ καὶ ἐκτελεσταὶ ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσκας· μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ἐρεθίζων τοὺς στρατιώτας εἶπεν, ὅτι ὁ μὲν Νοῦτσος ἐστέλλετο ὡς βασιλεὺς, ὁ δὲ Παλάσκας ὡς ἀρχιστράτηγος, ὅτι αὐτὸς ἀδιαφόρει καὶ διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ ἐνός καὶ διὰ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ ἄλλου, διότι ἡ ἐπιθυμία του ἦτο, καθὼς καὶ τὸ ἔδειξε διὰ τῆς παραιτήσεώς του, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰθάκην ὑπὸ ξένον κράτος, καὶ νὰ ζήσῃ ἀφανὴς καὶ ἡσυχος ἐν τοῖς κόλποις τῆς οἰκογενείας του, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ἀπέκειτο νὰ συλλογισθῶσιν, ἃν ἦτον ἐντιμον καὶ ὠφέλιμον, συντριψάντες τὸν τουρκικὸν ζυγόν, νὰ δεχθῶσιν ἄλλον· παρατηρήσας δὲ ὅτι οἱ στρατιῶται ὑπερηρεθίσθησαν ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις, ἠγέρθη καὶ τοὺς ἠρώτησε μεγαλοφώνως « αὐτοὺς θέλετε ἢ ἐμ.έ; » « ἐσὲ θέλομεν ἐσέ », ἐφώναζαν ὅλοι· « τιμωρήσατε λοιπὸν τοὺς ἐχθρούς σας καὶ ἐχθρούς μου », ἐπανέλαβε, καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς καλύβης. Τότε οἱ στρατιῶται ἀπήγαγαν τὸν Νοῦτσον καὶ τὸν Παλάσκαν ὅχι μακρὰν τῆς καλύβης καὶ τοὺς ἐφόνευσαν περὶ τὸ δειλινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας (25 μαΐου). Ἡ μισαιοφονία αὕτη, τρομερὰ αὐτῇ καθ' ἑαυτήν, ἐφάνη τρομερωτέρα διὰ τὴν δημοσίαν ἀποστολὴν τῶν φονευθέντων καὶ ἐφαίνετο προμηνύουσα ἄλλους φόνους κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὀδυσσεῶς διὰ τὰς ἐπικρατούσας διχονοίας· διὰ τοῦτο φόβος μέγας κατέλαβεν ὅλους τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ τῇδε κάκεισε διασκορπισθέντας καὶ ἄσυχον ζητοῦντας. Ὁ δὲ ἐπανερχόμενος εἰς

Πελοπόννησον Ὑψηλάντης ἐξ αἰτίας τῆς ἀνακλήσεώς του, ἔμαθε τὸ κατὰ τὴν 25 συμβάν ἐν Διστόμῳ. Ἐκεῖ εὐρίσκοντο σημαντικαὶ οἰκογένειαι τῆς Λεβαδείας, αἵτινες καταφυβηθεῖσαι ἔδρουσαν εἰς τὸ παραθλάσσιον καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοῖα· ἔλαβαν δὲ ἐν τῇ πρὸς σωτηρίαν φυγῇ των πᾶσιν εἰλικρινῇ συνδρομὴν παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἄφαντοι ἔγεινυν καὶ οἱ εὐρεθέντες πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα Ἀρειοπαγῖται.

Ὁ δὲ Ἀρειος πάχος, μαθὼν τὰ γενόμενα, ἔγραψε τὴν 31 καὶ ἔστειλε καὶ ἐν τῶν μελῶν του πρὸς τὴν κυβέρνησιν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐξῆς προτάσεων· α'. νὰ διατάξῃ ἡ κυβέρνησις τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος νὰ συλλάβωσι καὶ στείλωσι τὸν Ὀδυσσεά εἰς αὐτὴν πρὸς ἀνακάλυψιν συνωμοσίας αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὑψηλάντου· ἐπρόσθετε δὲ ὅτι, καθ' ὅς εἶχε πληροφορίας, οἱ ὀπλαρχηγοὶ ὅλοι ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀγανακτήσαντες διὰ τὸ ἀνοσιούργημα, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ ἐκδικήσωσι διὰ τῆς τιμωρίας τοῦ ἀνοσιουργήσαντος Ὀδυσσεως τὴν τιμὴν τῆς κυβερνήσεως καὶ ν' ἀσφαλίσωσι τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος· β'. νὰ μετατεθῇ ὁ Νικήτας εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἢ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἢ νὰ διαταχθῇ αὐστηρῶς νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ παύσῃ ὑπερασπιζὼν φανερᾶ τὸν Ὀδυσσεά· γ'. νὰ παραλάβῃ ὁ Γκούρας τὸ ἐπαρχιακὸν στρατεύμα τῆς Λεβαδείας· δ'. νὰ μεταβῇ ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς περιστάσεως.

Ἡ κυβέρνησις, ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὸ Ἄργος μεταβᾶσα ἐπὶ λόγῳ μὲν ὑγείας διὰ τὸ νοσῶδες τῆς Κορίνθου, ἐπὶ σκοπῷ δὲ ἀσφαλείας διὰ τὴν ἐπαπειλουμένην ἀπὸ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς Πελοπόννησον ἐχθρικὴν εἰσβολὴν καὶ διὰ τὴν ἐγγιζούσαν πτῶσιν τοῦ Ναυπλίου, ἰδοῦσα πόσον ἐξυβρίσθη ἐπὶ τῇ μαιοφονίᾳ ταύτῃ, ὠργίσθη εἰς ἄκρον, καὶ τὴν 3 ἰουνίου ἐξέδωκε διάταγμα δι' οὗ ἐκάθηρε τὸν Ὀδυσσεά ὡς ἐξυβρίσαντα τὴν κυβέρνησιν, καταπατήσαντα τοὺς νόμους καὶ βιάσαντα τὰς χεῖρας του εἰς ἁθῶν αἷμα· τὸν ἐκήρυξε δὲ καὶ ἄξιον θανάτου, καὶ ἐπεκήρυξε καὶ γρόσια 5000. Μὴ ἀρκεσθεῖσα δὲ εἰς ταῦτα, διέταξε τὴν ὑστεραίαν τοὺς ἐγγχωρίους τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας, ἐξ ὧν συνίστατο κυρίως τὸ στρατόπεδον τοῦ Ὀδυσσεως, νὰ τὸν συλλάβωσι ζῶντα ἢ νὰ τὸν θανατώσωσιν· ἔβαλε δὲ

ὑπὸ αὐστηρὰς ποινὰς καὶ τοὺς μὴ ἐγκαταλείποντας αὐτὸν καὶ ἐθεώρησε συνενόχους καὶ τῆς αὐτῆς ποινῆς ἀξίους καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς των. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης, Ἰωσήφ, ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔρριψε κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν, ἂν δὲν τὸν ἐγκατέλειπαν, τοὺς κεραυνοὺς τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ τοὺς ἐξεκκλησίασεν· ἀλλ' οὐδεὶς ἐκινήθη κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως· καὶ οἱ πρόθυμοι νὰ προκαλέσωσι διὰ τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ κατ' εὐθείαν τὰς αὐστηρὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως κατ' αὐτοῦ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι καὶ νὰ τὰς ἐκτελέσωσιν· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς μαινόμενος καὶ φοβούμενος κατέφυγεν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ σπήλαιον (α), τὸ Κωρύκιον, τὸ πλησίον τοῦ Πατραταικίου στρατόπεδον διελύθη, ἀναρχία καὶ ἀταξία ἐπῆλθαν παντοῦ, καὶ οὐδεμία προφύλαξις ὑπῆρχεν ἐν ᾧ ἐπέκειτο ἡ εἰσβολή τοῦ ἐχθροῦ· ἐπέφερε δὲ ταῦτα πάντα ἡ ἄκακος ἡ ἀπολίτευτος καὶ ἡ ὑπέρμετρος αὐστηρότης τοῦ Ἀρείου πάγου καθ' ἑνὸς τῶν σημαντικωτέρων ὀπλαρχηγῶν τοῦ μέρους ἐκείνου ὑπαγορευθεῖσα ὑπὸ θερμοῦ μᾶλλον ἢ ἔμφρονος πατριωτισμοῦ.

Πρὶν ἀποστρέψωμεν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς λυπηρᾶς σκηνῆς τῆς Δρακοσπηλίας, ὀφείλομεν νὰ στηλιτεύσωμεν ὡς ψευδῆ καὶ ἀνυπόστατον τὴν διαδοθεῖσαν τότε φήμην τῆς ἐνοχῆς τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν ἄδικον φόνον τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Παλάσκα· ὁ Ὑψηλάντης ἐπεθύμει ἀναμφιβόλως τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων καὶ τὴν εἰσαξίν τοῦ συστήματός του, ὃ ἐστὶ τῆς προσωπικῆς Ἀρχῆς του· καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἐθνικῆς κυβερνήσεως ἀνέγερσιν τῆς σημαίας καὶ τοῦ φοινίκος του καθ' ἣν ἡμέραν ἐξήρχετο τοῦ ἰσθμοῦ, δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι αἱ πρὸς τὸν Ὀδυσσεά καὶ ἄλλους σχέσεις του ἀπέβλεπαν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἀλλ' ἐπίσης δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι οὐδαμῶς ἐνείχετο εἰς τὴν μισρὰν πράξιν τῆς Δρακοσπηλίας· ἀποχρῶσα δὲ ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητός του εἶναι ἡ πανθομολόγητος τιμιότης του.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ'.

Παράδοσις τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.

ΕΡΠΕΘΗ ἤδη, ὅτι, ἀναχωρήσαντος ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ Βρυῶνη, οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν καὶ ἐπολιόρκουν ἐκ δευτέρου τὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλὰ, πρὶν ἀναχωρήσῃ, οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι εἰσεκόμισαν πολλὰς τροφὰς εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὥστε δὲν ἐφοβοῦντο νὰ πεινάσωσιν εἰμὴ μετὰ μακρὰν πολιορκίαν· πηγὴν ὅμως νεροῦ δὲν εἶχαν· ἦσαν πολλάι δεξαμεναί, ἀλλὰ δύο μόνον ἦσαν αἱ εὐχρηστοί· καὶ ἐπειδὴ τότε ἦτο χειμὼν, μὴδ' αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ γεμίσωσιν ἀπεκδεχόμενοι τὸ βροχερὸν νερόν. Ἐντὸς τοῦ παρατειχίσματος τῆς ἀκροπόλεως (Σερπεντσέ) ἦσαν, ὡς εἶπαμεν, τρία πηγάδια, ἐξ ὧν μόνον τὸ ἓν εἶχε νερόν πόσιμον. Τὸ παρατειχίσμα τοῦτο ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κυριεύσωσι, ἂν καὶ τὸ ἐπιχείρημα ἦτο λίαν ἐπικίνδυνον ἐξ αἰτίας τῶν φυλασσόντων αὐτὸ Ἀλβανῶν καὶ τῆς ὑπὸ τὴν βολὴν τῶν ὑπεράνω αὐτοῦ θέσεώς του. Τὴν 13 νοεμβρίου ἀνέβησαν ὀρθροῦ βαθέως οἱ Ἕλληνες τὸ παρατειχίσμα, ἐπόρθησαν τὸν ἔσω τεκέν, ἐπάτησαν τὸ καφενεῖον καὶ ἐγένοντο κύριοι ὅλου τοῦ παρατειχίσματος, ὅπου ἦσαν τρόφιμα καὶ ἄλλα εἶδη· 40 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν· ἐπληγώθη καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Δημήτρης Λέκκας· διεκρίθη δὲ ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ ὁ Σαλαμίνιος Γεώργης Γλύτσης· πληγωθεὶς οὗτος βαρέως καὶ ἀποθνήσκων ἠρώτησεν «ἐμβήκαμεν;» ἀκούσας δὲ ὅ,τι ἐπεθύμει, ἐξεψύχησε φαιδρός· ἐφονεύθησαν καὶ 15 Τοῦρκοι· οἱ δὲ λοιποὶ φύλακες τοῦ παρατειχίσματος, οἱ μὴ παθόντες, ὡς 30, ἐκρύβησαν ἐν τοῖς ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν σπηλαίοις. Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἰδόντες αὐτοὺς οἱ ἐν τῇ πόλει ἐκρέμασαν ἐπίμηκες κιβώτιον, ἄνωθεν ἀσκεπές καὶ ὅλον ἔσωθεν βαθύστρωτον, καὶ ἐν αὐτῷ κατακλινομένους τοὺς ἀνεδίβασαν ὅλους ἕνα πρὸς ἕνα τουφεκίζομένους κάτωθεν ἀλλὰ μὴ βλαπτομένους. Ἐνθουσιῶν

τες οἱ Ἕλληνες ὥρμησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν, ἐκυρίευσαν τὴν πρώτην καὶ δευτέραν πύλην καὶ εἰσέδυσαν εἰς τὸ ἐντὸς αὐτῆς κτίριον, τὸ κοινῶς μεχτέπι. Διὰ τῆς κυριεύσεως τοῦ παρατειχίσματος ἐστέρησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς τοῦ νεροῦ τῶν πηγαδίων· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἀποκαταστήσωσι τὰ πηγάδια ταῦτα ἄχρηστα, καὶ ἂν ἀπεδιώκοντο, ἐνέρριψαν τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων Τούρκων, ὥστε, ἂν ἐπεκράτει ἀνομβρία, θὰ παρεδίδοντο οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει δι' ἑλλειψίν νεροῦ. Ἡσθάνοντο ἐκάτεροι πόσον ἀναγκαία ἦτον ἡ κατοχὴ τοῦ παρατειχίσματος καὶ ἡγωνίζοντο οἱ μὲν ν' ἀποδιώξωσι τοὺς κατόχους ῥίπτοντες βόμβας ἐπὶ τὸν θολοσκέπαστον τεκέ, ὅφ' ὃν ἐστεγάζοντο, οἱ δὲ νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐσωτερικῶς τὸν θόλον. Οἱ Ἕλληνες ἔστησαν συγχρόνως ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ ἐν κανόνι 12 λιτρῶν, καὶ τὴν 3

Δεκέμβριος δεκεμβρίου εὐρόντες ὑπόγειον ὁπὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν προπυλαίων ἐπειράθησαν νὰ παρεισδύσωσιν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνδότερον σωρείαν λίθων καὶ χωμάτων ὠπισθοδρόμησαν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας πειραθέντες νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν τρίτην πύλην τῆς ἀκροπόλεως, τὴν ἔκαυσαν ἐν μέρει, οὖσαν σιδηροσκεπῇ, ἀλλ', ἐπισωρευθέντων ὀπισθεν αὐτῆς χωμάτων, δὲν τὴν ἀνέτρεψαν καὶ ἀπεμακρύνθησαν φονεύσαντες τέσσαρας καὶ πληγώσαντες πέντε (α). Οὐδ' οἱ Τούρκοι ἐφάνησαν εὐτυχέστεροι· ἐξορμήσαντες τὴν 16, καὶ ἐπανῆλθαν φονεύσαντες δύο. Ἀπελπισθέντες δὲ οἱ Ἕλληνες νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον, περιωρίσθησαν τὴν ἐξῆς διμηνίαν εἰς διατήρησιν στενῆς πολιορκίας, καθ' ἣν οὐδ' οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν ἔξοδον. Κανονίαι καὶ τουφεκίαι ἔπιπταν ἐκ διαλειμμάτων, ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἀβλαβεῖς, καὶ οἱ Ἕλληνες τύσον ἐθαρρύνθησαν ὥστε ἐπεσκεύασαν τὰς ἐν τῇ πόλει οἰκίας καὶ ἐπανέφεραν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των. Περὶ δὲ τὰ τέλη φεβρουαρίου ὑπώπτευσαν ἐξ ὧσων ἐρημίζοντο ἐχθρικὴν εἰσβολήν, καὶ ἐφοβήθησαν μὴ διὰ τῆς μακρᾶς παρατάσεως τῆς πολιορκίας ματαιιωθῶσι καὶ δεύτερον οἱ ἀγῶνές των· διὰ τοῦτο ἐζήτησαν παρὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ ἔλαβαν 2 βομβοβόλους καὶ 200 βόμβας. Αἱ βομβοβόλοι ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου πάγου 300 ὀργυιάς μακρὰν τῆς ἀκροπόλεως ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Βουτιέρου, ἀρχαμένου τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ φεβρουαρίου νὰ βομβοβολῇ αὐτὴν ἀλλ' ἀβλαβῶς. Συνῆλθαν δὲ καὶ στρατιῶται

ικανοὶ πολλαχόθεν, Αἰγινῆται, Σαλαμίνοι, Κεφαλλῆνες καὶ 30 φιλέλληνες· ἦλθε συγχρόνως καὶ ὁ ὑπονομοποιὸς Κώστας Χορμόθας, ὅστις ἤρχισε νὰ ὑπονομεύῃ πρὸς τὴν τρίτην πύλην, καὶ τὸ πρῶτ' τῆς 18 ἀπριλίου, ὃ ἐστὶ μετὰ 33 ἡμερῶν μόχθους, ἀναψε τὴν ὑπόνομον, δι' ἧς ἔρριψε κάτω μέρος τοῦ πρὸς τὴν πύλιν τείχους καὶ ἐφόνευσε 10 Τούρκους φρουροῦντας τὸ μέρος ἐκεῖνο. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἀναψεν ἡ ὑπόνομος, ὤρμησαν Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. 4 Ἕλληνες, ὁ φιλέλλην Σκαλεμβέργης καὶ 8 Τούρκοι ἐφονεύθησαν, καὶ 12 Ἕλληνες καὶ 3 φιλέλληνες ἐπληρώθησαν. ἤρχισε δὲ ὁ ὑπονομοποιὸς ν' ἀνοίγῃ τὴν 22 ἄλλην ὑπόνομον. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἰουνίου διόλου σχεδὸν ἐξέλειψε τὸ ἐν ταῖς δεξαμεναῖς τῆς ἀκροπόλεως νερόν· ἐταλαιπώρει δὲ τοὺς πολιορκουμένους ὅχι ὀλίγον καὶ ἡ συνθήκῃς ἐπιπολάζουσα ἐπὶ τῶν πολιορκιῶν ἐπιδημία· οὐδ' ἡ ἐξωθεν ἐτοιμαζομένη τουρκικὴ εἰσβολὴ τοῖς ἦτο καὶ γνωστὴ εἰς ἐμψύχωσίν των. Δι' ὅλα ταῦτα, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἀθήναις ἀνομβρίαν, ἣν ὑπέλαθον οἱ Τούρκοι θεομηνίαν, διότι ἐβλεπαν πίπτουσιν ἐκτὸς τῆς πόλεως τὴν βροχὴν, δύο ἐξ αὐτῶν ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν ἐπαλξεων (2 ἰουνίου) καὶ ἐπρόβαλαν συνθήκας ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν προξένων. Οἱ πρόξενοι δὲν ἀνεδέχθησαν τὴν εὐθύνην· ὑπεσχέθησαν ὅμως νὰ καταβάλωσι πᾶσαν δυνατὴν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς συνθήκης. Διέτριβαν πρό τινων ἡμερῶν ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ἀξιῶτης, ὡς ἀντιπρόσωποι ὁ μὲν πρῶτος τῆς κυβερνήσεως ὁ δὲ ἄλλος τοῦ Ἀρείου πάγου, εἰς παραλαβὴν τοῦ κινδυνεύοντος φρουρίου καὶ καταγραφὴν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Ἡ παρουσία τούτων ἐθάρρυνε τοὺς δικαίως φοβουμένους τὴν παρασπόνδῃσιν Τούρκους· τοὺς ἐθάρρυνε καὶ ὅρκος δοθεὶς παρὰ τῶν ἰσχυόνων Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου· καὶ οὕτως ὑπεγράφη συνθήκη τὴν 9 ἐν τῷ αὐστριακῷ προξενεῖῳ καὶ κατὰ ῥητὴν αἵτησιν τῶν Τούρκων ἐνώπιον τῶν προξένων, ἀλλ' ὅχι καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν των. Οἱ ὅροι δὲ τῆς συνθήκης ἦσαν ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου καὶ παντὸς ὅπλου δημοσίου ἢ ἰδιαιτέρου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν Τούρκων, ἡ ἀδεια νὰ κατοικήσωσιν ἐν τῇ πόλει ἢ νὰ διαβιβάσθωσιν εἰς Ἀσίαν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν ἀνεξόδως, ἢ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἰσομοιρία παντὸς

Ἀπρίλιος

Ἰούνιος

ἀργυροῦ, χρυσοῦ καὶ πολυτίμου εἶδους, ἡ τελεία ἀπόδοσις πάσης περιουσίας ἐλληνικῆς, καὶ ἡ μεταβίβασις πάσης ἀκινήτου τουρκικῆς εἰς τὴν κυριότητα τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως (6). Γενομένης δὲ τῆς συνθήκης, ἀνέβησαν εἰς τὸ φρούριον τὴν ἐπαύριον, α' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου καὶ τὸ στράτευμα ὑπὸ τὸν Παναγὴν Χτενᾶν, προπορευομένου τοῦ μητροπολίτου· ἐξῆλθαν εἰς προὔπαντησιν οἱ ἔγκλειστοι Τούρκοι, καὶ παραδώσαντος τοῦ φρουράρχου τὰς κλεῖς καὶ εἰπόντος « α ὕ τ η ἦ τ ο ν ἡ θ έ λ η σ ι ς τ ο ὕ Ὑ ψ ί σ τ ο υ » κατέβησαν ὅλοι αὐθήμερον εἰς τὴν πόλιν, ὅπου τοῖς ἐδόθησαν κατοικίαι· ἦσαν δὲ ψυχαὶ 1160, ἐξ ὧν τὸ ἕκτον μύλις ἱκανὸν νὰ φέρῃ ὅπλα· ὅλοι δὲ ἐξ αἰτίας τῆς κακουχίας ἔπασχαν, καὶ 60 ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀπέθαναν. Οἱ Ἕλληνες ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τὴν σημαίαν των ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων· ἀλλὰ τὴν πάνδημον ταύτην χαρὰν συνεσχίασεν εὐθύς λύπη, διότι ἐν μέσῳ τοῦ κανονοβολισμοῦ ἐπυρσοκρότησεν ἀπροσδοκῆτως ἐν κανόνι καὶ ἐτίναξε τὸν ἐφιστάμενον ἀγαθὸν πολίτην καὶ γενναῖον πολεμιστὴν Παναγὴν Χτενᾶν τὸν καὶ φρουράρχον ἔξωθεν τοῦ φρουρίου.

Γενναῖοι, ἀκάματοι, καὶ καρτερικοὶ ἐφάνησαν οἱ Ἀθηναῖοι Χριστιανοὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας· διακόσιοι περίπου ἀπέθαναν ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ· μεγάλη ἐφάνη καὶ ἡ καρτερία τῶν Τούρκων κακουχομένων καὶ διψῶντων ἐν χειρὶ τῶν θερινῶν κυματῶν· ἀλλ', ἀποφυγόντες οὗτοι τὴν ἀγωνίαν τῆς δίψας, ἔπεσαν εἰς τὴν μάχαιραν τῆς ἀπιστίας. Δὲν ἔγεινε κατὰ δυστυχίαν ἐν καιρῷ φροντίς ἵνα εὐρεθῶσιν ἐν Πειραιεῖ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τὰ ἀναγκαῖα εἰς μεταβίβασιν πλοῖα· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, διασπαρείσης φήμης ἐχθρικῆς εἰσβολῆς, μέγας φόβος διεχύθη εἰς τὴν πόλιν. Ἡ κυβέρνησις ὑποπτεύσασα ὅ,τι μετ' ὀλίγον συνέβη, διέταξε καὶ ἐναυλώθησαν τὴν 25 δύο πλοῖα ὑπὸ εὐρωπαϊκᾶς σημαίας εὐρεθέντα ἐν Πειραιεῖ εἰς διαβίβασιν τῶν παραδοθέντων· τὰ πλοῖα ταῦτα θὰ τοὺς παρελάμβαναν τὴν 29· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐπαναλαμβανόμεναι αἱ κακαὶ εἰδήσεις τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν καὶ τῆς εἰς Θήβας καὶ Ἀθήνας ἐπιστρατείας αὐτῶν, ἠὔξησαν τόσον τὸν φόβον τῶν Ἀθηναίων, ὥστε κατέφυγαν ἐκ δευτέρου αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία των εἰς Σαλαμῖνα· αἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὀπλοφόροι, ἐν οἷς καὶ πάμπολλοι τῶν καταστραφέντων τό-

πων, διψῶντες ἐκδίκησιν διὰ τὰ πρὸ ὀλίγου μεγάλα παθήματα τῶν καὶ ἐξαγριωθέντες ἐνώπιον νέων κινδύνων, ἤραν ἀξιοκατακρίτως τὴν 28, ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου, τῆς φυγῆς, τῆς ἀναρχίας, καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος φόβου, μαιφόνον χεῖρα ἐπὶ τοὺς ὑποσπόνδους Τούρκους παρὰ γνώμην τῶν ἐφόρων καὶ λοιπῶν προκοίτων τῆς πόλεως. Τετρακόσιοι ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγαν εἰς τὰ προξενεῖα, ὅπου ἤδραν ὑπεράσπισιν. Τὴν δὲ 3 Ἰουλίου εἰσέπλευσαν καλῇ τύχῃ εἰς Πειραιᾶ δύο βασιλικά γαλλικὰ πλοῖα, ἔτρεξαν οἱ πλοίαρχοι εἰς ἀντίληψιν τῶν ἀδίκως πασχόντων, τοὺς ἐπροστάτευσαν διὰ λόγων, δι' ἀπειλῶν, καὶ δι' ἐπιδειξέως ὅπλων, καὶ συνώδευσαν ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν πλοίων 325 ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς μετεκόμισαν εἰς Σμύρνην· ἔμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἐν τοῖς προξενείοις, καὶ ἀπεστάλησαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλοι αὐτῶν δι' εὐρωπαϊκῶν πλοίων καὶ ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀσφαλῶς· ὥστε ὅλοι οἱ ἐκ τῶν παραδοθέντων μετακομισθέντες ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἦσαν 550· ὅσοι δὲ οὔτε ἐφονεύθησαν οὔτε μετεκομίσθησαν, οἱ μὲν ἀπέθαναν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἐπιδημικοῦ μολυσμοῦ, οἱ δὲ μέιναντες ἐκουσίως ἐν Ἑλλάδι διεσπάρησαν τῇδε ἀκχεῖσε κακῇν κακῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΔ'.

Ἐξοδος τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπὶ στρατολογίᾳ. - Σύστασις βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς. - Βάπτισις Μωαμεθανῶν. - Σύμβασις περὶ παραδόσεως Νκυπλίου - Ἰδιαιτέρα καὶ μυστικὴ αἵτησις ἀγγλικῆς προστασίας ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου - Λύσις πολιορκίας Πατρῶν.

Ἡ πάντοτε ἀναγκαία ἐκστρατεία τῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν στερεάν Ἑλλάδα ἔγεινεν ἀναγκαιοτάτη μετὰ τὰ ἐπὶ τῇ καταδιώξει τοῦ Ὀδυσσέως, διότι ταῦτα ἐπέφεραν τὴν διάλυσιν τῶν στρατευμάτων καὶ ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ περὶ τούτου ἀλλεπάλληλοι τῆς κυβερνήσεως διαταγαὶ πρὸς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου δὲν εἰσηκούοντο, ἐκρίθη εὖλογον νὰ ἐνεργηθῶσιν αἱ κατ' ἐπαρχίαν στρατολογίαι διὰ τῶν ἐν αὐταῖς ἐχόντων ἐπιβρόχην· καὶ ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι ἀντεπροσώπευαν τὰς ἐπαρχίας των παρὰ τῇ κυβερνήσει ὡς μέλη τῆς βουλῆς, ἐξεδόθη τὴν 5 ἰουνίου ψήφισμα, προεδρεύοντος τοῦ Ὑψηλάντου φθάσαντος εἰς Ἄργος τὴν 1 καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀναλαβόντος τὰ τῆς βουλευτικῆς του ὑπηρεσίας, λέγον, ὅτι ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπιτροπὴ ἐκ μελῶν τῆς βουλῆς ὅχι ποτὲ ὀλιγωτέρων τῶν πέντε, ἐπὶ μόνῃ δὲ θέσει νόμου δώδεκα, ἐπεῖχε τόπον ὅλης τῆς βουλῆς, καὶ ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς εἶχάν ὅλην τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κύρος· ὠρίσθη καὶ ἡ διάρκειά τῆς μέχρι τῆς ἐπανόδου τῶν δύο τρίτων τῶν μελῶν τῆς βουλῆς. Τὸ σχέδιον δὲ ἦτο νὰ στρατολογήσῃ καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἀναλόγως 17,600, ἐξ ὧν νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς μὲν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα 6100, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολικὴν 6350, καὶ νὰ μείνῃσιν ἐν ταῖς πολιορκίαις τῶν μὲν Πατρῶν 3300, τῆς δὲ Κορώνης 600, καὶ τῆς Μοθώνης 1000, εἰς φρούρησιν δὲ τοῦ Νεοκάστρου 150. Ἀφ' οὗ δὲ κατεστρώθη ὁ κατάλογος τῆς στρατολογίας ἀνεχώρησαν οἱ ἐν Ἀργεὶ πρόκριτοι τὴν 8, συνανεχώρησε δὲ καὶ ὁ ἀντι-

πρόεδρος τῆς βουλῆς Χαλαράμπης, ὃν ἀντικατέστησεν ὁ Βασίλης Μπουτούρης.

Ἡ ὁμόνοια μεταξύ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ ἦτον ἡ ἰσχὺς τῆς κυβερνήσεως κατὰ τὰς δεινὰς ἐκείνας περιστάσεις, καθ' ἃς αὕτη μὲν ἐστερεῖτο παντὸς χρηματικοῦ πόρου, ἡ δὲ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔδιδε τὸ σκανδαλῶδες παράδειγμα φανερῆς παρακοῆς εἰς τὰς διαταγὰς αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ ὁμόνοια αὕτη ἔπαθε μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ὑψηλάντου, διότι, ὑποβλέπον αὐτὸν τὸ νομοτελεστικὸν δι' ὅσα συνέβησαν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του, δὲν ἐκονοποίει τῇ βουλῇ τὰ σχέδιά του ὡς πρότερον, ὅχι διότι ἐφοβεῖτο τὴν ἐπὶρροὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι δὲν ἠθέλε νὰ γνωρίζῃ ἐκεῖνος ὅσα ἐσχεδιάζοντο, καὶ ἐνήργει, ἕκτοτε πολλάκις ἐν ἀγνοίᾳ τῆς βουλῆς. Ἡ δὲ βουλή, συνειθισμένη νὰ γνωρίζῃ τὰ πάντα καὶ νὰ σκέπτεται περὶ πάντων, δυσηρεστεῖτο διὰ τὸ νεοφανὲς δεῖγμα τῆς πρὸς αὐτὴν ὀλίγης τοῦ νομοτελεστικοῦ πίστεως.

Πρὸ τινων δὲ ἡμερῶν ἀνεφύη τὸ ἐξῆς θρησκευτικὸν ζήτημα.

Πολλοὶ Ἕλληνες ζήλω θρησκευτικῶ κινούμενοι ἐβάπτιζαν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπανάστασεως πολλοὺς τῶν αἰχμαλώτων θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας. Ἡ κυβερνήσις καὶ ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου, ἀφ' οὗ ἐσυστήθησαν, ἀπηγόρευσαν τὴν βάπτισιν ὡς ἔργον ὅχι προαιρέσεως ἀλλ' ἀνάγκης. Μετ' ὀλίγον ἡ γερουσία ἠθέλησε νὰ τὴν ἐπιτρέψῃ ὡς ἔργον φιλανθρωπίας, διότι ἐν μέσῳ τόσων αἱματοχυσιῶν, ἃς πᾶς συνετὸς Ἕλλην ἀπεστρέφετο, ἐθεώρησε τὸν τρόπον τοῦτον ὡς τὸν μόνον συντελεστικὸν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τοὺς Ἕλληνας φιλανθρωποτέρους πρὸς τοὺς διὰ τῆς θείας βαπτίσεως ἀναγεννωμένους Μωαμεθανούς. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐπρότεινε πρὸς τὴν κυβερνήσιν ἀρχομένου τοῦ μαΐου νὰ διατάξῃ διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείου τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς νὰ βαπτίζωσι τοὺς θέλοντας, προηγουμένης τῆς ἀπαιτουμένης κατηχήσεως. Ὁ τότε ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργός, ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, φιάνθρωπος ὡς καὶ τις ἄλλος, ἀπεδέχθη μὲν τοὺς λόγους δι' οὓς ἔγεινεν ἡ πρότασις, ἀλλὰ μὴ ἐγκρίνων νὰ προσφέρεται τοιούτοτρόπως ἡ βάπτισις, ἐγνωμοδότησε νὰ βαπτίζωνται μόνον οἱ ἐντὸς τοῦ δωδεκάτου ἔτους ἄρρενες, ἀλλὰ καὶ οὗτοι συναινέσει τῶν γονέων· νὰ βαπτίζωνται δὲ καὶ αἱ νέαι γυναῖκες ὅσαι

προηρουντο. Ἀλλὰ τὸ βουλευτικόν, πρὸς ὃ ἐκοινοποιήθη ἡ γνώμη τοῦ ὑπουργοῦ, ἐπρόβαλε νὰ δέχεται ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἅπαντας τοὺς μετὰ πίστεως καὶ ἐκουσίως προσερχομένους ἄνδρας καὶ γυναῖκας πάσης ἡλικίας, ἀφ' οὗ κατηχούντο, ὡς ἂν ἦτον ἡ πίστις ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν χειλέων. Πέβαιον εἶναι ὅτι ἡ βάπτισις ἐζητεῖτο παρὰ τῶν Μωαμεθανῶν εἰς ἀποφυγὴν τῶν δεινῶν καὶ ὅχι κατὰ συνείδησιν· δὲν ἔπρεπε δὲ μῆτε διὰ πολιτικοὺς λόγους νὰ γίνωνται δεκτοὶ οἱ τοιοῦτοι ὡς ἔτυχε· διότι, ὄντες κρυφίως θανάσιμοι ἐχθροὶ καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, ἐδύναντο, εἰσχωροῦντες εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους διὰ τοῦ καθ' ὑπόκρισιν Χριστιανισμοῦ, νὰ γενῶσιν ἐπικίνδυνοι· παράδειγμα πρόσφατον εἶχαν οἱ Ἕλληνες τὸ πρὸ ὀλίγου συμβᾶν ἐν Λεβαδείᾳ, ὅπου πολλοὶ αἰχμάλωτοι ἐβαπτίσθησαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ εἰσέβαλαν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτπασαν καὶ τὸν Βρυώνην ἀπέπτυσαν τὸ βάπτισμα καὶ ἐμάνησαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔτι μᾶλλον ὡς βιασθέντες ἐξ ὧν ἔπασχαν νὰ ἐξομώσωσιν. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ νομοτελεστικοῦ, συνεταὶ καὶ ὡς χριστιανικαὶ καὶ ὡς πολιτικαί, ὑπερίσχυσαν μετὰ ἰκανὴν λογομαχίαν αὐτοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ, καὶ ἐνεκρίθη καὶ ἐκανονίσθη ν' ἀναγεννῶνται διὰ τῆς θείας κολυμβήθρας μόνον οἱ ἐντὸς τοῦ δωδεκάτου ἔτους προσερχόμενοι ἄρρενες, αἱ δὲ γυναῖκες πάσης ἡλικίας, ἀλλ' οὐδεὶς μὴ συναινούντων τῶν γονέων.

Οἱ δὲ πολιορκούμενοι Ταῦρκοι τοῦ Ναυπλίου, στενοχωρούμενοι εἰς ἄκρον δι' ἄλλειψιν τροφῆς, ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθῶσι· συνήργησεν εἰς τοῦτο καὶ τις Ὀθωμανὸς Ἰσούφ-τσακούσης, πεσὼν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἐν ᾧ ἀπεστέλλετο παρὰ τῶν πολιορκουμένων εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ γράψας πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολὴν ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐκληφθεῖσαν ὡς τάληθ' ἔλεγουσιν, δι' ἧς τοὺς ἀπήλπιζε πάσης ἐξωθεν ἀντιλήψεως, καὶ τοὺς παρεκίνει νὰ συμβιβασθῶσι. Καὶ ἄλλοτε ἦλθαν οἱ πολιορκούμενοι εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν καὶ ὁ Πετρόμπεης, ὅστις κατέβη ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἀντιφερόμενος πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ πεπειθὼς ἐπὶ τὴν ἐπιρροήν του, ἔστειλε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους τὸν αἰχμάλωτον καθὴν τῆς ἐπαρχίας τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐπὶ συμβιβασμῷ μετ' αὐτοῦ ἢ δι' αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐματαιώθη συλληφθέντος τοῦ καθ' ἐπὶ τῇ παρούσῃ ὁμῶς

περιστάσει οἱ συμβιβαστικοὶ λόγοι ἐτελεσφόρησαν, καὶ τὴν 18 ὑπεγράφη σύμβασις λέγουσα, οἱ μὲν Τούρκοι νὰ παραδώσωσι τὰ φρούρια καὶ παντὸς εἶδους ὅπλα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ καὶ τὰ δύο τρίτα τῆς κινητῆς περιουσίας των μετὰ λεπτομερῆ καταγραφὴν, οἱ δὲ Ἕλληνες νὰ μετακομίσωσι τοὺς Τούρκους εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ νὰ τοῖς δίδωσι τακτικῶς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως τὴν καθημερινὴν τροφὴν μέχρι τοῦ εἰς τὰ ῥηθέντα παράλια κατὰ πλου. Εἰς ἐκπλήρωσιν δὲ τῶν ὅρων εἰσῆλθαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς Ναύπλιον οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἑλλήνων ἐν συνοδίᾳ 100 ὀπλοφόρων ὑπὸ ἀναπεπταμένην σημαίαν. Εἰς ἀσφάλειαν δὲ αὐτῶν παρέδωκαν οἱ Τούρκοι τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει ὁμήρους ἐκ τῶν σημαντικωτέρων οἰκογενειῶν· παρέδωκαν καὶ τὸν θαλασσοπόρυγον, εἰς ὃν εἰσῆλθαν 50 Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀνωτέρω 100, οἱ δ' ἄλλοι ἔμειναν ἐν Ναυπλίῳ φρουροὶ τῶν συνεισελθόντων πληρεξουσίων. Ἡ εἰδησις τῆς ἐγγιζούσης πτώσεως τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἐνομιζέτο ὅτι ἦσαν θησαυροὶ ἀποτεταμειυμένοι, διασπαρείσας εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, ἔφερε κατὰ δυστυχίαν μεγάλα προσκόμματα εἰς τὴν προσχεδιασθεῖσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκστρατείαν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, διότι εἴλκυσεν εἰς Ἀργολίδα πανταχόθεν πλήθη ὀπλοφόρων. Ἡ δὲ συρροὴ τούτων ἐπέφερεν ἀταξίας καὶ φόνους τῶν ἐξερχομένων ὑπὸ τὴν σύμβασιν Τούρκων καὶ προσβολὰς καὶ ὕβρεις καὶ κατ' αὐτῆς τῆς κυβερνήσεως, ἥτις φοβηθεῖσα δικαίως μὴ κακοποιηθῶσιν ἢ ἀρπαγῶσιν οἱ δαθέντες αὐτῇ ὁμηροὶ, τοὺς ἐπεβίβασεν εἰς ἑλληνικὸν πλοῖον διαμένον ἔμπροσθεν τῶν Μύλων. Ὅσον δὲ συμφέρον εἶχαν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου διὰ τὴν προσεγγίζουσαν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν, τόσον εἶχαν οἱ Τούρκοι νὰ τὴν ἀναβάλλωσιν. Ἡ πείνα ἐβίασε τούτους νὰ συμβιβασθῶσιν, ἀλλὰ λαμβάνοντες κατὰ τὴν σύμβασιν τὴν καθημερινὴν τροφὴν, ἀνάγκην δὲν εἶχαν νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν παραδοσίν των μὴ εἰδότες τί τέξεται ὑπὲρ αὐτῶν ἢ ἐπιούσα. Οἱ Ἕλληνες, ἀσκέπτως καὶ μικρολόγως φερόμενοι, ἐπέβαλαν ὅρον τὴν λεπτομερῆ καταγραφὴν ὅλης τῆς κινητῆς τῶν πολιορκουμένων περιουσίας καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀκριβῆ διανομὴν τῆς τὴν δ' ἀποπεράτωσιν τῆς ἐργασίας ταύτης παρέτεινεν ἔτι μᾶλλον ἡ κακὴ πίστις τῶν Τούρκων κρυπτόντων τὰ πολυτιμότερά των εἶδη. Οἱ ἐπὶ παραλαβῇ τοῦ φρουρίου εἰσελθόντες Ἕλληνες

εἶδαν μετ' ὀλίγον πόσον δυσπλήρωτος ἦτον ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ὅρος, καὶ συναινέσει καὶ τῶν Τούρκων ἐζήτησαν καὶ ἔλαβαν τὴν ἄδειαν νὰ μετατρέψωσι τὸν ὅρον τοῦτον εἰς ῥητὴν ποσότητα πληρωτέαν εἰς εἶδη ἐπὶ ἐκτιμήσει, ἂν δὲν ἦτο δυνατόν εἰς χρήματα· ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς δυσκολίας ἀρθείσης, οὐδὲ καὶ τότε ὁ μέγας σκοπὸς ἐπληροῦτο, διότι ἐχρειάζοντο ἐπὶ χεῖρας χρήματα εἰς κίνησιν τῶν πλοίων διὰ τὴν διαβίβασιν τῶν πολιορκουμένων, καὶ ἡ κυβέρνησις οὔτε εἶχεν οὔτ' εὕρισκε, καὶ ἐπροσπάθει νὰ κινήσῃ πλοῖα ἐπὶ τῷ προσδοκωμένῳ μεριδίῳ τῆς ἐν Ναυπλίῳ περιουσίας. Διὰ τὰ αἷτια ταῦτα παρτείνεται ἡ τῶσον ἀναγκαία παράδοσις τοῦ φρουρίου.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ μαίου, ἡ Πελοποννησιακὴ γερουσία ἀνεκάλυψεν, ὅτι ἐνήργουν τινὲς ἐν ἀγνοίᾳ ὧν ἐγκατέστησεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις Ἀρχῶν, νὰ τεθῇ ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλῶν, καὶ διεπραγματεύοντο περὶ τοῦτου μετὰ τῶν Ἀρχῶν τῶν ἰονίων νήσων. Ὅργανα δὲ τῆς διαπραγματεύσεως ταύτης ἐφωράθησαν οἱ δύο ἀδελφοὶ Ζαριφόπουλοι ἐξ Ἀνδριτσαινῆς, ὧν συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισεν ἡ γερουσία τὸν ἕνα εὐρεθέντα ἐν Τριπολιτσᾷ· ἡρε δὲ καὶ ἔγγραφον δι' ὧν ἀπεδεικνύοντο τὰ περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ὑπενεργούμενα. Τὸ νομοτελεστικόν, μαθὼν ταῦτα, κατέκρινεν ἀποτόμως τὴν διαπραγματεύσιν· ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου ἐν γένει δὲν ἐφάνησαν δυσαρεστηθέντες· μάλιστα τινες τῶν ἐν Ἀργεὶ εὐρεθέντων τότε, θέλοντες ν' ἀνιχνεύσωσι τὴν διάθεσιν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἀπέστειλαν ὑπὸ ἄλλην πρόφασιν εἰς Ζάκυνθον τὸν ἐπίσκοπον Ῥέοντος καὶ Πραστοῦ, Διονύσιον, ὅστις διὰ τοῦ πρωτοπαπᾶ τῆς νήσου ἐκείνης, Γαρζώνη, ἐλθόντος εἰς λόγους μετὰ τοῦ διοικητοῦ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, εἰδοποιήθη, ὅτι ἔδιδεν ἀπάντησιν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἂν ἡ περὶ προστασίας πρότασις ἐστέλλετο εἰς Λονδῖνον ἔγγραφον παρὰ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ἡ μὲν διαπραγματεύσις αὕτη διεκόπη.

Ἡ δὲ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν τῆς Πελοποννήσου ἐπικρατοῦσα ἀντιζηλία ἐκορυφώθη ἐπὶ τῇ εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς στρατολογίαν καὶ ἐκστρατείαν διασπορᾷ τῶν προκρίτων. Ὁ Κολοκοτρώνης διετῆρει καλῶς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν· ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῶν Καλαβρύτων, τῆς Καρυταίνης, καὶ ἄλλων μερῶν ὑφῆρπασαν τοὺς ἐπαρχιώτας τῶν ἀπὸ

τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ διὰ τὴν ἐκστρατείαν των, ἴσως καὶ θέλοντες ν' ἀδυνατίσωσι τὸν δυνατὸν τοῦτον ἀντίπαλον, ὅστις, ἰδὼν τὴν ὑφαρπαγὴν καὶ ἐναπολειφθεὶς μετ' ὀλίγων, ἔλυσε πλήρης ὀργῆς τὴν πολιορκίαν καὶ ἀνέβη εἰς Τριπολιτσάν, κηρύττων ὅθεν διέβαινεν ἀσυδοσίαν πρὸς ἔλκυσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἐτοιμαζόμενος νὰ καταβῇ ἐκεῖθεν εἰς Ἀργολίδα, ἵνα κριθῇ, ὡς ἔλεγε, μετὰ τῶν ἐναντίων του, ἀλλὰ διανοούμενος κυρίως ν' ἀνατρέψῃ τὰ καθεστῶτα καὶ ν' ἀντικταστήσῃ στρατοκρατίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πομπώδης κατάλογος τῆς στρατολογίας ἔμεινεν ἀνενέργητος, καὶ ἡ εἰς τὰς ἐπαρχίας πολύκροτος διασπορὰ τῶν προκρίτων ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος ἔφερε κακὸν ἀντὶ κηλοῦ, διότι ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν χωρὶς νὰ κινήσῃ δυνάμεις οὔτε εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα οὔτε καὶ ἐπ' ἀσφαλείᾳ τοῦ ἰσθμοῦ. Καὶ ταῦτα συνέβαιναν καθ' ἣν ὥραν οἱ μὲν ἐχθροὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ περάσωσιν ἐν πολλῇ δυνάμει τὸν Σπερχεῖόν, οὐδεμία δὲ δύναμις, ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὸν Ὀδυσσεύ, ὑπῆρχεν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ εἰς ἀντίκρουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΕ'.

* κατράτεια Ἀλβανῶν εἰς Σοῦλι. - Πτώσις αὐτοῦ καὶ ἀποκλεισμός Κιάφας - Ἐκστράτεια ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον πέραν τοῦ Μακρονόρους. Φθορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Πασάνον μικρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως ἐν τῷ Ἀμβρικ. καὶ κόλπῳ. - Μάχη Κομποτίου, Πλάκας, Φαναρίου, καὶ θάνατος Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. - Μάχη τοῦ Πέττ.

ΜΕΤΑ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ, ὅλη ἡ Ἡπειρος ἐπρόσ-
κύνησεν, ὡς εἶρηται, τὸν Χουρσέδην· ἀλλ' οἱ Σουλιῶται δὲν
ἐκλιναν τὸν αὐχένα. Ὁ λαὸς οὗτος, ὁ πολεμήσας ἕως τότε
ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ, ἀπεφάσισεν ὁμοθυμαδὸν νὰ πολεμήσῃ τοῦ λοι-
ποῦ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ πολεμήσῃ εὐτυχῶς
καὶ νὰ φέρῃ προσκόμματα εἰς τὴν ἤδη ἔτοιμον κατὰ τῆς ἀπο-
στατησάσης Ἑλλάδος ἐκστράτειαν τῶν Ἀλβανῶν ἐπρόβαλε τῇ
ἐλληνικῇ κυβερνήσει νὰ στείλῃ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη πλοῖα,
τὰ μὲν πρὸς μεταφορὰν τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων αὐτῶν εἰς
Πελοπόννησον, τὰ δὲ πρὸς φόβον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐμψύχωσιν
τῶν γειτόνων Χριστιανῶν· νὰ τοῖς στείλῃ δὲ καὶ τροφὰς καὶ
πολεμεφόδια, καὶ νὰ τοῖς δώσῃ τὴν ἄδειαν νὰ συννοηθῶσι μετὰ
τῶν Χριστιανῶν ἢ καὶ τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἀλβανίας. Ἡ
κυβέρνησις ἔδωκεν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν·
ἐσκόπευε δὲ νὰ ἐκτελέσῃ βραδύτερον καὶ τὰς ἄλλας τῶν αἰ-
τήσεις ὅπως ἐδύνάτο· οἱ Ἀλβανοὶ ἐν τοσούτῳ, καὶ κυρίως οἱ
γειτῶνες τῶν Σουλιωτῶν Τσάμιδες, δὲν ἔκριναν συνετὸν νὰ στρα-
τεύσωσιν ἐπὶ τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα καὶ ἀπομακρυνθῶσι
τῶν ἐστιῶν αὐτῶν πρὶν εἰρηνεύσωσιν οἱ Σουλιῶται, διότι ἄλ-
λως ἐκινδύνευαν αἱ οἰκογένειαι των, δι' ὃ παρεκάλεσαν τὸν
Χουρσέδην νὰ φροντίσῃ περὶ τούτου. Οὗτος καὶ διὰ τὴν αἰ-
τίαν ταύτην, καὶ μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ ὀπίσω φλόγα ἐπαναστά-
σεως δυνάμενην νὰ διαδοθῇ, ἔγραψε τοῖς Σουλιώταις, ὅτι δι-
καιον ἴσως εἶχαν ἄλλοτε νὰ ὀπλισθῶσι, διότι ὁ προκάτοχός
του, παραβᾷς τὸ βασιλικὸν φερμάνι, ὅχι μόνον δὲν τοῖς ἀπέ-

δωκε τὴν πατρίδα των καὶ τὰ ὑποστατικά των, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπεβουλευθή· ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἐμνησικακεῖ, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας τοὺς ἐσυγχώρει καὶ τοῖς ἀπέδιδε τὸν τόπον των, τὰ ὑποστατικά των καὶ τὰ ἀρχαῖά των προνόμια καὶ ὅτι ἦτον ἔτοιμος καὶ αὐτὸς νὰ τοῖς δώσῃ ὅ,τι ἄλλο εὖλογον ἐζήτουν· τοὺς παρ-
εκίνει δὲ νὰ στείλωσι πρὸς αὐτὸν πληρεξουσίου ὅσον τάχι-
στα, διότι ἐβιάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ. Οἱ Σουλιῶται, εὐχαρι-
στήσαντές τον διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐνοίαν του, ἀπήντησαν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἀποστασία τῶν Ἑλλήνων ἐπήγαγεν ἐκ τῶν ῥα-
διουργιῶν τοῦ Ἀλῆ, δίκαιον ἐφαίνετο, νὰ μὴ ἐκστρατεύσῃ ὁ Χουρσήδης κατ' αὐτῶν πεσόντος ἐκείνου, ἀλλὰ νὰ τοῖς δώσῃ ἀμνηστείαν, καὶ ἂν ἐκεῖνοι τὴν ἐδέχοντο, τὴν ἐδέχοντο καὶ οὗτοι· ἄλλως ἐπρόκριναν ν' ἀποθάνωσι παρὰ ν' ἀμαυρώσωσι τὸ ὄνομά των δι' ἀπιστίας, ἀποχωριζόμενοι ὁμοθησίων συμπολε-
μιστῶν. Ἡ παρακοή αὕτη τῆς προσταγῆς καὶ τὸ ὕφος τῆς ἀπαντήσεως τῶν Σουλιωτῶν ἐκίνησαν εἰς ἀγανάκτησιν τὸν ἀλαζόνα Χουρσήδην, ὅστις, ἔτοιμος νὰ στείλῃ τὰς δυνάμεις του εἰς Ἀκαρνανίαν, ἀπεφάσισε νὰ τὰς κινήσῃ πρῶτον ὅλας εἰς ἐξαλόθρευσιν των. Ἡ εἰδησις διεσπάρη, καὶ οἱ Σουλιῶται, ἀπόφασιν ἔχοντες ν' ἀνθέξωσι, διέταξαν τοὺς κατοικοῦντας τὰ ἀπώτερα χωρία των Χριστιανοὺς νὰ μετακομισθῶσι καὶ με-
τακομίσωσι τὰ κτήνη των εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ τμήματος τοῦ Σου-
λίου πρὸς ἀσφάλειαν· ἀλλὰ, πρὶν κινηθῶσιν οἱ ἐχθροὶ κατ' ἐκεί-
νων τῶν μερῶν, οἱ πρόκριτοι τῶν Ἀλβανῶν, λαβόντες τὰς περὶ ἐκστρατείας διαταγὰς τοῦ Χουρσήδου, καὶ βλέποντες ὅτι ἡνοί-
γετο στάδιον ἐπικινδύνου πολέμου καὶ ἀνωφελοῦς διὰ τοὺς λαφυροφίλους τούτους πολεμιστάς, ἦλθαν εἰς λόγους συμβιβασ-
μοῦ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐν Δερβιζιάνοις, χωρὶς τέσσαρας ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου. Οἱ λόγοι τῶν Ἀλβανῶν ἀπέβλεπαν ν' ἀποσπάσωσι τοὺς Σουλιώτας τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' οὗτοι ἐπέμεναν εἰς ὅσα ἔγραψαν τῷ Χουρσήδῃ, καὶ οὕτως οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Σουλιῶται διεχωρίσθησαν ἄπρακτοι τὴν πρῶ-
την ἡμέραν· ἀνωφελῶς ἐπανελήφθησαν τὰ αὐτὰ καὶ τὴν ἀκό-
λουθον· πολλοῦ δὲ λόγου γενομένου περὶ τῆς ἀφεύκτου κατα-
στροφῆς τοῦ Σουλίου, καὶ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων τῶν Σουλιωτῶν, ἂν δὲν ἐσυμβιβάζοντο, ὁ Δαγκλῆς ἀπεκρίθη, «ὅτι ποτὲ δὲν θὰ ἡνδραποδίζοντο· διότι, ἂν ἐκυρι-
• εὔετο ὁ τόπος των, θὰ ἐφανεύοντο παρ' αὐτῶν τῶν Σουλιω-

« τῶν ». Μετὰ δὲ τὴν συνέντευξιν ταύτην οἱ Ἀλβανοὶ ἀπηλπίσθησαν παντὸς συμβιβασμοῦ, ὁ δὲ Χουρσήδης, εἰς ἄρσιν τοῦ προσκόμματος τοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν, ἐκίνησε κατὰ τοῦ Σουλίου ὅλας τὰς δυνάμεις διὰ μίξας, ὡς δεκατέσσαρας χιλιάδας. Εἰς ἄκρον ὀλιγάριθμοι ὄντες οἱ Σουλῶται καὶ ὀλίγας μόνον θέσεις ἐδύναντο νὰ καταλάβωσι, καὶ ὀλίγους πολεμιστὰς ἐν αὐταῖς νὰ τοποθετήσωσι. Τῷ ὄντι, ἐναντίον τῶν δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀντέταξαν μόνον χιλίους, ἐξ ὧν τριακόσιοι κατέλαβαν τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου Νικολάου ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην, τετρακόσιοι τὴν τοῦ Ζαβρούχου ὑπὲρ τὸν Διαμαντὴν Ζέρβαν καὶ ἄλλους, καὶ τριακόσιοι τὴν τοῦ Μομάκου ὑπὸ τὸν Δράκον, τὸν Δαγκλὴν καὶ τὸν Γούσην. Οἱ ἐχθροὶ, φθάσαντες εἰς Βαριάδας, διηρέθησαν εἰς τρία σώματα, καὶ τὸ μὲν ἐκ τρισχιλίων ὑπὸ τοὺς δύο σιλιχτάρας, τὸν τοῦ Χουρσήδου καὶ τὸν τοῦ Ἀλῆ, κατέλαβε τὴν 15 μαῖου τὸ σέλωμα τοῦ Ποπώβου, τρεῖς ἡμισὺ ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου πρὸς βορρᾶν· τὸ δὲ ἄλλο ἐκ πεντάκισχιλίων ὑπὸ τὸν Βρυώνην καὶ τὸν Ἄγον Μουχουρδάρην διέβη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τὸ ὑπερκείμενον τοῦ Σουλίου βουνόν, Βοῦτσι· τὸ δὲ τρίτον ὑπὸ τὸν Κεσέρ-Ἀχμέτ πασαν ἐστράτευσε πρὸς δυσμὰς τοῦ Σουλίου, κατὰ τοὺς Μύλους. Τὰ τρία δὲ ταῦτα πολυάριθμα σώματα ἔπασαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπὶ τὰ τρία ὀλιγάριθμα τῶν Σουλιωτῶν· καὶ τὸ μὲν κατὰ τὸν ἅγιον Νικόλαον, μὴ δυνήθην ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ν' ἀνθέξῃ, ὡπισθοδρόμησε καὶ ἐτοποθετήθη κατὰ τὴν ὑπερκειμένην τῆς Κιάφας Στρέθιζαν, τὴν καὶ Στρούμπουλον· τὰ δὲ κατὰ τὸ Ζαβρούχον καὶ Μομάκον ὑπεράσπισαν εὐτυχῶς κατ' ἀρχὰς τὰς θέσεις των, ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὰς ἐγκατέλειψαν. Οἱ ἐχθροὶ εἰσῆλθαν εἰς τὸ Σούλι, τὸ ἐκυρίευσαν καὶ ἀνέβησαν πρὸς τὴν ἄνωθεν αὐτοῦ ῥάχιν, Κοῦγκι. Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης κεῖται ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δονάτου, περιτειχισμένος. Ὁ Δράκος, μεταβὰς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Μομάκου εἰς τὸ Κοῦγκι, καὶ ἰδὼν ἀναβάντας τοὺς ἐχθροὺς ἐκλείσθη ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος τοῦ ναοῦ μετὰ 52 πολεμιστῶν. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἐπολέμησαν εὐτυχῶς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τῆς πρώτης φυλακῆς τῆς νυκτός. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον οἱ Τοῦρκοι, ἐπικρατούσης ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος βαθείας σιωπῆς, ὥρμησαν νὰ εἰσπηδήσωσιν ὑποθέσαντες ὅτι ἔφυγαν οἱ ἐν αὐτῷ κρυφίως. Ἀτάραχοι οἱ ἐντὸς δὲν τοὺς ἐκτύπησαν ἕως οὗ

ἐπλησίασαν, καὶ τότε πυροβολήσαντες ὅλοι διὰ μιᾶς ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν πολλοὺς καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἄλλους. Τὴν αὐτὴν νύκτα ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἁγίου Μουχουρδάρη ἐμήνυσε κρυφίως τοῖς ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐμελέτων νὰ μὴ ἐπανέλθωσι κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ὀρμήσωσιν ἐπὶ τὴν Κιάφαν. Ἡ Κιάφα ἦτο τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν Σουλιωτῶν. Ἐκεῖ ἦσαν αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα, καὶ ἡ κινητὴ περιουσία των· ἐκεῖ ἐκάθητο καὶ ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου· ἐκεῖ συνεσωρεύθησαν καὶ αἱ καταφυγοῦσαι ἐκ τῶν μακρυνῶν χωρίων οἰκογένειαι τῶν Χριστιανῶν καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν· ὥστε, ἂν ἐχάνετο ἡ Κιάφα, ἐχάνετο τὸ πᾶν· διὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ κοινοποιήσει τοῦ γραμματέως, ἦν δὲν ὑπόπτειυσαν δολίαν, ἐγκατέλειψαν τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου Δονάτου. Μετὰ τὴν πτώσιν δὲ τοῦ Σουλίου ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι ὡς ἐκιάτουν ἕως τότε θέσεις, ὥστε κατεῖχον ὅλοι τρεῖς, τὰς ἀναγκαιοτέρας, τὴν Κιάφαν, τὸν Ναβαρίκον, ἀπέχον τῆς Κιάφας τρία τέταρτα τῆς ὥρας, καὶ τὴν Χώνιαν, ὅθεν ἐλάμβαναν οἱ ἐν τῇ Κιάφᾳ τὸ νερόν· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν πολεμιστῶν ἦσαν πάντοτε περὶ τὴν Κιάφαν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐκινήθησαν τῷ ὄντι, καθὼς προκηγγέλθη παρὰ τοῦ γραμματέως, πρὸς τὴν Κιάφαν, ἔστησαν ἐπάνωθεν αὐτῆς βομβοδόλους καὶ κανόνια, ἐκτύπουν τὸ φρούριον καὶ τὰς ἔξωθεν τοῦ φρουρίου οἰκογενείας τῶν χωρικῶν, καὶ ἐπροξένουν πολλὴν βλάβην. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἦλθε καὶ ὁ Χουρσέδης εἰς τὸ στρατόπεδον μαθὼν τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου, καὶ συμβουλίου γενομένου ἀπεφασίσθη νὰ κινηθῶσι συγχρόνως ἐπὶ τὸν Ναβαρίκον, τὴν Χώνιαν, καὶ τὴν Κιάφαν· καὶ τὰ χαράγματα τῆς 17 ἰουνίου ἐκίνησαν ὁ μὲν Βρυώνης καὶ ὁ Ἅγιος Μουχουρδάρης μετὰ ἐξκισχιλίων ἐπὶ τὸν Ναβαρίκον, ὁ δὲ Ἰσμαὴλ Πρόνιος, ὁ Ταῆρ Τσαπάρης, καὶ ὁ Μπάλιος Χούσας μετὰ τετρακισχιλίων ἐπὶ τὴν Χώνιαν· ὁ δὲ Σιλιχτάρης Μπότας μετὰ δισχιλίων ἐπὶ τὴν Κιάφαν. Τριακόσιοι Σουλιῶται ἦσαν κατὰ τὸν Ναβαρίκον πρὸ τοῦ κινήματος τῶν ἐχθρῶν· ἐπὶ δὲ τῇ παρουσίᾳ τόσοῦ πλήθους, 37 μόνον ἀπέμειναν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Δράκον, ἀλλὰ καὶ τόσον ὀλίγοι ἀντεστάθησαν εὐτυχῶς ἕως οὗ ἦλθεν ἰκανὴ βοήθεια ἐκ τῆς Κιάφας, καὶ τότε ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ ὑποχωρήσωσι τὴν νύκτα ἄπρακτοι. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξημέρωσε, χίλιοι πενταχύσιοι, διαμείναντες ἐντὸς τινων πύργων ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ὑποχωρήσεως τῶν συναδέλφων των, ἐξήτησαν

ἄδειαν ἵνα ἀπέλθωσιν ἀβλαβεῖς. Οἱ δὲ Σουλιῶται, ὑποπεύσαντες μὴ ἐπανέλθωσιν οἱ προαναχωρήσαντες εἰς λύτρωσιν τῶν ἀπομεινάντων τούτων, εἰσήκουσαν τὴν αἵτησίν των. Ἀπέτυχαν ἐπίσης καὶ τὰ σύγχρονα κινήματα τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τὴν Κιάφαν, ὅπου καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τοὺς ἐπολέμησαν κυλίουσαι λίθους. Εὐτύχησαν κατ' ἀρχὰς τὰ κατὰ τὴν Χώνιαν καὶ ἐδίασαν οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐκεῖ Σουλιώτας, ἑκατὸν σχεδὸν ὄντας, νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὰ ἄνω· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐφάνησαν ἀπροσδοκῆτως καταβαίνοντες ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν πενταχόσιοι Χριστιανοὶ ἀλαλάζοντες καὶ τουφεκίζοντες, ἐν αἷς καὶ γυναῖκες, αἱ μὲν ἑνοπλοὶ αἱ δὲ ῥοπαλοφόροι. Τούτους ἰδόντες οἱ Τούρκοι μακρόθεν ἐρχομένους ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι καὶ μετέβησαν εἰς τὰς πρώτας θέσεις των.

Ἄν ἡ ὑπερέχουσα ἀνδρία τῶν Σουλιωτῶν δὲν ἦτον ἤδη πολυλχόθεν γνωστή, τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κοιτορθώματα ἤρκουν νὰ τὴν μαρτυρήσωσιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ οἱ ἐν Πρεβέζῃ καὶ Ἀρτῇ διαμένοντες ἐχθροὶ ἐπάτουν τὰ ἄκρα τῆς Ἀκαρνανίας, ἡκροβολίζοντο καὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ ἔαρος ἐπιδρομῶν ἀνέκτησαν τὰ τειχίδια τοῦ Τεκὲ καὶ τῆς Πλαγιάς.

Ὁ δὲ Χουρσήδης, ὅλως ἀγανακτῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς ἄλωσιν τῆς Κιάφας ἐκστρατείας του, διώρισε τὸν Βρυώνην ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας καὶ ὅλων τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον ὀθωμανικῶν δυνάμεων, καὶ μετέβη εἰς Λάρισσαν πρὸς κίνησιν ἄλλου πολυπληθοῦς στρατοῦ ἐτοίμου ἤδη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Ἐπειδὴ τόσα στρατεύματα ἔτοιμα νὰ πέσωσιν εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν δὲν ἐχρονотρίβησαν εἰμὴ διὰ τὴν ἀντίστασιν τῆς Κιάφας, μέγα συμφέρον εἶχεν ἡ Ἑλλάς νὰ διατηρηθῇ ἡ θέσις ἐκείνη, φαινομένη τὸ προπύργιον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· μέγα συμφέρον εἶχε καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου ὑπερόριον, ὃ ἐστὶν εἰς τὴν Ἠπειρον· διὰ τοῦτο, φθάσας τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ ὅλη ἡ δύναμις εἰς λύτρωσιν τῆς κινδυνευούσης Κιάφας καὶ εἰς σύστασιν στρατοπέδου πέραν τοῦ Μακρυνόρους.

Ἀφ' οὗ δὲ διὰ τῆς προθύμου συνδρομῆς ὅλων τῶν Ἀρχῶν καὶ ὅλων τῶν δυνατῶν διέθεσεν ὁ Μαυροκορδάτος τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἡ περίστασις ἀπῆται, καὶ

ἐνήργησεν ὅσα ἀναγκαῖα εἰς προμήθειαν τροφῶν, ἀπεστάλη δὲ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ πεντακοσίων Μχνιατῶν καὶ Καρυτινῶν ἐπὶ τεσσάρων ἐκ τῶν ἐν Μεσολογγίῳ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐλλιμενιζόντων πλοίων εἰς Φανάρι, λιμένα 5 ὥρας ἀπέχοντα τῆς Κιχφας· ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἐξεστράτευσε τὴν 1 ἰουνίου μετὰ τῶν τακτικῶν, τῶν φιλελλήνων, τῶν ἐπταννησιῶν, καὶ τινων Αἰτολοακαρνανῶν εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἀχελώου κοιλάδα, Λάσπην, ὑπὸ τὸ χωρίον τοῦ Μυχλαῖ, ὅπου ἐνεκρίθη νὰ συνέλθωσι πανταχόθεν τὰ στρατεύματα· ἐνδιατρίψας δὲ τρεῖς ἡμέρας ἐπροχώρησεν εἰς Καρθασαράν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου, καὶ εὗρων δύο μικρὰς κανονοφόρους ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Πασάνον, τὸν ἄλλυτε ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ, ἔστειλε δι' αὐτῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ὄχθης τοῦ κόλπου Κόπραινιν δύο εὐκόμιστα κανόνια καὶ τινες ἄλλας πολεμικὰς ἀποσκευὰς πρὸς μετακόμισιν των εἰς Κομπότι, χωρίον δύο ὥρας ἀπέχον τῆς Ἀρτῆς ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως· ἔστειλε δὲ καὶ τὰ στρατεύματα διὰ Βάλτου καὶ Μακρυνόρους εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ὅπου ἔφθασε καὶ αὐτὸς τὴν 9. Ἀλλ' ὅλγ· γὰρ ἐκεῖ συνελθόντα στρατεύματα, τακτικὰ καὶ μὴ, μόλις ἦσαν τρισχίλιοι, ἐν ᾧ τριπλάσια ἦσαν τὰ ἐν Ἀρτῇ, Ἰωαννίνοις καὶ Πρεβέζῃ ἐχθρικά. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν, ἐξελθὼν ὁ Νορμάννος μετ' ὀλίγων ἀκολουθῶν εἰς παρατήρησιν τῶν πέριξ τοῦ χωρίου θέσεων, ἀπήντησεν αἰφνης πεντακοσίους ἱππεῖς ὑπὸ τὸν Ἰσμαῆλ Πλιάσαν ἐρχομένους καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἐξ Ἀρτῆς πρὸς τὸ Κομπότι, καὶ ὀπισθοδρομήσας εἰς τὸ χωρίον εἰδοποίησε τὴν ἐπέλευσιν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐν τῷ ἅμα οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ἐφορμήσαντες τοὺς ἔτρεψαν, καὶ προπορευόμενοι οἱ φιλέλληνες καὶ ἀκολουθοῦντες οἱ Ἕλληνες τοὺς κατεδίωξαν σχεδὸν ὡς τὴν Ἀρταν φονεύσαντες ἱκανοὺς ἀναβάτας καὶ ἀρπάσαντες τοὺς ἵππους των, ἐν οἷς καὶ τινες ἀξιωματικῶν καὶ τοῦ κεχαγιστὸς ἀργυροχαλίνωτοι. Ἐφονεύθησαν καὶ ὀλίγοι Ἕλληνες τακτικοί.

Τὴν δὲ ἐπαύριον, ἐν ᾧ οἱ ἐν τῷ Κομποτίῳ ἐβουλευόντο περὶ τῶν περαιτέρω, ἦλθαν πρὸς αὐτοὺς ἀπεσταλμένοι τῶν Σουλτανῶν ἀναγγέλλοντες τὴν ἐπικίνδυνον στάσιν των καὶ αἰτούμενοι ταχεῖαν ἀντίληψιν· ἐπρόσθεταν δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἦσαν πλείότεροι ἢ ὅσοι ἐχρειάζοντο ὅπλοφόροι εἰς φύλαξιν ὧν κατεῖχαν θέσεων, ἔτοιμοι ἦσαν γὰρ ἐξέλθωσι τινες εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐξω κα-

Ἰούνιος

νημάτων ἅμα ἐπλησίαζαν στρατεύματα. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἀπεφασίσθη ἄλλοι μὲν τοῦ ἐν Κομποτίῳ στρατεύματος νὰ πλησιάζωσιν ὅσον ἐδύναντο πρὸς τὴν Κιάφκν, ἄλλοι δὲ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Πέτα, ὡς εἰς θέσιν δυνατωτέραν ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἐν Ἀρτῇ Τούρκους· τοῦ νὰ ἐκστρατεύωσιν ἐπὶ τοὺς εἰς βοήθειαν τῆς Κιάφκν κινουμένους.

Ὁπλαρχηγὸς τοῦ τμήματος τῆς Ἀρτῆς, εἰς ᾧ ἀνῆκε τὸ χωρίον τοῦ Πέτα, ἦτον ὁ Γῶγος, οὗτινος τὰ λαμπρὰ ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ καὶ ἐν Μακρυνόρει κατορθώματα ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος διηγήθημεν. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐστρατοπέδευεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν τῷ ῥηθέντι χωρίῳ. Ἄν καὶ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐπολέμησε φανερὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἔφθειρε πολλοὺς καὶ ἐματαιώσῃ καὶ τὰ κατὰ τῆς Αἰτωλοσκαρνανίας σχέδια των, οἱ Τούρκοι, θεωροῦντές τον ὡς δυνατόν καὶ ὡς ἔχοντα πολλὴν καὶ δικαίαν φήμην, τὸν ἄφῃσαν ἀνενόχλητον ὀπλαρχηγόν τοῦ τμήματός του ὑπακρινόμενον ἕκτοτε τὸν φίλον των· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι ἐπίστευαν αὐτόν, οὔτε αὐτὸς ἐκείνους· δι' ᾧ καὶ ἀσυνέντευκτοι ἦσαν, καὶ συνεννοοῦντο μόνον διὰ γραμμάτων ἐξαγοραζόμενοι ἀμοιβαίως τὸν καιρόν. Ὁ ὀπλαρχηγὸς οὗτος, διατηρῶν φανερὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Τούρκους, διετήρει ἐπίσης φανερὰς καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας· καὶ τοῖς μὲν ἔλεγεν ὅτι τὸ ἔθνικόν συμφέρον ἀπῆτει νὰ πολιτεύεται τοὺς Τούρκους, τοῖς δὲ ὅτι ἡ φρόνησις ἀπῆτει νὰ πολιτεύεται τοὺς Ἕλληνας. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπέδευσαν ἐν Κομποτίῳ, οἱ Τούρκοι, ἀνυπολόγιστοι τὴν παρελθούσαν διαγωγὴν του, τὸν ὑπώπτευσαν ὑπεράλλοτε καὶ τῷ ἔγραψαν ὅτι καὶρὸς ἦτο νὰ προσβάλωσιν ἐκ συμφώνου τοὺς κλέπτας· οὗτος δὲ τοῖς ἀπεκρίθη, ὅτι ἔτοιμος ἦτον, ἀλλ' ἐνόμιζε καλὸν νὰ μὴ βιασθῶσι· τοὺς ἐζήτησε δὲ τροφὰς καὶ πολεμζφόδια διὰ τοὺς στρατιώτας του. Οἱ Τούρκοι καὶ τὴν περὶ ἀναβολῆς γνώμην του ἤκουσαν, καὶ ὅσα ἐζήτησε τῷ ἔστειλαν, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν ἐχάρισε τοῖς ὁμοπίστοις του, ἄλλα δὲ τοῖς ἐπώλησεν εἰς μισθοδυσίαν τῶν στρατιωτῶν του· δὲν τοῖς ἀπέκρυψε δὲ οὐδ' ὅ,τι τῷ ἔγραψαν ἐσχάτως οἱ Τούρκοι, οὐδ' ὅ,τι αὐτὸς ἀπεκρίθη. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Γῶγος.

Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ σχεδίου τῆς ἐλληνικῆς ἐκστρατείας ὑπὲρ τῆς Κιάφκν ὁ μὲν Βαρνακιώτης, ὁ Ἰσκος, ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Καρατάσιος, καὶ ὁ Γάτσος ἐκίνησαν τὴν

ἐσπέραν τῆς 21 μετὰ χιλίων διακοσίων πρὸς τὴν Κιάφαν· οἱ δὲ τακτικοί, οἱ φιλέλληνες, οἱ Ἑπτανήσιοι, ὁ Γρίβας, ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Γιατράκος μετέβησαν τὴν ἐπαύριον εἰς τοῦ Πέτα, ὅπου ἦσαν τὸν Γῶγον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς· ἔμειναν δὲ ἐν Κομποτίῳ τινὲς Μεσολογγίται, Ἀνατολικιώται καὶ Ζυγιῶται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ντόβαν, τὸν Σπύρον Πεταλούδην καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Γκολφῖνον. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τινων Πελοποννησίων καὶ Στερεοελλαδιτῶν, μετέβη αὐθήμερον εἰς Λαγκάδαν ἐπὶ προμηθείᾳ τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοῦ. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν συνέβη τὸ ἐξῆς δυστύχημα τῆς ἐκστρατείας, ποδὸδρομος δεινότερων δυστυχημάτων.

Διὰ τοῦ Πασάνου, διοικοῦντος τὰς δύο μικρὰς κανονοφόρους, εἶχαν ἤδη καταλάβει οἱ Ἕλληνες τὸν ἀμβρακικὸν κόλπον. Οἱ Τοῦρκοι, θέλοντες νὰ τὸν ἀνακτήσωσιν, ἡτοίμασαν ἐν Πρεβέζῃ καὶ μετέφεραν εἰς τὸν κόλπον τρεῖς μεγάλας κανονοφόρους. Ἄνισος ἦτον ἡ πάλῃ, καὶ ὁ Πασάνος ἐπροσπάθησε νὰ ῥίψῃ εἰς τὴν ξηρὰν τὰς κανονοφόρους του, αἵτινες εὐρέθησαν ἀνυπόπτως πλέουσαι ἐπὶ τῷ εἰσπλῷ τῶν ἐχθρικών· ἀλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα νηνεμία ἐματαίωσε τὰς προσπάθειάς του. Ἀπελπισθεῖς δὲ τοῦ νὰ τὰς λυτρώσῃ, ἐμβῆκεν εἰς τὸ ἐφόλκιόν του καὶ ἡγωνίζετο διὰ τῆς κωπηλασίας νὰ σωθῇ κἂν αὐτός ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ἄκρας τοῦ κόλπου· ἀλλ' εὐστοχος κανονία ἐβύθισε τὸ ἐφόλκιον, καὶ οὕτως οἱ ἐχθροί, συλλαβόντες τὰς κανονοφόρους καὶ τὰ πληρώματα, συνέλαβαν καὶ αὐτὸν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, τὸν ἀπεκόμισαν σιδηροδέσμιον εἰς Ἄρταν καὶ τὸν ἐφυλάκισαν (α), τοὺς δ' ἀθλίους ναύτας ἐσουβλίσαν ἐν Πρεβέζῃ. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι γενόμενοι κύριοι ὅλου τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου διέκοψαν τὴν διὰ θαλάσσης κοινωνίαν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας.

Οἱ δὲ περὶ τὸν Βαρνακιώτην καὶ λοιποὺς ὀπλαρχηγούς, ἀναχωρήσαντες ἐκ Κομποτίου, ἀπήντησαν μέγαλα ἐμπόδια εἰς τὴν πρὸς τὴν Κιάφαν πορείαν τῶν περιφερόμενοι τῇδε κάκεισε, διώκοντες καὶ διωκόμενοι, ἕως οὗ πάμπολλοι Τοῦρκοι ἐπέπεσαν τὸ πρῶτ' τῆς 29 κατὰ τὴν Πλάκαν, χωρίον ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ καὶ ἀπέχον τῆς μὲν Κιάφας 10 ὥρας, τοῦ δὲ Κομποτίου 4. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἰσοπαλῆς μέχρι τῆς μεσημβρίας, καθ' ἣν, ἐλθούσης νέας καὶ ἀκουράστου πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐπιβοηθείας, ἐτράπησαν οἱ Ἕλληνες ἀπηυδνηκότες ἐξ αἰτίας τῆς μάχης τῆς αὐγῆς.

καὶ κατέφυγαν διωκόμενοι εἰς τὴν ἀκρόρειαν. Οἱ δ' ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν των, ἐπῆραν ὅλην τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν των καὶ τὰς ὀλίγας τροφὰς των, καὶ ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν ὑπὲρ τοὺς 100. Οἱ Σουλιῶται ἔστειλαν 500 εἰς ἐπικουρίαν, ὡς προὔπεσθέησαν, ἀλλ' ἀπαντήσαντες οὗτοι πολλὰς δυσκολίας καθ' ὁδὸν δὲν ἔφθασαν πλησίον τῆς Πλάκας εἰμὴ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, καθ' ἣν μαθόντες τὴν ἐπὶ τῆς προτεραίας φυγὴν τῶν Ἑλλήνων ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια· οἱ δὲ καταφυγόντες εἰς τὴν ἀκρόρειαν Ἕλληνες, ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ χρησιμεύσωσι πλέον πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐξεστράτευσαν, κατέβησαν τὴν νύκτα ὀπισθεν τοῦ ὄρους καὶ ἔφθασαν εἰς Πέτρα κακῶς ἔχοντες τὴν 1 Ἰουλίου, καὶ οὕτως ἐματαιώθη τὸ δι' ἐκεῖνον τοῦ μέρους ὑπὲρ τῆς Κιάφας σχέδιον.

Οἱ δὲ ἐν Πέτρᾳ φιλέλληνες, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Δανίας, ἀκούσαντες ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς των, ὅτι 800 τῶν ἐν Ἀρτῇ Ἀλβανῶν ἐξῆλθαν εἰς τὰς πλησιοχώρους κόμας ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρατεύσωσι. Τόσον δὲ ἀκράτητος ἦτον ἡ τόλμη τοῦ Δανίου καὶ τόσον θερμὴ ἡ ἐπιθυμία του νὰ διαπρέψῃ, ὥστε παρήκουσε καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐπιτελῶν Νορμάννον, ὑφ' ὃν διετέλουν οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληνες, μὴ ἐγκρίνοντα τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην περιπλάνησιν. Ἐπειδὴ οἱ φιλέλληνες οὔτε τόπον οὔτε γλῶσσαν ἐγνώριζαν, παρέλαβάν τινες τῶν ὀπαδῶν τοῦ Γώγου ὡς ὁδηγούς. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐξεστράτευσαν (25 Ἰουνίου), συνεξεστράτευσαν καὶ οἱ Ἐπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Πανᾶν, καὶ ὅλοι κατέβησαν ἐν πρώτοις πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἀρτῆς, καὶ μέχρι τινὸς παραποταμοποροῦντες ἀνέβησαν τὴν νύκτα εἰς Πλάκκαν, ὅπου δὲν ἦσαν ψυχὴν, διότι διαβάντες ἐκεῖθεν τὴν προτεραίαν οἱ Ἀλβανοὶ τόσον ἠτάκτησαν, ὥστε οἱ κάτοικοι ὅλοι κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση· εἶδαν ὅμως ἐπὶ τινων ὁρέων πέραν τοῦ ποταμοῦ πολλὰ πυρὰ, καὶ ἐντεῦθεν συμπεράναντες ὅτι ἐκεῖ ἦσαν οἱ ἐχθροί, ἐκίνησαν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν, ἐπέρασαν πρὸς μεσημβρίαν τὸν ποταμόν, καὶ τὴν ἐσπέραν ἔφθασαν εἰς τὸ ὄρεινόν χωρίον Βρόντσαν, ὅπου ἐφαίνοντο τὰ πυρὰ τὴν παρελθούσαν νύκτα, ἀλλὰ δὲν ἦσαν εἰμὴ μίαν καὶ μόνην γυναικα καὶ ἔμαθαν, ὅτι πρὸ ὀλίγου ἔφυγαν οἱ Ἀλβανοὶ ἐκεῖθεν ἐν βίᾳ· ἡ δὲ ἐν βίᾳ φυγὴ φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τινων τουφεκιῶν, ἃς ἔρριψαν οἱ δε-

θέντες παρὰ τοῦ Γώγου ὁδηγοί, ἐν ᾧ ἐπλησίαζαν πρὸς τὴν Βρόντσαν, εἶτε κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν τῶν ὀπλοφόρων Ἑλλήνων τουφεκίζόντων ἀσκέπτως καὶ ἀσκόπως, εἶτε ὡς τινες τῶν φιλελλήνων ὑπώπτευσαν εἰς προειδοποίησιν καὶ προφύλαξιν τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ τὸ χωρίον ἐκεῖνο κεῖται ἀνωθεν τῆς μεταξὺ Ἀρτης καὶ Ἰωαννίνων διερχομένης διὰ τινος οὐλῶνος ὁδοῦ, ὁ Δανίας ἀπεφάσισε νὰ ἐνδιαμείνωσιν οἱ περὶ αὐτὸν εἰς ἐνεδραν μηδαμῶς ὑποπτευόντων τῶν Τούρκων ὅτι παρήσαν ἐχθροί· καὶ ἐπειδὴ ἔφριγαν τὰς ὀλίγας τροφάς των, παρεκάλεσάν τὸν Γῶγον νὰ τοῖς στείλῃ ἄλλας, ὡς προὔπεσθήη· ἐν τούτοις συνέλαβάν τινας Τούρκους διαβαίνοντας. Τόσον δὲ ἦσαν ἄφοβοι, ὥστε 40 ἀπεκόπησαν τὴν νύκτα καὶ ἔτρεξαν πολλὰς ὥρας μακρὰν τῶν ἄλλων πρὸς τὰ Πέντε-Πηγαδία, δότι ἤρχετο ἐκεῖθεν βαθὺς καὶ κωφὸς ἤχος τουφεκισμῶν· ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἤχος, ὅστις μόνος τοὺς ὠδήγει, ἔπαυσε προοῦσης τῆς νυκτός, ἐπανῆλθαν εἰς Βρόντσαν· ἔπεσαν δὲ ἐπὶ τῆς ἐπκνόδου των ἐξαίφνης εἰς τινα ἐχθρικὴν φρουράν μίαν ὥραν μακρὰν τῶν Πηγαδίων καὶ τοὺς μὲν ἐσκότωσαν, τοὺς δὲ διεροκόρπισαν. Ὁ Δανίας εἶχε διαθέσιν νὰ διατρίψῃ ἐκεῖ ἡμέρας τινὰς μετὰ τοῦ μικροῦ τοῦ στρατοῦ· ἄλλ' ἡ στέρησις τῶν τροφῶν καὶ ἡ μὴ ἀποστολὴ ἄλλων παρὰ τοῦ Γώγου, ἔτι δὲ καὶ κατεπείγουσα περὶ ἐπκνόδου διαταγὴ τοῦ Νορμάννου, μαθόντος ὅτι οἱ ἐν Ἀρτῇ Τούρκοι ἐμελέτων ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐκστρατεύωσιν, ἠνάγκασαν τοὺς περιπλανωμένους τούτους νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς Πέτα, ὅπου ἔφθασαν τὴν 1 ἰουλίου.

Καὶ ἄλλοθεν ἴσως, ἀλλὰ βεβαίως ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ, οἱ ἐν Ἀρτῇ Τούρκοι ἀνεκάλυψαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τὴν ἄδυναμίαν τῆς ἐλληνικῆς ἐκστρατείας, δι' ἣν ἐφοβήθησαν κατ' ἀρχὰς ὑποθέτοντές την πολλὰ σημαντικὴν.

Οἱ Τούρκοι, ἐν ᾧ τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον διέμενεν ἐν Κομποτίῳ, ἐνεδρεύοντες διὰ νυκτὸς πλησίον τοῦ χωρίου ἐκείνου, συνέλαβαν, τελευτῶντος τοῦ ἰουνίου, τὸν ἐκ τοῦ τάγματος τῶν φιλελλήνων Ἰταλὸν Μονάδην περιδιαβάζοντα καὶ τὸν ἔφεραν εἰς Ἀρταν. Οὗτος, περιποιηθεὶς καὶ θαρρύνθεις ὑπὸ τῶν ἐκεῖ διατριβόντων πασάδων, τοῦ Ἰσμαήλ-Πλιάσα καὶ τοῦ Μεχμέτ-Ρεσίτη, τοῦ καὶ Κιουταχῆ, ἀνεκάλυψεν αὐτοῖς καὶ τὰς ἐνεστῶσας δυνάμεις καὶ τὰ μελετώμενα κινήματα καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων· ἄλλ' ὁ δυστυχὴς δὲν ἐδυνήθη διὰ τῶν ἀνα-

καλύψεων του ν' ἀποφύγη τὸν ἐπαπειλοῦντα κίνδυνον. Οἱ ἀπιοστοὶ πασάδες, μαθόντες ὅσα ἤθελαν, τὸν ἀπεκεφάλισαν καὶ ἔστησαν τὴν κεφαλὴν του εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἀρτης. Οἱ Τοῦρκοι ἐθαρρύνθησαν μεγάλως ἀκούσαντες ὅσα ἠγνόουν καὶ τὰ ἐκαιοποίησαν τῷ γενικῷ ἀρχηγῷ των Βρυώνῃ, ὅστις μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Χουρσήδη, ἀφ' οὗ διέθεσε πρεπόντως τὰ τῆς πολιτορκίας τῆς Κιάφας, κατέλαβε τὰς Βαριάδας, κεντρικὴν θέσιν μεταξὺ Ἰωαννίνων, Ἀρτης καὶ Σουλίου.

Ἄν καὶ ἡ κατοχὴ τοῦ Κομποτίου ἦτον ἀναγκαιοτάτη, διότι τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς μεταξὺ τοῦ Πέτα καὶ τῆς Λαγκάδας ὁδοῦ, δι' ἧς οἱ ἐν Πέτᾳ ἐλάμβαναν τὰς τροφὰς καὶ τὰ πολεμεφύδια, μόνον 150 ἦσαν οἱ ἐναπομείναντες. **Ἰούλιος** Οἱ δὲ ἐν Ἀρτῇ, ὡς χίλιοι, ἐπέπεσαν αἰφνης τὴν 3, ἔκασαν τὰ ἄκρα τοῦ χωρίου καὶ ἀνέβησαν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος ἐκκλησίαν τῆς Εὐαγγελίστρας, ὅπου ἐκλείσθησαν οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες καὶ ὑπερασπίσθησαν εὐτυχῶς δύο ὥρας ἕως οὗ, ἀκουσθέντος τοῦ τουφεκισμοῦ, ἔφθασεν ἔγκαιρος βοήθεια ἀπὸ τοῦ Πέτα ὑπὸ τὸν Γρίβαν καὶ τὸν Γενναῖον, καὶ ἀπὸ τῆς Λαγκάδας ὑπὸ τὸν Ῥάγκον, καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι, προσβληθέντες ὑπὸ τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων καὶ φοβηθέντες ὅτι ἐπύρχοντο καὶ ἄλλοι, ἀνεχώρησαν, φονευθέντων τινῶν ἐξ αὐτῶν· ἐπληρώθησαν δὲ καὶ 7 Ἕλληνες. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἀνεκλήθη ὁ Γενναῖος εἰς Πελοπόννησον παρὰ τοῦ πατρὸς του.

Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας ἐκινήθησαν οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Κυριακούλην ἐστρατοπεδευμένον παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Φαναρίου. Σκοπὸς τῆς ἐκεῖ ἀποβάσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ν' ἀνοιχθῇ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν Σουλιωτῶν ἢ εἰς Κιάφαν ἄγουσα ὁδὸς ἐπὶ εἰσαγωγῇ τροφῶν. Οἱ Σουλιῶται, μαθόντες τὴν ἀπόβασιν, ἔσπευσαν νὰ στείλωσι βοήθειαν· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ὡς τρισχίλιοι, ἐπέπεσαν τὸ πρῶτ' ἡμέρας τῆς 4. Ἀντέστησαν οἱ Ἕλληνες γενναίως, φονεύσαντες ἱκανοὺς ἐκ τῶν ἄλλεπαλλήλως ἐφορμῶντων. Οἱ Τοῦρκοι, παθόντες πολλὴν βλάβην ὡς ἀπροφύλακτοι, ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσιν. Ὁ δὲ ἐν Βαλτετσίῳ νικητὴς Κυριακούλης διεκρίθη καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ διὰ τὴν συνήθη ἀφοδίαν του· ἀλλ', ἐν ᾧ ἔτρεχεν ἀπὸ προμαχώνος εἰς προμαχῶνα πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν στρατιωτῶν του, τὸν ἐκτύπησε κατὰ καρδὰ τουφεκοβολὴ καὶ τὸν ἔρριψε νεκρὸν. Ὁ παρακολουθῶν αὐτὸν στρατιώτης, βοηθεὶς μὴπως ἡ γυνὴ τοῦ θανάτου τοῦ ἀρ-

χηγοῦ διακαράξῃ τοὺς συμπολεμιστάς του, ἐπέρριψε τὸν ἐπενδύτην του καὶ ἀπέκρυψε τὸν θάνατόν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης. Ἐφρονεύθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην τινῶν ἦτο ὁ κατὰ τὸ Βαλτέτσι στρατηγὴς καρχαριάμπεης. Οἱ δὲ Ἕλληνες διετήρησαν ὅλην τὴν ἡμέραν τὰς θέσεις των, τὴν δὲ νύκτα ἀποφασίσαντες ν' ἀναχωρήσωσιν ἐξ αἰτίας τῆς προξενήσεως ἀθυμίας καὶ ἀταξίας ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ καλοῦ ἀρχηγοῦ του, οἱ μὲν Σουλῶται ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπέβησαν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, καὶ ἀποπλεύσαντες τὴν ἐπαύριον ἀπεβιβάσθησαν εἰς Μεσολόγγι φέροντες τὸν νεκρὸν τοῦ Κυριακούλη, ὃν ἐκήδευσεν ἡ πόλις λαμπρῶς. Ἀφ' οὗ δ' ἐματαιώθησαν τοιοῦτοτρόπως αἱ δύο ἐκστρατεῖαι τοῦ Φαναρίου καὶ τῆς Πλάκας καὶ ἀπέπλευσαν τὰ τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοῖα, οἱ Σουλῶται ἀπέβηκαν πᾶσαν ἐλπίδα ἐξωτερικῆς ἀντιλήψεως.

Τὸ χωρίον τοῦ Πέτα κεῖται ἐπὶ θέσεως ὀρεινῆς καὶ ὀχυρᾶς ἐν μέσῳ δύο σειρῶν βουνῶν, τῆς μὲν ἔμπροσθεν πρὸς δυσμὰς τῆς δὲ ὀπίσθεν. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐστρατοπέδευσαν οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, οἱ τακτικοί, οἱ φιλέλληνες καὶ οἱ Ἑπταννήσιοι κατέλαβαν τὴν ἔμπροσθεν σειράν, τὴν καὶ ἐπικινδυνότεράν· τὴν αὐτὴν κατέλαβαν καὶ ἐπανελθόντες ἀπὸ τῆς περιπλανήσεώς των· οἱ δὲ λοιποὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ ὀπίσθεν τοῦ χωρίου, τῇ καὶ ἐπιμηκεστέρᾳ· ἦσαν δὲ ὅλοι οἱ ἐν Πέτᾳ ὑπερδισχίλιοι. Ἐπειδὴ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληνες ὀλιγώρουν τὰς συνήσεις ἐν Ἑλλάδι διὰ προμαχώνων προφυλάξεις ἐν καιρῷ μάχης, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν μὴ τακτικῶν ἐπροσπάθησαν νὰ τοὺς πείσωσιν εἰς ἀνέγερσιν αὐτῶν· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν, ὁ μὲν Δανίας τῷ Γῶγῳ « Ἡμεῖς ἔχομεν τὰ στήθη μας » προμαχῶνα », ὁ δὲ Ταρέλλας τῷ Βλαχοπούλῳ « Ἡξεύρομεν » καὶ ἡμεῖς νὰ πολεμῶμεν ». ὥστε ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀνδρίᾳ των ἐρειδόμενοι δὲν ἠθέλησαν ν' ἀκούσωσι τὰς συμβουλὰς τῶν περὶ τὰς τοιαύτας μάχας ἐμπειρῶν. Ἐτοποθετήθησαν δὲ τὰ μὲν δύο ἑλληνικὰ τάγματα πρὸς τὸ κέντρον ἔχοντα παρ' αὐτοῖς δύο κανόνια καὶ δέκα κανονοβολιστὰς ὑπὸ τὸν Ἑλβετὸν Βράνδλιν, ὁ δὲ λόχος τῶν φιλελλήνων ἀριστερᾷ, ὃ ἐστὶν ἐν τῇ ἐπικινδυνότερᾳ ὅλῳ των θέσεων· τὸ δὲ σῶμα τῶν Ἑπταννησίων δεξιᾷ, ὅλα δὲ πλησίον τοῦ ἐν τοῦ ἄλλου· οἱ δὲ μὴ τακτικοί, οἱ

ὀπισθεν τοῦ χωρίου, ἐπιποθετήθησαν· οἱ μὲν πρὸς τὸ κέντρον ὑπὸ τὸν Βαρνακιώτην, οἱ δὲ ἀριστερὰ ὑπὸ τὸν Μπότσαρην, οἱ δὲ δεξιὰ ὑπὸ τὸν Γῶγον καὶ Βλαχόπουλον· ὁ δὲ Ἀνδρέας Ἰακίς καὶ ὁ Γάτσος παρεφένδρυναν. Ἀνεδέχθη δὲ ὁ Γῶγος νὰ φρουρήτῃ καὶ τὸ Μετεπιὸν καὶ τὸν παρακειμενον λόφον, καὶ ἀνέθεσε τὴν φρούρησιν τούτου εἰς τοὺς ἐγγχωρίους τοῦ Πέτα.

Τὴν 4 Ἰουλίου, πέμπτη ὥρα πρὸ μεσημβρίας, ἐξῆλθε τῆς Ἀρτης τὸ τουρκικὸν στρατεύμα· ἐπροπορεύετο τὸ ἵππικὸν καὶ ἠκολούθει τὸ πεζικόν· τὸ ὅλον ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ χιλιάδων. Ληγέθη δὲ εἰς δύο· καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι προσέβαλαν κατὰ μέτωπον τὸ χωρίον, ὅπου οἱ φιλέλληνες, οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπορεύθησαν δισχιλίαι μὲν πρὸς τὸ δεξιὸν κέρας τῶν μὴ τακτικῶν, ἕνα, διαβάντες τὸ Μετεπιὸν καὶ κεντρίσαντες τὸν λόφον, καταλάβωσι τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων, ὀλιγαριθμότεροι δὲ πρὸς τὸ ἀριστερὸν κατὰ τὸν Σταυρόν. Σφοδρὸς πυροβολισμὸς ἀναψεν ἐν πρώτοις κατὰ μέτωπον· οἱ Τούρκοι ἀπεκρούσθησαν καὶ πολλοὶ ἔπεσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ δεύτερας προσβολῆς. Οἱ φιλέλληνες ἐφάνησαν ἀξιοὶ τῆς πολεμικῆς φήμης των, καὶ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι ἀξιοὶ μνηταί των. Ὁ Γῶγος ἄφησε τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τῶν ἐχθρῶν νὰ διέλθῃ τὸ Μετεπιὸν ἀνεπηρέαστος· ἐσύγκειτο δὲ αὐτὴ ἐξ 80, ἐν οἷς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν μὴ τακτικῶν, ἦσαν ὅλοι οἱ σιμακιοφόροι, οἱ καὶ ἀνδρειότεροι τοῦ στρατοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ παρακολουθοῦντες ἔφθασαν ἐντὸς βολῆς, τότε ἐπέπεσαν οἱ περὶ τὸν Γῶγον ἄλγης καὶ τοὺς ἔτρεψαν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ὁ Δῆμος Τσελίας, οἱ παρασταθμεύοντες, τοὺς κεντρίωξαν κακῶς ἔχοντας· ὥστε ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐφαίνετο πανταχόθεν βεβαία· ἀλλὰ τυχαῖόν τι περιστατικὸν ἀνέτρεψε τὰ πάντα. Οἱ προπορευθέντες 80 Τούρκοι, βλέποντες ἑαυτοὺς ἀπομονωμένους καὶ μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν παραδιωκμένων καὶ ἀμνηχανοῦντες τί νὰ πράξωσι πρὸς σωτηρίαν των, ἐτίλιζαν τὰς σημαίας των καὶ ἐπροχώρησαν ἐξ ἀνάγκης ὡς ἀπηλπισμένοι πρὸς τὰ ἄνω, ἵσως εὕρισκαν διέξοδον ἐκεῖθεν. Φθάσαντες δὲ εἰς τὸν παρὰ τῷ Μετεπιῷ λόφον ἐθαύμασαν μὴ εὐρόντες εἰμὴ ἕνα ἵππον, τὸν τοῦ Γῶγου, καὶ 8 μόνον στρατιώτας φυλάττοντας αὐτόν, καὶ θαρσύνθεντες ἐξετύλιξαν τὰς σημαίας των. Τότε τινὲς τῶν μὴ τακτικῶν, ἰδόντες ἄλγης τουρκικὰς σημαίας ὑπεράνω αὐτῶν, καὶ ὑποθέσαντες ὅτι ὁ Γῶγος ἐνίκηθη ἢ

ἐπρόδωκε, διεσκορπίσθησαν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ὅλοι. Οἱ δὲ κάτω μαχόμενοι Τοῦρκοι, ἐμψυχωθέντες ἐπὶ τῇ θέῃ τῶν σημαίων καὶ συμπεράνκντες ἐντεῦθεν ὅτι οἱ συναγωνισταὶ τῶν ἐνίκησαν καὶ κατέλαβαν τὰς ἀκρωρείας, ὥρμησαν θαρρόκλεώτεροι ἐπὶ τοὺς εὐτυχῶς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν πολεμοῦντας, οἵτινες ἰδόντες τὰ γινόμενα ἀπηλπίσθησαν καὶ ὑπεχώρησαν διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ξιφοκτονοῦντες καὶ ξιφοκτονούμενοι. Οἱ πλαῖστοι δὲ τῶν φιλελλήνων καὶ τινες τακτικοὶ φθάσαντες εἰς τὸν Σταυρὸν δὲν ἐδύναντο νὰ προχωρήσωσι, διότι ἐκυκλώθησαν ὑπὸ σμήνους ἐχθρῶν καὶ εὐρέθησαν ἠναγκασμένοι ἢ νὰ παραδοθῶσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἐπροτίμησαν τὸ ἐνδοξότερον, καὶ συμπυκνωθέντες εἰς σχῆμα πυργοειδὲς (*en bataillon carré*) ἔπесαν ὅλοι ἐνδοξῶς φονεύοντες καὶ φονευόμενοι. Οἱ δὲ λοιποὶ φιλέλληνες ὑποχώρησαν δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐκινδύνευσαν καταδιωκόμενοι ν' ἀφανισθῶσι καὶ ἐκεῖνοι ὅλοι· ἀλλ', ἀφ' οὗ κατήντησαν εἰς ἀπότομόν τινα θέσιν κατὰ τὸν Σταυρὸν, εὐρέθη ὑπεράνω αὐτῆς τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ Γῶγος μετὰ τινῶν τῶν ὀπαδῶν του, καὶ ὅλοι οὗτοι ἐτουφέκισαν διὰ μίξας τοὺς καταδιώκοντας καὶ ἐλύτρωσαν τοὺς καταδιωκομένους. Μεγάλα τὰ παθήματα τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνισθέντων τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὁ Ταρέλλας, ὁ Δανίας, τὸ τρίτον σχεδὸν τοῦ τακτικοῦ, τὸ ἥμισυ τῶν Ἰόνων καὶ τὰ δύο τρίτα τῶν φιλελλήνων, ἐν οἷς καὶ οἱ δέκα κκνοδοβουλισταί, καὶ ὁ σηματοφόρος ἐφονεύθησαν, οἱ ἐν τῷ χωρίῳ ἀσθενεῖς ἐσφάγησαν, ὁ Νορμάννος, ὁ Πανᾶς καὶ ἐκ τῶν μὴ τακτικῶν ὁ Δῆμος Τσεῖλιος ἐπληρώθησαν· ὀλίγοι ἡχμαλωτίσθησαν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπεκεφαλίσθησαν ἐν Ἀρτῇ ἐκτὸς ἐνὸς φιλέλληνος Πρώσσου, ὡς γνώσεις ἔχοντος χειρουργικῆς. Οἱ Τοῦρκοι ἔγειναν κύριοι τοῦ χωρίου, καὶ ἐπῆραν ὅλα τὰ πολεμεφύδια, ὅλας τὰς τροφάς, δύο κανόνια καὶ τὴν σημαίαν τῶν φιλελλήνων. Τοιοῦτος δὲ ἦτον ὁ διασκορπισμὸς καὶ τοιαύτη ἡ περιπλάνησις τῶν διασωθέντων, ὥστε πολλοὶ μὴ παθόντες οὔτε ἐφαίνοντο οὔτε ἠκούοντο πολλὰς ἡμέρας· ἦσαν δὲ καὶ τινὲς, ὡς ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Γουβερνάτης καὶ ἄλλοι, οἵτινες θρηνούμενοι ὡς πεσόντες ἐν τῇ μάχῃ ἐξεφανερώθησαν παρ' ἐλπίδα ὡς ἀνυστάντες ἐκ νεκρῶν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ συμφορὰ τοῦ Πέτρου ἦτο μᾶλλον καταστροφὴ ἢ ἥττα.

Καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀφῆσαντες φρουρὰν ἐν τῷ χωρίῳ ἐπαινῆλ-

θαν εἰς Ἄρταν, ὅπου ἐπανηγύρισαν λαμπρῶς τὴν νίκην των· οἱ δὲ διασκορπισθέντες ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλοφόροι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες συνῆλθον ἔνθεν κἀκεῖθεν εἰς Λαγκαδαν, ὅπου διέμενον ὁ Μαυροκορδάτος.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα συνέβη μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ὅ,τι συμβαίνει συνήθως μετὰ τὰς τροπὰς· ἐμέμφοντο καὶ ἐνοχοποιοῦν ἀλλήλους· ἀλλ' ἡ γενικὴ κατακραυγὴ ἔπεσεν ἐπὶ τὸν Γῶγον ἀναδεχθέντα νὰ φρουρήσῃ καὶ μὴ φρουρήσαντα τὸν λόφον, ἐξ ἧς αἰτίας προῆλθεν ἡ κρίσις τῆς μάχης· διὰ τοῦτο οἱ φιλέλληνες τὸν ὠνόμαζαν φανερὰ προδότην, ἀλλ' οὔτε ὁ Μαυροκορδάτος οὔτε οἱ μὴ τακτικοὶ ἀρχηγοὶ συνέφασκαν, ἀποδίδοντες δικαίως τὴν μὴ φρούρησιν τοῦ λόφου εἰς τὴν συνήθη ἀπείθειαν τῶν μὴ τακτικῶν. Ὁ δὲ Γῶγος, πεποδῖθώς ἐπὶ τῇ ἀθωότητί του, ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς Λαγκαδαν· ἀλλ' ἰδὼν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἐσυμβιβάσθη μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ Τούρκος ἔκτοτε διέμεινε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του.

Τὰ ἐν Ἠπείρῳ ἀλλεπαλληλα κατορθώματα τῶν ἐχθρῶν τοῖς ἥνοιζαν τὰς διόδους τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, ὅθεν ἄλλοτε ἀπεδιώχθησαν καὶ ἀπεκρούσθησαν κακῶς ἔχοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ'.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαχμούδπασαν Δράμαλιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀποτυχία αὐτῆς. - Τὰ κατὰ Εὐβοίαν καὶ Κρήτην.

ΕΝ ᾧ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἦτον ὅλη ἀπροφύλακτος καὶ ὅλη ἔνω κατὰ διὰ τὴν τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς ἀλληλομαχίαν, διὰ τὸν φόνον τοῦ Νούτσου καὶ Παλάσκα καὶ διὰ τὴν ὀργὴν τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ φονέως, ὁ μεταβὰς ἐξ Ἡπείρου εἰς Θεσσαλίαν Χουρσήδης ἐκίνησε τὰ συνηγμένα ἐκεῖ πολυάριθμα στρατεύματα· καὶ αὐτὸς μὲν ἐκάθησεν ἐν Λαρίσσει εἰς προμήθειαν τροφῶν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ἐκστρατείας δι' ἀποστολῆς νέων στρατευμάτων, ἐφορεύων ἐν ταύτῃ καὶ τὰ κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, προσχεδιασθέντα ὑπὸ τὸν Βρυώνην· ἐξεστράτευσεν δὲ ὡς ἀρχιστράτηγος κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης ὁ ἐκ Δράμης τῆς Μακεδονίας Μαχμούδπασας, ὁ καὶ Δράμαλης, ὁ πρὸ πολλοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιζόμενος, γνωστὸς διὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ γένους του καὶ τὰ μεγάλα πλούτη του. Συνεξεστράτευσαν δὲ ὑπ' αὐτὸν ὁ ἄλλοτε ἀρχιβεζίρης Τοπάλ-Ἀλήπασας, ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν Ἐρῆπ-Ἀχμέτπασας, ὁ Χασάμπασας Κασάμπασης, ὁ Τσαρκατσῆ-Ἀλήπασας, ὁ Ἀργεῖος Ἀλήπασας διορισθεὶς ἔκτοτε φρούραρχος Ναυπλίου, δύο ἄλλοι ὀλίγον γνωστοὶ πασάδες καὶ πολλοὶ δερεμπεῆδες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ὧν οἱ ἐπιστημότεροι ἦσαν ὁ Ἐμήνχαζ Κιουπρουλῆς, ὁ ἐκ Καστορίας Μαχμέτμπης, ὁ ἐκ Ξάνθης Ἐμήμμπης, ὁ ἐκ Νεβροκόπου Ἰσούφμπης καὶ ὁ ἐκ Μαγνησίας Γιακούπαγας Καραοσμάνογλους. Τὴν δὲ 29 ἰουνίου ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπέρασε τὸν Σπερχειόν. Ἐπέκεινα τῶν 30,000 ἦσαν οἱ συνεστρατεύοντες, ἀλλ' 24,000 οἱ πολεμισταὶ (α), ἐξ ὧν τὰ τρία τέταρτα ἑφιπποὶ, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν πεζῶν Ἀλβανοί. Εἶχε δὲ ἡ ἐκστρατεία αὕτη εἰς χρῆσίν της καὶ 30,000 ἡμιόνους καὶ 500 καμήλους. Ὁ

στρατός οὗτος ἐφωδιασμένος καὶ δι' ἑξ ἑλαφρῶν κανονίων, καὶ τῶν ἀναγκαίων κανονοβολιστῶν εἰσέβαλεν ἀνεπηρέαστος τὴν 1 Ἰουλίου Ἰουλίου εἰς Θήβας, ἔκαυσε τὴν πόλιν καὶ διέχυσεν ἐπὶ τῆς διαβάσεώς του παντοῦ τρόμον μέγαν. Ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Μεγαρίς ἡρημώθησαν, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν κατέφυγαν οἱ μὲν εἰς τὰ ὄρη οἱ δὲ εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπου κατέφυγαν καὶ οἱ ἀρειοπαγῖται· ἀλλὰ φοβηθέντες αὐτοὶ τὸν μέχρι θανάτου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σαλαμῖνι καταδιώκοντα αὐτοὺς Ὀδυσσεά ἔφυγαν καὶ ἐκεῖθεν, καὶ μεταβαίνοντες ἀπὸ πλοίου εἰς πλοῖον καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, κατήντησαν εἰς τὸ ἐν Εὐβοίᾳ Ξηροχωρί, προσπαθοῦντες νὰ διατηρήσωσι σκιὰν διοικήσεως ἐν μέσῳ τύσῳ δεινῶν περιστάσεων. Πρὶν δὲ φθάσῃ ὁ ἐχθρικός στρατός εἰς τὸν ἰσθμόν, 1200 ὑπὸ τὸν Τσαρκατσῆ-Ἀλήπασαν μετέβησαν εἰς Εὐβοίαν καὶ εἰσῆλθαν εἰς Χαλκίδα.

Μαθοῦσα ἡ κυβέρνησις τὴν ἐχθρικὴν ἐκστρατείαν, ἦν οὔτε τόσοσιν σημαντικὴν ἐπίστευεν οὔτε τόσοσιν ταχεῖαν ἐπροσδόκα, ἔσπευσε νὰ φρουρήσῃ τὰ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ στενά. Πολλοὶ ἐκλήθησαν εἰς φρουρήσιν, πλὴν ὀλίγοι ἐπροθυμήθησαν· προθυμότερος δὲ πάντων ἐφάνη ὁ Τσαλαφατῖνος, ὅστις ἐκστρατεύσας ἐπροχώρησε πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ἐπὶ σκοπῷ νὰ προκαταλάβῃ τὸ Κανδῆλι· ἀλλὰ πολλὰ ὀλίγοι τῶν συνεκστρατευσάντων τὸν ἠκολούθησαν· ἀμνηχανῶν δὲ διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀκολουθῶν του περὶ τοῦ πρακτέου, καὶ μαθὼν ὅτι 600 Τριπολιτσιῶται ὑπὸ τὸν Σέκερην, Ῥήγαν Παλαμίδην καὶ ἄλλους, 80 Ἀργεῖοι ὑπὸ τὸν Νέζον καὶ ἄλλοι τόσοι Κορίνθιοι ἀνέβησαν ἤδη τὰ μεγάλα Δερβένια, ὡπισθοδρόμησε πρὸς αὐτούς· ὅλοι δὲ καταλαβόντες διαφόρους θέσεις εἰς ἐμπόδιον τῆς προόδου τῶν ἐχθρῶν ἐφαίνοντο πρόθυμοι ν' ἀντιπαραταχθῶσιν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ θέᾳ τύσου στρατοῦ πλησιάζοντες, ἐδειλίασαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀμαχητί, ἐγκαταλείψαντες καὶ ὅλας τὰς ἀποσκευὰς τῶν· μόνοι ἐναπέμειναν οἱ ὑπὸ τὸν Τσαλαφατῖνον ὀλίγοι· ἀλλ' ἰδόντες καὶ οὗτοι παρ' ἐλπίδα τοὺς λοιποὺς συμπολεμιστάς των φεύγοντας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Διαδίδοντες δὲ οἱ φεύγοντες εἰς δικαιολογίαν των ὅθεν διέβαιναν καὶ διαβεβαιοῦντες καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὅτι οἱ πλείστοι τῶν σὺν αὐτοῖς ἐχάθησαν ἐν τῇ μάχῃ, ἐν ᾧ μάχῃ δὲν ἔλαβε χώραν, καὶ τετραπλασιάζοντες τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρῶν καὶ μεγαλαποι-
οῦντες τὸν κίνδυνον ἔφεραν τὸν λαὸν ὅλον εἰς ἀπελπισίαν καὶ

κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἐν τῇ Ἀργολίδι, οἵτινες καταλιπόντες καὶ πόλιν καὶ χωρὶς καὶ τὴν δυσμετακόμιστον περιουσίαν των ἔτρεχον ἄλλοι εἰς τὰ ὄρη, καὶ ἄλλοι εἰς τὰ παραθαλάσσια, γ' νοόμενοι οἱ πλεῖστοι οἱ μὲν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν εἰς τὴν Ἀργολίδα πρὸς Λεηλασίαν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης πτώσεως του συρρέουσάντων Μανιατῶν, οἱ δὲ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν ναυτῶν, εἰς ὧν τὰ πλοιάρια κατέφευγαν. Τὰ πάντα ἦσαν ἐν ὀργῇ παραχῇ, ἀταξίᾳ, διακρίσει καὶ ἀπελπισίᾳ. Ἡ κυβέρνησις, ἀντὶ τῆς ἐμψυχώσεως τοῦ πλῆθους, ὀλιγοφύχησεν αὐτῇ· μείνας δὲ καὶ ἀγροῦρητος καὶ μὴ θεωροῦσα ἑαυτὴν ἀσφαλῆ ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως ἐμφῆκε τὴν ὅλην ἐκτός τινα μελὼν της, εἰς δύο γαλέττας ἐλλιμενίζούσας ἔμπροσθεν τῶν Μύλων, τὴν μὲν ὑδροκτινὴν, τὴν δὲ σπεισιωτικὴν. Κατήντησε δὲ εἰς τόσῃν ἀδυναμίαν, ὥστε οὔτε καὶ τὸν ἀργυρον νὰ προφυλάξῃ ἐδυνήθη, τὴν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων συναχθέντων καὶ κατατεθέντων ἐν τινὶ πλοίῳ, ὅθεν τὸν ἤρπασαν ναῦται ἔξωθεν ὁρμήσαντες ἐπὶ λόγῳ ὅς ἐλομένων μισθῶν. Μόνος ὁ Θεοδόσης Καρρίγιαννης, Μανιάτης, εὑρεθείς ἐν Ἀργεῖ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῆς φυγῆς, τῆς ἀρπαγῆς, τῆς καταπίεσεως καὶ τοῦ τρόμου, καὶ εὐρὺν δέκα ὁμύρονάς του ἀνέβη αὐθόρμητος καὶ ἀφοβος εἰς τὸ φούριον τοῦ Ἀργους καὶ ὕψωσε σημαίαν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἡ ἀνύσθην τοῦ ἰσθμοῦ στενὴ ἐκείνη καὶ δι' ὀλίγων εὐυπεράσπιστος διέδωκε ἀφέθη ὅλη ἀνοικτὴ διὰ τὴν λειποταξίαν τῆς φρουρᾶς της. ἡ πρὸς τοῦ ἐχθροῦ ἔμεινε πάντῃ ἀνεμπόδιστος. Ἀλλὰ, εἰδὼς οὗτος πόσον ἡ διάβασις ἦτον επικίνδυνος, ἐπλησίαζε μετὰ πολλῆς προσοχῆς, καθ' ὅσον μάλιτα ἐβλεπεν ἐπὶ τῶν ὕψωματων ἀναπεπταμένους ἐλληνικάς σημαίας, ὅς οἱ λειποτάκται ἐγκατέλειψαν ἐκ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου ἐπὶ τῆς φυγῆς των. Τοιουτοτρόπως ὁ ἐχθρικός στρατός εἰσέδυσσε διὰ τοῦ δυσπροσίτου ἐκείνου μέρους πάντῃ ἀνεμπόδιστος, καὶ ἐχύθη ὅλος εἰς τὴν πεδιάδα καταδιώγων καθ' ὁδὸν τοὺς λειποτάκτας καὶ φονεύων καὶ τινὰς αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς εἰσόδου του ἔφυγεν ὁ φρούραρχος Ἀχιλλεὺς Θεοδώριδος (6) καὶ ὅλη ἡ φρουρὰ τῆς ἀκροκορίνθου, ἃν καὶ καλῶς ὠχυρωμένης καὶ ἐφ' ὧδ' ἀσμένης. Ἐφονεύθησαν καὶ οἱ ἔμπροσθεν τοῦ κοι, ἐν οἷς καὶ ὁ πολυκτῆμων Κιαμήλμπεης.

ὑπὸ τοιαύτας εὐτυχεῖς περιστάσεις διαβὰς ὁ Δράμαλ τις τὰ διὰ τὰς Δερβένιας τὴν 5, ἐκυρίευσεν τὴν αἰσχροῦς ἐγκατα-

λειφθεῖσαν δυσάλωτον Ἀκροκόρινθον. Καταπλεύσαντος δὲ συγχρόνως εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ τοῦ ἐν Πάτραις Ἰσούφης, καὶ γενομένου αὐθήμερον πολεμικοῦ συμβουλίου περὶ τῶν περαιτέρω κινήματων, οἱ πλείστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰσούφης καὶ ὁ Ἀργεῖος Ἀλῆς, οἱ εἰδότες τὸν τόπον, ἐγνωμοδότησαν νὰ φρουρηθῇ προσηκόντως ἡ Ἀκροκόρινθος καὶ διαιρεθὲν τὸ στράτευμα εἰς τρία νὰ κινήθῃ τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἀργολίδαν, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων, τὸ δὲ πρὸς τὰς Πάτρας καὶ τὴν Ἡλίδαν, ἐπὶ λόγῳ ὅτι διηρημένον τοιοῦτοτρόπως καὶ πᾶσαν στρατιωτικὴν συγκέντρωσιν Ἑλλήνων θὰ διεσκέδαζε, καὶ τὰς ἀναγκαίας τροφὰς θὰ εὑρίσκει, καὶ μαχόμενον παντοῦ θὰ ὑπερίσχυεν. Ἀλλ' ὁ ἀρχιστρατήγος δὲν ἐνέκρινε τὴν γνώμην ταύτην, καὶ φρουρήσας τὴν Ἀκροκόρινθον διὰ τριακοσίων ὑπὸ τὸν Χασάμπασαν, νυμφευθεὶς καὶ τὴν χήραν τοῦ Κιαμήλμπεη ὥδευσεν πανστρατιᾷ καὶ ἐν βίᾳ πρὸς τὸ Ἄργος ἀφῆσας ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, ὑπὸ φύλαξιν ὀλίγων, τὰ πέντε ἐκ τῶν ἑξ κανονίων (γ). Ἐστειλε καὶ 50 ἵππεῖς εἰς κατασκοπὴν, οἵτινες, μηδεμίαν εὐρόντες ἀντίστασιν, εἰσῆλθον τὴν θ' καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατοῦ πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν πολιορκουμένων καὶ λύσιν τῆς συμβάσεως.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἀνέβαιναν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ Ἕλληνες ἔκαιαν ὅλους τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς χωρίοις τῆς Ἀργολίδας καρπούς. Ὁ δὲ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὁ Κουμουστιώτης καὶ οἱ Μαυρομιχάλοι, Γεωργάκης, Ἰωάννης, Κατσάκος καὶ Βοῦδης, παραλαβόντες διακοσίους στρατιώτας, ὑπῆγαν εἰς Κουτσοπόδι εἰς καῦσιν τῶν ἐκεῖ ἀσυγκομίστων εἰσέτι γεννημάτων· ἀλλὰ, καθ' ἣν ὥραν τὰ ἔκαιαν, ἡ ἐχθρική προφυλακὴ κυκλώσασα τὸ χωρίον ἐρρίφθη ἐπ' αὐτοὺς ἀντισταθέντες γενναίως καὶ ἐφόνευσεν ἱκανούς, ἀλλ' οἱ σημαντικοί, ἑφιπποὶ ὄντες, διεσώθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Ἑλλήνων καὶ Τούρκων σύγκρουσις ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης.

Ἐν τούτῳ, ἐπαίρομενοι οἱ ἐχθροὶ ὡς μηδικοῦ εὐρόντες ἀντίστασιν, ἀνέβαιναν εἰς Ἄργος ὡς εἰς πανήγυριν. Τόσον δὲ ἐπαρρήνθησαν, ὥστε μόνον οἱ ἀποσπασθέντες 50 ἵππεῖς, οἱ φέροντες τὰς ἀγαθὰς ἀγγελίας εἰς Ναύπλιον, εἰσῆλθον εἰς Ἄργος πρὶν φθάσῃ ὁ στρατός, καὶ διέμειναν τόσον ὀλίγοι ἄφοβοι ἐν τῇ ἐχθρικῇ ἐκείνῃ πόλει ὡς ἐν ἰδίᾳ. Τοῦτο ἰδὼν ὁ πλήρης τόλμης καὶ ζήλου Καρίγιαννης ἄνωθεν τῆς ἀκροπόλεως ἐξῆλθεν ὁλος

ὀργή, καὶ ἐντυχὼν τινὰς Ἀργείους τοὺς ἐπέπληξεν ὅτι ἄφησαν τὴν πατρίδα των εἰς τὴν διάκρισιν τόσων ὀλίγων ἐχθρῶν. Ἐπιλοτιμήθησαν οἱ ἐπιπληχθέντες, ὥρμησαν μετὰ τῶν περὶ τὸν Καρίγιαννην ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς, ἐφόνευσάν τινες, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπεδίωξαν. Τοῦτου γενομένου, ὁ γενναῖος Καρίγιαννης ἀνέβη πάλιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν σημαίαν του.

Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης (δ), διατρίβων ἔτι ἐν Τριπολιτσᾷ, ἔμαθε τὴν εἰς Ἀργολίδα εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη καὶ τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγὴν τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἰδὼν τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος ἐδόθη ὅλος εἰς ὑπεράσπισίν της πρόθυμον συνεργὸν εὐρὼν τὴν γερουσίαν (ε) καταβαλοῦσαν ἕκτοτε πᾶσαν φροντίδα εἰς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους, ἔγραψε παντοῦ, ἐφοβέριζεν, ἐνήργει, ἐδείκνυεν ἄκραν ἀφοβίαν ἐν μέσῳ τοῦ ἐπικρατοῦντος γενικοῦ φόβου, διέταξε τὸν μὲν Πλαπούταν νὰ ἔλθῃ μετὰ 500 πλησίον τοῦ Ἀργους καὶ τοποθετηθῇ ἐν Σχοινοχωρίῳ (ζ), τὸν δὲ Ἀντώνην Κολοκοτρῶνην νὰ μεταβῇ μετὰ 400 εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον· ἐξῆλθε δὲ καὶ αὐτὸς τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸς τοὺς Μύλους.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, διατρίβων ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἐν Ἀργεῖ, κατέκρινεν ὡς ἀνάνδρον τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγοῦσαν κυβερνήσιν, καὶ πρόθυμος νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος ἀνέβαινεν εἰς Τριπολιτσάν πρὸς ἔντευξιν τῶν μὴ μετατοπισάντων γερουσιαστῶν καὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ εἰς σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου· ἀνέβαιναν δὲ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ συγχρόνως ἐκ τῶν Μύλων καὶ ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Κρεβδωτᾶς προεστῶς τοῦ Μιστρά, καὶ ἀπήντησαν ὅλοι τὸν Κολοκοτρῶνην κατὰ τὸ Ταβοῦλι· ἐκεῖ συσχεφθέντες ἔκριναν πρὸ παντὸς ἀναγκαῖον νὰ καταλάβωσι τὴν ἔρημον καὶ ἀνώχυρον ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους εἰς ἐπασχόλησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος ὀλίγας ἡμέρας, ἕως οὗ λάβωσι καιρὸν καὶ συνάξωσι στρατιώτας εἰς ἀντίστασιν, διότι οἱ Τούρκοι σπανίως ἀφίνουν ὀπισθέν των ἐχθροὺς συσσωματωμένους. Εἰς κατάληψιν δὲ αὐτῆς ἐστάλησαν ὁ Μπαρμπιτσιώτης, ὁ Κετσάκος, ὁ Κουμουστιώτης καὶ ὁ Ζαχαρόπουλος μετὰ 200 στρατιωτῶν. Οὗτοι φθάσαντες πλησίον τῆς ἀκροπόλεως ἠπόρησαν καὶ ἐχάρησαν ἰδόντες κυματίζουσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἑλληνικῆς σημαίας, εἰσῆλθαν προθυμότεροι, ἠσπασθήσαν ἐγκερδίως τὸν Καρίγιαννην καὶ κατέλαβαν καὶ τὴν ὑπ' αὐτὴν μὲν τῆς Κε-

κρυμμένης. Κατόπιν τῶν ῥηθέντων ὀπλαρχηγῶν ἀνέβησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γεωργάκης καὶ Ἰωάννης Μαυρομιχάλοι καὶ ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὥστε ὅλη ἡ ἐν αὐτῇ φρουρὰ συνίστατο ἐξ 700 ἐπιλέκτων.

Τὴν 10 ἐχύθη ὅλος ὁ ἐχθρικός στρατὸς εἰς Ἀργολίδα, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσε· τὴν δὲ 12 ἐφθασεν ὁ ἀρχιστράτηγος εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἀργους· καὶ ὁ μὲν Ἀργεῖος Ἀλῆς, παραλαβὼν ἱππεῖς τινὰς εἰσῆλθεν ὑπὸ τὸν κράτον τῶν κανονίων εἰς Νεῦπλιον, ὁ δὲ Δράμαλης ἐπολιόρησεν εὐθὺς στενῶς καὶ ἐπολέμει τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους καὶ τὴν μονὴν τῆς Κεκρυμμένης.

Ἀφ' οὗ δὲ οἱ συνελθόντες εἰς Ταβούλι διεχωρίσθησαν, ὁ Κολοκοτρώνης ἐκίνησε πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον διὰ τοῦ Τουρνικίου, θέλων νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ· εὐρὼν δὲ καθ' ὁδὸν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Μαλανδρινίου Τούρκους (ἦ) ἐκ τῶν τοῦ Δράμαλη ἐλθόντας ἐπὶ λαφυραγωγίᾳ, τοὺς ἔκκυσσε κλεισθέντας ἐν τινὶ οἰκίᾳ καὶ μὴ θελήσαντας νὰ παραδοθῶσιν. Ἐτοποθέτησε δὲ τὸν μὲν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους τινὰς ὀπλαρχηγούς, ἔχοντας ὅλους 500, κατὰ τὰ Δερβενάκια, τὸν δὲ Γεώργιον Ἀλωνιστιώτην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κατὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὅπου διέμεινε πρὸς καιρὸν καὶ αὐτός.

Ὁ δὲ Πετρόμπεης ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς Μύλους, ὅπου ἦσαν καὶ πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἱκανὰ στρατεύματα συνηθροισμένα εἰς λαφυραγωγίαν ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ πτώσει τοῦ Ναυπλίου καὶ ὅπου συνήρχοντο καθ' ἡμέραν καὶ ἄλλα. Κατεῖχαν δὲ τὰ στρατεύματα ταῦτα τὴν θέσιν τῶν Μύλων καὶ τὴν τοῦ Κεφαλαρίου τὴν ἐν τῇ ὑπωρεΐᾳ τοῦ Χάου, ὅπου ἀναφαίνονται τὰ νερὰ τοῦ ἀπὸ τῆς Στυμφάλης λίμνης πηγάζοντος Ἐρασίνου, καὶ ὑπὸ γῆν μέχρι τῆς θέσεως ἐκείνης ῥέοντος. Τὸ σχέδιον δὲ τῶν ἀρχηγῶν Ἑλλήνων ἦτο νὰ κλείσωσι τὰς ἐξόδους τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ τοὺς λιμοκτονήσωσιν ἐντὺς τῆς Ἀργολίδος μὴ εὐρίσκοντας τροφάς, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπύρλαβαν καὶ τὰς ἔκκυσαν. Ἐν τούτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκρόπολει τοῦ Ἀργους καὶ οἱ ἐν τῇ μονῇ τῆς Κεκρυμμένης ἐπροκάλουν εἰς μάχην ἄνωθεν τοὺς ἐχθροὺς τουφεκίζοντες. Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ τοῖς ἐπύρλαβαν νὰ προσκυνήσωσι καὶ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἐκανονοβόλουν τὴν Κεκρυμμένην ἀπὸ τοῦ Φορονέως, καὶ ἐτουφεκίζαν νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ τὴν ἀκρόπολιν· ἐπέμειναν δὲ πολέμουντες, ἂν

καὶ οὐδεμίαν βλάβην ἐπροξένουν, διότι ἐπίστευαν, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι καὶ ἄλλοι ἀπέθεσαν ἐν τῇ ἀκροπόλει τὴν πολυτίμον περιουσίαν των. Οἱ ἔγκλειστοι δὲν ἐπάσχον ἑλλειψιν τροφῆς, διότι ἐπρόλαβαν καὶ εἰσεκύμισαν ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλὰ νεροῦ. Τοῦτο ἐγνώριζαν οἱ ἐν Μύλοις καὶ ἐν Κισφκλαρίῳ, καὶ πεπεισμένοι ὅτι δὲν ἐδύναντο οἱ ἔγκλειστοι ν' ἀνθέξωσι μέχρι πολλοῦ, καὶ βλέποντες περὶ ἐαυτοὺς ἱκανὰ στρατεύματα, ἀπεφασίσαν νὰ κινηθῶσιν ἐπὶ τοὺς πολιορκητάς, καὶ εἰδοποίησαν καὶ τὸν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Σχοινοχωρίου εἰς τὴν τῶν Ἀκρόων, πλησιεστέραν τοῦ Ἀργαῖς, μεταθέντα Πλαπούταν ἵνα κινηθῇ καὶ αὐτὸς συγχρόνως. Τοιουτοτρόπως πεσόντες τὴν 15 πολυχρόθεν ἐπὶ τοὺς πολιορκοῦντας ἤνοιξαν τὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ κατοχὴ τῆς ἡτο δι' αὐς εἶπαμεν λόγους εἰσέτι ἀναγκαιοτάτη, ἐξῆλθαν μόνον, κοινῇ γνώμῃ, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Ἱεωργάκης Μαυρομιχάλης, ὁ Πάνος Κόλοκοτρώνης καὶ οἱ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν· ἐναπέμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ καὶ 250 στρατιῶται, δυνάμενοι, δι' ἧς εἶχαν τροφῆς καὶ πόσεως, ἀφ' οὗ τόσον ἡλαττώθη ὁ ἀριθμὸς των, νὰ ἐνδιαμείνωσιν εἰσέτι ὀλίγας ἡμέρας· συνεννοήθησαν δὲ νὰ ἔλθωσι καὶ ἐκ δευτέρου μετ' ὀλίγον οἱ ἔξωθεν εἰς βοήθειάν των. Τοιουτοτρόπως, χάρις εἰς τὴν ἀφοσίωσιν καὶ γενναιότητα τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῇ ἀκροπόλει Ἑλλήνων, ἀσχολούμενος ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῶν, δὲν ἐπεχείρησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου. Διὰ ταιούτων τεχνασμάτων ἐπροσπάθουν οἱ Ἕλληνες νὰ στήσωσι τὴν πρόδον τοῦ δεινοῦ στρατοῦ, ὅτε αἰφνης ἐγνώσθη ὅτι πολυάρμενος ὁ θωμικὸς στόλος ἔπλεεν ἔξωθεν τῆς Ἰῶρας σκοπεύων, ὥς ἐφαίνετο, νὰ εἰσπλεύσῃ τὸν ἀργολικὸν κόλπον. Εὐκόλον εἶναι νὰ φαντασθῇ τις τὸν εὐλογον φόβον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐπικινδυνὸν ἐκείνην ὥραν, καὶ ἐξαίρετως τὴν παραζάλην τῆς κυβερνήσεως οὔτε ἐπὶ τῆς ζηρᾶς θεωροῦσης· ἐαυτὴν ἀσφαλῆ, οὔτε ἐντὸς τῶν πλοίων, ὅπου κατέφυγε, δυνάμενης πλεόν νὰ διαμένῃ. Καλῇ τύχῃ ὁ στόλος, ὥς ἂν δὲν ἐφρόντιζε περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους, ἢ ὥς ἂν ἦτο ξένος ὁ ἐπὶ τῆς Ἀργολίδος ἀγών, ἀντὶ νὰ εἰσπλεύσῃ καὶ συμπράττων μετὰ τοῦ στρατοῦ καταστρέψῃ διὰ μίαν τὰ πάντα, ἐξηκολούθησεν ἡσύχως τὸν πλοῦν πρὸς τὰς Πάτρας ἵνα παραλάβῃ τὸν ἐκεῖ διατρίβοντα Μεχμέτπασαν διαδεχθέντα τὸν ἐν Χίφ θανατωθέντα Καπητάμπασαν.

Διασκεδασθέντος τοῦ μεγίστου τούτου κινδύνου, οἱ ἐν Μύλοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ ἐστρατοπεδευμένοι Ἕλληνες, ἀναλογισθέντες ὅτι ἡ ἔξοδος τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀπομεινάντων δὲν ἐπεδέχετο περὶτέρῳ ἀναβολῇ, ἐκίνησαν εἰς λύτρωσίν των ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀντώνη Μαυρομιχάλη τὴν 19, καλέσαντες, ὡς καὶ πρότερον, τὸν Πλαπούταν ὅπως συμπράξῃ. Ἄλλ' οὗτος δὲν εἰδοποιήθη ἐν καιρῷ, ὥστε ὅλον τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ἐλθόντας ἐκ Μύλων καὶ Κεφαλαρίου.

Ἀνῆγειραν οἱ πολιορκοῦντες καὶ πολεμοῦντες τὴν ἀκρόπολιν Τοῦρκοι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἓνα προμαχῶνα ὑπ' αὐτὴν, ὑπερενοχλοῦντες τοὺς πολιορκουμένους. Ἄλλ' οἱ πολιορκούμενοι, τουφεκίζοντες ἀνωθεν, ἠνάγκασαν τοὺς κατέχοντας αὐτὸν νὰ τὸν ἐγκαταλείψωσι, καὶ ἐνέθεσαν τὸν Βοϊδῆν Μαυρομιχάλην. Ὁ φιλοκίνδυνος οὗτος ἀνὴρ ἐξῆλθε διαρκούσης τῆς μάχης μετὰ 40 ἀκολουθῶν ξιφήρης καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς πλησίον του ὀλίγους ἐχθρούς. Ἄλλ' οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, μὴ ἠξέυροντες ὅτι ὁ προμαχὼν κατελήφθη ὑπὸ τῶν συναδέλφων των, ἐξέλαβαν τοὺς ἐντὸς ὡς ἐχθρούς· καὶ βλέποντες αὐτοὺς μὲν διασκορπίζοντας τοὺς πλησίον αὐτῶν, ἄλλοθεν δὲ γενειοφόρον στρατιώτην, ἣ κατ' ἄλλους παπᾶν, βαστώντα σημαίαν καὶ φεύγοντα, ἐτράπησαν ὅλοι εἰς φυγὴν. Τότε οἱ ἐχθροί, βλέποντες τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας, ἔπεσαν ἔφιπποι καὶ πεζοὶ κατόπιν των καὶ τοὺς κατεδίωξαν προσπαθοῦντας νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ τοῦ Χάου· ἐφύενυσαν δὲ 153, καὶ ἐπλήγωσαν 64. Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην τραπεὴν καὶ φθορὰν τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν Τοῦρκοι ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἀργους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι, ἰδόντες τόσον ἀριθμὸν πεσόντων καὶ πληγωθέντων ἀδελφῶν, συνήχθησαν πάλιν εἰς Κεφαλάρη ἑντρομοί. Ἐν τῷ τούτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐφαίνοντο μετὰ πλεονέχοντες ἐλπίδα σωτηρίας.

Ὁ δὲ κατὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον Κολοκοτρώνη μαθὼν τὸ δυστύχημα μετέβη τὴν ἐπαύριον (20 ἰουλίου) εἰς Μύλους, ὅπου ἐκτὸς τῶν ἡττηθέντων σώματων ἦρε καλῇ τύχῃ 1300 Ἀρκάδιους, φθάσαντας μετὰ τὴν μάχην· θέλων δὲ νὰ θαρρύνῃ τοὺς δειλιάσαντας, ἀνέβη ἐπὶ τινος ὑψώματος καὶ ἐφλόγιζε τὰς καρδίαις τῶν ἀκρατῶν του διὰ τῶν σφοδρῶν ἐπιπλήξεών του, διὰ τῶν πατριωτικῶν προτροπῶν του, καὶ δι' ὧν ἔδωκε χρηστών ἐλπίδων· καὶ ἐπειδὴ τότε ἐπρόκειτο πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ προσφθῶσιν καὶ σώσωσι τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐκίνησαν

τὴν αὐτὴν ἐσπέραν τὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην· καὶ τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν νύκτα ἡκροβολίσθησαν ἀνεπιτυχῶς. Τὴν δὲ τρίτην, διαρκούντος τοῦ συνήθους ἡκροβολισμοῦ, ἔλαβαν οἱ ἔγκλειστοι καιρὸν καὶ ἐξῆλθαν ὅλοι σχεδὸν σῶοι. Παρέβλεψαν δὲ ὡς φαίνεται καὶ οἱ Τούρκοι, ὡς ἔχοντες πρώτιστον σκοπὸν τὴν διαρπαγὴν τῶν πραγμάτων. Ὁ δὲ πρῶτος στήσας ἐπὶ τῆς ἡκροπόλεως τὴν σημεῖαν Καρίγιαννης ἔτυχε κοιμώμενος τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου. Ἐξυπνήσας δέ, καὶ ἰδὼν ἀπροσδοκῆτως ἑαυτὸν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καταγινομένων νὰ λαφυραγωγῶσιν ὅτι εὗρισκαν, διότι πολῖται τινες τοῦ Ἄργους εἶχαν τῷ ὄντι ἀποθέσει ἐν τῇ ἡκροπόλει πρὸς ἀσφάλειαν ἐπὶ τοῦ διασκορπισμοῦ των τὰ ἐπιπλάτων, ἔδραξε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ προχείρου κακῶδιον, ἔχωσεν ἐν αὐτῷ ὅλην τὴν κεφαλὴν του ὥστε νὰ μὴ φαίνεται τὸ πρόσωπόν του, καὶ χειροκρατῶν οὐτιδανὰ σκεύη ἐξῆλθε τῆς ἡκροπόλεως τὴν ἡμέραν, τραγωδῶν καὶ σκιρτῶν, διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, ὑπολαβόντων αὐτὸν ὡς ἓνα τῶν εἰσελθόντων Τούρκων μεταφέροντα εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους τὰ λάφυρά του.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ ἐστάλη ἐκ νέου πρεσβεΐα εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἐπικαλουμένη δι' ἐγγράφου τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλων· ἀλλὰ δὲν ἐνεκρίθη τὸ ἐγγράφον ὅπως ἦτο συντεταγμένον, καὶ ὁ πρεσβευτὴς Πονηρόπουλος ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον πρὸς καταλληλοτέραν αὐτοῦ σύνταξιν.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς Ἀργολίδα εἰσβολὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰς Ναύπλιον εἰσόδον τοῦ Ἀλῆ ὡς φρουράρχου, ἡ περὶ παραδόσεως συνθήκη ἐλύθη, καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες τὴν εἰσελθοῦσαν εἰς Ναύπλιον ἐπὶ καταγραφῇ τῶν πραγμάτων ἐπιτροπὴν, ἐνοπλοὶ ἕως τότε, ἀφωπλίσθησαν. Ἀλλὰ τὰ ἐντὸς τοῦ φρουρίου εὐρεθέντα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς οὔτε ἐκακοποιήθησαν, οὔτε εἰς τὸν Δράμαλιν ζητοῦντα αὐτὰ παρεδόθησαν, διότι οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι ἐφοβοῦντο μὴ δώσωσι δικαίαν ἀφορμὴν καὶ ἀντικακοποιήσωσιν οἱ Ἕλληνες τοὺς παρ' αὐτοῖς ὁμηρεύοντας οἰκείους των· διέμεινε δὲ καὶ ὁ θαλασσοπύργος ὑποχείριος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Δράμαλης ἐπροσπάθησεν ἐν πρώτοις νὰ διαφθείρῃ τὴν φρουράν του· ἀφ' οὗ δὲ ἀπέτυχε, διέταξε τοὺς ἐν Ναυπλίῳ νὰ τὸν κανονοβολήσωσι, τοῖς ἔστειλε κανονοβολιστάς, καὶ οὕτω τὸ πρῶτ' ἡ 21 ἡρξισε σφοδρότα-

τος κανονοβολισμός· κατέλαβε δὲ καὶ τὸ ἔξωθεν τοῦ τείχους χωρίον Ἀριαν. Ἡ φρουρὰ τοῦ κανονοβολουμένου ὀχυρώματος συνίστατο τότε ἐκ τινων Κρανιδιωτῶν, ἀλλ' εἰσῆλθαν εἰς ἐνίσχυσιν καὶ εἰς εὐστοχωτέραν χρῆσιν τῶν κανονίων οἱ φιλέλληνες Χάστιγξ, Χάνης, Ἀνεμάτος καὶ Γέρβης ὑπὸ τὸν Ἰορδάνην, ὃν διέταξεν ἡ κυβέρνησις νὰ καύσῃ τὴν πόλιν τοῦ Ναυπλίου, δι' ἧς ἐπηγγέλλετο πυρρατεχνίας· ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἐγενεῖν ἄφρατος ἐλθούσης τῆς εἰδήσεως ὅτι εἰσέπλεεν ὁ ἐχθρικός στόλος, διέμειναν ὅμως οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες κανονοβολοῦντες καὶ κανονοβολούμενοι. Ὁ πόλεμος δὲ οὗτος, συχνῶς καὶ σφοδρῶς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπανκλαμβανόμενος, δὲν ἔπαυσεν εἰμὴ τὴν 25 ἐπὶ τῇ ἐκτενεῖ αἰτήσει τῶν Ναυπλιέων, οἵτινες βλέποντες φθειρομένους τὰς οἰκίας των ἐδικαιολογοῦντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Δράμακῃ καὶ ὅχι κατ' ἰδίαν θέλησιν ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας. Ἐν τῷ διαστήματι ὅμως τούτῳ ἔπαθαν τὰ τεῖχη τοῦ θαλασσοπόργου, καὶ κατεστάθησαν ἄχρηστα καὶ τινα τῶν κανονίων του, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ὑπερασπιστῶν του ἐφρονεύθη· δύο μόνον Κρανιδιωταὶ ἐπληρώθησαν.

Εἶδμεν πόσον ταχεῖα ἦτον ἡ πρόοδος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Ἐν διαστήματι δύο ἐβδομαδῶν ἀφ' οὗ ἐπέρασε τὸν Σπερχεῖον ἔφθασεν εἰς Ἀργολίδαν· ἀλλὰ δύο ἐβδομάδας ἐνδιέμεινεν ἀργός Τροφάς δὲν ἤυρε διόλου (θ), καὶ ὅσον πολλαὶ καὶ ἂν ἦσαν ὥσας ἔφερε κατηναλίσκοντο ἐντὺς ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ πλήθους· ἀλλ' εἰς ἐξαφάνισιν αὐτῶν συνέτρεξε καὶ ἡ πολλὴ κατάχρησις. Τὸ κρέας ἐπωλεῖτο 30 παράδας ἢ ὅκᾳ ἐν Ἀργεὶ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰσβολῆς, ἀλλὰ μετὰ δεκαπενθήμερον κρέας σχεδὸν δὲν εὕρισκετο. Ἐδόθησαν δὲ καὶ ἱκαναὶ τροφαὶ εἰς χρῆσιν τῶν ἐν Ναυπλίῳ, καὶ τὸ στρατόπεδον ἤρχισε νὰ πεινᾷ καὶ δὲν ἠύρισκεν ἐπὶ τῆς ἀργολικῆς πεδιάδος εἰς τροφήν του εἰμὴ ἄωρα σταφύλια πρόξενα πυρετῶν, πολλὰκις δὲ καὶ θανάτων, διότι οἱ Ἕλληνες ἐνέδρευαν ἐντὸς τῶν ἀμπέλων καὶ ἐφόνευαν καθ' ἡμέραν πολλούς. Οὐδὲ νερὸν δὲ εἶχαν ἐν ἀφθονίᾳ, διότι δὲν ἔβρεξ τὸ θέρος ἐκεῖνο διόλου, καὶ τὰ πλεῖστα πηγὰδια τοῦ Ἀργου ἐστέρφρυσαν. Δι' ὅλα ταῦτα ὁ Δράμακῃ ἐσκέπτετο σπουδαίως νὰ μεταβῇ εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν καὶ ἐθεώρει μᾶλλον κατορθωτὴν καὶ ὠφέλιμον τὴν εἰς Κόρινθον ἐπάνοδόν του. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἀντιπολίτευσις ἐν τῷ στρατοπέδῳ του, κρυφίως ὑποθαλά-

πομένη ὑπὸ τοῦ Χουρσήδη, φθονοῦντος τὴν δοθείσαν αὐτῷ κατ' εὐθείαν ὑπὸ τῆς Πύλης ἀρχιστρατηγίαν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκστρατείας του τιμὴν καὶ δόξαν. Ἡ ἀντιπολίτευσις δὲ αὕτη, καθὼς συμβαίνει ἐν ταῖς ἀποτυχίαις, ἐκορυφώθη ἀφ' οὗ δὲν εὐδοκίμησεν ἡ ἐκστρατεία, καὶ διήγειρε πολλὴν κατακραυγὴν κατὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου. Τὸν ἐκείζαν δὲ οἱ ἐνκντίοι του ὅτι ὁ στρατὸς ἔπαθε, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν γνώμην τῶν προβαλόντων ἐν Κορίνθῳ νὰ μὴ βαδίσῃ ὅλος τὴν αὐτὴν ὁδόν· πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἠπειθουν ἀναφανδὸν εἰς τὰς διαταγὰς του· τινὲς δὲ καὶ ἀλληλομάχουν παρήρησά, ὥστε τὸ Ἄργος κατήντησε θέατρον καθημερινῶν καὶ δεινῶν ἀταξιῶν. Τοιαύτη ἦτο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ κατάστασις τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου.

Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης, μὴ δυνάμενος νὰ βλάψῃ τοὺς ἐχθροὺς πολεμῶν, ἐσοφίζετο πῶς νὰ τοὺς φοβίσῃ· παρετήρησεν ὅτι ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ ὑπώπτευσεν τὴν φυγὴν των· ἐπειδὴ δὲ ἤθελε νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ προχωρήσωσιν εἰς Τριπολιτσάν, διέσπειρε τὴν νύκτα τῆς 23 πολλὰς στρατιώτας ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην ὁρέων καὶ τοὺς διέταξε ν' ἀνάψῃ ἕκαστος καὶ νὰ διατηρήσῃ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τρία πολυλαμπῆ πυρά. Ἐγείνε τὸ διαταχθὲν καὶ ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἐξῆς νύκτα, ὥστε οἱ Τοῦρκοι ὑπέλαβαν ὅτι συνέρρευσαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος πλήθη Ἑλλήνων, ἐφοβήθησαν καὶ δὲν ἐξῆλθαν τοῦ Ἄργους, ὡς συνείθιζαν. Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης, ἀγρυπνος πάντοτε καὶ προσεκτικὸς, ἐσυμπέρανεν ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον, ὅτι ἐμελέτων ταχέως νὰ φύγῃσι, καὶ εἶπε τοῖς συναδέλφοις του ὅτι ἐθεώρει ἀναγκαῖον οἱ πολλοὶ νὰ διατηρήσωσι τὰς θέσεις τοῦ Κεφαλαρίου καὶ τῶν Μύλων, εἰς ἐμπόδιον τῶν ἐχθρῶν, ἂν ἐδοκίμαζαν ν' ἀναβῶσιν ἐκεῖθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ὅτι ὀλίγοι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ κλείσωσι τὰς μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου στενοτοπίας εἰς πρόσκομμα τῆς εἰς Κόρινθον ἐπανόδου των· ἦσαν δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὡς ὀκτακισχίλιοι ὀπλοφόροι Ἕλληνες ἐν τῇ Ἀργολίδι. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην οἱ πλείστοι ἔμειναν ὅπου ἦσαν ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Κρεββατᾶν· ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης ἐπκνησθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ κατέβη εἰς Μύλους ὁ γραμματεὺς τοῦ Δράμαλη, προβάλλων ταῖς ἐκεῖ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἂν ἐπροσκύνουν. Ἀπορρίφθεισας δὲ τῆς προ-

τάσεώς του, τοῖς εἶπεν, ὡς ὑπὸ ἐμπιστοσύνην καὶ ὡς Χριστιανός, νὰ δυναμώσωσι τὰς θέσεις ἐκεῖνας, διότι οἱ πασάδες εἶχαν ἀπόφασιν, ἂν ἀπερρίπτετο ἡ πρότασις των, νὰ ἐφορμήσωσι πανστρατιὰ καὶ ν' ἀνοίξωσι τὴν ἄγρουν εἰς Τριπολιτσάν ὁδόν. Ἀλλ' ἡ μυστηγορία τοῦ Χριστιανοῦ γραμματέως, ὃν ἐκράτησαν οἱ Ἕλληνες ἵνα μὴ ἀνακαλύψῃ τοῖς ἐχθροῖς ὅ,τι εἶδεν, ἦτο δολία ὡς ἐδείχθη μετὰ ταῦτα σκοπὸν ἔχουσα νὰ θεωρήσωσιν ἀναγκάζειν οἱ Ἕλληνες τὴν μεταγωγὴν τῶν στρατευμάτων εἰς Μύλους ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Κόρινθον ὁδοῦ, καὶ οὕτω ν' ἀφελθῇ ἀνοικτὴ ἢ ἐσκόπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ ὀδεύσωσι.

Τῷ ὄντι τὴν 26 ἐκινήθη ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον πρὸς τὴν ὁδὸν τῶν Δερβενακίων. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἔχει δύο μονοπάτια, τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ βάρους τοῦ αὐλῶνος παρὰ τὴν κοίτην χειμάρρου, τὸ δὲ ἔρπον πρὸς τὴν δεξιόθεν ὄφρυν τοῦ ὄρους ὑπὸ τὸ ὄνομα Αἰσώστην, διὰ τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Σώζοντος ἐκεῖ ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες κατεῖχαν τὴν ἐπὶ τοῦ βάρους τοῦ αὐλῶνος θέσιν καὶ ἦσαν καλῶς ὠχυρωμένοι, ἐστραφισαν οἱ Τοῦρκοι πρὸς τὰ δεξιὰ θέλοντες νὰ καταλάβωσι τινα λόφον πρὸς τὸ ἄλλο μονοπάτιον καὶ νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ Αἰσώστη· ἀλλ' ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης προκατέλαβε τὸν λόφον. Ἐκεῖ ἤρχισεν ἡ μάχη· Ὁ Κολοκοτρώνης ἐφύλαττε τότε τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν Δερβενακίων καὶ ἐν τέταρτον ὥρας αὐτῶν ἀπέχουσαν θέσιν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὑποπτεύων μὴ διέλθωσιν οἱ Τοῦρκοι δι' ἐκείνου τοῦ μέρους ὡς ὀμαλωτέρου. Ἰδὼν δὲ τὴν πορείαν αὐτῶν ἔστειλεν ἐπιβοήθειαν 800 στρατιώτας· ἐπειδὴ δὲ κατέστη ἀδύνατος ἡ θέσις ἣν κατεῖχεν, ἀφ' οὗ 800 ἀπεμακρύνθησαν, ἔστησεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ πολλὰς σημαίας φαινομένας μακρόθεν, καὶ ἔθεσεν ἐπὶ καταφανοῦς μέρους ὅσα ζῶα καὶ ὅσους ἐπενδύτας εἶχαν οἱ στρατιῶταί του ἵνα ὑπολάβωσιν οἱ κάτωθεν ἐχθροὶ ὅτι κατεῖχαν τὴν ἀδύνατον ἐκείνην θέσιν πολλοὶ Ἕλληνες καὶ μὴ δοκιμάσωσι νὰ διαβῶσιν ἐκεῖθεν. Οἱ ἐχθροὶ ἐν τοσούτῳ πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι ὀπισθεν καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, καὶ φονευόμενοι ἐπροχώρουν πρὸς τὸν Αἰσώστην, ὅπου δὲν ἦτον ἑλληνικὴ φυλακή.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔτυχαν ὀδεύοντες πρὸς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ Αἰνορίου, δύο ὥρας ἀπέχοντος τῶν Δερβενακίων πρὸς τὰ δεξιὰ, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος μετὰ

500 στρατιωτῶν ἵνα τοποθετηθῶσιν ἐπὶ τῶν μεγάλων Δερβε-
νίων εἰς ἀντίκρουσιν ἐπαπειλουμένης νέας εἰσβολῆς ἐχθρῶν.
Οὗτοι, ἀκούσαντες πολὺν τουφεκισμὸν ἀνωθεν τῆς θέσεως ὅπου
ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης, ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ ὑποπτεύοντες
συμπλοκὴν· ἀλλὰ δὲν ἐπροχώρησαν, διότι ἀπαντήσαντες βο-
σκὸν ἔμαθον, ὅτι ὀλίγοι Τούρκοι ἦλθον πρὸς τὰ Δερβενάκια,
καὶ ὅτι ἀκροβολισθέντες μετὰ τῶν φυλακτόντων τὴν θέσιν
ἐκείνην Ἑλλήνων ἐπανῆλθον εἰς Ἄργος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ βοή
τοῦ τουφεκισμοῦ δὲν ἔπαυεν, ἐστράφησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος
καὶ κατέλαβαν τὰ ἔμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐξακισχίλιοι Τούρ-
κοι εἶχαν ἤδη διαβῆ καὶ πέσει εἰς Κουρτέσαν κακῶς ἔχοντες·
ἀλλ' οἱ κατόπιν αὐτῶν ἐρχόμενοι ἤσαν τὴν ἐξόδον προκατει-
λημμένην ὑπὸ τῶν ῥηθέντων τριῶν γενναίων ἀρχηγῶν τῆς
Ἑλλάδος. Οἱ Τούρκοι πολεμούμενοι ἔμπροσθεν, ὕπισθεν, δεξιᾷ
καὶ ἀριστερᾷ, συνωθούμενοι καὶ συναγωνιζόμενοι νὰ περάσωσι
καὶ αὐτοὶ εἰς Κουρτέσαν συνεσωρεύθησαν ἐπὶ τι βράθρον ὑπὸ
τὴν ἐκκλήσιαν τοῦ Ἀἰσώστη καὶ ἐκεῖ ἠφανίσθησαν· σωρηδὸν
ἐπιπταν ἐντὸς τοῦ βράθρου φανευόμενοι· πολλοὶ ὑπεκφεύγοντες
τὸν κίνδυνον ἐδοκίμαζαν ν' ἀναβῶσιν ἔφιπποι τὰ ὄρη· ἄλλοι
ὠδήγουν δι' ἐκείνου τοῦ μέρους φορτωμένους ἵππους καὶ καμή-
λους· ἀλλ' οἱ ἵπποι καὶ αἱ κάμηλοι ὀλισθαίνοντες ἐκρημνί-
ζοντο· ὥστε ζῶα, ἄνθρωποι, φορτία καὶ λίθοι ἐπιπταν ἐπὶ
ζώων, ἀνθρώπων, φορτίων καὶ λίθων. Ὁ ὀλίγος ὅμως ἀριθμὸς
τῶν ἔμπροσθεν Ἑλλήνων δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ ἐμποδίσῃ ὁλοτε-
λῶς τὴν διάβασιν τῶσιν ἐχθρῶν, διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτῶν διε-
σώθησαν ὥς καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν εἰς Κουρτέσαν. Ὑπερτρισχίλιοι
ἐλογίσθησαν οἱ ἀπολεσθέντες ἐχθροί· ἔπεσαν δὲ τὴν ἡμέραν
ἐκείνην εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων μέγας ἀριθμὸς ζώων καὶ ἀπει-
ρα καὶ πολύτιμα ἄλλα λάφυρα. Οἱ δὲ διασωθέντες εἰς Κουρ-
τέσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας διαβάσεως ἐπανῆλθον τὴν
ἐπαύριον πρὸς τὸ στόμιον τῆς ἐξόδου εἰς βοήθειαν τῶν ὀπισθεν
ἀπομεινάντων συναδέλφων των· ἀλλ' ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας
ἐτοιμοὺς νὰ τοὺς ἀντικρούσωσι δὲν ἐπροχώρησαν. Ἔστειλε
συγχρόνως καὶ ὁ φρούραρχος τῆς Κορίνθου τρία εἰλαφρὰ κανόνια
πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσαν.
Οἱ δ' ὀπισθεν ἐρχόμενοι Τούρκοι, ἐν οἷς καὶ οἱ πλείστοι τῶν
πασάδων καὶ αὐτὸς ὁ Δράμαλης, ἰδόντες ὅσα ἔπαθαν οἱ προ-
πορευθέντες, δὲν εἰσῆλθον τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν τῶν Δερβενα-

κίων, ἀλλ' ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι πεδιάδος καὶ ἔστειλάν τινας πρὸς τοὺς πλησιεστέρους Ἕλληνας ἵνα μάθωσι τίς ὁ ἀρχηγὸς των. Μαθόντες δὲ παρὰ τοῦ ἐκεῖ φυλάττοντος παπᾶ Δημήτρη Χρυσοβιτσιώτου ὅτι ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης, τῷ ἐπρότειναν νὰ ἐξαγοράσωσιν ἐλευθέραν τὴν διόδον· ἀλλ' ἰδόντες ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἱππεῖς τινας Ἕλληνας καὶ τοὺς ὑπασπιστάς τοῦ Κολοκοτρώνη, Σπηλιωτόπουλον καὶ Φωτάκον, ἐρχομένους πρὸς ἐκεῖνα τὸ μέρος, καὶ ὑπολαβόντες αὐτοὺς ἐρχομένους εἰς κατασκοπὴν, μὴ θέλοντες δὲ καὶ νὰ διανυκτερεύσωσιν ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ἐπανῆλθαν εἰς Γλυκιὰν πλησίον τοῦ Ναυπλίου· ὥστε οἱ ἐχθροί, ἔχοντες μεσότοιχον τὰ φοινικὰ Δερβενάκια, διηρέθησαν ἀκουσίως οἱ μὲν κατὰ τὴν Κουρτέσαν, οἱ δὲ κατὰ τὴν Γλυκιάν, ὅπου τοῖς συνέβη τὴν αὐτὴν νύκτα ἄλλο δυστύχημα ἐκληρθὲν ὥς κάκιστος οἰωνός· ἀναψεν αἶφνης καὶ ἐκάη ἡ πυρίτις.

Ἐπειδὴ δὲν ἔμενε πλέον ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἐπεχείριζαν νὰ διαβῶσιν εἰς Κόρινθον θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες, ἀνάγκη ἦτο νὰ προκαταλάβωσιν οἱ Ἕλληνες τὰς διόδους.

Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, ἦτοι τὴν 27, ἦλθαν εἰς τὸν τόπον τῆς καταστροφῆς ὁ Πλαπούτας, ὁ Δημήτρης Δηλιγιάννης, ὁ Γιατράκος, ὁ Τσόκρης καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ πρὸς ἀκριβεῆ γνῶσιν τῶν ἐπὶ τῆς προτεραίας. Συσκέψεως δὲ γενομένης περὶ τοῦ πρακτέου, ἀπεφασίσθη, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ποίαν τῶν ἀγουσῶν εἰς Κόρινθον ὁδῶν ἐσκόπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ διέλθωσιν, ὁ μὲν Γιατράκος καὶ ὁ Τσόκρης νὰ παραλάβωσιν ἀμέσως τὰ ἐν Ἀργεὶ στρατεύματα των καὶ νὰ καταλάβωσι τὰς Μυκήνας, ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ὁ Δικαῖος καὶ ὁ Νικήτας, ὁ διὰ τὰς κατὰ τὴν 26 ἀνδραγαθίας του ἐπονομασθεῖς *Τουρκοφάγοι*, νὰ μείνωσι κατὰ τὸ Μπερπάτι καὶ Ἀινόρι, ὅπου μετέβησαν μετὰ τὴν μάχην, ὁ δὲ Πλαπούτας, ὁ Δηλιγιάννης, καὶ ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης νὰ φυλάξωσι τὰ Δερβενάκια· ὅλοι δὲ νὰ τρέξωσιν ὅπου φανῇ ὁ ἐχθρός. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐξεστράτευσε πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Ἀϊνορίου ὄλος· φθάσας δὲ εἰς Μπερπάτι ἐκτυπήθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Ὁ Κολοκοτρώνης, νομίζων ὅτι οἱ περὶ τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Τσόκρη κατέλαβαν τὰς Μυκήνας καὶ θὰ ἐπιπταν ὀπισθεν τοῦ ἐχθροῦ, ὡς προεσχεδιάσθη, διέταξεν ἀμέσως τοὺς περὶ τὸν Πλαπούταν ν' ἀφῇ-

σωσι τὴν θέσιν τῶν Δερβενακίων καὶ νὰ τρέξωσιν ἀπέμπροσθέν του πρὸς τὴν Κλένικν, κώμην τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου. Ἀλλ' οὔτε οἱ περὶ τὸν Πλαπούταν ἐφθισαν ἐν καιρῷ ὅπου διετάχθησαν, οὔτε ὁ Γιατράκος καὶ ὁ Τσόκρης κατέλαβαν τὴν θέσιν τῶν Μυκηνῶν ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἠπειθήσαν οἱ στρατιῶταί των· τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχε τὸ σχέδιον, καὶ οἱ ἐχθροὶ παθόντες πολλὰ, ἀλλ' ὀλίγα ὡς πρὸς ὅσα ἔπαθον οἱ συνάδελφοί των τὴν 26, διέβησαν τὰ στενὰ καὶ διεσώθησαν εἰς Κόρινθον, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐστάλησαν ἐκ Πατρῶν πέντε πλοῖα φέροντα τροφὰς εἰς χρῆσιν αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀκροκορίνθῳ, ὧν ὑπὸ τὰς ὄψεις ὁ Μ. Τομπάζης, εἰσπλεύσας τὸν σαρωνικὸν κόλπον πρὸ τινων ἡμερῶν καὶ ἀποβιβάσας εἰς Κεγχρεὰς τὰ πληρώματα τῶν πλοίων του, ἤρπασεν ὅλας τὰς ἐναποτεθειμένας τροφὰς καὶ ἄφησε τὴν ἀπρονόητον ἐκείνην φρουρὰν σχεδὸν πεινῶσαν.

Τοιοῦτον ἀπέβη τὸ τέλος τῆς εἰς Ἀργολίδα ἐκστρατείας τοῦ πολυπληθοῦς τούτου ἐχθρικοῦ στρατοῦ, παθόντος τὰ πάνδεινα ἐπὶ τῆς εἰς Κόρινθον ἐπιστροφῆς, διότι ὁ ἀρχηγός του, ἐπαϊρόμενος ἐπὶ τῇ δυνάμει του, δὲν ἐφρόντισεν ἐπὶ τῆς ἐκείθεν εἰς Ἄργος ἀναβάσεως νὰ διατηρήσῃ τὰ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων στενὰ. Τόσος δὲ τρόμος κατέλαβε τὸν Δράμκλην, ὥστε ἐγκατέλειπεν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Γλυκιὰν ὑποχωρήσεώς του καὶ τὸ μόνον παρ' αὐτῷ ἐπὶ τῆς εἰς Ἀργολίδα εἰσβολῆς του κανόνι.

Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τοῦρκοι συνήλθαν ὅλοι εἰς Κόρινθον, ὁ Κολοκοτρώνης ὀρθῶς συλλογιζόμενος ἐσχεδίασε νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ ἐντὸς ἐκείνης τῆς ἐπαρχίας διὰ ξηρὰς (διότι ἡ θάλασσα τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου ἦτον ἀνοικτὴ δι' ἔλλειψιν ἐλληνικῶν πλοίων) καθὼς τοὺς ἀπέκλεισε πρὸ ὀλίγου ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος· καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὰς προῤῥηθείσας μάχας ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος μετέβησαν εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ ἐκλείσαν τὰς διόδους ἐκεῖνας συνάξαντες καὶ τοὺς Δερβενοχωρίτας, ὁ Κολοκοτρώνης ἄφησεν ἱκανὴν φρουρὰν ἐπὶ τῶν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους διόδων, μὴ τυχόν τὰς κατὰλάβωσιν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἀνοίξωσι τὴν κοινωνίαν τῶν δύο ἐκείνων ἐπαρχιῶν· αὐτὸς δέ, ὁ Γιατράκος, ὁ Πλαπούτας, ὁ Δημήτρης Δηληγιάννης, ὁ Ἀντωνῆς Κολοκοτρώνης, ὁ Χρηστόπουλος καὶ ὁ Γενναῖος, ἔχοντες τρισχιλίους, ἐτοποθετήθησαν ἐν Σολίῳ, χωρὶς πέντε ὄρας ἀπέχοντι τῆς Κορίνθου, ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀχαΐαν ὁδοῦ, δι' οὗ, ὡς

Ἐκδοθέντος τοῦ βιβλίου, ἐκδόθη καὶ ἡ Βέροιας

ἐσυμπέραναν, ἐμελέτων οἱ Τοῦρκοι νὰ διαβῶσι. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔφθασαν καὶ οἱ Πετμεζᾶδες μετὰ 500 εἰς Βάλτσας, χωρίον ἀπέχον τοῦ Σολίου μίαν ὥραν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ὁ Κολοκοτρῶνης διέταξε τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Γιαννακὴν Κολοκοτρῶνην νὰ κατὰλάβωσι τὰ Βασιλικά, μίαν ὥραν καὶ τρία τέταρτα μακρὰν τοῦ λοιποῦ στρατοπέδου, ὡς προφύλακες. Διέβκινε κατὰ περὶστασιν τὴν αὐτὴν ἡμέραν διὰ τῶν Βασιλικῶν ὁ Γάτσος ἐρχόμενος ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐνδιέμεινε καὶ οὗτος· ὥστε ἡ προφυλακὴ αὕτη συνηριθμεῖτο εἰς 1300. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν νύκτα ὁ Κολοκοτρῶνης διέταξε καὶ ἄνκψαν πολλὰ πυρὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν εἰς ψευδῇ ἐπίδειξιν τῶν δυνάμεών του.

Τρισχίλιοι Τοῦρκοι, ἵππεῖς καὶ πεζοί, ἐπανῆλθαν τὴν 4 αὐγούστου εἰς Κλένιαν, ὅπου ὡς ἔμαθαν, ἦσαν συσσωρευμένοι τροφαί. Τὴν θέσιν ἐκείνην κατεῖχαν 400 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην, τὸν Κατσακόν, τὸν Τσαλαφατῖνον καὶ ἄλλους. Οἱ ἐχθροὶ ἔτρεψαν διὰ μιᾶς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς κατεδίωξαν, ἐκυρίευσαν τὴν κώμην καὶ παρ' ὀλίγον συνέλαβαν τὸν Μαυρομιχάλην· ἀλλ' οἱ φυλάττοντες τὴν πλησίον θέσιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου Τριπολιτσιῶται, ὡς 600, ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Ἀθανασόπουλον, Λεβιδιώτην, Δαρειώτην, καὶ Ῥιζιώτην, κατέβησαν ἐκεῖθεν δρομαῖοι, κατέλαβαν τὸν ἔξωθεν τῆς κώμης ναὸν, καὶ τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κώμης λόφον, ἐθάρρυναν τοὺς ρεύγοντας δι' αὐτὸν ἐδειξαν αὐτοὶ θάρρους, τοὺς ἐπανάφεραν εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, καὶ διὰ τῆς συμπράξεως αὐτῶν ἀπῆλθον τῆς κώμης ἀπράκτους τοὺς εἰς αὐτὴν εἰσελθόντας ἐχθρούς.

Τὴν δὲ 7 οἱ Τοῦρκοι, θέλοντες ν' ἀνοίξωσι τὴν εἰς Πάτρας ᾄγουσαν ὁδόν, ἐξεστράτευσαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κιάτου καὶ τῶν Βασιλικῶν, καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων πλησίον τῶν σταφιδῶνων, ἀλλ' ἐπανῆλθαν ἀπρακτοὶ εἰς Κόρινθον. Τὴν δὲ 12 ἐξεστράτευσαν πάλιν πανστρατιᾷ πρὸς τὰ Βασιλικά, ὅπου διέμενε πάντοτε ἡ προφυλακὴ, ἣτις ἀντέστη γενναίως, ἂν καὶ ὀλίγη· συνῆλθαν ἐκεῖ μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς μάχης καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ στρατεύματα, καὶ ἡ τροπὴ τῶν Τούρκων ἐφαίνετο καὶ ταύτην τὴν ἡμέραν βεβαία· ἀλλὰ τινὲς ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ Ἀναγνώστη Πετμεζᾶ, μαχομένου εὐτυχῶς, ἰδόντες ἵππον ἐντὸς ἐνὸς σταφιδῶνος, ἀφεθέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς δέλεαρ, ἔτρεξαν νὰ τὸν συλλάβωσι· καὶ αἰφνης ἀνέστησαν 60 Τοῦρκοι ἐνεδρεύοντες, καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἀπροσέκτους τού-

τους Ἑλληνας εἰς φυγὴν φονεύσαντες ἓνα ἐξ αὐτῶν. Ἡ φυγὴ τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων ἔφερε πανικὸν φόβον καὶ γενικὴν τροπὴν. Μόνοι δὲ μετετόπησαν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος τούτου καὶ ὁ υἱὸς του παρκαλεύοντες καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς μιμηθῶσιν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν καὶ ἀπέθαναν καὶ οἱ δύο μαχόμενοι. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἐμψυχωθέντες ὑπὸ τοῦ καταλαβόντος τὸ τάγμα τοῦτο πανικοῦ φόβου, ἔπесαν πανστρατιᾷ ἐπὶ τὰ ἄλλα, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ Πλαπούταν καὶ ἐφόνευσαν δύο γενναίους ὑπαρχηγούς, τὸν Γιαννατᾶν Μιστριώτην, τὸν Σικονόμον Παπᾶ Καλομοίρην, καὶ ἱκανοὺς στρατιώτας. Μόνη ἡ ὑπὸ τὸν Γάτσον, Γενναῖον, καὶ Γιαννάκην Κολοκοτρώνην προφυλακὴ διετήρησε τὴν θέσιν τῆς καὶ ἐμπόδισε τὴν πρόοδον τῶν ἐχθρῶν. Τὸ ἀξιέπαινον παράδειγμα τῆς προφυλακῆς ἐπανήγαγε μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ Πλαπούταν, ἀκούσαντας τὰς πατριωτικὰς φωνὰς τῶν ἀρχηγῶν· καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τοὺς Ἑλληνας ἐπανελθόντας εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ὑπεχώρησαν, φονεύσαντες 53, ἀλλὰ πλείότεροι ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς Κόρινθον ἀπήντησαν καθ' ὁδὸν τοὺς περὶ τὸν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ Ἀλωνιστιώτην, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἠνώχλησαν, ἂν καὶ τὸ μέρος ἦτον ἐπίπεδον. Μετὰ τὰς δύο ἀτυχεῖς δοκιμὰς ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ σπᾶσωσι τὸν πρὸς τὴν Ἀχαΐαν στρατιωτικὸν τῶν Ἑλλήνων φραγμόν. Ἐρχοντες δὲ τὴν θάλασσαν ἀνοικτὴν, καὶ λαμβάνοντες ἐκεῖθεν ἀνεμποδίστως τροφάς, ἔκριναν καλὸν ν' ἀναμείνωσι μέχρι τινὸς ἡσύχως τὰς ἐξωθεν δυνάμεις κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ ἐν Ἀφρίσῃ Χουρσέδη, καὶ τὸν εἰς τὸν ἀργολικὸν κόλπον κατὰπλουν τοῦ ἐμπροσθεν τῶν Πατρῶν στόλου των· ἀλλ' ἠνωχλοῦντο ἀκκαπαύστως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρπαζόντων καθ' ἡμέραν τὰ ζῶα των.

Μετὰ δὲ τὰ συμβάντα ταῦτα ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἀνέδειξε τὸν Κολοκοτρώνην, ἐπὶ τῇ αἰτήσεϊ τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ στρατευμάτων, ἀρχιστράτηγόν διὰ τοὺς λαμπροὺς καὶ εὐτυχεῖς ἀγῶνάς του. Ὁ δὲ νέος ἀρχιστράτηγος, ἀφῆσας φρουράς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω θέσεων καὶ δυναμώσας καὶ τὰς ἐπὶ τῶν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργοῦς στενοτοπιῶν, ἀνέβη εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου ἡ γερουσία καὶ ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθησαν εὐγνωμονοῦντες καὶ ἀγαλλόμενοι.

Ἡ ἀποτυχία τῆς μεγάλης ταύτης ἐχθρικῆς ἐκστρατείας ἐδόξασε δικαίως τοὺς Πελοποννησίους.

Ὁ δὲ Τσαρκατσῆ-Ἀλήπασας ὁ ἀποχωρισθεὶς τοῦ ὑπὸ τὴν Δράμαλιν γενικοῦ στρατοπέδου πρὸ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐμβολῆς του, ἀφ' οὗ εἰσῆλθεν εἰς Χαλκίδα, παρέλαβε τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκείνῳ διαμένοντας καὶ ἐξεστράτευσεν πρὸς τὰ Βρυσάκια, ὅπου ἦτο τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγγελῆ Γοβρίνα δὲν εἶχεν ἄξιον ἀρχηγόν· διὰ τοῦτο μόλις εἶδε τὸν ἐχθρὸν ἐπερχόμενον, διεσκορπίσθη· οἱ δὲ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν θέσιν ἐκείνην.

Διέτριβε πρὸ τινων ἡμερῶν ἐν Ξηροχωρίῳ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὅστις μετὰ τὰς εἰς Λιθαδάς καὶ ἐφοδιασθεὶς διὰ γραμμάτων τοῦ Ἀρείου πάγου μετέβη τὴν 30 ἰουνίου εἰς Σκιαθόν, ἵνα πείσῃ καὶ μεταφέρῃ εἰς Εὐβοίαν τοὺς ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐν Κασάνδρᾳ, Νκούσῃ καὶ Ὀλύμπῳ καταστροφὴν τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς καὶ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου μεταβάντας πολεμικοὺς ἄνδρας τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπείσθησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι, κατέπλευσαν 600 πλησίον τῶν Βρυσακίων κατεχομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηράν, καὶ διὰ τοῦ σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀρείον πάγον διατελοῦντος καὶ καταπλεύσαντος ἐκ Λιθαδάς πλοίου τοῦ Βισβίζη, ἀπέδίωξαν τοὺς Τούρκους τῆς θέσεως ἐκείνης καὶ ἐτοποθετήθησαν αὐτοί. Οἱ Τούρκοι κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον κακῶς ἔχοντες, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν συσσωματωθέντες πάμπολλοι ἐπέξῃλθαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανῆλθον πάλιν περὶ τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ φρούριον. Τὰ αὐτὰ ἐπραξάν καὶ ἔπαθαν καὶ τὴν ὑστερίαν καὶ ἔκτοτε περιωρίσθησαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Οἱ δὲ ἐντόπιοι Χριστιανοὶ θαρρύνθέντες, χάρις εἰς τοὺς Ὀλυμπίους, συνῆλθον πάλιν εἰς Βρυσάκια, ὅπου μετέβησαν καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ βορείου μέρους τῆς Εὐβοίας· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τὸ ὑπὸ τόσον αἰσίους οἰωνοὺς νεοσυστηθὲν στρατόπεδον τοῦτο διελύθη ἐντὸς ὀλίγου· διότι οἱ μὲν Ὀλύμπιοι ἀπῆλθον πολλὰ, οἱ δὲ ἐντόπιοι δὲν εἶχαν νὰ τοῖς δώσωσιν εἰμὴ ὀλίγα. Ἀναχωρήσαντες δὲ οἱ 600 Ὀλύμπιοι εἰς Ὠρεόν, διέμειναν ἐκεῖ βουλευόμενοι περὶ τοῦ πρὸς ἑαυτοὺς· ἐφθασε καὶ ὁ μὴ συναποπλεύσας γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν Διαμαντῆς· τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ τινες σταλέντες πρὸς αὐ-

τοὺς παρὰ τοῦ Ἀρείου πάγου μετέβησαν καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου, καὶ συμφωνίως γενομένης ἐπικνήλθην οἱ Ὀλύμπιοι εἰς Βρυσακία ὑπὸ τακτὸν κατὰ μῆνα μισθὸν καὶ ἔστησαν ἐκ νέου τὸ στρατόπεδον ὑπὸ τὸν Διαμαντῆν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς Εὐβοίας μέρος. Ἴδου δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸ δυτικόν.

Μετὰ τὴν πρὸς τὰ μέρη τῆς Καρύστου ἦσαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀναχώρησιν τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων ὀπλοφόρων, ἀναπέμεινεν ὁ ἐντόπιος ὀπλαρχηγὸς Κριεζιώτης, περιφερόμενος, ὡς εἴρηται, τὰ βουνὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ Κούμης. Ἡ φήμη τῆς ἀνδρίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἔφερον ὑπὸ τὴν σημαίαν του μετ' ὀλίγον πολλοὺς συντοπίτας του. Ὁ δὲ Τσαρκατσῆ-Ἀλήπασκας, εὐδοκιμήσας κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Βρυσακίων, ἔστειλε στράτευμα καὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Κριεζιώτην ἐστρατοπεδευμένων ἐν Μετοχίῳ, χωρίῳ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Κούμης. Ἐν τούτοις ἦλθον εἰς βοήθειαν τῶν περὶ τὸν Κριεζιώτην ἔξωθεν στρατιῶται ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Σαλαμίνιον. Τρεῖς ἡμέρας ἀντεταυφεκίζοντο Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι. Οἱ Τοῦρκοι ἀπέτυχαν τοῦ σκοποῦ των καὶ ἐπικνήλθον εἰς Χαλκίδα καταδιωκόμενοι.

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις ὅλης τῆς Εὐβοίας ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· ἡ δὲ τῆς Κρήτης ἦτον ἡ ἐξῆς.

Μετὰ τὴν συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου ἡ κυβερνήσις, καθ' ὃν καιρὸν ἐφρόντιζε περὶ γενικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κράτους, ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην ὡς ὀργανιστὴν αὐτῆς τὸν Πέτρον Σκυλίτην Ὀμηρίδην. Φθάσας οὗτος τὰ τέλη ἀπριλίου εἰς Ἀρμένους, κώμην τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνων ὅπου ἔδρευε τότε ἡ προσωρινὴ διοίκησις τῆς Κρήτης, ἐκάλεσε τὸν περιοδεύοντα τὴν νῆσον Ἀφεντούλην εἰς γνῶσιν τῶν διαταγῶν τῆς κυβερνήσεως. Ὁ Ἀφεντούλης, ὅστις ἐθεώρει τὴν Κρήτην ὡς βασιλείον ἀνεξάρτητον τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνεδύθη πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς νήσου ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου, καλούμενος «Ἀρχιστράτηγος καὶ διοικητὴς πάσης Κρήτης», ὡργίσθη ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ταύτῃ καὶ ἐβόα κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμενος ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ καὶ προσυπογράψῃ τὴν 21 μαΐου τὸν νέον ὀργανισμόν, ὃν πρόθυμοι ὅλοι οἱ πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχεῖοι τῆς νήσου ὑπέγραψαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Καταλιπὼν δὲ καὶ τὸν πολεμικὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου ἔφερον εἰς τὸ ἐξῆς τὸν πολιτικὸν τοῦ γενικοῦ

ἐπαρχοῦ τῆς Κρήτης κατὰ τὸν νέον ὀργανισμόν. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὅλοι συνεσκέπτοντο περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐφάνη τὴν 28 παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας ὁ αἰγύπτιος στόλος ἐξ 106 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, φέρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χασάμπασα πενταχισχιλίου, ἐν οἷς καὶ δισχιλίοι ἐμπειροπόλεμοι Ἀλβανοί, ὀντακούσιοι ἱππεῖς καὶ ἱκανὰ πολεμεφόνδια καὶ κανόνια. Ἡ πρωτοφρονὴς ἐν Κρήτῃ θέα στόλου ἐφόβισεν εἰς ἄκρον τοὺς Κρήτας· ηὔξησε δὲ τὸν φόβον καὶ ἡ σύγχρονος φήμη, ὅτι ὁ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Μαχαίρων ἐδρεύων τότε Ἀφεντούλης, ἀπαρεσκόμενος ἐπὶ τῇ νέᾳ τάξει τῶν πραγμάτων καὶ ἀπελπισθεὶς ἐξ αἰτίας τοῦ νέου κινδύνου καὶ τῶν ἐγγχωρίων διενέξεων, ἐμελέετο νὰ δραπετεύσῃ. Ἡ μελετωμένη δραπετεύσις του δὲν ἦτο ψευδής, ἀλλ' ἐπρολήφθη ἡ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνεβλήθη.

Τριακόσιαι περίπου ψυχὰι εὕρισκοντο κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τῶν Χανίων, Μελέχα, εἰς συλλογὴν καρπῶν καθ' ἣν ἡμέραν κατήχθη ὁ στόλος καὶ ἐκινδύνευσαν ἀποκλειόμεναι ν' ἀπολεσθῶσιν· ἀλλὰ, χάρις εἰς τὸν Σήφακαν καὶ τὸν Βασίλην Χάλην, δραμόντας αὐθήμερον εἰς ἀπαλλαγὴν τῶν, διεσώθησαν εἰς τὰ ἴδια ἀβυλθεῖς. Πλήρεις ζήλου καὶ θάρρους οἱ δύο οὗτοι γενναῖοι ὀπλαρχηγοί, παραλαβόντες καὶ τὸν Μανδᾶν, ἐπάτησαν πολλαχόθεν μετὰ περίπου πεντακοσίων τὸ κατὰ τὰς Ἀλυκάς ἐσκηνωμένον ἐχθρικὸν στρατόπεδον περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 1 ἰουνίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ κατεδιώχθησαν μέχρι τῆς ὑπωρείας τῆς Μαλαξίας, ὅπου ἐντυχόντες ἄλλους ἐπιδοθηοὺς ἀντέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἀπώθησαν εἰς τὰς σκηνὰς τῶν.

Ἰούνιος

Ἀποδιώξας ὁ Χασάμπασας τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς του τοὺς ἐν Τσουκαλχορίσι καὶ ἐν Νεοκώρῳ σταθμεύοντας Χριστιανοὺς καὶ κυριεύσας ὅλα τὰ πλησιόχωρα πεδινὰ μέρη, ἐστράτευσε τὴν 11 εἰς κατοχὴν τῆς Μαλαξίας. Ἑπτακόσιοι Χριστιανοὶ ἦσαν ἐν ταῖς ὑπωρείαις τότε συγκεντρωμένοι, ἀντέστησαν εἰς τετραχισχιλίους, ἀλλὰ πολλὰ πθόντες ἀνέβησαν διὰ νυκτὸς εἰς τὸ χωρίον καὶ μετ' ὀλίγον τὸ ἐγκατέλειψαν ἀμαχητὶ καὶ ὑπεχώρησαν πρὸς τὰς Ρίζας εἰς χωρίον Κάμπον· καταλαβὼν δὲ τὴν ἐπαύριον ὁ Χασάμπασας τὴν Μαλαξίαν καὶ ἐγκαταστήσας φρουρὰν ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν του Μουσταφάμπην, ἀνεστρατοπέδευσε· ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ ἐπανελθόντες τὴν 20 ἰουλίου περιέζωσαν τὸ χωρίον. Οἱ περὶ τὸν Μουσταφάμπην,

πτοηθέντες κατ' ἀρχάς, ὤρμησαν νὰ φύγωσιν, ἀλλ' ἐμποδίσθησαν, ἐπαλινδρόμησαν ἐξ ἀνάγκης, ἐπολέμησαν ὡς ἀπληγισμένοι, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς ἐχθροὺς των φονεύσαντες 40, ἐν οἷς καὶ τὸν στρατηγικώτατον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Κρήτης Πρωτοπαπαδάκην· ἀλλὰ μετὰ δέκα ἡμέρας ἀφῆκαν τὸ περιμάχητον χωρίον, καὶ τὸ κατέλαβαν ἐκ νέου οἱ Χριστιανοί.

Μετὰ δὲ τὰ κατὰ τὴν Μαλάξαν, ἐπενεγκόντα μέγαν καὶ γενικὸν φόβον, ἐβουλήθη ὁ Χασάμπασας νὰ ἐλκύσῃ εἰς ὑποταγὴν τοὺς Χριστιανούς, ὡς μὴδὲν ἐλπίζοντας πλέον εἰς τὰ ὅπλα των, καὶ ὑπέσχετο διὰ τοῦ ἐπισκόπου Κυδωνίας, ὃν εὐρὼν ἐν τῇ φυλακῇ ἀπεφυλάκισε, ν' ἀποδώσῃ τοῖς ἀποστάταις, ἂν ἐπροσκύνουν, τὰ ὑπάρχοντά των καὶ τοὺς κρατούμενους συγγενεῖς των, νὰ ἐπιτρέψῃ δὲ καὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ νὰ χορηγήσῃ πᾶσαν ἀντίληψιν εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἀδύνατοι οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἐπολιτεύθησαν, ἐξέθεσαν τὰ κακὰ ὅσα ὑπέφεραν, εἶπαν ὅτι ἀδύνατον νὰ συζήσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοὶ ὡς καὶ πρότερον, ἐπρόβαλιν διακοπὴν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἄλλους ἀπαραδέκτους ὅρους καὶ ἐζήτησαν καιρὸν νὰ συμβουλευθῶσι καὶ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ κυβέρνησιν. Ὁ Χασάμπασας ἐπανελάθεν ὅσα καὶ πρότερον, καὶ θέλων νὰ τοὺς ἀπελπίσῃ, τοὺς εἰδοποίησεν, ὅτι ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἐπροσκύνησεν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη· ἀλλὰ πεισθεῖς ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἠπάτουν ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ἀπεφάσισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰ Λευκά-ῶρη (Ἀσπροβοῦνι), καὶ παραλαβὼν τοὺς πασάδας τῶν Χανιῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης, ἐπάτησεν ἀμαχητὶ τὴν 4 Αὐγούστου καὶ ἔκαυσε τὸ Θέρισον **Αὐγούστος** καὶ τοὺς Λάκκους· μαθὼν δὲ ὅτι πολλαχόθεν συνέρρεαν Σφακιανοί, Ῥιζῖται καὶ ἄλλοι εἰς ἀντίκρουσιν, συχνάκις ἀκροβολιζόμενος καὶ φοβηθεὶς μὴ πάθωσιν αἴφνης οἱ περὶ αὐτὸν ὅσα ἔπαθαν τὸ παρελθὸν ἔτος οἱ συνάδελφοί των, ἀνεστρατοπέδευσε, μὴδὲν κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην ἐκστρατείαν κατορθώσας πολλοῦ λόγου ἄξιον· πατήσας δὲ ἀμαχητὶ καὶ καταστρέψας τὸν Ἀποκόρωνα, καὶ ἀναπαύσας ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τοὺς ὑπ' αὐτόν, ἐστράτευσεν εἰς Μεγάλον Κάστρον, ὅπου ἔφθασε τὴν 31 πολεμῶν καθ' ὁδὸν καὶ πολεμούμενος καὶ ἐστρατοπέδευσε ἐξω τῆς πόλεως.

Εἶχαν ἐκστρατεύσει πρό τιμῶν μηνῶν διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ

τῶν ἐν ἀποστασίᾳ μερῶν εἰς Μυράμπελον καὶ Λεσίδι πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ἐμφύχωσιν τῶν εἰσέτι ἐν ἡρεμίᾳ ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ εὐδοκίμηταν· οὐδ' ἡ ἀπόβασις τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐδυνήθη νὰ ψυχράνῃ τοὺς εἰς ἐφ' ὀπίσθιν ὀργῶντας τῶν μερῶν ἐκείνων Χριστιανούς, ὥστε τὸν ἰούλιον μόνῃ ἡ ἐπαρχία τῆς Σιτειᾶς ἡρέμει ὡς ἀπόκεντρος. Πολλάκις καὶ πολλαχοῦ συνεκρούσθησαν Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ ὁ κάλλιστος τῶν ἀγώνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερίσχυε. Τόσον δὲ ἐξεμάνησαν οἱ Ῥεθύμνιοι Τοῦρκοι μαθόντες τὰ γενόμενα, ὥστε ἀφ' ἡρπασαν οἱ θρασύτεροι καὶ φιλεκδικώτεροι, ἄκοντος τοῦ πασᾶ, τὸν ἐν εἰρῇ κρατούμενον καὶ κακουχούμενον ἐπίσκοπον τῆς ἐπαρχίας, καὶ τὸν ἐκρέμασαν· ἐφόνευσαν δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ἄλλους Χριστιανούς.

Ἄλλ' ἡ ἀφίξις τοῦ ὑπὸ τὸν Χασάμπασαν στρατοῦ εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον, ὅπου ἦσαν ἤδη οἱ πολυαριθμότεροι τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις Τοῦρκων, μετέβαλε τὰ πράγματα ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ ἐπηρέασε καὶ αὐτὰ τὰ πνεύματά τινων τῶν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη Χριστιανῶν. Ὁ στρατάρχης αὐτός ἀπέστειλεν, ἅμα φθάσας, πολλαχοῦ ἀποσπάσματα εἰς ἐξολόθρευσιν καὶ αἰχμαλωσίαν· εἰσέβαλε μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς πανστρατιᾷ εἰς τὴν ἐπαρχίαν, Πεδιάδα, καὶ τὴν ἐκυρίευσεν ἀναιμωτί· ἀλλὰ πειραθεὶς νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν δυσδιάβατον θέσιν, Σίτι, τὴν Μαλάξαν ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀπεκρούσθη καὶ ὀπισθοδρομήσας ἐστρατοπέδευσε κατὰ τὸ Βιάννον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου διατρίψας ὀλόκληρον μῆνα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πεδιάδα. Ἡ ἐπαρχία, Λασιθί, εἶναι, ἐξ αἰτίας τῆς ὄρεινῆς καὶ δυσπροσίτου θέσεώς της, τὰ Σφακιά τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς νήσου, καὶ εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀπέβλεπαν οἱ γειτνιαζόντες καὶ πάσχοντες λαοί· ἀλλ' οἱ κάτοικοι αὐτῆς καταπτοηθέντες ἐπεκαλέσθησαν παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὸ ἔλεος τοῦ ἐχθροῦ λήγοντος τοῦ ὀκτωβρίου· οἱ ἄλλοι ὅμως λαοί, ἂν καὶ ἀσθενέστεροι, δὲν ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμά των, προτιμῶντες τῆς ὑποταγῆς ποτὲ μὲν τὴν πάλην, ποτὲ δὲ τὴν εἰς τὰ ὄρη καταφυγὴν· μετεμελήθησαν δὲ καὶ οἱ Λασιθιώται καὶ ἐφωπλίσθησαν ἐκ νέου. Ὀλίγοι μόνον ὑπεκρίθησαν ἐξ ἀνάγκης ὑπόκλισιν· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πλησιόχωροι τοῦ φρουρίου.

Μὴ δυνάμενοι δὲ οἱ Χριστιανοὶ ν' ἀντιπαρατάττωνται πλέον ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοὺς πολυαριθμούς καὶ καλῶς συντε-

ταγμένους ἐναντίους τῶν ἡγωνίζοντο νὰ τοὺς βλάπτωσι σποράδην.

Πολλὰς τοιαύτας εὐτυχεῖς ἐπιδρομὰς παρορῶντες χάριν συντομίας φέρομεν εἰς γνῶσιν τὴν ἐξῆς.

Τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ Ἀλβανοὶ ἐστάλησαν διὰ θαλάσσης εἰς Κρουσῶνα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαλεβυζίου παρὰ τοῦ Χασάμπασα ὡς προφυλακὴ τοῦ στρατοπέδου, ἀλλ' ἐπιπεσόντες ἔξωθεν διὰ νυκτὸς οἱ Χριστιανοί, καὶ συνεργεῖα τῶν ὑποκρινομένων ὅτι ἐπροσκύνησαν ἐντοπίων τοιχωρυχοῦντες, καὶ μεταβαίνοντες ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ καίοντες, τοὺς ἡνάγκασαν νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῇ θολωτῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ χωρίου, καὶ σπᾶσαντες τὸν θόλον καὶ ἐρρίψαντες καυστικὰς ὕλας τοὺς κατέκαυσαν ὅλους.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἦλθε νέα ἐπικουρία χιλίων ἀνδρῶν πρὸς τὸν Χασάμπασαν ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ διεκομίσθησαν ἐν ἀφθονίᾳ τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ'.

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς πολιορκίας Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐν τούτοις παράδοσις τῆς Κιάφας.

ΜΕΤΑ δὲ τὰ ἐν Πέτᾳ δυστυχῇ συμβάντα, φανερόν ἦτον ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐπροχώρουν πρὸς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν πίπτοντες οἱ μὲν εἰς Ξηρόμερον διὰ τῆς Βονίτσης, κύριοι ὄντες τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου, οἱ δὲ εἰς Βάλτον διὰ τοῦ Μακρυνόρους. Ὁ Μαυροκορδάτος, διαμείνας ἐν Λαγκάδᾳ ἕως οὗ συνήχθησαν ἐκεῖ τὰ ἐπὶ τῆς ἐν Πέτᾳ μάχης διασκορπισθέντα στρατεύματα πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῆς θέσεως ἐκείνης, ἂν καὶ μὴ ὅσον ἄλλοτε ἀναγκαίας μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κυρίευσιν τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀνεχώρησε, καὶ μεταβαίνων ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ ἀπὸ βουνοῦ εἰς βουνὸν ἐπροσπάθει νὰ ἐγκαρδιώσῃ καὶ πείσῃ τοὺς φοβηθέντας λαοὺς ἵνα προκαταλάβωσι τὰς θέσεις τοῦ Λουτρακίου καὶ τοῦ Καρθασαρά, ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἐδύνατο ν' ἀποβιβάσῃ εὐκόλως τὰ στρατεύματά του. Ἀλλ', ἐν ᾧ κατεγίνετο ἐπιπόνως εἰς τοῦτο, νέον δεινὸν ἐπῆλθε πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ σχεδίου. Ὁ συνηνωμένος στόλος Κωνσταντινουπόλεως, Αἰγύπτου καὶ Ἀλγερίας, ὁ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη φανεὶς ἐκτὸς τῆς Ὑδρας, ἐξ 84 πολεμικῶν πλοίων, ἐξ ὧν 7 δίκροτα καὶ 15 φρεγάται, ἐλλιμένισε τὴν 20 ἰουλίου ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἦλθαν καὶ τὰ ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ ἔγειναν ὅλα 90. Ἐμφανισθέντος τοῦ στόλου τούτου, τὰ 8 ἑλληνικὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν, καὶ οἱ Ἕλληνες φοβηθέντες ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὴν ξηρὰν νεωστὶ συμβάντων, καὶ βλέποντες ὅτι ἡ θάλασσα τοῦ Μεσολογγίου ἔπηξε, κατὰ τὴν φράσιν των, ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τῶν κινήτων βουνῶν, ἐνόμισαν ὅτι ἐπέστη ἡ τελευταία ὥρα καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος καὶ τῆς ζωῆς των.

Τὴν ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου ἐπεχείρησεν ὁ ἐχθρικός οὗτος στόλος καὶ πολλάκις ἐδοκίμασεν ὑπὸ βαρὺν κανονοβολισμὸν

ν' ἀποβιβάσῃ ναύτας καὶ στρατιώτας· ἀλλ' ἡ τόλμη τῶν ἐντοπίων ὑπερασπιστῶν τοῦ ἐδείχθη τοιαύτη, ὥστε 50 μόνον ναῦται Μεσολογγίται ἤρκεσαν νὰ ἀποκρούσωσιν εὐτυχῶς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ. Ἀγωνισθεὶς δὲ δύο ἡμέρας ἀνωφελῶς μετέπλευσεν εἰς τὴν μεταξὺ Εὐήνου καὶ Μεσολογγίου Μαύρην Ἀλικήν, ἐπὶ σκοπῷ νὰ κυριεύσῃ καὶ ἐκείνην τὴν θέσιν καὶ στήσῃ στρατόπεδον· ἀλλ' ἤρπεν ἐπὶ τῆς παραλίας 800 Αἰτωλοὺς ἐτοιμοὺς νὰ τὴν ὑπερασπίσωσιν. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μακρῆς, ὁ μόνος ἴσως τῶν συγχρόνων τοῦ ὀπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὅστις δὲν ἐφίλησέ ποτε τουρκικὴν ποδιάν, διότι ἔζη μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἀδιακώπως ὡς κλέπτῃς, περιπλανώμενος εἰς βουνὰ καὶ εἰς ἐρήμους, θέλων νὰ δείξῃ τὸ στράτευμα τοῦτο πολυανθρωπότερον καὶ ἐπιφοβώτερον, διέσπειρεν ἅμα ἐνύκτωσε τοὺς στρατιώτας τοῦ ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ τοὺς διέταξε νὰ τουφεκίζωσιν ὀλονυκτὶ ἀνάπτοντες καὶ πολλὰ πυρὰ· ἔπαιζαν δὲ καὶ μουσικὰ ὄργανα, καὶ οἱ στρατιῶται εὐθύμουν χορεύοντες, τραγουδοῦντες καὶ ἀλαλῶντες. Πρωτὰς δὲ γενομένης, καθ' ἣν ὥραν οἱ Τοῦρκοι προσήρχοντο καὶ εἰς αὐτῶν διελάλει μεγαλοφώνως κατὰ τὴν συνήθειαν τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν θείαν ἀποστολὴν τοῦ προφήτου, τινὲς τῶν στρατιωτῶν ἀνέβησαν εἰς τὰ δένδρα προσευχόμενοι καὶ διαλαλοῦντες ὡς οἱ Τοῦρκοι καὶ βλασφημοῦντες τὸν προφήτην. Ἄλλοι δέ, συνάζοντες χοίρους, τοὺς ἡνάγκαζαν τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τῶν Τούρκων, σφίγγοντες τὸν λαιμόν των, νὰ γρυλλίζωσιν. Οἱ Τοῦρκοι, ἀκούσαντες τόσους ἀσεβεῖς λόγους καὶ τὸν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος ὀξὺν γρυλλισμόν τῶν βδελυρῶν παρ' αὐτοῖς ζῶν, ἰδόντες καὶ τόσῃν ἀφοβίᾳ ἀπέπλευσαν τὴν ἐπαύριον ἄπρακτοι, καὶ ἐλλιμένισαν ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν. Οἱ δὲ Ἕλληνες, οὓς ἐξ αὐτῆς τῆς φυσικῆς ζωηρότητος καὶ θερμῆς φαντασίας των μικρόν τι ἀρκεῖ νὰ μικροκαρδίσῃ ἢ νὰ μεγαλοκαρδίσῃ, ἰδόντες τὴν διττὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐχθρῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας ἤρχισαν νὰ λησμονῶσιν ὅσα ἔπαθαν.

Μετὰ δὲ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀποτυχίας τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ Μακρυνόρους καὶ τὸν ἐξ ἀνάγκης περιορισμὸν αὐτῶν ἐντεῦθεν τῶν ὀρίων τοῦ Ξηρομέρου καὶ τοῦ Βάλτου, οὐδεμία ἀπέμεινεν ἐλπίς εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κιάφας· ἤρχισαν δὲ οἱ ἐγκλειστοὶ καὶ νὰ πεινῶσιν· ἡ δὲ συσσωρεύσις τόσων χω-

ρικῶν ἐντὸς τόσῳ στενοῦ τόπου ἐπήνεγκεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ λοιμικὴν· οἱ Ἀλβανοὶ ἐπροσπάθουν δι' ὑποσχέσεων ν' ἀποσπάσωσι τῶν Σουλιωτῶν τοὺς χωρικοὺς των· οἱ δὲ χωρικοὶ ἔδιδαν ὅττι ἀκοῆς ἐξ αἰτίας τῆς πείνης, τῆς λοιμικῆς καὶ τῆς ἀπελπισίας. Καθ' ἡμέραν δὲ ἐγίνετο λόγος μεταξὺ πολιορκούντων καὶ πολιορκουμένων περὶ συμβιβασμοῦ ἄλλοτε μερικοῦ καὶ ἄλλοτε γενικοῦ ἕως οὐ ἐσυμβιβάσθησαν ὀριστικῶς. Οἱ Σουλιῶται συγκατένευσαν νὰ παραδώσωσι τὴν Κιάφαν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησαν νὰ μετοικίσωσιν εἰς μέρος τουρκικόν, καὶ ἀπήτησαν νὰ μεταβιβάσθωσιν ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν εἰς τὴν Ἐπτανήσον. Οἱ Τούρκοι δὲν ἀντεῖπαν, ἀλλ' ἐχρειάζετο ἡ συγκατάθεσις τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων, καὶ ἔστειλαν πρὸς αὐτὸν καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι πρέσβεις. Ἐν τοσοῦτῳ, ἀφ' οὐ προώδευσεν ὁ συμβιβασμός, οἱ χωρικοὶ τῇ συγκαταθέσει τῶν Σουλιωτῶν ἐπανῆλθαν εἰς τὰ χωρία των καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς γείτονάς των ἀγάδας. Εἰσηκούσθη καὶ ἡ πρὸς τὸν μέγαν ἀρμοστὴν πρεσβεία, καὶ ὑπεγράφη συνθήκη ἐν Πρεβέζῃ τὴν 28 ἰουλίου ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἐκεῖ Ἀγγλου προξένου, Μαυέρου, ὑποχρεοῦσα τοὺς Τούρκους ν' ἀγοράσωσιν ὅσα εἶδη οἱ Σουλιῶται ἠθελαν ν' ἀφήσωσιν ὡς περιττὰ ἐν τῇ φρουρίῳ, νὰ τοῖς δώσωσι φορτηγὰ ζῶα πρὸς μετακόμισιν τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν σκευῶν αὐτῶν εἰς τὸν λιμένα, νὰ πληρώσωσι τοὺς ναύλους, νὰ τοῖς ἐγχειρίσωσιν ὁμήρους πρὸς ἀσφάλειάν των ἐπὶ τῆς ἐξόδου αὐτῶν μέχρις οὐ ἔμβωσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ν' ἀπομακρύνωσι τὰ πρὸς τὸν λιμένα στρατεύματα. Οἱ Τούρκοι, προθέμενοι ν' ἀπαλλάγῳσιν ὅσον τάχιον τῶν δεινῶν τούτων ἐχθρῶν καὶ προσηλώσωσι τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, ὅχι μόνον ταῦτα ἔστειραν, ἀλλὰ καὶ γρόσια 150,000 τοῖς ἔδωκαν ἐπὶ λόγῳ μισθῶν ὀφειλομένων αὐτοῖς παρὰ τοῦ Ἀλῆ, διότι ἄνευ τούτων δὲν ἠθελαν οἱ Σουλιῶται ν' ἀπολύσωσι τὸν Χασάμπασαν, ὃν ὡς ὁμηρον τοῖς εἶχε παραδώσει ὁ πάππος τοῦ Ἀλῆ ἐπὶ τῆς συμμαχίας των. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ἔστειλαν ἐν πρώτοις εἰς τὸν αἰγιαλὸν οἱ Σουλιῶται τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ σκεύη των, κατέβησαν τὴν 2 Σεπτεμβρίου καὶ αὐτοὶ ἔνοπλοι καὶ ἀπέπλευσαν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ὑπὸ συνοδίαν ἀγγλικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου ὑπέστησαν πολυήμερον κάθαρσιν διὰ

τὴν ἐπικρατοῦσαν παρ' αὐτοῖς λοιμικὴν καὶ τὴν ἀναφανείσαν ἐντὸς τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου εὐλογίαν.

Παραδοθείσης τῆς Κιάφας, ἡ Αἰτωλοακαρνανία ἔχασε τὸ προπύργιον τῆς.

Διετέλει ὑπὸ τὸν Βρυώνην ὁ Μεχμέτ-Ρουσέτπασας, ὁ καὶ Κιουταχῆς, φρούραρχος τῆς Ἀρτης, καὶ διαπρέψας ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτα. Ἄνθρωπος οὗτος ὀξύς καὶ τολμηρός, μεμφόμενος τὸν ἀρχηγόν του ὡς ἄδρανῃ καὶ ἀνάξιον καὶ φιλοτιμούμενος νὰ φανῇ ἀξιώτερος καὶ δοξασθῇ ὑπὲρ ἐκείνον, ἐμίσθωσεν ἐπὶ δύο μῆνας τρισχιλίους Ἀλβανούς, πηρέλαθε καὶ τὸν Ἰσμαήλ Πλιάσαν ἀντίζηλον τοῦ Βρυώνη, καὶ πλήρης ἐλπίδων νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν διὰ τῶν μικρῶν τούτων δυνάμεων ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν τῆς περιστάσεων, διέπλευσε τὸν ἄμβρακικὸν κόλπον καὶ ἀπέβη εἰς Λουτράκι ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου, συγκατατεθέντος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ Βρυώνη θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος, ὡς φοβουμένου τὰς πρὸς τὴν Πύλην καὶ τὸν Χουρσῆδην κατ' αὐτοῦ ἀναφοράς τοῦ τολμηροῦ Κιουταχῆ.

Ὁ δὲ καταγινόμενος εἰς ἀσφάλειαν τῆς ἄκρας τοῦ ἄμβρακικοῦ κόλπου Μαυροκορδάτος εἶχεν ἐλθεῖ εἰς Μαχαλᾶν φέρων τὰ ἀπομεινάρια τοῦ τακτικοῦ ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἀποβῇ ὁ Κιουταχῆς εἰς Λουτράκι, τὰ ἔφησεν ἐκεῖ πρὸς σύστασιν στρατοπέδου, ὑπῆγεν ἐπὶ στρατολογίᾳ εἰς Μεσολόγγι καὶ Ἀνατολικὸν καὶ ἀνέβη ἔπειτα εἰς Βραχῶρι πρὸς ἐπίβλεψιν ὡς ἀπὸ κεντρικωτέρου μέρους τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων καὶ προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μαχαλᾶ, οὗτινος εἰς αὐξήσιν κατεγίνοντο καὶ προεστῶτες καὶ ὀπλαρχηγοί.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀποβὰς εἰς Λουτράκι καὶ εὐρών τὸν τόπον ἀφύλακτον ἐξεστράτευσεν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔκαυσε καθ' ὁδὸν τὴν Κατούναν, καὶ φθάσας εἰς Παπαδάτας, χωρίον ἡμιώριον ἀπέχον τοῦ Μαχαλᾶ, ἀπήντησεν 60 Ἑλλήνας ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ προφῆτου Ἥλιου ὁδοιποροῦντας πρὸς τὸ ἀρτιγενές στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ. Οὗτοι, εὐρεθέντες παρὰ προσδοκίαν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ φύγωσι, κατέλαβαν τὴν παρακειμένην δυνατὴν θέσιν τοῦ μικροῦ χωρίου Ἀετοῦ καὶ τόσον γενναίως ἀντέστησαν ὥστε οἱ περὶ τὸν Κιουταχῆν, φοβηθέντες μὴ ἐπιπέσωσι καὶ οἱ ἐν Μαχαλᾶ, ἀνεστρατοπέδωσαν εἰς Λουτράκι ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ ἐκστρατεύσωσιν ἔως οὐ εἰσβάλῃ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Βρυώνην μεγάλη δύναμις. Διέ-

πρῆσαν δὲ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀετοῦ συμβᾶσαν τὴν 10 αὐ-
γούστου ὁ Θεοδωράκης Γρίβας, ὁ Γιάννης Τσακούσης, ὁ Σταῆης
Κατσαρός καὶ ὁ Δημήτρης Παληογιάννης.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκάθητο ὁ Κιουταχῆς ἐν Λουτρακίῳ ἀρ-
γός, οἱ εἰς τὸν Μαχαλᾶν πανταχόθεν συρρέοντες Ἕλληνες ἐγει-
ναν τρισχίλιοι καὶ ἐξεστράτευσαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ριφθῶσιν αἰ-
φνης διὰ νυκτὸς ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ὡς ἀπροφυλάκτους. Ἀλλὰ
πλησιάζαντες καὶ εὐρόντες αὐτοὺς παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κα-
λῶς ὠχυρωμένους καὶ ἐτοίμους εἰς μάχην, δὲν τοὺς ἐκτύπησαν
καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Μαχαλᾶν ἄπρακτοι. Ἡ δὲ ἀπροσδόκητος τῶν
ἐχθρῶν αὕτη προετοιμασία ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσῃσι πολ-
λοὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ἐπίβουλοι ἀνακα-
λύπτοντες τῷ ἐχθρῷ τὰ σχέδιά των. Ἐφωράθησαν δὲ καὶ τινες
σπερμολόγοι ἐμπνέοντες κακοβούλως φόβον. Οἱ φανεροὶ οὗτοι
λόγοι εἰς ἀπονέκρῳσιν τοῦ λαοῦ καὶ αἱ ὑποκρυπτομένης ἐπι-
βουλῆς ὑποψίαί ἐγέννησαν μεταξὺ τῶν συγκροτούντων τὸ στρα-
τόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ ὀπλαρχηγῶν δεινὰς λογιῶτριβὰς καὶ ἔφε-
ραν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν διάλυσιν ὅλου τοῦ στρατοπέδου. ἐλ-
θούσης τῆς βεβαίας εἰδήσεως ὅτι ὁ εἰς Ἀρταν μεταβὰς Βρυώ-
νης ἦτον ἕτοιμος νὰ εἰσβάλῃ καὶ οὗτος μετὰ πολυαριθμῶν
Ἀλβανῶν.

Ἡ εἰδήσις τῆς ἐγγιζούσης εἰσβολῆς καὶ ὁ διασκορπισμὸς
τοῦ στρατοπέδου ἀπήλπισαν τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τῶν
μερῶν ἐκείνων, οἵτινες μῆτε ὑπεράσπισιν βλέποντες, μῆτε νὰ
προσकुνηθῶσι θέλοντες, ἔτρεχαν πληθηδὸν εἰς τὰ παράλια
τῆς Ἀκαρνανίας, ἵνα διασωθῶσιν εἰς τὸ μέχρι τῆς ἐπαναστά-
σεως ἔρημον νησίδιον τοῦ Καλάμου, τὸ ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς
Ἐπτανήσου, φέροντες καὶ ὅσῃν ἐδύναντο περιουσίαν. Τὴν ἀπελ-
πισίαν δὲ ταύτην ἐκορύφωσαν αἱ πρὸς ἀλλήλους τινῶν ὀπλαρ-
χηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τινῶν
τῶν προκρίτων, διαιρέσεις, ἀπειλοῦσαι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέ-
ρας ἐμφύλιον πόλεμον, κατὰ μὲν τὰ Ἀγραφα μεταξὺ Καραϊ-
σκάκη καὶ Ῥάγκου, κατὰ δὲ τὸν Βλωχὸν μεταξὺ Σταίκου καὶ
Βλαχοπούλου, κατὰ δὲ τὰ Κράβαρα μεταξὺ Πηλλάλα καὶ Κα-
ναβοῦ. Ὁ δὲ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος, ὅπου καὶ ἂν ἐξερρή-
γνυτο, φόβος μέγας ἦτο μὴ ἐτάραττε καὶ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας,
καὶ τότε θὰ ἐκινδύνευε νὰ χαθῇ αἰσχροῦς ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλ-
λάς αὐτῇ ἑαυτῆς.

Ὁ Βρυώνης δὲν ἦτον οὔτε ὡς ὁ Χουρσήδης βαρὺς καὶ σκληρός, οὔτε ὡς ὁ Δράμακῃς ἄσκεπτος καὶ ὀρηκτικός. Ἦτο καὶ αὐτὸς ἄλλοτε ἐκ τῶν αὐλικῶν τοῦ Ἀλῆ, ἐγνώριζε τοὺς προεστώτας καὶ ὀπλαρχηγοὺς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀπελάμβανε τὴν ὑπόληψίν των. Πολλάκις ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀνδρίαν τῶν πολεμιστῶν ἐκείνου τοῦ μέρους καὶ δὲν ἡλαζονεύετο διὰ τὰς κατ' αὐτῶν τελευταίας ἐπιτυχίας του. Διὰ ταῦτα ἐπεχείρησε, καὶ πρὶν πέσῃ ἡ Κιάφα, νὰ τοὺς ἐλκύσῃ μᾶλλον διὰ λόγων ἢ νὰ τοὺς ὑποτάξῃ δι' ὀπλων, καὶ ἀνταπεκρίνετο φιλικῶς μετὰ τινων τῶν δυνατῶν ἐκείνων τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Βαρνακιώτη, τοῦ μόνου στρατηγοῦ ἐν τῇ Αἰτωλοακαρνανίᾳ. Οἱ δ' ἐν τοῖς πράγμασι καὶ αὐτὸς ὁ Μαυροκορδάτος ἐγνώριζαν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνταπόκρισιν· ἂν δὲ καὶ εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὴν πρόσφατον ἀποσικίρτησιν τοῦ Γώγου καὶ τὰ εἰς διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μαχαλᾶ σκευωρηθέντα, ὅλοι ἐπίστευαν, ὅτι οἱ μετὰ τῶν Τούρκων ἀνταποκρινόμενοι Δυτικοελλαδίται ἦσαν πιστοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ ὅτι ἐνήργουν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν.

Ἀφ' οὗ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ διεσκορπίσθη, καὶ οἱ κάτοικοι ἀπηλπισμένοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των, ὁ Μαυροκορδάτος, βλέπων τὸν φανερόν κίνδυνον, μετέβη εἰς Κωνοπίναν, ὅπου συνεκρότησε συμβούλιον, ἐν ᾧ παρευρέθησαν διάφοροι πρόκριτοι καὶ ὁ Βαρνακιώτης. Ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ποιητέου, καὶ ὅλοι οἱ παρευρεθέντες συνωμολόγησαν, ὅτι, ἐπὶ τῶν δεινῶν ἐκείνων περιστάσεων, ἡ φρόνησις ἀπῆτει νὰ πολιτευθῶσι τὸν Βρυώνην, ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ κερδήσωσι καιρόν, ἕως οὗ συνδιαλλαγῶσιν οἱ ἀντιφερόμενοι ὀπλαρχηγοί, ἐγκαρδιωθῶσιν οἱ πτοηθέντες λαοὶ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ φθάσῃ καὶ ἡ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἀναμενομένη πελοποννησιακῇ ἐπικουρίᾳ, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ διὰ τὴν συμβῆσαν φθορὰν τοῦ Δράμακῃς ἀπαλλαγὴ τῶν Πελοποννησίων τοῦ ἐπαπειλοῦτος αὐτοὺς κινδύνου. Ἐκρίθη δὲ συμφέρον νὰ μὴ διακόψῃ ὁ Βαρνακιώτης τὴν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετὰ τοῦ Βρυώνη ἀπατηλὴν ἀνταπόκρισιν. Ὁ Βαρνακιώτης ἀντέτεινε κατ' ἀρχὰς ἐπὶ λόγῳ, ὅτι, ἐν ᾧ ἀνταπεκρίνετο ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος, τινὲς τὸν ἐσυκοφάντουν ὡς μελετώντα προδοσίαν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔδειξεν ὅτι ἐπείσθη, ζητήσας καὶ λαβὼν εἰς ἀναίρεσιν τῶν ἀδίκων κατ'

αὐτοῦ, ὡς ἔλεγεν, ὑποψιδῶν, ἔγγραφον παρὰ τῶν παρευρεθέντων, δι' οὗ τῷ ἐδίδετο ἄδεια νὰ μὴ παύσῃ μὲν διαπραγματευόμενος δι' ὧν ἐνόμιζε καταλληλοτέρων τρόπων, ἀλλ' ἐξαγοραζόμενος μόνον τὸν καιρὸν (α). Λαβὼν δὲ τὸ ζητηθὲν ἔγγραφον, παρέλαβε καὶ τὸν Γιαννάκην Ῥάγκον καὶ ἀπῆλθε μεσοῦντος τοῦ Σεπτεμβρίου εἰς Ἀρταν, μῆτε τοὺς ὑπογράφαντας προκρίτους προειδοποιήσας, μῆτε τὴν ἄδειαν τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅστις ἦτον ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου καὶ συνυπέγραψε, λαβὼν ἡ ζητήσας. Παρηκολούθησε δὲ μετ' ὀλίγον τὸν Βαρνακιώτην εἰς Ἀρταν καὶ ὁ Ἀνδρέας Ἰσκος.

Εὐμενῶς καὶ ἐντίμως ἐδέχθη τὸν Βαρνακιώτην ὁ Βρυώνης καὶ διὰ τὴν ἀντιπροσωπείαν του καὶ διὰ τὴν σημασίαν του, καὶ τόσον τὸν ἔθελξε δι' ὧν τῷ ὑπεσχέθη, ὥστε τὸν ἔφεραν εἰς παντελεῖα λήθην τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς του. Ἐπανελθὼν δὲ ὁ Βαρνακιώτης μετ' ὀλίγον εἰς τὰ ἴδια ἐκάλεσεν ἀμέσως παρ' αὐτῷ τοὺς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς σύσκεψιν, καὶ εἰδοποίησε περὶ τούτου καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, ἀλλὰ δὲν ὡμολόγησεν ὅτι ἐπροσκύνησεν.

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ πολλοὶ πρόκριτοι εὐρίσκοντο πρὸς τὰ Κάτω Γεφύρια καθ' ἣν ἡμέραν ἔφθασαν τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τοῦ Βαρνακιώτη· ἦσαν δὲ ἀνήσυχτοι δι' ὅσα ἤκουσαν, καὶ ἀπεποιήθησαν εὐσχήμως τὴν πρόσκλησίν του, φοβούμενοι μὴ κρατηθῶσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Βρυώνην· ἐκάλεσαν δὲ αὐτοὶ αὐτὸν εἰς συνέντευξιν ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀνακαλύψωσι τὴν ἀλήθειαν, σκεπτόμενοι, ὅτι, ἂν ἦτον ἔνοχος, θὰ παρήκουεν, εἰ δὲ καὶ ἦτον ἄθῳος, θὰ ὑπήκουεν. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 23 Σεπτεμβρίου, ἀνεκαλύφθη ὅλη ἡ ἀλήθεια, διότι τοῖς ἐστάλησαν ἄλλοθεν τινὰ τῶν ἀμνηστηρίων τοῦ Βρυώνη πρὸς διαφόρους ὀπλαρχηγοὺς τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ τινὰ γράμματα τοῦ Βαρνακιώτη πρὸς αὐτοὺς κατακρίνοντος τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὡς κινηθέντα καὶ διατηρούμενον ὑπὸ ἑτεροχθόνων καὶ τυχοδιωκτῶν ἐπ' ὠφελείᾳ αὐτῶν, καὶ συμβουλευόντος αὐτοὺς νὰ προλάβωσι τὴν ἀφευκτον καταστροφὴν τοῦ τόπου, καὶ ἀσφαλίσωσι τὰ συμφέροντά των διὰ τῆς προθύμου καὶ εὐλικρινοῦς ὑποταγῆς των εἰς τὴν ὑψηλὴν Πύλῃν.

Τοιαύτη διαγωγὴ καὶ τοιαῦται προτροπαὶ ἐν τοιοῦτοις καιροῖς τοιοῦτου ἀνδρός, παρασύραντος καὶ τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Ἀνδρέαν Ἰσκον καὶ τὸν συνοπλαρχηγὸν τοῦ Γιαννάκην

Ῥάγκον καὶ τὸν Γεωργάκην Βαλτινόν, ἔφεραν χεῖριστά ἀποτελέσματα ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι, διότι αἱ δύο πολεμικώτεραι ἐπαρχίαι τῆς, τὸ Σηρόμερον καὶ ὁ Βάλτος, αἱ προφυλακίδες τῆς, ἡ μὲν πρὸς τὸ Μακρυνόρος ἡ δὲ πρὸς τὸν ἀμβρακικὸν κόλπον, ἐθεωροῦντο ἕκτοτε ὡς προσκυνήσασαι· μέγας δὲ φόβος ἦτο μὴ καὶ ἄλλαι ἐπαρχίαι ἐμιμοῦντο τὸ παράδειγμα τῶν.

Ἄλλ' ὅσον μεγάλα ἀνεφάνησαν τὰ περιστοιχίζοντα τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα δεινά, τόσον ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ λοιποί, οἱ μέιναντες πιστοὶ εἰς τὴν πατρίδα, ἠύξησαν τὸν ζήλόν των ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς. Ἄνω κάτω ἐκινοῦντο οἱ πατριῶται αὐτοὶ θαρρύνοντες τὸν λαόν, συνιστῶντες νέα στρατόπεδα καὶ καταλαμβάνοντες διαφόρους θέσεις ἀλληλοδιαδόχως, ἂν καὶ ἡ εἰσχωρήσασα εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Αἰτωλοκαρνανίας ἐπιβουλὴ καὶ τὰ στρατόπεδα διέλυε καὶ τοὺς ἄλλους πατριωτικοὺς ἀγῶνάς των παρέλυνε (6).

Ἐν τούτοις, καθὼς προακηγγέλθη, ὁ Βρυώνης διέβη ἀνεμποδίστως μετὰ ἐπτακισχιλίων ἢ ὀκτακισχιλίων Ἀλβανῶν τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους καὶ ἐστρατοπέδευσε κάτωθεν τῆς Λεπενούς· ἐκεῖ ὑπῆγεν εἰς ἔντευξίν του ὁ Κιουταχῆς, καὶ ἐκεῖθεν πρῶτος οὗτος ἐπέρασε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν τὸν ποταμόν. Οἱ δὲ ἀπομείναντες ἐν τοῖς χωρίοις ὅθεν διέβαιναν ὁ ἐχθρὸς Χριστιανοί, μὴ δυνάμενοι νὰ τὰ φυλάξωσιν ἀπάτητα, τὰ ἔκαιαν καὶ ἔφευγαν· ἔκαυσαν καὶ τὸ Βραχωρί τὴν αὐγὴν τῆς αὐτῆς ἡμέρας καθ' ἣν εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ περὶ τὸ ἐσπέρας ὁ Κιουταχῆς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι ἐπροχώρουν μὲν πάντα ἀνεπηρέαστοι ἐντὸς τῆς Αἰτωλίας, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀπὸ τῶν ψυχῶν γεννητὴν, καὶ περίξ αὐτῶν δὲν ἔβλεπαν εἰμὴ καπνοὺς, φλόγας, καὶ παντελεῖ ἐρημίαν.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς διέμεινε ἡμέρας τινὰς ἐν Βραχωρίῳ, ἕως οὗ ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Βρυώνης μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατεύματος, καὶ τότε ἐξεστράτευσαν ὅλοι ὁμοῦ πρὸς τὰ κάτω μέρη τῆς Αἰτωλοκαρνανίας ἀφήσαντες ἐν Βραχωρίῳ ἱκανὴν φρουράν. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ὁ Μπότσαρης, ὁ Τσόγκας, ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Μακρῆς καὶ ἄλλοι πιστοὶ ὀπλαρχηγοί, κατέλαβαν διαφόρους θέσεις ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως· ἀλλ' ἀδύνατοι ὄντες ἐνώπιον τῶσων δυνάμεων ἠναγκάζοντο ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ ἐχθροῦ νὰ ὑποχωρῶσιν. Ἡ τελευταία θέσις, ἣν κατέλαβαν, ἦτο τὸ Κεφαλόβρυσαν, δύο ἡμισὺ ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου,

ὅπου διέμειναν τέσσαρας ἡμέρας· ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐγκατέλει-
 *Οκτώβριος ψαν ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν τὴν 21 ὀκτωβρίου καὶ ἐσκορπί-
 σθησαν· καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ὀπλαρχηγοὶ ἀνέβησαν τὰ βουνά, ὁ
 δὲ Κίτσος καὶ ὁ Μπότσαρης, οἱ μὴ ἔχοντες ἐπαρχιακὰς ὀπλαρ-
 χηγίας, εἰσῆλθαν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ κακῶς
 ἔχοντες εἰς Μεσολόγγι, ὅπου εἶχε καταφύγει τέσσαρας ἡμέρας
 προτοῦ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος.

Διελθόντες δὲ οἱ ἐχθροὶ ἀνεπηρέαστοι τὸ Κεφαλόβρυστον
 ἔπεσαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τὴν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου
 πεδιάδα ἄνωθεν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ
 ἁγίου Ἀθανασίου, μηδενὸς ἀντιμαχομένου, καὶ ἐπροχώρησαν
 αὐθήμερον πρὸς τὰ κατ' ἀνατολὰς τοῦ Μεσολογγίου χωρία
 Μποχώρι καὶ Γαλατᾶν, ἥρπασαν τὰς ἐκεῖ τροφὰς τῶν Ἑλλή-
 νων καὶ ἠχμαλώτευσαν καὶ τινὰς γυναῖκας καὶ παιδιὰ· τὴν δὲ
 25 ἐπανῆλθαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐστρατοπέδευσαν
 ὁ μὲν Κιουταχῆς κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, ὁ δὲ Βρυώνης
 κατὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον· ὕψωσαν δὲ διὰ νυκτὸς καὶ κανονο-
 στάσια ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου
 ἐντὸς πιστολιᾶς ἀπὸ τοῦ τείχους τῆς πόλεως, καὶ ἐπέθηκαν
 κανόνια καὶ βομβοβόλους. Παρηκολούθουν δὲ τὰ ἐχθρικὰ στρα-
 τεύματα ὁ Γῶγος, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Ἰσκος, ὁ Γιαννάκης
 Ῥάγκος καὶ ὁ Γεωργάκης Βαλτινός. Πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν
 εἶχαν καταπλεύσει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τρία
 πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσοῦφην, ὥστε τὴν 25 ἡ
 πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐπολιορκεῖτο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΗ'.

Συγκρούσεις κατὰ ξηρὰν ἔμπροσθεν Ναυπλίου. - Ναυμαχία ἐν τῇ ἀργολικῇ κόλπῳ καὶ ἀνάπλους τοῦ τουρκικοῦ στόλου. - Ἐμπρησμός δικροτοῦ ἐν Τενίδῳ. - Παράδοσις Ναυπλίου.

ΟΥΤΕ ἡ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ Δράμαλη λυθεῖσα διὰ ξηρᾶς πολιορκία τοῦ Ναυπλίου ἐπανελήφθη μετὰ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος, οὔτε αἱ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους στενοτοπίαι ἐφυλάχθησαν μετὰ τὴν εἰς Τριπολιτσάν ἀνάβασιν τοῦ Κολοκοτρώνη. Πάμπολλοι Ἕλληνες, διαταχθέντες εἰς φρούρησιν τῶν στενοτοπιῶν καὶ διατήρησιν τῆς πολιορκίας, διεσπάρησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, οἱ μὲν πρὸς φύλαξιν οἱ δὲ πρὸς πώλησιν τῶν πλουσίων λαφύρων· ὥστε οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι, ἀντιλήπτορας ἔχοντες καὶ τοὺς εἰσελθόντας μετὰ τοῦ Ἀλῆ ἱππεῖς, ἐξήρχοντο ἀνεμποδίστως καὶ ἀφόβως εἰς τὰ πέριξ τοῦ φρουρίου βόσκοντες τοὺς ἵππους τῶν καὶ ἀρπάζοντες ὅ,τι εὕρισκον. Τοῦτο θεωρῶν ὁ ἐν Μύλοις διατρίβων Πετρόμπεης διέταξε πεντακοσίους Μανιάτας καὶ κατέλαβαν τὴν παραθλασσίαν θέσιν τοῦ Κιοσκίου· εἶχαν δὲ εἰς ὑπεράσπισιν οὗτοι καὶ δύο κανονοφόρους· ἀλλὰ τὴν 8 αὐγούστου ἐξελθόντες τοῦ Ναυπλίου 50 ἱππεῖς καὶ 600 πεζοὶ ἀπεδίωξαν τοὺς 500 κακῶς ἔχοντας, φονεύσαντές τινες αὐτῶν, θαλασσωσάντες πολλοὺς καὶ αἰχμαλωτίσαντες 14, ἐν οἷς καὶ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Ραβούλιαν Καβδαλαράκη καὶ Θεοδωρὴν Κουμοντάκον. Μετὰ τὸ πάθημα τοῦτο βλέποντες οἱ Ἕλληνες τοὺς Τούρκους περιφερομένους ἀφόβως ἐσκέφθησαν νὰ τοὺς βλάψωσι δι' ἐνέδρας. Πολλοὶ Τούρκοι ἐξῆλθαν τὴν 14 καὶ ἐπροχώρησαν ἐπὶ συγκομιδῇ καρπῶν εἰς Κοῦτσι, ὅπου ἐνέδρευάν τινες Ἕλληνες, οἵτινες θέλοντες νὰ παρασύρωσι τοὺς ἐχθροὺς μακρότερον ἡσύχαζαν· ἀλλ' εἰς αὐτῶν θελχθεὶς ἐκ τῆς λάμψεως τῶν ἀργυρῶν ὀπλῶν ἑνὸς Τούρκου, ἀναβάντος εἰς συκὴν, τὸν ἐτουφέκισε καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Ἐξ αἰτίας τοῦ περιστατικοῦ

Αὐγούστος

Βέροιας

τούτου ἐξεφανερώθησαν οἱ Ἕλληνες ἐκ διαφόρων μερῶν ὅπου ἐνέδρευαν, ἔζωσαν τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἔτρεψαν, ἐφόνευσαν 26 καὶ ἐζώγησαν 18, οὓς ἔδωκαν εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν προσυλληφθέντων 14 Μανιατῶν· ἐζώγησαν καὶ ἵππους, καὶ ἡμιόνους, καὶ καμήλους, ἐφονεύθησαν δὲ καὶ 2 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 5. Κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικήτα Νικολὸς Σταματελόπουλος, ἀρχηγὸς τῶν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου Ἑλλήνων, καταδιώκων Τοῦρκον καθήμενον ἐπὶ ἀργυροστολίστου ἵππου, ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ καθ' ἣν στιγμὴν ἔδραξε τοὺς χαλινούς τοῦ ἵππου του· διεκρίνετο δὲ ὁ φονευθεὶς ὡς ἀνδρεὺς καὶ φιλεύτακτος.

Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος, ἀφ' οὗ διέμεινεν ἀνωφελῶς ἐν Πάτραις ὑπὲρ τὸν μῆνα, καθ' ὃν καιρὸν ἡ παρουσία του ἦτο τόσο ἀναγκαία ἐν τῇ Ἀργολίδι πρὸς διατήρησιν τοῦ ὑπὸ τὸν Δράμαλιν στρατοῦ καὶ λύσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου, ἀπέπλευσε τὴν 27 ὑπὸ τὸν νέον καπητάμπασαν, καὶ τὴν 7

Σεπτέμβριος

σεπτεμβρίου ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Ἐλθούσης δὲ τῆς εἰδήσεως, ὅτι ἔπλεε πρὸς τὸ Ναύπλιον, κατέλιπαν τὸν θαλασσόπυργον οἱ φυλάσσοντες αὐτόν, καὶ ἔμειναν εἰς φύλαξιν αὐτοῦ 48 ὥρας δύο μόνον γέροντες, ὁ μὲν Ὑδραῖος ὁ δὲ Σπετσιώτης, καὶ ὁ φιλέλλην Χάνης· μετὰ δὲ ταῦτα εἰσῆλθαν 20 Ἑπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν καὶ ἄλλοι τόσοι Χειμαριῶται ὑπὸ τὸν Γράμζην, καὶ οὕτως ἡσφαλίσθη τὸ μικρὸν ἐκεῖνο φρούριον.

Οἱ Ἕλληνες ὑπέθεσαν, ὅτι ὁ στόλος ἐσκόπευεν ὄχι μόνον νὰ τροφοδοτήσῃ τὸ Ναύπλιον, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποβιβάσῃ στρατεύματα εἰς Σπέτσας· διὰ τοῦτο ἐπρόλαβαν οἱ Σπετσιῶται καὶ μετεβίβασαν εἰς Ὑδραν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, καὶ μετέφεραν ἔξωθεν καὶ στρατιώτας πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ τόπου των· 60 δὲ πολεμικὰ πλοῖα καὶ 10 πυρπολικά ὑπὸ τὸν Μιχαούλην παρέπλεον εἰς ματαιώσιν τοῦ ῥηθέντος διττοῦ σκοποῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἦτον ἀνεπαρκής, ὁ Μιχαούλης ἐσχεδίασε νὰ τὴν ἀντιτάξῃ ὅλην ἡνωμένην, καὶ διέταξε νὰ πλῆρ ὅλη ὁμοῦ μεταξὺ τῆς πελοποννησιακῆς παραλίας καὶ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν· ἀλλ' ὁ ἐχθρικός στόλος ἐκινήθη τόσο ἐπιδεξίως παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ὥστε διέπλευσε τὴν 8 τὸν μεταξὺ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν πορθμόν, καὶ διεχώρισε τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τὰ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τὰ δὲ

πρὸς δυσμὰς, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχίς. Ὁ Μιαούλης, ὅσον γενναῖος τόσον καὶ συνετός, ἐπιμένων εἰς τὸ πρῶτόν του σχέδιον, ἐπόδισε καὶ ἔπλεε πλησίστιος πρὸς τὸ Χέλι ἐπὶ τῆς πελοποννησιακῆς παραλίας, εἰς προσβολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἂν ἐπειρᾶτο νὰ πλεύσῃ εἰς Ναύπλιον· διέταξε δὲ ὅλα τὰ πλοῖα νὰ παρακολουθήσωσιν Ἀλλ' οἱ πλοίαρχοι Ἀντώνης Κριεζῆς, Ἀναργύρος Λεμπέσης καὶ Λεονάρδος Θεοδωρῆς, ὧν τὰ πλοῖα εὐρέθησαν πρὸς ἀνατολάς, ὑποθέτοντες ὅτι ὁ ναύαρχος ἀπεμακρύνετο ἐπὶ σκοπῷ νὰ παρεκκλίνῃ τὴν μάχην, παρήκουσαν καὶ ἔπλευσαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων πλοίων τὸ μὲν τοῦ Λεονάρδου ἦτο πυρπολικόν, τὰ δὲ τοῦ Λεμπέση καὶ Κριεζῆ πολεμικά, ἅτινα καὶ ἤρχισαν εἰς ἐκπληξιν ἐχθρῶν καὶ φίλων νὰ κανονοβολῶσιν. Ὁ ναύαρχος, ἰδὼν ἀπροσδοκῆτως ὅτι ἀνετράπη τὸ σχέδιόν του, ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω καὶ διέταξε τὰ ἄλλα πλοῖα νὰ συμπαραπλέωσιν. Ἐν τούτοις ἡ πρὸς δυσμὰς μοῖρα κατεδιώκετο, καὶ κινδυνεύουσα νὰ πάθῃ ἐπλησίασε πρὸς τὸ νησιδίον τοῦ Δοκοῦ, ὅπου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πλησιάσωσι τὰ μεγάλα τοῦ ἐχθροῦ πλοῖα· πολλὰ ὅμως μικρότερα ἐπλησίασαν προστατευόμενα ὑπὸ τῶν μεγάλων, ἕως οὗ ὁ Πιπίνος ἐκόλλησεν εἰς ἓν ἀλγερινὸν τὸ πυρπολικόν του· ἀλλὰ 50 γενναῖοι Ἀλγερίνοι εἰσεπήδησαν καὶ τὸ ἐξεκόλλησαν· πλὴν καὶ οἱ 50, φλυγισθέντες αὐτοῦ, οἱ μὲν ἐκάησαν οἱ δὲ πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ἐπνίγησαν· ἐφοβήθησαν ὅμως ἐξ αἰτίας τοῦ συμβάντος τούτου τὰ ἄλλα πλοῖα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τοιουτοτρόπως ἀπηλλᾶγῃ ἡ ἐλληνικὴ ἐκείνη μοῖρα· ἀλλὰ μὴ δυναμένη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν ναύαρχόν της ἐξ αἰτίας τῆς θέσεώς της προσώρμισε σῶα παρὰ τὴν πελοποννησιακὴν παραλίαν ἀντικρὺ τῆς Ὑδρας. Ἐν δεινῇ θέσει εὐρέθησαν καὶ πλοῖα τῆς πρὸς ἀνατολάς μοίρας, ὥστε ὀλίγα, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχίς, ἦλθαν ὅπου ἐμάχοντο τὰ τοῦ Κριεζῆ καὶ τοῦ Λεμπέση· ἦσαν δὲ τὰ προσελθόντα τὰ τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Χατσῆ-Ἀναργύρου, τοῦ Παναγιώτα, τοῦ Δημήτρη Μιαούλη, τοῦ Τσουπά, τοῦ Ράφτη καὶ τοῦ Λαχανᾶ. Ἡ μικρὰ δὲ αὕτη δύναμις ἐπολέμησε μέχρι τῆς ἐσπέρας, καὶ δὲν ἄφησε τὸν ἐχθρικὸν στόλον νὰ πλεύσῃ, καθὼς ἐμελέτα, εἰς τὸν ἀργολικὸν κόλπον. Νυκτὸς δὲ γενομένης, ὁ μὲν τουρκικὸς στόλος ἐξεπελάγισεν, ὁ δὲ ἐλληνικὸς ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐκανοβολήθησαν

μακρόθεν οἱ δύο στόλοι ἱκανὴν ὥραν διαρκούσης ἄκρας νηνεμίας. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν καθὼς καὶ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ἐφεγοδόλουν ὅλα τὰ πλησίον βουνὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καθὼς καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οἱ ἐπὶ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἀντικρὺ χωρίων Κρανιδίου καὶ Ἑρμιόνης ὅλοι ἐγρηγόρου· συνέρρευσαν δὲ πρὸς τὸ παράλιον καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔνοπλοι ἄλλοθεν. Τὴν δὲ ὑστεραίαν οἱ στόλοι ἔμειναν ἄπρακτοι, ἂν καὶ ὁ ἐχθρικός ἐπλησίασε ταῖς Σπέτσαις· ταῖς ἐπλησίασε καὶ τὴν 11, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε ἐκκονοβόλησε. Τὴν δὲ 12 ἐπροχώρησεν ὁλόσωμος πρὸς τὸ Ναύπλιον· ὠπισθόπλεε καὶ ὁ ἐλληνικός σκοπεύων νὰ τὸν κτυπήσῃ πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, ὅπου ἐναυλόχουν τινὰ πυρπολικά. Ἀλλ' ὁ ἐχθρικός, προχωρήσας ἕως οὗ ἀπέτρεχε τοῦ Ναυπλίου 10 μίλια, ἀνεχώρευσεν αἰφνιδίως καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν πόλιν πλοῖον ὑπὶ σημαίαν αὐστριακὴν φέρον τροφάς. Τὸ πλοῖον τοῦτο συνελήφθη ὑπὸ τῶν αἰφνης ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἀναφανέντων πυρπολικῶν τοῦ Τσερεμέ καὶ τοῦ Θεοδωρῆ Ὑδραίων· εὐρέθησαν δὲ καὶ γράμματα ἐν αὐτῷ στελλόμενα παρὰ τοῦ καπητάμπασα πρὸς τὰς ἐν Ναυπλίῳ Ἀρχάς καὶ λέγοντα, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν λίαν καλὰ, ὅτι τὸ Σοῦλι ἔπεσε καὶ ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ ἄπιστοι κατηφανίσθησαν, ὅτι ὁ ἐπανελθὼν εἰς Κόρινθον βασιλικὸς στρατὸς δὲν ἐβλάβη καὶ ἐπανέστρεφεν εἰς Ἀργος, ὅτι νέα στρατεύματα παρηκολούθουν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Χουρσέδη, ὅτι ναυμαχήσας ὁ ἀήττητος στόλος, 6 ἐλληνικὰ πλοῖα ἐβύθισε καὶ 2 ἔκκασε, καὶ ὅτι ὁ καπητάμπασας δὲν ἔκρινεν εὖλογον νὰ εἰσπλεύσῃ, διότι ἦσαν τὰ νερὰ ῥηχά, καὶ διότι ἐβεβαιώθη, ὅτι 6 πυρπολικά τῶν ἀπίστων ἦσαν πλησίον τοῦ φρουρίου παραφυλάττοντα, καὶ 10 ἐν τῷ λιμένι τῶν Σπετσῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πλοῖον φέρον τροφάς, διανοούμενος νὰ στείλῃ καὶ ἄλλας. Καὶ ταῦτα μὲν περιεῖχαν ἐν περιλήψει τὰ γράμματα (α). Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος οὔτε κατὰ τῶν ἀπέμπροσθεν αὐτοῦ συλλαβόντων τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος αὐστριακὸν πλοῖον ἐκινήθη, οὐδὲ ἄλλας τροφάς ἐπεχείρησε νὰ στείλῃ· ἀλλὰ ἐπόδισε τὴν ἐπιοῦσαν καὶ ἐξήρχετο ἐν τοσαύτῃ βίᾳ, ὥστε, ἀφ' οὗ ἀφώπλισε κατὰ τὰ παράλια τῆς Λακωνίας ἐν δικάταρτόν του ὡς βραδύπλουν, τὸ ἔκκασεν· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνεμος ἦτον ὀλίγος, δὲν ἐξέπλευσεν ὅλος τοῦ κόλπου εἰμὴ τὴν ὑστεραίαν παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ, κανονοβολῶν μακρόθεν καὶ κανο-

νοβολούμενος. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκάθησε πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς Ὑδρας ἐν δίχροτον· ἀλλὰ, μετακομισθέντων τῶν κανονίων του εἰς ἄλλο πλοῖον, ἐξεκάθησε πρὶν φθάσῃσι τὰ κατ' αὐτοῦ κινηθέντα πυρπολικά. Τὴν δὲ 15, πνέοντος ἀνατολικοῦ ἀνέμου, ἐξεπελάγισεν ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ κατέπλευσεν εἰς Σούδα· ἐπανεπλευσε τότε καὶ ὁ ἐλληνικός εἰς τοὺς λιμένας του.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν αἰφνίδιον ἀνάπλου τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου ὁ τότε ἀρχηγὸς τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ γαλλικῆς μοίρας Βιελλᾶς κατέπλευσε τὴν νύκτα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς φρεγάτας *Fleur de lis*. Τὴν δὲ ἐπαύριον κατέπλευσεν εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγγλικῆς Χαμιλτὼν ἐπὶ τῆς Καμβρίας. Ἡ ἐν Μύλοις τότε κυβέρνησις ἔστειλέ τινα εἰς χαιρετισμὸν τῶν μοιράρχων παρακαλοῦσα αὐτοὺς νὰ μὴ λάβωσι συκοινωνίαν μετὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ. Ὁ Χαμιλτὼν ἐδέχθη προθύμως τὴν δικαίαν ταύτην αἰτησίαν· ἀλλ' ὁ συναδελφὸς του Βιελλᾶς τὴν ἀπέρριψεν ἀποτόμως· ἔστειλε δὲ καὶ ἄξιωματικὸν πρὸς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπαιτῶν γρόσια 35 χιλιάδας, τὰς μὲν 30 εἰς ἀποζημιώσιν τοῦ φορτίου τοῦ ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν πλοίου *Λιστόκου*, κρατηθέντος ὑπὸ τοῦ φρουράρχου Μονεμβασίας Γιάννη Μαυρομιχάλη καὶ διὰ τῆς βίας ἐκφορτωθέντος τὸν παρελθόντα ἀπρίλιον, τὰς δὲ 5 ἐπὶ λόγῳ ἄλλων ἀποζημιώσεων. Ἡ κυβέρνησις ὑπεσχέθη τὴν ἀπόδοσιν καὶ τῆς μισῆς καὶ τῆς ἄλλης ποσότητος μετὰ διμηνίαν, καὶ ὁ Βιελλᾶς ἔστερξεν· ἀλλὰ τὴν 31, ὅ ἐστι πρὶν παρέλθῃ ἡ προθεσμία, καὶ καθ' ἃς ἡμέρας ἀνεμένετο ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐπανεπλευσεν ὁ μοιράρχος αὐτὰς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς φρεγάτας του, σύμπλους ἔχων μίαν γαβάραν καὶ μίαν γολέτταν. Ὁ Μιαούλης, πολιορκῶν τὴν πόλιν, ἔστειλε τὸν Σαχίνην εἰς χαιρετισμὸν του καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ κοινωνήσῃ μετὰ τῶν ἐν τῇ πολιορκουμένῃ πόλει· ἀλλ' ἐκεῖνος ὅχι μόνον ἀπέρριψε τὴν παράκλησιν, ἀλλ' ἀπήτησεν ἀμέσως τὰς ἀποζημιώσεις ἐπὶ ἀπειλῇ βίας. Εἰς μάτην ἡ κυβέρνησις ἐπεκαλέσθη τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὅρου τῆς προθεσμίας· ὑπέικουσα δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ ἐντὸς ἑξ ἡμερῶν. Ἡ προθεσμία αὕτη ἔληξε τὴν 8 Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν, μὴ δοθέντων τῶν χρημάτων, παρέστη ὁ Γάλλος μετὰ τοῦ στολίσκου του ἔμπροσθεν τῆς Ὑδρας, ἐν ᾧ ἐμάχοντο οἱ

Αὐγούστος

Σεπτέμβριος

στόλοι, καὶ χωρὶς ν' ἀναλογισθῇ τὴν κρίσιμον θέσιν τῶν πραγμάτων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, μετέπεμψε τὸν Νέγκαν, καὶ ἐπὶ λόγῳ τῆς μὴ ἀποδόσεως τῶν χρημάτων κατὰ τὴν τελευταίαν ὑπόσχεσιν τῆς κυβερνήσεως ἀπήτει τοὺς ἐπὶ τῆς γολέττας αὐτοῦ Τούρκους, τοὺς ὡς ὁμήρους δοθέντας τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει παρὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ Τούρκων, καθ' ὃν καιρὸν ὑπεγράφη ἡ περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου σύμβασις. Ὁ Νέγκας ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν, ὃ δὲ Βιελλᾶς ἔστειλε ν' ἀφαιρᾷ τοὺς ἐν τῇ γολέττᾳ ὁμήρους, μηδὲν ἄναλογισθεὶς ὅτι ἀπορῶν αὐτοὺς ἀπέσπασεν τὴν μόνην ἐγγύησιν τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς τῶν ἐν Ναυπλίῳ ὁμήρων Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ ναῦται τῆς γολέττας ἐπρόλαβαν καὶ τοὺς ἀπεβίβασαν. Τότε ἡ φρεγάτα ἐκανονοβόλησε τὴν ὑπὸ τὰ κανονοστάσια τῆς Ὑδρας ἀπειθῇ γολέτταν, τὴν ἐτρύπησε καὶ ἐπλήγωσε δύο ναύτας ἐν αὐτῇ καὶ μίαν ἔγκυον γυναῖκα ἐπὶ τοῦ παραθαλασσίου. Τὴν ἑσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας τὰ γαλλικὰ πλοῖα ἠγκυροβόλησαν κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου τῶν Σπετσῶν. Τὴν δὲ 12 ἔστειλεν ὁ ἀρχηγὸς τῶν πρὸς τὸν καπητάμπασαν ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ καὶ εἰς συμβιβασμὸν τοῦ συνήθους διὰ κανονίων ἀμοιβαίου χαριετισμοῦ· ἀλλ' ἔστειλε διὰ τῆς αὐτῆς εὐκαιρίας καὶ τινα Ἀραβὰ πρὸ καιροῦ αἰχμάλωτον ἐν Ὑδρᾷ, ἐλευθέρως περιφερόμενον ἐκεῖ καὶ καταφυγόντα εἰς τὴν γαλλικὴν φρεγάταν, ἐν ᾗ αὕτη εὐρίσκετο ἔμπροσθεν τῆς Ὑδρας. Μετ' ὀλίγην ὥραν, ἀφ' οὗ οἱ ῥηθέντες ἔφθασαν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ναυαρχίδα, ἀνεκώχευσε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ στόλος, ἀπέστειλε τὸ συλληφθὲν αὐστριακόν, καὶ ἐπόδισεν. Ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης καὶ ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν συλληφθέντων γραμμάτων ἀπέδωκαν τὸν αἰφνίδιον ἀνάπλου τοῦ στόλου οἱ μὲν εἰς τὰς πρὸς τὸν καπητάμπασαν ἀνακοινώσεις τοῦ εὐμενῶς πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ δυσμενῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας διακειμένου Βιελλᾶ, μαθόντος ἕξ ὧν ἔλαβε συνεντεύξεων μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἐναυλόχουν πυρπολικά πρὸς τὸ βάθος τοῦ λιμένος καιροφυλακτοῦντα νὰ καύσωσι τὸν στόλον ἐπὶ τοῦ εἰσπλου, οἱ δὲ εἰς μόνας τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Ἀραβος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνανδρος Μεχμέτης ἀπέφυγε τὴν ἐπαπειλουμένην ἐντὸς τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου βλάβην τοῦ στόλου του ἴσως δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ὀλεθρόν του. Ὁ δὲ Γάλλος μοίραρχος ἔλαβε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅσα χρήματα ἐζήτη καὶ ἀνεχώρησεν· ἀλλ' ἡ ἀξιόμη-

πτος διαγωγή του κατεκρίθη ὑπὸ τῆς φιλανθρώπου καὶ φιλέλλη-
 ληνος Γαλλίας καὶ ἐπέφερε τὴν ἀνάκλησίν του.

Διατρίψας δὲ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἡμέρας τινὰς ἐν τῷ λι-
 μένῃ τῆς Σούδας πρὸς ἀναψυχὴν τῶν ναυτῶν, ἀπέπλευσε τὴν 8
 ὀκτωβρίου, περιῆλθέ τινὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἔρριψεν Ὀκτώβριος
 ἄγκυραν ἔμπροσθεν Σύρας καὶ Μυκόνου. Οἱ φιλότουρκοι τῆς
 Σύρας ἔσπευσαν νὰ προσφέρωσι τὴν βαθεῖαν ὑπόκλισίν των τῷ
 καπητάρμπασα, ἀποστείλαντες τοὺς προεστῶτάς των εἰς τὴν
 ναυαρχίδα (β). Ἄλλ' οἱ Μυκωνιοὶ, ἀντὶ ὕδατος καὶ γῆς, τῷ
 ἐπρόσφεραν πυρίτιδα καὶ βόλια, καὶ ὅλοι ἐνόπλοι ἔτρεψαν εἰς
 φυγὴν 100 Ἀλγερίνους ἀποβάντας εἰς τινὰ ἄκραν τῆς Μυκώ-
 νου ἐπὶ ἀρπαγῇ αἰγοπροβάτων καὶ ἐφόνευσαν καὶ τινὰς αὐτῶν.
 Ὁ στόλος δὲν ἔκρινεν εὖλογον νὰ παιδεύσῃ τὴν αὐθάδη νῆσον,
 μήτε νὰ ρίψῃ ἄγκυραν ἔμπροσθεν ἄλλης τινός, ἀφ' οὗ μάλιστα
 παραπλέων τὴν Τήνον (γ), εἶδε μέγα πλῆθος ἐνόπλων ἐταίμων
 εἰς ἀντίστασιν· ἀλλ' ἔπλευσε κατ' εὐθείαν εἰς Τένεδον. Ἐν ᾧ
 δὲ ἀνέμεγεν ἐκεῖ τὰς διαταγὰς τοῦ σουλτάνου, σφοδρὰς τρικυ-
 μίας ἐπελθούσης, πολλὰ πλοῖα διεσκορπίσθησαν, τινὰ δὲ καὶ
 ἐβλάβησαν. Μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο ἐξέπλευσαν τῶν Ὑ' αὐτῶν
 δύο πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Κανάρην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Μπρα-
 τσάνον, συνέπλεον δὲ καὶ δύο μύστικα, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Καλα-
 φάτην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Σαρίανην, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν προφυλα-
 κίδων ἔπεσαν τὰ πυρπολικά εἰς τὸ μέσον τοῦ στόλου τὰ ἐξη-
 μερώματα τῆς 27 καὶ ἔρριφθησαν ἐπὶ δύο δίκροτα, τὸ μὲν ὑπὸ
 τὸν Μπρατσάνον ἐπὶ τὴν ναυαρχίδα, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Κανάρην
 ἐπὶ τὴν ὑποναυαρχίδα. Ἡ ναυαρχὴς διεσώθη κόψασα τὰς ἀγ-
 κύρας της, ἀλλ' ἡ ὑποναυαρχὴς κατεφλέχθη. Χίλιοι ἐξακόσιοι
 ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ ναῦται καὶ στρατιῶται, ἐξ ὧν 15 μόνον διε-
 σώθησαν. Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο οἱ μὲν ναῦται τῶν δύο
 ἐλληνικῶν πυρπολικῶν ἔπλευσαν ἐπὶ τῶν ἐφορκίων πρὸς τὴν
 Λίμνον, καὶ μὴ εὐρόντες ἐκεῖ τὰ μύστικα κατέπλευσαν εἰς
 Σκύρον, ὅπου τὰ ἤϋραν, καὶ ἐπανήλθαν ὅλοι ἀβλαβεῖς εἰς Ψα-
 ρά· ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος ἀνήχθη ὅλος ἐντρομος καὶ εἰσέπλευσε
 τὸν Ἑλλήσποντον, ταπεινωθεὶς κατέμπροσθεν τῶν ἐμπορικῶν
 πλοίων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφῆσας τοὺς μεγαλοτόλμους ναύτας
 της θαλασσοκράτορας. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε μετὰ τὰ
 συμβᾶντα ταῦτα τὰς νήσους καὶ τὰς παραθαλασσίους πόλεις
 τῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ Τούρκων κατοικουμένας. Ἐν Σμύρ-Βέροιος

νη, ἐν Χίῳ, ἐν Μιτυλήνῃ, παντοῦ ἡγωνίζοντο οἱ Τοῦρκοι δι' ὧν ἐδύναντο τρόπων ὅχι πλέον πῶς νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἐχθροὺς των, ἀλλὰ πῶς νὰ ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τῶν θαλασσιῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ κυρίως τῶν γειτόνων των Ψαριανῶν (δ), οἵτινες περιέπλεαν ὡς θαλασσοκράτορες ὅλα τὰ παράλια, καταστρέφοντες, λεηλατοῦντες καὶ ἐκφοβίζοντες τοὺς παραθαλασσίους ἐχθροὺς των. Εἰς τόσῃν δὲ ἔφθασαν οἱ θαλασσινοὶ τῆς Ἑλλάδος τόλμην κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καὶ τόσον κατεφρόνησαν τοὺς ἐχθροὺς των, ὥστε 4 πλοῖα τῆς Κάσσου κατέσχαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Δαμυάτης, πόλεως πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νεῖλου καὶ ἀντικρὺ τοῦ Δέλτα, 13 πλοῖα παραλαμβάνοντα τροφὰς εἰς χρῆσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἤρπασαν ἱκανὰ χρήματα εὐρεθέντα ἐν αὐτοῖς, καὶ μεταγγίσαντες ὅλας τὰς τροφὰς εἰς τρία τῶν κατασχεθέντων πλοίων ἀπήγαγαν αὐτὰ εἰς τὴν πατρίδα των χωρὶς ὅμως νὰ ἐγγίσωσι τὴν ἐν αὐτοῖς εὐρεθεῖσαν εὐρωπαϊκὴν ἰδιοκτησίαν. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας 2 πλοῖα ψαριανὰ συνέλαβαν 4 μικρὰ ἐχθρικά πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας φέροντα πλούσια φορτία. Ἐν ἐνὶ λόγῳ μετὰ τὸν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον κατησχυμένον πλοῦν τοῦ μεγάλου στόλου, ὃν ὁ ἀνάξιος καπητεμπασας δὲν ἠσχύνθη μετὰ τὴν αἰσχρὰν ἀποτυχίαν του νὰ ὀνομάσῃ διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους γραμμάτων του ἀήττητον, δὲν ἐφαινετο ἔξωθεν τοῦ Ἑλλησπόντου τουρκικὴ σημαία παρὲξ ἐν τοῖς μυχοῖς τινων λιμένων καὶ ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ μέχρι τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐν ὅσῳ δὲν ἐφαινετο ἑλληνικὸν πλοῖον.

Ἡ δὲ ἀνάληψις τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μετὰ τὴν εἰς Κόρινθον ἐπάνοδον τῶν ὑπὸ τὸν Δράμαλιν, ἔφερε τοὺς Ναυπλιεῖς εἰς τὴν προτέραν των δεινὴν θέσιν. Αἱ τροφαί, ἅς ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη εἰσεκόμισαν, κατηναλώθησαν μετὰ παρέλευσιν τόσου χρόνου· ἡ θέσις αὐτοῦ, παρ' οὗ ἡλπιζαν οἱ ἐν Ναυπλίῳ βοήθειαν, ἦτο χειρίστη· τὸ ὑπ' αὐτὸν στρατόπεδον δὲν ἔπασχεν ἔλλειψιν τροφῶν, διότι ὁ κορινθιακὸς κόλπος ἦτον ἀνοικτός, ἀλλ' ὑπέπεσαν εἰς βαρεῖαν ἀσθένειαν ἐξ αἰτίας τοῦ κλίματος τῆς Κόρινθου καὶ τῆς στενοχωρίας· διὰ τοῦτο ὁ Δράμαλης, μὴ δυνάμενος ν' ἀνείξῃ τὴν πρὸς τὰς Πάτρας ὁδόν, ἀπέστειλε διὰ θαλάσσης τὴν 26 Σεπτεμβρίου ὑπερδισχιλίους στρατιώτας πρὸς τὴν Περαχώραν, οἵτινες ἀπέβησαν

ἐκεῖ ἐπὶ σκοπῷ νὰ κυριεύσωσι τὴν Μεγαρίδα εἰς πλειοτέραν ἄνεσιν τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἀπέτυχαν καταπολεμηθέντες ὑπὸ τοῦ παρευρεθέντος Νικητᾶ μετὰ 800 καὶ ἐβιάσθησαν νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Κόρινθον. Ἐπεσαν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ 40 Τούρκοι καὶ 12 Ἕλληνες.

Ἐνῶ δὲ τὰ παθήματα τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἦσαν τοιαῦτα, ὁ ἐν Πάτραις Ἰσούφης, ἀντὶ νὰ φροντίσῃ πῶς νὰ τοὺς ἀνακουφίσῃ, ἂν ὅχι καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τῶν δεινῶν, δὲν ἔπαυεν ἐμπορευόμενος τὰ ναυάγια τοῦ βασιλείου του καὶ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῶν πασχόντων συναδέλφων του.

Πρὸ πολλοῦ εἶχε συστηθῇ ἐν Ζακύνθῳ Ἑταιρία κερδοσκοπῶν, τῶν πλείστων ξένων, τροφοδοτοῦσα ὑπὸ τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους εὐμενῇ διαθέσει τῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν ὀργὴν καὶ κατάραν τοῦ λαοῦ τὰ μεσημβρινὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς Πάτρας. Ὁ Ἰσούφης, ὅστις ἐξουσίαζε τὸ στόμα τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, δὲν ἐπέτρεπεν ἀφορολόγητον τὴν εἰσαγωγὴν τροφῶν ἐντὸς τοῦ κόλπου· πολλὰς δὲ ἡγόραζεν αὐτὸς ἐπὶ μετριοτάτῃ τιμῇ καὶ μετεπώλει πρὸς τοὺς ἐν Κορίνθῳ συναδέλφους του ὅσον ἤθελεν. Ὁ πασᾶς οὗτος ἡῦρε καὶ ἄλλον πόρον· ἀντὶ νὰ βλάψῃ κακίως τοὺς ἐντὸς τοῦ κόλπου ἐχθρούς του, μὴ ἐπιτρέπων τὴν ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων αὐτῶν, εὐηρεστεῖτο, γενόμενος συμμέτοχος τῆς ὠφελείας, νὰ ἐπιτρέπη ὑπὸ βερὺν φόρον τὴν ἐξαγωγὴν τῆς σταφίδος, τοῦ ἐλαίου, καὶ παντὸς ἄλλου προϊόντος.

Ὁ δὲ ἀτυχὴς Δράμαλης, ὁ πάντατε περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους του φροντίζων, οὔτε κόπων οὔτε κινδύνων οὔτε χρημάτων ἐφείδετο. Ἄν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὑπ' αὐτόν ἦσαν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἔλαβε φροντίδα περὶ τοῦ κινδυνεύοντος Ναυπλίου, καὶ ἀχομένου τοῦ ὀκτωβρίου ἔστειλεν εἰς αὐτὸ ὀλίγας τροφὰς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ δελήμπασή του Ἀχμέτη ἔχοντος 80 μόνον ἵππεῖς διὰ τὴν καθ' ὁδὸν προστασίαν τῆς ἀποστολῆς ταύτης. Ὁ δελήμπασης εὐδοκίμησε καὶ κατὰ τὴν εἰς Ναύπλιον νυκτερινὴν διὰ τῶν Δερβενακίων διάβασίν του, καὶ κατὰ τὴν ἐκεῖθεν εἰς Κόρινθον τὴν ἐφεξῆς νύκτα ἐπιστροφὴν του, διότι ἡῦρε τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ πάντα ἀφύλακτα. Θαρρυνθεὶς ὁ Δράμαλης ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης ἔστειλε περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς ἄλλας τροφὰς· καὶ ἐπειδὴ τὰ Δερβενάκια δὲν ἦσαν ὡς προτοῦ ἀφροῦρητα, συναπέστειλε δύο στρατιωτικὰ

σώματα, τὸ μὲν εἰς ἀσφαλῆ συνοδίαν τῶν τροφῶν μέχρι Ναυπλίου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ δελήμπασῃ του, τὸ δὲ εἰς μόνην ὑπερασπίσιν τῆς ἐκεῖθεν τῶν στενῶν μετακομίσεώς των· διέταξε δὲ τὸ σῶμα τοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ ἔπειτα εἰς Κορτέσαν καὶ περιμεῖνῃ ἐκεῖ ἵνα ὑπερασπίσῃ πάλιν τὴν ἐπάνοδον τῶν συνοδουσάντων τὰς τροφάς. Εἰσελθόντα τὰ δύο ταῦτα σώματα τὰ Δερβενάκια καὶ πορευόμενα τὸ μὲν διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, τὸ δέ, τὸ καὶ συνοδεῦον τὰς τροφάς, διὰ τοῦ Ἀϊσώστη, ἀπεδίωξαν ἀπέμπροσθέν των τοὺς παραφυλάττοντας ὀλίγους Ἑλλήνας, καὶ εὐτυχῶς κατορθώσαντα τὸ σκοπούμενον ἐπανῆλθαν εἰς Κορτέσαν ἀβλαβῆ· ὁ δὲ δελήμπασης διὰ τὴν διττὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιχειρήματος ἐτιμήθη διὰ τῶν δύο ἀλογοουρῶν.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας τροφοδοτήσεως διέτριβεν ἐν Τριπολιτσᾷ, μαθὼν τὴν διάβασιν τῶν Τούρκων καὶ φοβηθεὶς μήπως εὐτυχήσαντες οὗτοι ἐπιχειρήσωσι νέαν εἰσβολὴν εἰς Ἀργολίδα καὶ καταλάβωσι καὶ κρατήσωσι καὶ τὰ στενὰ εἰς ἐλευθέραν συγκοινωνίαν Κορίνθου καὶ Ναυπλίου καὶ ματαιώσωσι τοιοῦτοτρόπως ὅλας τὰς περὶ τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τούτου ἐλπίδας, κατέβη καὶ ἐδυνάμωσεν ὅλας τὰς ἀναγκαίας θέσεις μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους, τοποθετήσας ἱκανὰ καὶ ἀξιόμαχα στρατεύματα, καὶ ἐνδιέμεινε καὶ αὐτός. Ἄλλ' ὅλαι αἱ προσπάθειαι καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὀλίγον ἔλλειψε ν' ἀποβῶσι μάταιαι ἔνεκα τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ.

Νοέμβριος

Τὴν 5 νοεμβρίου, περὶ τὰ χαράγματα, οἱ ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν φυλάττοντες τὸν θαλασσοπύργον τοῦ Ναυπλίου εἶδαν πλοῖον εἰσερχόμενον τὸν λιμένα, τὸ ἐκανονοβόλησαν καὶ ἐφόνευσαν τὸν πηδαλιούχον. Ὁ κρότος τοῦ κανονοβολισμοῦ ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ πρὸς τοὺς Μύλους ἑλληνικὰ πλοῖα, ἅτινα ἰδὼν ὁ διοικητὴς τοῦ ἀγνώστου πλοίου πλέοντα πρὸς τὸν θαλασσοπύργον καὶ πιστεύων, καθ' ὃς εἶχε ψευδεῖς πληροφορίες, ὅτι τὸ φρούριον ἐκεῖνο ἦτον ὑπεξούσιον τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι ἡ κανονία ἔπεσε κατὰ λάθος, ἔφερε τὸ πλοῖον πλησίον τοῦ φρουρίου, ὕψωσε τὴν σημαίαν καὶ ἐφώναζε μακρόθεν ὅτι ἦτο πλοῖον φιλικὸν φέρον πρὸς τοὺς πολιορκουμένους τροφάς. Οἱ ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν τὸ ἐκτύπησαν ἐκ δευτέρου καὶ τὸ ἐτρύπησαν· τότε ἐνόησαν οἱ ἐν Ναυπλίῳ τὴν ἀπάτην τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ οἱ μὲν ἐκανονοβόλουν πρὸς ἐμφύχωσιν καὶ ὁδηγίαν τῶν ἐναυτῶν,

πολλοὶ δὲ ὀθωμανίδες, ἰστάμεναι ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπαλξεων, ἐξέτειναν τὰς χεῖρας, καὶ κραυγάζουσαι παρεκίνουν τοὺς ἀγνοοῦντας τὸν λιμένα καὶ φοβουμένους ναύτας τοῦ πλοίου νὰ εἰσπλεύσωσιν ἀφόβως· τοῖς ἐδείκνυν δὲ ὡς ἀσφαλὲς ἀραγμα τὸ ὕπισθεν μέρος τῆς ἀκροναυπλίας. Ἐπρόφθασαν ἐν τοσοῦτῃ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ τὸ συνέλαβαν. Τὸ πλοῖον ἦτον ἀγγλικόν, φέρον τροφὰς ἐκ Σμύρνης (ε).

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀρπαγὴν τῶν τροφῶν ἀπὸ τῶν πεινῶντων στομάτων, κατήντησαν οἱ Ναυπλιεῖς νὰ τρώγωσιν ὄχι μόνον ἀκάθαρτα ζῶα, ἀλλὰ καὶ κὺτὰς τὰς σάρκας τῶν ἀποθνήσκόντων ἀνθρώπων καὶ βράζοντες τὰ δέρματα τῶν ζώων νὰ ροφῶσι τὸν ζωμόν. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς δεινῆς ταύτης θέσεώς των, 150 ἐπίλεκτοι ἐκ τῶν ἐντοπίων ἐξῆλθαν τοῦ Ναυπλίου τὴν νύκτα κρυφίως, καὶ γνωρίζοντες ἀκριβῶς τὰς θέσεις καὶ τὰ μονοπάτια, καὶ λαλοῦντες ἐντελῶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διέβησαν πρὶν φέξῃ διὰ μέσου τῶν Ἑλλήνων ὡς Ἕλληνες, καὶ φθάσαντες εἰς Κόρινθον ἀνήγγειλαν ὅτι τὸ Ναύπλιον παρεδίδετο ἐξ ἄπαντος μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἂν δὲν ἐπρομηθεύετο ἐν καιρῷ τροφῶν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ οἱ ἐχθροὶ ἐκίνησαν πανστρατιᾷ τὴν 28 εἰς τροφοδότησίν του καὶ ἐνυκτώθησαν κατὰ τὴν Κορτέσαν· ὄρθρου δὲ βαθέως εἰσῆλθαν πρῶτοι τὰ στενὰ τοῦ Ἀἰσώστη οἱ ὡς Ἕλληνες διαβάντες 150 Ναυπλιεῖς, καὶ φθάσαντες ὅπου ἦτον ἡ τῶν περὶ τὸν Νικήταν προφυλακὴ ὑπὸ τὸν Ζαχαρίαν Ἀγιοπετρίτην ἐχαιρέτησαν καὶ ἀντεχαιρετήθησαν ὡς Ἕλληνες. Ἐρωτηθέντες δὲ πόθεν ἤρχοντο ἀπεκρίθησαν, ὅτι περιεπλανήθησαν εἰς ζωοκλοπίαν καὶ ὅτι ἀπέτυχαν. Ἀπατήσαντες τοιοῦτοτρόπως τοὺς Ἕλληνας ἀνέβησαν ὑπὸ τὸ ἐπικρατοῦν σκότος ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ὑψηλότερον λόφον ὕπισθεν τῆς θέσεως τῶν περὶ τὸν Νικήταν καὶ ἐκάθησαν ἡσυχοί. Ἐν τούτοις ἡ ἑλληνικὴ προφυλακὴ εἶδε τοὺς ἐχθροὺς πανστρατιᾷ ἀναβαίνοντας τὰ στενὰ καὶ ἔδωκεν εἶδῃσιν. Κατεῖχαν δὲ ταῦτα 1500 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Νικήταν, τὸν Τσόκρην, τὸν Δαρειώτην, τὸν Λεβιδιώτην καὶ τὸν Παπαῖ-Ἀρσένιον Κρανιδιώτην. Ἐπὶ δὲ τῇ εἰδοποιήσει οἱ Ἕλληνες κατέλαβαν τοὺς προμαχῶνάς των τουφεκίζοντες καὶ τουφεκίζόμενοι. Ἀλλ', ἂφ' οὗ ἄναψεν ὁ τουφεκισμός, εὐρέθησαν ἀπροσδοκῆτως ἐν μέσῳ διττοῦ πυρός, διότι οἱ ὡς Ἕλληνες προδιαβάντες 150 καὶ κατέχοντες τὸν ἐπικείμενον λόφον ἐχθροὶ τοὺς ἐτουφέκιζαν

ὀπισθεν· εἶδαν δὲ πεσόντα μετ' ὀλίγον νεκρὸν ἔμπροσθέν των ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν τούτων καὶ τὸν Παπαῶ-Ἀρσένιον, τὸν αὐτὸν ὅστις ἠνδραγάθησεν ἐν τῇ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ Ἀργους μάχῃ ἐπὶ κεχαγιάμπεη καὶ διήλθε ξιφῆρης καὶ ἀβλαβῆς πολυάριθμον στρατεύμα ἐχθρῶν ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Κεκρυμμένης εἰς τοὺς Μύλους. Ὁ γενναῖος οὗτος λειτουργὸς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἐν ᾧ ἔτρωγε καὶ ἔπινε τὴν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης ἐσπέραν, εἶπεν εὐθυμῶν εἰς ἐπήκοον πολλῶν, « ὅτι τὸ κεφάλι τοῦ Ἀρσενίου θὰ πέσει, ἀλλὰ σπειρὶ δὲν θὰ φθάσι εἰς Ναῦπλι ». Ἐν τούτοις τεταραγμένοι οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρῶν θέσιν των, ἰδόντες καὶ τὸν Ἀρσένιον πεσόντα, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· ἔφυγε καὶ ὁ Νικήτας καὶ κλεισθεὶς μετ' ὀλίγων ἐν τινι πύργῳ κτισθέντι πρὸ ὀλίγου παρὰ τὴν θέσιν ἐκείνην, ἐπολέμει τοὺς ἐχθροὺς κτυποῦντας τὸν πύργον διὰ κανονίου. Ἐφθασαν ἐν τοσούτῳ εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ οἱ πλείστοι τῶν κατεχόντων τὰς ἄλλας στενοτοπίας Ἑλλήνων, ἐπέπεσε καὶ ὁ χατοῦ-Χρήστος ὀπισθεν, καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι ἀπελπισθέντες ἐπανῆλθαν ἄπρακτοι εἰς Κόρινθον καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἕως οὗ ἔπεσαν εἰς τὴν πεδιάδα. 50 Τοῦρκοι καὶ 9 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην.

Ἐν δὲ τῷ Ναυπλίῳ ἐπεκράτει πρό τινος καιροῦ διαίρεσις, τῶν μὲν θελόντων, τῶν δὲ μὴ θελόντων νὰ παραδωθῶσιν. Οἱ δυστυχεῖς ἔγκλειστοι ἐκτὸς τῆς πείνας κατεθλίβοντο καὶ ὑπὸ λοιμικῆς· ὅσον δὲ ἐπερίσσευαν τὰ κακὰ τῶν, τόσον ὑπερίσχυε καὶ τὸ εἰς παράδοσιν κλῖνον κόμμα. Ἐστενοχωροῦντο δὲ πρό τινων ἡμερῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἔξω τοῦ Ναυπλίου ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ὧν τὴν ἀρχηγίαν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολοῦ Σταματελοπούλου ὁ Σταΐκος Σταϊκόπουλος. Τὰ στρατεύματα ταῦτα, βοηθούμενα ὑπὸ τῶν ἀπομειναρίων τοῦ τακτικοῦ, ἅτινα μεταβάντα μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κατήντησαν τὸν ὁκτώβριον πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Ναυπλίου, ἐκτύπησαν πολλάκις τοὺς Ναυπλιεῖς ἔξερχομένους καὶ τοὺς ἐβίασαν νὰ μὴ προχωρῶσιν ἐκεῖθεν τοῦ προχώματος. Τὰ αἵτια ταῦτα ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους καὶ πρὸ τῆς παντελοῦς ἀποτυχίας τῶν εἰς ἀντίληψίν των στρατευσάντων ἐκ Κορίνθου νὰ ἔλθωσι σπουδαιότερον εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τοῦ Σταϊκοῦ καὶ εἰς νέαν δι' αὐτοῦ διαπραγματεύσιν μετὰ τοῦ Κρ-

λοκοτρώνη. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεκρίθη ὅτι τοῖς ἐχαρίζετο ἡ ζωὴ καὶ τοῖς ἐδίδοντο καὶ πλαῖα πρὸς διαβίβασιν ὅλων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας· εἰ δὲ καὶ δὲν ἔσπεργαν, θὰ τοὺς ἔτρωγεν ὅλους ἐντὸς ὀλίγου ἢ ἐλληνικῇ μάχαιρα. Τὸ γράμμα τοῦτο λαβὼν ὁ Σταΐκος ἀπέστειλε τὴν ἐσπέραν τῆς 29 εἰς τὸ φρούριον. Οἱ Τοῦρκοι, θέλοντες νὰ λάβωσιν αὐτοῦ γινῶσιν ὅλοι καὶ συναποφασίσωσι, συνῆλθαν εἰς γενικὸν συμβούλιον· κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ ἐν Παλαμηδίῳ ἀφήσαντες ὀλίγους φύλακας ὡς μὴ δὲν ὑποπτεύοντες. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ δύο Ἀλβανοὶ ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων φυλάκων τῇδε κακεῖθε ἀπιοσέκτως διεσπαρμένων, ταλαιπωρούμενοι ὑπὸ τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας καὶ ἐλπίζοντες ἴσως πλουσίας ἀμοιβάς, κατέβησαν διὰ σχοινίου ἀπὸ τοῦ τείχους, ὑπῆγαν πρὸς τὸν κατὰ τὴν Ἀριαν Σταΐκον, τῷ εἶπαν ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Παλαμηδίου κατέβη εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅτι, ἂν ὑπῆγαιεν εὐθύς, θὰ ἐκυρίευσεν τὸ Παλαμῆδι ἀναιμωτί. Ὁ γενναῖος Σταΐκος, χωρὶς νὰ ὑποπτεύσῃ δολιότητα, παρέλαβε 200 συντρόφους, 60 Κρανιδιώτας καὶ ἕνα λόχον τοῦ τακτικοῦ καὶ ἦλθεν ὑπὸ τὰ τεῖχη μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἀσέληνος καὶ βροχερὰ ἦτον ἡ νύξ ἐκεῖνη· ἀνέβησαν τὰ τεῖχη κατ' ἀρχὰς ὀλίγοι, ἥνοιξαν πυλίδας τινὰ καὶ εἰσῆξαν δι' αὐτῆς καὶ τοὺς λοιπούς. Ἡθέλησάν τινες τῶν φυλάκων ν' ἀντισταθῶσιν, ἀλλ' ἔρριψαν μετ' ὀλίγον τὰ ὄπλα, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τοιοῦτοτρόπως ἀναιμωτί τὸ ἀπόρθητον φρούριον πρὸς τὰ χαράγματα τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ ἐκυρίευσαν, ἐτουφέκισαν ὅλοι διὰ μιᾶς βλέποντες πρὸς τὴν πόλιν καὶ φωνάζοντες· «καλῶς σας ηὔραμεν ἀγάδες». Οἱ δυστυχεῖς ἀγάδες, ἀγνοοῦντες τίνι τρόπῳ ἐκυρίευσαν οἱ Ἕλληνες τὸ φρούριον, καὶ βλέποντες ἑαυτοὺς καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν, περιέτρεχαν τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως ὡς παράφρονες. Ἡμέρας δὲ γενομένης, οἱ νέοι κύριοι τοῦ Παλαμηδίου ὑψώσαντες τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἐκανονοβόλησαν φωνάζοντες, «καὶ τοῦ χρόνου ἀγάδες τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου». Ἐν τοσούτῳ ὁ ἐν Δερβενακίαις Κολοκοτρώνης, ἀκούσας τὸν κανονοβολισμόν, ἔτρεξεν ἔφιππος εἰς Ναύπλιον· καθ' ὁδὸν ἀπήντησε πεζὸν φέροντα τὴν εἰδήσιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ φρούριον ὑπὸ τὸν κράτον τῶν κανονίων καὶ διέταξεν ἀμέσως καὶ ἔστρεψαν πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀχροναυπλίαν πολλὰ κατ

νόνιαι· ἔστειλε δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει Τούρκους διαταγὴν ἀπειλητικὴν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκροναυπλίαν ἐντὸς τριῶν ὥρων, καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὰς τρεῖς ὥρας δὲν ἔλαβεν ἀπόκρισιν, ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν Τούρκων καὶ τῇ μεσιτείᾳ τῶν διαμενοντῶν ἐν Ναυπλίῳ μελῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐπιτροπῆς, ἔστερξε νὰ συμβιβασθῇ καὶ οὕτω, παύσαντος τοῦ κανονοβολισμοῦ, ἀνέβησαν εἰς τὸ Παλαμῆδι οἱ ἐντόπιοι μπέηδες καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου Ἀλβανῶν ἐπὶ συμβιβασμῶ. Σὰς χαρίζομεν, τοῖς εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης, τὴν ζωὴν καὶ σὰς ἀφίνομεν καὶ ἀπὸ δύο ἐνδυμασίαις· σὰς δίδομεν καὶ ἐλληνικὰ πλοῖα εἰς μετακόμισίν σας, καὶ σὰς τρέφομεν ἕως οὗ κατευοδωθῆτε ὅπου θέλετε. «Ἡμεῖς», ἀπεκρίθη ὁ ἀρχηγὸς Ἀλβανός, «δὲν δίδομεν τ' ἄρματα· θὰ πολεμήσωμεν ὅσῳ νὰ θῆγῃ ἡ ψυχὴ μας, θὰ καύσωμεν τὴν χώραν, καὶ δὲν θ' ἀφήσωμεν πέτραν σὲ πέτραν». «Καύσατέ την», ἐπ' ἀνέλαβεν ἀποτόμως ὁ Κολοκοτρώνης, «ἀλλὰ νὰ ἡξεύρετε ὅτι θὰ καῖτε καὶ σεῖς». ἀλλ' οἱ μπέηδες ἔπαυσαν τὴν ἀναφύεσσαν λογοτριβὴν, συγκατετέθησαν εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Κολοκοτρώνη πρὸς χάριν, ὡς εἶπαν, τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων, κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπέγραψαν ὅλοι τὴν σύμβασιν· ἀφ' οὗ δὲ συνυπεγράφη καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἔστειλαν οἱ Τούρκοι πρὸς αὐτοὺς τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων. Οἱ Ἕλληνες παρέλαβαν τὰ κάτω φρούρια καὶ διώρισάν τινας εἰς σύναξιν καὶ ἀπόθεσιν ἐν δύο ζαμίοις, ἐπὶ καταγραφῇ, τῶν πραγμάτων τῶν Τούρκων. Φόβος μέγας ἐπεκράτει μὴ ἐπάθαιναν οἱ Ναυπλιεῖς ὅσα ἔπαθον οἱ συνάδελφοί των ἐν Νεοκάστρῳ, ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἀθήναις· ὁ Κολοκοτρώνης, μὴ θέλων νὰ συμβῇ τοιοῦτόν τι, μὴδὲ νὰ διαρπαγῇ ἡ περιουσία, ἔκλεισεν ἔξω τῆς πύλης τοῦ φρουρίου τοὺς συρρέουσοντας ἐπὶ λαφυραγωγίᾳ στρατιώτας· ἀλλ' οὗτοι ἠπειλήσαν νὰ εἰσέλθωσι διὰ τῆς βίας, νὰ σφάξωσι τοὺς Τούρκους καὶ νὰ διαρπάσωσι τὰ ὑπάρχοντά των· δι' ὃ πᾶσα ἀναβολὴ ἀπόπλου ἦτον ἐπικίνδυνος. Καλῇ τύχῃ κατέπλευσε τὴν 12 δεκεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ὁ Χαμιλτὼν ἐπὶ τῆς Καμβρίας, καὶ παρέλαβε συναινέσει τῶν Ἑλλήνων 400, παρέλαβον καὶ τοὺς λοιποὺς τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Μισούλη ἐπὶ μισθῷ ἑκατὸν δέκα χιλιάδων γροσίων πληρωθέντων ἐκ τῶν λαφύρων, καὶ οὕτως ἀπεβίβασαν τοὺς αἰχμαλώτους ὁ μὲν Χαμιλτὼν εἰς Σμύρνην, ὁ δὲ Μισούλης

εἰς Κουσάντασι, ἀλλ' ὅλους τόσῳ κακῶς ἔχοντας διὰ τὴν ἐπὶ τῆς πολιορκίας πείναν, τὴν λοιμικὴν καὶ τὴν κακοπάθειαν, ὥστε 67 ἀπέθαναν ἐπὶ μόνῃς τῆς Καμβρίας κατὰ τὸν διάπλουν παραταθέντα ἐξ αἰτίας ἐπισυμβάσης τρικυμίας· ἀπέθαναν δέ τινες αὐτῶν φηγόντες διὰ μιᾶς κατὰ κόρον· ἐμολύνθη καὶ τὸ πλήρωμα τῆς φρεγάτας· μόνοι ὡς αἰχμάλωτοι ἐκρατήθησαν ἐν Ναυπλίῳ ὁ πρῶτος φρούραρχος Σελήμπασας καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀλῆς, ὡς μὴ θελήσαντες νὰ ὑπογράψωσι τὴν συνθήκην· ἀλλ' ὅχι μόνον δὲν ἠνωχλήθησαν οὐδ' αὐτοὶ οὐδ' οἱ περὶ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄκρον ἐπεριποιήθησαν τροφοδοτούμενοι πλουσιοπαρόχως καὶ ζῶντες ἐν ἀνέσει μέχρις οὗ ἀπελύθησαν. Οἱ Ἕλληνες διεμερίσαντο μεταξύ των τὰ ἐναποταμιευθέντα πράγματα τῶν Τούρκων ἄνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας τοῦ ταμείου· τὰ πολυτιμότερα δὲ αὐτῶν διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'.

Τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεύα - Αὐτοκείμενος συνέλευσις ἐν Ἀθήναις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐκεῖθεν διάβασιν τοῦ Δράμαλι. - Γὰ κατὰ τὸν Ἀρειον πάγον. - Κατηγορία τοῦ ὠάννου Λογοθέτου. μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι. - Νέα εἰσβολὴ ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτπασαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.

ΟΥΤΕ ἡ πρὸς τὸν Νοῦτσον καὶ Παλάσκαν βδελυρὰ διαγωγὴ τοῦ Ὀδυσσεύς, οὔτε ἡ κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησις καὶ καταδρομὴ τῆς κυβερνήσεως ἰσχυσαν νὰ βλάψωσι τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ κοινοῦ ὑπόληψιν. Ὡς προδότην καὶ ὡς θαρρύναντα τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν τὸν κατεμήνυνεν ὁ Ἀρειος πάγος, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀπεδοκίμαζε τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὅχι διότι τὸν ἐνόμιζεν ἀθῶον, ἀλλὰ διότι τὸν ἐθεώρει ὡς τὸν ἰκανώτερον ν' ἀνορθώσῃ διὰ τῶν ὀπλῶν τὴν πεσοῦσαν πατρίδα, δι' ὃ καὶ τὸν ἐθάρρυνε διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συνδρομῆς του. Ἰσχυρότεροι τῶν ἀνθρώπων τῆς μαχαίρας εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ νόμου ἐν καιρῷ εἰρήνης· ἀλλ' ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεων καὶ πολέμων ἡ μάχαιρα τιμᾶται ὑπὲρ τὸν νόμον, καὶ θεωρεῖται ὡς ἀσπίς κατὰ κακοποιήσεων καὶ ἀδικιῶν, ὡς ἀσφαλιστήριον κατ' ἐχθρικῶν προσβολῶν καὶ ὡς εὐτυχὲς ὄργανον πλεονεκτικῶν καὶ φιλάρχων σκοπῶν. Διὰ ταύτην καὶ μόνην τὴν αἰτίαν ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὁ μισούμενος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Ὀδυσσεύς. Τὸ αἶσθημα δὲ τοῦτο τοῦ κοινοῦ ἰσχυσε διὰ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ παρὰ τῷ βουλευτικῷ, προτείναντι τὴν 24 ἰουνίου τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ Ὀδυσσεύς· τὸ δὲ νομοτελεστικόν, ὑπεῖκον εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην, διέταξε τὸν Ἀρειον πάγον νὰ μὴ ἐκτελέσῃ ὅσα κατ' ἐκείνου διετάχθησαν. Ἀλλ' ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἐφάνη ἡ ἐξ ἀνάγκης διαγωγὴ τῆς Ἀρχῆς, ὁ Ὀδυσσεύς, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν μάχαιράν του, κατεφρόνει κυβερνήσιν

καταφυγούσαν διὰ τὴν ἀσφάλειάν της εἰς πλοῖον, καὶ κεντρικὴν Ἀρχὴν ἀνίσχυρον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς δικαιοδοσίας της, φεύγουσαν ἀπέμπροσθέν του, περιπλανωμένην καὶ διασωθεῖσαν εἰς τι ἀπομεμονωμένον ἄκρωτήριον μιᾶς νήσου. Ἐξέδιδεν ἡ κυβέρνησις κατ' αὐτοῦ καταστρεπτικὰ καὶ ἀφουριστικὰ ἔγγραφα, καὶ οὗτος συνέζη ἀσφαλῆς καὶ συνέπραττε μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς κυβερνήσεως ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐνεργῶν παρῶνσίᾳ τὴν ἀνατροπὴν καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἀρείου πάγου. Τόση δὲ ἦτον ἡ παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς ὑπόληψις του, ὥστε ὁ Γκούρας, ἂν καὶ μικρὰς τότε σημασίας, ἀπεποιήθη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ μετὰ τὴν καθάρεισιν τοῦ Ὀδυσσεῶς ὀπλαρχηγίαν τῆς Λεβαδείας, προτιμήσας τῆς μεγαλοδωρίας τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς τοῦ ἔθνους τὴν φιλίαν τοῦ καθαιρεθέντος.

Μετὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ Δράμαλι ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἐφρεβεῖτο νέαν εἰσβολὴν. Μόνος τόπος ἀσφαλῆς ὥπως οὖν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ἦσαν αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς ἀκροπόλεως διὰ τὴν παράμερον θέσιν των. Ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις ἐκεῖνη ἔπασχεν ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, διότι οἱ πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐνεργοῦντες πρὸ τῆς κυριεύσεως τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηναῖοι διηρέθησαν μετὰ τὴν κυρίευσιν καὶ κατέτρεχαν ἀλλήλους. Ἡ Ἀττικὴ δὲν εἶχεν, ὡς εἴρηται, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὀπλαρχηγόν. Διάφοροι ἀνεφάνησαν μετὰ τὴν ἐπαναστάσιν ἀντιποιοῦμενοι τὴν ὀπλαρχηγίαν, ἀλλ' οὐδεὶς ὑπερίσχυσεν. Ἀποθανόντος τοῦ Παναγῆ Χτενᾶ, ἀνεδείχθη φρούραρχος τῆς ἀκροπόλεως ὁ ἀδελφός του Σπῦρος. Ἀλλ' οὗτος οὔτε τὴν πολιτικὴν Ἀρχὴν τοῦ τόπου του ἐτίμα, οὔτε πρὸς τοὺς συμπολίτας του καλῶς ἐφέρετο, τοὺς μὲν αὐτεξουσίως φυλακίζων καὶ τιμωρῶν, τοὺς δὲ φορολογῶν ἐπὶ λόγῳ τροφῆς καὶ μισθοδοσίας τῆς φρουρᾶς· τινὲς δὲ τῶν στρατιωτῶν του ἐδολοφόνησαν τὸν Χατσοῦ Γεωργαντᾶν Σκουζέν, ἓνα τῶν ἐφόρων τῶν Ἀθηνῶν, ἐπανερχόμενον ἀπὸ Σαλαμῖνος εἰς Ἀθήνας. Τοιαύτη διαγωγὴ διήγειρεν ἄκραν ἀγανάκτησιν, καὶ μίαν ἡμέραν, καθ' ἣν ἔλειπεν ὁ Χτενᾶς ἐκ τοῦ φρουρίου, ὁ Σαρῆς, ἄλλος ὀπλαρχηγὸς Ἀθηναῖος, ἀνέβη μετὰ τινων ὁπαδῶν του εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἀντικατέστη αὐτοχειροτόνητος φρούραρχος, παρέλαθεν εἰς ὑποστήριξιν του ὡς συμφρούραρχον καὶ ἄλλον ὀπλαρχηγόν Ἀθηναῖον, τὸν Δημήτρην Λέκκαν, ἀπέλυσε τοὺς ἐν φυλακῇ καὶ ἐπολιτεύθη ἀξιεπαίνως· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντι-

ζηλίας πολλῶν συμπατριωτῶν ὀλίγον ἐχάρησαν καὶ αὐτοὶ τὴν φρουραρχίαν των.

Ἐστρατοπέδευε πρό τινος καιροῦ ἐπὶ τῆς Γερανίας τῆς Μεγαρίδος ὁ Ὑψηλάντης· οὗτος ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῶν Ἀθηναίων τῶν μὴ θελόντων φρουράρχους τὸν Σαρῆν καὶ τὸν Λέκκαν συμπαραλαβὼν καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὄρους συναγωνιστὴν του **Αὐγουστος** Νικήταν μετέβη τὴν 21 αὐγούστου εἰς Ἀθήνας, ἵνα διαθέσῃ ἄλλως πῶς τὰ τοῦ φρουρίου. Ἄλλ' οἱ φρούραρχοι οὔτε τὰς φιλικὰς προσκλήσεις του εἰσήκουσαν, οὔτε εἰς τὰς βρειάς ἀπειλὰς του ἐνέδωκαν, οὔτε νὰ τὸν δεχθῶσιν ἐντὺς τῆς ἀκροπόλεως ἐπιθυμοῦντα νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ συνήνεσαν· ἐπειδὴ δὲ ἐφοβήθησαν μὴ πάθωσιν ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν, διότι ὁ Ὑψηλάντης ὀργισθεὶς ἐφοβέρισε νὰ καύσῃ ἐπὶ τῇ παρακοῇ των τὰς οἰκίας των καὶ νὰ φυλακίσῃ τοὺς συγγενεῖς των, μετεκάλεσαν τὸν Ὀδυσσεά εἰς παραλαβὴν τῆς ἀκροπόλεως. Εὖρημα ἐθεώρησεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν προσφορὰν ταύτην καὶ ἔτρεξε δρομαῖος εἰς Ἀθήνας τὴν 27. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας ἦσαν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος, δὲν ἐλογόφεραν περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ φρουρίου, μάλιστα τόσον ἦσαν σύμφωνοι, ὥστε συνεπεστάτησαν καὶ οἱ τρεῖς ἐπὶ τῶν γενομένων ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἀθηναϊκῶν ἀρχαιρεσιῶν. Καὶ ὁ μὲν Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας ἐπανῆλθαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ στρατόπεδον (α), ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἔμεινεν ἐν Ἀθήναις καὶ διώρισε φρούραρχον τὸν ὀπαδὸν του Γκούραν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους ἀσυμφωνίας ἐστερήθησαν οἰκιοθελῶς τῆς ἐγχωρίου δυνάμεώς των, καὶ τὴν παρέδωκαν, ἢ μάλλον εἰπεῖν παρέδωκαν ἑαυτούς, εἰς χεῖρας τοῦ Ὀδυσσεως, ἀνδρὸς οὕτινος ἡ προλαβοῦσα διαγωγὴ καὶ ἡ παροῦσα θέσις δὲν ἦσαν βεβαίως τόσης ἐμπιστοσύνης ἄξιοι.

Ἡ δ' ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἀπροσδόκητος αὐξήσις τῆς δυνάμεως τοῦ Ὀδυσσεως καὶ τὴν φιλοδοξίαν του ἔτι μάλλον ἐξῆψε, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόληψιν τοῦ κοινοῦ ὑπερῆυξε· καὶ οἱ μὲν διὰ κολακείαν, οἱ δὲ διὰ φόβον, καὶ ἄλλοι διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων ἤθελαν νὰ ἐκτείνωσι τὴν ἐξουσίαν του καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Πολλοὶ τῶν προκρίτων αὐτῆς ἀντεφέροντο πρὸ πολλοῦ πρὸς τὸν Ἀρειον πάγον. Μετὰ δὲ τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὀδυσσεως συμβάντα, ἐθαρρύνθησαν ἔτι μάλλον καὶ ἔβαλαν κατὰ

νοῦν καὶ αὐτὴν τὴν κατάργησίν του ἢ τὴν ἀντικατάστασίν τινων τῶν μελῶν του, ὑποστηρίζοντες ὑπὸ τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου του. Ἀληθὴς αἰτία τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῶν ῥηθέντων προκρίτων ἦτον ἡ πρὸς τοὺς Ἀρειοπαγίτας ἀντιζηλία καὶ ἡ ἀντιποιήσις τῆς ἐξουσίας των, ἂν καὶ μὴ πολλοῦ φθόνου ἀξίας· ἀλλ' οἱ ἰδιοτελεῖς σκοποὶ καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων περικαλύπτονται πάντοτε ὑπὸ πρόσχημα ὀρθοῦ λόγου καὶ γενικοῦ συμφέροντος εἰς ἀπάτην τοῦ κοινοῦ, οὗτινος ἀπαιτεῖται ἡ σύμπραξις ἢ ἡ γνώμη· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἄνδρες οὗτοι διετείνοντο εἰς δικαιολογίαν τῆς κατακραυγῆς τῶν, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀρειοπαγιτῶν ἢ δὲν ἐξελέχθησαν ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν νομίμως, ἢ ἐστάλησαν ἐξ ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν εἰσέτι ζυγόν· καὶ ἐστία μὲν τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἦσαν αἱ Ἀθηναί, πρωταγωνισταὶ δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν πάντοτε καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ Ὀδυσσεῶς οἱ πρόκριτοι τῶν Ἀθηναίων, τῆς Λεβαδείας καὶ τῶν Θηβῶν, καλέσαντες, ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου, δι' ἐγκυ- **Σεπτέμβριος** κλίων, εἰς γενικὴν σύσκεψιν περὶ τούτου καὶ τοὺς προκρίτους τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὰ ἐν τῇ Δρακουπηλιᾷ συμβάντα καὶ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη, τὰ μέλη τοῦ Ἀρείου πάγου διασκορπισθέντα καὶ καταδιωκόμενα ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεῶς, διαπράττοντος καὶ ἐπὶ ξηρᾶς καὶ ἐπὶ θαλάσσης τὴν σύλληψίν των, κατήντησαν μεσοῦντος τοῦ Σεπτεμβρίου εἰς Ξηροχῶρι τῆς Εὐβοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οὔτε δύναμιν οὔτε ἀσφάλειαν εἶχαν. Αἱ ἐπαρχίαι, ὡς ἀνεφέραμεν, ἀπεστάτησαν καὶ ἐκινήθησαν κατ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὴ ἡ νῆσος τῆς Εὐβοίας, εἰς ἣν κατέφυγεν, ὅχι μόνον δὲν ὑπῆκουεν, ἀλλὰ καὶ ὅπλα κατ' αὐτοῦ ἔλαβε· θὰ διελύετο δὲ βεβαίως, ἂν δὲν ὑπεστηρίζετο παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς νήσου ὀπλαρχηγοῦ Διαμαντῆ, ὅστις καὶ ἐνόπλιως ἀπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ ἐνόπλιως ἐλθόντων Εὐβοέων τὸν ὑπεράσπισε, καὶ οὔτε εἰς τὰς ἐπανειλημμένας εἰσηγήσεις τοῦ Ὀδυσσεῶς οὔτε εἰς τὰς ἰδιαιτέρως προτροπὰς τοῦ Ὑψηλάντου ἀποστείλαντος ἐπὶ ρούτῳ πρὸς αὐτὸν τὸν ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου συναγωνιστὴν του καὶ πάντοτε πιστὸν Ὑψηλαντιστὴν Σάλλαν, ὧτα ἀκοῆς ἔδωκεν.

Τοιαύτη κατὰστασις πραγμάτων ἐβοήθει μεγάλως τοὺς ἐν Χαλκίδι Τούρκους, οἵτινες μηδενὸς ἐναντιουμένου, ἐξήρχοντο εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηράν, ἥρπαζαν ὅ,τι εὗρισκαν καὶ ἐπανήρχοντο ἀνενόχλητοι εἰς τὸ φρούριον φοβούμενοι μόνον νὰ προχωρήσω-

σιν· ἄλλ' ὅσα ἐκ τοῦ πλησίον ἤρπαζαν, οὔτε εἰς αὐτάρκη τροφήν των, οὔτε εἰς χορτασμόν τῆς πλεονεξίας των ἤρουν. Ἦσαν δὲ ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ Ἀλβανοὶ εἰς τύσιν ἀπείθειαν καὶ ἀναισχυντίαν καταντήσαντες, ὥστε ἄρπάζαντες μᾶλλον ἢ λαβόντες τοὺς καθυστεροῦντας μισθοὺς των παρὰ τοῦ πασᾶ ἀπέβησαν αὐθαιρέτως εἰς τὴν ἀντίπεραν ξηρὰν τὴν 25, ὥς 500, ἐκανονοβολήθησαν ὡς ἐχθροὶ παρὰ τῶν ἐν Καρκαμπάξ Τουρκῶν καὶ ἀπῆλθαν εἰς τὰ τουρκικὰ χῶματα διὰ Λεβαδείας καὶ Ζητουνίου. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν 200 Τούρκοι, ἐξελθόντες τῆς Χαλκίδος, ἐπροχώρησαν ἐπὶ ἀρπαγῇ μέχρι τῶν Πλαταιῶν, ἄλλ' ἐκτυπήθησαν καὶ ἐπέστρεψαν σχεδὸν ἄπρακτοι.

Συνελθόντες δὲ οἱ κατὰ τοῦ Ἀρείου πάγου συγκαλεσθέντες εἰς Ἀθήνας, τὸν κατήγγησαν τὴν 18, ἀνκθέσαντες τὰ καθήκοντά του εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ ἐφόρους τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως· θέλοντες δὲ νὰ τιμῇσωσι τὸν δυνατὸν τῆς ἡμέρας Ὀδυσσεά, τὸν ἀνηγόρευσαν ὁμοθυμαδὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν 24, γενομένης τελετῆς παρόντων τῶν μελῶν τῆς συνελεύσεως ταύτης καὶ πλήθους λαοῦ, ἀνεγνώσθη μεγαλοφῶνως τὸ ἀρχιστρατηγικὸν δίπλωμά του, τὸν ἔζωσαν οἱ ἀρχιεπίσκοποι Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, μέλη ὄντες καὶ αὐτοὶ τῆς συνελεύσεως, τὴν σπᾶθην τῆς ἀρχιστρατηγίας καὶ τὸν ἀνευφήμησαν ὅλοι οἱ παρεστώτες.

Ἡ τοπικὴ δὲ αὕτη καὶ αὐτοκέλευστος συνέλευσις, ὑπογράφασα τὰς δύο πράξεις, τὴν τῆς καταργήσεως τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τὴν τῆς ἀρχιστρατηγίας τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἐν ᾧ μῆτε τὴν μίαν μῆτε τὴν ἄλλην νὰ ὑπογράψῃ δύναμιν εἶχε, διελύθη· ἀλλὰ τὸ παραδοξότερον καὶ μεμπτότερον, καὶ ὅ,τι δεικνύει αὐτὸ καὶ μόνον τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν τότε κυβερνητικῶν πραγμάτων εἶναι, ὅτι μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης, εὑρεθεὶς ἐκεῖ συνέπραξε καὶ αὐτὸς παρρησίᾳ μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων τὴν κυβέρνησιν καὶ συνυπέγραψε καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ Ἀρείου πάγου, καὶ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Ὀδυσσεῶς· συνυπέγραψε δὲ καὶ τὴν περὶ τούτων πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀναφοράν. Διὰ τὴν διαγωγὴν του δὲ ταύτην τὸ νομοτελεστικὸν ἠναγκάσθη νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὡς ἔνοχον πολιτικοῦ ἐγκλήματος.

Ἐκστρατεύσαντος δὲ τοῦ Δράμλη, ὁ Χουρσέδης διέμεινεν

ἐν Λαρίσση καὶ δι' ἄλλα αἷτια καὶ εἰς ἀποστολὴν νέων στρατευμάτων· ἐξαπέστειλε δέ, ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου, τρισχιλίους ὑπὸ τὸν Χασνατάρην τοῦ καὶ πέρυσιν εἰσβαλόντος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· βεζίρη Κιοσέ-Μεχμέτη διορισθέντος ἀρχηγοῦ τῶν νέων τούτων στρατευμάτων. Οἱ τρισχίλιοι οὗτοι ἦλθαν κατὰ τὴν Φοντάναν ὅχι πρὸς διάβασιν εἰς Λεβαδείαν τὸσον ὀλίγοι ὄντες, ἀλλὰ πρὸς κατάληψιν τῆς θέσεως διὰ τὴν ἐν καιρῷ κίνδυνον δι' ἐκείνου τοῦ μέρους εἰσβολὴν καὶ ἄλλου στρατεύματος ἐρχομένου κατόπιν ὑπ' αὐτὸν τὸν Μεχμέτην. Τὴν θέσιν τῆς Φοντάνας κατεῖχαν ὁ Δυσβουνιώτης καὶ ὁ Γκούρας. Οἱ Τοῦρκοι ἐδοκίμασαν νὰ προχωρήσωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ φονευθέντων τινῶν ὠπισθοδρόμησαν πρὸς τὴν Νευρόπολιν ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν. Οἱ δὲ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ Ἕλληνες καὶ τινες ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ἐπέπεσαν σκοπῶντες νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν αὐτοὶ· ἐδοκίμασαν καὶ ἐκ δευτέρου νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ δευτέρου ἀπέτυχαν, καὶ τὰ στρατεύματά των διελύθησαν, καὶ οἱ τρισχίλιοι Τοῦρκοι ἔμειναν ἕκτοτε ἀνενόχλητοι. Μετ' ὀλίγον ἦλθαν καὶ ἄλλοι εἰς ἐνδυνάμωσιν τοῦ μικροῦ τούτου ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, καὶ ἕκτοτε οἱ ἐχθροὶ ἐφόβιζαν ἀντὶ νὰ φοβῶνται, καὶ ἔβλαπταν ἀντὶ νὰ βλάπτονται· ἔμειναν δὲ οἱ μὲν πεζοὶ ἐν Νευροπόλει ὡς καὶ πρότερον, οἱ δὲ ἵππεῖς ἐτοποθετήθησαν ἐν Δαδίῳ· διεχέοντο δὲ οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν, μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἰς τὰ περίξ χωρὶς λεηλατοῦντες καὶ ἐσπιδάζοντες τοὺς ὀφίμους κερπούς· ἔκλυον ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ καὶ τὸ Τάλαντι. Ἐπὶ τέλους ἦλθε καὶ αὐτὸς ὁ Μεχμέτης· ἐφημίζετο δὲ ὅτι οἱ εἰσελθόντες ἐχθροὶ ἦσαν ὅλοι δωδεκακισχίλιοι.

Θέλων δὲ ὁ πασᾶς νὰ προχωρήσῃ διήρπεν εἰς δύο τὸν στρατόν του, καὶ αὐτὸς μὲν ὀδηγῶν τὸ πλεῖστον μέρος διέβη εἰς Σάλωνα τὴν 17 ὁκτωβρίου διὰ τῆς Γραβιάς, ὁ δὲ διοικητὴς τῆς Ὀχρίδος Τσελελεντημπεης, ὀδηγῶν τὸ ὑπόλοιπον, ἐπεχείρησε νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ Ζεμενοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη παρὰ τῶν ὑπὸ τὸν ὑποπλάρχηγόν τοῦ Ὀδυσσεῶς Λάιον προκαταλαβόντων τὴν θέσιν ἐκείνην Ἀρχωβιτῶν καὶ παρὰ τῶν ὑπὸ τὸν Λεπενιώτην, ὑποπλάρχηγόν καὶ αὐτὸν τοῦ Ὀδυσσεῶς, τοποθετηθέντων ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς Ἱερουταλήμ. Ἀπελπισθεὶς δὲ νὰ διέλθῃ τὴν ὁδὸν ἐκείνην ὠπισθοδρόμησε καὶ διέβη καὶ οὗτος εἰς Σάλωνα διὰ τῆς Γραβιάς.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἐπελθούσης ἀμηχανίας ἐξ αἰτίας τῆς ἐχθρικῆς ταύτης εἰσβολῆς, οἱ Ἀνατολικοελλαδίται ἀπέβλεπαν διὰ τὴν σωτηρίαν των εἰς τὸν νέον ἀρχιστράτηγον καὶ τῷ ἔγραφον πανταχόθεν νὰ ἐκστρατεύσῃ. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπώπτευε μὴ ἔλθῃ ὁ Μεχμέτης, μηδενὸς ἐναντιουμένου, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατεγίνετο σπουδαίως εἰς ὀχύρωσιν καὶ ἐφοδιασμὸν τῆς ἀκροπόλεως· καὶ ἐπειδὴ ἀνέπαφος ἦτον εἰσέτι ἡ περιουσία τῶν παραδοθέντων Τούρκων, διότι δὲν ἐσυμβιβάζοντο οἱ κρατοῦντες αὐτὴν εἰς διανομήν τῃς, ὁ Ὀδυσσεὺς συναινέσει τῶν ἐφόρων τὴν ἐξηργύρωσε καὶ τὴν ἐξωδίασε συν-ξωδιάσας καὶ ἐξ ἰδίων εἰς ἀγορὰν τροφῶν καὶ ἄλλων ἀναγκαίων διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀκροπόλεως. Εἶδαμεν, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ καὶ ὅχι τῆς τροφῆς ἐπέφερε τὴν πτώσιν αὐτῆς. Καλῇ τύχῃ ὁ κίνδυνος οὗτος ἐξέλειψεν ἀπροσδοκῆτως, διότι ἐργάζεται τινὲς σκάπτοντες ἀνεκάλυψαν κατὰ περίστασιν ὑπὸ τὸ ἄντρον τοῦ Πανὸς πηγὴν ἀφθόνου καὶ καθαροῦ νεροῦ, ἣν ὀλίγον ἀπέχουσαν τοῦ τείχους συμπεριέλαβεν ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ παρατειχίσματος. Ἐξασφαλίσας δὲ τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν φρουραρχίαν τοῦ Γκούρα ἐξεστράτευσε τὴν 23 (6). Δὲν εἶχε τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰμὴ 300, καὶ μόλις ἔγειναν ὅλοι οἱ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του 1200, συνενωθέντων καὶ ὁδὸν καὶ ἄλλων ὑποπλαρχηγῶν. Ἀλλ' ἡ φήμη τόσον ἐπλήθυνε τὰς δυνάμεις του, ὥστε ὁ Μεχμέτης, ὅστις ἤξευρεν ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Λεπενιώτην μετετόπισαν ἀπὸ τῶν πρὸς τὸ Ζεμενὸν θέσεων εἰς Καστρί ἐπὶ περιορισμῷ τῶν πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐχθρῶν, φοβηθεὶς μὴ κλεισθῇ ἐντὸς τῶν Σαλώνων τὰ ἔκαυσε, ἔκαυσε καὶ τὸ παρακείμενον χωρίον Τοπόλια, ἐξῆλθε πανστρατιᾷ καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸς καιρὸν κατὰ τὴν Γραβιάν. Φθάσας δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς Δαύλειαν ἐπὶ τῆς εἰς Σάλωνα πορείας του καὶ μαθὼν ταῦτα ἐστράφη καὶ ἔφθασεν εἰς Αδαὶ τὴν 1 ναεμβρίου· καὶ ἄλλοι μὲν ἔμειναν ἐντὸς τοῦ χωρίου, οὔσης τῆς ἡμέρας βροχερᾶς, ἄλλοι δὲ ἀνέβησαν ὑπ' αὐτὸν εἰς τὸ ἡμιώριον ἀπέχον τοῦ χωρίου μοναστήριον τῆς Παναχίας, ὅπου ἦσαν τοὺς κατὰ διαταγὴν του μεταβάλλοντας πρὸ ὀλίγης ὥρας ἐκεῖ ἐκ Καστρίου. Πρὶν δὲ τοποθετηθῶσιν, ἐφάνη αἰφνιδίως ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὁδεύων διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Αδαίου πρὸς τὸ Τουρκοχώρι, καὶ ὁ σκληρογυρὴς τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐσάλπισεν εἰς εἰδοποιήσιν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τούρκοι ἠγνόουν ὅτι κατεῖχαν τὰς θέσεις ἐκεῖνας Ἕλληνες καὶ ἦσαν ἤδη προω-

Ναεμβρίου

δευμένοι· ἄλλ' ἀκούσαντες τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος ὠπισθοδρόμησαν καὶ κατέλαβαν τὰ καλύβια τοῦ Δαδίου. Ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξεν ἀμέσως τοὺς σὺν αὐτῷ νὰ ὀχυρωθῶσι καὶ παρήγγειλε καὶ τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ ὑπὸ τὸν Γάτσον καὶ τὸν Σαρῆν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸ μοναστήριον. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ μῆτε νὰ ἐνωθῶσι τοὺς ἔδωκναι καὶ μῆτε νὰ ὀχυρωθῶσιν, ἄλλ' ἔπεσαν διὰ μιᾶς οἱ μὲν πεζοὶ ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ, οἱ δὲ ἵππεῖς ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ, ἔτρεψαν ὅλους, ἐπῆραν τὰς ἀπυσκευάς των, ἐφόνευσαν ὡς 20, ἐν οἷς καὶ τὸν Μήνιον Κατσκογιάννην, ἐζώγρησαν τὸν Σαρῆν (γ), ἐπλήγωσαν τὸν Γάτσον, καὶ μόλις ὁ Ὀδυσσεὺς διέφυγεν ὡς ταχύπους τὰς χεῖράς των διαβάς διὰ μέσου αὐτῶν ὡς Ἀλβανός. Ἦσαν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Παναγίας καὶ τινες οἰκογένειαι, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἄνδρες ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παῖδιά ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ Τούρκοι μετέβαλαν τὸ σχέδιόν των μετὰ τὴν παρεμπεισοῦσιν ταύτην τροπὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ μετέβησαν εἰς Βελίτσαν.

Μετὰ δὲ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος συμβάντα, οὐδὲν ἐφαίνετο δυνατόν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸν ἱσθμὸν ἢ πρὸς τὰς Ἀθήνας, οὐδὲ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας πολλοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων μὴ δυναμένους διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα χειμῶνα μῆτε νὰ προφυλαχθῶσι, μῆτε τὰ ζῶα των νὰ προφυλάξωσιν ἐπὶ τῶν ὄρεων· ἄλλ' ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεὺς, νικηθεὶς διὰ τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως, ἐνίκησε διὰ τῆς φυσικῆς του δεξιότητος.

Προθέμενος νὰ κερδίσῃ καὶ στρατολογήσῃ ἐκ νέου, ἐσοφίσθη νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἔγραψε τῷ γνωστῷ του Τσελελεντήμπεη γράμμα ταπεινὸν δι' οὗ παρεκάλει τὸν πασᾶν ν' ἀπολύσῃ τοὺς ἐπὶ τῆς τελευταίας μάχης συλληφθέντας Ἕλληνας, ὑποσχόμενος καὶ αὐτός ν' ἀπολύσῃ τινὰς παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτους Τούρκους. Ὁ Τσελελεντήμπεης ἀπεκρίθη φιλοφρόνως, καὶ τῷ ἐπρόβαλε νὰ στείλῃ πρὸς αὐτὸν πιστὸν ἄνθρωπόν του εἰς διαπραγματεύσιν περὶ τῆς ἁμοιβαίας ἀπολύσεως τῶν αἰχμαλώτων καὶ περὶ ἄλλων σπουδαίων ὑποθέσεων. Ἐπὶ τῇ ἀρεστῇ ταύτῃ προτάσει ἀπέστειλεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν γραμματέα του Ἀντώνην Γεωργαντζῶν, ὁ δὲ Τσελελεντήμπεης ἀνταπέστειλε τὸν Μουστάμπεην πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ Γεωργαντζᾶ. Εὐμενέστατα ἐδέχθησαν οἱ Τούρκοι τὸν ἀποσταλέντα καὶ ὑπεσχέθησαν πρόθυμοι ἐξ ὀνόματος τῆς Πύλης

πρὸς τὸν ἀποστείλαντα τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν ὅλου τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ προσκυνήσῃ αὐτὸς καὶ προσκυνήσωσι διὰ τῆς προτροπῆς του καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ καὶ πρόκριτοι τοῦ μέρους ἐκείνου. Ὁ Γεωργαντζᾶς, ὑποκριθεὶς ὅτι ταιαύτη ἦτο καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ὀδυσσεύς, ἐπανῆλθε πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπαύριον κομιστῆς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος προτάσεων. Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, εὐρὼν ὅ,τι ἐζήτει, ἐπ' ἀνέπεμψεν αὐτῇμερον τὸν ἐπιτήδειον Γεωργαντζᾶν, ἀπέλυσε τοὺς πλείστους τῶν παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτων καὶ ἐπρόβαλεν εἰς ἀποπεράτωσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαπραγματεύσεως ἀνκκωχὴν καὶ συνέντευξιν. Προθύμως ἐδέχθησαν οἱ Τούρκοι τὴν πρότασιν, ἀπέλυσαν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τὴν 5 νοεμβρίου ὁ Ὀδυσσεύς ἐν συνοδίᾳ ὀλίγων σωματοφυλάκων ὑπῆγεν εἰς τὸ πλησίον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου χωρίον, ἀγίαν Μαρίναν, ὅπου ἤυρε τὸν κεχαγιάμπεην καὶ τὸν Τσελελεντήμπεην προσμένοντάς τον· τόσον δὲ ἐπιτηδείως ὑπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς τὸν πιστὸν βαγιάν, ὥστε ἀπέφυγεν εὐσχήμως καὶ ἀνυπόπτως νὰ ὑπογράψῃ τὸ προετοιμασθὲν εἰς ὑπογραφὴν του προσκυνητοχάρτιον ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὅχι μόνον δὲν ὠφέλει, ἀλλὰ καὶ ἐβλαπτε τὸν κοινωφελῆ σκοπὸν μόνῃ ἢ ὑπογραφῇ αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν καὶ προκρίτων τοῦ μέρους ἐκείνου· τοὺς ἐβεβαίωσε δὲ ὅτι μετὰ τὴν εἰς Ζητοῦνι ἐπάνοδον τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν πρότασίν των θὰ ἔστελλεν ἐκεῖ τοὺς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς προσκύνησίν των. Οἱ μπέηδες ἐπήνεσαν τὸν ζῆλόν του καὶ τὴν φρόνησίν του, τῷ ὑπεσχέθησαν πλουσίας ἀμοιβὰς διὰ τὴν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν ἀγκραιφνῇ πίστιν του, καὶ ἐπὶ τῇ βεβαιώσει αὐτῆς εἰς Ζητοῦνι ταχείας ἐπάνοδου των, διεχωρίσθησαν· καὶ οἱ μὲν Τούρκοι ἀνεχώρησαν τῷ ὄντι ὅλοι εἰς Ζητοῦνι (δ)· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς θέλων νὰ φανῇ ὅτι ἐξετέλεσεν ὅσα ὑπεσχέθη, ἔστειλε κατόπιν αὐτῶν εἰς προσκύνησιν τοῦ πασᾶ τέσσαρας ἀσημάντους ἄλλ' εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένους γέροντας ὡς ἀντιπροσώπους τῶν ἐπαρχιῶν τῶν μερῶν ἐκείνων.

Ἀρμυδιὰν ἐθεώρησεν ὁ Ὀδυσσεύς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ κυριεύσῃ δι' ἀπάτης ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ψευδοῦς του ὑποταγῆς τὸν Καρζμπαμπᾶν· καὶ ἅφ' οὗ προητοιμάσθη, ἀπέλυσε καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ τινὰς αἰχμαλώτους Τούρκους, καὶ παρηκολούθει καὶ αὐτὸς, σκοπεύων νὰ ῥιφθῇ αἰφνι-

δίως εἰς αὐτό· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν τὴν ἀπάτην καὶ ἐμαπαίωσαν τὸ σχέδιόν του.

Διὰ τοιαύτης μηχανουργίας ἡλευθέρωσεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν κινδυνεύουσάν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ αὐτῆς, οἱ μὴ συμπράξαντες, εὐφήμεσαν τὸν ἐλευθερωτὴν της. Ἀλλ' ἀπορίας ἄξιον εἶναι πῶς ὁ Μεχμέτης ἠπατήθη τόσον εὐκόλως· καὶ φαίνεται ὅτι συνέτρεξαν εἰς τὴν ἐπάνοδόν του καὶ ἄλλα αἷτια, τὰ ἐξῆς. Διαδοθέντος τοῦ λόγου ὅτι ἐπροσκύνησε τὸ μέρος ἐκεῖνο, οἱ συνεστρατεύοντες Ἀλβανοί, ἀποβαλόντες πᾶσαν ἐλπίδα λαφυραγωγίας καὶ αἰχμαλωσίας, ἀνεχώρησαν πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ ἠδυνάτισεν ὁ στρατός. Ἐγνώσθη δὲ ὅτι καὶ ἑλληνικά τινα σώματα διέκοψαν τὴν συγκοινωνίαν Βελίτσας ὅπου ἐστρατοπέδευαν οἱ ἐχθροί, καὶ Ζητουνίου, ὅθεν τοῖς ἤρχοντο αἱ τροφαί, καὶ ἤρπασαν καὶ τινὰς αὐτῶν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας. Ἐτάραξε δὲ ἴσως ὅχι ὀλίγον τὸν Μεχμέτην καὶ ἡ εἰδήσις, ὅτι ὁ προστάτης τοῦ Χουρσήδης, δι' οὗ ἀνεδείχθη ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου, πεσὼν εἰς ὀργὴν καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον, ἐπρόλαβε καὶ ἐφαρμακεύθη, οὕτως ἀνταμείψαντος τοῦ σουλτάνου τὰς πρὸς αὐτὸν λαμπρὰς ὑπηρεσίας του (ε). ἔμαθεν ἴσως καὶ τὰ δυστυχήματα τοῦ Δράμακῃ, ἐπροχώρει καὶ ὁ χειμὼν δριμύς καὶ βροχερός. Πάντα ταῦτα συνέτρεξαν, φαίνεται, εἰς τὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀπατηλῇ διαγωγῇ τοῦ Ὀδυσσεὺς δυσεξήγητον ἀναχώρησιν τοῦ Μεχμέτη ἐν μέσῳ τῆς εὐτυχοῦς προόδου του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

Περιγραφή Μεσολογγίου καὶ πολιορκία αὐτοῦ. - Ἀποτυχία τῆς
ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἐκστρατείας εἰς αὐτικὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ΠΟΛΙΣ τοῦ Μεσολογγίου κεῖται μεταξύ τῶν δύο ποταμῶν, τοῦ Εὐήνου (Φιδαρῆ) καὶ τοῦ Ἀχελῷου (Ἄσπρου). ἀπέχει δὲ τοῦ μὲν πρώτου 6, τοῦ δὲ δευτέρου 12 μίλια, καὶ 4 τῆς νοτίου ὑπωρείας τοῦ Ἀρακύνθου (Ζυγοῦ). κεῖται δὲ ἐπὶ χερσονησοειδοῦς ἐσχατιᾶς πεδιάδος ἀπὸ τῆς ῥηθείσης ὑπωρείας ἀρχομένης καὶ εἰς τὴν θάλασσαν τελευτώσης. Μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου πρὸς ἄρκτον ἐπὶ τινος λόφου κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς νεωτέρας Πλευρῶνος, τὰ κοινῶς λεγόμενα κάστρον τῆς Κυρᾶ-Εἰρήνης. Ἦτο δὲ ἡ Κυρᾶ-Εἰρήνη θυγάτηρ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Παλαιολόγου. Πρὸς τὴν ὑπώρειαν δὲ τοῦ Ζυγοῦ ἐπὶ τινος ὑψώματος σώζονται ἐρείπια τοῦ τείχους τῆς παλαιᾶς Πλευρῶνος, κοινῶς λεγόμενα Γυφτόκαστρον. Συνφκίσθησαν δὲ κατὰ τὸν Στράβωνα οἱ οἰκητορες αὐτῆς εἰς τὴν νεωτέραν Πλευρῶνα πορθοῦντος τὴν χώραν Δημητρίου τοῦ ἐπικληθέντος Αἰτωλικοῦ. Ἄγνωστος ἡ πρώτη τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου καταβολή. Ὁ Ἰουδαῖος Βενικμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης, ὁ περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1153, ἀναφέρει τὸ Ἀνατολικόν, τὸ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ Μεσολόγγι. Ὁ δὲ Βενετὸς ἱστοριογράφος, Πέτρος Γαρζώνης, διηγούμενος τοὺς μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βενετίας συγχρόνους τοῦ πολέμου λέγει, ὅτι μετὰ τινα μάχην πλησίον τοῦ Μεσολογγίου ἐν ἔτει 1684, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ὄχι ὀλίγοι Τούρκοι καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Σεφέραγας, τὸ Ἀνατολικόν, τὸ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, καὶ τὸ Μεσολόγγι ἀπεσπάρσθησαν τῶν Τούρκων καὶ ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Βενετούς. Ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης Στάννος οὐδ' αὐτὸς οὐδαμοῦ τῆς χρονικῆς βίβλου του ἀναφέρει τὸ Μεσολόγγι. Ἐν οὐδενὶ δὲ τῶν πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ Γαρζώνη γεωγραφικῶν πινάκων σημειοῦται ἡ πόλις αὕτη,

οὐδὲ μνεΐα γίνεται αὐτῆς ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐν ἔτει 1571 κατὰ τὴν Ναύπακτον περιφήμου ναυμαχίας (α) ἢ ἄλλης τινὸς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη συμπλοκῆς. Οὐδὲν ἔχονος ἀρχαιότητος, οὐδὲ βυζαντινὸν ἢ βενετικὸν τι φαίνεται ἐν τῇ πόλει, καὶ ἡ κτίσις αὐτῆς εἶναι ὅλη τουρκικὴ φαίνονται μόνον τὰ ἐρείπια τῶν κατὰ τὸν τουρκοῤῥωσικὸν πόλεμον ἐπὶ Αἰκατερίνης κατεδαφισθεισῶν οἰκιῶν, λαβούσης καὶ τῆς πόλεως ταύτης τότε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων. Βορειοανατολικῶς τοῦ Μεσολογγίου, μίαν ὥραν μακρὰν αὐτοῦ ἐπὶ πεδιάδος, σώζονται ἐρείπια πενιχρᾶς κωμοπόλεως καλούμενα χίλια σπήτια, καὶ λέγεται, ὅτι μετὰ τὴν κατ' ἀρχῆς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καταστροφὴν τῆς κωμοπόλεως ἐκείνης κατέφυγαν οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἔνυδρα μέρη, ὅπου κεῖται σήμερον ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως δεικνύει τὴν ὄχι ἀσχαίαν καταβολὴν τῆς, καὶ ἐξηγεῖται καὶ τὴν θέσιν ἐφ' ἧς ἐκτίσθη εἴτε ἐν μέσῳ λάκκων ἐξ αἰτίας τῆς λίμνης τῆς (β), εἴτε ἐν μέσῳ λόγγου, διότι, καὶ ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως, ἐσώζοντο ἐξωθεν αὐτῆς καὶ ἐξικνουῦντο ἕως εἰς τὰ ἄκρα τῆς ἐλκιδῶν, οἵτινες κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰδосιν, ἄγριοι καὶ κατὰπυκνοὶ ἄλλοτε, ἠρεώθησαν καὶ ἐκεντρώθησαν. Πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ πόλις αὕτη ἦτο καθ' ὅλα σημαντικωτέρα τοῦ Ἀνατολικοῦ δι' ὃ, ἂν καὶ ἡ ἐκ τῶν δύο τούτων πόλεων καὶ τοῦ Νεοχωρίου ἐπαρχία ἐκαλεῖτο ἐπὶ τουρκοκρατίας Μουκατᾶς Ἀνατολικοῦ, ὁ διοικητὴς ἔδρευεν ἐν Μεσολογγίῳ· ἐκαλεῖτο δὲ ἀναμφιβόλως οὕτω, διότι ἐπὶ τῆς συστάσεως αὐτῆς τὸ Ἀνατολικὸν ἐπρώτευεν. Ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου εἶχε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως 5500 ψυχάς· 40 δὲ ἢ 50 μόνον ἐξ αὐτῶν ἐπρέσβευαν τὰ τοῦ κορανίου. Μὲγα μέρος τῶν κατοίκων ἦσαν ἄλεις, ἱκανὸν δὲ ναῦται μετερχόμενοι τὴν ἀκτοπλοΐαν ἢ πλείοντες ἐπὶ ξένων πλοίων, ἀφ' οὗ ἔπαυσαν νᾶ ναυπηγῶσιν ἐπὶ τοῦ τόπου μεγάλα πλοῖα μετὰ τὴν πρόσδον τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου, ἐνισχυομένου ὑπὸ τῶν πλουσιῶν ἐμπόρων τῶν Πατρῶν. Αἱ δύο δὲ αὗται τάξεις τῶν κατοίκων, ἡ τῶν ἀλλέων καὶ ἡ τῶν ναυτῶν, κατεῖχαν ἐν γένει τὸ παραθαλάσσιον τῆς πόλεως· οἱ δὲ γεωργοί, οἱ κοινῶς λεγόμενοι καλυβιδῶται, ὡς ἔχοντες εἰς κατοικίαν καλύβας, κατεῖχαν τὸ πρὸς τὴν ξηράν· οἱ δὲ λοιποὶ πολῖται τὰ κεντρικώτερα. Ἐπειδὴ τὸ παραθαλάσσιον εἶναι τὸ θερπνότερον καὶ τὸ ὑγιέστερόν

πολλοὶ εὐκατάστατοι ἔφρατταν διὰ πασσάλων καὶ παλιουρίων συμπεπλεγμένων μέρος τῆς ἀβαθοῦς θαλάσσης καὶ τὸ ἀπεγαίοναν, μεταφέροντες ἐκ τῶν πλησιεστέρων τῆς λίμνης νησιδίων γλίναν ἀντέχουσιν εἰς τὰς παντοτεινὰς ἐπαφὰς καὶ τὰς συχὰς προσβολὰς τῆς θαλάσσης· ἐπὶ δὲ τοῦ κατασκευαστοῦ τούτου καὶ ἀστερεώτου ἐδάφους ἔστρωναν τεσσάρων πέντε ποδῶν πλάτος ἐχούσας ἐσχάρας, ἥτοι συνδεδεμένα δένδρινα ξύλα μὴ σηπόμενα ἀλλὰ μάλιστα σκληρυνόμενα ἐντὸς τῆς θαλάσσης· ἐπὶ τῶν ἐσχάρων δὲ τούτων ἐθεμελίοναν τὰς οἰκίας.

Τὸ δ' ἔδαφος τῆς πόλεως εἶναι σχεδὸν ἰσοθάλασσον· διὰ τοῦτο πολλάκις ἐν χειρὶ χειμῶνος ὠθουμένων τῶν κυμάτων πρὸς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τῶν πελαγίων ἀνέμων, περιθαλασσοῦνται αἱ παράλιοι οἰκίαι, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες κοινωνοῦν μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ μονοξύλων. Συμβαίνει δ' ἐνίοτε τὸ ἐναντίον, καὶ ἡ θάλασσα φεύγει ὡς ὠκεάνειος ἄμπωτις ἀπέμπροσθεν τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ βιαιᾷ καὶ διαρκεῖ πνοῇ τοῦ χειμερινοῦ βορέου. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ἐν τῇ πόλει πέντε ἐκκλησίαι καὶ ἕν ζαμίον· ἤμαζε καὶ σχολεῖον διαδίδον τὴν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τὸν μαθητεύσαντα ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὄρει παρὰ τῷ Εὐγενίῳ καὶ τῷ Νεοφύτῳ καὶ μετὰ ταῦτα συσχολαρχήσαντα Παναγιώτην Παλαμᾶν, ὃν, ἀποκτήσαντα μεγάλην ὑπόληψιν γραμματικοῦ καὶ ἐλύσαντα μέγαν ἀριθμὸν ἀκρατῶν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔπειτα δὲ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Γρηγόριον καὶ Ἰωάννην συγκροτούμενοι ἑλληνοδιδάσκαλοι ἐστέλλοντο πολλαχοῦ· διὰ τοῦτο ἡ γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἦτο παρὰ τοῖς προΐσταμένοις κοινή.

Ἡ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου λιμνοθάλασσα ἔχει 65 μιλίων περιφέρειαν· εἶναι πολυίχθυος· περιέχει δύο ἀλικάς, τὴν μὲν κατὰ τὸ Ἀνατολικόν, τὴν Ἀσπρην, τὴν δὲ κατὰ τὸ Μποχωρί, τὴν Μαύρην· τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν δὲ νερά της εἶναι τόσον ῥηχὰ καὶ ὁ πυθμὴν της τόσον βορβορώδης καὶ φυκώδης, ὥστε καταντᾷ ἄπλευστος διὰ παντὸς εἶδους τροπιδοφόρων πλοιαρίων, καὶ μόνον πλώϊμος δι' ἐλαφρῶν μονοξύλων· σχίζεται δὲ διὰ στενοῦ αὐλάκος ἀρχομένου ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τελευτῶντος ὅπου τὰ νερά εἶναι βαθέα. Δι' αὐτοῦ δὲ καὶ μόνου εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται τὰ μικρὰ τροπιδοφόρα πλοῖα· τὰ δὲ εὐμεγέθη ὁρμίζονται ἐξ ἰλίου μακρὰν τῆς πόλεως. Πολλα-

χοῦ τῆς λίμνης ἀναδύονται νησίδια χρήσιμα εἰς τοὺς ἀλιεύοντας, ἡμερονυκτίζοντάς ἐν καιρῷ τῆς ἀλιᾶς ἐντὸς χορτοσκεπῶν καὶ καλαμοστρώτων καλυβῶν, κοινῶς πελάδων (γ), ἐστημένων ἐπὶ δοκῶν ἐμπηγνυομένων εἰς τὸν βορβορώδη καὶ ἀπαγῇ πυθμένα τῆς θάλασσης καὶ μίαν ἢ δύο πήχεις ὑπερυψουμένων, ὥστε αἱ πελάδες αὐταὶ φαίνονται κρεμάμεναι ἐπὶ τῶν κυμάτων.

Τερπνὸν θέαμα παριστάνει ἡ λίμνη συνήθως ἐν μέσῳ τῶν ἀσελῆνων νυκτῶν. Πάμπολλα μονόξυλα φέροντα ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς πύργας προμήκη καὶ σιδηρᾶν ἐσχάραν ἔνδεδον καὶ φωτοβολοῦσαν, κοινῶς λεγομένην πρυάν, περιπλανῶνται ἐν τῇ λίμνῃ εἰς ἀλίευσιν· ἡ δὲ πλουσία καὶ κεικίνητος φεγγαβολὴ τῶν πρυῶν αὐτοκίνητος ὑπολαμβάνεται μακρόθεν διὰ τὴν ἐν μέσῳ τοῦ σκότους ἀφάνειαν τῶν μονοξύλων.

Ἐπὶ τῆς ἄκρας δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ χείλους τοῦ αὐλακος κεῖται τὸ Βασιλάδι, νησίδιον 150 βημάτων περιφέρειαν ἔχον καὶ σχεδὸν ἰσοθάλασσον, ἀλλὰ πολλὰ σημαντικὸν διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ στομίου τῆς δυσεισπλεύστου λίμνης θέσιν του, καὶ ἀπέχει τῆς πόλεως μίαν ἡμισυ ὥραν. Τὴν πρὸς τὸ πέλαγος δὲ πλευράν του ἐτείχισεν ὁ Ἀλήπασας ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ 1806 τουρκορρώσικοῦ πολέμου· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπέθεσαν, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, τρία κανόνια, δι' ὧν ἐματταίωσαν ἄλλοτε, ὡς προείπαμεν, τὰ σχέδια τοῦ μεγάλου ἐχθρικοῦ στόλου.

Ὅπως δὲ ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν οὕτω καὶ ἡ πρὸς τὴν ξηρὰν θέσις τῆς πόλεως εἶναι φύσει ὀχυρά, διότι ἡ ἀπὸ τῆς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ χωρίζουσα αὐτὴν γῆ εἶναι, ὡς προείρηται, ὅλη ἐπίπεδος, οὐδαμῶς ἐπιτηδεῖα εἰς πολεμικὰς προσβολὰς καὶ πανταχόθεν ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς πόλεως· ἀπέκοπτε δὲ ταύτην τῆς ξηρᾶς ἡμελημένη καὶ ἀτελὴς τάφρος ἀμφοτέρωθεν εἰς τὴν λίμνην ἀπολήγουσα καὶ ἔχουσα τεσσάρων ποδῶν βάθος, ἐπταπλάτος καὶ ἐνὸς μιλίου μῆκος· ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν πόλιν ὀχθῆς τῆς τάφρου ὑψοῦτο τεῖχος ἀπύργωτον, ἀκατασκεύαστον, ἐπὶ σαθρῶν θεμελίων, τεσσάρων ποδῶν ὕψος καὶ δύο πλάτος ἔχον, ἐν μέρει πέτρινον καὶ ἐν μέρει πλίνθινον, ἐφ' οὗ ἔκλειντο δεκατέσσαρα παλαιὰ κανόνια σιδηρᾶ.

Τοιαύτη ἦτον ἡ πόλις, ὅπου κατέφυγαν ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Μάρκος καὶ ὁ Κίτσος, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν.

Μηδὲν γενναῖον μηδ' εὐτυχὲς προσδοκῶντες οἱ πλείστοι τῶν περὶ τὸν Μαυροκορδάτον μετὰ τὰ πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Αἰτωλοα-

καρνανίᾳ συμβάντα, τὸν ἐσυμβούλευσαν κατὰ τὴν ἐν Μεσολογίῳ πρώτην των συνδιάσκεψιν νὰ μὴ κινδυνεύσῃ ἀνωφελῶς, ἀλλὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ μέρη ἐκεῖνα. « Ἄν τὰ ἐγκαταλείψω- » μὲν ἡμεῖς, ἀπεκρίθη ὁ Μαυροκορδάτος, « διέρχονται οἱ ἐχθροὶ » ἀκωλύτως, κυριεύεται ἡ εἰσέτι δεινοπαθοῦσα Πελοπόννησος, » καὶ τὸ πᾶν ἀπόλλυται· ἐγὼ θ' ἀποθάνω ἐδῶ. « Κ' ἐγώ », ἀνεφώνησεν ὁ Μάρκος. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐχρησίμευσαν ὥς θεμέλιος λίθος τῆς ἐν Μεσολογίῳ ἐγκαρτερήσεως. Ἄλλ' ὅσον σταθερὰ καὶ ἂν ἦτον ἡ ἀπόφασις τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Μάρκου, ἀδύνατον νὰ ἐνεργηθῇ τι εὐτυχῶς χωρὶς τῆς εἰλικρινοῦς καὶ θερμῆς συμπράξεως τῶν ἐντοπίων, διότι τὸν μὲν Μαυροκορδάτον μόνον 25 φρουροὶ ἠκολούθησαν ὑπὸ τὸν Κατσαρόν, τὸν δὲ Μάρκον καὶ Κίτσον 35 ὅπλοφόροι· διὰ τοῦτο ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ ἐκάλεσαν εἰς συμβούλιον τὸν ἐν τῇ πόλει ἀρχιεπίσκοπον Πορφύριον καὶ τοὺς προεστώτας αὐτῆς Ἰωάννην Τρικούπην, Ἀναστάσιον Παλαμᾶν, Πάνον Παπαλουκᾶν καὶ Ἀθανάσιον Ραζοκότσικαν, καὶ τοὺς ἡῤῃσαν ὁμογνώμονας· ἐρωτηθεὶς καὶ ὁ λαὸς συνεπευφήμησε καὶ αὐτὸς ὅλος, προθυμηθεὶς νὰ συνεγκαρτερήσῃ μέχρι τέλους. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Ἐπτάννησον οἱ πλεῖστοι τῶν γερόντων, τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν ἀσθενούντων διὰ τινων κρυπτῶν διάπλων, ἡριθμήθησαν οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων νὰ φέρωσιν ὅπλα καὶ εὐρέθησαν ὅλοι 360, ἐν οἷς καὶ οἱ ἀνωτέρω φρουροὶ καὶ ὅπλοφόροι· εὐρέθησαν καὶ τροφαὶ καὶ πολεμοφόδια ἐνὸς μηνός.

Οἱ δὲ πολιορκοῦντες ἐχθροὶ, ἔχοντες καὶ ἔνδεκα κανόνια καὶ τέσσαρας βομβοδόλους, ἤρχισαν εὐθὺς νὰ πυροβολῶσι σφοδρῶς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἀνωφελῶς καὶ ἀκαταπαύστως ἐπολέμησαν δύο ἡμερονύκτια, συνῆλθαν οἱ πασάδες εἰς συμβούλιον. Ὁ Κουταχῆς καὶ ὁ Ἰσούφης, ὁ πολιορκῶν διὰ θαλάσσης, ἦσαν γνώμης νὰ ἐφορμήσωσι διὰ μιᾶς ἐπὶ τὸ σαθρὸν τεῖχος καὶ νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ἐξ ἐφύδου· ἀλλ' ὁ Βρυώνης ἀντέτεινε λέγων, ὅτι τὸ ἐπιχέιρημα ἦτο κινδυνῶδες, καὶ ὅτι ἐν τῇ γενικῇ ἐρημώσει τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἀναγκαῖον ἦτο νὰ διατηρηθῇ ἡ πόλις ἐκεῖνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου ἐν καιρῷ χειμῶνος· ἀντέτεινε δ' ἔτι μᾶλλον στοχαζόμενος, ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐλκύσῃ τοὺς ἐν τῇ πόλει, ὡς μηδεμίαν τρέφοντας ἐλπίδα σωτηρίας καὶ ὡς ὑπ' ὄψιν ἔχοντας τὰ προσκυνήσαντα μέρη τῆς

Αἰτωλοκαρνανίας καὶ μὴ παθόντα, ὡς αὐτὸς ἐπίστευε, καὶ τοὺς προσκυνήσαντας ὀπλαρχηγοὺς τοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ τιμῇ ζῶντας. Κατὰ τὴν γνώμην δὲ ταύτην, ὁ Βρυώνης ἐπεχείρησεν ἀμέσως νὰ ἐβάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ περὶ συμβιβασμοῦ προσφιλές του σχέδιον, καὶ διέταξε τὸν παρακολουθοῦντα Βαρνακιώτην νὰ γράψῃ τοῖς γνωστοῖς αὐτῷ προκρίτοις τοῦ Μεσολογγίου περὶ ὑποταγῆς. Ὁ Βαρνακιώτης ἔγραψεν, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβεν. Ἐν τοσοῦτῳ ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος. Οἱ δὲ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου τειχομαχοῦντες ἐμεθοδεύοντο διάφορα τεχνάσματα εἰς ἀπάτην τοῦ ἐχθροῦ ὡς πρὸς τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν των, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐτουφέκιζαν καὶ ἐπιστόλιζαν διὰ μιᾶς ὅλοι, ἄλλοτε δὲ ἐφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἐνός μέρους τοῦ τείχους καὶ ἔτρεχαν οἱ αὐτοὶ καὶ ἐφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐμπήγοντες ἐπιτηδεῖως τουφεκολόγχας (δ), ἵνα ὑποθέτωσιν οἱ θεωροῦντες αὐτὰς ἔξωθεν ὅτι ἦσαν ἐν τῇ πόλει καὶ ὀπλῆται φράγχοι· ἔκρουαν δὲ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ καὶ εὐρωπαϊκὰ τύμπανα. Ὁ Βρυώνης βλέπων ὅτι δὲν εὐδοκίμησεν ἡ πρὸς τοὺς προκρίτους διαπραγματεύσεις του διὰ τοῦ Βαρνακιώτη, διέταξε τὸν Ἄγον Βασιάρην νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους μετὰ τοῦ Μάρκου ὡς γνώριμός του. Ὁ Μάρκος λαβὼν τὴν ἄδειαν ἐξῆλθεν ἐντὸς βολῆς πιστόλας εἰς συνέντευξιν.

Ὁ Ἄγος τὸν ἐσυμβούλευσεν ὡς φίλος, καὶ παρήγγειλε δι' αὐτοῦ καὶ τοῖς προκρίτοις νὰ μὴ κινδυνεύσωσιν ἐπὶ ματαίῳ ἀλλὰ νὰ προσκυνήσωσιν· ἐγγυᾶτο δὲ ἐξ ὀνόματος τῶν πασάδων ὅχι μόνον γενικὴν καὶ τελείαν ἀμνηστείαν, ἀλλὰ καὶ ἄδειαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἀνεπηρέαστοι ὁ πρόεδρος, ὁ Μάρκος καὶ ὅσοι ἄλλοι ὑπώπτευσαν τὴν ὀργὴν τῶν πασάδων. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἔγκλειστοι καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι πᾶσα ἀναβολὴ τοὺς ὠφέλει περιμένοντας ἔξωθεν βοήθειαν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐκριναν εὐλογον, βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς κατὰτρίβοντας τὴν κρίσιμον ὥραν τῶν ἔργων εἰς ἀχρήστους λόγους, νὰ μὴ ἀπορρίψωσιν ἀποτόμως τὰς περὶ συμβιβασμοῦ προτάσεις, ἀλλὰ νὰ προβάλωσιν ἄλλας δυσπαραδέκτους. Ἐν ᾧ δὲ ἐξηκολούθει ἡ φιλικὴ αὕτη διαπραγματεύσεις, εἰδοποίησεν ὁ Ἰσούρης τὸν λαὸν τοῦ Μεσολογγίου, ὅτι ἂν ἤθελε νὰ μὴ ἀποτεφρωθῇ ἡ πόλις ὅλη καὶ γίνῃ τάφος ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ ἀθώων, νὰ τῷ παραδώσῃ τὸν πρόεδρον, τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὀπλαρχηγοὺς καὶ ἂνὰ δύο Χριστιανούς δι' ἕκαστον Τούρκον τῶν ἐν τῷ ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Φιδαρη πεσόντι τουρκικῷ πλοίῳ συλληφθέντων καὶ θανατωθέντων (ε).

ἀπῆται δὲ παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἀποζημίωσιν τῶν διαπραγμέν-
των ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ ἀπόδωσιν ὅλων τῶν ἐξ ἀρχῆς τῆς
ἐπαναστάσεως ὀφειλομένων τῇ Πύλῃ φόρων. Ὁ Ἰσούφης, πε-
ποιθὼς ἐπὶ τὴν ἀφρευκτον πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἀστό-
χιστος ἐν οἷς ἐνήργει, ἔδωκε καὶ ἐγγράφους ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τῶν
Μεσολογγιτῶν τὰς προτάσεις καὶ ἀπαιτήσεις του. Ὁ Μάρκος
ἔσπευσε νὰ τὰς κοινοποιήσῃ τῷ Βρυώνῃ ἐξ ὑνόματος τῶν Με-
σολογγιτῶν, ὡς ἀπορούντων καὶ ἀμφιβαλλόντων περὶ τῆς εἰλι-
κρινείας τῶν συγκαταβατικῶν λόγων του, διότι τοὺς ἀπεδεί-
κνυαν ὑπόπτους αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Ἰσούφῃ. Ἄλλος ἐξ ἄλλου
ἔγεινεν ὁ Βρυώνης ἐπὶ τῇ κοινοποιήσῃ ταύτῃ καὶ ἀπεκρίθη νὰ
μὴ δοθῇ ἀκρόασις, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν πλήρει πεποιθή-
σει ἢ διὰ τοῦ Ἄγου καὶ τοῦ Μάρκου διαπραγματεύσεις. Μετὰ
τινῶν δὲ ἡμερῶν διαπραγματεύσιν ἐσυμβιβάσθη διὰ λόγου
ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Πελοπόννησον ἀνεπηρέαστοι ὁ πρόεδρος καὶ
οἱ περὶ αὐτόν, ὁ Μάρκος, ὁ Κίτσος, οἱ προεστώτες καὶ τρια-
κόσκιαι οἰκογένηται αἱ εὐπορώτεραι, ὅ ἐστι πολυκριθμότεραι παρ'
ὅσας περιεῖχεν ἡ πόλις τότε· καὶ τοῦτο ἀπεδείκνυε ὅτι οἱ
Τοῦρκοι ἠγνόουν τὴν ἐσωτερικὴν ἀδυναμίαν τῆς πόλεως· ἐσυμ-
βιβάσθη δὲ καὶ ὁκταήμερος ἀνακωχὴ εἰς εὐρεσιν τῶν ἐπὶ με-
τακομίσῃ πλοίων. Ἐν τοσούτῳ ἡ ἀνακωχὴ αὕτη καὶ ἡ προ-
θεσμία ἐχρησίμευαν εἰς ἐνδυνάμωσιν τοῦ ὀχυρώματος ἐν γνώσει
καὶ ἀδείᾳ τοῦ Βρυώνῃ πιστεύοντος τοὺς παραγγέλλοντας ἔσω-
θεν, ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο· ν' ἀποκοιμίζωσι τοιοῦτοτρόπως τὸν
λαόν, ὅστις δὲν ἔπρεπε νὰ μάθῃ πρὶν ἔλθῃ ἡ ὥρα ὅσα ἐσυμβι-
βάσθησαν. Ἡ τρίτη ἡμέρα τῆς ἀνακωχῆς, ἦτοι ἡ 8 νοεμβρίου,
ἔγεινεν ἡμέρα χαρᾶς, διότι ἐφάνησαν ἔξωθεν τῆς πόλεως ἐπτά
ὑδραῖα πλοῖα ἀποδιώξαντα διὰ μόνου τοῦ ἐμφρονισμοῦ των τὰ
ὑπὸ τὸν Ἰσούφῃν τουρκικὰ, ἐξ ὧν ἓν, ἀνίκανον νὰ μεταβῇ εἰς
Πάτρας διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοιαν, κατέφυγεν ἡμίπνι-
κτον εἰς Ἰθάκην. Ἡ ἔλευσις τῶν πλοίων διέλυσε μὲν τὴν διὰ
θαλάσσης πολιορκίαν, ἀλλὰ δὲν ἠσφάλισε τοὺς ἐγκλείστους καὶ
ἀπὸ τῆς ἐφορμῆσεως τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυαρίθμων ἐχθρῶν·
διὰ τοῦτο ὁ Βρυώνης, πεποιθὼς πάντοτε ἐπὶ τὴν ὑπερέχουσαν
δύναμίν του, ἐσυμβούλευσε τοὺς πολιορκουμένους νὰ διαβιβα-
σθῶσιν εἰς Πελοπόννησον κατὰ τὴν συμφωνίαν ἐπὶ τῶν ἐλθόν-
των ἐλληνικῶν πλοίων· ἀλλ', ἀντὶ νὰ διαβιβασθῶσιν οἱ ἐν Μεσο-
λογγίῳ εἰς Πελοπόννησον, διεβιβάσθησαν τὴν 11 ἀπὸ Πελοπον-

Νοῆμβριος

νήσου εἰς Μεσολόγγι ἐπὶ τεσσάρων ἐκ τῶν προῤῥηθέντων πλοίων 700 Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Κανέλλον Δηληγιάννην· συνεπανέπλευσε καὶ ὁ περὶ τῆς ἐπικουρίας ταύτης προκποσταλὲς παρὰ τοῦ Μαυροκορδάτου Γρίβας. Ὁ Ἅγιος, ἀνήσυχος δι' ὅσα ἔβλεπε καὶ ἤκουεν, ἤλθεν εἰς λόγους βαρεῖς μετὰ τοῦ Μάρκου· αὐτος δέ, ὑποπτεύων μὴ πάθῃ ὡς ἀπκτῆσας τοὺς Τούρκους, ὑπεκρίθη ὅτι οἱ ἔγκλειστοι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ στείλωσιν ἱκέτας εἰς προσκύνησιν τῶν πασάδων. Ὑπερεχάρησαν οἱ πασάδες ἐπὶ τῇ φαιδρᾷ ταύτῃ ἀγγελίᾳ, καὶ ἡτοιμασθησαν τὰ πάντα εἰς δεξιῶσιν τῶν ἱκετῶν. Ὁ δὲ γλυκὺς καὶ συγκαταβατικός Βρυώνης, θέλων νὰ τιμῇσῃ τὸν ἄγριον Κιουταχῆν, ὑπῆγεν εἰς τὴν σκηνὴν του καὶ κυχῶμενος ὅτι τὸ περὶ συμβιβασμοῦ σχέδιόν του, τὸ παρ' ἐκείνου ἀποδοκιμαζόμενον, εὐδοκίμησε, διέταξε νὰ ὀδηγήσωσιν ἐκεῖ τοὺς ἐρχομένους εἰς προσκύνησιν. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἡτοιμασθησαν τὰ συνήθη καθόδια εἰς τιμὴν τῶν ἐρχομένων, οἱ κήρυκες περιφερόμενοι διεσάλπιζαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, οἱ καταλυματῆται διέθεταν τὰ καταλύματα, οἱ ἵπποκόμοι ἐφαλάροναν τοὺς ἵππους τῶν πασάδων διὰ τὴν ἐν τιμῇ καὶ παρατάξει εἰσοδόν των εἰς τὴν πίπτουσαν πόλιν, καὶ ὁ Βαρνακιώτης διετάχθη νὰ προῦπαντήσῃ τοὺς προσερχομένους. Ἐν τοσούτῳ ἡ ὥρα παρήρχετο, καὶ οὐδεὶς προσήρχετο. Ἀδημονοῦντες οἱ πασάδες διὰ τὴν τόσῃν βραδύτητα, εἶδαν ἄνθρωπον προσερχόμενον ἐκ τῆς πόλεως, παρ' οὗ ἔλαβαν γράμμα λέγον «ἂν θέλετε τὸν τόπον μας ἐλθετε νὰ τὸν πάρετε».

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ πλυστὴ διαπραγματεύσεις, καὶ ὁ πόλεμος μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ ἐμπαιγμοῦ ἐπανελήφθη σφοδρότερος.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ ὁ ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος παρὰ πάντων διὰ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν καὶ τὰς πολεμικὰς του γνώσεις Νορμάννος καὶ ἐτάφη πλησίον τοῦ Κυριακούλη.

Μόλις δ' ἐλύθη ἡ κατὰ θάλασσαν πολιορκία, καὶ οἱ φιλογενεῖς Ζακύνθιοι καὶ Κεφαλλῆνες ἔσπειραν νὰ στείλωσι τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὴν πόλιν, ἂν καὶ ἡ κυβέρνησις των παρενέβαλε παντὶ εἶδους προσκόμμαται· ἠγκυροβόλησε δὲ μετ' ὀλίγον ἐμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ πλοῖον φέρον ἐκ Λιβούρνου πολεμεφόδια· ἤλθαν καὶ ἄλλα τέσσαρα πολεμικὰ πλοῖα

σπετσιωτικῶν· εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν διὰ θαλάσσης καὶ διάφοροι Δυτικοελλαδίται, ἐν οἷς καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Μακρῆς καὶ Τσόγκας· ἦλθον καὶ ἄλλοι χίλιοι Πελοποννήσιοι ἐκ Γαστούνης καὶ Πύργου· ἦλθε καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν (ζ). Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν πραγμάτων ἔφερε μεταβολὴν καὶ τῶν πνευμάτων τῶν ἐνκαπομεινάντων κατοίκων τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, οἵτινες προσκυνήσαντες πρὸ ὀλίγου διὰ τῆς συνεργείας τῶν ὀπλαρχηγῶν τῶν κατεπιέζοντο καὶ ἐγυμνοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν εἰς τόσῃ ἀναίδειαν ἐξοκειλάντων, ὥστε ν' ἀπογυμνώσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς Βραχωρίτας Τούρκους, τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης ἐν Δραγαμέσῳ παρὰ τοῦ Βαρνακιώτου φυλαττομένους.

Ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν ἐντεῖθεν τοῦ Μακρυνόρους πᾶμπολλοὶ κάτοικοι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας κατέφυγαν, ὡς εἴρηται, εἰς Κάλαμον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς σφαγῆς, τῆς γυμνώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθῶσι, καὶ ὡς μὴ θέλοντες νὰ προσκυνήσωσιν. Ἀλλ' ὁ μέγας ἀρμολὸς ἐφάνη τόσον ἀσυμπαθὴς, ὥστε ἔστειλε στρατιώτας καὶ τοὺς ἀπώθησεν. Ἐζήτησαν οἱ δυστυχεῖς ἄσπλον κἂν διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ ἀνήλικα τέκνα των, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο δὲν εἰσηκούσθησαν. Ἡ σκληρὰ αὕτη πράξις ἀπέβλεπεν ἀναμφιβόλως εἰς τὸ νὰ βιάσῃ τοὺς ἀποδιωχθέντας νὰ προσκυνήσωσιν· ἀλλ' ἔφερε τὸ ἐναντίον ἀποτέλεσμα, διότι τοὺς ὥπλισεν ἐξ ἀνάγκης πρὸς ὑπεράσπισιν γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ πρὸς βλάβην τοῦ ἐχθροῦ· ἐκ τῶν ἀποδιωχθέντων δὲ τούτων καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν Ἑλλήνων ἄλλοθεν συρρέουσάντων συνεκροτήθησαν ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις δύο σώματα, τὸ μὲν κατὰ τὸ Ἐηρόμερον ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Χασαπαίους, τὸ δὲ κατὰ τὸν Βάλτον ὑπὸ τὸν Μαλεσάδαν, καὶ περιφερόμενα ἠνώχλουν συνεχῶς τοὺς ἐχθροὺς, κόπτοντα καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἄρτης καὶ Πρεβέζης κοινωνίαν· ἐγινώσθησαν καὶ καθ' ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἡ ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη, τὰ κατὰ τὸν ἀργολικὸν κόλπον συμβάντα τοῦ στόλου, ὁ ἐν Τενέδῳ ἐμπρησμός τοῦ δικρότου καὶ ἡ πτώσις τοῦ Ναυπλίου· ὁ χειμὼν ἐπροχώρει καὶ ἐστενοχῶρει τοὺς ἐχθροὺς· αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ· βροχαὶ συνεχεῖς καὶ ῥαγδαῖαι ἐπιπταν· πυρετοὶ κακοήθεις ἀνεφύοντο· μισθοὶ δὲν ἐδίδοντο καὶ συχνάκις ἐξώρων ἐπὶ τοὺς πολιορκοῦντας οἱ πολιορκούμενοι. Δι' ὅλα ταῦτα

ἠγέρθη ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ μέγας γογγυσμὸς κατὰ τῶν πασάδων, καὶ ἐψιθυρίζετο καὶ ἡ διάλυσίς του. Οἱ δὲ πασάδες, κακὸν μᾶλλον ἢ καλὸν προσδοκῶντες ἀπὸ πάσης περιτέρῳ ἀναβολῆς ἀπεφάσισαν ἔφοδον. Ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ στρατοῦ εἶχε σβεσθῆ· μόνον τὸ χρυσίον, τὸ μὴ παρ' ἄλλοις ἴσως τόσῃ ἰσχύϊ ἔχον ὅσῃ παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς, ἐδύνατο νὰ τὸν ἀνάψῃ. Διὰ τοῦτο οἱ πασάδες ἐπρόσφεραν ἀνὰ χίλια γρόσια ἐκάστῳ τῶν προαιρουμένων ν' ἀναβῶσι τὰ τεῖχη. Ὀκτακόσιοι προηρέθησαν, ἐν οἷς καὶ ὅλοι οἱ σηματοφόροι, καὶ ἡμέρα ἐφόδου ὠρίσθη ἡ τῶν Χριστουγεννῶν περὶ τὸν ὄρθρον, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οἱ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ σχεδίου τούτου Ἕλληνες θὰ συνήρχοντο τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ θὰ κατέλιπαν τὸ ὀχύρωμα ἀφρηύρητον. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Τούρκοι μυστικῶς ἐμελέτησαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τὰ ἀνεκάλυψαν οὕτως.

Τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγεννῶν παρέπλεε τὴν Ἀσπρην Ἀλικὴν μονόξυλον φέρον ἀπὸ Ἀνατολικοῦ εἰς Μεσολόγγι τὸν γραμματέα τοῦ Μακρῆ. Ὁ γραμματεὺς, ἰδὼν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀνθρώπον σείοντα μανδύλιον, ἐπλησίασε. «Ἐγώ», εἶπεν ὁ ἄνθρωπος, «εἶμαι Χριστιανὸς καὶ πρόθυμος νὰ πάθω διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου μου· μὴ ἀπορήσῃς καὶ μὴ δυσπιστήσῃς εἰς ὅσα θ' ἀκούσῃς, ἂν μὲ βλέπῃς συνοδεύοντα τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κυρίου μου· ἡ γυνή μου καὶ τὰ τέκνα μου εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ νὰ μὲ δικαιολογήσῃ ἐνώπιόν σου. Ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἠθέλησε νὰ μάθω ὅσα οἱ ἐχθροὶ μελετοῦν κατὰ τοῦ λαοῦ του, καὶ περιφέρομαι ἀπὸ πρωῒας ὡς κυνηγὸς εἰς σωτηρίαν τῶν ὁμοπίστων μου· τρέξε εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰπὲ ὅτι οἱ ἐχθροὶ σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐφορμήσωσιν αὐρίον τὰ χαράγματα διὰ τῆς πρὸς ἀνατολὰς πλευρᾶς τοῦ ὀχυρώματος». Ταῦτα εἶπεν ὁ ἄγνωστος ἄνθρωπος, ὕψωσε τὰς χεῖράς του εἰς τὸν οὐρανόν, ἐδάκρυσε, καὶ ἔγεινεν ἀφαντος (η).

Ὁ γραμματεὺς ἔφθασε περὶ τὴν α' ὥραν τῆς νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνήγγειλεν ὅσα εἶδε καὶ ἤκουσε. Τὸ πρωὶ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Τσόγκας καὶ ὁ Γρίβας εἶχαν ἐμβῆ μετὰ 500 στρατιωτῶν εἰς πλοῖα, ἵνα μεταβιβασθῶσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐνοχλήσωσιν ἐκεῖθεν τὸν ἐχθρόν· ἐσκόπευαν δὲ νὰ ἀποπλεύσωσι τὴν νύκτα· ἀλλ' ὁ πρόεδρος, ἅμα μαθὼν τὰ ἀνωτέρω, τοῖς παρήγγειλε νὰ ἐξέλθωσι, καὶ ἐξήλθαν ὡς 100 ὑπὸ τὸν Γρίβαν, τὸν Τσαλαφατῖνον καὶ

τὸν Κουμουντουράκην· διέταξε δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου νὰ μὴ ἀνοίξωσιν αἱ ἐκκλησίαι τὸ πρωί, καὶ ὅλοι οἱ ἄνδρες νὰ εὐρεθῶσιν ἐπὶ τοῦ ὀχυρώματος ἑτοιμοὶ εἰς πόλεμον. Τούτου γενομένου, ἐτοποθετήθησαν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ ὡς ἐφελξῆς. Ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των 400 κατέλαβαν τὸ κέντρον, ἤγουν τὸ ἔμπροσθεν τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου μέρος, ὅπου ἦτο τοῦ ὀχυρώματος ἡ πύλη· 600 δέ, οἱ πλεῖστοι Καλαβρυτινοί, οἱ λοιποὶ δὲ Μεσολογγῖται καὶ Ἀνατολικιώται ὑπὸ τὸν Ζαήμην καὶ ἄλλους, ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὀχυρώματος· 1200 δὲ Καρατινοί, Γαστουναῖοι, Πύργιοι, Μεσολογγῖται καὶ Ζυγιῶται διεσπάρησαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην, τὸν Μακρῆν, τὸν Γιαννάκην Ῥαζοκότσικαν, τὸν Γρίβαν καὶ τινες ἄλλους· ἐπὶ δὲ τῶν κανονοστασίων ἦσαν πάντοτε Μεσολογγῖται ναῦται, ὡς ἐμπειρότεροι τῶν ἄλλων πυροβολισταί. Ἦσαν δὲ τότε ὅλοι οἱ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου πολεμισταί· 2250 ἐπὶ γραμμῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας τῆς τάφρου καὶ τελευτώσης εἰς τὴν ἄλλην. Ἐφύλατταν πάντοτε καὶ τὰς δύο ἄκρας τῆς τάφρου δύο κανονοφόροι.

Οἱ Τούρκοι διηρέθησαν καὶ οὗτοι καὶ διεσπάρησαν καθ' ὅλον τὸ μήκος τοῦ ὀχυρώματος· οἱ δὲ 800 τειχοβάται ἐπλησίασαν τὴν νύκτα πρὸς τὴν κατ' ἀνατολᾶς πλευρὰν τοῦ ὀχυρώματος, ὅπου τὸ τεῖχος ἦτον ἀδυνατώτερον, καὶ παρεφένδρουν ἐν ταῖς παραφυομέναις βουρλιαῖς, ὅλοι εὐζωνοὶ, βαστῶνες γυμνὸν ξίφος καὶ ἀναμένοντες ἀφανεῖς καὶ σιωπηλοὶ τὴν ὠρισμένην ὥραν, μηδὲν ὑποπτεύοντων τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ὀχυρώματος ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὑποδιενυκτέρευαν. Μίαν ὥραν πρὶν φέξῃ ἤρχισεν ἔξωθεν σφοδρὸς τουφεκισμὸς ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ ὀχυρώματος· ἐκινήθη συγχρόνως δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὸ ἱππικὸν κραυγῇ καὶ ἀλαλαγμοὶ ἠκούοντο πανταχόθεν, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεφάνησαν αἶφνης οἱ κρυπτόμενοι 800, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀνέβησαν δι' ὧν ἔφεραν κλιμάκων εἰς τὸ τεῖχος, ὅπου ἔστησαν δύο ἢ τρεῖς σημαίας· δύο δὲ σηματοφόροι ἐτινάχθησαν καὶ ἐντὸς τοῦ ὀχυρώματος, καὶ σκοτώσαντες δύο τρεῖς συνελήφθησαν. Ἡ ἐφόρμησις τῶν 800 ἦτο καὶ τολμηρὰ καὶ ἐπιδέξιος, ἀλλ' ἀνωφελὴς καὶ θανατηφόρος. Ἀλλεπαλλήλοι ἐκρημνίζοντο εἰς τὴν τάφρον οἱ ἀλλεπαλλήλως τὸ τεῖχος ἀνιστάνοντες. Τρεῖς ὥρας ἐπέμεναν

μαχόμενοι, ἀλλὰ μὴδὲν κατορθώσαντες ἀπεχώρησαν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξεληθόντες ἤϋραν παρὰ τὸ τεῖχος 12 σημαίας κατὰ γῆς ἐρρίμμενας καὶ ἐσχύλευσαν τοὺς νεκρούς. 500 ἔχθροὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐπὶ τῆς ἐφόδου· ἐσκοτώθησαν δὲ μόνον 4 Ἕλληνες, οἱ 2 Μεσολογγῖται καὶ οἱ 2 Γαστουναῖοι, δύο δὲ ἐπληγώθησαν.

Ἡ ἡττα μεταβάλλει πολλάκις τοὺς φίλους εἰς ἐχθρούς, καὶ ἡ νίκη τοὺς ἐχθρούς εἰς φίλους. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Βάλτου Ῥάγκος καὶ Ἰσκος καὶ ὁ Βαλτινός, οἱ συνακολουθήσαντες τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐγκατέλειψαν μετὰ τὰ κατὰ τὴν 25 δεκεμ- Δεκέμβριος
βρίου συμβάντα· ἔπαθαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἄλλο δεινόν· τὰ ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην καὶ Τσόγκαν σώματα, πεσόντα ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Κατοχῇ ἐχθρούς, τοὺς ἠφάνισαν· τὰ μεταβιβάσαντα δὲ αὐτοὺς ἐκεῖ πλοῖα συνέλαβαν ἐν φορτηγὸν φέρον εἰς τοὺς ἐχθρούς ἐκ Πρεβέζης τροφάς· διεδόθη καὶ λόγος ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ, καὶ λόγος ἀληθής, ὅτι οἱ ἐπανελθόντες εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα Βαλτινοὶ ἔκλεισαν τὸ Μακρυνόρος, καὶ ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἤρχετο καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ Μεσολόγγι μετὰ πολλῶν στρατευμάτων, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην Τούρκοι. Δι' ὅλα ταῦτα ἔφυγαν οἱ Τούρκοι διὰ νυκτὸς τὴν 31 ἀπέμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου ἐν τάσῃ βίᾳ, ἀταξίᾳ καὶ φόβῳ, ὥστε τὴν ἐπαύριον ἐξεληθόντες οἱ ἐν τῇ πόλει ἤϋραν ὅπου ἦσαν ἐσκηνωμένοι οἱ Τούρκοι 10 κανόνια, 4 βομβοβόλους, τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν τῶν καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιπλα τῶν πασάδων. Συνέλαβαν δὲ καὶ τινὰς ἀσθενεῖς Τούρκους, παρ' ὧν ἔμαθαν ὅτι οἱ πασάδες ᾤδευαν πρὸς τὸ Βραχῶρι, ὁ μὲν Βρυώνης διὰ τῆς Κλεισούρας, ὁ δὲ Κιουταχῆς διὰ τοῦ Κερασόβου, ἵνα περάσωσι τὸν πεταμὸν ὅσον τάχιον καὶ διασωθῶσιν εἰς Πρέβεζαν. Διαιρεθέντες τότε οἱ ἐν Μεσολογγίῳ Ἕλληνες οἱ μὲν κατεδίωξαν τὸν ἐχθρὸν μέχρι τοῦ Κερασόβου, οἱ δὲ μέχρι τῆς Κλεισούρας· ἄλλοι δὲ ἐστράτευσαν εἰς Μποχώρι καὶ Γαλατᾶν, ὅπου ἦσαν τὰ νοσοκομεῖα καὶ αἱ ἀποθήκαι τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Μάρκος ἐπρόβαλε ν' ἀποκλείσωσι τοὺς ἐχθρούς ἐντὸς τοῦ Βραχωρίου ὅπου, ἐστερημένοι τροφῶν καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλα πολεμεφόδια πάρεξ ὅσα περιεῖχεν ἐκάστου ἡ φυσεκοθήκη, ἢ θὰ ἐχάνοντο ἢ θὰ παρεδίδοντο. Ἡ πρότασις ἐνεκρίθη, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τὰς ἐπικρατούσας εἰσέτι μεταξύ τινων τῶν ὀπλαρχηγῶν διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίαι. Οἱ Τούρκοι,

κακῶς ἔχοντες, συνήχθησαν εἰς Βραχῶρι ἀφήσαντες καθ' ὁδὸν ἀπὸ τῆς βίας τὸ μόνον παρ' αὐτοῖς κανόνι, καὶ ἐπροχώρησαν ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς τὸν ποταμὸν, ἀλλὰ τὸν ἡῦραν ἀδιάβατον διὰ τὰς βραγδαίας βροχὰς καὶ τὴν λύσιν τῆς χιόνος ἐξ αἰτίας τῶν ἐπικρατούντων νοτίων ἀνέμων, καὶ ἐπανῆλθαν ὅλοι εἰς Βραχῶρι, ὅπου ἔμειναν ἱκανὰς ἡμέρας ἄστεγοι, ἀσκήνωτοι ἐν μέσῳ ἐρειπίων, τρώγοντες τοὺς ἵππους των. Διαρκούσης δὲ τῆς ἀμνηχανίας ταύτης, ἀπεκόπησαν τρισχίλιοι, καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰσμαήλ-Πλίσσα, τοῦ Ἰσμαήλ-Χατσῆ-Μπέντου καὶ Ἰανουῆριος τοῦ Ἀγού ἐπεχείρησαν νὰ διέλθωσι τὴν 15 Ἰανουαρίου τὰ Ἀ-γραφα· ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, προκαταλαβὼν τὴν δίοδον κατὰ τὸν Ἅγιον Βλάσσην, τοὺς ἀπώθησεν εἰς τὸ Βραχῶρι φονεύσας ὑπὲρ τοὺς 200, ἐν οἷς καὶ τὸν Χατσῆ-Μπέντον. Ἐφονεύθησαν δὲ καὶ 20 Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ Μπακογιάννης. Ἐν μέσῳ δὲ τούτων δεινῶν καὶ τοιαύτης ἀμνηχανίας οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν ὅλοι τὴν 28 ἐκ Βραχωρίου, καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν κατὰ τὸ μέρος τῆς Λεπενούς· ἀλλ' ὁ πυθμὴν αὐτοῦ ἦτο τόσοσφ λασπώδης, καὶ ἡ ὁρμὴ τοῦ ρεύματος τόσοσφ σφοδρά, ὥστε ἡ ποταμοπορία ἐφαίνετο ἀδύνατος. Τότε οἱ ἐπιτηδεύοντες καὶ τολμηρότεροι ἱππεῖς, στήσαντες τοὺς ἵππους των ἀκινήτους εἰς τρεῖς στίχους ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ κατέμπροσθεν τοῦ ρεύματος, ἔκοπταν ὀπωσοῦν τὴν φορὰν αὐτοῦ, καὶ οὕτως οἱ στρατιῶται κρεμῶντες τὰς φυσεκοθήκας ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ ἀνατείνοντες τὰς δεξιὰς των βαστώσας τὰ τουφέκια ἔπιπταν εἰς τὸν ποταμὸν κάτωθεν τῶν τριῶν ἀκινήτων στίχων εἰς διαπεραίωσιν· ἀλλ' ἡ ῥύμη τοῦ ποταμοῦ ἔσπα τὰς ἱπποστοιχίας, καὶ τὰ ρεύματα παρέσυραν διὰ τῆς δινήσεώς των καὶ τοὺς ποταμοποροῦντας ἱππεῖς καὶ τοὺς ἵππους των. Ἐτυχεν νὰ παροδεύωσιν ἀντικρὺ τοῦ ποταμοῦ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἵτινες τουφεκίσαντες μακρόθεν κατεθορύβησαν ἔτι μᾶλλον τοὺς ποταμηπόρους φοβηθέντας ὅτι ἐπήρχοντο πολλὰ στρατεύματα. Τῷ ὄντι ἐστάλησαν στρατεύματα εἰς κατοχὴν τῆς ἀντίπεραν ὄχτης, ἀλλὰ διὰ τὴν διαφωνίαν τῶν ἀρχηγῶν ἐκάθησαν κατὰ τὸν Μαχαλᾶν καὶ ἄφησαν τὸν πόρον ἀνεμπόδιστον· οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὅτι, ἂν κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν κατελαμβάνετο ἡ ὄχθη, ἀφευκτος θὰ ἦτον ὁ παντελὴς ὄλεθρος τῶν ἐχθρῶν, διότι, ἂν καὶ δὲν ἠνωχλήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πεντακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἐπνίγησαν. Οἱ δὲ διασωθέντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου

καὶ ἐξενύκτισαν· ἡμίπνικτοι, ἀπηυδῆμένοι καὶ ἀνεφοδιάστοι, ἦσαν τόσον ἔντρομοι καὶ ἀπηλπισμένοι, ὥστε ἀκούσαντες τὴν νύκτα τὸ σφοδρὸν φυφύλλισμα τῶν δένδρων ἐξ αἰτίας πνεύσαντος αἰφνιδίως ἀνέμου ἐνόμισαν ὅτι ἐπέπεσαν οἱ ἐχθροί, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ὑπτιάζοντες, καὶ χεῖρας ἰκέτιδας ἐκτείνοντες ἐφώναζαν· ἄμάν· ἄμάν· τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν κατέβησαν εἰς Καρθασαράν, ὅπου εὐρόντες πλοῖα ἔτοιμα διέπλευσαν εἰς Πρέβεζαν τὴν 8 φεβρουαρίου. Τόση δὲ ἦτο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ ἀσυμφωνία καὶ ἀπειθεία τῶν Ἑλλήνων, ὥστε τινὲς τῶν ἡμιθανῶν τούτων ἐχθρῶν ἔλαβαν θάρρος καὶ ἔμειναν καὶ ὠχυρώθησαν ἐν Καρθασαρά. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Βαρνακιώτης κατέφυγεν εἰς Κάλαμον.

Τοιοῦτον τὸ τέλος τῆς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείας, καθ' ἣν οἱ ὀνομαστότεροι Ἀλβανοὶ κατησχύνθησαν. Ἐνδεκακισχίλιοι ἦσαν οἱ εἰσβαλόντες· πολλοὶ αὐτῶν ἄφησαν ἐκεῖ τὰ κῶλα, οἱ πλεῖστοι δὲ διεσώθησαν, ἀλλ' ἀξιοὶ ἐλέους καὶ ὀφείλοντες τὴν ὑπαρξίν των εἰς μόνην τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ, ἂν μόνη ἡ ἀσυμφωνία τῶν Ἑλλήνων διέσωσε τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου, ἡ μωρία τῶν ἐχθρῶν διέσωσεν αὕτη μόνη τὸ Μεσολόγγι. Ὅσοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ταύτης, ἄλλοι τόσοι, ἂν ὅχι καὶ παλυαριθμότεροι, ἦσαν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην ἐν Σαλῶνις. Ἀλλ', ἀντὶ νὰ ἐνεργῶσιν οἱ δύο οὗτοι ἀρχηγοὶ ἐκ συμφώνου καὶ δραστηρίως, ἐνήργουν ὡς ἂν δὲν εἶχαν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν, καὶ ὡς ἂν δὲν ὑπηρέτουν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κράτος· καὶ ὁ μὲν Μεχμέτης, πολιορκουμένου τοῦ Μεσολογγίου, ἔφυγε πανστρατιᾷ ὡς νενικημένος, ἂν καὶ νικητής, ἐκεῖθεν τῆς Οἴτης, ὁ δὲ Βρυώνης ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὀρεγόμενος νὰ ἐξουσιάζῃ διὰ συνθήκης ὅ,τι ἀπέκειτο εἰς αὐτὸν καὶ μόνον νὰ κυριεύσῃ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς διὰ τοῦ ξίφους.

Χαίρουσα ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐκστρατείας ἐώρταζε πολὺν καιρὸν τὰ ἐπινίκια, τραγουδοῦσα τοῦ Μεσολογγίου τὸ τραγοῦδι, ῥαψωδίαν ἀγνώστου τινὸς καὶ ἄγραμμάτου λυρακοῖδου. Ἴδου οἱ πρῶτοι στίχοι.

• Νᾶμουν πουλι νὰ πέταγα, νὰ πῆγαίνα τοῦ ψήλου,

• ν' ἀγνάντευα τὴ Ρούμελη, τὸ δόλιο Μισολόγγι,

- » πῶς πολεμᾷ μὲ τὴν Τουρκιά, μὲ τέσσαρους πασάδαις·
- » πέφτουν ἢ μπόμπαις σὰ βροχή, ἢ μπάλαις σὰ χαλάζι,
- » κι' αὐτὸ τὸ λιανοτούφεκο σὰν ἄμμος τῆς θαλάσσης·
- » κλαίουں μαννούλαις γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄνδρας,
- » κλαίει κι' ἡ μαύρη μας ἡ γῆ πῶχασε τὴ σπορά της.

.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

(α.)

Μετά τὴν ἄλωσιν τῆς Λεβαδείας ἀνέφερον εἰς τὴν Πύλην ὁ Κιοσέ-
Μεχμέτπασας ἐν Ἀσιανῇ μεγαλορρῆμοσύνη, ὅτι ἐφονεύθησαν τρισχίλιοι
Ἕλληνες, οἱ μὲν διὰ σιδήρου, οἱ δὲ διὰ πυρός.

(β.)

Ὁ πρόξενος οὗτος ἠγαπᾶτο καὶ ἐτιμᾶτο δικαίως ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων,
εὐμενὴς φανείς πρὸς τὸν ἀγῶνά των ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

(α.)

Ἄρθρον ζ' τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτσίου·

« Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται νὰ προστατεύῃ πάντοτε τὴν χριστιανι-
κὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς ».

Ἐν δὲ τῷ ἄρθρῳ ιζ', ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀποδόσεως ὅλων τῶν
νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἃς ἐκυρίευσεν ἐπὶ τοῦ πολέμου ἡ Ῥωσσία, ἡ Πύλη
ὑπόσχεται πρὸς τοὺς ἄλλοις μῆτε ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, μῆτε αἱ ἐκ-
κλησίαι νὰ πάθωσιν εἰς τὸ ἐξῆς, μῆτε ἡ ἀνοικοδομὴ τῶν ἐκκλησιῶν ἢ ἡ
ἐπισκευὴ νὰ ἐμποδίζεται· νὰ μὴ καταδιώκεται δὲ μῆτε νὰ χλευάζεται
κατ' οὐδένα τρόπον τὸ ἱερατεῖον. Ὁ Hammer θεωρεῖ τὴν συνθήκην τοῦ
Καϊναρτσίου ὡς ἀρχὴν τῆς διαλύσεως τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας,
τοῦλάχιστον τῆς ἐν Εὐρώπῃ. (ὄρα Βιβλ. σγ'.)

(β.)

« Ἡ Πύλη » (λέγει ὁ ι' παράγραφος τοῦ α' ἄρθρου τῆς συνθήκης) « συν-
» αινεῖ ν' ἀναφέρονται εἰς αὐτὴν ὑπὲρ τῶν δύο ἡγεμονειῶν οἱ παρ' αὐτῇ
» πρέσβεις τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὰς περιστά-

» σεις τῶν μερῶν ἐκείνων, καὶ ὑπόσχεται νὰ τοὺς ἀκούῃ μετὰ τῆς εἰς
» φιλικὰς καὶ τιμωμένας Δυνάμεις προσηκούσης εὐμενείας ».

(γ.)

Ἐνέγνωσα ἀναφορὰν πολλῶν χωρικῶν τῆς Βλαχίας πρὸς τὸν ἐκεῖ πρό-
ξενον τῆς Ῥωσσίας ἐκτράγωδούντων τὰ δεινὰ τῶν καὶ ἐπικαλουμένων
τὴν ἀντίληψιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὡς προστάτου τῶν ἡγε-
μονειῶν.

(δ.)

Ἐὸ Δανέζης ἐφυλακίσθη κατ' ἀρχάς, μετὰ ταῦτα ἐξωρίσθη εἰς Μαγνη-
σίαν καὶ ἀπελύθη ἐπὶ τῇ ἰκεσίᾳ τοῦ πατριάρχου καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ
πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

(ε.)

Ἄρθρον λβ'.

« Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται μὴτε αὕτη ν' ἀπαιτῇ, μὴτε νὰ ἐπιτρέπη
» ἄλλος τις ν' ἀπαιτῇ οἰαδήποτε τέλη ἐπὶ τῶν φορτίων τῶν ἐμπορικῶν
» ῥωσικῶν πλοίων, τῶν εἴτε ἀπὸ ῥωσικῶν λιμένων εἰς τὴν Ἀσπρην ἢ
» τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἀσπρης ἢ τῆς Μεσογείου εἰς
» τὴν Μαύρην πλεόντων, μὴτε νὰ βιάζονται τὰ πλοῖα ταῦτα ἐπὶ τοῦ
» διάπλου ν' ἀποδιβάζωσι τὰ φορτία εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς ἄλλο
» μέρος.

« Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται, τὰ ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ
» ἐρχόμενα ἀπὸ Μαύρης θαλάσσης καὶ διαβαίνοντα διὰ Κωνσταντινουπό-
» λεως, ἂφ' οὗ παρουσιασθῇ ἡ δήλωσις τῶν φορτίων αὐτῶν, ἐπιβεβαιω-
» μένη παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας, νὰ λαμβάνωσιν ἀμέσως τὸ φερ-
» μάνι καὶ ν' ἀποπλέωσιν ἀκωλύτως, ἂφ' οὗ τὸ δεῖξωσιν ἐπὶ τοῦ ἔκπλου.
» Ἐπίσης νὰ μὴ κωλύονται καὶ ὅταν ἐπανερχόμενα ἀπὸ τῆς Ἀσπρης
» θαλάσσης εἰς τοὺς ἐντὸς τῆς Μαύρης ῥωσικοὺς λιμένας δεῖξωσιν ἐπὶ
» τοῦ εἴσπλου τὸ ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας ἐπιβεβαιω-
» θείσῃ δηλώσει τοῦ φορτίου των ἐκδοθὲν φερμάνι ».

Ἄρθρον λγ'.

« Ὅλα τὰ ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ διαπλέοντα τοιοῦτοτρό-
» πως τὸν πορθμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπερχόμενα μακρότε-
» ρον, ἐφοδιάζονται ἐπὶ τῆς διαπορθεύσεώς των διὰ φερμανίου καθὼς
» ἐρρέθη ἐν τῷ λβ' ἄρθρῳ ἐπὶ τῇ καλῇ πίστει τῆς δηλώσεως τῶν φορ-
» τίων ὑπὸ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας· ἂν δὲ ἡ Πύλη
» ἀμφιβάλλῃ, ἢ ὑποπτεύῃ ὅτι εὕρισκονται ὑπήκοοί της μεταξὺ τοῦ πλη-
» ρώματος, τότε ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας ἐπιτρέπει νηο-
» ψίαν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς συστολῆς ἐνεργουμένην, μηδαμῶς ἐγγιζομέ-
» νων, ὡς ἐρρέθη ἂνωτέρω, τῶν ἐντὸς τοῦ πλοίου πραγματειῶν ἢ ἐνο-
» χλουμένου τοῦ πλοιάρχου, ἢ ἐμποδιζομένου ὑπὸ περιττῶν ἐνίοτε ἐξε-
» τάσεων τοῦ διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης νομοποιηθέντος ἐπὶ διακο-
» μιᾷ ἐμπορίου ».

(5.)

Ἡ ἀπόδειξις ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπροσπάθει ἡ Πύλη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μετακομιδὴν τῶν τροφῶν εἰς τὴν ἀποστατήσαν Ἑλλάδα, εὐρίσκεται ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικὴν πρεσβείαν κοινοποιήσει αὐτῆς κατὰ τὸν αὐγουστον διαλαμβανούσῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰ ἀκόλουθα. « Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ἀπατεῖ φιλικῶς τῷ τρόπῳ νὰ μὴ » πωλῶσιν οἱ ῥηθέντες ἔμποροι τὰ γεννήματά των πρὸς τοὺς παραπλέον- » τας τὸ Αἰγαῖον πειρατάς· καὶ ὁ ἀντιπρέσβυς τῆς Γαλλίας καλῶς θὰ » πράξει, ἂν διατάξῃ τοὺς ἐρχομένους σιτεμπόρους ἀπὸ τῆς Μαύρης θα- » λάσσης καὶ ἔχοντας τὴν ἄδειαν νὰ μεταφέρωσι τὰ γεννήματα εἰς τὴν » Ἀσπρην νὰ μὴ τοῖς τὰ πωλῶσι χάριν τῆς μεταξὺ τῆς ὑψηλῆς Πύλης » καὶ τῆς αὐλῆς τῆς Γαλλίας ὑπαρχούσης σταθερᾶς φιλίας ».

(6.)

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο πληροῖ δεκάεπτὰ σελίδας εἰς 8ον κατὰ τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν, ὅθεν τὸ ἐπορίσθην.

(7.)

Ἰδοὺ τί λέγει περὶ τούτου τὸ 6' ἄρθρον τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρ- τοίου·

« Ἄν μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν » ἐπικυρώσεων ὑπῆκοοί τινες τῶν δύο Δυνάμεων, πράξαντες βαρὺ τι » ἔγκλημα ἢ ἔνοχοι γενόμενοι ἀπειθείας ἢ προδοσίας, καταφύγωσιν ὡς » εἰς ἄσυλον εἰς τὰ χῶματα τῆς μιᾶς τῶν δύο Δυνάμεων, νὰ μὴ γίνων- » ται δεκτοὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει, ἀλλ' ἀμέσως νὰ παραδίδωνται, » τοῦλάχιστον ν' ἀποπέμπωνται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς ἐπικρατείας, ἵνα » μὴ συμβῇ ἐντεῦθεν ψυχρότης ἢ ἀνωφελὲς ἔρις μεταξὺ τῶν δύο αὐτο- » κρατοριῶν. Ἐξαιροῦνται μόνον ὅσοι ἐν μὲν Ῥωσίᾳ ἀσπασθῶσι τὴν » χριστιανικὴν θρησκείαν, ἐν δὲ Τουρκίᾳ τὴν μωαμεθανήν. Ἄλλ' ἐν πε- » ριπτώσει, καθ' ἣν ὑπῆκοοι τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης Δυνάμεως, εἴτε Χρι- » στιανοὶ εἴτε Τοῦρκοι ἐγκλημηταί, μεταβοῦν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐπικρατείας » εἰς τὴν ἄλλην, νὰ παραδίδωνται ὅταν ζητηθῶσιν ».

(8.)

Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος δὲν ἐγεννήθη ἐν Καλαβρύταις, ἀλλ' ἐν Δη- μητσάνῃ.

Ἐξ ὧν μέχρι τοῦδε ἐξιτόρησα, ἔγινε γνωστὸν ὅτι ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ αἵματοχυσία τῶν ἀθῶων Μουσουλμάνων καὶ αἱ βεθλωσεις τῶν ζαμιῶν ἤρχισαν μετὰ τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὴν χύσιν τοῦ ἱερωτέρου αἵματος τῶν Ἑλλήνων, ὃ ἐστὶν ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὄχι τὰ αἷτια τοῦ θανάτου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων.

(ι.)

Οὐδεμία ἀπόδειξις ἢ ἔνδειξις τοῦ ἐγκλήματος τοῦ πατριάρχου, τῶν ἀρχιερέων ἢ τῶν ἄλλων θυμάτων ἐφάνη.

(κ.)

Ἄν ἡ Πύλη εἶχε τοιαῦτα ἔγγραφα, διατί δὲν τὰ ἐγνωστοποιεῖ εἰς δικαιολογίαν της ;

(λ.)

Ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις ὅσων εἶπα ἐξιστορῶν τὰ κατὰ τὴν Μολδοβλαχίαν, δηλαδή ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐπρόσφερε στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τοῦ ἐπανάστατικοῦ κινήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἣν ἡ φιλύποτος καὶ ὑπερήφανος Πύλη δὲν ἐδέχθη.

(μ.)

Ὅσα λέγει ὁ πρέσβυς εἰς μαρτυρίαν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε κατ' εὐτυχίαν παράδειγμα πατριάρχου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑποστάντος τοιοῦτον θάνατον, πρέπει νὰ ἐννοηθῶσι, καθὼς προσθέτει καὶ αὐτός, ὡς πρὸς τὸν τόπον καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀγχόνης τοῦ Γρηγορίου, διότι ἡ ἱστορία μᾶς λέγει, ὅτι πρὸ τοῦ Γρηγορίου πολλοὶ οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι οἱ μὲν ἀπηγγονίσθησαν οἱ δὲ ἄλλως πως ἐθανατώθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

(α.)

Ἰδοὺ ἡ συνθήκη.

« Διὰ τοῦ παρόντος ὑπογράφου καὶ βεβαιωτικοῦ ἡμῶν γράμματος δη-
 » λοποιούμεν ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἀγάδες Μονεμβασίας καὶ οἱ λοιποί, ὅτι,
 » ἐπειδὴ καὶ ἐπολεμήθημεν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἡγεμόνος Ἀλεξάν-
 » δρου πρίγκηπος Κατακουζηνοῦ, καὶ μὴν ὑποφέροντες πλέον νὰ ἐναν-
 » τιωθῶμεν εἰς τὴν ἡγεμονίαν του, ὑπὸ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἀνάγκης πα-
 » ραδιδόμεθα καὶ δίδομεν τὸ βασιλικὸν κάστρον εἰς τὴν ἐκλαμπρότητά
 » του κατὰ τὰς συνθήκας καὶ ὁμιλίας καὶ ἀποφάσεις τῆς ἡγεμονίας του.
 » Ἡ ἀπόφασις τῆς ἡγεμονίας του, κατὰ τὸ ζήτημά μας, εἶναι διὰ νὰ
 » μᾶς στείλῃ μὲ καράβια ἢ εἰς Τσιρῆγον ἢ εἰς Ἀνατολήν, δίδοντάς μας
 » καὶ τὴν ζωοτροφίαν μας, καὶ νὰ μᾶς ὑπάγουν, Θεοῦ θέλοντος, χωρὶς
 » ναύλους· παραδίδομεν καὶ τὰ ἔρματά μας ἄνευ τῶν ἀσημίων. Οὕτως
 » ἐδέσαμεν τὰς συμφωνίας καὶ συνθήκας μας καὶ οὕτως παραδιδόμεθα εἰς
 » τὴν ἐκλαμπρότητά του, δίδοντες τὰ κλειδιά τοῦ κάστρου μας Μονεμ-
 » βασίας.

« 1821 Ἰουλίου 20, ἀπὸ Μονεμβασίας.

- » «Ολοι ἡμεῖς οἱ ἀγάδες Μενεμβασίας ὑπογραφόμενοι βεβαιούμεν.
 » ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Γιανιτσάραγας.
 » ΙΜΠΡΑΧΗΜΑΓΑΣ, Τσιτάραγας τοῦ πάνου κάστρου.
 » ΜΟΥΣΤΑΦΑΓΑΣ, Τσιτάραγας τοῦ κάτου κάστρου.
 » ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Ἀζέπι Ἀβέλης.
 » ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Τσεπετση Ἀβέλης.
 » ΧΟΥΣΕΗΝΑΓΑΣ, Τσεπετση Ἀνής.
 » ΙΜΠΡΑΧΗΜΑΓΑΣ, Τοπιτση Ἀβέλης.
 » ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Τοπιτση Ἀνής.
 » ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΜΠΕΗΣ, Χασάν-μπέη-Ζαδές ».

(6.)

Ὁ Πιεράκος ἠνδραγάθησε καὶ ἄλλοτε ἐκλείσθη μίαν ἡμέραν μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Λεώνη τῇ ἐν τῷ προαστείῳ εἰς ἔνεδραν. Οἱ Τούρκοι ἐπρόλαβαν καὶ τὸν ἀπέκλεισαν ἐντὸς τῆς οἰκίας· βόμβαι καὶ κανονόσφαιραι ἔπεσαν ἐπάνω του· ἄλλ' αὐτὸς διετήρησε τὴν θέσιν του ὀλόκληρον ἡμερονύκτιον καὶ ἔφυγεν ἔπειτα ἀβλαβής.

(7.)

Ἴδου ἡ συνθήκη.

« Φανερόνομεν οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι ἀρχιστράτηγοι, οἱ καπε-
 » ταναῖοι ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ὅτι ἀπὸ τὰς 25 Μαρτίου τοῦ παρόντος
 » χρόνου, κατὰ τὴν ὑψηλὴν προσταγὴν ἤλθομεν μετὰ τὰ στρατεύματά μας
 » τῆς ξηρᾶς, καθὼς καὶ διὰ θαλάσσης μετὰ τὰ καράβιά μας, καὶ ἐπολιορ-
 » κήσαμεν τὸ κάστρον, λεγόμενον Νεόκαστρον, καὶ ἀφ' οὗ διάφοραι φο-
 » ραῖς ἐπολεμήσαμεν μετὰ τοὺς εἰς τὸ κάστρον πολιορκουμένους Τούρκους
 » μετὰ κανόνια, μπόμπαις καὶ μετὰ ντουφέκια, τοὺς ἐκαταστήσαμεν μουα-
 » σερὲ σφικτὰ καὶ τοὺς ἐθαστήξαμεν ἕως τὴν σήμερον, αὐγούστου 5,
 » ἀποκλεισμένους ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, χωρὶς νὰ εἰσπορέσουν οὔτε νὰ
 » ἐμβοῦν οὔτε νὰ ἐβγοῦν. Ἐτοῦτον τὸν τρόπον τοὺς ἐφέραμεν εἰς τέτοιον
 » περσεῖ, ὅπου ἔφαγαν τ' ἀλογά τοὺς καὶ κάθε ἄλλο εἶδος ζώων ὅπου
 » εὗρέθη μέσα, καὶ μετὰ αὐτὸν τὸν τρόπον μᾶς ἐπληροφόρησαν ὅχι μόνον
 » οἱ καθημερινοὶ ἐξερχόμενοι Τούρκοι ἀπὸ τὸ κάστρον, καὶ ἐπαραδίδοντο
 » ἐκ τῆς πείνης σχεδὸν ἀποθασμένοι εἰς χεῖράς μας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς
 » ἐδικούς μας, εὐρισκομένους μέσα, ὅλα αὐτὰ ἐπληροφορήθημεν. Ἐκ
 » τούτῃ, τῆς ἀνάγκης λοιπὸν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον χρέος σήμερης
 » ἐσυμφωνήσαμεν μετὰ κατὰ μέρος ἀμοιβαῖα γράμματα, καὶ μᾶς ἐπαρά-
 » δωσαν τὸ κάστρον· καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος φιλανθρώπως τοὺς
 » ἐσυμφωνήσαμεν ἐλεύθερον ἀπέρασμα ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μετὰ ὅλα τοὺς
 » τὰ πράγματα, ἐκτὸς τῶν ἀρμάτων, νὰ τοὺς ὑπάγωμεν ὅθεν ὁ καθεὶς
 » ἠθέλησε. Διὸ εἰς ἔνδειξιν τοὺς δίδομεν τὸ παρόν μας ὑπογεγραμμένον,
 » 1821 Αὐγούστου 7, Νεόκαστρον.

» Μεθώνης Γρηγόριος,

» Πρωτοπαπατώρης,

- » Ἀναστάσιος Κατσαρός,
- » Ἀθανάσιος Γρηγοριάδης,
- » Νικόλαος Πονηρόπουλος,
- » Γιαννάκης Μέλιος,
- » Α. Ρ. Χ. Γ. Α. Ρ. Κ.
- » Καπετανάκης,
- » Νικόλας Μπόταση,
- » Ἀναστάσης Ἀνδρούτσου,
- » Ἀθανασούλης,
- » Γαλάνης Παναγιώτης,
- » Γ. Οἰκονομόπουλος,
- » Κωνσταντῖνος Διαμαντῆς,
- » Τσάνες. Ἀναστάσης Περωτῆς,
- » Γιωργάκης Παναγιώταρος ».

« Τὴν σήμερον φανερόνομεν ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι τρεῖς
 » καπηταναῖοι, οἱ δύο Πετσώταις, ὀνομαζόμενοι ὁ καπετὰν Νικόλας
 » Μπότασης καὶ καπετὰν Ἀναστάσης Κωλαντροῦτσος, καὶ καπετὰν
 » Γεώργιος ΔενδROLίθανος, Ζακύνθιος, μὲ πανδιέρα ἐλληνική, εἰς τὰ ὑποῖα
 » τρία καράβια ἐμπαρκάρονται οἱ Νεοκαστρίται Τοῦρκοι, κατὰ τὸ δευ-
 » τέρι ὅπου βαστοῦν καὶ τὰ δύο μέρη, καπεταναῖοι καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἄν-
 » δρες καὶ γυναῖκες, ὅπου γίνονται ψυχαὶς ἐπτακόσιαις τριάντα τέσσα-
 » ραις μεγάλοι καὶ μικροί, Ν. 734. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐμπαρκάρονται
 » εἰς τὰ ἄνωθεν καράβια μὲ ὅλον τους τὸ πρᾶγμα, ὅ,τι καὶ ἂν περιπο-
 » τάζουν, κατὰ τὸ δευτέρι, καὶ νὰ ἔχουμε χρέος νὰ τοὺς πηγαίνουμε εἰς
 » τὴν Ἀραπιά, εἰς Τούνεζι, εἰς τὸ πόρτον Ἀκαλμπέντι μὲ τὸ ἴρτζι τους
 » καὶ ζωὴν τους καὶ βίος τους, καὶ χωρὶς ναῦλον· καὶ διὰ τὸ φαί τους
 » παξιμάδι ἀπὸ ὅκ᾽ μίαν τὴν κάθε ψυχὴν, κρέας, λάδι καὶ ὅλα ὅ,τι κά-
 » νουν χρεῖαν νὰ ἤμεθα εἰς χρέος νὰ τοὺς μαντινίρουμεν, ἕως ὅπου νὰ
 » τοὺς ἐβγάλωμεν εἰς τὴν στερεὰ ὡς ἄνωθεν· καὶ διὰ σιγουριτὰ ἐγίνε τὸ
 » παρὸν καὶ ὑπεγράφη ἀπὸ τοὺς καπηταναῖους.

« 1821 Αὐγούστου 7, Νεόκαστρον.

- » Μεθώνης Γρηγόριος,
- » Πρωτοπαπατσώρης,
- » Ἀναστάσιος Κατσαρός,
- » Ἀθανάσιος Γρηγοριάδης,
- » Νικόλαος Πονηρόπουλος,
- » Καπετανάκης,
- » Γιαννάκης Μέλιος,
- » Καπετὰν Γεωργάκης Τράκος,
- » Αρ. Χ. Γ. Α. Ρ. Κ.
- » Νικόλας Μπόταση,
- » Ἀναστάσης Ἀνδρούτσος,
- » Κωνσταντῖνος Διαμαντῆς,
- » Γαλάνης Παναγιώτης,
- » Γεώργιος Οἰκονομόπουλος,

» Τσάννες. Ἀναστάσης Περωτῆς,
» Γεωργάκης Παναγιώταρος ».

(δ.)

Ἡ ὑπὸ τὸν Δημήτηρην Μιαούλην καὶ Νικολὸν Μπότᾶσιν πλέουσα πρὸς τὸν κορινθιακὸν κόλπον μοῖρα ἀφῆκεν ἐπὶ τοῦ διάπλου της εἰς πολιορκίαν Νεοκάστρου καὶ Κορώνης δύο πλοῖα, τὸ τοῦ Α. Κολανδρούτσου καὶ τὸ τοῦ Α. Κολάτση, ὡς εἴρηται, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀνάπλου της ἀντικατέστησεν ὁ Μπότᾶς τὸν Κολάτσην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

(α.)

Ὀλίγας ἡμέρας προτοῦ ὁ Γιάννης Θεοδώρου Κολοκοτρώνης, μόλις δεκαεξαετής, κατέβη μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων ὀπλοφόρων πλησιέστερον τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅπου συνέλαβεν Ἀραβὰ ὀπλισμένον διὰ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο ὠνομάσθη Γενναῖος καὶ φέρει ἔκτοτε τὸ ὄνομα τοῦτο.

(β.)

Ὅρα τὴν πρὸς τὸ νομοθετικὸν σῶμα κατὰ τὴν 5 μαρτίου 1822 ἐναρκτηρίον λόγον τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ.

(γ.)

Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, φόβῳ καταληφθεὶς ἔνεκα τῶν ἐπικειμένων τοῖς χριστιανοῖς δεινῶν, ἐτούρκευσε καὶ ἐν τῷ νεοφωτισμῷ του κατεδίωκε τοὺς πρώην ὁμοπίστους του.

(δ.)

Ὁ προεστὼς τῆς Τριπολιτσᾶς Σωτήρης Κουγιᾶς οὔτε ἐφυλακίσθη οὔτε ὡς συνωμότης κατὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἐθεωρήθη· κατηγορήθη δὲ ὡς προδόσας τὰ τῆς φιλικῆς ἐταιρίας, ἔπαθε πολλὰ ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς παρὰ τοῦ Δαγρὲ καὶ ἀπέθανεν ἐξ ὧν ἔπαθεν.

(ε.)

Ἐφονεύθησαν αἴφνης ἐν μιᾷ νυκτὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ πολιτάρχου, Πά-νου Κολοκατρώνη, ὁ Μουσταφάμπεης καὶ ὁ Δεσφερδάρης.

(ς.)

Ὑπεγράφητο « Μιχαὴλ Κομνηνὸς Ἀφεντούλιεφ ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ.

(α.)

Ὁ συνακολουθήσας τὸν Βρούκην Ὁμέριμπεης Καρύστιος εἶχεν ἀναχωρήσει ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Εὐβοίαν τὸν αὐγούστον.

(β.)

Ποῖα προνόμια ἀπελάμβαναν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἐν γένει συνάγεται ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ ἀνεκδότου Χάρτου, ὅστις ἐλληνιστὶ μετεγλωττισμένος κεῖται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Νάξου. Τὸν ἐκδίδω δὲ ἀπαράλλακτον κατὰ τὸ δοθέν μοι ἀντίγραφον παρορῶν τὰ ἐσφαλμένα.

« Μετάφρασις τοῦ Ἀκτιναμέ, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ βασιλεὺς Σουλτάν-
» Ἰμπραήμ ἔδωσε τῶν νησιῶν.

« Ἀπὸ τῶ νησὶ τῆς Ναξίας, τῆς Ἀνδρου, τῆς Μήλου, Πάρου, Σαν-
» τορίνης καὶ Σύφνου, καὶ τῶν λοιπῶν νησιῶν, οἱ ἄνθρωποι Χρυσάκης
» Σουμμαρίπας, Κανάλας, Κάης, Μικίλης, Δαμιανός, καὶ Χριστόδουλος
» Μεχέλης ὁ Περχῆς καὶ οἱ λοιποὶ ἦλθαν εἰς τὴν ἀνίκητόν μου Πόρταν
» καὶ ἦτον ἀπ' ἀρχῆς ὁ αἰδιδμός μου πάππους ὁ Σουλτάν Σουλεϊμάν, ὁ
» Θεὸς νὰ τοῦ χαρίζῃ τὸν παράδεισον, εἰς τοῦ ὁποίου σουλτάνου τὸν
» καιρὸν ἦτον ὁ Χερέτιμπεης καπητάν-πασᾶς, ὅστις διέβη εἰς αὐτὰ τὰ
» νησιά, καὶ οἱ αὐτῶν ἐγκάτοιχοι δὲν ἐσήκωσαν κεφάλι, ἀλλ' ἐπροσκύ-
» νησαν τὴν ἀνίκητόν του βασιλείαν, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξ ἐκείνου τοῦ
» καιροῦ ἕνα Ῥωμαῖον μπέην ἔκαμαν ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀπεράσαντας
» ὅμως καιρὸς ἕνας ἐβραῖος μπέης ἐστάλθηκεν, Ἰωσήφ τοῦνομα, καὶ ἔκαμε
» ζάπτι αὐτὰ τὰ νησιά μερικὸν καιρὸν κατὰ τὰς τάξαις καὶ κατὰ τὰ κα-
» νόνια τους, καὶ ἕως τὴν σήμερον ἡμέραν εἰς τὸν Ἰσκιον τῆς βασιλείας
» μου αὐτὰ ὅλα τὰ νησιά ἐπέρασαν δίχως καμμίαν πείραξιν. Ἀποθνήσκον-
» τος δὲ τοῦ Ἰωσήφ ἐδιωρίσθη ἀπὸ τὴν βασιλείαν μου μπέης Φλαμπου-
» ριάρης, ἐδιωρίσθη καὶ κριτὴς διὰ νὰ κρίνῃ εἰς αὐτὰ τὰ νησιά μὲ τέ-
» τοιαν προσταγὴν, ἥγουν ἀπαραμειώτως νὰ κρίνῃ τὰς ὑποθέσεις των
» κατὰ τὸ κανόνι καὶ κατὰ τοὺς νόμους ὅπου εἰς τοὺς Χιώτας ἐδό-
» θησαν. Καὶ τῶν Χιωτῶν οἱ νόμοι καὶ κανόνες ὅπου τοὺς ἐχάρισα εἶναι
» νὰ πληρῶνῳσι κατὰ ὅπως ἐπλήρωναν ἐξ ἀρχῆς τὰ χαράτσια των, καὶ
» περισσότερον νὰ μὴ πληρῶνῳσι, καὶ ὅστις δὲν εἶναι διὰ χαράττι νὰ μὴ
» τὸ πληρῶνῃ, καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ χαράττιά των οὔτε σπένζα οὔτε ἀβαρίζι,
» οὔτε ἀτζεμογλάνι οὔτε στιλεμπιγιέ, οὔτε μεχτεριγιέ οὔτε ἀπὸ τὰ τε-
» κλήφια ὅπου ἔχει ἡ βασιλεία μου νὰ μὴ δίδουν, καὶ ὅπως εἶναι ὁ λαν-
» θασμένος νόμος τους νὰ πηγαίνουν εἰς τὰς ἐκκλησίας τους καὶ νὰ . . .
» θάπτουν τοὺς νεκροὺς τους ὑπὸ τὰς ἐκκλησίας, καὶ ὅταν θελήσουν νὰ
» ἀνοίγουν τὰ μνήματά τους οὔτε ὁ καδῆς, οὔτε ὁ μπέης νὰ μὴ τοὺς πει-
» ράζῃ· μερίτι διὰ τοὺς ἀποθαμένους νὰ μὴ γυρεύουν οὔτε νὰ πάρουν,
» διότι οὔτε εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν, οὔτε εἰς τὸ κανόνι μου εἶναι τὰ

» τοιαῦτα. Ἀπὸ ὑποθέσεις, ὅπου δὲν εἶναι τῆς κρίσεως, οἱ καδίδες δυ-
 » νατὰ νὰ φυλάττωνται· χωρὶς κρίσιν κανένα νὰ μὴ πειράζωσι· καὶ αἱ
 » ἐκκλησίαι τοὺς ὁπότεν χαλάσουν νὰ ταῖς φκιάνουν ὡς πρότερον, καὶ
 » τινὰς εἰς τοῦτο νὰ μὴ τοὺς πειράζῃ. Ἀπὸ τὰ χωράφια τοὺς καὶ τὰ
 » ἀμπέλια τοὺς νὰ πέρνωνται αἱ δεκα-ταὶ ὡς ἐπέρνοντο πρῶτον, καὶ πε-
 » ρισσότερον νὰ μὴ πέρνωσιν ἀπὸ τὰ μαύλκιά των· τινὰς νὰ μὴ τοὺς εὐ-
 » γάζῃ στανικῶς, καὶ τινὰς στανικῶς νὰ μὴ τοὺς τὰ πέρνῃ· εἰς τὰς διατά-
 » ξεις αὐτῶν ὅ,τι ἤθελαν δώπει ἢ ἀρήσει νὰ πιάνεται εἰς τὰ χαρίσματα των,
 » νὰ πιάνωνται καὶ οἱ πεῖτουλματζίδες, καὶ οἱ κασαμίδες νὰ μὴν ἀπλώ-
 » νουν, ἢ νὰ τοὺς πειράζουν, καὶ ὁποῖαν κρίσιν κατὰ τοὺς νόμους των ἔκο-
 » ψαν ἀναμεταξύ των καὶ ἔχουν τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς, τινὰς νὰ μὴν εἰμ-
 » πορῇ νὰ χαλάσῃ αὐτὴν τὴν κρίσιν τοὺς. Οἱ καδίδες διὰ χοτζέτι,
 » διὰ σιτζέλι καὶ διὰ ἄρζι ἔξω ἀπὸ τὸ κανόνι περισσότερο νὰ μὴ πέρ-
 » νωσι, καὶ διὰ τὰς ὑποθέσεις των βάζοντας ἐκ τῆς ἐδικῆς τοὺς ὁμη-
 » γύρεως ἀνθρώπους διὰ νὰ τοὺς συμβιβάζουν ὅ,τι ἤθελαν θεοπίσει καὶ
 » ἀποφασίσαι νὰ εἶναι στερεκτόν, καὶ οἱ καδίδες μου νὰ μὴ ἀνακατώνωνται
 » εἰς τοὺς συμβιθασμούς των. Ἀπὸ ψευδομαρτυρίας δυνατὰ νὰ φυλάτ-
 » τωνται, καὶ περισσότερο ἀπὸ πεντακόσια ἄσπρα δίχως χοτζέτι, ἢ
 » συγκύλι, ἂν καὶ μαρτυρήσωσι τοιαύτας μαρτυρίας, οἱ καδίδες μου νὰ
 » μὴ τὰ ἀκροάζωνται. Ἀπὸ τοὺς ζαερέδες τοὺς καὶ κουμπάνιαις τοῦ
 » ὁσπιτίου τοὺς καὶ διὰ τὸ κρασί τοὺς καὶ ἄλλα φαγοπότια κουμέρκι νὰ
 » μὴ δίδωσι. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς νησιώτας, ἂν πηγαينάμενοι εἰς ἄλλους
 » τόπους διὰ πραγματείαν τοὺς καὶ ἤθελαν ἀποθάνει, τὸ ὅ,τι πρᾶγμα
 » καὶ ροῦχα ἤθελαν ἔχει νὰ τὰ περιλαμβάνουν ἀκέραια καὶ σωστά οἱ
 » συντρόφοι αὐτῶν, ὅχι οἱ πεῖτουλματζίδες, οἵτινες νὰ μὴν ἔχουν ἄ-
 » δεϊαν νὰ ἀπλώνουν εἰς αὐτά. Ὅστις ἐξ αὐτῶν τῶν νησιωτῶν ἤθελεν
 » ἔλθει ἐκουσίως ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς κρίσεως ὁμολογούμενος νὰ ἐμῇ εἰς
 » τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐμβαίνειν ἀνεμποδίστως· βιαίως ὁμως τινὰς
 » Μουσουλμάνον νὰ μὴ κάμῃ. Ἀπὸ δὲ τὰς γυναῖκας ὅποια θελήσει νὰ
 » ὑπὸνδρευθῇ Τοῦρκον, νὰ ἔρχηται μόνη τῆς εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν
 » νὰ δώσῃ τὴν ὁμολογίαν τῆς, χωρὶς τοῦτο καπίνι νὰ μὴ τὴν κόπτεται.
 » Εἴτις ἐξ αὐτῶν ἤθελεν ἐπιπέσει εἰς σφάλμα, ἐκεῖνος προσωπικῶς του
 » μόνον νὰ παιδεύεται, καὶ ὅχι τινὰς ἄλλος δι' αὐτόν. Διὰ νυκτὸς νὰ
 » περιπατῶσι ἔχοντες φανάρια ἢ φῶς μαζὴ τοὺς, τινὰς νὰ μὴ τοὺς
 » ἐμπιδίζῃ· εἰς τὰ χωρία τοὺς ναίτης νὰ μὴ πηγαίνῃ, ἀλλ' εἴτις ἔχει
 » κρίσιν καὶ ὑπόθεσιν ἐλευθέρως νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν καὶ τινὰς νὰ
 » μὴ τὸν ἐμπιδίζῃ. Ἐκεῖνοι ὅπου συνάξουν τὰ δοσίματα καὶ χαράτζια,
 » μόνον τὰ συνηθισμένα νὰ πέρνωσι οὐχὶ περισσότερο· κανέν μαγκίρι,
 » χάρτζι, καὶ ταγὶ διὰ τὸ ἄλο-όν τοὺς, οὔτε διὰ τὰ φαγοπότιά τοὺς νὰ
 » μὴ τοὺς δίδουν, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀγοράζωσι μὲ τὰ ἴδιά τοὺς ἄσπρα. Τοὺς
 » δὲ χρεώστας ὁ μπομπασίρης εἰς ἄλυσον ἢ εἰς σκοτεινὸν τόπον νὰ
 » μὴ τοὺς βάζουν ἀνευ τῆς γνώμης τῶν γερόντων καὶ τῶν προσετῶν
 » τοῦ τόπου, καὶ εἴ, τι θέλημα ἢ ὑπόθεσιν τοὺς διορίσῃ ὁ καθὼς ἢ ὁ
 » μπέης τοὺς νὰ τὸ ἐξετάζωσιν ἂν ἦναι κατὰ τὴν κρίσιν καὶ νὰ διορί-
 » σωσι δραγματῶν αὐτοὶ οἱ νησιῶται ὅποιον θελήσωσι· ταῖς βίγλαις,

» ὅπου βάνουσιν ὡς ἐξ ἀρχῆς πάλιν νά βάνουσιν ὅποιους θέλουσι. Για-
 » νίτζαροι οὔτε γιάσακτζίδες εἰς αὐτά τὰ νησία νά μὴ πηγαίνωσι. Ἐκ
 » τούτων τῶν νησιωτῶν ὅποιον ἤθελον πειράξει ἢ τοῦ ἤθελεν κάμει ζου-
 » λοῦμι εἴτε ὁ καδῆς, εἴτε ὁ μπέης ἢ ἄλλος τινάς, καὶ ἤθελε νά ἔλθῃ
 » εἰς τὴν βασιλείαν μου διὰ νά ἐμφανίσῃ τὰς ὑποθέσεις του νά ἐμφαίνῃ
 » εἰς ὅποιον ξύλον ἤθελεν εὐρεῖ, καὶ τινάς οὔτε πασᾶς, οὔτε μπέης,
 » οὔτε καδῆς νά μὴ τὸν ἐμποδίσῃ. Εἰς τὰ χωράφιά τους ὅπου ἀναμεταξύ
 » των δίδουσι μὲ ἀποκοπὴν, καθὼς ἔχουσι συνήθειαν, τινάς νά μὴ τοὺς
 » ἐμποδίσῃ, ἀλλὰ νά ἔχουν τὸ κῦρὸς τους, καθὼς αὐτοὶ συνηθίζουν.
 » Ὅλα ὅπου ἐγράφησαν εἰς τοῦτον τὸν Ἀκτιναμέ νά ἔχουν τὸν τόπον
 » τους, ὅλα νά κρατῶνται, καὶ ὅποιος δὲν ἤθελεν ὑποταχθῇ καὶ κρατή-
 » σῃ τὸ κανόνι μου, νά γίνεται παρ' αὐτῶν γνωστός εἰς τὴν βασιλείαν
 » μου διὰ νά παιδεύηται. Οὕτως γράφω καὶ οὕτως ὀρίζω. Τοῦ πάππου
 » μου, τοῦ πατρὸς μου, τοῦ ἀδελφοῦ μου τὸν Ἀκτιναμέ ἔγραψα καὶ
 » ἐγὼ καὶ τὸν ἀνανέωσα, ὃν καὶ δέδωκα τῶν αὐτῶν νησιωτῶν διὰ νά
 » περνῶσιν ὑπὸ τοῦ μεγαλοτάτου ἰσκίου μου· ἔτσι ὥρισα ὅπου ὁ Ἀκτι-
 » ναμές μου δυνατὰ νά πιάνεται· ἀπ' ὅσα γέγραφα εἴτις ἤθελε παραβῇ
 » ἓνα τὸ μικρότερον νά παιδεύηται· ἔτσι νά πράττῃτε ».

(γ.)

Ὁ κύριος Φιλήμων ἐν τινι σημειώσῃ τοῦ δ' τόμου τοῦ ἱστορικοῦ του
 δοκιμίου (σελίδι 457) διαψεύδει τὸν διάλογον τοῦτον. Εἰς πίστωσιν τοῦ
 διαλόγου παραπέμπω τὸν κύριον Φιλήμονα εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ τότε
 Ἐπισκόπου Ταλαντίου, καὶ νῦν Μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ προέδρου
 τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐνὸς τῶν ἐν τῷ διαλόγῳ προσώπων, τοῦ καὶ διηγη-
 θέντος μοι τὰ ἐνδιαλαμβανόμενα.

(δ.)

Οἱ ἀρραβῶνες οὗτοι διελύθησαν μετὰ τινα ἔτη.

(ε.)

Ὁ ὀργανισμὸς τοῦ Ἀρείου πάγου ὑπεγράφη τὴν 15 νοεμβρίου, ἀλλ' ἡ
 συνέλευσις εἰργάσθη κατὰ τὰ σωζόμενα πρακτικά της μέχρι τῆς 20.
 Ὅρα τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Μάμουκα.

(ζ.)

Δωδεκαμελῇ τὴν Ἀρχὴν ταύτην διατάττει ὁ ὀργανισμὸς της, ἀλλὰ
 μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν δύο προέδρων της. Τοῦτο δὲ ἐξάγεται ἐκ
 τοῦ ἀ παραγράφου τοῦ θ' κεφαλαίου τοῦ ὀργανισμοῦ της καὶ ἐκ τῶν
 πρακτικῶν τῆς συνεδριάσεως τῆς 17 νοεμβρίου. Ὅρα τὰ κατὰ τὴν ἀνα-
 γέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Μάμουκα.

(η.)

Θ' ἀπορήσουν ἴσως οἱ μεταγενέστεροι πῶς ἐμωράνθησαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν οἱ Ἀλβανοί, ἐν ᾧ ἐξεδίδοντο προκηρύξεις καὶ ἦσαν καὶ τόσα ἄλλα φανερά δείγματα τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ Ἀλβανοὶ οὔτε γράμματα ἤξελουν, οὔτε ἀνταποκρίσεις ἔχουν, οὔτε φροντίζουν νὰ μάθωσι τί γίνεται ἄλλοῦ· ἂν δὲ ἤκουσαν τοιοῦτόν τι, τὸ ἐθεώρησαν ἢ ὡς ψευδὲς ἢ ὡς ἀναγκαῖον πρὸς ἀπάτην τῶν πολλῶν. Ἡ ἱστορία λέγει ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀμφίβαλλον περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους κατασκευῆς τῶν μακρῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἕως οὗ, ἀποτελειωθέντων, ἔμαθαν τὰ περὶ αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἐχόντες τοιαῦτα παραδείγματα διατὶ ν' ἀπορήσωσιν οἱ μεταγενέστεροι διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν Ἀλβανῶν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ.

(α.)

Λυθεῖσα ἡ πολιορκία τῆς Ἀχροκορίνθου ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ κεχαγιάμπη ἐπανελήφθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ καὶ πρὸ τῆς διαβάσεως ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἀναγνώστη Πετμεζᾶ. Τοῦτον διεδέχθη τὸν ἐκτῶς οὐκ ὀλίγον Νικολὲς Σολιώτης, ἐπὶ τῆς ἀρχηγίας τοῦ ὑποίου κατεσχέθη ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θέσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ.

(α.)

Διακρήρυξις τῆς Ἐθνικῆς συνελεύσεως.

« Ἀπόγονοι τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, σύγ-
 » χρονοι τῶν νῦν πεφωτισμένων καὶ εὐνομούμενων λαῶν τῆς Εὐρώπης,
 » καὶ θεαταὶ τῶν καλῶν, τὰ ὅποια οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀδιάρρηκτον τῶν νό-
 » μων αἰγίδα ἀπολαμβάνουσιν, ἦτον ἀδύνατον πλέον νὰ ὑποφέρωμεν μέ-
 » χρις ἀναληγσίας καὶ εὐθυσίας τὴν σκληρὰν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους
 » μάστιγα, ἣτις ἤδη τέσσαρας περίπου αἰῶνας ἐπάταξε τὰς κεφαλὰς
 » ἡμῶν, καὶ ἀντὶ τοῦ λόγου τὴν θέλησιν ὡς νόμον γνωρίζουσα διώκει
 » καὶ διέταττε τὰ πάντα δεσποτικῶς καὶ αὐτογνωμόνως. Μετὰ μακρὰν
 » δουλείαν ἠναγκάσθημεν τέλος πάντων νὰ λάβωμεν τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας,
 » καὶ νὰ ἐκδικήσωμεν ἑαυτοὺς καὶ τὴν πατρίδα ἡμῶν ἀπὸ μίαν τοιαύ-
 » την φρικτὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἄδικον τυραννίαν, ἣτις οὐ-
 » δεμίαν ἄλλην εἶχεν ὁμοίαν, ἢ καὶ δυναμένην ὁπωσοῦν μετ' αὐτῆς νὰ
 » περσθῇ δυναστείαν. Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν μακρὰν
 » τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχάς τινας δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις ἢ
 » ἰδιωφελεῖς μέρους τινὲς τοῦ σύμπαντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοπούς,

« εἶναι πόλεμος ἐθνικός, πόλεμος ἱερός, τοῦ ὁποῖου ἡ μόνη αἰτία εἶναι ἡ
 » ἀνάγκη τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιο-
 » κτησίας, καὶ τῆς τιμῆς, τὰ ὅποια, ἐν ᾧ τὴν σήμερον ὅλοι οἱ εὐνομε-
 » μνοι καὶ γειτονικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης τὰ χαίρουσιν, ἀπὸ ἡμῶν μόνον ἡ
 » σκληρὰ καὶ ἀπαρδειγματίστος τῶν Ὀθωμανῶν τυραννία ἐπροσπάθησε
 » μὲ βίαν ν' ἀφαιρέσῃ, καὶ ἐντὸς τοῦ στήθους ἡμῶν νὰ τὰ πνίξῃ. Εἴχο-
 » μεν ἡμεῖς τάχα ὀλιγώτερον παρὰ τὰ λοιπὰ ἔθνη λόγον διὰ νὰ στερώ-
 » μεθα ἐκείνων τῶν δικαίων, ἢ εἴμεθα φύσεως κατωτέρας καὶ ἀχρεϊστέ-
 » ρας διὰ νὰ νομιζώμεθα ἀνάξιοι αὐτῶν καὶ καταδικασμένοι εἰς αἰώνιαν
 » δουλείαν, νὰ ἔρπωμεν ὡς κτήνη καὶ αὐτόματα εἰς τὴν ἄλογον θέλῃσιν
 » ἐνὸς ἀπηνόου τυράννου, ὅστις ληστρικῶς καὶ ἄνευ τινὸς συνθήκης ἦλθε
 » μακρόθεν νὰ μᾶς καθυποτάξῃ; δίκαια, τὰ ὅποια ἡ φύσις ἐνέσπειρε βα-
 » θέως εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ ὅποια οἱ νόμοι συμφώ-
 » νως μὲ τὴν φύσιν καθιέρωσαν, ὅχι τριῶν ἢ τεσσάρων ἀλλὰ καὶ χιλίων
 » καὶ μυρίων αἰῶνων τυραννία δὲν δύναται νὰ ἐξαλείψῃ, καὶ ἂν ἡ ἡ βία
 » ἢ ἡ ἰσχύς πρὸς καιρὸν τὰ καταπλακώσῃ, ταῦτα πάλιν ἀπαλαίωτα καὶ
 » ἀνεξάλειπτα καθ' ἑαυτὰ ἡ ἰσχύς εἰμφορεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ ἀνα-
 » δεῖξῃ οἷα καὶ πρότερον καὶ ἀπ' αἰῶνων ἦσαν δίκαια τέλος πάντων,
 » τὰ ὅποια δὲν ἐπαύσαμεν μὲ τὰ ὅπλα νὰ ὑπερασπιζώμεθα ἐντὸς τῆς
 » Ἑλλάδος ὅπως οἱ καιροὶ καὶ αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπαν.

« Ἀπὸ τοιαύτας ἀρχὰς τῶν φυσικῶν δικαίων ὁρμώμενοι καὶ θέλοντες
 » νὰ ἐξομοιωθῶμεν μὲ τοὺς λοιποὺς συναδέλφους μας Εὐρωπαίους Χρι-
 » στιανούς ἐκινήσαμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων, μᾶλλον δὲ τοὺς
 » κατὰ μέρος πολέμους ἐνώσαντες ὁμοθυμαδὸν ἐστρατεύσαμεν ἀποφασί-
 » σαντες ἢ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν σκοπὸν μας καὶ νὰ διοικηθῶμεν μὲ νόμους
 » δικαίους, ἢ νὰ χαθῶμεν ἐξ ὀλοκλήρου κρίνοντες ἀνάξιον νὰ ζῶμεν πλέον
 » ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ περικλεοῦς ἐκείνου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ
 » δουλείαν τοιαύτην, ἰδίαν μᾶλλον τῶν ἀλόγων ζῶων παρὰ τῶν λογικῶν
 » ὄντων. Δέκα μῆνες ἤδη παρῆλθαν ἀπ' οὗ ἤρχισαμεν νὰ τρέχωμεν τοῦτο
 » τὸ στάδιον τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Ὁ ὕψιστος Θεὸς μᾶς ἐβοήθησε καίτοι
 » ὅχι ἱκανὰ προπαρασκευασμένους εἰς τὸ τοιοῦτον μέγα τῶντι ἐπιχει-
 » ρημα· τὰ ὅπλα μας ἐφάνησαν πολλαχοῦ νικηφόρα, πλην καὶ πολλαχοῦ
 » εὐρον καὶ εἰσέτι εὐρίσκουσιν ἀντίστασιν ὅχι μικράν· περιστάσεις ἐναν-
 » τίαι μᾶς ἀπῆντησαν, καὶ ταύτας νὰ ἐξαμαλίσωμεν ἕως ὥρας ἐνηχο-
 » λούμεθα. Ὅθεν δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράξενον ἂν ἄχρι τοῦδε ἀνεβάλ-
 » λομεν τὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος μας διάταξιν, ἂν δὲν ἐπροφθάσαμεν
 » νὰ κηρύξωμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν ἡμῶν καὶ νὰ ἀναρχνώμεν ὡς ἔθνος ἐνώ-
 » πιον πάντων τῶν εὐνομουμένων λαῶν καὶ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης.
 » Πρὶν περὶ τῆς φυσικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως ὁπωσοῦν βεβαιωθῶμεν, ἦτον
 » ἀδύνατον νὰ σκεφθῶμεν καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς. Ἔστωσαν λοιπὸν τὰ
 » εἰρημένα εἰς μὲν τοὺς ἄλλους ἱκανῇ ἀπολογία τῆς ἀναβολῆς μας, εἰς
 » ἡμᾶς δὲ παραμυθία διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἀταξίαν.

« Πῶς δέ, ὅτε αἱ ἐναντίαι περιστάσεις ἤρχισαν νὰ ἐξαμαλίζωνται,
 » ἀπεφασίσαμεν ἢ μᾶλλον ἠναγκάσθημεν νὰ ὀργανίσωμεν καὶ σύνταγμα
 » πολιτικὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρῶτον μὲν κατὰ μέρος, οἷον τὸ τῆς Ἀνα-

» τολικῆς γέρου 'Ελλάδος, τὸ τῆς Δυτικῆς γέρου 'Ελλάδος, τὸ τῆς
 » Πελοποννήσου, τὸ τῶν νήσων κ. τ. λ. 'Αλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἀπέβλεπαν
 » μᾶλλον τὰς μερικωτέρας σχέσεις, καθ' ἃς ἐκάστη τῶν εἰρημένων ἐπαρ-
 » χιῶν καὶ νήσων ὥφειλε νὰ διαταχθῇ καὶ διοικηθῇ, διὰ τοῦτο ἦτον
 » ἀνάγκη πᾶσα ἐπομένως νὰ γενῇ καὶ ἐν ἄλλο γενικὸν προσωρινὸν πο-
 » λίτευμα εἰς ὅλα τὰ πράγματα καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτε-
 » ρικὰς σχέσεις τῆς 'Ελλάδος ἐπεκτεινόμενον. Πρὸς τοῦτου τὴν κατα-
 » σκευὴν καὶ σύνταξιν αἱ κατὰ μέρος ἐπαρχίαι καὶ νῆσοι ἐπεμψαν τοὺς
 » πληρεξουσίους παραστάτας των· οὗτοι λοιπὸν ἐν ἐθνικῇ συνελύσει
 » σκεφθέντες καὶ μελετήσαντες ἱκανῶς περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων ὡρ-
 » γάνισαν μίαν προσωρινὴν διοίκησιν, καθ' ἣν ἡ 'Ελλὰς ἅπασα μέλλει
 » νὰ κυβερνηθῇ ἐφεξῆς. Ταύτην, καὶ ἀπλῶς μὲν ὡς ἐπὶ τῆς βίσεως τοῦ
 » δικαίου καὶ τῶν ὁρθῶν νόμων ἐστηρικμένην, καὶ ἐν μέρει δὲ καθ' ὡργα-
 » νισμένην κοινῇ τῶν 'Ελλήνων γνώμῃ, ὁφείλουσιν ὅλοι οἱ λαοὶ κάτοικοι
 » τῆς 'Ελλάδος ν' ἀναγνωρίζωσι μὲν ἡν ἐννομον καὶ ἐθνικὴν
 » διοίκησιν ἀναλόγως προσφερόμενοι.

» Τὰ συνιστῶντα τὴν διοίκησιν σώματα εἶναι δύο· τὸ ἐκτελεστικὸν
 » καὶ τὸ βουλευτικόν, ἀπὸ τὰ ὅποια διορίζεται καὶ τὸ δικαστικόν, ἀνεξ-
 » ἄρτητον ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνα διόλου.

» Ταῦτα διακηρύττει ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις πρὸς τὸ Πανελλήνιον, ἐν καὶ
 » μόνον προσεπιφέρουσα, ὅτι αὐτῆς μὲν ἐπαιώθη τὸ ἔργον καὶ δια-
 » λύεται σήμερον· ἔργον δὲ τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ καὶ χρέος εἶναι νὰ
 » φανῇ εὐπειθὴς καὶ ὑπήκοος εἰς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἐκτελεστὰς ὑπουρ-
 » γοὺς τῶν νόμων. 'Ελληνες, εἴπατε πρὸ ὀλίγου ὅτι δὲ θέλετε δουλεῖν,
 » καὶ ὁ τύραννος γάνεται καθιμέραν ἀπὸ τὸ μέσον σας· ἀλλὰ μόνη ἡ
 » μεταξὺ σας ὁμόνοια καὶ ἀκριβὴς ὑποταγὴ εἰς τὴν διοίκησιν ἐμπορεῖ νὰ
 » στερεώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν σας. Εἴθε ὁ κραταῖος τοῦ 'Υψίστου βρα-
 » χίων ν' ἀνυψώσῃ καὶ ἀρχομένους καὶ ἄρχοντας, τὴν 'Ελλάδα ὁλόκλη-
 » ρον, πρὸς τὴν πάρεδρὸν αὐτοῦ σοφίαν, ὥστε ν' ἀναγνωρίσωσι τ' ἀληθῆ
 » των ἀμοιβιᾶ συμφέροντα· καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς προνοίας, οἱ δὲ λαοὶ διὰ
 » τῆς εὐπειθείας νὰ στερεώσωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος τὴν πολυε-
 » κτον εὐτυχίαν. Εἴθε! Εἴθε!»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

(α.)

Κατ' ἄλλους ὁ παστὴρ οὗτος ἐλέγετο Χασίνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'.

(α.)

Συζητεῖται εἰσέτι ἐν 'Ελλάδι, ἂν ὁ Λυκοῦργος ἀνεδέχθη τὴν εἰς Χίον
 ἐκστρατείαν κατὰ διαταγὴν ἢ παρὰ διαταγὴν τοῦ 'Υψηλάντου. Ὁ Λυ-
 κοῦργος δὲν ἔπαυσε διατεινόμενος μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του ὅτι εἶχε
 τοιαύτην διαταγὴν. Ἰδοὺ ἡ ἀλήθεια.

Ὁ Ἰωάννης Λαυρεντίου Ῥάλλης Χῖος, μύστης τῆς ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν, διέτριβεν ἐν Ὁξησῶ ὅτε ἐξεβόαγη ἡ ἐπανάστασις. Ποθῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του διέβη εἰς Τρίκερρα τὸν μᾶλλον τοῦ 1821, καὶ λαβὼν τὴν ἀπαιτουμένην τότε παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πληρεξουσιότητα ἀπῆλθεν εἰς Σάμον πρὸς στρατολογίαν, καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου παρέλαβε συνεργὸν καὶ κοινωνὸν τῆς μελετωμένης ἀποδόσεως εἰς Χίον τὸν Λυκοῦργον ἰσχύοντα τότε ἐν τῇ πατρίδι του. Πεισθεὶς δὲ μετ' ὀλίγον, ὅτι τὸ ἐπιχείρημα ἦτον ἄκαιρον, ἔγραψε τῷ Ὑψηλάντῃ, ὅτι ἐθεώρει ἀνγκυρίαν τὴν ἀναβολὴν εἰς κίσιωτέρας περιστάσεις, ἐζήτησε τὴν ἐκ Σάμου ἀνάκλησίν του ὡς ἀξιωματικὸς του καὶ ἐντολοδόχος του καὶ τὸν παρεκάλεσε ν' ἀποτρέψῃ τοῦ σκοπομένου ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν Λυκοῦργον. Ἐνήργησεν ὁ Ὑψηλάντης τὰ προβαλλόμενα, καὶ ὑπεσχέθη ὑπακοὴν ὁ Λυκοῦργος κατὰ τὴν ἀψευδῆ μαρτυρίαν τῶν ἐξῆς δύο ἐπιστολῶν σωζομένων παρὰ τῷ ἐν Σύρῃ Ἰωάννῃ Λαυρεντίου Ῥάλλῃ, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἐξεστράτευσε παρὰ τὰ διαταχθέντα καὶ συνομολογηθέντα.

« Φιλογενέστατε Κ. Ι. Α. Ῥάλλῃ.

« Ἐλαβον τὸ ὑπὸ 28 νοεμβρίου γράμμα σου παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ σου
 « Κυρίου Στεφάνου Γαλάτη καὶ τοῦ Κ. Λύγερinou. Ἐπαινῶ τὴν φρό-
 « νησιν καὶ καρτερίαν σου διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος σου, ἀλλ'
 « ἐπειδὴ αἱ παροῦσαι περιστάσεις δὲν συγχωροῦν τὴν ἐπιχείρησιν,
 « ἐκάματε καλὰ νὰ τὴν ἀναβάλλετε εἰς ἐπιτήδειον καιρὸν, ὅστις εἶναι
 « βέβαια ἡ τοῦ Ῥωσικοῦ πολέμου κήρυξις, ἢ τῶν ἐθνικῶν κινήματων
 « ἡ πρόοδος, τὴν ὁποίαν ἐλπίζω μὲ τὴν σύστασιν τῆς ἐθνικῆς βουλῆς,
 « ἥτις ἤρχισεν ἤδη νὰ συγκροτῇται. Ἡσύχασε λοιπὸν εἰς καμμίαν
 « νῆσον ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ ποθυμένη ὥρα, καὶ τότε βάλλεις εἰς πρᾶξιν τὸν
 « πατριωτικὸν πόθον σου, τότε κατὰ τὰς περιστάσεις μὲ γράφεις καὶ
 « σοῦ στέλλω τὰ ἀνήκοντα γράμματα· εἶθε ἕως τῆτε νὰ ἐπιτύχω καὶ
 « ἐγὼ καλῆτέρας περιστάσεις διὰ νὰ βοηθήσω καὶ πραγματικῶς τὴν
 « πατρίδα σου. Λυποῦμαι ἕως τῶρα ὅτι ἡ διχονοία, ἡ πλεονεξία καὶ
 « τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν ἡ ἀμάθεια ἐμπόδισαν τὰς λαμπρὰς προόδους,
 « τὰς ὁποίας ἠθέλαμεν κάμει βέβαια ἀπόντων τῶν ἐλαττωμάτων τού-
 « των καὶ μάλιστα τῆς διχονοίας· ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη, ἂν εἶναι αἱ-
 « σθησις τοῦ καλοῦ, πρόκεινται λαμπρότατα παραδείγματα τοῦ τί δύ-
 « νανται νὰ κάμουν οἱ Ἕλληνες ἂν ὁμονοήσωσιν ἐν καιρῷ.

« Γράφε με ὅ,τι περίεργον μαυθάνεις περὶ τοῦ γένους.

« Ἡυχόμενος δέ σοι υἱεῖαν καὶ τοῦ ποθυμένου ἀγαθὴν ἔκδασιν μένω.

« ὁ πατριώτης

« Δημήτριος Ὑψηλάντης ».

« Ἐκ Κορίνθου τὴν 21 δεκεμβρίου 1821 ».

« Τῷ Ὑψηλοτάτῳ καὶ θεοστηρίκτῳ Πρίγκιπι τῆς Αὐτικῆς Ἑλλάδος
 « καὶ παντὸς Αἰγαίου Πελάγους Κ. Κ. Δημητρίῳ Ὑψηλάντῃ προ-
 « σκυνητῶς.

« Ὑψηλότατε Κύριε.

« Κατὰ τὰς προσκυνητάς μοι ἐπιταγὰς τῆς πρὸ ὀλίγου φανείσης

» ἐπιστολῆς σας ἀνέβηλον εἰς εὐτυχεστέραν περίστασιν τὴν ἐκστρατείαν
 » τῆς Χίου· μολονότι πατριωταὶ τινες Χῖοι πρὸ πολλοῦ ἤδη εὗρισκό-
 » μενοι ἐνταῦθα δὲν ἔλειψαν νὰ μὲ παρακινήσωσιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν
 » ταύτην. Εὐχόμαι ὅμως αἱ περιστάσεις τοῦ καιροῦ νὰ μὲ ὀδηγήσῃ
 » ταχέως εἰς τὸ νὰ ἐπιχειρήσω σὺν Θεῷ καὶ τὸ ἀποραίτητον τοῦτο
 » χρέος μου κατὰ τὸν πόθον τῆς ψυχῆς μου. Ὁ Κ. Ῥάλλης ἀκολου-
 » θῶν τὰς αὐτάς διαταγὰς σας περὶ τῆς ἐκστρατείας ἐφέθη ἀπὸ τὰς
 » δι' αὐτὴν φροντίδας του κατὰ τὸ παρὸν ἔωσθε ὁ καιρὸς νὰ μᾶς δι-
 » θᾷ τὸ πρακτικόν, καὶ ἔρχεται αὐτόθι εἰς προσκύνησίν σας.

« Ἡ εἰς τὰ ἐνταῦθα διαγωγή του ἐστάθη τιμὴ καὶ εὐγενής, καὶ ὅλαι
 » του αἱ καθημεριναὶ ἀσχολίαι ἀπέβλεπον ἐν μόνον, τὸν ἱερόν καὶ γεν-
 » ναῖον σκοπὸν τῆς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ ἐλευθερώσεως τῆς φιλιτῆς πατρί-
 »δος του. Ὅθεν ἐπήνεσα τὸν τοιοῦτον ζῆλόν του. Ταῦτα περὶ τούτου
 » προσκυνητῶς, μένω δὲ τῆς ὑμετέρας θεοστηρίκτου ὑψηλότητος.

« Ταπεινὸς δούλος

« ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς Σάμου

« Λογοθέτης Λυκοῦργος ».

« γωχβ' ἱανουαρίου κ' Σάμος ».

(β.)

Ἡ κυβέρνησις ἔστειλε δέκα βομβοδόλους, πέντε βαρέα κανόνια καὶ
 τινες φιλέλληνες εἰς χρῆσιν αὐτῶν· ἀλλ' ἡ βοήθεια αὕτη ἔφθασεν εἰς
 Ψαρὰ ἀφ' οὗ ἡ Χῖος κατεστράφη.

(γ.)

Ἄν ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται, ἃς ῥίψη τὸ βλέμμα ὁ ἀνα-
 γνώστης εἰς τὴν ἀκόλουθον τοῦ Μπουρνιᾶ ἐπιστολὴν πρὸς τὴν ἐφορίαν,
 καὶ θὰ γνωρίσῃ ἐξ αὐτῆς τὸν ἄνδρα.

« Μανθάνω ὅτι τινὲς ἐδῶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ πλουσίους ἢ μελε-
 » τοῦν, ἢ ἀποφασίζουσιν νὰ φύγουν φαμηλιαρικῶς. Εἰς τί αἰτίαν ν' ἀπο-
 » δώσω αὐτὸ τὸ κίνημα δὲν ἠξεύρω. Πλὴν προλαμβάνω νὰ σᾶς εἰπῶ
 » ὅτι ὅσον τάχιστα νὰ ἐμποδίσετε ὅχι νὰ φύγουν ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ
 » ἐστοχάσθησαν διὰ νὰ μεταβληθοῦν, καὶ νὰ μὴ μεταῶρῃ πλέον ἀπὸ τὸ
 » στόμα των, διότι ἡ καλοσύνη μου φθάνει ἔως εἰς ἓνα βαθμόν, καὶ
 » ἤμπορῶ πλέον καὶ ἐγώ, ὅταν παροργισθῶ, δι' ὅσον δύναμαι νὰ κάμω.
 » Ἰδοὺ σᾶς λέγω ἐν περιλήψει τὴν ἰδέαν καὶ κρίνατε τὸ πρᾶγμα,
 » ἐμποδίσατε τοὺς τοιοῦτους στοχασμοὺς διὰ νὰ μὴ καταντᾷ τὸ πρᾶγ-
 » μα ἄσχημα καὶ ὑγιαινέτα.

« ὁ ἀρχιστράτηγος Χίου Χατζῆ Ἀντώνης ».

« Τὴν 9 Μαρτίου ἀπόγευμα ».

(δ.)

Ἡ πτώσις τῆς Χίου ἐπέφερε καὶ τὴν τοῦ Λυκοῦργου. Μόλις ἐπα-
 νῆλθεν οὗτος εἰς τὰ ἴδια, καὶ οἱ τοῦ ἐναντίου κόμματος τὸν ἀπέκλει-
 σαν ἐντὸς τῆς ἐν Καρλοβασίῳ οἰκίας του, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ

τὸν συλλάβωσιν. Ἀποφυγὼν ὁ Λυκοῦργος τὰς χεῖρας αὐτῶν μετέβη εἰς Ἄργος, ὅπου ἔδρευε τότε ἡ κυβέρνησις· ἐκεῖ ἐφυλακίσθη ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν παθόντων Χίων ὡς αἴτιος τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος τῶν· ἐπὶ δὲ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἐδραπέτευσεν, ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον, καὶ στρατολογήσας ἐκινήθη κατὰ τοῦ ἐπάρχου Μωραλῆ· ἀλλὰ, συγχρούσεως γενομένης ἐν τῇ κωμοπόλει τοῦ Πλατάνου, ἐνίκηθη καὶ κατέφυγεν εἰς Σαλαμίνα, ὅπου συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τοῦ κοινοῦ τῆς Ὑδρας ἐπὶ ἀποδόσει τριακοσίων χιλιάδων γροσίων, ἅτινα κατηγορεῖτο ὅτι ἤρπασεν ἀπὸ τοῦ ταμείου τῆς Σάμου ἐπὶ τῆς φυγῆς του· οὐδ' ὀβολὸν δ' εὐρόντες παρ' αὐτῷ οἱ συλλαβόντες αὐτὸν Ὑδραῖοι τὸν ἀπήγαγαν εἰς Ὑδραν καὶ τὸν παρέδωκαν τοῖς τότε ἄρμοσταῖς πρὸς ἐξέτασιν. Οἱ ἄρμοσται δὲν ἤρξαν τὴν κατηγορίαν ἀληθοῦς· ἔχοντες δὲ κυρίαν ἐντολὴν νὰ λάβωσι παρὰ τῶν Σαμίων τὸν ἀναλογοῦντα ἔρανον εἰς χρῆσιν τοῦ στόλου, καὶ ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ τὸν εἰσπράξωσι διὰ τοῦ ἐπάρχου καὶ τῶν συστηθεισῶν παρ' αὐτοῦ Ἀρχῶν, ἀπέλυσαν τὸν ἐν τῷ πλοίῳ κρατούμενον Λυκοῦργον, καὶ διὰ τῆς δραστηρίου συμπεριφορᾶς αὐτοῦ ἐσύναξαν τὸν ἔρανον ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν· τὸν ἐγκατέστησαν δὲ καὶ διοικητὴν τῆς Σάμου ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ ὑπερισχύσαντος τότε κόμματος του καὶ εἰς ἀμοιβὴν τῆς ἐπὶ τῇ εἰσπράξει τοῦ ἔρανου ὑπηρεσίας του.

(ε.)

Ὁ βδελυρὸς Βακχῆ-πασᾶς ἐξέδωκε τουρκιστὶ ὑπομνήματα καὶ ἑλληνιστὶ μεταφρασθέντα, ἐν οἷς ζωγραφίζει κάλλιστα αὐτὸς ἑαυτὸν λέγων, ὅτι ἡ καταστροφὴ ἐνὸς Ραγιαῖ δὲν ἀξίζει εἰ μὴ ὅσον καὶ ἡ καταστροφὴ ἐνὸς δένδρου, ἢ ἐνὸς φυτοῦ, καθὼς φρονεῖ καὶ ὁ ἱμᾶμης Σεχ'ουσέης· ἐλυπεῖτο δὲ μόνον ὅτι ὁ σουλτάνος ἐζημιούτο τὸν κεφαλαικὸν τῶν καταστροφέντων φόρον. Εἰς 6100 ἀπαριθμεῖ τοὺς ἐν Χίῳ διαφοροτρόπως φονευθέντας, ἐξ ὧν 1109 ἀπεκεφαλίσθησαν· ἡχμαλωτίσθησαν δὲ 5000, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν πέντε φορτία κεφαλῶν καὶ δύο ὠτίων. Τόσον δὲ ἀκέρεστος αἱμάτων ἐθεωρήθη παρὰ πάντων ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ αἰμοβόρος σουλτάνος τὸν ἔπαυσε τῆς ἀρχῆς του, τὸν ἐξώρισε, τὸν ἐκάθηρε τῆς ἀξίας του, καὶ τὸν ἀφῆκεν ἀπλοῦν Βακχῆ ἐφέντην.

(ζ.)

Παραπλεύουσα ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἡ γολέττα τοῦ Τομπάζη τὰ θρακικὰ παράλια, εἶδεν ὑπὸ τι ἀκρωτήριον ἐλλιμενίζοντα πλοίαρια ἐχθρικὰ καὶ ἐπέπλευσεν· ἀλλ' οἱ ναῦται τῶν πλοιαρίων τούτων, ἀναβάντες εἰς τὸ ἀκρωτήριον, τόσον σφοδρῶς ἐτουφέκισαν τοὺς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς γολέττας, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπρακτοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΒ'.

(α.)

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βέροιας
Περὶ τοῦ σπηλαίου τούτου ὅρα Κεφάλαιον ΝΕ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΓ'.

(α.)

Ἡ ἡμέρα κατέλαβεν δύο Ἑλλήνας ἔμπροσθεν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος πύλης καταγινομένου εἰς τὸ νὰ τὴν ῥίψωσιν· εἰς αὐτῶν ὠνομάζετο Νικολῆς, ὑπηρετήσας ἄλλοτε ὡς στρατιώτης παρὰ τοῖς Γάλλοις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κίνδυνος ἐξ αἰτίας τοῦ φωτός τῆς ἡμέρας ἦτο μέγας, ἐκρύβησαν οἱ δύο οὗτοι· ἐντός τινος ἀνοιχθείσης πρὸς τὴν πύλην ὁπῆς ἐπ' ἐλπίδι νὰ φύγωσιν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός· ἀλλ' ἡ ἀκρόπολις ἐφωτίσθη ἐξώθεν δι' ὅλης τῆς νυκτός ὑπὸ τῶν Τούρκων φοβουμένων νέαν ἔφοδον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμησαν οἱ δύο Ἕλληνες νὰ φύγωσι τὴν νύκτα. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ μὲν Νικολῆς, δραμὼν αἰφνιδίως ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν, διεσώθη ἀβλαβής, ὁ δὲ ἄλλος ἐκτυπήθη κατακέφαλα. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας δύο Ἑλλήνες τῶν ἐντός τῆς ἀκροπόλεως, θέλοντες νὰ φύγωσιν, ἀπληρώθησαν διὰ σχολοῦν τὰ ἐξημερώματα· οἱ Τούρκοι τοὺς ἐνόησαν καὶ τοὺς ἐτουφέκισαν· ὁ εἰς διεσώθη ὁ δὲ ἄλλος ἐφονεύθη· ἔφυγαν ἐκεῖθεν μετ' αὐτοὺς καὶ τρεῖς τέσσαρες Ὀθωμανοὶ καὶ Ὀθωμανίδες.

(β.)

Ἴδου ἡ συνθήκη γραφεῖσα ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων καὶ παραδεχθεῖσα ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν.

« Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ γράμματος δῆλον γίνεται, ὅτι, »
 « ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Ἀθηνῶν, ἐπαναστατή- »
 « σαντες μᾶς ἐπολέμησαν, καὶ ἀφοῦ μᾶς ἀπέκλεισαν εἰς τὸ Φρούριον, »
 « μετὰ σταθερὰν ἐπιμονὴν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ μετὰ τὴν ὁποίαν »
 « ὑπεφέραμεν σκληραγωγίαν, μᾶς ἔλλειψαν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, »
 « καὶ κατὰ τὸν ἀνέκαθεν ὅρον ἐζήτουν νὰ δώσωμεν ῥάϊ (ὑποταγὴν) εἰς »
 « αὐτοὺς, καὶ νὰ τοῖς παραδώσωμεν τὸ Φρούριον· καὶ ὅλοι ἡμεῖς οἱ »
 « μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐστέρεξάμεν τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο συνδιαλεχθέν- »
 « τες μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων καὶ ἀπολύτων πληρεξουσίων τῆς Διοι- »
 « κήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ὀνομαζομένης ἐνδόξου Γοβέρνου) ὑπὸ »
 « τὴν ὁποίαν ὑπόκεινται οἱ εἰρημένοι Ἀθηναῖοι Ἕλληνες, τῶν ἐντίμων »
 « κυρίων Ἀνδρέου Καλαμογόδρτη καὶ Ἀλεξάνδρου Ἀζιώτου καὶ μετὰ »
 « τῶν δώδεκα Ἐφόρων τῶν Ἀθηνῶν καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Ὀπλαρχη- »
 « γῶν ἐκάμαμεν τὰς ἀκολουθοῦσας συμφωνίας διακρινομένας κατ' ἄρθρον.

« Α'. Νὰ δώσωμεν εἰς χεῖράς των τὰ ὅπλα τὰ ἐν τῷ Φρουρίῳ εὐρί- »
 « σκόμενα, κανόνια, μουρτάρια, καὶ ὅλα τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν »
 « εὐρισκόμενα ὅπλα καὶ χιρμπία χωρὶς νὰ κάμωμεν καμίαν ἀντίστασιν.

« Β'. Μετὰ τὴν παράδοσιν αὐτῶν μέχρις ἐτου προμηθευθῶσιν ἄλ- »
 « λοσε, οἱ Ἕλληνες νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν τῶν Ὀθω- »
 « μανῶν, χωρὶς νὰ τοῖς προξενηθῇ παραμικρὰ ζημία ἢ βλάβη.

« Γ'. Ἀπὸ τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὐρισκόμενα ἐπιπλα καὶ »
 « φορέματα νὰ λάβῃ ἐκάστη ὀθωμανικὴ οἰκογένεια μεθ' ἑαυτῆς ἀνὰ ἓν

» πάλωμα, σινδόνιον, προσκέφαλον, καὶ σιλτέ, καὶ κατασκευασμένα
 » φορέματα συγκείμενα εἰς ἓν φορτίον· καὶ ἀνὰ δύο τεντζερέδες μὲ τὰ
 » σκεπάσματά των, καὶ ἀνὰ δύο σαχάνια.

« Δ'. Ἀπὸ τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὕρισκόμενα ἀδαμντικά,
 » χρυσαφικά, καὶ ἀργυρικά, καθὼς καὶ τὰ μετρητὰ χρήματα ὅσα μὲν
 » εἶναι ἰδιωτῶν περιουσίαι, τὰ μὲν ἡμῖσι νὰ λάβωμεν ἡμεῖς, τὰ δὲ
 » ἄλλα ἡμῖσι νὰ τὰ παραδώσωμεν εἰς αὐτούς· ὅσα δὲ ἤθελεν ἀποδει-
 » χθῇ ὅτι εἶναι τῶν Ἑλλήνων περιουσίαι νὰ τὰ παραδίδωμεν εἰς αὐ-
 » τοὺς σῶα χωρὶς νὰ τὰ μερίζωμεν.

« Ε'. Ἀποῦ ἐξέλθωμεν τοῦ Φρουρίου, ὅσοι τῶν Ὀθωμανῶν θελήσουν
 » νὰ διατρίψωσιν εἰς τὴν πόλιν, νὰ ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ κατοικῶσιν
 » ἀπαρεμποδίστως, καὶ νὰ μὴ παρενοχλῶνται ἀπὸ κανέν μέρους· ὅσοι δὲ
 » θελήσουν νὰ περάσουν εἰς τὴν Ἀσίαν, νὰ ἐπιβιβάζωνται εἰς πλοῖα
 » ὑπὸ σημαίαν ἀγγλικήν, γαλλικὴν, καὶ αὐστριακὴν, καὶ νὰ μεταφέ-
 » ρωνται ἐν ἀσφαλείᾳ· τὸν δὲ ἀπαιτούμενον ναῦλον τῶν πλοίων αὐ-
 » τῶν, καὶ τὸ ἀναγκαῖον μὲ αὐτάρκειαν διὰ τὰ πρὸς τὸ ζῆν παξιμάδι
 » καὶ τυρὶ εἰς τὸ διάστημα τῆς ὁδοπορίας των νὰ παραδώσουν οἱ Ἑλ-
 » ληνες εἰς χεῖρας τῶν πλοιάρχων.

« Ἀποῦ ἐσυμβιβάσθημεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, καὶ παρεδέχθημεν
 » ἐκάτερα τὰ μέρη τὰς συμφωνίας αὐτάς, ἐδόθη πρὸς ἡμᾶς ἐν ῥωμαῖ-
 » κῶν συμφωνητικῶν ἔγγραφον, σφραγισμένον μὲ τὴν σφραγίδα τῆς βαρ-
 » χίας, καὶ ὑπογεγραμμένον μὲ τὰς ὑπογραφὰς τῶν διωρισμένων. Διὸ
 » καὶ δίδεται πρὸς αὐτοὺς ἐκ μέρους ἡμῶν τὸ παρὸν ἐπίσημον ἐσφρα-
 » γισμένον ἔγγραφον.

« Τὴν 3 Σιηγάλ 1227 (Τουρκ. ἔτος) ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕ'.

(α.)

Ὁ Πασάνος ἡλευθερώθη μετὰ ταῦτα ἐξαγορασθεὶς παρὰ τῆς γυναι-
 κὸς του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΣΤ'

(α.)

Ἐλαβὰ τὰς πληροφορίες ταύτας παρὰ τοῦ συνεκστρατεύσαντος καὶ
 ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ναυπλίου αἰχμαλωτισθέντος Ἀλήπασα. Ἀδύνα-
 τον νὰ γνωρίσῃ τις ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν ἀτάκτου στρατοῦ διὰ τὴν παν-
 τελεῇ ἔλλειψιν στρατολογικῶν καταλόγων. Οὐδὲ τὸ ποσὸν τῶν διανε-
 μομένων σιτηρεσίων συντελεῖ εἰς γνῶσιν τῆς ἀληθείας διὰ τὰς πολλὰς
 καταχρήσεις.

(β.)

Ὁ Ἀχιλλεὺς Θεοδωρίδης εἶχε βαθμὸν ταξίαρχου καὶ διωρίσθη φρού-
 ραρχος Ἀκροκορίνθου τὴν 19 μαΐου· ἠτθάνθη δὲ τί ἔπραξε λειποτακτῆ-
 σας καὶ ἐγένετο μετ' ὀλίγον αὐτόχειρ.

(γ.)

Παραφυλάξαντες τὴν εὐκαιρίαν οἱ Δερβινοχωρίται ἤρπασαν τὰ κανόνια ταῦτα.

(δ.)

Ὁλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκ Πατρῶν ἀναχώρησιν τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ Ἰσοῦφπασας ἐπλευσεν ἄροφος εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον, καὶ ἀποβάς εἰς Βοστίτσαν κατηδάφισε τὸ ἐκεῖ κανονοστάσιον.

(ε.)

Τινὲς γερουσιασταὶ ἀντικολοκοτρωνικοὶ ἔφυγαν ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἀντικατεστάθησαν ἄλλοι ὁμόφρονές του.

(ζ.)

Ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Μπούκορας, προπορευόμενοι τῶν ἄλλων ἀπῆντησαν, ἐν ᾧ ὑπήγαιναν εἰς Σχοινοχώρι, κατὰ τὸ Ψίχτι, δύο Τούρκους ἐφίππους, ἔφιπποι καὶ οὗτοι, καὶ ἦλθαν εἰς χεῖρας. Ὁ εἰς τῶν Τούρκων ἔθλασεν ἐν τῇ ἀλληλομαχίᾳ τὸ ξίφος τοῦ Πλαπούτα, ἀλλὰ ὁ ἐπιδέξιος οὗτος διαξιφιστὴς καὶ ὁ συναγωνιστὴς του ἐφονεύθησαν· ἐπληγώθησαν ἐλαφρῶς καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ Πλαπούτας ἀπέστειλε τὸ ξίφος του εἰς τὴν γερουσίαν, ἥ δὲ γερουσία τῷ ἔγραψε τὰ ἑξῆς. « Τὸ εἰς δύο τεθλασμένον ξίφος σου ἐλάβομεν· ἐληροφορήθημεν καὶ ὅτι ἐπληγώθης ἐπιπολαίως εἰς τὸ πρόσωπον. Τοιαῦται πληγὰὶ προσθέτουσι λάμπιν εἰς τὴν δοξαν ἥτις σὲ περικαλύπτει. » Ἀπῆντησαν μετὰ ταῦτα οἱ περὶ τὸν Πλαπούταν ἐρχομένους ἐκ Κορίνθου 60 ἔχθροὺς, καὶ αἰφνης ἐπιπεσόντες κατέστρεψαν τοὺς πλείστους.

(η.)

Εὐρέθη καὶ ὁ Δικαῖος ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην.

(θ.)

Ἐπειδὴ ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν Ἐπίδαυρον ἦτον ἀφύλακτος, ὥδευσαν οἱ ἔχθροὶ ἀκινδύνως πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη εἰς προνομὴν· ἐπροχώρησαν δὲ καὶ εἰς τὸ Λιγουριὸν καὶ τὸ ἔκαυσαν· ἔκαυσαν καὶ τινα μοναστήρια· ἀλλ' οὐδαμοῦ εὗρισκον τροφάς, ὥστε ἔθλαπταν, ἀλλὰ δὲν ὠφελοῦντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ'.

(α.)

Ἰδοὺ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον·

« Ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν τοιαύτην, καθ' ἣν μόνη ἡ γενικὴ συνδρομὴ καὶ προθυμία τῶν κατοίκων τῆς μετὰ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας εἰμπορεῖ νῦν τὴν ἀσφάλισιν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ τοὺς ὄνυχας.

» Ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη ἡ προθυμία (ἔνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν γενναῖον κα-
 » τορβοῦται) λείπει κατὰ τὸ πρὸν δι' ἐξωτερικὰς τινας αἰτίας, δὲν
 » μένει ἄλλη καταφυγή, παρὰ τὸ νὰ γενῇ στρατήγημα ἐπιτήδειον νὰ
 » ἀναβάλῃ τὴν παροῦσαν ὄρμην τοῦ ἐχθροῦ, ἕως ὅτου νὰ γενῇ τρόπος
 » νὰ συναχθῶσιν οἱ σκορπισμένοι Ἕλληνες. Τοιοῦτον στρατήγημα δὲν
 » εἶναι ἄλλο, παρὰ μία προσποιητικὴ διαπραγματεύσεις προσκυνήσεως,
 » ἡ ὁποία ἐκτεινομένη εἰς μῆκος θέλει δώσῃ καιρὸν νὰ οἰκονομηθῶσι
 » πρὸς τὸ συμφέρον τὰ πράγματα. Κοινῇ γνώμῃ λοιπὸν ὅλων ἡμῶν
 » τῶν ἐνταῦθα παρευρεθέντων, διορίζεται ὁ Γενναϊότατος Στρατηγὸς
 » Γεώργιος Νικολοῦ (ὁ Βαρνακιώτης) τοῦ ὁποίου ὁ ἄμεμπτος καὶ φι-
 » λελεύθερος χαρακτήρ σῦρει ὅλων τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς ἐαυτόν, νὰ
 » πραγματευθῇ τὸ εἰρημένον στρατήγημα, μεταχειριζόμενος πᾶν ὅ,τι
 » ἡ φρόνησίς του ἤθελε τὸν ὑπαγορεύσει, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν
 » του, σκοπὸν κοινῶς παρὰ πάντων ἐγκρινόμενον καὶ ἐπιθυμούμενον,
 » τοῦ νὰ κερδίσῃ δηλ. καιρὸν, καὶ ἐν τούτῳ νὰ προετοιμασθῶσι τὰ
 » σωτήρια μέσα διὰ τὸ μετὰ ταῦτα.

» Α. Μαυροκορδάτος,
 » Κωνστ. Καραπάνου,
 » Ἰωάννης Τρικοῦπης,
 » Σπυρ. Κουρκουμέλης,
 » Ἀθανάσιος Ῥαζῆς,
 » Εὐθύμιος Βασιλάκης,
 » Ν. Καρπούνης,
 » Δημ. Πλατύκας,
 » Πάνος Ῥάγκος,
 » Γεώργιος Βαλτινός,
 » Νικολάκης Λήλου».

(6.)

Κατ' ἐκείνας τῆς ἡμέρας οἱ Μεσολογγῖται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μακρῇν
 συνέλαβαν τουρκικὸν πλοῖον, πεσὼν εἰς τὰ ῥηχὰ πλησίον τῶν ἐκβολῶν
 τοῦ Εὐήνου καὶ μεταφέρον ἀπὸ Πατρῶν εἰς Πρέβεζαν Τούρκους, λά-
 φυρα καὶ χρήματα· καὶ τὰ μὲν ἐν τῷ πλοίῳ διηρπάγησαν, οἱ δὲ ἐν
 αὐτῷ Τούρκοι ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέθαναν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΗ'.

(2.)

Ἰδοὺ τὰ συλλεφθέντα τρία γράμματα, καθὼς τότε μετεφράσθησαν,
 ἐν οἷς θὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν φιλοψεύδειαν τοῦ γράφοντος·

« Ἐκτὸς ὅτι ὁ ἀήττητος στόλος δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔμβῃ ἕως ὑπὸ τὸ
 » φρούριον τοῦ Ναυπλίου διὰ τὸ ἀβαθὲς τῶν ὑδάτων, ἐβεβαιώθημεν πρὸς
 » τούτοις ὅτι εἰς τὸ καστέλι τοῦ Ναυπλίου εἶναι κεκρυμμένα ἕξ πυρπόλα
 » πλοῖα τῶν ἀπίστων, καθὼς ἀκόμη ἄλλα δέκα εἰς Σπέτσας, τὰ ὅποια

« ἔχομεν καθαρὰν πληροφορίαν ὅτι ἔχουν ἐτοιμότητα. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ
 « ἀήττητος στόλος ἔκαμε πανία ἀπὸ Πάτραν καὶ τριγυρίζομεν κατὰ ταῦτα
 « τὰ μέρη, ἐξήντα καράβια τῶν ἀπίστων τρέχουν πάντοτε κατόπιν τοῦ
 « στόλου μας, καὶ κατὰ ταύτην τὴν στιγμήν ἄρχεται πάλιν ἡ ναυμα-
 « χία, καὶ εἰς τοιαύτας περιστάσεις τὸ νὰ ἐμβῶμεν εἰς στενὰ μέρη
 « ἡξεύρετε πολλὰ καλὰ εἶναι εἰς ἄκρον ἐπικίνδυνον. Ὅθεν ἡ Ὑψηλότης
 « σου, καθὼς ἀνέκαθεν ἐφάνης πάντοτε ἀνδρείος καὶ πιστός, θέλεις ἐξα-
 « κολουεῖ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν συνήθη σου αὐτὴν ἀνδρίαν καὶ πίστιν.
 « Περὶ δὲ τροφῶν καὶ ἄλλων διὰ τὰ αὐτὸς ἀναγκαιῶν θέλομεν φρον-
 « τίσει καὶ πρὸς ἡσυχίαν σας.

« Ἐγράφη ἡ παρῶσα τῇ 5 μαραεμίου 1238 (12 Σεπτεμβρίου 1822)».

« Μὲ ἄλλα μου γράμματα σὰς ἔγραψον ὅτι σὰς στέλλονται δύο ἄλλα
 « καράβια μὲ διαφόρων εἰδῶν τροφάς· αὐτὰ ὅμως ἀπαντήσαντα καθ'
 « ὁδὸν ἐναντίον τὸν ἄνεμον ἐπόδησαν καὶ ὑπῆγαν πρὸς τὴν Σούδαν· κα-
 « τόπιν ὅμως δὲν θέλομεν λείψει ἀπὸ τοῦ νὰ σὰς στέλλωμεν».

« Δόξα τῷ Ὑψίστῳ Θεῷ πρὸ ἐνός μηνὸς ἤδη αἱ δυνάμεις τῆς Ρού-
 « μελῆς πηγαίνουν ἀξιολογώτατα. Εἰς τὸ φρούριον λεγόμενον Σούλι
 « ἐμβὰς ὁ ὑψηλότετος βαλῆς Ἰωαννίνων Ὁμὲρ πασᾶς κατεκυρίευσεν
 « αὐτό, καὶ καταρνήσας τοὺς ἐν αὐτῷ ἀπίστους, ἄλλους μὲν ἐφόνευσ-
 « σεν, ὀλίγους δὲ ἐξ αὐτῶν διεσκόρπισεν. Ἀντικρὺς τῶν Πατρῶν εἰς
 « τὸ Μεσολογγί ἐλθόντες διάφοροι βεζηράδες κατεκυρίευσαν αὐτὰ τὰ
 « μέρη. Αὕτη ἡ εἰδησις ἐφθασε πρὸς ἡμᾶς πρὸ δώδεκα ἡδὴ ἡμερῶν.
 « Εἰδοποιεῖσθε πρὸς τούτοις ὅτι ὁ ὑψηλότετος Χουρσὶδ-πασᾶς ἔρχεται
 « κατ' αὐτάς εἰς Μορέαν μὲ πλῆθος ἄπειρον στρατιωτῶν. Τὸ δὲ ἐν Κο-
 « ρίνῳ ἀνίκητον στρατόπεδόν μας δὲν ἐπιράχθη τὸ παραμικρόν, καὶ
 « κατ' αὐτάς ἔρχεται πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ναυπλίου. Ταῦτα πληροφορη-
 « θέντες βεβαίως, γνωστοποιούμεν καὶ πρὸς ὑμᾶς. Διὰ νὰ ἐμβάσωμεν
 « τροφάς εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου ἐξεπλεύσαμεν ἀπὸ Πάτρας μὲ
 « τὸν ἀήττητον στόλον, ἡμέρα παρασκευῇ, τῇ δεκάτῃ τρίτῃ τοῦ παρελ-
 « θόντος μηνὸς ζιλιζέ, καὶ διὰ τὸ ἐναντίον τῶν ἀνέμων μόλις ἐφθά-
 « σαμεν εἰς τὰ μέρη Ὑδρας καὶ Σπετῶν τῇ πέμπτῃ τοῦ τρέχοντος μου-
 « χαρεμίου, ἡμέρα παρασκευῇ. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφάνησαν ἕως ὀδυνητά
 « καράβια τῶν ἀπίστων Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν ἔμπροσθεν τοῦ ἀητ-
 « τήτου στόλου, τὰ ὅποια ἐδείκνυν ὅτι ἤθελον νὰ ὀρμήσωσι καθ' ἡμῶν,
 « ἐκροτήσαμεν ναυμαχίαν, ἣτις διήρκεσε σχεδὸν ὥρας ἑξ, καὶ εἰς τὴν
 « ὅποιαν μὲ τὴν χάριν τοῦ Ὑψίστου καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἐν ἀγίοις
 « βασιλέως μας ἐδυθίσαμεν διὰ τῶν πυροβόλων μας ἐξ καράβια των,
 « καὶ δύο ἄλλα, τὸ μὲν μὲ τρία, τὸ ἕτερον μὲ δύο κατάρτια ἐκυρπο-
 « λήθησαν ἀπὸ τὸ σφοδρὸν τῶν ὀπλων μας πῦρ. Χάρτι Θεῷ παντα-
 « χόθεν ἔχομεν ἀγαθὰς ἀγγελίας, τὰς ὁποίας καὶ πληροφορούμεθα, κα-
 « θὼς ἀκόμη σὰς εἶναι γνωστὸς καὶ ὁ σφοδρὸς οὗτος πόλεμος τοῦ ἀητ-
 « τήτου στόλου κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐν καιρῷ τῆς συγκροτήσεως τοῦ
 « ἐποίου ἐστάλη πρὸς ὑμᾶς τὸ παρὸν πλοῖον μὲ τὰς τροφάς, καὶ πάλιν
 « ὁ περίθλεπτος οὗτος στόλος θέλει πλεύσει κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τοὺς

» ὁποίους μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ὑψίστου ἐλπίζω ὅτι θέλομεν νικήσει
» καὶ καταφανίσει. Ἡ δὲ ὑψηλότης σας δεομένη ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ
» κράτους τοῦ ἀγτιτήτου στόλου μὲ ὑποχρεοῖ καθ' ὑπερβολὴν.

«Τῇ 9 τοῦ μουχαρρεμίου 1238 (12 Σεπτεμβρίου 1822)».

(β.)

Ὀλίγον ἔλειψε νὰ χαθῇ ἡ Σύρα μετὰ τινὰς μῆνας ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ φανατισμοῦ της καὶ τῆς ἐντεῦθεν τουρκολατρείας της. Φασιώλης τις Ἑπτανήσιος βουλὴν ἔβαλε νὰ τὴν λεηλατήσῃ συνάξας ὑπὸ πρῶ- σχημα θρησκευτικοῦ ζήλου πολλοὺς πολλαχῶθεν Ἕλληνας τοὺς ἔφερεν ἐπὶ δύο πλοίων εἰς Σύραν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου δόγματος ἐκινδύνευαν ἐξίσου, ἀντέστησαν ὅλοι ἐκ συμφῶ- νου, ἐπολέμησαν καὶ τοὺς ἀπεδίωξαν διὰ τῆς συμπράξεως αὐστριακοῦ πολεμικοῦ πλοίου εὐρεθέντος ἐν τῷ λιμένι. Ἐσκοτώθησαν δὲ καὶ τινες κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀλληλομαχίαν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Φασιώλην ἐπιμένοντες εἰς τὸν σκοπὸν τῶν, εὐρόντες καὶ ἄλλους ἐπὶ ἀρπαγῇ ἐτοι- μους, καὶ συμπληρωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ εἰς δισχιλίους, ἐπανῆλθαν τὴν 10 φεβρουαρίου εἰς Σύραν ἐπὶ πολλῶν πλοιαρίων, καὶ ἑκάστην καὶ διήρπασάν τινὰς ἐπὶ τοῦ παραλίου ἀποθήκας. Καθ' ἣν δὲ ὥραν ἐμελλαν νὰ πέσωσιν εἰς διαρπαγὴν καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως, κατέπλευσεν ἀγρυπ- τὴ τὴν γαλλικὴν πολεμικὴν πλοῖον Estafette καὶ διέσωσε τὴν κινδυ- νεύουσαν πόλιν, ἀναγκάσαν τοὺς δισχιλίους ληστυπειρατὰς νὰ φύγωσιν ἐκεῖθεν ἐπὶ τῶν πλοιαρίων τῶν. Ὁ ἀκούραστος κακοῦργος Φασιώλης ἦλθε καὶ τρίτην φορὰν εἰς Σύραν τὴν 4 ἰουλίου ἐπὶ τινος βρικίου 12 κανονίων ἐν συνοδίᾳ καὶ ἄλλων ὁμοίων του, καὶ διέδωκεν ὅτι ἐστάλη ὡς ἀστυνόμος παρὰ τῆς κυβερνήσεως· ἀλλ' ὁ Δεριγνῆς, ὅστις παρετήρει τὰ κινήματά του, ἔφθασεν εἰς Σύραν τὴν ὑστεραίαν ἐπὶ τῆς Μηδείας, συνέλαβε τὸ βρίκι, συνέλαβε καὶ τὸν Φασιώλην ἐντὸς ἰονίου τινὸς πλοίου κρυβέντα, καὶ τὸν ἀπέστειλε σιδηροδέσμιον εἰς τὰς ἰονίους Νήσους.

(γ.)

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνεφάνη πανώλης ἐν Τήνῳ καὶ διεδόθη καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ἀλλὰ δὲν διήρκεσε.

(δ.)

Ὁ κύριος Ν. Κοτζιάς λέγει ἐν τινι φυλλαδίῳ, ὅτι δὲν ἀποδίδω τὸν προσήκοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανούς· ἀλλ' ἡ συγγραφὴ μου ἀπο- δεικνύει τὸ ἐναντίον· εἶπε καὶ ἄλλα, ἀλλ' οὔτε εἰς αὐτὰ ἀπήντησα οὔτ' ἀπαντῶ· ἄλλοι ἀπήντησαν εἰς πολλά· ὅρα τὰ ἐν ἔτει 1857 δημο- σιευθέντα, ἧτοι Ἀνασκευὴν Τσαμαδοῦ. Τηλέγραφον τῶν Κυκλάδων 25 μαΐου. Ἀθηνᾶν 30 ἰουνίου· 3 καὶ 7 ἰουλίου, 16 αὐγούστου καὶ 11 Σε- πτεμβρίου. Ἐλπίδα 22 νοεμβρίου, καὶ Ἕλληνα 18 μαΐου τοῦ 1858. Εἰς πρόχειρον δὲ φωτισμὸν τοῦ ἀναγνώστου ἐφ' οἷς ἐπικρίνεται ἡ ἱστο-

ρία, ἀρκοῦμι νὰ βάλω ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ μόνην τὴν ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς 3 ἰουλίου 1857 διατριβὴν ἔχουσαν οὕτω·

« Ὁ Κ. Κοτταῖς ἐξέδωκε κατ' αὐτὰς ἐπικρίσιν τῆς ἱστορίας τῆς
 » Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐν ἣ μέμφεται τὸν συγγραφεὰ αὐτῆς Κ.
 » Τρικούπην ὡς μὴ ἀπανέμοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανοὺς διὰ τὰ
 » κατὰ τὸν ἀγῶνα ἀνδραγαθήματά των, ὡς θεωροῦντα τὸν ναύαρχον
 » τῆς Ὑδρας γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς θαλασσίου δυνάμεως, ὡς ἀποδίδον-
 » τα εἰς τινὰ ἄγγλον πλοίαρχον τὴν πρώτην ἰδέαν τῆς χρήσεως τῶν
 » πυρπολικῶν, ὡς συμπεριλαβόντα ἐν τῇ διηγήσει τῶν ναυμαχιῶν
 » ἡμαρτημένα τινά, ὡς παραφράζοντά τινα τῆς ἱστορίας τοῦ Γέρδωνος.
 » καὶ ὡς μὴ ἀναφέροντα τὰς πηγὰς ὅθεν ἤρυσάτο τὴν ὕλην.

« Ἀνεγνώσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν χαιρῷ, καὶ ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῆς περὶ ἧς
 » ὁ λόγος ἐπικρίσεως διήλθομεν ἐκ νέου τὴν ἱστορίαν τοῦ Κ. Τρικούπη
 » προσεκτικώτερον, καὶ ὅχι μόνον οὐδὲν οὐδαμοῦ εὑρομεν δικαιούν
 » τοὺς λόγους τοῦ ἐπικριτοῦ ὡς πρὸς τὴν ὀλιγωρήσιν τῶν ἀνδραγα-
 » θημάτων τῶν Ψαριανῶν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας παρετηρήσαμεν ὅτι πολ-
 » λαχοῦ τῆς ἱστορίας ποιεῖ μετὰ πολλῶν ἐγκωμίων μνησιὰν αὐτῶν· εἰς
 » πίστωσιν δὲ τῶν λεγομένων ἀντιγράφωμεν τὰ ἐξῆς δύο τεμάρια.

« Ἀναφέρων ὁ ἱστορικὸς ἐν τῷ ΑΗ' κεφαλαίῳ τὴν κατὰ τὴν Τένεδον
 » κατὰφλεξιν τῆς τουρκικῆς ὑποναυαρχίδος παρὰ τοῦ ἐνδόξου Κανάρη,
 » λέγει· «ὁ δὲ ἐχθρικὸς στόλος ἀνήχθη ὅλος ἐντρομος καὶ εἰσέπλευσε
 » τὸν Ἑλλήσποντον ταπεινωθεὶς κατέμπροσθεν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων
 » τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀφήσας τοὺς μεγαλοτόλμους ναύτας τῆς θαλασσο-
 » κράτορος φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε μετ' αὐτὰ τὰ συμβάντα τὰς
 » νήσους καὶ τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ
 » Τούρκων κατοικουμένας· ἐν Σμύρνῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Μιτυλήνῃ, παντοῦ
 » ἡγωνίζοντο οἱ Τούρκοι δι' ὧν ἐδύναντο τρόπων ὅχι πλέον πῶς νὰ
 » καταδιώξωσι τοὺς ἐχθροὺς των, ἀλλὰ πῶς ν' ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ τῆς
 » καταδιώξεως τῶν θαλασσιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ κυρίως τῶν γει-
 » τόνων των Ψαριανῶν, οἱ ὅποιοι περιέπλεον ὡς θαλασσο-
 » κράτορες ὅλα τὰ παράλια, καταστρέφοντες, λεηλατοῦντες, καὶ ἐκρο-
 » δίζοντες τοὺς παραθαλασσίους ἐχθροὺς των ».

« Καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ ΜΔ' διηγούμενος ὁ ἱστορικὸς τὴν εἰς τὰ ἀν-
 » τικρὺ τῆς Σάμου παράλια τῆς Ἰωνίας ἀπόδασιν τῶν Ψαριανῶν λέ-
 » γει· «τόσον δὲ φόβον διέσπειραν οἱ Ψαριανοὶ εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ πα-
 » ράλια, ὥστε οἱ ἐν Σμύρνῃ πρόξενοι τοὺς παρεχάλεσαν ν' ἀπέχωσι
 » πάσης ἐχθροπραξίας ἐντὸς τοῦ κόλπου ἐκείνου χάριν αὐτῶν, τοῦ
 » ἐμπορίου καὶ τῶν ἐνοικούντων χριστιανῶν· ἀφ' ἵν' ὁ μὲν τὸν τό-
 » πον ἡσυχον, ἀλλ' ὑπόφορον, ἀπεκρίθησαν ὑπε-
 » ρηφάνως οἱ Ψαριανοί ».

« Τίς ἀναγνούς τὰ ἡμετέρια ταῦτα δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἱστορία
 » τοῦ Κ. Τρικούπη δὲν ἀπονέμει τὸν προσήκοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψα-
 » ριανούς, καὶ δὲν τοὺς ἀναδιβάλλει, οὕτως εἰπεῖν, ὑπεράνω τῶν ἄλ-
 » λων κατὰ θάλασσαν ἐνδόξων συναγωνιστῶν αὐτῶν ;

« Ψευδές, κατὰ τὸν Κ. Κοτταῖν, ὅτι ὁ ναύαρχος Τομπάζης ἀνέφε-

» ρεν ἐν τῷ ἐν τῇ ναυμαχίᾳ του συμβουλίῳ, ὅτι πλοίαρχος ἄγγλος, ὃν
 » συνήντησε κατὰ τὸν Καφερέα, τὸν ἐσυμβούλευσε τὴν χρῆσιν τῶν
 » πυρπολικῶν, ὅπως διηγεῖται ὁ Κ. Τρικούπης· προσθέτει δὲ ὁ Κ. Κο-
 » τσιᾶς, ὅτι ὁ πλοίαρχος Νικόδημος, διαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Κ. Τρικού-
 » πη περὶ τοῦτου καὶ τινων ἄλλων ἐπεμελήθη νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῆς
 » ἀπάτης ταύτης, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, εἰπόντος τοῦ Κ. Τρικούπη, ὅτι
 » ἄνδρες ἀξιόπιστοι τὸν ἐβεβαίωσαν ὅτι οὕτως εἶχεν.

« Ἄν οἱ ἐν τοῖς πράγμασι παρόντες εἶναι ἀξιопιστότεροι τῶν ἀπόν-
 » των, εἶχε δίκαιον ὁ ἱστορικὸς νὰ προτιμήσῃ τῆς μαρτυρίας τοῦ ἀπόν-
 » τος τὴν τῶν παρόντων καὶ αὐτηκόων, καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ διάση-
 » μοι κατὰ θάλασσαν ἀγωνισταί, Α. Κριεζῆς καὶ Γ. Σαχίνης, παρευ-
 » ρεθέντες ἐν τῷ συμβουλίῳ καὶ διηγούμενοι καὶ νῦν τὸ ἀνέκδοτον
 » τοῦτο· ἀλλ' ὁ Κ. Τρικούπης ἀναφέρων αὐτὸ προσεπισημειοῖ ὅτι «ἀ-
 » κούσας ὁ ἐν τῷ συμβουλίῳ ναύαρχος τῶν Ψαρῶν τοὺς λόγους τοῦ
 » Τομπάζη εἶπεν, ὅτι καὶ ἐν τῇ νήσῳ του ἐγένετο λόγος περὶ πυρπο-
 » λικῶν», ὥστε ὁ Κ. Τρικούπης ἱστορεῖ ὅτι προϋπῆρχε τῆς ἀγγελίας
 » τοῦ Ἑγγλου ἡ ἰδέα αὕτη ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ψαρῶν· ἀποδίδει δὲ ἐν
 » τῷ 13 κεφαλαίῳ εἰς τοὺς Ψαριανοὺς μόνους καὶ τὴν πρώτην παρα-
 » σκευὴν καὶ τὴν πρώτην χρῆσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ πυρπολικά δὲν ἐφα-
 » νερώθησαν πρώτην φορὰν, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ
 » ἀγῶνος, οὐτ' ἐπὶ τῆς μεταξὺ Ῥώσων καὶ Τούρκων ναυμαχίας τοῦ
 » Τσεσμέ· ἦσαν ἐν χρήσει, ὅπως ἐπέτρεπον οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι, τὸν
 » πέμπτον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου,
 » ἂν ὅχι ἀρχαιότερον.

« Ἡμαρτημένα τινὰ ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῶν ναυμαχιῶν περιέχει,
 » κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, ἡ ἱστορία τοῦ Κ. Τρικούπη. Δὲν ἀποροῦμεν
 » εἰς τοὺς λόγους τούτους, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτόπται τῶν γεγονό-
 » των διαφύρωσ ἐκθέτουν αὐτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· «οἱ παρόντες τοῖς
 » ἔργοις», λέγει ὁ Θουκυδίδης, «οὐ τ' αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον,
 » ἀλλ' ὡς ἐκατέρων τις εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχουσιν» καὶ ἡ εὐνοία τοῦ Κ.
 » Κοτσιᾶ εἶναι καταφανής. Πιθανὸν νὰ παρεσιγχόησαν ἡμαρτημένα
 » τιγὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Κ. Τρικούπη, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἱστο-
 » ρικῇ συγγραφῇ· ἀλλὰ, καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὡς ἀληθῶς ἡμαρτημένα
 » ὅσα ἀναφέρει ὁ Κ. Κοτσιᾶς, εἶναι καλῇ τύχῃ ὅλα μηδαμινῆς σημα-
 » σίας· προσωπικά μᾶλλον ἢ πραγματικά, μηδαμῶς ἐπηρεάζοντα τὴν
 » οὐσίαν καὶ τὴν χαρακτῆρα τῶν πραγμάτων ὡς τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον
 » ἐπιβεβαιοῦντα ἢ ἐξασθενουῦντα τὴν ἀξιопιστίαν τῶν ἐν τῷ συγγράμ-
 » ματι. Ἀλλ' ὁ ἐπικριτής, καὶ τοι περὶ τῶν κατὰ θάλασσαν πραγμα-
 » τευόμενος, οὔτε κἂν ὅλων τῶν ὑπαρχόντων ἡμερολογίων φαίνεται
 » λαθῶν γινῶσιν, ἂν καὶ ὀλίγων. Τὸ εἰσέτι ἀνέκδοτον χειρόγραφον τοῦ
 » ναυάρχου Σακτούρη βεβαίως δὲν ἀνέγνωσεν, ἀλλ' οὐδὲ γινῶσιν τῆς
 » ὑπάρξεως αὐτοῦ εἶχεν, ὡς ἐκ τοῦ φυλλαδίου του καταδεικνύεται·
 » δὲν διεξῆλθεν οὐδὲ τὸ τοῦ ναυάρχου Σαχίνη, καὶ τοι κατατθειμένον
 » ἐν τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ. Τσοῦτον δὲ ἀτελῶς παρεσκευασμένος
 » ἀποδίδεται εἰς ἀγῶνα πρὸς συγγραφὰ καὶ τὰ ἡμερολόγια ταῦτα διε-

» ξελθόντα, ὡς φλίνεται ἐκ τῆς παραθέσεως, καὶ τὰς ἐκ μονομερείας
 » πληροφορίας, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ὁ Κ. Κοτσιᾶς ἔχοντα, καθὼς αὐτὸς
 » ὁ ἐπικριτὴς του ὁμολογεῖ, ἀπορῶν ἐν τῇ ἀπλότητί του πῶς ἐδυνήθη
 » ὁ συγγραφεύς, καὶ τοι ἔχων αὐτάς, νὰ διηγηθῇ συμβάντα τινὰ ἀλ-
 » λοτρόπως.

« Ὁ Κ. Τρικούπης παραφράζει τινὰ, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, τῆς ἱστο-
 » ρίας τοῦ Γόρδωνος.

« Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἐφεύρεσι· εἶναι διήγησις γεγονότων, καὶ
 » χρέος τοῦ ἱστοριογραφοῦντος εἶναι νὰ μελετήσῃ τὰ παρ' ὅλων πρὸ
 » αὐτοῦ γραφέντα· καὶ ὅσα μὲν εὖρρη ὀρθά, νὰ παραλάβῃ· ὅσα δὲ ἐσφαλ-
 » μένα, νὰ παραλείψῃ· τὰ δὲ νὰ συμπληρώσῃ ἢ νὰ διορθώσῃ· τοῦτο
 » ἔπραξεν ἀκριβῶς ὁ Κ. Τρικούπης· ὁ δὲ ἐπικριτὴς, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι
 » μετέφρασεν ὁ Κ. Τρικούπης πολλὰ τοῦ Γόρδωνος, φέρει παραδείγ-
 » ματα ἀντιπαραθέτων αὐτά· ἀλλὰ φέρει τὰ τοῦ "Αγγλου εἰς τὴν
 » πρωτότυπον αὐτοῦ γλῶσσαν, ὥστε ὁ μὴ εἰδὼς ἀγγλικά οὐδεμίαν κρί-
 » σιν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ. Ἡμεῖς μετεγλωττίσαμεν καὶ ἐκδίδομεν τὸ
 » πρῶτον παράδειγμα του, καὶ λέγομεν ὅτι καὶ αὐτολεξεῖ ἂν μετέ-
 » φραζε τὸ τεμάχιον τοῦτο ὁ Κ. Τρικούπης δὲν θὰ ἐσφαλλεν, ἂν ἐθεώ-
 » ρει τὸ διήγημα ἀκριβές. Ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης θὰ παρατηρήσῃ ἐκ τῆς
 » παραθέσεως ὅτι τὸ τοῦ ἑλλήνος ἱστορικοῦ εἶναι πληρέστερον διήγημα.
 » Ἰδοὺ τὸ τοῦ Γόρδωνος· «Ὁ πλοίαρχος τοῦρκος ἐσκοτίσθη ἐκ τοῦ φόβου
 » του (deprived by fear of all presence of mind) καὶ ἔρριπεν ἀγκυραν
 » ἐν τῷ ὄρμῳ τῆς Ἐρισσοῦ, ὅπου παρέλτθε στρατεύματα» ἰδοὺ καὶ τὸ
 » τοῦ Κ. Τρικούπης· «Τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας τὸ δίκροτον ἔπλευσεν
 » εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρισσοῦ παρακολουθούμενον ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν πλοί-
 » ων· ὁ πλοίαρχος τοῦ δικρότου, φοβούμενος νυκτερινὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ
 » πλοίου του, παρέλαβε τὴν ἰδίαν ἐσπέραν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἱκανοὺς στρα-
 » τιώτας τοῦρκους εἰς ὑπεράσπισίν του». Ἡθέλην ὁ Κ. Κοτσιᾶς νὰ πα-
 » ραλείψῃ ὁ Κ. Τρικούπης τὸ γεγονὸς, διότι προγενέστερός του ἱστορι-
 » κὸς τὸ ἐδιηγήθη, ἢ ἔπρεπε νὰ τὸ μεταποιήσῃ, ἵνα φανῇ πρωτότυπος
 » ἐν πᾶσι;

« Ἐλέγχει ὁ ἐπικριτὴς τὸν Κ. Τρικούπην ὡς μὴ ἀναφέροντα τοὺς
 » περὶ τῆς ἐπαναστάσεως συγγράψαντας. ὅθεν ἠρύσατο τὴν ὕλην, καὶ
 » ἀντιπαραθέτων τὸν τρόπον τοῦ γράφειν αὐτοῦ, ὡς πρὸς τὴν συλ-
 » λογὴν τῆς ὕλης, πρὸς τὸν τοῦ Θουκυδίδου, λέγει ὅτι ὁ μέγας οὗτος
 » ἱστορικὸς ὁμολογεῖ τὰς πηγὰς. Καὶ ἡμεῖς ἀνεγνώσαμεν τὸν Θουκυ-
 » δίδην, ἀλλ' οὐδαμῶς εἶδομεν ν' ἀναφέρῃ συγγραφεῖς οὕς ἐσυμβου-
 » λεύθη· λέγει μόνον τάδε. «Τὰ δὲ ἔργα τῶν πραχθέντων ἐν τῷ πο-
 » λέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυθανόμενος ἠξίωσα γράφειν, οὐδ'
 » ὡς ἐμοὶ ἐδόκει, ἄλλ' εἰς τε αὐτὸς παρὴν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσαν
 » δυνατὸν ἀκριβεῖς περὶ ἐκάστου ἐπεξεβλήων».

« Ἄν ὁ ἐπικριτὴς πηγὰς ταύτας θεωρεῖ, τὰς αὐτὰς ἔχει καὶ ὁ Κ.
 » Τρικούπης· «τοὺς λόγους τούτους», λέγει, «τοῦ ἱστορικοῦ εἶχα καὶ
 » ἐγὼ παντοτεσὶν ὁδὴγόν μου συγγράφων». Καλῶς ἔχει βεβαίως ὁ
 » γράφων ἀρχαίαν ἱστορίαν ν' ἀναφέρῃ τοὺς συγγραφεῖς οὕς συμβου-

» λεύεται· ἀλλ' ὁ γράφων τὴν σύγχρονόν του καὶ ἀρῦμένος ὡς ἐπὶ τὸ
 » πλεῖστον τὴν ὕλην ἐκ στόματος χιλιάδων αὐτοπτῶν πῶς δύναται νὰ
 » τηρήσῃ τὸν κανόνα τοῦτον;

« Προθέμενος ὁ Κ. Κοτσιᾶς νὰ διορθώσῃ σφάλματα ἄλλων πίπτει
 » αὐτὸς εἰς τρανὰ σφάλματα. Ὁ Κ. Τρικούπης, λέγει, ἦλθεν εἰς τὴν
 » Ἑλλάδα τὸ 1824· ἀλλὰ πάμπολλοι τῶν ἐν Ἀθήναις τὸν εἶδον κατὰ
 » τὸ Μακρυνόρος, ὅπου καὶ συνέφαγον ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἐκστρατείας τοῦ Κ.
 » Μαυροκορδάτου, τὸ 1822. Ἐν σελίδι δὲ 57 λέγει, ὅτι, ἐν ᾧ ὁ Σαχ-
 » τούρης ἀπαριθμεῖ 40 πλοῖα φορτηγὰ τοῦ ἔχθρου, ὁ Τρικούπης τὰ
 » μεταποιεῖ εἰς 60, λέγων ὅτι «ἦσαν 40, ἐν οἷς καὶ 20 σακολέβαι»·
 » ὥστε ἡ πρόθεσις ἐν, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, σημαίνει ἐνταῦθα σὺν!

« Παραλείποντες δὲ χάριν συντομίας πολλὰ ἄλλα, λέγομεν, πρὸς χα-
 » ρακτηρισμὸν τῆς ἐπικρίσεως, ὅτι ἀναγκαῖα καὶ διδακτικὴ εἶναι ἡ
 » ἐπίκρισις παντὸς συγγράμματος γινομένη ἀπαθῶς, ἐπιστημόνως, ἐν
 » πνεύματι φιλαληθείας, καλῆς πίστεως καὶ μετ' εὐσχημοσύνης· ἀλλ'
 » ἡ ἀνὰ χεῖρας ἀμοιροῦ ἀτυχῶς παντὸς τοιοῦτου χαρακτηρηστικοῦ·
 » μεμπτὴ δὲ ὡς τοιαύτη, καθίσταται μεμπτοτέρα καὶ ὡς ἀγενῶς προ-
 » θεμένη, δι' ὧν μερῶν τοῦ συγγράμματος ἀποσιωπᾷ ἢ διαστρέφει, νὰ
 » διαταρᾷ καὶ διεγείρῃ κατὰ τοῦ συγγραφέως ἀδίκως καὶ παραλό-
 » γως ὁλόκληρον κοινότητα, διότι δὲν ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ του,
 » ὡς ὁ ἴδιος Κ. Κοτσιᾶς ὁμολογεῖ ἐν σελίδι 75, τινὸς τῶν συγγενῶν
 » του, καὶ δὲν ὑπερεπήνεσέ τινος τῶν φίλων του, μὴ συλλογισθεὶς ὅτι
 » ἡ ἱστορία οὔτε ὀνοματολόγιον εἶναι, οὔτε λόγος πανηγυρικός.

« Ἐπηνέθη καὶ ἐπαινεῖται τὸ σύγγραμμα τοῦ Κ. Τρικούπη ὑπὸ τῶν
 » σοφῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Ἀμερικῆς ὁμοθυμαδὸν διὰ
 » τὴν ἀμεροληψίαν του, τὴν ἱστορικὴν του οἰκονομίαν καὶ τὴν γραφι-
 » κήν του ἀξίαν. Καθ' ἣν ὥραν γράφομεν, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν δύο δια-
 » τριθὰς περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου πρὸ ὀλίγων ἐβδομάδων ἐκδο-
 » θείσας, τὴν μὲν ἐν τῇ ἑφημερίδι τῶν σοφῶν (Journal des Savans), τὴν
 » δὲ ἐν τῇ τῶν συζητήσεων (des débats) λίαν ἐπαινετικὰς. Σύγγραμμα
 » ὑπὸ τοιούτων καὶ τοσούτων εὐφημούμενον μυκτηρίζει βεβαίως τὰς
 » προσβολὰς ἀνθρώπου ἐμπαθῶς πρὸς τὴν συγγραφέα ὡς περιδόντα τοὺς
 » συγγενεῖς του διακειμένου, ἀτελῇ γνῶσιν τῶν πραγμάτων ἐκ μονο-
 » μερείας ἔχοντας, τὴν δόξαν τῶν μεγάλων τῆς Ἰδρας ἀγωνιστῶν
 » φθονοῦντος καὶ οὐδ' αὐτὴν τὴν κοινὴν σημασίαν τῶν προθέσεων γινώ-
 » σκοντος.

(ε.)

Τὸ πλοῖον τοῦτο (the Flora of London, ἐστάλη εἰς τὸ Καστρί ὅπου
 ἔδρευεν ἡ κυβέρνησις. Συνελήφθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔξωθεν τῶν Σπε-
 τῶν καὶ ἄλλο ἀγγλικὸν ἐρχόμενον καὶ αὐτὸ ἐκ Σμύρνης (Malvina). Τὰ
 δύο ταῦτα πλοῖα ἐκρατήθησαν καὶ ἐξεφορτώθησαν εἰς χρῆσιν τῶν Ἑλ-
 λήνων· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ Ἀγγλοῦ μοιράρχου, Χαμιλτῶνος,
 λόγῳ ὅτι δὲν ἀνεγνωρίζοντο οἱ ἀποκλεισμοί, καὶ τὰ πλοῖα ἀπελύθησαν,
 καὶ τὰ φορτία ἐπληρώθησαν, καὶ ἀποζημιώσεις ἐδόθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΘ'.

(α.)

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις κατέπλευσαν εἰς Πειραιᾶ δύο γαλλικά πολεμικά πλοῖα εἰς παραλαβὴν Τούρκων τινῶν ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς τὰ προξενεῖα καὶ τοῦ διοικητοῦ τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλ' ὁ λαὸς ἠναντιώθη εἰς τὴν ἀπόλυσίν τινῶν ἐξ αὐτῶν. Οἱ Γάλλοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀποβιβάσωσι στρατιώτας καὶ κανόνια εἰς ὑπεράσπισίν των, καὶ οὕτως εἰ κρατούμενοι ἀπελύθησαν διὰ νυκτὸς συνεργείᾳ καὶ τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τῶν ἐφόρων.

(β.)

Συνελήφθησαν ἐν Πέτρα καὶ ἐστάλησαν πρὸς τὸν Ὀδυσσεύα, διατρίβοντα ἔτι ἐν Ἀθήναις, τρεῖς ὡς φέροντες γράμματα τῶν ἐν Χαλκίδι πρὸς τοὺς ἐν Ζητουνίᾳ Τούρκους. Ἐξ αὐτῶν ὁ μὲν ἦτο Μωαμεθανός, οἱ δὲ δύο Ἕλληνες, ἐξ ὧν ὁ εἰς παπᾶς. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐθανάτωσεν αὐτεξουσίως καὶ ἀνεξετάστως καὶ τοὺς τρεῖς, τοὺς μὲν δύο κρεμάσας, τὸν δὲ παπᾶν κτίσας ὄρθιον.

(γ.)

Ὁ Σαρῆς ἀπήχθη εἰς Λάρισσαν, ὅπου καὶ ἐφυλακίσθη· ἀλλ' ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Χουρσήδη συνέβη ταραχὴ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, ἠνοιχθήσαν αἱ φυλακαί, ἔφυγεν, ἂν καὶ σιδηροδέσμιος, καὶ τὴν 20 Δεκεμβρίου ἐξσφανερώθη ἐν μέτῳ τῶν Ἀθηναίων.

(δ.)

Ἴδου τί ἔγραφεν ὁ Ὀδυσσεὺς τῷ Δουβουνιώτῃ καὶ Διαμάντῃ περὶ τῆς φυγῆς τῶν ἐχθρῶν τὴν 22 νοεμβρίου.

« Μάθετε ὅτι τοὺς Τούρκους ἐγὼ μὲ τουφέκι καὶ τὸ περισσότερον μὲ » ταῖς ψευτιάς καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκυνήγησα καὶ πᾶν » κατὰ διαβόλου εἰς τὸ Ζητοῦνι »

(ε.)

Ὁ νεκρὸς τοῦ Χουρσήδη ἐξετάφη μετὰ ταῦτα, ἀπεκόπη ἡ κεφαλὴ του καὶ ἀπεκομίσθη ἐπὶ ἀργυροῦ πίνακος εἰς τὸν σουλτάνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

(α.)

Ὁ Κύριος Σάθας ἐν τῷ περὶ τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος συγγράμματι του ἐκδ. ἐν ἔτει 1869 λέγει ὅτι ὁ Ἰταλὸς Παρούτας Storia della guerra di Cipro μνείαν ποιεῖται τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῆς ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίας. Ἴδου τί λέγει περὶ τούτου ταυτολεξεῖ ὁ ῥηθεὶς ιστοριογράφος σύγχρονος τῆς ναυμαχίας· incaminandosi tutti l' armata, . . . nell' uscire fuori de' scogli de' Curzolari sopra la punta delle peschiere delle da' Greci Mesologni, fu dalla gatca reale di Don Giovanni scoperta l' armata nemica . . . οὐδὲν λέγει περὶ κα τοικουμένης παρὰ ταῖς ἰχθυοτροφείαις χώρας. Δύναται δὲ τις νὰ συμ-

Βέροιας

περάνη ὅτι ἐκ τῆς ὀνομασίας τῶν ἰχθυοτροφείων ἔλαβεν ἴσως τὸ ὄνομα ἢ μεταγενεστέρα πόλιν.

(β.)

Ἐτεῦθεν ἴσως ὀρμώμενος ὁ Μελέτιος ἠθέλησε δῆθεν ἐπὶ τὸ Ἑλληνικὸν κώτερον νὰ καλέσῃ τὴν πόλιν Μεσολόγιον.

(γ.)

Πλεκτὰς καλύβας ὀνομάζει τὰς τῶν ἀλιέων ὁ Θεόκριτος (ὅρα εἰδύλλιον «ἀλιεῖς»), τὰς περιγράφει δὲ οὕτως:

« Ἰχθύος ἀγρευτῆρες ὡς δύο κεῖντο γέροντες,
» στρωσάμενοι βρύον αὖτον ὑπὸ πλεκταῖς καλύβαισι,
» κεκλιμένοι τοίχῳ τῷ φυλλίνῳ . . . »

(δ.)

Αἱ τουφεκολόγγαι αὗται ἦσαν αἱ τῶν τουφεκίων, αἵτινα ἔφερον εἰς Μεσολόγγι ὁ Μαυροκορδάτος ἐπὶ τοῦ ἐκεῖ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς κατάπλου του· ἔκριντο δὲ ὡς ἄχρηστοι, ἀποποιουμένων τῶν μὴ τακτικῶν τῆν παρὰ τοῖς τακτικοῖς συνήθειᾳ χρῆσιν αὐτῶν· τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀπεβίβασθησαν εἰς Μεσολόγγι καὶ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος εὐρωπαϊκὰ τύμπανα.

(ε.)

Τὸ πλοῖον τοῦτο εἶναι τὸ ἀναιρεζόμενον ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ ΑΖ κεφαλαίου ὑπὸ στοιχεῖον β'.

(ζ.)

Ὁ Δόντος, ἐπὶ σκοπῷ νὰ κτυπήσῃ ἔξωθεν τοὺς πολιορκοῦντας τὸ Μεσολόγγι, διεβίβασεν ἱκανὰς δυνάμεις ἐκ Βοστίτσας εἰς Τριζώνια καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Γαβαλοῦς· ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε διαρρέσεις καὶ ζηλοτυπίας τῶν ὀπλιρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους, ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς Πελοπόννησον, καὶ εἰσῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγι.

(η.)

Ὁ τότε ἄγνωστος ἄνθρωπος ἐγνώσθη μετὰ ταῦτα. Ἦτον Ἰωαννίτης καὶ ὠνομάζετο Γιάννης Γούναρης· ἠκαλούθει δὲ τὸν Βρυώνην ὡς κυνηγὸς του καὶ συνείθιζε νὰ κυνηγῇ ἀνυπόπτως πρὸς τὰ ἄκρα τῆς λίμνης θαλασσοπούλια. Ὁ Βρυώνης ἔμαθεν ὅτι οὗτος ἀνεκάλυψε τὸ μυστικόν, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ τὸν συλλάβῃ φοβηθέντα καὶ μείναντα ἐν Μεσολογίῳ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Τούρκων, ἔσφαξεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἄρταν ἐπανόδου· του, ἐπὶ τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσῃ τῶν συνεκστρατευσάντων καὶ παθόντων, τὴν ἐκεῖ γυναῖκα καὶ τὰ παιδία του. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔγινε, μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν φιλητάτων του, μοναχός, καὶ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν Χριστιανῶν ἀνεκαίνισε τὴν ἐπὶ τῆς μεταξὺ Μεσολογίου καὶ Βραχωρίου Κλεισούρας ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης, καὶ ἐκεῖ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του, δίδων νερὸν τοῖς διαβάταις καὶ διὰ τῶν μικρῶν ἐσθλημάτων αὐτῶν ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

[illegible]

900
TP

Φρικούπης, Σ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΑΝΑΣ

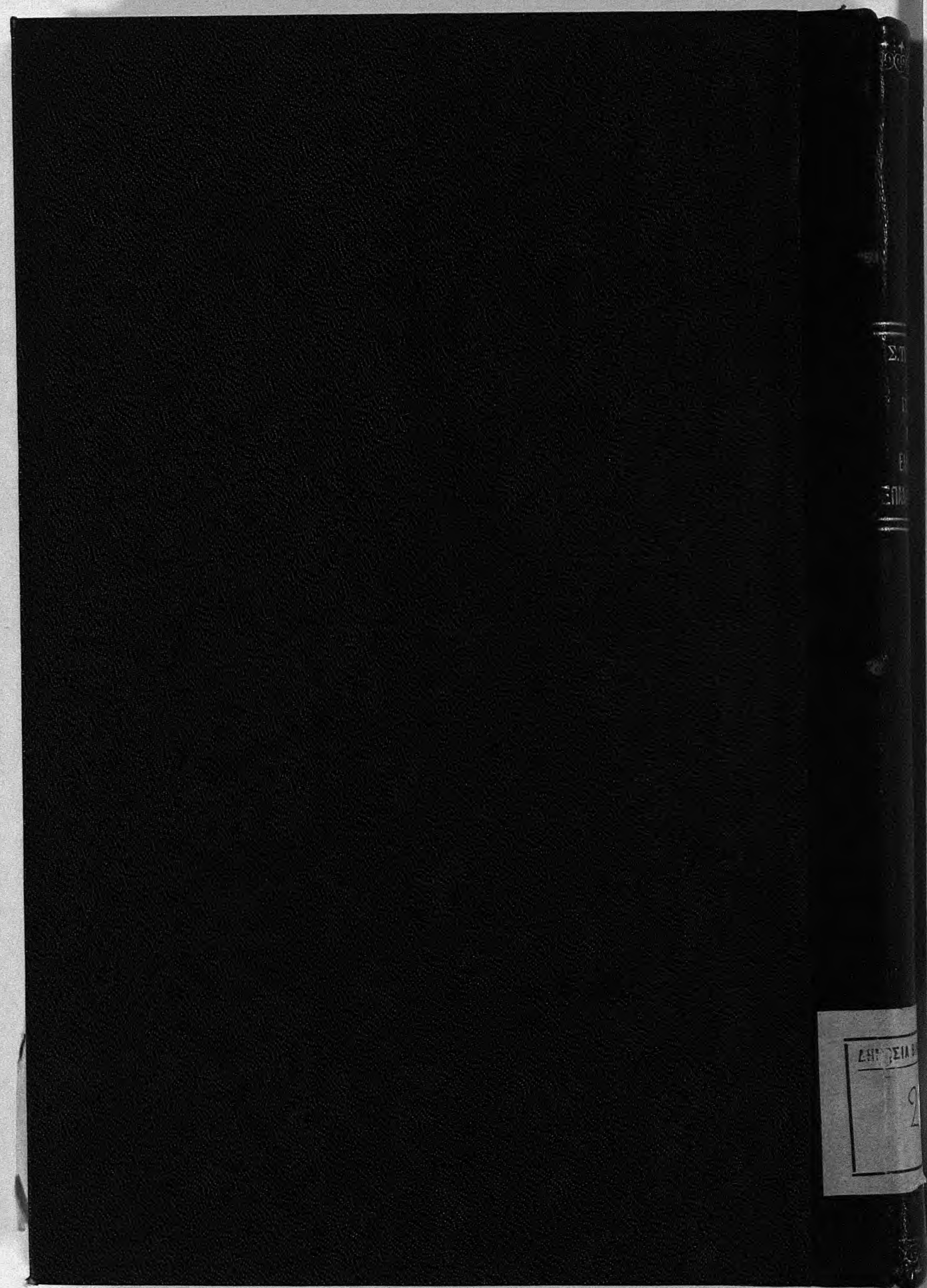
ἀριθ. χρ. 2893

Ἡμερομηνία
ἐπιστροφῆς

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας